

[Inhoud](#)

Opinierubriek–landbouw

Kaf en Koren

β versie

LEEWARDER COURANT

Willen Stegenga 1985 – 2001

inhoud

Kaf en Koren1e geplaatst als β versie 2012-10-29
laatste geplaatst 2015-09-04

Snelkeuze Stegenga	/ 1985 / 1986 / 1987 / 1988 / 1989 / 1990 / 1991 / 1992 / 1993 / 1994 / 1995 / 1996 / 1997 / 1998 / 1999 / 2000 / 2001 / 2002 / Bijlage		
Inleiding	Stegenga		
datum	Korte aanduiding onderwerp	Ook in MAP	Blz.
	Landbouwredacteur Willem Stegenga¹		
1985-05-25	Superheffing aanloopproblemen.....		
1985-08-03	De zuivelproblematiek in en bij Noord-Nederland. (geen K en K)		
1985-08-31	Botsautobeleid Braks in tweede fase superheffing		
1985-09-07	Het is een zaak van „weake tsees”		
	Kaf en Koren Willen Stegenga 1985 – 2001		
1985-09-28	De kaaskeuring is een aardigheid		
1985-11-02	Melkprijzen	NN	
1985-11-30	Staking voorbij, conflict niet	NN	
1985-12-21	Lichtpuntjes zijn met een lampje te zoeken – eerste stukje		
1985-12-31	Terugblik op 1985: ‘Onrustig door superheffing’		
▲			
1986			
1986-02-08	Voorbeschouwing over – huidige verbod – groeihormonen		
1986-02-22	Zoveel te veel was er nog nooit		
1986-05-03	Botsingen – boeren, werknemers – zijn gevolg van inhaalmanoeuvre		
1986-05-31	Coöperatieve ruzie weergalmt aan Ivoorkust		
▲			
1987			
1987-01-10	De lekkerbekken van de PvdA – rapport over zuivel		
1987-02-14	Zuivel grijpt naar samenwerken		
1987-03-21	Verwarring stijgt ten top – geruchten fusie NN met CCFriesland		
1987-05-02	Niet alle boerenkaas is slagroom		
1987-05-09	Over de strijd om melk	Superheffing	
1987-05-23	Zuivel wacht een warme winter		
1987-07-11	Zuivel op kookpunt		

¹ Landbouwredacteur Willem Stegenga heeft De Veemarkt schrijver 'Jildert Sudema', na zijn afscheid, 13 april 1985, opgevolgd. Ook weer met een wekelijkse (zaterdag)rubriek over landbouwzaken. De eerste verscheen 20 april 1985 en ging over: Braks, superheffing en mest. De eerste vier maanden had deze rubriek geen naam, 28 september '85 kwam er een vaste 'kop' 'KAF en Koren', die tot het eind – 12 mei 2001 – zou worden gebruikt! (ZHN)

1987-08-29	Wijze mannen: Speurtocht in zuivel naar f 40 miljoen	NN	
1987-11-07	Over Rapport Beetstra en Zijlstra – samengaan in Noorden!	NN ophalen	
▲			
1988			
1988-01-09	Van dooi geen sprake	NN dl	
1988-01-23	Onrust ontbrandt net op tijd	Mest	
1988-02-27	Het heil van de coöperatie		
1988-03-12	Rapporten vallen onder geen enkele quotering		
1988-05-07	CAO overleg: De Grote woorden verdienen een beter doelwit		
1988-05-16	Grootste gatenkaas heet superheffing	Superheffing	
1988-09-03	Bartele Bosma vecht tegen Braks en Brabant	Superheffing	
1988-10-08	De moeizame weg naar Blauwdruk w.a.	NN	
1988-12-17	100 jaar FBvCZ: Feestelijke begrafenis		
▲			
1989	Eind 1989 fusie Campina met Melkunie		
1989-02-04	De klus van de formateur	NN	
1989-02-16	Kerkvolk wordt beursvolk – Kaf en koren ?		
1989-04-08	Melkoorlog laat weer op – door groot verschil in melkgeld	NN	
1989-04-29	Vooruitzien in wrok		
1989-05-19	Noord-Nederland: snijden zonder mes		
1989-06-03	De marathon van de ‘mislukte quotumboeren’	Superheffing	
1989-06-17	‘De roep om ‘groot’ klinkt weer’	Campina	
1989-09-22	Spannend hoofdstuk in zuiveltriologie’	Campina-MU	
1989-10-28	Overmoed van de grote coöperatie		
1989-11-18	Een zwart circuit kent ook voordelen	Superheffing	
1989-12-02	Niemand is meer zonder schade – Noordelijke zuivelindustrie		
▲			
1990	20 okt. Fusie NN en CCFriesland		
1990-02-17	Light ligt kruidenier zwaar op de maag		
1990-03-10	AID als hulpje van de zuivelfabrieken	Superheffing	
1990-03-17	Friese zuivelfusie NN. met CCFriesland bijna een haastklus	FFD	
1990-03-24	Dioxinekwestie 'leuk' voor Friese zuivel		
1990-04-07	Boeren en ongeorganiseerde bevorderen staking		
1990-05-19	Spannende laatste fase van grote fusie	FFD	
1990-06-02	Tien kleine Negertjes aan de Pieter Stuyvesantweg....	FFD	
1990-06-09	Leeuwarder kaasnotering blijft spraakmakend		
1990-08-25	Drentse behoudzucht ondergraaft fusie	FFD	
1990-09-15	De melkveehouders krijgen nog een klap te verwerken		
1990-09-29	Nieuwe zuivelreus – FFD – heeft wind in de zeilen	FFD	

1990-11-24	Het blijft wroeten in een modderpoel fusie Frico/Domo CCFriesland		
1990-12-08	Lot melkprijs in handen van Campina-Melkunie	CMU	
▲			
1991			
1991-02-09	Kleine boeren buiten ' <i>Friesland-Frico-Domo</i> '-bestuur	FFD	
1991-03-30	Geen Chips maar slechte oormerken	Rundvee	
1991-04-27	Macht in de zuivel in handen Campina-Melkunie	Campina-MU	
1991-05-25	Over integrale Ketenbeheersing – IKB	Rundvee	
1991-06-01	Arrogant gedrag van grote coöperaties	Campina-MU	
1991-07-06	De angst van de zuivel voor Europa 1992	Campina-MU	
1991-08-31	Zuivelschap vraagt om stevige aanpak		
1991-10-12	Mest is in de mode, de boer is dat niet	Mest	
▲			
1992			
1992-01-11	In de zuivel woed weer ouderwetse twist		
1992-01-25	Doorhalen wat niet van toepassing is		
1992-02-01	Nederland moet nu even eenheid tonen		
1992-02-15	Fusie Coberco Noord-Nederland zet hele zuivelsector op de helling	FFD	
1992-03-07	Edammer kaas strijd tegen de teruggang		
1992-03-28	Nieuw hoofdstuk in het <i>Friesland Frico Domo</i> -kaasdrama	FFD	
1992-04-11	Aardige trekjes van paraplu-functie		
1992-04-18	Stakingsweek had ook voordelige kanten		
1992-05-09	Melkactie Duitsland op cruciaal moment		
1992-05-30	Bij melkquotering zijn er te veel schuldingen		
1992-06-13	Haperingen rond de grote zuivelfusie	FFD	
1992-07-11	Friesland Frico Domo verder uitkleden	FFD	
1992-07-25	Thaïs offer op het noordelijk zuivelblok	FFD	
1992-09-26	Zuivelindustrie als gids in agrarisch Nederland		
1992-11-07	Bonden maken kloof in Friese zuivelindustrie groter	FFD	
1992-12-12	Na het Elten-effect komt de klap voor de kaas		
▲			
1993			
1993-03-27	Consumenten kunnen zich straks met melk vermaken	FFD	
1993-04-03	'Drachten' is niet zo'n aanstormende fokkerijgebied		
1993-04-26	CDA speelt leep op balbezit en hanteert buitenspelval	Mest	
1993-05-01	Deense druk op Nederlandse kaas wordt steeds groter		
1993-05-15	De langzame teruggang van de weelderige producten	FFD	
1993-05-22	Frico Warga lijkt heerlijk toetje voor politici te worden	FFD	
1993-06-26	Friesland Frico Domo in clinch bij bijklussende academici	FFD	
1993-07-10	Stilte rond GATT-onderhandelingen is nauwelijks benut		

1993-08-18	De EG heeft ook aardige kanten voor de zuivelindustrie		
1993-09-03	'Een opmerkelijke vorm van goede raad'		
1993-10-09	Fusie FNZ en VVZM tot NZO Nederlandse zuivelindustrie op een lijn	FNZ-dl	
1993-12-11	Rust onder de veehouders, onrust onder de zuivelarbeiders		
▲			
1994			
1994-01-22			
1994-02-26	Boer aanvaardt wel erg gemakkelijk verlaging van melkprijs		
1994-03-05	Hé, al een ladewagen, het gras groeit zeker vroeg dit jaar	Superheffing	
1994-03-19	Reorganisatie Friese Zuivelbond stuit op verworven rechten		
1994-04-30	Strijd om erkenning Nederlandse Goudse en Edammer		
1994-05-14	Werkgelegenheid in landbouw vloeit met grote sprongen weg		
1994-06-11	In Friesland is nog ruimte voor een flinke zuivelfabriek		
1994-09-10	Boeren moeten heft niet te gemakkelijk uit handen geven	FFD	
1994-09-22	Plan van Voedingsbond FNV is slecht voor eigen leden		
1994-10-08	Melkrobot viert tweede lustrum, maar koe blijft weerbarstig	Rundvee	
1994-10-20	De notering voor kaas kan gemakkelijk een eindje omhoog		
▲			
1995			
1995-01-07	Gewapende vrede in zuivel kost boeren handen vol geld	FDF	
1995-03-25	Coöperatieve verandering leidt niet tot hogere melkprijs		
1995-04-01	Zuivelfusies in Friesland grijpen razendsnel om zich heen		
1995-05-06	Landbouw start nieuw jaar onder somber gesternte		
1995-06-24	Grouster boeren moeten Staphorst voorbeeld volgen		
1995-09-23	Vrije fabrieken dupe sanering Nederlands Zuivel Bureau		
1995-11-04	De zuivelindustrie voerspelt de boeren puike toekomst		
1995-11-18	Het 'grand gala' van onze Nederlandse zuivelgiganten	FDF	
1995-12-02	Mest is langzamerhand last voor zowel boer als politicus	Mest	
▲			
1996			
1996-03-23	Friesland Dairy Foods verzeilt in ingewikkeld potje stratego	FDF	
1996-08-14	(geen KeK) Frico Melkproducten van Fries speerpunt tot afdankertje	FDF	
1996-08-24	Boerenslimheid wordt zelfs de LTO wat te machtig	Mest	
1996-09-28	Grote drie zuivelconcerns willen de markt verkavelen	FDF	
▲			
1997	28 dec. Fusie FFD met Coberco		
1997-02-01	PvdA heeft zelf het actiemodel voor boeren ontworpen	Mest	
1997-04-26	Zuivelindustrie krijgt te maken met personeelsproblemen	FDF	
1997-08-09	Nederlandse melkveehouderij staat aan de top, de rest niet	Rundvee	
1997-09-13	Coberco moet er wat voor over hebben om mee te mogen doen	FDF	

1997-09-20	Meppel ligt centraal, maar dichtbij ontwikkelingsgebied		
1997-10-04	Zuivelreus maakt slachtoffers, maar Bouter zit weer goed	FDF	
1997-10-18	De echte leuke toekomst voor de boeren ligt dichtbij huis	FDF	
1997-10-25	Het stamboek kan Tiede vd Ploeg nu wel gebruiken	FDF	
1997-12-06	De zeggenschap glipt de boeren langzaam door de vingers	FDF	
▲			
1998	Fusie Menken Campina		
1998-01-10	De zuivelreus vraagt om steviger tegenspel – einde kaasnotering		
1998-02-14	Beide zuivelreuzen zijn lief voor elkaar	FCDF	
1998-02-21	Zwevende boeren worden bedankt – vertrokken boeren bij NN	FCDF	
1998-03-21	Kaasactie zuivelreus heeft pikant trekje	FCDF	
1998-04-11	Quotum-verleasers worden verliezers		
1998-05-23	Personeel FCDF in de wurggreep van de kaasschaaf		
1998-06-20	Macht van de melk is boeren ontnomen	FCDF 1e dl.	
1998-08-15	Handel in melkquotum keert zich steeds meer tegen jonge boer		
1998-08-22	Nieuwe zuivelfabriek in Lelystad heeft best een kans van slagen		
1998-09-19	Verlaging melkprijs is kwestie van tijd		
1998-11-28	Zuivel pruimt op zure druiven		
▲			
1999			
1999-01-09	'Koeien buiten' met dank aan Joep Van 't Hek	Mest	
1999-02-13	Val van melkprijs biedt politiek kans		
1999-03-12	Melkveehouder zal nog lang met weemoed terugdenken aan 1998		
1999-05-29	Schaduw over de fleur van voorjaar – Melkprijs		
1999-07-31	Belgische fietsers die een heleboel koeien zien moet je koesteren	Rundvee	
1999-08-28	Inkrimping van veestapel legt druk op hele samenleving	Mest	
1999-09-25			
1999-10-02	'Blijf zitten zitten, waar je zit' wordt het devies	CMU	
1999-10-09	De boter druipt van veler hoofden	Mest	
▲			
2000			
2000-01-08	Boer mag straks wat eisen van KKM		
2000-01-12	Kartelpolitie als nieuwe 'boerenhulp' – geen K&K wel Willem Stegenga		
2000-01-22	Melkoorlog woedt op tal van fronten		
2000-01-29	Friesche Vlag: van buiten naar binnen		
2000-03-18	De ibr-affaire kent geen schone handen		
2000-04-22	LTO melkveehouderij voorzitter J. C. Vogelaar heeft op tijd alarm geslagen		
2000-04-29	Toen het groter werd was er weer meer kaas		
2000-05-27	Veehouders krijgen leuk praatmateriaal	FCDF 1e dl.	
2000-07-15	Minister Brinkhorst pikt <i>apk</i> – rundvee – handig in	Rundvee	

2000-12-16	Leerdammer, of hoe omzeil je dorpstol – NMa		
▲			
2001			
2001-02-03	Frau Antje van het infuus af		
2001-02-24	Veeziekten werken uiterst leerzaam		
2001-03-10	Geen schaduw zonder zonnetje		
2001-05-11	Afscheid Willem Stegenga – geïnterviewd door André Olijslager FCDF	Personen	
2001-05-12	Liever MKZ dan een betrapte De Boer – (<u>laatste kaf en koren!</u>)		
▲			
2002			
2002-06-08	„Verkaveling zuivel vrijwel af” – opiniestuk (W. Stegenga		
Bijlage-1	Jilderd Zuidema 195x – 1985		
Bijlage-2	Willem Stegenga 1985 - 2001		

Leeuwarder Courant, 1985-05-25

De steel-band had het al voor-speld – uitstel innen superheffing

(Van onze landbouwredacteur Willem Stegenga²)

THE DUTCH RYTHM and Steelband heeft het natuurlijk niet kunnen voorzien dat het tophit uit het eind van de jaren zeventig ooit nog eens op de superheffing zou slaan. Maar het „January, February, March, April, June, July” gaat zo langzamerhand leuk in die richting.

Immers aanvankelijk werd gedacht dat de eerste rekeningen voor te veel bij de fabriek afgeleverde melk in september zou moeten worden betaald. September 1984 dan. Het kwam er niet van. November dan. Ook niet. Even kwam december in beeld, om daarna weer ras te verdwijnen. Er werd nog even aan maart gedacht om vervolgens het oog op april te richten. Ook toen kwam er geen nota. Het zou wel mei worden en ondertussen is juni al genoemd en wordt er al gezegd dat er voorlopig nog met van een daadwerkelijke heffing sprake zal zijn. De ene wijziging volgt de andere op en wie vindt dat de chaos kleiner is dan bij de inschrijving voor de Elfstedentocht en op een enkele tribune tijdens Heerenveen - Cambuur moet het maar zeggen.

In april vorig jaar werd de verplichte vermindering van de melkproduktie afgekondigd. Een paar weken later volgden de eerste ministeriële richtlijnen en konden de adviseurs van de standsorganisaties aan de slag. Er werden zitdagen gehouden en alleen bij de Friese CBTB – niet eens de grootste standsorganisatie in Friesland – kwamen zo’n duizend boeren aan het loket met vragen en problemen. Nog wijdt deze organisatie één dag per week aan de melkkorting en nog steeds raakt er dagelijks de telefoon met de superheffing als onderwerp.

De regeling droeg als kenmerk dat niet alles geregeld was. De opzet miste een hecht fundament en had alles van haastwerk. Grondtransacties zaten bijvoorbeeld niet in het eerste pakket. Wie daar wat mee te maken meende te hebben werd verwezen naar het kapstokartikel: de map „bijzondere gevallen”. Later werden die transacties wel opgenomen en kon men weer bezwaar maken op beschikkingen die daaruit voortvloeiden.

„Op it lést wisten wy net mear wér’t wy oan ta wienen troch al dy wizigingen”, zegt CBTB-voorlichter Jouwert de Vries ”It wie foar de boeren hast ek net mear om by te sloffen. Der ha tiden west dat der stapels briefkes leinen fan lju dy’t skille hienen. It wie in chaotyske saak”. Langzamerhand kwam de zaak wat in een rustiger vaarwater en kwamen ook duidelijk de gevallen aan het licht die helemaal tussen wal en schip waren geraakt.

Een voorbeeld: de regeling is op 1 april vorig jaar ingegaan. Op 2 april en alleen op de hoogte zijnde van het feit dat er beslist is over de vermindering van de melkproduktie koopt een boer een stuk land van een fetweider dat dicht bij huis ligt. Hij verkoopt een perceel dat ver van de plaats ligt en waar melkquotum op rust. Het gevolg is dat hij bovenmatig wordt aangepakt, want op het perceel van de fetweider blijkt geen melk te zitten.

Een ander geval: in maart vorig jaar hoort een pachter van zijn verpachter dat er land vrij moet komen voor diens zoon. De pacht eindigt medio maart en de pachtkamer beslist dat de pachter

² Nog geen Kaf en Koren!

nog één jaar van het land gebruik mag maken. Op dat land zit tien procent van zijn quotum. Dat raakt die man zomaar kwijt, terwijl hij in maart vorig jaar nog van niets kon weten.

LOF

Dan is er nog de zogenaamde LOF-regeling. Op een gegeven moment ziet de minister dat sommige boeren in ernstige financiële problemen komen en besluit hen een briefje mee te geven voor de bank. Op grond van dat briefje kunnen zij een extra financiering krijgen, waar het Borgstellingsfonds garant voor staat. De boeren zitten dan in de Liquiditeits-Overbruggings-Financieringregeling. Zij moeten natuurlijk wel rente en aflossing betalen voor die extra financiering en dat kan alleen als hij een extra quotum krijgt toegewezen. En daar is nou net nog niets van bekend

Enfin, **Braks** heeft dinsdag in Leeuwarden nieuwe maatregelen aangekondigd. Nog niet voor bovengenoemde gevallen, maar vooral voor kleine boeren. Tja, die zijn er ook nog. Daar is tot dusver nog niet zoveel aan gedacht, zij het dat er een aparte regeling voor was. Die was echter zo eng dat ze er nauwelijks een kant mee uit konden. Kleine boeren (een stuk of 25 koeien) zeggen altijd dat zij niet voor het overschot hebben gezorgd en dat zij dus in feite er ook niet voor hoeven te betalen. Een beetje ruimte alleen was mooi genoeg, even kunnen profiteren van het aankopen van een goede stier en dan was het voldoende.

Braks wil ze nu beboeten voor tien tot twaalf procent melk, die ze boven hun quotum hebben gemolken. En wat daar nog weer boven zit wordt niet in rekening gebracht. Het spreekt het rechtsgevoel tegen en sommigen kunnen de gedachte niet meer onderdrukken dat hier wat voeding wordt gegeven aan de noord-zuid-verhouding in Nederland.

Immers de verhalen dat Brabantse boeren na het invoeren van de superheffing maar bij de klappen op hebben gemolken doen hier nog steeds de ronde. Maar daar zal Braks ongetwijfeld niet naar hebben gekeken. Zo is de politiek niet. Dergelijke gedachten behoren niet bij fatsoenlijke mensen op te komen. Dat is niet netjes

Nee, het gaat de minister om die gevallen die niet kunnen worden ondergebracht in de map „onwelwillendheid”, maar „die door omstandigheden gedwongen” de maat niet konden houden. Het siert Braks natuurlijk dat hij opkomt voor de slachtoffers, maar het zou hem nog meer sieren de dwingeland aan te pakken. En wat die superoverschijder betreft: wordt de kleine overtreder voor de volle honderd procent gepakt en de grote maar in geringe mate? De maatregel past overigens mooi in het chaotische beeld dat er van de superheffing is opgericht.

Kleine boeren

NIET ALLEEN de minister heeft het oog op de kleine boeren laten vallen. ook de Kamerleden hebben dat gedaan. Kortgeleden - een week of vier - kon VVD-Kamerlid Piet Blauw in Akkrum nog niet verder komen dan dat er wat meer verontrustende signalen uit die hoek komen, maar dat echt schrijnende gevallen toch ergens anders gezocht moeten worden, maar deze week bleek, dat „het hele parlement” van mening is dat er wat aan die kleine boeren gedaan moet worden. Hessel Bouma van Skuzum had natuurlijk nooit kunnen bedenken dat zijn actie voor kleine boeren zo snel vruchten af zou werpen. Nou, vruchten? Ze zullen eerst maar eens moeten afwachten wat er uit de bus komt. Politici kunnen per definitie niet veel voor kleine boeren versieren.

Dat heeft het **CDA** goed in de gaten en daarom komen de woorden „kleine boer” ook niet voor in het ontwerp-verkiezingsprogramma. Daarin wordt alleen gerept van „gezonde gezinsbedrijven”. Je ziet het voor je: een pronte boerin, een opgewekte boer en minstens vier blakende kinde-

ren. Dat zal het dan moeten zijn, want wat zijn „gezonde gezinsbedrijven” anders? Dat verkiezingsprogramma is nog maar een ontwerp en als de inspraak er op losgelaten wordt zullen er ongetwijfeld aanvullingen komen ten behoeve van de kleine boeren. Zij moeten dat maar goed in de gaten houden en het definitieve ontwerp vooral goed opbergen om te voorschijn te halen wanneer de daadwerkelijke beslissingen vallen. Op dat moment kan Hessel Bouma wel weer een vergadering uitschrijven. Wedden dat de kleine boeren straks in nog meer verkiezingsprogramma’s opduiken? Small is beautiful en het spreekt zo aan. Maar ze blijven natuurlijk de onderliggende partij. Ze blijven klein en zullen pas weer in beeld komen als er weer verkiezingen in zicht komen.

Overigens is er natuurlijk uit landschappelijke overwegingen best wat voor te zeggen dat de kleine boeren blijven bestaan. Ze zouden het eigenlijk vooral over die boeg moeten gooien. De stofgeerders van Nederland met wasgoed aan de lijn en een kalfje in de bleek, Nederland op z’n mooist. Tot dusver is dat alleen nog gezien door kleine linkse partijen, maar die hebben wel vaker ideeën gebaard waar anderen zich later achter geschaard hebben. Bovendien, wat is het alternatief? De kleine boerderijen raken eerst een tijdje buiten bedrijf. De mesthoop wordt met gras begroeid en nog even later is er de openbare verkoping. Als het boerderijtje wat ‘gaadlik’ is gesitueerd en ook nog in de Wouden staat heb je alle kans dat het in dure handen komt die er een woonboerderij van laten maken. En die hebben de neiging om af te branden. Wat overblijft is dus een troosteloze ruïne. Derhalve moeten kleine boeren het vooral over de verpauperingsboeg gooien.

Gemeenten

HET OPMERKELIJKE is dat de gemeenten zich nu ook met de landbouw gaan bemoeien. In eerste instantie hadden ze het alleen over kernwapens als ze een daad wilden stellen, maar nu is de aandacht verlegd naar de boeren. Wat kan Gaasterlân-Sleat doen vraag je je af. De minister vragen om een uiterst zorgvuldige afweging bij het indammen van de overproductie. Hoort-ie het ook eens van een ander. En aandringen op hulp voor die veehouders die ten onder dreigen te gaan. De bedoelingen zullen de beste zijn. Het werd tijd ook.
[.....]

Leeuwarder Courant 1985-08-03

De zuivelproblematiek in en bij *Noord-Nederland*.

(WILLEM STEGENGA³)

[....]

HET WORDT STEEDS duidelijker dat bij het opzetten van een vierde grote zuivelcoöperatie in Nederland men zich in het Noorden wat verkeken heeft op de omvang van dat proces. Er was waarschijnlijk niets aan de hand geweest als de melkprijs op niveau was geweest en de boeren niet gelijktijdig werden geplaagd met superheffing en mestoverschot. Dat niet zo zijnde is er gonder in de glazen gekomen. Het begon in Oldeboorn en de vonk sloeg over naar Donkerbroek. Al gauw ontdekten de boeren dat er kansen waren omdat zij vermoedden dat ze destijds wat al te gemakkelijk „ja” hebben gezegd en kleine letters in goed vertrouwen hebben overgeslagen. Ze worden nu met grote ogen gelezen.

³ Nog geen Kaf en Koren

Bij het opzetten van de nieuwe coöperaties zijn er lijnen getrokken. Elke coöperatie kreeg een eigen melkwinningsgebied volgens de bindende regelingen van de *Friese zuivelbond* om te voorkomen dat boeren zouden overstappen als ze het op een of andere manier niet meer met de gang van zaken eens zouden zijn. De lijnen werden getrokken volgens de oorspronkelijke coöperatiegrenzen. Die grensregeling werkt als een Berlijnse muur, met dit verschil dat in een coöperatie de leden baas zijn. De boeren hebben het destijds zelf zo gewild, zou men kunnen zeggen. Wie het nu wat te benauwd krijgt en spijt heeft dat hij een onderdeel vormt van een geheel dat hem niet aanstaat begint naar wegen te zoeken, die hem moeten „bevrijden”.

In eerste instantie was er geen denken aan dat er andere mogelijkheden zouden zijn. Plotseling doken de melkinkopers op, *Noordmelk* en *Kievit*. Zij kopen melk op van boeren en verkopen dit aan een andere fabriek dan die waar de betrokken boer lid van is. Men denkt wel, dat je gemakkelijker van kerk dan van coöperatie kunt veranderen, maar mogelijkheden lijken er wel te zijn. *Noord-Nederland* deed er aanvankelijk wat luchtigjes over. Het voerde een soort niets-aan-de-hand-show op. Zo'n vaart zou het wel niet lopen. Kennelijk heeft men zich wat verkeken op het vertrouwen dat men meende te hebben bij de eigen boeren, want kortgeleden ging er een brief uit naar de dissidente boeren waarin op de gevolgen wordt gewezen: ze worden uit de vereniging gezet en ze moeten uitrekgeld betalen.

De grensoverschrijders wordt verweten dat ze niet handelen volgens de letter en volgens de geest van de wet. Noord-Nederland had sterker gestaan als men het alleen bij de letter had gehouden. Als de geest er aan toegevoegd wordt krijgt de veroordeling een sausje van vaagheid en mist. Daar komt bij dat als *Noord-Nederland* sterk had gestaan men verder geen organisatorische maatregelen had getroffen.

Dat laatste is wel gebeurd. Als een haas trok het bestuur - naar wij aan mogen nemen - een regeling in over de opschorting van de leveringsplicht. De kwestie is als volgt: Noord-Nederland is ontstaan door een aantal fabrieken samen te voegen. Die fabrieken noemt men de A-leden. De boeren, die bij die fabrieken zijn aangesloten, werden ontslagen van de plicht om melk aan die A-leden te leveren. De melk ging naar *Noord-Nederland* en die betaalde ook het melkgeld uit. Als men sterk had gestaan had men die regeling gehandhaafd. Maar nee, „om elk misverstand nu en in de toekomst uit te sluiten” werd dat besluit snel ingetrokken. Het besluit wordt in het clubblad van Noord-Nederland overigens wel „omstreden” genoemd. Dat is zo'n beetje ook het enige wat er aan substantieels in dit blad (*De Melkspiegel*) staat. In de verslagen van de vergaderingen worden de leuke items afgedaan met: „Tijdens de rondvraag ontspan zich een levende discussie” en meer van die vlees noch vis schrijverij. Het is in elk geval een manier om de leden nieuwsgierig te maken. Wie onthult dat er wat is geweest, maar verzwijgt wat het was moet zich niet verbazen over een groeiende onrust en een wassende stroom geruchten.

Maatgevend

HET IS trouwens wel een beetje maatgevend voor de manier waarop men bij *Noord-Nederland* met de leden omgaat. Ze worden wel geïnformeerd in *De Melkspiegel* staat ook wel een stukje van hoofddirecteur Sam Meihuizen en het uiterlijk is ook best te verteren, maar het is allemaal net niet genoeg. Algemeenheden zijn, net als in het Jaarverslag, troef. Als daar bij komt dat een besluit tot opschorting van de leveringsplicht wordt ingetrokken zonder dat daar een algemene vergadering over is geweest vragen de boeren zich terecht af of ze nog wat in te brengen hebben of niet. De methode steekt ook wat schril af tegen het voornemen om leden die over de grens zijn gewipt uit de vereniging te stoten door middel van een besluit van een algemene vergadering. Wie in strijd handelt met de regels kan zonder meer geloosd worden. Daar hoeven de anderen

hun zegen niet aan te geven. Men krijgt nu wat de indruk dat ze even in het openbaar aan de schandpaal moeten worden genageld. De elf leden zullen zo'n demonstratie wel kunnen tillen, zelfs al loopt het uit tot een soort volksgericht Daar zijn ze mans genoeg voor.

Noord-Nederland loopt met deze manier van handelen overigens wel een groot risico. Neem nu aan dat de leden van de *Torenmeter* straks besluiten: de dissidenten mogen lid blijven en ze mogen hun melk aan *Noordmelk* blijven leveren. Dat gevaar loopt men als men een dergelijke beslissing aan de leden overlaat. Is er dan plotseling wel een besluit genomen overeenkomstig de letter en de geest van de statuten? Er is gehandeld in paniek en die paniek is deels veroorzaakt door geruchten en die geruchten heeft men zelf opgeroepen. Vorige week nog liep het verhaal dat er boeren van Noord-Nederland-fabrieken bij zevenen tegelijk overstapten op het leveren van melk aan Noordmelk en Kievit. De feiten zijn even anders. Noordmelk ging aanvankelijk praten met één boer tegelijk. Toen de belangstelling groter werd ging men huiskamerbijeenkomsten met meer boeren organiseren. Dat leidde al gauw tot het verhaal dat men en masse overstapte naar een andere afnemer. Zo'n vaart loopt het niet, al zijn de activiteiten van de opkopers de laatste maanden intensiever dan in het begin.

Solidariteit

ZUIVELCOÖPERATIES die ontstaan na een fusie hebben aanvankelijk altijd wat moeilijkheden. In een periode van betrekkelijke rust zullen de andere fabrieken toekijken, de zaak volgen, maar zich wel afzijdig houden. Het land ligt er nu anders heen. De voorzitter van de Friese Zuivelbond, Sjoerd Boersma uit Grouw, mag dan wel oproepen tot eenheid, maar daar wordt geen gehoor aan gegeven. *Noord-Nederland* heeft bij het ontstaan gezaagd aan de poten van de Friese Zuivelbond.

Met de komst van *Noord-Nederland* vertrok meteen een grote klant van de bond: de fabrieken die Noord-Nederland hadden gevormd. De bond heeft andere wegen in moeten slaan en moeten inkrimpen. Wat er aan primaire taken overbleef was het werk voor de vier vrije fabrieken. Daarnaast is men de boer opgegaan om ander werk te vinden. Wie de oorzaak is van het ontmantelen van de bond - *Noord-Nederland* dus - hoeft natuurlijk in dit stadium niet te hopen op solidariteit van vrije fabrieken in de trant van: wij kopen niet melk van Noordmelk omdat dat niet overeenkomstig de algemene Friese coöperatieve gedachte is, of welke andere verheven formuleringen men daar ook maar voor wil gebruiken. Daar komt nog een keer bij dat *Noord-Nederland* zich niet populairder heeft gemaakt met het afsluiten van een contract met Nestlé.

Nestlé verplicht zich door dat contract melk te leveren aan *Noord-Nederland*. In het kader van de doelmatigheid halen auto's van *Noord-Nederland* rechtstreeks melk op bij Nestlé-boeren, ook als die boeren gevestigd zijn in een gebied van de vrije fabrieken. Wie op deze manier meent dat de grensregeling geïnterpreteerd kan worden hoeft natuurlijk niet te rekenen op stevige steun van collega's. De Friese Zuivelbond roept nu op tot eenheid, althans de voorzitter van die bond. Dat is een Noord-Nederland-boer. Men zou zich kunnen voorstellen dat anderen bij de Zuivelbond dé huidige gang van zaken met enig genoegen gadeslaan. Immers hoe meer melk er uit het Noord-Nederland-gebied naar de vrije fabrieken wordt gesluisd hoe groter de primaire taak van de bond wordt.

De zaak is in beweging en dergelijke bewegingen kunnen leerzaam zijn. Ze kunnen Boeren in elk geval leren vooral eerder op kleine letters te letten, want in feite zijn de dissidenten nu bezig met een inhaalmanoeuvre. De beweging kan ook de basis van de coöperatie verbeteren, in feite

moet het zo zijn dat een coöperatie blij moet zijn met bewuste aanhangers, die weten wat hun rechten zijn. Ze kunnen de vinger leggen op wonde plekken. Wat is daar eigenlijk op tegen?. [...]

Leeuwarder Courant, 1985-08-31

Botsautobeleid Braks in tweede fase - superheffing

Van onze landbouwredacteur Willem Stegenga⁴

DE SUPERHEFFING is in de fase van de tweede golf aangeland. De eerste ging gepaard met verkopen van vee tegen lage prijzen en daling van de melkproductie. Opvallend is dat de tweede fase gekenmerkt wordt door precies dezelfde verschijnselen. Vorige week was de aanvoer op de Leeuwarder veemarkt plotseling zeshonderd stuks vee hoger en daalden diensgevolge de prijzen. Dat was wat sneu voor die boer die meende dat hij met de verkoop van acht koeien de bank wel links kon laten liggen om zijn boete te kunnen betalen. Ze brachten minder op dan hij dacht. Wat die Coberco-boer, die (105.000 moet betalen, moet verkopen moet gigantisch zijn.). Ergens rijkt Braks dus toch nog bepaalde zaken recht te trekken blijft hij verschil maken tussen brave en ûndogense boeren.

Ondertussen gaat het botsautobeleid van Braks verder. Zijn ministerie hoefde zich niet met de in-ning te bemoeien. Die taak werd overgedragen aan het *produktschap voor Zuivel* en dat schakelde de fabrieken in om de boetebuit binnen te krijgen. Het gevolg is dat zuivelschap en fabriek de zwarte Piet in de schoenen krijgen geschoven als er wat mis gaat. En er gaat wat mis. Op een gegeven moment hield de zuivelcoöperatie *Noord-Nederland* geld in van boeren, die nog in onderhandeling waren over de hoogte van de boete, zo niet over de boete zelf. Vrijwel tegelijk met de korting op het melkbriefje kregen zij bericht uit Rijswijk dat de zaak in orde was en dat zij geen boete hoefden te betalen dan wel een veel lichtere straf kregen. Ja, ja de fabriek was op de hoogte gesteld. De boeren belden in alle staten met *Noord-Nederland*. Ze stonden op hun „achterste poaten” En terecht natuurlijk. Alleen de fabriek wist niets van de tegemoetkoming en had dus overeenkomstig de oekaze gehandeld. Na even praten worden dit soort zaken wel weer recht getrokken maar ze geven over en weer wel irritatie. Het zuivelschap kan men er niet kwaad om aan kijken. Dat moet ook maar instructies uitvoeren.

Was dit nu het eerste rimpeltje in de vijver geweest dan had men er wellicht vrede mee kunnen hebben. Het is evenwel de zoveelste oneffenheid, die de verplichte vermindering van de melk-

4 Nog geen Kaf en Koren!

produktie heeft gebaard. Als Braks straks gelijk Klein Duimpje de steentjes, die hij onderweg heeft neergelegd, nog eens langsloopt zou hij een boeiend relaas kunnen vertellen. Het tracé komt in elk geval overeen met dat van een haas die vlucht voor de jagers: zigzaggend.

Explosief

DE DAG VAN de afrekening valt in een explosieve fase. Boeren vinden al gauw dat een ander het beter heeft en zeker korter werkt. Dat wekt weleens wat wrevel. Als er dan ook nog boeren zijn die hun coöperatie vaarwel zeggen en laten blijken best in staat te zijn het daaraan verbonden hoge uittreegeld te kunnen betalen, wordt het medelijden natuurlijk niet groter. Desondanks, wie vindt dat je niet gepakt wordt wanneer je in twee jaar ruim negen procent moet inleveren moet het maar zeggen.

Als daar bij komt dat je in je dagelijkse werkzaamheden wrede wordt gestoord door een overvloedige regenval en je ook nog bij een fabriek zit die minder uitbetaalt dan buurmans fabriek dan moet men zich niet verbazen dat de barometer vaak op „storm” staat. Nog even de bedreigende mestwetten daar gelaten.

Geen wonder dat sommige boeren deze week even vreemd en met verbazing hebben gekeken naar de provinciale staten, die doodleuk vergaderden over de relatienota-gebieden, gebieden waar de boer een stap terug moet doen ten behoeve van de natuur. Alsof een boer zich nog nooit wat aan de natuur gelegen heeft laten liggen. Jammer, althans toen, dat het zulk mooi weer was. Er zijn dagen geweest dat heel Friesland een relatienotagebied was met waterstanden om van te watertanden.

Ach, de provincie vindt dat ze er ook niets aan kan doen. Zij voert slechts uit wat VVD-minister Winsemius wil. Ze mag alleen bepalen wie de dupe wordt. In wezen zijn Braks en Winsemius van hetzelfde kaliber. Zij vaardigen uit en een lagere laag moet het doen en mag de klappen opvangen. Daar hebben ze een mooi woord voor gevonden: decentralisatie van beleid. Er is één onderscheid. De provincie heeft erom gevraagd, de zuivelfabrieken niet. De provincie mag men dus aanvallen.

Het merkwaardige is dat de provincie voorlopig buiten schot blijft en dat de zuivelfabrieken wel onder druk komen te staan. In Grouw, Warga en Wartena kijken boeren met belangstelling uit hoe het af zal lopen met Petrus Arendsz, die vond dat *Noord-Nederland* zijn superheffing niet mocht inhouden. Arendsz stortte zich in de armen van *Noordmelk BV*. De vraag is of *Noord-Nederland* niet wat al teveel waarde heeft gehecht aan de faam van het Noorden, die gevormd wordt door betrouwbaarheid en door mensen-waar-je-van-op-aan-kunt.

Naar verluidt gaat het in het verlichte Zuiden net even anders. *DMV/Campina* zou boeren, die een hoge boete moeten betalen, wel degelijk tegemoet willen komen met een soepele betalingsregeling. Afsproken is dat er niet meer dan de helft van het melkgeld ingehouden zal worden om de boeren niet in liquiditeitsmoeilijkheden te brengen. *Campina* zou, als men daar op aandringt, een nog leukere regeling voor handen hebben. Het bedrijf ontkent dat echter. Men wil loyaal meewerken aan de inning van de superheffing.

Op zich is het wat merkwaardig dat *DMV/Campina* steeds wat in de schoenen krijgt geschoven dat men later weer met veel kracht moet ontkennen. De boeren van deze coöperatie zouden in de afgelopen maanden, die voor het jaargetie zomer door moesten gaan, bij de klippen op hebben geproduceerd. De directie ontkent het ten stelligste en die kan de cijfers overleggen. Het zou best

kunnen zijn dat *DMV Campina* er zelf de oorzaak van is dat zij zo van tijd tot tijd de pispalfunctie krijgt.

In de commissie die de kaasproductiebeheersing bespreekt heeft ze in feite wat vrij spel. Dit zuidelijke concern heeft een nieuwe kaasfabriek gebouwd en die moet produceren. Dus wil men een extra quantum. En dat krijgt men want anders trekt men zich terug uit de productiebeheersing en dan kan die commissie wel worden opgeheven. Zoiets geeft de andere fabrieken natuurlijk wel de gelegenheid om af en toe even tegen *Campina* aan te schoppen, ook al gaat het dan over heel wat anders.

Onvrede zoekt om een uitweg. Duidelijk is dat de beheersingscommissie een zwakke basis heeft gekregen. Mede daarom heeft *Acmesa* in **Assen** deze week verklaard voorlopig niet meer aan die gesprekken deel te willen nemen. *Noord-Nederland* heeft toen verklaard enige bedenktijd te willen hebben. *Acmesa* is namelijk niet de eerste fabriek die uit de commissie stapt. Afspraken zijn eerst dan nuttig als iedereen eraan mee wil doen. Als er fabrieken uitstappen zal de rest moeten bekijken of zij samen de paraplu nog op willen houden, ook voor anderen. Misschien wil *Noord-Nederland* ook wel de mate van vrijheid hebben die *DMV/Campina* reeds heeft gekregen. Misschien voelen ze zich wel sterk genoeg om dat aan te kunnen. Niet voor niets heeft men zich meer op de kaas geworpen.

Beweging

Er wordt landelijk met grote belangstelling gekeken naar de bewegingen in de Friese zuivelwereld. Er gaat geen dag voorbij of er komt een vraag in de trant van „Hoe is daar bij jullie in Friesland?” Sinds de Elfstedentocht is Friesland niet zo in de belangstelling geweest. Dat beeld is vertekend Niet alleen in de Friese zuivel zit beweging, hetzelfde is het geval in Groningen en Drenthe. Ook daar gaan boeren, zij het in een wat ander tempo en zij het veel geruislozer over naar de melkopers.

Dat zijn onder anderen boeren, die het bedrijf van hun vader hebben overgenomen en dus geen uittrekgeld hoeven te betalen. Er zijn ook leveranciers bij, die zich destijds niet zo sterk aan de fabriek hebben gebonden. Niet alleen *Noord-Nederland* ziet hier en daar een lidmaat vertrekken, ook *De Ommelanden* moeten af en toe zien dat *De Kievit* in **Meppel** meer melk uit hun werkgebied krijgt.

De Ommelanden vormen een onderdeel van de *CC-Friesland*. Zoals bekend, zal dit bedrijf straks alle moeite hebben genoeg melk te krijgen om de fabriekscapaciteit zo goed mogelijk te kunnen benutten. Na de zomer valt de melkproductie in elkaar en dan moet er van elders melk gekocht worden. *Noord-Nederland* is zich al aardig aan het indekken door contracten met buitenlandse leveranciers. Nog een paar maanden en dan melden de Hollandse kranten weer dat in een zuivel-land als Nederland te weinig melk is. Dat is in de wintermaanden altijd het geval, maar dit jaar kan de behoefte weleens erg groot zijn.

De boeren weten nu nog niet hoeveel ze dit melkprijsjaar mogen melken. Het ministerie heeft dat nog niet bepaald. Vaststaat in elk geval dat tot juli te veel is gemolken. Ze zullen dus straks terug moeten om in de buurt van hun quotum te komen. De melkopers varen er wel bij. Hun grootste moeilijkheid is aan melk te komen, de afzet vormt geen enkel probleem. Zij profiteren ook handig

xxxxxxx

Het is een zaak van „weake tsees”

(Van onze landbouwredacteur Willem Stegenga)⁵

HET DECOR VAN ZONNEBLOEMEN stak wat schril af tegen de betogen van de inleiders op het eerste symposium in het kader van Leeuwarden 700. Veel zonnigs viel er namelijk niet te noteren. Eén van de meest deprimerende opmerkingen kwam van ir. Aad de Zeeuw, directeur-generaal voor de Landbouw en Voedselvoorziening. Hij zei het wat losjes, zo tussen neus en lippen door, maar in feite was het een harde: West-Duitsland lijkt bezig te zijn de eigen markt af te schermen door de importen te beperken en de eigen produkten zoveel mogelijk binnenslands te slijten.

De constatering is niet helemaal nieuw. Het Friese bedrijfsleven was al eerder tot die conclusie gekomen. De plannen voor de bouw van kaasfabrieken in Duitsland gaven al aanwijzingen in die richting. De constatering van De Zeeuw houdt een officiële bevestiging in en daarmee wordt het in feite alleen maar erger voor de boeren. Kaas is het product waar de Friese boer het van moet hebben. Zestig tot zeventig procent van de melk wordt tot kaas verwerkt. Een dubbeltje bij de kaasprijs betekent een cent bij de melk. Wie rekenen kan weet dat Friesland meer dan welke provincie ook afhankelijk is van de kaas. Een wie afhankelijk is van kaas is ook afhankelijk van Duitsland. Hoe afhankelijk? Wel, op het zuivelbureau van *Frau Antje* in Aken kan men vertellen dat één op de vier koeien in Nederland wordt gemolken voor de export naar Duitsland.

Laten wij ons nu maar weer bezighouden met de echte problemen, zei de voorzitter van het *Produktschap voor Zuivel*, Harm Schelhaas, kortgeleden. De superheffing was toen geïnd en de nieuwe quota voor de boeren vastgesteld. Ze zullen één dezer dagen wel in de bus rollen. Duitsland is zo'n echt probleem. Naast de zelfbescherming komt er nog een aspect bij. In de zuivelwereld groeit langzaam het besef dat men niet meer teveel afhankelijk moet zijn van produkten die ingeleverd kunnen worden, als daar zijn boter en melkpoeder.

Het is nu nog te vroeg om te kunnen zeggen dat het Groenboek van Andriessen al sporen nalaat nog voor het is besproken. Andriessen wil namelijk dat er meer voor de markt wordt geproduceerd. Die tendens was er al geruime tijd. Kaas is geen inleveringsprodukt. Dus ligt het voor de hand, dat meer mensen zich met de produktie ervan bezig gaan houden. *Noord-Nederland*-directeur drs. Sam Meihuizen heeft dat al geconstateerd. Zonder remmende factoren zou het dus zo zijn dat er meer kaas komt op een kleinere markt.

Dat beeld is wat vertekend. In Nederland hebben de kaasproducenten een commissie die afspraken probeert te maken over de omvang van de produktie. Dat lukt niet altijd even goed, want die afspraken zijn niet meer dan beginselverklaringen. Men kan er onderuit, sancties treden dan niet in werking. Op dit moment heeft men echter nog niet eens een principe-afpraak kunnen maken. Er zijn kaasfabrieken, die vinden dat anderen zich niet loyaal opstellen en derhalve voorlopig niet meer aan die vergaderingen deel willen nemen. Als de één afvalt houdt dat voor de ander in dat een afspraak over de beheersing minder waard wordt. Derhalve beraadt *Noord-Nederland* zich nog of men wel weer met de anderen om tafel wil gaan zitten. Mogelijk zal dat volgende week weer het geval zijn, maar leuker wordt het allemaal niet.

⁵ Nog geen Kaf en Koren!

Meestal zijn dit de weken dat de kaasnotering omhooggaat. Door de spanningen op de markt, die groter worden door de slag om de Duitse consument, is dat er niet van gekomen. De Edammer zakte zelfs. Geen wonder. Er wordt Edammer verkocht voor een prijs die een cent of zeven onder de notering ligt. „Men gunt elkaar het verlies niet”, zeggen ingewijden. Kijk, wat de omvang van de export betreft is er geen probleem, alleen de prijzen die men er voor beurt vallen zwaar tegen. De productie zal wel op tijd worden bijgestuurd, maar die aanpassing is van tijdelijke aard. De grote lijn naar beneden is ingezet en er is geen flonkerend perspectief. Men kan zich wat optrekken aan het feit dat er steeds meer kaas wordt gegeten en dat speciaalprodukten het nog goed doen, maar dat is het dan ook wel.

Controle

DE BOEREN, DIE nu hun melk afleveren bij opkopers als *Noordmelk* in Drachten en *De Kievit* in Meppel zouden op den duur weleens profijt kunnen hebben van het overleg dat mogelijk op gang komt tussen *Noord-Nederland* en de *Zuidoosthoek*. De *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken* doktert momenteel aan een formule om dat overleg van de grond te krijgen. De sfeer lijkt wat aan scherpte in te boeten. Hun belangen liggen vooral op het terrein van de **melkcontrole**. Er is een fusie op komst van de verschillende laboratoria, onder het mom van dat het daarna allemaal goedkoper wordt. Dus zal die fusie wel een feit worden. Voor geld is veel te koop, zelfs samenwerking tussen de coöperatie en de speculatie. De fusie heeft evenwel eerder armoede als achtergrond dan rijkdom.

De Friese boeren hebben in het onbestorven verleden de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken* gedegradeerd. Het was een orgaan dat de aangesloten fabrieken begeleidde en controleerde, maar het is verworden tot een bond, waarin de Frico/DOMO het voor het zeggen heeft. Dat heeft geleid tot vermindering van personeelsleden. Men begon met 200, zakte naar 150 en dat aantal wordt straks 135. Die 15 mensen, die het verschil vormen tussen 150 en 135, gaan over naar de geconcentreerde laboratoria. Je kunt natuurlijk niet bij iedere fusie staan te janken dat het vroeger toch allemaal zo mooi was en zo best en dat de „tijd” dat allemaal teniet doet. Er is best heel wat voor te zeggen om van drie controleplaatsen één te maken. Feit is wel dat daardoor het kleine lab van de *Nederlandse Vereniging Voor Melkcontrole* in de Schrans in Leeuwarden verdwijnt.

Dat laboratorium in een voormalig herenhuis hoef je niet te handhaven omdat de sfeer er anders is dan elders. Je hoeft het ook niet in stand te houden omdat het zo gezellig hokkerig is en de directeur er - naar men zegt - een kantoortje heeft in een zolderkamertje. Dat is leuk om er later nog eens over te vertellen. Waar het om gaat is dat dit nog een particulier laboratorium is dat de melk controleert van die boeren, die niet zo ingenomen zijn met de grote verbanden, die Friesland overspoelen. Grote verbanden en organisaties zijn natuurlijk prima, maar ze zijn nog beter wanneer er een alternatief is voor de boeren. Dat werkt stimulerend voor die grote verbanden. Boeren, die zeggen zoveel vrijheidszin in hun ondernemerschap te stoppen, kunnen daar belang bij hebben, waar ze ook bij aangesloten zijn. Het houdt de zaak wakker en libben. Het lijkt er nu op dat die fusie dat teniet zal doen.

Op dit moment is het zo dat de melk van coöperatieve boeren wordt gecontroleerd in coöperatieve laboratoria. De melk van speculatieve boeren wordt gecontroleerd in de Schrans en in het coöperatieve lab in Dronrijp als het om de hygiëne gaat. Een deel van de coöperatieve boeren is ook op de Schrans aangewezen als het om het onderzoek naar eiwit gaat. Dat zijn monsters van de boeren die aangesloten zijn bij de aan *De Zuidoosthoek* in Oosterwolde gelieerde fabriek van Winschoten. Door toedoen van de *Frico* is Winschoten destijds buiten de *CCF* gehouden, maar -

en daar gaat het in dit geval om - ook buiten de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland*. Je hoeft niet eens ingewijde te zijn om te weten dat alle trammelant tussen *De Zuidoosthoek* en de *Frico/DOMO* voortvloeit uit die weigering, die dateert uit het eind van de jaren zeventig.

Onderscheid

BOEREN, DIE HET niet eens zijn met het beleid van de *Frico/DOMO*, en via *Noordmelk BV* hun melk aan *De Zuidoosthoek* leveren kunnen het nu wat lastig krijgen. In wezen zijn ze al wat in moeilijkheden gekomen, want ze zullen hun uittreegeld wel moeten halen van een Rabobank. En die bank heeft bestuursleden die ook toevallig zitting hebben in het bestuur van de coöperatie, waar zij afscheid van hebben genomen. Het barst in de coöperatieve wereld namelijk van mensen die menen dat ze best verschillende belangen kunnen dienen. Dat kan voordelen hebben omdat je dan de zaken van verschillende kanten kunt bekijken. Het kan ook nadelen hebben omdat het oordelen dan niet meer objectief is.

Nou ja, wat is objectief. Het woord bestaat, de invulling per definitie niet. Je kunt er de klok op gelijk zetten, maar straks wordt er op een of andere manier onderscheid gemaakt tussen dissidenten. Van de één weet men dat hij geen moeite zal hebben met het betalen van zijn uittreegeld, van de ander weet men dat hij daardoor in financiële moeilijkheden zal komen. Of er moeten hem niet-vermoede bronnen ter beschikking staan. De weg naar het verschil in aanpak is dan geëffend. Voor de nieuwe coöperatie *Klaver Vier* in Donkerbroek is het al aanleiding geweest om een andere bankrelatie aan te gaan.

Van de melk van de Noordmelkboeren, die leveren aan de *Zuidoosthoek*, wordt het vetgehalte bepaald in de ZOH-vestiging in Olterterp. Het eiwit wordt vastgesteld in het *NVVM-lab* aan de Schrans. De gegevens van beide onderzoeken gaan naar Oosterwolde en daar worden ze verwerkt. *Agridata in Zutphen* krijgt die gegevens voor het opmaken van de melkrekening. De vraag is nu of straks bij de concentratie van de laboratoria het eiwit-onderzoek nog plaats zal vinden in Leeuwarden. Al eerder is er een botsing geweest toen bij de zuivelbond de melkgeldafrekening op naam van *Noordmelk* uit de machine rolde. Dat mocht niet langer en *Noordmelk* ging vervolgens naar Zutphen.

Op dit moment doet men er bij Noordmelk nog wat luchtigjes over. „Der binne wol mear dy't it fit en it aalwyt andersykje wolle”, zegt men daar. Dat zal best, maar die moeten natuurlijk wel zo uitgerust zijn dat ze vallen in de termen van de Algemene Inspectie Dienst. De buiten het verband getreden controlevereniging in Nijland zit in wezen wat met dezelfde problemen.

In feite heeft ook naar deze concentratie *Frico/DOMO* de troeven in handen.

De laboratoria zullen wel in een stichting ondergebracht worden en in die stichting zal *Frico/DOMO* de macht krijgen. Of de Friese zuivelbond moet vantevoren iets bedenken om de besluitvorming te veranderen. Nu is het zo dat wie de meeste melk heeft ook de meeste stemmen krijgt. Dat is *Noord-Nederland*. Er kan natuurlijk uit de studie wel iets komen dat voorstellen van *Noord-Nederland* alleen dan uitgevoerd kunnen worden als de eigen stemmen worden aangevuld met die van anderen. Dat houdt wel in dat de anderen nooit wat kunnen doen zonder de steun van *Noord-Nederland*. Hoe men het ook wendt of keert.

Zeker in de huidige situatie zal *Noord-Nederland* opkopers als Noordmelk niet met open armen ontvangen. Nu er pogingen in het werk worden gesteld om te kijken of er overleg mogelijk is kan er mogelijk hier en daar aan de scherpe puntjes worden geslepen. De vraag is, of een piek als

Noordmelk zich ook weg laat slijpen. Van de zijde van *Noord-Nederland* wil men nu al wel zeggen dat men zich royaal gaat opstellen. Dat is het standpunt van één directeur. Hij zal *Noordmelk* mogelijk toegang willen verschaffen als blijkt dat aan alle normaal te stellen voorwaarden is voldaan.

Bij *Noord-Nederland* maakt echter niet één directeur de dienst uit. Krijgt hij niet zijn zin dan zal *Noordmelk* naar alternatieven moeten zoeken. En Nijland eveneens. Boeren uit een provincie, waar alles zo perfect geregeld lijkt, moeten dan met hun melkmonsters naar Zutphen. En dan maar hopen dat Coberco dat toe zal staan.

[.....]

Leeuwarder Courant, 1985-09-23

De kaaskeuring is een aardigheid

(Van onze landbouwredacteur Willem Stegenga)

MET DE JAARLIJKSE KAASKEURING handhaaft de *Koninklijke Nederlandse Zuivelbond FNZ* een aardige traditie. Het is goed dat deze bond daar zoveel waarde aan hecht dan blijft er tenminste toch nog een functie over. Het leuke van de keuring is ook dat een deel van de uitslagen zich in grote trekken laat voorspellen. Een bepaalde categorie zuivelfabrieken kan met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid vantevoren zeggen elk jaar weer vertegenwoordigers bij de winnaars van gouden medailles te hebben. Ook dit jaar was dat het geval. Het gaat hier namelijk om fabrieken die op het punt staan gesloten te worden. Koekange en Vriezenveen viel dit jaar de eer te beurt: goud voor een overjarige Edammer en goud voor een *Maasdammer*.

De *Maasdammer* mag zich nog niet verheugen een eigen rubriek te hebben. Hoewel de produktie steeds toeneemt - dit jaar ruwweg 25 procent meer dan vorig jaar - en de soort is opgeklommen naar de derde plaats is de *Maasdammer* nog steeds ingedeeld in de categorie „andere kaas”. Voor Nederland is het ook nog steeds wat „andere kaas” want hier is de afzet beperkt. Voor het buitenland evenwel is de *Maasdammer* erg aantrekkelijk, zeker voor de Duitse markt. Als de kaaskeuring mede bedoeld is als een vorm van promotie, als een vorm van reclame, zou een aparte rubriek de kaassoort wellicht wat meer cachet geven. Het aantal fabrieken dat *Maasdammer* maakt is nog niet erg groot. Daardoor zou de kaassoort er nog wat meer uitspringen.

EVENEENS REDELIJK passend in de traditie van het kaaskeurconours was het feit dat er dit jaar weer geen gouden medaille was weggelegd voor een Noordhollandse fabriek, zelfs niet voor de fabriek van Texel die ook gesloten wordt. Noord-Holland heeft jarenlang achtereen gezegd dat men de beste kaas van Nederland maakt. Dat komt op de jaarlijkse FNZ-keuring nooit tot uiting. Nu is een bekroning tot op zekere hoogte een zaak van wat geluk. Je kunt nooit tot in alle finesses zeggen hoe de in te zenden kaas zich zal houden. Daar staat tegenover dat de proeffabriek van het *Nederlands Instituut voor Zuivel Onderzoek* in Ede er vrijwel steeds in slaagt goud te halen en Noord-Holland vrijwel nooit.

In Friesland wordt altijd wat laatdunkend over „die beste kaas uit Noord-Holland” gesproken. De FNZ-keuring wordt vaak aangegrepen om te zeggen dat niet de praktijk, maar de Noord-hollanders zelf dat plus'je op hun kazen zetten. Ze zouden dat hebben gedaan door het aanhoudend prediken van dat evangelie. Op laatst is het zelfs zover gekomen dat men er zelf in geloofde en de volgende fase was dat anderen dat ook deden. Dat laatste is natuurlijk belang rijk, want dat laat zich uitbetalen. De notering, waar overigens maar op beperkte schaal naar

wordt gekeken, is daarom ook altijd een stuiver of drie hoger dan de Leeuwarder. Een eigen notering voor Noord-hollandse kaas is er ondanks herhaaldelijke poging nog steeds niet van gekomen. De Noord-hollandse zuivelaars hebben die hogere prijs ook wel nodig want in de uitbetaling aan de boeren kunnen ze meestal net niet meekomen.

Mensen, die het kunnen weten, zijn wel van oordeel dat er in de Noord-hollandse fabrieken een wat andere manier van benadering „hangt” dan in de Friese. Een schoonmaker zal daar niet gauw worden ontslagen. Bovendien zorgen de Noord-hollanders ervoor dat de zoutgehaltes zo laag mogelijk worden gehouden. En reken er maar op dat daar geld voor wordt gevraagd. Over het algemeen is het zo dat ze in Noord-Holland niet beter kaas kunnen maken dan in Friesland. Dan zouden al die Friese kaasmakers, die daar in het verleden zijn heengegaan, plotseling andere vakmensen zijn geworden. Noord-Holland verstaat alleen de kunst zich wat te manifesteren. Dat houdt in dat ze naast het hoog opgeven van hun eigen prestaties er niet voor terugschrikken de prestaties van anderen naar beneden te halen. „Bulkmakers zijn het” en dan wordt niet zelden in de richting van Friesland gewezen. Kennelijk werkt dat toch. Als er wat Noord-hollandse mentaliteit over de Afsluitdijk gehaald zou worden zou de melkprijs hier mogelijk nog wat hoger stijgen.

Leeuwarder Courant 1985-11-02

Melkprijzen

(Kaf & koren)

Binnenkort zullen de boeren zich weer kunnen buigen over de jaarlijks terugkerende dans om de melkprijzen: Het agrarisch weekblad *De Boerderij* pleegt elk jaar de prijzen van verschillende fabrieken te vergelijken. Die fabrieken mogen zelf voor de gegevens zorgen. Er zit dus een smaakje aan. Het begint bitterder te worden naarmate de prijs lager uitvalt. Aan het onderzoek wordt de meeste waarde gehecht door die fabrieken die als hoogste uit de bus komen.

Zoals de zaken er nu voorstaan komt *De Boerderij* met de volgende „vergelijkbare” melkprijzen over 1984 vorig jaar:

<i>De Goede Verwachting,</i>	Workum,	74,60 ct/per kg.
<i>Huisternoord,</i>	Oudwoude,	74,39 „
<i>De Zuidoosthoek,</i>	Oosterwolde,	73,90 „
<i>Noord-Nederland,</i>	Leeuwarden-Beilen,	72,86 „
<i>DMV-Campina,</i>	Veghel,	72,77 „
<i>Melkunie Holland,</i>	Woerden,	72,72 „
<i>Coberco,</i>	Zutphen.	71,37 „

De Twee Provinciën in Gerkesklooster doet niet mee aan dit onderzoek.

Een jaar eerder – 1983 – lagen de kaarten er enigszins anders heen. Toen was de volgorde:

<i>DMV-Campina</i>	Veghel,	73,78 ct/per kg.
<i>De Goede Verwachting</i>	Workum,	73,46 „
<i>Huisternoord</i>	Oudwoude,	73,45 „
<i>Zuidoosthoek</i>	Oosterwolde,	73,41 „
<i>Melkunie</i>	Worden,	72,66 „
<i>Coberco</i>	Zutphen,	71,83 „

Jammer dat er met vooronderstellingen wordt gewerkt en daardoor het werkelijke zicht op de zaak wat wordt versluierd, anders zou *Noord-Nederland* mooi met deze cijfers de boer op kunnen gaan. Men moet het nu doen met het verhaal dat het goed gaat met de kaasdivisie. Dat zal straks ongetwijfeld in de melkprijs over dit jaar terug te vinden zijn. Bij Noord-Nederland bestaat namelijk de indruk dat men zich straks best met de andere grote zuivelcoöperaties kan meten en dat de vrije fabrieken iets in hun nek ontdekken dat wat weg heeft van hete adem.

Overigens moet nog worden afgewacht wat het effect zal zijn van het débacle van de kaashandel *Visser en Zwart* in Lelystad. Bij de *Goede Verwachting* in Workum, waar men deze week toch even bijeen moest zijn om de leden het wegsturen van een directeur te laten goedkeuren, heeft men uitgerekend dat de kaashandel dit jaar de melkprijs met 0,4 tot 0.8 cent zal drukken. Workum heeft dus een verlies geleden dat minimaal *f* 1.2 miljoen en maximaal *f* 2,4 miljoen zal zijn. Althans dat hoopt men.

Staking voorbij, conflict niet

(KAF EN KOREN)

ER HEERSTE donderdagmorgen zo vlak voor melkerstijd in *Tropenfauna* in Heerenveen wat een sfeer van „geen gezeik, iedereen rijk”. Dat soort dingen zijn bijna onlosmakelijk verbonden aan de vergadertechnieken die de vakbonden en bestuur en directie van *Noord-Nederland* voor het behalen van een akkoord hebben gehanteerd. Met name de bonden hebben aangedrongen op afronding in één keer. Toen dat bekend werd bij het bestuur en de directie van *Noord-Nederland*, werd van die kant de marathonfase ingeluid. De afstand tussen muurvast en oplossing werd in negen-en-twintig-en-een-half uur afgelegd.

In de gedachten van de wachtenden drong enigszins de vergelijking met een kaping naar boven. Als daar na schier ondraaglijke spanning een eind aan komt, moeten gijzelaars en gegijzelden zich ook altijd wat inhouden om elkaar van pure opluchting niet in de armen te vliegen. Aan een dergelijke biotoop werd ook gebouwd in Heerenveen. Het scheelde bij wijze van spreken maar een haar of het was nog gebeurd ook.

Iedereen was blij. Het is alleen de vraag of men dat nog is als straks duidelijk is tot welke mogelijkheden dit akkoord in staat zal blijken te zijn. De staking is voorbij, het conflict duurt voort, zij het in afgeslankte vorm.

Niet slecht

IN WEZEN IS *Noord-Nederland* niet zo slecht uit deze turbulente tijden tevoorschijn gekomen, althans het bestuur niet. Het mede door de bonden zo van harte onderstreepte doel om te komen tot een regionaal en nationaal concurrerende melkprijs is natuurlijk een kapstok waar je tal van argumenten aan kunt hangen. De bonden kunnen vanaf nu herhaaldelijk geconfronteerd worden met het feit dat wat zij willen geld gaat kosten en kosten gaan ten koste van de uit te betalen melkprijs.

Bovendien het omstreden en met veel kritiek overgoten locatieplan, waaruit het voornemen tot sluiting van de fabrieken van **Dokkum, Donkerbroek, Sint Nicolaasga en Koekange** naar boven kwam borrelen, is niet van de baan, zoals het Friesch Dagblad juichend op de voorpagina schreef. Het plan is in zijn geheel weliswaar niet meer ter discussie maar *Noord-Nederland* heeft wel duidelijk gemaakt dat men niet van zins is al het daarin vermeld staande plotseling als niet geschreven te beschouwen.

Marktgericht

ER ZIT NOG EEN merkwaardig artikel in het akkoord van „de nacht van Heerenveen”. (Laat men het akkoord zo maar noemen. Resultaten die een titel meekrijgen waarin het woord ‘nacht’ voorkomt hebben doorgaans een lang leven). Dat is het artikel waarin gesproken wordt van een marktgerichtbeleid. Een bonkje in het beleid van *Noord-Nederland* was altijd - naar men zei - dat de aandacht vooral uitging naar een kwalitatief zo goed mogelijk product. Als dat uit de pakhuisen kwam, dan liet zich dat vanzelf wel verkopen.

Enkele jaren geleden klaagden medewerkers van het *Produktschap voor Zuivel* op de vette *Gruene Woche* in Berlijn (een beurs voor voedings- en genotmiddelen) dat de *Frico* daar geen standruimte had gehuurd. *Coberco* (de grote zuivelcoöperatie in het Oosten van het land en mo-

menteel ook al besneeuwd met arbeidsconflicten als gevolg van voorgenomen sluitingen) had daar wel wat Marken voor neergeteld. *Coberco* deed dat, aldus deze Haagse zuivelescorteurs, omdat men daar zo marktgericht bezig was. Dit jaar gaf *Coberco* aan *De Boerderij* op dat men vorig jaar een melkprijs heeft uitbetaald die anderhalve cent onder die van de Frico/Domo (*Noord-Nederland*) lag. Wij bedoelen maar.

Met marktgericht en produktgericht beleid kom je gauw op het glysterige pad van de nuances en de interpretaties. Het is net een *Maasdammer kaas*: iedereen vindt wel een gat dat zeer geschikt lijkt om er zijn eigen redenering in te stoppen.

Het vragen om een marktgericht beleid door vakbonden, die hun leden hebben in zuivelfabrieken, mag verstandig lijken. Er zijn echter voorbeelden genoeg te bedenken die het tegendeel bewijzen. Wat te doen als de markt zuivelvreemde produkten vraagt als kunstkaas en koffiempoeder met plantaardige vetten? „Links” loopt te hoop in dergelijke gevallen soms met steun van aan zuivelvriendelijke vakbonden gelieerde verbanden.

Uitlaatklep

NEE, HET BESTUUR van *Noord-Nederland* is vrij sterk uit deze deinende dagen tevoorschijn gekomen. Meer dan eens ronkten de directionele zuivel-BMW's in de richting van de accommodatie waar het bestuur bijeen was, om niet te zeggen: zich had verschanst. En zo hoort het ook in een coöperatie. Men heeft de staking meteen handig aangegrepen om de boeren massaal op te trommelen en tekst en uitleg - ook was dat niet altijd even volledig - te geven. Het werd een aardige uitlaatklep voor het oprispen van onlustgevoelens. Dit keer hadden de boeren een gemeenschappelijke vijand: de vakbondsbestuurders. Ze werden gebruikt om het herstelplan voor de vrede in *Noord-Nederland* al vast voor een deel tot uitvoering te brengen.

Een enkele boer heeft de bonden overigens ook een enorme dienst bewezen. Stakers hebben, hoe je het ook wendt of keert, van tijd tot tijd een opkikkertje nodig. De eerste dag gaat het meestal prima, de tweede dag een beetje minder. Maar dat hadden de bonden opgevangen door voor die dag opnieuw bedrijven stil te leggen (Beilen en Kolderveen). Op de derde dag zat men eigenlijk wat te wachten op een nieuwe kick.

In het eind van de jaren zestig waren er in Friesland stakingen bij veel min of meer particuliere busondernemingen. De sfeer was grimmig en dat werd mede veroorzaakt door enkele werkwilligen. Af en toe kon een directeur zich niet langer koest houden en reed in Lemmer een blokje om met een bus. Onmiddellijk stonden de staken op hun achterste benen. Het waren welkome impulsen voor op zich lange, hangerige en soms zelfs vervelende dagen. Toen op de tweede dag van de zuivelstaking een Amsterdamse ex-melkboer in Oranjewoud over de schreef ging, versterkte hij meteen het moreel van de stakers. De vakbonden konden hem er niet dankbaar genoeg voor zijn.

Verdacht

VAKBONDEN ZIJN indirect opgericht door directeuren. Dat ze er nog zijn bewijst hun onmisbaarheid. Zij regelen de ene kant van het sociale pakket en in doorsnee weten hun bestuurders - althans de goede - meer van de verhoudingen op de werkvloer dan een directeur. In vakbondsvergaderingen wordt doorgaans openhartig over de dingen gesproken. Dat zodoende, werkknemers, die geen lid van een bond zijn, zitten - althans voor een deel - in een verdachte hoek. Zij zijn de bazen een welbehagen. Nog afgezien van het feit dat het in beginsel profiteurs en mee-eeters zijn.

Je kunt er donder op zeggen dat een conflict tussen een baas en een knecht nooit wordt uitgevochten op het formica van de kantine, maar altijd op het kalfsleer van de directiekamer. Driedelig Van Gils tegenover ééndelig KLM op de kamer van driedelig. In zo'n geval is het belangrijk dat de man in de overall zich ergens door gesteund weet.

De vakbonden die de belangen van zuivelaars behartigen, kunnen zich beroepen op een grote staat van dienst. Menig nieuwe roeper uit het milieu van de predikers der internationale solidariteit ligt op achterstand. Uit de traditie van Marten Kalsbeek en Sake van der Ploeg is onder andere een afspraak ontstaan dat werknemers bij fusie van zuivelfabrieken met de melk meegaan en niet daardoor kunnen worden ontslagen. Dat akkoord werd gesloten in een tijd toen de ene zuivelfabriek na de andere de schoorsteen doofde.

Het is nog steeds een actueel punt, of liever gezegd: het punt is wederom actueel. Greetje Lubbi, de voorzitter van de *Voedingsbond FNV*, heeft tijdens de stakingen iets geroepen over één grote nieuwe kaasfabriek van *Noord-Nederland* bij de rotonde van Heerenveen. Dat was niet juist. Het had Drachten moeten zijn. In het recente verleden heeft ooit eens iemand, die een hoge functie heeft bij *Noord-Nederland*, dat idee laten ontsnappen. Ook in de rest van het land loopt men met dit soort concentratiegedachten rond. Waarom zou *Noord-Nederland* daarbij achterblijven?. Als een concurrerende melkprijs dat vordert en als anderen er baat bij blijken te hebben, zal men wel niet anders willen.

De vakbonden hebben daarom de concentratieplannen in de kiem aangepakt. Dat is hun goed recht. Op den duur zullen ze die plannen niet kinnen keren, maar in de fase van voorbereiding kan het houden van een vinger aan de pols voordelen opleveren. Voor vakbondsbestuurders blijft er in elk geval voorlopig nog werk genoeg.

De dreigende concentratie heeft ook een ander licht op het geheel geworpen. In Warga, de bakermat van de Voedingsbond FNV, heeft men deze keer niet meegedaan. Warga is een melkinrichting. Daar komt vandaan wat de melktapper in de rijdende winkel heeft aan primaire voedingsmiddelen. *Noord-Nederland* heeft drie van deze inrichtingen en men vindt dat er eigenlijk minstens één teveel is. Er is op dit moment een wat inefficiënte heen- en weerrijderij tussen die fabrieken aan de gang.

Het niet meedoen van de Wargaster wordt wat al te gemakkelijk verklaard met het argument dat als men daar één keer nee heeft gezegd, dat nee blijft.

Overeenkomstig de traditie van de oude SDAP en de eveneens wat traditioneel denkende vakbond. Bovendien zouden er in Warga mensen werken, die op een of andere manier meer binding met het boerenbedrijf hebben dan veel van hun collega's elders. Het mag waar zijn. In elk geval is het waar dat heel veel werknemers nauw betrokken zijn bij het gebeuren in hun fabriek. Zij pronken bijna net zo trots met een hoge melkprijs als de aangesloten boer. Er als er een keer een kaas een gouden medaille weet te behalen, is dat geen zaak die hun onaangedaan laat.

Wie dikwijls vakbondsvergaderingen bezoekt, kan weten dat het Wargaster personeelsbestand wat bang is voor het feit dat zijn fabriek op een nieuw locatieplan terechtkomt. Mede vooral daarom heeft men zijn eerste „nee” gehandhaafd.

De staking heeft een nieuw ideaalbeeld gebouwd. Dat zou kunnen worden gevormd door de volgende bestanddelen. Een ideaal bedrijf waar de organisatiegraad hoog is en waar de directie en het bestuur de arbeidersrust weten te handhaven. Dat heeft tot gevolg dat er van de boerenmelk een hoogwaardig produkt wordt gemaakt waar een markt voor te vinden is. De vraag is of *Noor-*

d-Nederland dat ideaal binnen afzienbare tijd kan benaderen. Eén ding is zeker, namelijk dat een bestuur dat zich door deze perioden heen heeft weten te slaan, eerder sterker dan zwakker de komende tijd tegemoet kan gaan. Dat geldt ook voor een bestuur van een vakbond.
[.....]

Lichtpuntjes zijn met een lampje te zoeken

KAF EN KOREN

HET ZIJN DE DAGEN van de gewenning, van het somber terugblikken en het moedig voorwaarts gaan. De landbouw heeft dit jaar bol gestaan van ontevredenheid. Nog lang niet alles is gladgestreken, maar maatregelen hebben perioden nodig waarin oprispingen en protesten hun „gerak” krijgen. De aanhouder blijkt de verliezer te zijn, de aanpasser wellicht de winnaar, althans de man die geleerd heeft er mee te leven. Alles is niet op zijn pootjes terecht gekomen en uitzicht op betere tijden is er evenmin. Er is een soort stilstand opgetreden, zonder lichtend perspectief. Hier en daar blinkt hooguit een lampje. Dat verlichtinkje wordt gevoed door het toetreden van Spanje en Portugal tot de Europese Gemeenschap en door het enthousiast maken van de boeren voor een bijverdienste. „De tweede tak” heet dat laatste in vakkringen.

Veel boeren hebben leren leven met de gedachte dat hun energie en die van hun koeien is gebonden aan contingenten. De boerenboekhouders hebben zelfs berekend dat de inkomsten over de eerste helft van dit jaar wat hoger zijn uitgevallen dan die over de eerste helft van vorig jaar. Gigantisch zijn die bedragen niet, maar wel wat meer dan het spreekwoordelijke „segarejld”.

Gewenning is er ook opgetreden bi' de zuivelfabrieken. Toen de superheffing van kracht werd stopte men de investeringen even in de la „O” (onvoltooide documenten). Men keek de kat uit de boom en hield het even voor gezien. De laatste tijd is er wat een tendens waar te nemen dat de zuivelindustrie het gesprek met de toeleveringsbedrijven weer wat op gang brent. De betreffende bedrijven klagen weliswaar steen en been, vinden de marges erg gering en de concurrentie moordend, maar toch... Eén ding is zeker: als je geen concurrentie voelt, heb je óf de alleenheerschap-pij óf er zijn helemaal geen orders.

Automatisering

De investeringen hebben een wat ander karakter dan in het verleden. Toen was het een kwestie van groter en breder, nu is het meer een zaak van kostenbesparen. Dat is een ander woord voor automatiseren. Daarmee is de superheffing precies terechtgekomen waarvoor in Friesland zo ge-waaschuwd is. De Industriebond FNV in Leeuwarden houdt altijd een soort stand bij van ar-beidsplaatsen die verloren zijn gegaan na invoering van de superheffing. Op dit moment zijn dat er 180. *Het Economisch Technologisch Instituut Friesland* heeft het aan bij de invoering van de contingentering geschat op 1500. Het lijkt mee te vallen, maar er is nog maar een kwart van de afstand afgelegd. De superheffing duurt nu ruim anderhalf jaar en is in beginsel voor vijf jaar in-gesteld. De eerste fase is achter de rug, de eerste klappen zijn gevallen. De tweede fase belooft weinig beters. Men kent de gevolgen en weet nu zo ongeveer welke maatregelen er moeten wor-den getroffen.

Record-productie

De verplichte vermindering van de melkproductie heeft in elk geval niet kunnen verhinderen dat de juichende verhalen van de actieve kaasmaken achterwege zijn gebleven. Opnieuw wordt dit jaar een nieuw record bereikt. Vorig jaar gingen de Nederlandse kaasfabrieken voor het eerst in de geschiedenis over de 500.000 ton heen. Dit jaar, nu er minder melk is gewonnen, komt men op 515.000 ton. Dat is tienduizend ton meer dan vorig jaar. Daarvan ging er 360.000 ton over de grens. Een stijging van vier procent.

Hier en daar zal de op-de-borstklopperij wel wat worden gesmoord. De afzet was dan wel groots, de prijzen waren dat allerminst. Men gunt elkaar het verlies niet, hoorde je aanvankelijk in zuivelkringen. De terminologie is nu gruwelijker geworden: men snijdt elkaar de nek af. Kortom, de roep om produktiebeheersing klinkt wederom. Tot en met gisteren zijn daar drie vergaderingen over geweest. Men is er nog niet uitgekomen, maar het feit dat er nog steeds over wordt vergaderd geeft de voorstanders van die beheersing enige moed. Het wachten is nu nog op het absolute dieptepunt in de onderhandelingen.

Wat de kaasproducenten willen is een afspraak maken voor een lange termijn. Dat schip is voorlopig gestrand. *DMC/Campina* wilde een wat groter aandeel in het geheel hebben en dat zette kwaad bloed bij met name de kleinere fabrieken. Over enige tijd zullen ze toch wel akkoord gaan met die uitbreiding. *DMV/Campina* stopt sowieso wat meer melk in de kaasbak. In de totale exploitatie zal men nauwelijks merken dat daar een wat lagere prijs voor wordt ontvangen.

Wat de kaasproducenten altijd wat tegenstond om con amore aan produktiebeheersing te doen was - behalve de vraag uit het Zuiden om een groter 'tonnage' - het feit dat de speculatieve kaasproducent *Wessanen* niet genegen was mee te doen. *Wessanen* produceert wekelijks ongeveer vierhonderd ton kaas. Dat komt neer op vier tot vijf procent van het totaal. *Wessanen* heeft de meeste coöperaties de loef afgestoken door zich met vuur en verve te werpen op de produktie van de grote gatenkaas. Oudwoude was de eerste fabriek in Nederland die er mee begon, *Wessanen* volgde op de voet en betwistte later het eerstgeboorterecht van **Oudwoude**.

Deze kaas is het grote succes van de laatste tien jaar. Na de Goudse en de Edammer is het de derde kaassoort in producerend Nederland. Duitsers en vooral Zuidduitsers zijn grote afnemers. Het succes van *Wessanen* en **Oudwoude** heeft natuurlijk de andere kaasproducenten wakker gemaakt. De produktie van grote gatenkaas stijgt en mede daardoor wil *Wessanen* nu wel „om lyk”. De gesprekken met deze particulier om voortaan ook maar mee te doen aan de beheersing zijn dan ook in volle gang. Men heeft enige hoop dat er nu een honderd procent deelneming zal komen. Dat is trouwens ook een voorwaarde voor enkele fabrieken om mee te doen. Wie dat als een lichtpuntje beschouwt mag het meenemen over de drempel van 1986.

Wie meent dat een happening als het uitreiken van de Friese Kaasprijs nog tot verbetering van de prijs voor de kaas zal leiden heeft het mis. Het is gewoon een noodzakelijke promotie-activiteit. Verder moet men er niet al te veel waarde aan hechten. De Edammers van **Koekange** (goed voor goud) gaan samen en doorelkaar met andere Edammers van Frico/Domo naar de klanten. De Friese kaasprijs stelt alleen wat voor ten opzichte van de andere kaasprijzen. Voor de „Nederlandse” kaas prijs (van de coöperatieve zuivelbond FNZ) wordt maar één kaas ingezonden. Die wordt beoordeeld en al dan niet goed bevonden voor een medaille. De Friese kaasprijs wordt uitgereikt aan die fabriek welke tien keer achtereen een kaas van hetzelfde type heeft laten keuren.

Frico/Domo won alle zes gouden-medailles. Sommigen vonden dat er tijdens de prijsuitreiking zoveel kaasmakers op het podium stonden die nog niet zo lang geleden actief waren tijdens de staking. Dat klopt. Drie van de zes gouden medailles gaan naar fabrieken waarvan de directie vindt dat ze gesloten moeten worden. Het is dan ook de vraag of *Frico/Domo* wel zo blij moet zijn met deze medailles. Voor de werknemers in betrokken fabrieken is er nu een argument bijgekomen om het bestaan te handhaven. Overigens is de realiteit dat te sluiten fabrieken vaak hoog scoren tijdens kaaskeuringen en later toch worden gesloten.

Twaalf

De Europese Gemeenschap wordt met ingang van 1 Januari van tien naar twaalf landen uitgebreid. Spanje en Portugal komen er bij. Voor de zuivel geldt trouwens 1 maart als toetredingsdatum. Nederland heeft uitgebreid in Madrid uitgepakt en dat lijkt een goede greep te zijn geweest. Niet dat je direct overstromd wordt met orders, maar Spanjaarden willen graag zien met wie ze zaken kunnen doen en hebben een hekel aan de telefoon. Ze zijn bovendien erg gesteld op Spaanssprekenden.

Wat de zuivel betreft zal Nederland het - wat deze twee landen betreft – vooral van kaas en melkpoeder moeten hebben. Voor CCFriesland is het niet interessant. Spanje is tot dusver een land met een kaasimport die aan een bepaald kwantum is gebonden: 11.700 ton per jaar. Die hoeveelheid kaas mocht uit de andere EG-landen komen. Nederland nam ongeveer 3800 ton voor zijn rekening. Dat komt overeen met tweevijfde van de produktie van een royale week. Vooral de Noordhollandse kaasproducenten en de Frico vulden het Nederlandse kwantum.

Nu Spanje bij de EG komt wordt dat kwantum langzaam maar zeker uitgebreid. Elk jaar mag het vijftien procent groter worden. Volgend jaar mag er bijvoorbeeld 14.000 naar Spanje en men verwacht dat Nederland daar dan 4200 ton van zal leveren. Daar komt dan nog voor beide landen 8300 ton melkpoeder bij en nog een paar vrachtwagens vol boter, karnemelk en andere zuivelprodukten. Veel is het dus niet, meer wordt het wel.

Bij de gemaakte afspraken behoort dat het kwantum voor de EG voortaan niet meer in Madrid zal worden verdeeld, maar in Brussel. Mogelijk dat het *Produktschap voor Zuivel* het Nederlandse aandeel zal laten invullen. Traditionele exporteurs hebben een deel van het kwantum gekregen en de nieuwkomers krijgen ook wat.

Op het gebied van de uitrusting van Spaanse kaasfabrieken is er in Friesland ook belangstelling. De Friese Zuivelbond is in het verleden adviserend opgetreden en onder andere een bedrijf als Tebel in Leeuwarden levert er apparatuur. Er zijn veel kleine fabrieken, waar voorlopig nog het handwerk boven de automatisering wordt gesteld. Dat beperkt de markt voor de toeleveringsbedrijven aanzienlijk. Die zijn namelijk verder. Toch ziet men wel mogelijkheden.

Een eenvoudig voorbeeld ter illustratie. Ook in Spanje worden wrongelbereiders gemaakt. Om de eigen industrie te beschermen moesten buitenlandse fabrikanten 35 procent invoerrechten betalen. Een dergelijk tarief wordt nu - in tien jaar - afgebroken. Dat is één punt. Een ander punt is dat de Spanjaarden wellicht meer melk voor de kaas zullen bestemmen. De produktie zal er stijgen. De mogelijkheden voor toeleveringsbedrijven worden echter wat geremd door het feit dat een aantal kaasfabrieken in handen van buitenlandse ondernemingen is. Die bedrijven hebben dat gedaan om gemakkelijker kaas te kunnen importeren. „Eigen” kaasfabrieken mochten namelijk buiten het quotum om hun voorraad aanvullen.

[...]

Aanvulling

Er zijn nog een paar groeiertjes voor het volgend jaar. Voor de tweede keer dit jaar organiseerde het Fries Rundvee Syndicaat een veiling van waardig en soms zelfs hoogwaardig fokvee. Er waren boeren die hun dier zo hoog inschatten dat ze de bidders overboden en dus werd het ingehouden. Dat hield waarschijnlijk verband met het feit dat op de eerste veiling de prijzen veel hoger lagen. Daar heeft men naar gekeken.

Even later kregen ze spijt en verkochten pink of stier toch nog. Dat gebeurde buiten de veiling. De koper omzeilde zo mooi de veilingkosten. Dat was zijn eerste winst.

Er waren dinsdag mensen tussen de balies die vonden dat deze manier van verkopen eigenlijk niet paste. Bij handel moet men niet teveel naar het officium kijken. Het gaat om vraag en aanbod en als dat klikt, is al het andere bijzaak. Veekooplui rijden dan wel trots met een sticker op hun wagen waarop staat dat je je vee via de veemarkt dient te verkopen. Het aantal kooplui dat rechtstreeks van boer naar boer handelt is legio. Hun aantal wordt nog groter als men daarbij die kooplui optelt die ook vee aan de zogenaamde opvangcentra leveren.

De veiling werd niet door iedereen een succes genoemd. Dat klinkt wat overdreven pessimistisch. Er is maar één keer een hogere gemiddelde prijs uitbetaald op een veeverkoop in Friesland. Dat was tijdens de vorige veiling van het FRS. Voor velen was het genoeg om van een extraatje te spreken.

Er zijn er ook die geloven door het pakken van een „tweede tak” een bijverdienste in de wacht te kunnen speten. CAF-directeur Jan de Vries klaagt dat wat dat betreft de Friese boeren wat drempeelvrees hebben. Dat zal best. In de Wouden misschien wat minder dan op de klei en het veen, maar enige, vrees is er wel. Het is natuurlijk wel zo dat de mestverordeningen, die Braks en Winsenius in het vooruitzicht hebben gesteld, een eventueel wel voorhanden enthousiasme niet zullen aanwakkeren.

De boeren zijn gedwongen in te krimpen door de superheffing. De mestmaat regelen belemmeren nu een uitbreiding op een andere manier. Nog steeds wordt het namelijk niet mogelijk gemaakt om mestproblemen onderling op te lossen. Ware dat wel het geval dan werd het misschien aantrekkelijk. Enfin, bij de Friese Mij heeft men uitgerekend dat een boer met zestig koeien en dertig hectare land nog mogelijkheden heeft voor 55 fokzeugen. Dat lijkt aardig, maar het is geen doorsnee bedrijf. Daar zijn de mogelijkheden duidelijk minder.

De tweede tak komt trouwens sowieso in de knel. Er is vrijwel overal te veel van. Wat je dus aan de ene kant uitbreidt, moet aan de andere kant worden ingekrompen. De ruimte is uiterst beperkt. Op zich geeft het te denken dat een veevoerverkoper de boeren voor deze „bijverdienste” warm probeert te maken. De boer, die er de meeste baat bij heeft, is degene die zich al een jaar of

xxxxxxx

Terugblik op 1985: ‘Onrust door superheffing’ Stakingsacties en een onverzettelijke Minister Braks

door Bert de Jong

Melk heeft het boerenleven het afgelopen jaar in grote mate beheerst. Wat te denken van de in 1984 voor het eerst opgelegde superheffing als 'paardemiddel' om de Europese zuiveloverschotten weg te werken. De verplichte vermindering van de melkproduktie heeft vooral dit voorjaar in boerenkringen heel wat tongen los gemaakt. Het landbouwbeleid leidde dit jaar zelfs meermalen tot acties. Zo blokkeerden Friese boeren in april op massale wijze met hun trekkers een paar uur het verkeer, om minister ir. Gerrit Braks van landbouw en visserij het ongenoeg duidelijk te maken. Maar desalniettemin concludeert Friese Mij-voorzitter Geart Hofstra in een terugblik op die roerige dagen: „Minister Braks hat ferrekte min harke.”

De veehouders zijn met de superheffing een ervaring rijker geworden, maar tegelijk een illusie armer. De melkkorting van 8,65 procent over het melkprijsjaar 1984 werd nog morrend aanvaard. De boeren wilden nog wel inzien dat de melkproduktie in de EG verminderd moest worden om zo het Europese landbouwbeleid overeind te kunnen houden. De aankondiging van Braks dit voorjaar, dat zelfs tot een percentage van 11 procent voor het melkprijsjaar 1985 zou moeten worden besloten schoot de boeren echter in het verkeerde keelgat.

„Gjin drip mear”, klonk uit het Friese boerenverzet. Vertegenwoordigers van de Friese landbouworganisatie togen op 20 maart met een petitie naar het Landbouwcentrum in Leeuwarden. Ze lieten zich vergezeld gaan van een fraaie koe met twee afgebonden spenen van Theunis van der Gaast uit Jellum. De koe had een dek op met het opschrift „Braks kniip net mear oeren en boeren óf.”

In april barstte de bom. De Friese boeren besloten tot hardere acties over te gaan. De tijd van het schrijven van brieven vol argumenten en het aanbieden van petitie's was voorbij. „Der moat wat barre”, sprak Friese Mij-secretaris Harm de Kroon strijdvaardig.

Het antwoord van de Friese boeren was massaal. Met ongeveer drieduizend trekkers kwamen de veehouders op zaterdag 20 april in verschillende plaatsen bijeen. Binnensteden en doorgaande wegen werden versperd. Het protest was overduidelijk, maar niet iedere automobilist had waardering voor het door boze boeren veroorzaakte oponthoud.

Vooraf de acties op de autosnelweg A-50 tussen Lemmer en Follega, op het verkeersplein bij Heerenveen en op de provinciale weg Workum-Boksum leidden tot wilde taferelen. Grootste zorg voor de machteloos toekijkende politie was en der oplaaierende ruzies tussen boeren en woedende automobilisten. Een Heerenveense politiewoordvoerder vond dat er van geluk mocht worden gesproken dat er geen massale volksopstand uitbrak.

De actie was voor de organiserende drie landbouworganisaties en de twee landbouwjongerenorganisaties een onverwacht groot succes. Alleen het onaangekondigd drie uur lang vastzetten van de autosnelweg A-50 tussen Lemmer en Follega door maar liefst vijfhonderd boeren werd door CBTB-voorzitter Jan Nijland afgekeurd. „Oer it algemien is it yn ‘e hán halden. Wy tille der net sa swier oan dat der hjir en dér saneamd wat bard is,” vond toen Friese Mij-voorzitter Geart Hofstra.

„Jo moatte mei dizze aksjeformule hiel foarsichtich wêze. Dit soarte fan hurde aksjes wie feitlik al by de grins fan it kin wol of kin net. It kin fansels net de kant út dat wy altyd mei hurde aksjes konfrontearde wurde. Wy kinne net foar elke saak de boel ticht goaie,” reageert Friese Mij-voortitter Geart Hofstra nu. Met de door vrachtwagenchauffeurs georganiseerde verkeersblokkades nog vers in het geheugen is Hofstra wat huiverig voor eventueel nieuwe acties. „Ik bin grutter foarstanner fan ludike aksjes, sa as wy jierren lyn dien hawwe mei de úntfiering fan Lardinois.”

Telegram

Op 2 mei lieten Friese boeren opnieuw blijken niet van het landbouwbeleid gediend te zijn. Naar eigen zeggen namens de Friese landbouw werden de deuren van het Landbouwcentrum in Leeuwarden vastgeketend. Het personeel, inclusief ir. Pieter Anema, directeur van de afdeling landbouw en voedselvoorziening, kon een uur lang het pand niet verlaten. Pas toen Anema bereid bleek een telegram aan minister Braks te sturen, werd de actie besloten. Tekst van het telegram: „Denk morgen in Luxemburg aan de Nederlandse boer.”

Friese boeren kwamen de volgende dag zelf naar Luxemburg om te vernemen of Braks ook inderdaad aan de Nederlandse boer zou denken. „Jo moatte hjir as Fryslân wêze,” vonden de zeven Friese boeren die de reis hadden ondernomen. De landbouwministers van de EG bogen zich daar over nieuwe prijsvoorstellen, die eigenlijk al voor 1 april vastgesteld hadden moeten worden. In Luxemburg waren op deze derde mei vijfduizend Europese boeren bijeen om hun ongenoegen over het Europese landbouwbeleid kenbaar te maken. Rookbommen en carbid zetten de onvrede kracht bij.

De definitieve vaststelling van de vermindering met 9,55 procent van de melkproductie voor het melkprijsjaar 1985 was ook tot ongenoegen van de Tweede Kamerfracties van CDA en VVD. Maar Braks hield de poot stijf. Hij vond het tegenover ‘Brussel’ onverantwoord om het kortingspercentage lager dan 9,55 procent te stellen. Daarmee verstomden de politieke protesten en ook de landbouworganisaties schikten zich. „It wiisde málder yn it begjin,” vond Friese Mij-secretaris Harm de Kroon.

Die 9,55 procent was nog maar net verwerkt, of de boeren vielen opnieuw over Braks heen. Dit keer vanwege diens plan om zogenaamde grote overschrijders van het melkquotum tegemoet te komen. Ook tegen dit door Braks in Friesland gepresenteerde plan zijn heel wat boerenpennen in beweging gekomen. „Door deze aanpak wordt de geloofwaardigheid van het productiebeperkingsbeleid ondermijnd, met alle gevolgen van dien voor de komende jaren,” schreef onder andere het hoofdbestuur van de ABTB. Friese boeren wilden Braks zelfs voor de rechter dagen. Van die actie werd echter afgezien, omdat er volgens raadslieden weinig kans op succes zou zijn.

De superheffing bleef in Friesland trouwens het hele jaar ramspoed zaaien. Herhaalde malen werden cijfers boven water getoverd over de gevolgen. CAF leed over de eerste zes maanden van het boekjaar 1985 bijvoorbeeld een omzetverlies van dertig miljoen gulden. De aan de landbouw verwante sectoren klaagden over een terugloop aan orders en er zouden volgens Theo Huisman van de industriebond FNV in het Friese bedrijfsleven 850 banen verloren zijn gegaan.

Klap op de vuurpijl was de aankondiging van de noordelijke zuivelcoöperatie *Noord-Nederland* om de zuivelfabrieken in Sint Nicolaasga, Donkerbroek, Dokkum en Koekange te sluiten. Mede ingegeven door de lagere melkaanvoer vanwege de superheffing, maar meer nog vanwege het achterblijven van de melkprijs bij deze zuivelonderneming vond bestuur en directie sluiting onvermijdelijk.

Uiteindelijk kwamen vanwege deze sluitingsplannen zowel de melkveehouders als de zuivelwerknemers in actie. De gemoederen van beide partijen raakten eind november erg verhit. Toen de directie ook na breedvoerig overleg het sluiten van de fabrieken niet van tafel wilde halen, gingen acht bedrijven plat. Een poging van de directie van *Noord-Nederland* om door het aanspannen van een kort geding een staking te voorkomen mislukte. De president van de Leeuwarder rechtbank, mr. Gerard van Halsema, vond een staking niet onrechtmatig, een beslissing waarmee hij het ongenoegen van veel boeren en 'boerefoaroanmannen' op de hals haalde.

Onderhandelingen tot zelfs diep in de nacht hadden op 22 november geen succes. In dat week-einde ging de kogel door de kerk en op maandagmorgen 24 november lagen zes productiebedrijven stil. Vanaf dat moment zaten actievoerende zuivelwerknemers in actiecentra in Sint Nicolaasga, Donkerbroek, Dokkum, Koekange en ook Oosterzee en Bergum. „Noord-Nederland woe gjin garánsjes jaan foar it meitsjen fan in werklik únderboud beliedsplan foar de lytskalige bedriuwen. Wy leauwe net yn de grutte units, dy't Noord-Nederland wol,” aldus CNV-districtbestuurder Syds Kloosterman.

'Strot afbijten'

Daags na het uitbreken van de zuivelstaking kwamen de leden/veehouders van verschillende bij de Noord-Nederland aangesloten coöperaties massaal bijeen om de acties af te keuren en bovenal „om sjen te litten dat se efter it bestjoer steane.” Veehouder Jan Smint uit Wolvega, een van de honderden in Oranjewoud aanwezige Takomst-boeren, liet in een emotioneel betoog zijn ongenoegen de vrije loop: „Ik zou zeggen: liever sterven dan toegeven. Dit gaat veel geld kosten. Het is toch te gek, dat een paar mensen proberen om achtduizend boerengezinnen kapot te krijgen. Het is misschien wat sentimenteel, maar je zou ze de strot afbijten.”

„Wa is baas?” - dat was volgens Noord-Nederland-voorzitter Geart de Jong van Akkrum de inzet van deze zuivelstaking. „De fakbúnen wolle meibepale, wat der by Noord-Nederland bart.” De bevoegdheid over de onderneming moet echter liggen bij die mensen, die verantwoordelijkheid dragen en de beurs in de zak hebben, zo werd meermalen op de boerenbijeenkomsten uitgelegd.

In de nacht van woensdag 27 op donderdag 28 november werd een oplossing bereikt. Door tussenkomst van, voorzitter drs. Rinse Zijlstra van de *Koninklijke Zuivelbond FNZ* werden uiteindelijk de kool en de geit gespaard. Om half vijf 's nachts was er een akkoord bereikt na urenlang overleg. Overeengekomen werd dat de door Noord-Nederland fel verdedigde eindverantwoordelijkheid voor de besluitvorming bij de boerenleden ligt en dat er op korte termijn een ondernemingsplan voor middellange termijn op tafel moet komen. De mogelijkheden van de te sluiten fabrieken moeten daarin ook onder ogen worden gezien. „Beide partijen kinne hjirmei foar de dei komme,” vond Zijlstra na afloop van de onderhandelingen.

En de boer...? Hij melkt door. Superheffing of niet. Met een goede melkprijs is het boerenleven zo gek nog niet en als de EG de zuiveloverschotten door zo'n superheffing ook nog kwijtraakt ziet het er voor de toekomst ook nog niet zo somber uit. Maar als de boer te veel in zijn 'vrijheden' wordt beperkt, komt hij in actie.

De vraag is of minister Braks nu werkelijk rekening heeft gehouden met de acties van de Friese boeren. Friese Mij-voorzitter Geart Hofstra: „De aksje 'Gjin drip mear as 8,65 persint' ha wy ferlern. De trekkeraksjes wienen prachtich, mar it wie foar Braks in skampskot, fierders net. Wy ha

hjrmei wol de polityk ien en oar dudlik makke. It is net allinnich bestjoerspraak, mar it is de boeren ekis mienens. Wy sille it oare jier noch mear as no de polityk bestoke.

”

Minister Braks vreest de Friese boeren echter niet, zo is in 1985 wel duidelijk geworden. Hofstra: „Hy giet syn eigen gong. Wat Braks yn de kop hat, giet wol troch. Dat is typearjend foar dizze minister. Wy ha dit jier net foldwaande skoord, mar dat komt ek fral om't de politike partijen Braks dutsen hawwe. Hy fielt him sterk.” De formule voor het succes van Braks is volgens Hofstra simpel, maar wel zeer doeltreffend „Braks krijt applaus fan 'e boeren,” legt hij uit. „Hy hat foar dat der boerepraat brúke kin. Op in boeregarkomste hat hy se nei in kertier op syn hán. Hy kin de boeren bespylje.”

BERT DE JONG

1986

Leeuwarder Courant 1986-02-08

Ook MAP Rundvee

Voorbeschouwing over – huidige verbod – groeihormonen

KAF en KOREN WILLEM STEGENGA

GROEIHORMONEN HEBBEN een slechte klank in Nederland. In de Verenigde Staten en Groot Brittannië denkt men daar anders over, maar hier is het één van de laatste taboes die ons nog resten. Professor Arie Brand uit Utrecht komt binnenkort naar Friesland om te vertellen dat groeihormonen in de melk volledig ongevaarlijk zijn voor de mensen. Ze worden, voorzover ze met het voedsel naar binnen gaan, in de maag afgebroken.

Het toedienen van deze hormonen is of wordt in de Europese Gemeenschap verboden. Braks heeft er een stokje voor gestoken. Het heeft niks met gevaren te maken, aldus Brand. Iedereen heeft zich daar kennelijk bij neergelegd. Het is gewoon een politieke beslissing geweest. Hormonen remmen nu derhalve de groei in plaats van dat ze die stimuleren. Volgens Brand is het taboe over een paar jaar verleden tijd. In 1988 zullen ze toch worden toegediend.

Als de beslissing een politieke is geweest, houdt dat natuurlijk verband met de afzet naar het buitenland. Braks heeft het derhalve bij het goede eind. In dit jaar van verkiezingen overal kan Nederland als exporterende natie zich geen gekke sprongen veroorloven. Verkiezingen zijn er voor om de kiezers gunstig te stemmen. Ontevreden elementen kunnen zo maar maatregelen afdwingen die andere landen dwarszitten. Er kan bijvoorbeeld in Frankrijk niet het minste geconstateerd worden of de grenzen gaan weer even dicht. Hoe meer verkiezingen, hoe meer er plotseling iets wordt geconstateerd.

Als de stembussen zijn gesloten komt het hormonenverhaal wel weer tevoorschijn. De grote firma's, die zich op deze markt begeven, zullen alle mogelijke middelen in de strijd gooien om het verhaal van professor brand onder de mensen te brengen. Aangezien die firma's in heel Europa werkzaam zijn, moet men natuurlijk niet de illusie hebben dat andere landen dezelfde houding zullen aannemen als Nederland nu doet.

Leeuwarder Courant, 1986-02-22

Zoveel te veel was er nog nooit

KAF EN KOREN

DIE UITSPRAAK VAN DE voorzitter van het *Produktschap voor Zuivel*, Harm Schelhaas, dat de crisis in de landbouw even erg is als in de jaren dertig, daar is even wat besmuikt om gegrinnikt. Zo in de trant van: als boeren klagen moeten hun vooraanmannen er wel een schepje bovenop doen. Schelhaas zal wel wat in zijn schild voeren. Nederland voert een half jaar lang de *Europese Gemeenschap* aan en dan kun je je niet permitteren er zelf onderdoor te gaan. Alle hens aan dek, zorg dat je er bij komt. Dus schilder je zo zwart mogelijk af hoe erg het is en hoe ver je nog van de oplossing bent verwijderd.

Schelhaas haalt van tijd tot tijd de krant met gedurfde uitspraken. Dat moet ook wel, want Produktschappen worden mede in stand gehouden door heffingen, in dit geval door die op de melk. De boeren betalen dus die schappen. Als het wat tegenzit en ze gaan kijken wat er onderweg naar

de bank allemaal van het melkgeld wordt afgehaald, krijgen de schappen het weer even te verduren. En niet alleen de schappen, ook de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland* wordt in die fase onder de loep genomen. Nu daar de roep om bv's klinkt met de daaraan gekoppelde verzelfstandiging zullen de boeren zich ook af gaan vragen: wat doen ze voor ons en „waar hebt dat nou voor nodig”. Bovendien is er altijd nog een restantje Koekoek, dat in tijden van zuur en zwaar de kop opsteekt. Dat gebeurt zeker als er een lekker sfeertje is op een vergadering van kleine boeren.

Hendrik Koekoek, boer te Bennekom en jarenlang Kamerlid, streed tegen de publiekrechtelijke „schappen en raden” als Hans de Jong tegen het afgelasten van de Elfstedenwinter. Tevergeefs dus. Koekoek is uit beeld, of een enkele ponyhoeder die nog niet weet wat „winterhard” is, moet daar verandering in brengen. De strijd tegen de „schappen en raden” is nu overgenomen door de nieuwlichters van D'66. Hun vooraanman *Dick Tommel* giet kleine boeren tijdens spreekbeurten wat lauw water in de oren en zegt dat het *Landbouwschap* maar moet verdwijnen. Het is de boeren niet ten nutte.

Soepel

TOEN D'66 NOG EEN PARTIJ was met regeringsverantwoordelijkheid hoorde je dat geluid nooit uit die hoek. De moraal: er zijn verkiezingen op komst. Braks weet dat ook. Eerst een uitrijverbod afkondigen voor de maanden dat de winter in kan vallen. Nu de kritiek daar in alle toonaarden over heen is gevallen lijkt het erop dat het wat wordt versoepeld. Op die manier wint hij weer aan populariteit bij zijn directe achterban. Achteraf valt hij toch wel mee. Al thans, hij hoopt dat de boeren dat nu zullen zeggen en overeenkomstig handelen als ze in het hokje bij het rode potlood staan.

Eerst Koekoek, nu D'66, kortom de schappen en raden hebben altijd water onder de vloer. Het is dus zaak dat een zichzelf respecterende voorzitter bij tijd en wijle even lucht geeft aan zijn gevoelens en den volke kond doet van het feit dat hij er is en dat hij een visie heeft.

Joris Schouten van het *Landbouwschap* slaagt daar niet zo bijster in. Woorden als worsten, maar te veel „enerzijds” en „anderzijds”, kortom: kroketten met een laag vleesgehalte. Met Schelhaas ligt dat anders. Hij stuwt zijn produktschap als geen ander op in de vaart der volkeren en zijn medewerkers zijn zo zuivel dat een margarine-etende boer het schaamrood naar de kaken stijgt. Er is meestal weinig in te brengen tegen zijn uitspraken. Wie meesmuilt over zijn crisisverhaal, moet bedenken dat sinds de oorlog de overschotten nog niet zo hoog zijn geweest als nu. Volgens het weekbericht van de *Koninklijke Buisman* in Leeuwarden ligt op dit moment 221.000 ton Nederlandse boter in de koelhuizen. Dat is 884.000.000 pakjes. Even uitgaande van het feit dat er in Nederland 14 miljoen mensen wonen, komt dat neer op 63 pakjes per hoofd.

Nog groter

DE BOTERVOORRAAD ZAL nog wel groter worden. Brussel heeft aangekondigd dat met het ingaan van het nieuwe landbouwprijsjaar de boter vier procent goedkoper wordt. Dat houdt in dat de winkels begin volgende maand geen voorraden meer gaan aanleggen. Ze gaan hun schappen met duurdere boter leeghalen en wachten op de dag dat ze ze met goedkopere boter weer kunnen vullen. Dat „jaar” hoort op 1 april in te gaan, maar de politiek in Brussel en Straatsburg is niet zo datumvast. Ze schuiven het zo maar een paar weken op. In die tijd wordt er mondjesmaat ingekocht en massaal ingeleverd.

Braks heeft nu al laten doorschemeren dat het huidige inleveringsniveau nog maar een maand of drie valt te financieren. Wat hem dan nog rest is voor Nederland (en mogelijk ook voor andere landen) een beperking van de interventie afkondigen. Alle boter die dan overblijft moet tegen wereldmarktprijzen worden afgezet.

Er zit natuurlijk wel een prijskaartje aan. Ir. Johan Popma, directeur van de zuivelcoöperatie *Zuidoosthoek* (ZOH) in Oosterwolde, rekent op fabrieksvergaderingen de boeren voor wat het per koe kost. Uitgaande van een miljoen ton boter in koelhuizen en uitgaande van 25 miljoen koeien in de Europese Gemeenschap komt hij op een bedrag van f445 per koe.

Politici hebben boeren niet zo veel te verwijten. Wat heet, politici hebben boeren niets te verwijten als het om boter gaat. Nieuw Zeeland mag nog steeds van Andriessen c.s. jaarlijks 80.000.000 kilo boter op de Europese markt brengen. En dat voor een aantrekkelijke prijs. Zo aantrekkelijk zelfs dat ze daarmee de verliezen op de andere markten kunnen compenseren. Brussel is niet bij machte een spaak in het wiel te steken.

Het verhaal kan nog uitgebreid worden met een bespiegeling over de kaas. Mocht het niet tot een goede afspraak tussen de producenten komen en mocht er nog steeds kaasgeil geproduceerd worden, dan daalt de prijs straks weer met een dubbeltje. En dan is het niet meer aantrekkelijk. Dan wordt het weer leuk om meer in magere melkpoeder en boter te doen, al moet dat met subsidie duur worden opgeslagen in Europese koelhuizen.

Is dat crisis, of is dat niet crisis. Om de doem in het denken nog even verder te onderbouwen het volgende: de prijzen op de wereldmarkt zijn sinds 1945 nog nooit zo laag geweest als nu.

Leeuwarder Courant 1986-05-03

ook NN. MAP

Botsingen zijn gevolg van inhaalmanoeuvre

Kaf en Koren

DE ACTIES EN REACTIES tussen bonden en boeren zijn het gevolg van inhaalmanoeuvres van beide kanten. De vakbonden willen inhalen omdat zij het gevoel hebben in een eerder stadium te kort te zijn gekomen, de boeren reageren daarop omdat zij het gevoel hebben in het verleden te weinig op de trommel te hebben geslagen en cao-onderhandelingen wat van al te grote afstand te hebben gevolgd. In het heetst van de strijd wordt er wat wrak vee aan de balie gebonden dat als toonbeeld van opperste gezondheid wordt gepresenteerd. Kreten worden tot onbetwiste waarheden verheven. Dat hoort bij het ritueel, daar kan een mens vrede mee hebben. Zoiets past in de

sfeer waarin de wedstrijd wordt gespeeld. Immers, een mooi verhaal laat zich niet door een leugentje bederven.

De vakbonden zitten met de naweeën van vorige onderhandelingen. Toen een jaar eerder een cao voor de zuivel werd afgesloten, na het gebruikelijke gehijg over eisen en tegemoetkomingen, heeft met name Dick Heinen van de Voedingsbond FNV naderhand toegegeven de indruk te hebben dat er meer voor zijn mensen had ingezet. Zo'n indruk blijft hangen. Skútsjeschippers, rijders van tuigpaarden en vakbondslieden hebben een ding gemeen: ze zullen het rak, de piste en de onderhandelingstafel waar ooit eens iets is misgegaan, niet snel vergeten.

Aangezien de staking eind vorig jaar bij Noord-Nederland eerder in een overwinning voor de bazen dan voor de knechten is geëindigd, werd er deswegen een spoor van buskruit gelegd naar de onderhandelingen voor de nieuwe cao. Die stakingen werden niet uitsluitend behandeld door de sociale partners in het Noorden. De landelijke top werd erbij betrokken. De toppers van toen zaten nu weer tegenover elkaar.

De omstandigheden waren „nieuw”, de intentie was oud, om niet te zeggen: ingegeven door oud zeer. Boeren zijn gewend geconfronteerd te worden met de achterkant van het succes. Wel, het succes van de „nacht van Heerenveen” had een achterkant. Er viel een sigaret op de vloer, in het buskruit. De ontploffing was daar.

Op eigen erf

EIND VORIG JAAR MOCHTEN de boeren even proeven hoe mooi het is als je gezamenlijk een vuist kunt maken, althans wanneer je samen in volle harmonie en „ienriedigens” stoom kunt afblazen tegen vakbondsbonzen. Gewoonlijk worden die door de boeren beschouwd als lieden die voor gerommel-in-de-verte zorgen. Er is wel wat aan de hand, maar je merkt het thuis niet zo erg. Nu het onweer op je eigen erf inslaat, ben je direct geneigd tot actie over te gaan.

Het is geen wonder dat juist boeren, die hun melk afleveren aan Noord-Nederland, het eerst bereid bleken de witmakers van het Prinsetúnwater te worden. Eind vorig jaar spraken ze in op een moment dat de staking al een feit was, dit jaar kwam de inspraak een fase eerder: op het moment dat de onderhandelingen nog gaande waren, zij het dat het stadium van staking in feite al was bereikt. De inhaalmanoeuvre is ingezet.

De staking kwam op een hoogst ongelukkig moment. Je kunt vakbonden veel verwijten, maar ze zijn niet alleen de oorzaak van de actiebereidheid onder de boeren. Het gistingproces ten boerenhoeve was al een tijd geleden op gang gebracht. Vul maar in: superheffing, mestheffing, verdere korting op de verplichte vermindering van de melkproductie gedurende de komende drie jaar èn het feit dat de stoffeerdere van het landschap door de milieu-activisten systematisch en zonder te versagen worden ingedeeld bij de vervuilers van deze eeuw.

Aangezien zij van Stiens ook nog in onvrede leven met die overheid, welke heeft vastgesteld dat ze in een „unieke en onvervangbare” landsdouwe mogen leven en werken en dat aanpassing van hun directe omgeving aan de eisen des tijds nauwelijks nog tot de reële mogelijkheden behoort, moet je niet verbazen dat juist zij gierend stadwaarts trokken.

Voeding

HET MENU WAARUIT de boerenonvrede is samengesteld, werd deze week nog uitgebreid met een toetje. Tijdens de viering van het veertigjarig bestaan van het Instituut voor Landbouw Coöperatie - wij leven in een land van sprekers en velen van hen voelden zich geroepen deze verjaardag bij te wonen en toe te geven aan hun verkondigingsdrift - werd dat gereserveerd door ir. David Luteyn. Hij beschuldigde Braks, en zijn kornuiten van een soort laksheid. Wel bepalingen

in elkaar frutselen, waardoor de beperkingen voor de boeren steeds meer gaan knellen, maar te weinig oog hebben voor het vervolg, voor de alternatieven, voor de toekomst.

De boeren hadden al even vreemd opgekeken toen de minister van landbouw vorige week zo'n lof kreeg toegezwaaid voor het feit dat hij in Luxemburg een akkoord in elkaar had weten te frunniken. Luteyn bracht hen weer terug bij de werkelijkheid. Je kunt Braks veel verwijten, maar natuurlijk niet dat hij direct voor de staking en de daarop volgende reacties heeft gezorgd. Indirect heeft de beschuldiging aan zijn adres wel een bijdrage geleverd aan het spontaan oplaaierende boerenprotest deze week.

Nog een punt dat reacties als de onderhavige gemakkelijker maakt, is het feit dat rust en eensgezindheid nakende zijn in de noordelijke zuivel. Frico/Domo en de Zuid Oost Hoek in Oosterwolde pakken de strijdbijl in. De politiek heeft de boeren verdeeld, in het nog voelbare verleden deden deze strijdende zuivelcoöperaties daar een schepje bovenop. Dat vergrootte wel de onrust maar was niet bevorderlijk voor de methode daar tegen te strijden. Die drempel is nu geslecht.

Eén van de wetten in de natuur wil, dat strijdende partijen gauw bereid zijn samen op te trekken zodra de vrede is gesloten. Wel, ze kregen deze week meteen de kans daar gestalte aan te geven. „Der is mar ien manier om der troch te kommen, dat is ienriedigens”, zei Geert Cnos.cen tegen de Takomst-boeren in Leeuwarden. Hij maakte handig gebruik van de ontstane situatie. Dat is zijn goed recht.

Meer dan ooit

MEER DAN OOIT ZAL DE noordelijke zuivel in de toekomst die „ienriedigens” nodig hebben. Verschillen in de melkprijs moeten er natuurlijk blijven, want concurrentie prikkelt en verhoogt inzet en prestatie, maar daar overheen zal men toch niet zonder een bepaalde eensgezindheid kunnen.

Er staat de zuivel een stroom van tegenslagen te wachten. De melkprijs ligt nu al verder onder die van vorig jaar en als de voortekenen niet bedriegen is het einde van de afdaling nog niet bereikt. Van „vals plat” is voorlopig geen sprake. „De boeren moatte omstean leare” zei Hidde Norder uit Metslawier. Hij kon met de dag wel eens meer gelijk krijgen.

De landlouw wordt van alle kanten belaagd en belemmerd. Er zal gezocht moeten worden naar wat anders. De regering is nog niet toe aan dat verhaal. Luteyn zei dat reeds. Je kunt je natuurlijk afvragen of een liberale senator dient te wachten op stappen van de overheid. In zijn politieke visie hoort eigenlijk meer het accent op de eigen kracht te liggen. Geflankeerd en ondersteund door overheid, dat wel, maar zelf het voortouw nemend.

De tijd dringt De niet van zuivelvreemde smetten vrije multi-nationals zijn al op pad. Zij trekken jaarlijks miljoenen uit voor onderzoek en zoeken naar banden met boeren. Wie daar aan mee wil doen, moet het zelf weten. Zoiets behoort tot het vrije spel der krachten.

Wie meent dat hij beter uit is als coöperator, zal de eerste jaren genoeg moeten nemen met minder dan hij gewend is. Dat wil zeggen: als hij zijn „fabriek” de ruimte wil geven wat nieuws te bedenken. Zoiets kost namelijk geld en dat geld moet van de melkprijs worden ingehouden.

Ach wie weet, denken de vakbonden ook wel in die richting. De boeren hebben in feite weinig keus. Zij zullen door dit dal moeten, of zelf een alternatief moeten bedenken. De bonden hebben in wezen ook weinig keus. Zij zullen hun belangen moeten verdedigen. Daar zijn ze voor inge-

huurd. Zij lijken evenwel niet veel meer vooruitzichten te hebben dan de boeren. Wordt het dan weer gezellig en gemoedelijk, zo van: samen een en schouder aan schouder om door een moeilijke tijd te komen? Je mag het wensen en je mag het hopen, maar je moet voor het tegendeel vrezen. Wie straks op kop rijdt en daar de vruchten van plukt, zal wellicht wat dieper in de buidel kunnen tasten dan degenen die nog in het peloton zitten. Dan zijn de rapen opnieuw gaar.

Leeuwarder Courant, 1986-05-31

Coöperatieve ruzie weergalmt aan Ivoorkust

(Kaf en Koren)

Als de roep om eenheid klinkt is er ruzie. Het heet dan wel verschil van mening en inzicht, maar dat is hetzelfde. Dit keer is het weer raak in de coöperatieve zuivelwereld. In eerste instantie moest in het Noorden de ene dam na de andere worden geslecht. Nu dat karwei, op wat voetangels en klemmen na, is afgemaakt, wordt het accent verlegd naar het interregionale strijdperk. Zo lang het goed gaat, worden onderlinge verschilpunten naar de achtergrond geschoven (zie VVD). Maar als de opbrengst daalt steken ze de kop op als aardappelplanten uit een rigge. In dat stadium is coöpererend Nederland (weer) aangeland.

Het gaat slecht met de veehouderij. Dat heeft niets te maken met de doorgaans toch al klagende toon die in deze kringen wordt aangeslagen. Van wie de feiten kent mag worden verwacht dat hij zich hoede voor het betrekken van boeren in de algemene schets van de Nederlandse samenleving die wordt bepaald door generalismen als: ambtenaren zijn lui, vertegenwoordigers gaan vreemd en journalisten reduceren de waarheid tot de helft.

Veelal wordt de reeks afgesloten met: boeren klagen altijd. Wijlen dokter Huisman in Drachten pleegde daar een bijzonderheid aan toe te voegen. Toen hij bij een boerin een zoontje had „gehaald” zei hij geruststellend: „Het wordt een echte boer”. „Hoe sa, dokter”. „Wel, hij jankt nu al”.

Dokter Huisman is niet meer en zijn collega's zullen dit soort opmerkingen wel voor zich houden. Ze hebben het nu trouwens ook te druk met hun eigen besognes. Dokters klagen immers de laatste tijd ook altijd. Veehouders hebben een gegronde reden om een minder fleurige toon aan te slaan. Juist op het moment dat de melkgift het hoogst is, keldert de prijs. Met een rotgang.

Het leed wordt niet beperkt tot enige schommelingen achter de komma, maar drukt zich uit in volle centen. Bij de een is het één tot twee centen per kilogram, bij de ander drie tot vier. En het einde is nog niet in zicht. Sommigen voorspellen dat de daling tot zeven centen door zal gaan en dat er pas aan het eind van het jaar een opleving zal komen. Dat wil zeggen: dan komt er iets van minder minder.

f 12.500 per bedrijf

Een cent mag niet meer tot de verbeelding spreken van de goegemeente en zijn afgeschreven als het gaat om munten, waar je je nog voor buikt als ze op straat liggen. Bij een boer tikt een cent meer of minder wel aan. Van een doorsnee boerderij komt jaarlijks 350.000 kilogram melk bij de fabriek. Als daar drie tot vier cent minder voor wordt ontvangen houdt dat een inko-

mensvermindering van zo'n twaalf-eneen-half-duizend gulden in. Uitgaande van 6700 melkveehouderijen in Friesland komt dat neer op een totaal van f 83,7 miljoen op jaarbasis.

Dat bedrag is er dit jaar minder te besteden. De verkopers van landbouwwerktuigen, de verstrekkers van hypotheeken, de leveranciers van veevoer, kortom iedereen die veehouders tot klant heeft zal het merken. Deze vermindering kan niet worden opgevangen door meer melk te produceren, want die weg is door de superheffing afgesneden. Tel uit je winst.

Nu heeft de voorzitter van het *Produktschap voor Zuivel*, Harm Schelhaas, het gehad over een lagere melkprijs van anderhalve cent. Dat geldt niet voor de noordelijke boeren. Die zien veel van hun melk in kaas omgezet. Aangezien de kaasprijs vooral een klap heeft gekregen, komt de strop hier harder aan dan in andere delen van het land.

Onenigheid

De eerste fase van een neergaande tijd wordt altoos gekenmerkt door individuele pogingen om er zo goed mogelijk door te komen. Nu de klap in het Noorden het hardst aankomt zal men trachten hier dan ook het hardst naar een oplossing te zoeken. Bob Varekamp van de Rabobank kan in Appelscha wel oproepen tot eenheid en tot samenwerken van de Nederlandse zuivelaars en waarschuwen dat elkaar imiteren en beconcurreren de veehouders geen stap verder brengt, maar de tijd is daar nog niet rijp voor. Er zijn nog enkele erfenissen uit het recente verleden die een 'gesamt Aufmarschieren' in de weg staan.

Één van die hobbels is het verschil in melkprijs tussen de Oostnederlandse coöperatie *Coberco* en de noordelijke zuivelfabrieken. Met een nuance hier en daar komt het erop neer dat *Coberco* haar boeren vorig jaar twee cent minder heeft betaald dan de boeren in Friesland. Groningen en Drenthe van hun fabrieken ontvingen. Dat wil zeggen: de meeste *Coberco*-boeren. in het gebied van die coöperatie zit namelijk nog een deel Flevopolder en Veluwe dat in het verleden de melk leverde aan de Nijkerkse stuntfabriek *Volnij*. *Coberco* kon die boeren alleen dan overnemen als ze bereid was meer uit betalen dan fabrieken in de naaste omgeving.

Eén van de gegadigden was de *Novac*, de bij de *Frico/Domo* aangesloten coöperatie in Oostzee. *Coberco* kreeg de *Volnij*-boeren door te beloven een halve cent meer voor hun melk te betalen dan de boeren van de *Novac* (nu dus *Frico/Domo*) zouden krijgen. Ware het nu zo dat de *Frico/Domo* met haar melkprijs onder *Coberco* zat dan zou er geen probleem zijn. Nu die prijs van *Frico/Domo* echter twee cent hoger is dan die van *Coberco*, is er gedonder in de glazen. Het grootste deel van de boeren van *Coberco* beurt een prijs, die onder die van de burens ligt, maar een klein deel van de boeren, dat bij dezelfde coöperatie is aangesloten, beurt maar liefst twee-een-halve cent meer dan het gros van de boeren van diezelfde coöperatie.

Zo'n ingebouwde constructie doet de directie al gauw zoeken naar wegen die koste wat kost de melkprijs omhoog moeten stuwten. Wel. *Coberco* lijkt een weg te hebben gevonden. Ivoorkust is als arena gekozen. Dat ligt mooi ver weg en derhalve zal het voorlopig wel wat buiten het gezichtsveld blijven van de onderling strijdende partijen. Dacht men. Het bestuur van de CCFriesland - vrijwel alle noordelijke coöperatieve zuivelfabrieken maken daar deel van uit - heeft onlangs echter een reis gemaakt langs een deel van de buitenlandse vestigingen. Het kwam ook in Ivoorkust. Geen wonder, na Nigeria is Ivoorkust een belangrijke afzetmarkt voor CCFriesland. Bijna alles wat daar aan condens heen gaat komt van de Leeuwarder top-coöperatie.

Nauwelijks geland in Abidjan kreeg het CCFriesland-bestuur te horen dat Coberco bezig is zich een plaatsje te veroveren op deze markt. De „inbraakpoging” gaat gepaard met afbraakprijzen en het gevolg is dat CCFriesland niet alleen meer kan bogen op naambekendheid maar ook wat met de prijs moet doen. De zaak is wat stil gehouden. Op de bijeenkomsten van Coberco en CCFriesland naar aanleiding van de jaarverslagen werd er in algemene bewoordingen wat vaag over gesproken. „Overall zijn concurrenten” en „Wij proberen overall afzetgebieden te vinden”. In die trant. Dat xxxxx niet omslachtig aan de eerste de beste, die er naar vraagt.

Interessant is nu de vraag hoe beide coöperaties samen zullen optrekken om de problemen van de veevoerfabriek „Sloten” op te lossen. De fabriek kampt met tekorten van een omvang die zich laat karakteriseren met „zo kan het niet langer doorgaan”. CCFriesland neemt voor eenderde deel in „Sloten” en Coberco doet dat ook. Men zou zich kunnen voorstellen dat de strijd om de markt van Ivoorkust niet helemaal aan Sloten voorbij kan gaan.

Kaasprijs

Als de CCFriesland afzet verliest in westelijk Afrika komt dat op den duur de nabetaaling aan de noordelijke boeren niet ten goede. Nu levert elk pak condens dat Coberco daar verkoopt, deze coöperatie niet meteen winst op maar op den duur zal er wat van overblijven. Het is een zeer bescheiden poging om de oostelijke melkprijs wat dichterbij de noordelijke te brengen. Veel meer genoeg moet het *Coberco* hebben gedaan dat de nationale kaasnotering van Leeuwarden onlangs een klap heeft gekregen.

Dat zet namelijk zoden aan de dijk. In het Noorden verdwijnt zo’n zestig procent xxxxx xxxxx lagere prijs voor de kaas begint bij de noordelijke boeren onmiddellijk in de beurs te knijpen. *Coberco* heeft daar minder last van. Die coöperatie stopt veel minder melk in de kaas Als hier als gevolg van die ontwikkelingen de voorschot-melkprijs met drie-en-een-halve cent omhoog gaat, daalt die van de Coberco-boeren „maar” met één tot twee cent.

Het laat zich voorspellen dat men bij *Coberco* heeft zitten grinniken toen de Leeuwarder notering daalde. Het loste meteen een deel van de interne problemen op. De melkprijzen kwamen immers dichterbij elkaar en daarmee meteen de eigen boeren..

Onder druk

De binnenlandse strijd zou zich straks in eerste instantie wel eens kunnen toespitsen in de commissie die zorg draagt voor de Leeuwarder notering. Die commissie bestaat uit acht mensen: vier komen voort uit de rijen der kaashandelaren en de vier anderen uit de rijen van de kaasproducenten en de zelf direct kaas verkopende fabrieken. De kleinere noordelijke coöperaties zijn voor vrijwel honderd procent afhankelijk van de kaashandelaren, de grote coöperaties zitten in het andere kamp.

De verhoudingen liggen scheef. Hoewel de kaashandelaren vijftig procent van de noteringscommissie uitmaken, zetten zij maar dertig procent van de kaas af. De grote coöperaties (waaronder Frico/Domo) zetten zeventig procent af. Zoals gezegd, als het goed gaat is er geen vuiltje aan de lucht. Nu dat niet het geval is dreigt er wat te gebeuren.

Iedereen, die er een eindje vanaf zat, heeft zich zitten te verkneukelen toen in de noordelijke coöperatieve zuivelwereld het ene incident op het andere volgde. Dat boek is nog niet helemaal tot de laatste bladzijde volgeschreven, maar het einde lijkt in zicht, als dat tenminste voorzichtig genoeg is uitgedrukt.

Op een nieuwe basis begint wat meer eenheid te ontstaan. Neem nu aan dat de samenwerking tussen *Frico/Domo* en de *Zuid Oost Hoek* (die voor een groot deel zelf voor zijn afzet zorgt) niet meer afhankelijk is van toevalligheden, maar een hechtere vorm krijgt en neem nu aan dat de andere vrije fabrieken ook wat in die richting gaan werken, dan wordt de huidige verhouding in de Leeuwarder noteringscommissie geheel anders.

Het zou het einde van die commissie in haar huidige vorm betekenen en de notering zou worden bepaald door diegenen, die er het meeste belang bij hebben. En dat zijn tot dusver de noordelijke fabrieken. Zij zijn immers voor hun melkprijs het meest afhankelijk van de afzet van kaas. De verhoudingen zouden er zuiverder door worden [xxxxxxx ??

1987

Leeuwarder Courant 1987 01-10

De lekkerbekken van de PvdA

(Kaf & Koren door Willem Stegenga)

ER DEUGT NIETS VAN DE BOEREN, er deugt niets van de zuivelindustrie en dus deugt er ook niets van de arbeiders, die in de zuivelfabrieken werken. Dat staat in een discussienota, die gedeputeerde Klaas Dankert met drie van zijn verwanten uit de PvdA-Statenvructie het licht heeft laten zien: Trudie Dorreboom, Tine Douma en Frank de Vries.

Een kleine bloemlezing: in Nederland wordt vervalste yoghurt verkocht, verse melk is nauwelijks te koop, de omzet van zuivere drinkmelk neemt gestaag af, roomboter is een smakeloos vetprodukt, „kaas lijkt allemaal zo op elkaar dat met sterren en streepjes duidelijk gemaakt moet worden wat er onder het plastic zit”, kaas is verworpen tot ‘gezond voedsel’ voor de kinderen, wie een delicatessen wil, wijkt uit naar Franse kaas. En: „De lijst is bijna eindeloos uit te breiden tot groente, fruit, aardappelen, peulvruchten en brood”. Tuinders, bouwboeren en warme bakkers krijgen ook even een veeg uit de pan van de gourmants van de arbeidersbeweging.

Er moet verscheidenheid komen, veel meer dan tot dusver. Er moeten hoogwaardige produkten worden gemaakt tegen hoge prijzen, opdat de mensen die er veel voor willen betalen, hun geld kwijt kunnen aan statuseten. Het lijkt wat te vloeken met de beginselen van sommige partijen, maar als de vier opstellers van deze nota hun zin krijgen, kun je straks in de supermarkt weer aan de mensen aflezen hoe ze zijn ingeschaald.

Het is droevig gesteld in Nederland. Drie keer daags buigt de natie zich moeizaam over een portie eenheidsworst, waarvan de kwaliteit gelijk is aan die van gisteren en voor morgen hoeven wij er niet op te hopen dat het dan anders zal zijn. Elke dag is hetzelfde. Alleen op zaterdagavond, als er visite komt, is er die kleine opflikkering in het eentonige bestaan: dan komt er Franse kaas op tafel.

Morrend legt de massa zich neer bij dit gegeven, zo wordt in de discussienota gesuggereerd. Nergens meer een blijk van waardering voor de kok, nergens meer de opmerking 'wat haw ik hjoed wer lekker iten'. Er heerst droefenis alom. En buiten is het koud, want de winter wil ook maar niet vertrekken.

Discussienota's zijn natuurlijk geen knip voor de neus waard, als ze niet prikkelend zijn geschreven en niet de geest van 'nieuw en anders' in zich dragen, want dat is het doel waarnaar wij streven. Zo'n doel heiligt vele middelen en er is niets op tegen dat onderweg heilige huisjes van hun heiligheid worden ontdaan. Alleen: de feiten moeten wel kloppen. In de nota van Dankert c.s. is dat niet het geval. Het is op veel punten een aaneenschakeling van kreten, een verzameling van inferieure smaakmakers en een palet vol ondeugdelijke kleurstoffen.

Over de grens

HOE IS HET MOGELIJK, denk je bij het lezen van deze nota, dat er jaarlijks nog een kilo Nederlandse kaas over de grens wordt gezet. Dat er in Nederland elk jaar meer Nederlandse kaas wordt gegeten is begrijpelijk. Wij maken het zelf, vinden het gezond, althans voor kinderen, en zijn (op vier PvdA'ers na) voor het overige een onderontwikkeld volk dat geen smaak heeft en zich derhalve alles laat aansmeren wat het groot-kapitaal in grote massa in onze richting schuift.

Met de buitenlanders (zelfs met de Fransen) is het al niet beter gesteld. „Er gaan hardnekkige geruchten over kaas in Frankrijk, die veel lekkerder is dan hier”, zo staat in de nota. Vreemd, vorig jaar steeg de export van de Nederlandse kaas naar Frankrijk met bijna negen procent, terwijl de import van kaas uit Frankrijk nog niet eens op de helft van dat percentage kwam. Bovendien is een kwart van de handel in Franse kaas in Nederland in handen van de Frico, dus zo inventief zijn de boeren hier nog wel. Als Franse kaas dan zo’n delicatessen is, waarom is het aandeel van Camembert en Brie in de totale invoer sinds 1983 van 27 naar 22 procent gekelderd? Als Goudse en Edammer dan zo vlak van smaak zijn, waarom zouden de Duitsers die kazen dan maken? Nog erger waarom willen de Fransen ze zelf maken?

Het is een goede gewoonte in ons land om af en toe even te katten op dingen die veel mensen als hoog en eerlijk ervaren. Zelfs de minister van landbouw en de Nederlandse landbouwwattaché in Frankrijk doen het. De eerste met de nodige nuance, de tweede kapte met da botte bijl. Daar is op zich niet veel op tegen. Het valt zelfs toe te juchen, want het houdt wakker, fit en alert, Het instrument kent veel bespelers, maar dit rode kwartet komt niet verder dan iemand die met één vinger Hup-Holland-Hup op de piano pingelt. Leuk voor drie tellen, maar het moet niet tot recital worden uitgeroepen.

Dertig soorten

NEDERLANDSE ZUIVELAARS MAKEN dertig soorten kaas. Daar zijn nog enkele tientallen variëteiten aan toe te voegen. Overal staan potjes op het vuur om dat assortiment uit te breiden; om dicht bijhuis te blijven: in Oosterwolde in Gerkesklooster, in Workum en bij tal van Noord-Nederland-fabrieken. Je mag van Friese provinciale pommeranten toch hopen dat ze zoiets weten. Van wie niet de indruk wekt daarvan op de hoogte te zijn, mag worden verwacht dat hij of zij zich eerst in de materie verdiept en vervolgens conclusies trekt. De conclusies zijn nu die voorstudie voorbijgefietsd en dat leidt tot ongelukken. Wat kaas betreft, heeft de nota de klank van een hol vat: wel luid, maar verschrikkelijk leeg.

Boter

JE KUNT VAN NEDERLANDSE BOTER veel zeggen maar ‘een smakeloos vetprodukt’ is het natuurlijk niet. Het is gewoon lekker, maar wel duur. Daarmee wordt meteen een poot onder de beweringen van de nota weggezaagd. Want duur verkoopt niet, althans niet genoeg. Als de PvdA’ers willen zeggen, dat er meer mee kan worden gedaan, hebben ze gelijk. Boter kun je inleveren voor de koelhuizen en dat ontnemt de prikkel om er meer mee te werken dan nu het geval is. Dat verwijt is terecht. Niet terecht is de bewering dat het smakeloos is, want dat is gewoon niet waar.

[...]

„De Nederlandse zuivel heeft een aanzienlijke voorsprong op de meeste van zijn concurrenten” zei drs. Harm Schelhaas, voorzitter van het *Produktschap voor Zuivel* deze week. En dat is doorgaans niet iemand die net met de stroopkwast klaar staat. „Nederland exporteerde vorig jaar voor f7,1 miljard aan zuivel, de import daalde van f2,9 naar f2,7 miljard. Nederland is ‘s-werelds oudste zuivelexportland en momenteel nog steeds onbetwist ‘s-werelds grootste zuivelexporteur”, zei Schelhaas ook. En: „De Nederlandse zuivel heeft het rijkste produkten- assortiment ter wereld”. Het kan natuurlijk altijd beter en groter, maar wie de verbetering wil aangeven met ‘kaas is kaas en kip is kip’, slaakt kreten en niet meer dan dat.

Belediging

DE PVDA-NOTA IS EEN belediging voor de boeren, de zuivelindustrie en niet in de laatste plaats voor de werknemers in de zuivel. Ze mogen een keer staken en een andere keer ermee

dreigen, maar over het algemeen zijn het wel werknemers die met hart en ziel bij de produkten zijn betrokken. Een hele fabriek is trots als er een kaas bij een of andere keuring in de prijzen is gevallen. In vele gevallen staan bij die gelegenheid niet alleen meelopers en brave Hendrikken op het podium om de medaille in ontvangst te nemen. Wenden hen al van actievergaderingen. Vooral de Friese kaasmakers worden beledigd. Niet alleen dat hier de meeste kaas wordt gemaakt, maar bovendien zijn de Friese kaasmakers over heel Nederland uitgezworven vanwege hun vakkennis. Zij zijn dus in de eerste plaats verantwoordelijk voor 'kaas is kaas'. Het valt de PvdA-fractieleden te prijzen dat ze met de nota geen poging hebben ondernomen om in die sector te hebben willen scoren.

Nota's kunnen hun nut hebben. Barend Biesheuvel heeft er in zijn loopbaan heel wat onderhanden gehad. Ze zijn gelezen en besproken en daarna op de stapel of in de la terechtgekomen. Zonder uitzondering. Dat zei hij onlangs in een interview. Een geruststellende gedachte. Trouwens als de PvdA-fractie in de Staten nu zo voor variëteit is, waarom laat ze dan Johanneke Liemburg haar gang gaan om Frank de Vries uit die fractie te kunnen knikkeren. Juist hij zorgde voor de broodnofige variatie. De fractie verwordt nu tot kaas en kip.

Leeuwarder Courant 1987-02-14

Zuivel grijpt naar samenwerken

(Koren en Koren door Willem Stegenga)

DE EEN NOEMT HET 'herbezinning' waar de Nederlandse zuivel broodnodig aan toe is (drs. Rien Timmer van *Melkunie-Holland*), de ander vindt dat vooral de noordelijke zuivel ontzettend moet oppassen om niet achterop te raken (ir. Arie Kranendonk van *ccFriesland*) en drs. Herman Wijffels, directeur van de *Rabobank Nederland*, is van oordeel dat het zeer te betreuren valt dat het in Nederland ontbreekt aan een duidelijke zuivelpolitieke visie. Als dergelijke vooraanmannen dergelijke ontboezemingen loslaten in tijdschriften en op vergaderingen, dan is het stadium van proefballon veelal achter de rug. De trein is dan al in beweging gezet, alleen het eindstation is nog niet bekend. De ideeën worden gelanceerd om reacties uit te lokken en die bepalen dan weer mede welke kant het uit moet gaan.

Wat dat betreft had Arie Kranendonk vorige week geen gelukkige greep met het kiezen van een volle *De Klink* in Koudum als lanceerbasis. Hij gat zijn opmerking wat extra kracht en kruiden mee door eraan toe te voegen dat de boeren zich niet te lang moeten koesteren in het prettige gevoel van het hebben van een hoge melkprijs. Ze zouden er over vijftien jaar wel eens spijt van kunnen krijgen als ze nu de zaak laten zoals die is. Koudum ligt in het gebied van de zuivelcoöperatie *De Goede Verwachting* en de boeren daar verwachten niet anders dan een goede melkprijs. Landelijk vertoeven ze wat dat betreft al jaren in de top. Al brengt Kranendonk het nog zo uitdagend, dan nog ontbreekt de lust te praten over tijden die dreigen te veranderen en waar je je tegen moet wapenen.

De boeren behoeven niet te lommeren in de gedachte dat het gaat om het opwaaien van een paar vergeten bladeren. Er is een serieus gesprek aan de gang over meer samenwerking in de noordelijke zuivel om die spijt van over vijftien jaar te kunnen ontlopen. Er is bovendien een serieus gesprek gaande over de toekomst van de boven de zuivelindustrie zwevende organen, zoals daar zijn het *Nederlands Zuivelbureau* en het *Nederlands Instituut voor Zuivel Onderzoek (NIZO)*. Vanuit de stal bekeken lijkt het wat op de ver-van-mijn-bed-show, alleen in die stal moet wel het

geld worden gemaakt waar die organen mee in leven worden gehouden. Samen gaat het daarbij om ongeveer *f* 93 miljoen boerengeld per jaar.

Kaas verkopen

DE VERHOOGDE ACTIVITEIT om in het Noorden tot meer samenwerking in de zuivelindustrie te komen is in feite ingezet door een vrolijke opmerking van de voorzitter van de *ccFriesland*, Boyen de Boer uit Stiens, tijdens een vergadering van de VVD in Beetgumermolen. Om de veelvuldig opduikende mineurstemming onder de boeren wat te doorbreken kwam hij met het hoopvolle idee de handelsreizigers van de *ccFriesland* voortaan ook kaas mee te geven in hun koffertjes met monsters. Het viel, al dan niet toevallig, samen met een mededeling van de voorzitter van de *Zuid Oost Hoek (ZOH)* in Oosterwolde, Jan van Weperen. Hij verkondigde dat de coöperatieve zuivelindustrie in het Noorden niet goed bezig is voor de gezamenlijke boerenstand. In het kader van *ccFriesland*, waar bijna alle noordelijke coöperaties deelgenoot van zijn, zou daar eens over gesproken moeten worden.

Dat gesprek is nu gaande. De boeren mogen er het fijne nog niet van weten, maar iedereen kan wel met de klompen aanvoelen waar het om gaat: moet elke fabriek zijn eigen wei verwerken of moet er een gezamenlijk project komen.

Bij de *ccFriesland* ligt ergens nog een tekening in een la waar een nieuwe weiverwerkingsfabriek op is uitgebeeld. En de vraag of de *ccFriesland* inderdaad kaas moet gaan verkopen. Tegen dat laatste lijkt ogenschijnlijk weinig bezwaar te bestaan, zeker als het gaat om markten waar de fabrieken en hun verkooporganisaties tot dusver nog niet op opereren.

Samenwerken met plichten en rechten heeft in Friesland in het verleden tot veel ellende geleid. De oude *Frico* is daar een voorbeeld van, De basis van de nieuwe vorm zal dan ook een strikt zakelijke moeten zijn, waarbij het begrip „mogelijkheid” meer plaats krijgt dan „recht”. De zaak valt en staat met de eerste afspraak die in dit kader wordt gemaakt. Anders rollen de directies en besturen vechtend over straat zodra een opgetogen *ccFriesland*-reiziger uit het buitenland terugkeert met een kaasorder en meent de over hem gestelde bazen een leuk presentje te kunnen aanbieden. Wie mag dan leveren?

Bindmiddel

„**ARMOE BINDT**” heeft drs. Sam Meihuizen gezegd in de tijd dat hij nog bij *Campina* in het zuiden des lands werkzaam was. Wel, wat dat betreft heeft het Noorden dat bindmiddel. De *ccFriesland* maakt moeilijke tijden door. Vorig jaar werd er geen nabetaling uitgekeerd. Dat scheelt een doorsnee boer al gauw een duizend of drie in zijn beurs. Dit jaar zijn de verwachtingen weer niet hoog gespannen. Men zal blij zijn als het nadelige saldo aan het eind van de rit zo laag mogelijk is. Wonderen en onverwachte fenomenen even buiten beschouwing gelaten.

Dergelijke resultaten en prognoses maken het praten over samenwerking makkelijker. Bovendien zijn de directies van de zuivelfabrieken zelf optimistisch. Ze hebben in feite te weinig melk om aan alle aanvragen te kunnen voldoen, zeker als het om kaas gaat. Het zijn twee elementen die een min of meer fleurig gesprek over samenwerken mogelijk maken. Er is een reeks gezegden en spreekwoorden voor handen om de noodzaak aan te kleden, maar wie het houdt bij het smeden van het ijzer als het heet is, zit safe. En: de *ccFriesland* ligt buiten de directe sfeer van de eigen fabriek. Ook dat kan het praten over samen dingen doen lichter maken. Mocht er al wat nieuws-

gierigheid opdoemen in de omgeving dan kun je altijd nog zeggen dat het erg vaag is en in feite niet meer voorstelt dan wat er altijd al is geweest.

Niet los

DE ONTWIKKELINGEN BIJ DE ccFriesland en de daaraan gekoppelde deelgenoten zijn niet los te weken van hetgeen er gaande is bij het *Nederlands Zuivelbureau* in Rijswijk en het *Nederlands Instituut voor Zuivel Onderzoek* in Ede. Van het zuivelbureau mag bekend zijn dat het 'algemene reclame' maakt voor kaas. Nu de zuivelfabrieken zich steeds meer richten op hun eigen merken vinden ze die reclame wat te algemeen. De fabriek die zijn eigen merknaam heeft weten op te stoten in de vaart der volkeren, zal er het meest van profiteren. Zeker als merk- en soortnaam door Jan Publiek als zijnde synoniem worden ervaren.

Een voorbeeld daarvan is de verstrengeling van Maas- en Leerdammer. *Leerdammer* is de merknaam van de soort *Maasdammer*, die de particuliere industrie *Wessanen* in Schoonrewoerd maakt. Er met succes. 'Leerdammer' is al zo ingevoerd dat zelfs een fraai blad als *Veeteelt* (van de rundveesyndicaten) Jan Goossens van de k.i.vereniging „Land van Cuyk” zonder redactionele ingreep laat schrijven dat de Maasdammer door Wessanen zelf ontwikkeld is. Dat is niet waar. Het is vooral aan het *NIZO* toe te schrijven. Bovendien was 'Huisternoord' in Oudwoude de eerste fabriek in Nederland die er mee op de markt kwam onder de naam *Westberg*. *Wessanen* volgde op de voet, kwam langs zij en nam de kop. *Leerdammer* wordt nu voor een paar kwartjes per kilo meer in de winkels te koop aangeboden dan *Westberg*.

Het tekent de kracht van een grote organisatie en geeft meteen ook wat zicht op de irritatie, die er rond het *NIZO* aan het ontstaan is. Immers ook bij Oudwoude hielp het *NIZO* mee deze meest succesrijke kaas van de laatste tien jaar te construeren.

Van de bijna negentien miljoen gulden, die de boeren moeten ophoesten voor het *NIZO*, is zeventig procent bestemd voor de lopende kosten: gebouwen, salarissen en normale proeven. De resterende dertig procent is voor de speciale projecten. Het Leerdammer-verhaal geeft aan dat de resultaten van die projecten verrekte gauw in handen komen van particuliere bedrijven. Ze zullen er wel beter bovenop zitten. Adequaat handelen, heet het dan. Het is een zacht aandoende omschrijving van een hard oordeel: particuliere bedrijven kunnen slagvaardiger optreden dan coöperaties, waar directies eerst het bestuur en desnoods eerst de ledenraad moeten polsen. Om dan toch nog bij de modale boer de indruk wekken dat hij er weer niets over had te vertellen.

Coöperaties zien dat met lede ogen aan. Ze hebben een andere uitleg van het *NIZO*-verhaal. Ga maar eens na hoe de verbindingen tussen *NIZO*-bestuurders en particuliere zuivelfabrieken zijn te leggen en verwondert u dan. Of niet, natuurlijk.

Er is nog een reden om met meer dan normale belangstelling naar het *NIZO* te kijken. Het valt sommigen op dat de ene topfunctionaris van het Edese instituut na de andere naar een goed betaalde functie bij het bedrijfsleven verdwijnt. De logische vraag is dan: moeten de boeren nog langer betalen aan een instituut dat kennelijk een pringplank is voor een voortreffelijk gehonoreerde eindfunctie elders. Er zijn zuiveldirecteuren die er niet voor terugschrikken het *NIZO* een orgaan van Kort-Verband-Functionarissen te noemen: als ze de kneepjes kennen gaan ze weg.

In eigen huis

WAAROM ZOU MEN DE de ontwikkeling van nieuwe producten zelf niet ter hand te nemen? Het Noorden heeft per slot van rekening bij de *ccFriesland* een eigen research-laboratorium. Bo-

vendien is er de *Bond van Coöperatie Zuivelfabrieken* die ook op dat terrein opereert. Kortom, het apparaat is er, er moet alleen meer en anders gebruik van worden gemaakt.

Dat er het een en ander aan de hand is moge blijken uit de uitspraken van eerder geciteerde drs. Timmer. Hij vindt dat zijn onderneming (*Melkunie-Holland*) te weinig greep heeft op de miljoenen van het NIZO. „De afstand is te groot(....). Het NIZO denkt aan een stuk verzelfstandiging. Moet je dat met centen van de zuivel doen? Moet je straks anderen zo maar laten profiteren van kennis, die met ons geld is opgebouwd?” Enfin, één ding kan geruststellen: Arie Kranendonk, hoofddirecteur van de ccFriesland zou in de commissie zitten die moet kijken op welke manier het NIZO gereorganiseerd moet worden.

Leeuwarder Courant 1987-03-21

Verwarring stijgt ten top

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE VERWARRING STIJGT TEN top in de landbouw. Regel na regel dendert de agrarische sector binnen en het moment nadert dat zelfs de grootste deskundigen de handen vertwijfeld ten hemel heffen en vragen: hoe zat het ook al weer. Steeds meer symptomen wijzen in die richting. Het is dan ook geen wonder dat de zogeheten kleine boeren geallieerd optrekken en deze week een eigen bond hebben gesticht. Een luis in de pels, een teken aan de wand. De bond was nog maar koud gesticht of Braks kondigde bij wijze van verrassing de volgende korting op het melkquotum aan. Het was net op het moment dat het de verkiezingen niet meer kon beïnvloeden. De tijd wordt rijp gemaakt voor een groter protest dan het signaal van kleine boeren. De kwestie is alleen dat het werk roept en daarmee de actiebereidheid daalt.

Driekwart van de Friese boeren is verontrust, zegt de secretaris van de *Friese Mij*, Harm de Kroon. Dat blijkt niet op de vergaderingen van het bijna verstorven seizoen. Een zeldzame rust ontwaarde men daar. Wie daaruit voor de hand liggende conclusies trekt („It sil sa slim wol net wéze”) heeft het bij het verkeerde eind. Het broeit onder de boeren op een manier die Jetze Koster uit Blessum in zijn lange loopbaan als meter van de hooitemperatuur nog zelden is tegengekomen. Alleen, de uitbarsting laat op zich wachten. Nóg op zich wachten. De broei heeft intussen wel het vooreind bereikt, de boerinnen beginnen het zich aan te trekken. Dat is een voorbode van een brede verontrusting die zich niet meer laat indammen.

In het woud van regels en wetten tiert de overheid welig. Hoe groter het woud, hoe weliger de tier. En dat is gevaarlijk. Nu moet de georganiseerde landbouw plotseling weer optrekken naar Braks om hem diets te maken dat hij niet zo maar, tijdens de rit, even de melkquota met een procent kan verlagen. De tijd is kort, wellicht te kort, maar zonder enige vorm van protest kan het niet. Zeker niet als je, als georganiseerde landbouw, meent dat Braks nog wel een potje heeft om dat ene procent zelf te kunnen betalen. Hij heeft toch wel wat overgehouden van die superheffingsronden? Niet alle geld is toch naar Brussel doorgesluisd?

De vreemde sprong van Braks is typerend en een welkome zet voor veel andere dienaren der overheid. In het *Landbouwschap* heeft eens een persbericht gecirculeerd, waarvan de leden de inhoud niet begrepen. Het bericht was van het ministerie van landbouw en visserij afkomstig. Het *Produktschap voor Zuivel* produceerde deze week een stuk over monetair compenserende bedragen dat evenmin, zelfs niet na herlezing, zonder nadere uitleg kon worden begrepen.

En wat te denken van justitie-medewerker Langejans uit Zwolle. Met het gemak waarmee Van Basten een doelrijpe kans verzilvert, zei hij dat de aardappelmoetheid de Flevopolders is binnengedrongen nadat de Friese akkerbouwers het probleem zuidwaarts hadden geschoven.

„Wat is my dat foor flauwekul. Der is fansels gyn sprake fan. Se binne der sels in'e polder soa ruug as tou met 't rooien. 't Komt beslist niet út Fryslân”, reageerde een Bildtboer verontwaardigd. De ondermaatse consumptie-aardappelen blijven in de polders na het rooien te veel op de akkers liggen. Ze worden ondergeploegd en duiken, het volgend jaar weer op. Als dat geen aardappelmoetheid veroorzaakt!

Concentratie

VERWARRING EN VERONTWAARDIGING heeft ook drs. Germ Zeilmaker, financieel-economisch directeur van de CCFriesland, gezorgd bij zijn afscheid, Zo'n drie-en-twintig jaar heeft hij mede leiding gegeven aan deze coöperatie. Nimmer trad hij opzienbarend naar buiten, maar bij wijze van testament heeft hij nu de noordelijke boeren de raad achtergelaten „de lappen gaat te smiten”. Concentratie van de zuivelcoöperaties is zijn slogan. Het geld ligt op straat, voegde hij er animerend aan toe. Vreemd, zo zeiden de bestuurder, van de betrokken vrije fabrieken, dat dat geld daar nu pas ligt. Lag het er eerder ook al niet? Nooit wat van Zeilmaker gehoord.

De scheidende directeur heeft zijn ideaal met deze uitspraak eerder verder voor zich uitgeschoven dan naderbij gehaald. De fabrieksbestuurders rangschikken de opmerking onder de categorie paniekvoetbal”. Eerst moesten ze via derden al vernemen dat de rechtsvorm van de mede onder de CCFriesland ressorterende veevoerfabriek in Sloten was veranderd. Toen kwam hun eveneens als een donderslag bij helden hemel, de ontkoppeling van de condensfabriek in Leeuwarden van het hoofd kantoor via derden ter ore en nu dus de uitspraak van Zeilmaker.

De noordelijke zuivel verandert niet van structuur als hem een worst wordt voorgehouden. Zo werkt het niet, en zo heeft het ook nooit gewerkt. Fusies kwamen tot stand als een fabriek met haar melkprijs niet kon meekomen. Dan werd er bij de burens aangeklopt en gevraagd of er niet kon worden gepraat. Het initiatief is altijd van de mindere uitgegaan. Nu komt de aandrang van boven af. Weliswaar maakt de CCFriesland moeilijke tijden door, maar daarmee is het fusiesysteem nog niet één-twee-drie veranderd.

De melkprijs blijft de beslissende factor. Zolang die in Friesland nog de hoogste van het land is, zal er weinig veranderen. Het zuidelijke blok *Campina* zal wellicht nu naderbij sluipen, maar als de kaasprijs hoog blijft, is dat volgend jaar weer anders. *Campina* kan één keer over de Friese melkprijs heen gaan zonder dat het hier leidt tot fusies. Bij de tweede achtereenvolgende keer wordt het pas anders. Niet eerder.

Het is zeer de vraag of een grote noordelijke concentratie het geluk brengt dat Zeilmaker voorspelt. De verscheidenheid in de noordelijke zuivel heeft boeren en directies inventief gemaakt. Er gebeuren dingen dubbel, driedubbel wellicht, maar dat weerhoudt tot dusver niemand om een andere weg in te slaan. Oudwoude kan nog wel een tijdje vooruit met de productie van de *Westberg*. Workum heeft nu al succes met de nieuwe *Maaslander* kaas en zegt een melkprijs uit te betalen waar de boeren niet ontevreden over zullen zijn. Gerkesklooster werpt zich steeds meer op specialiteiten (Parmezaanse kaas bijvoorbeeld) en voelt volgens de directie evenmin voor fusie. De *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde is een buitenbeentje, timmert het meest aan de weg, houdt iedereen wakker en maakt stap voor stap de zelf opgeroepen verwachtingen waar. De vrije

fabrieken zoeken toch hun eigen weg. *Acmesa* in Assen bijvoorbeeld is de producent van de *Unilever-kaas Linera*.

Zeilmaker heeft met zijn opmerking voedsel gegeven aan het verhaal dat *Noord-Nederland* het vuurtje heeft opgestookt. De grootste noordelijke coöperatie zal dit jaar de vrije fabrieken met de melkprijs nog niet kunnen inhalen. Volgend jaar, als de vaste kosten zijn gedrukt door het sluiten van één of meer fabrieken, schuiven de prijzen meer naar elkaar toe.

De constructie is duidelijk. *Noord-Nederland* heeft, als grootste deelgenoot in die coöperatie, de CCFriesland met de concentratie-gedachte op reis gestuurd. Directie-voorzitter Arie Kranendonk liet een paar weken geleden in Koudum een ballonnetje op (men moet zich niet te lang blijven koesteren in een hoge melkprijs). Zeilmaker volgde met een concreet verhaal en directielid Anton Roos droeg deze week in Akkrum een steentje bij door losjes op te merken dat „schaalvergroting leidt tot verlaging van de kostprijs”.

De zaak is vakkundig opgezet. Het kan niet worden ontkend, Het past ook in het oude beeld de lage melkprijs zoekt verkering met de hogere melkprijs. Bestuurders van *Noord-Nederland* houden zich stil. Het past hun op dit moment niet over deze delicate zaak te spreken.

Blijft over als kleine puzzel het verhaal dat er heimelijk gesprekken zijn gevoerd tussen *Noord-Nederland* en *De Twee Provinciën* „Mei de hán op it hert, ik wit fan neat” aldus de vice-voorzitter van *Noord-Nederland*, Geert Cnossen. De ontkenning van de voorzitter van *De Twee provinciën*, Gaikema uit Oldehove, is zo mogelijk nog krachtiger. En toch blijft het roken. Er zou buiten de eerst aangewezenen om zijn afgetast en nog wel in één van de vergaderkamers in het hoofgebouw van de CCFriesland. Een nieuwe manier om verbanden te stichten. In dat geval moeten er nog meer obstakels worden genomen dan die welke alleen door tegenstribbelende boeren worden opgeworpen. En de directie en de voorzitter moeten dan „ja” zeggen na eerst het gevoel van gepasseerd te zijn verwerkt te hebben. Soms komen de verrassingen niet alleen uit Den Haag en Zwolle.

Leeuwarder Courant 1987-05-02

Niet alle boerenkaas is slagroom

ER DOET ZICH EEN MERKWAARDIG FENOMEEN VOOR IN DE ZUIVEL.

Honderd-en-één jaar geleden werd in Warga de eerste zuivelcoöperatie opgericht. De boeren stapten bij elkaar om een bedrijf te stichten dat de melk fabrieksmatig tot consumentgerede producten ging verwerken. Vorig jaar is dat ontstaan terecht uitgebreid herdacht. De fabriek nam vooral de boerinnen veel werk uit handen. Zij immers waren vooral bezig in de melkkelders van de kop-hals-rompboerderijen om van melk boter en kaas te maken met als slogan: „Lit de stédsdames mar loaiiddich omdideldeine. We binne út oar hout snijd” (J.P. Wiersma Aldfaers Groun.

De fabrieken hebben vrijwel, de hele verwerking van de melkplas voor hun rekening genomen. Enkele zelfkazende en zelfboterende boeren daargelaten. Nog geen jaar na het vieren van het honderdjarig bestaan van de zuivelcoöperatie in Nederland schrijft de *Friese Maatschappij van Landbouw* bijeenkomsten uit voor (met name) boerinnen, die zelf wat aan verwerking van de melk willen doen.

Dat gebeurde een paar maanden geleden. De belangstelling was overweldigend. Er kwamen maar liefst honderdtwintig geïnteresseerden naar de „cursussen”. Het blijkt dat al geruime tijd op aanrechten met mixers wordt getracht van melk boter en slagroom te maken. Een enkeling is al een fase verder en tracht kennis te vergaren omtrent het zelf maken van kaas. Enkele boeren zijn een paar jaar geleden die weg al ingeslagen en zijn op de professionele toer gegaan.

De hernieuwde belangstelling voor het zelf verwerken van de melk is niet direct een weelde-verschijnsel. De superheffing en vooral de vetquotering hebben geleid tot het zoeken naar andere oplossingen dan alleen maar inkrimpen en mindriseren. De zelfgemaakte boter, waarvan het resultaat de ene keer wat beter uitvalt dan de andere keer, wordt in eigen gezin geconsumeerd en hooguit bij familie en kennissen afgezet. Hier en daar lopen boerinnen rond die aan het uitbouwen van deze „tweede tak” denken. Zeker in de buurt van grotere plaatsen zijn er op beperkte schaal mogelijkheden. Het feit dat de makers van boerenkaas vooral in het Westen van het land zitten, bewijst dat er wat aan te verdienen is. Het feit dat een Frico-dochter als Bouter in Raamsdonkveer boerenkaas in haar assortiment voert, geeft aan dat ook de handelaren er brood in zien.

De *Stichting Centraal Orgaan Zuivelcontrole (COZC)* in Leusden, dat toezicht houdt op de producten van de beroepsmatige doe-het-zelvers, ontwaart een toename van deze manier van melkverwerking. Voor boerenkaas en boerenboter, met de toevoeging „ambachtelijk bereid” is een duidelijke markt. In het tijdperk van de computerbestuurde automatisering is plaats voor hang naar het verleden. Je hebt mensen die pas echt gelukkig van vakantie terugkomen als ze met een oude visser langs de Bretonse kust hebben gesproken, om een voorbeeld te noemen

Zo zijn er nu ook mensen die een kaasboerderij hebben ontdekt, waar je pas echt lekkere zuivel kunt kopen. Vooral die kaasboerderijen, die niet zo gemakkelijk zijn te vinden, scoren op den duur hoog. Tweede afslag links, derde boerderij rechts en als het kan een eindje van de weg af. Helemaal het einde is een boer die pas na enig aandringen zijn kaas aan je wil verkopen, opdat niet iedereen er zo maar aan kan komen. Zo’n methode biedt zeker perspectief. Niet voor niets is er in de reclamewereld de slogan: de ware smaak blijft een ontdekking.

Er wordt een leuk toestandje rond die boerenkaas gebouwd. En dat is ieders goed recht. Zelfs drs. Harm Schelhaas, voorzitter van het *Produktschap voor Zuivel*, doet daar van harte aan mee. „Fabriekskaas moet op den duur net zo goed worden als boerenkaas nu al is”, stroopsmeerde hij de boerenkaasbereiders in Kamerik om de mond. Boerenkaas is volgens hem het vlaggeschip van de Nederlandse zuivel. Dat is een grove vorm van overdrijving. Er zal best boerenkaas zijn die beter en lekkerder is dan fabriekskaas, maar omgekeerd komt ook voor. Als er „boeren” voor staat, garandeert dat nog niets.

Een zelf uitgevoerd onderzoekje heeft ons nog niet achter de stellige bewering van Schelhaas kunnen krijgen. Wat wij kochten was flauw en arm van smaak. Zeker een paar keer de verkeerde dam ingereden. Bovendien, als boerenkaas dan zo veel beter is, waarom moet er dan met zoveel kruiden worden gewerkt? Het doet wat denken aan de Amerikaanse burgerpot: alles is lekker als er maar ketch-up op zit Het onderzoek wordt voortgezet.

In het kuipje

Waar de eigenzuivelaars wel mee scoren is de boter. Nog even afgezien van de smaak en de kwaliteit, maar ze zijn in staat om boter in een kuipje te leveren. De Koninklijke Buisman heeft dat in het verleden ook geprobeerd, maar de kosten wogen niet op tegen de baten. Zo’n kuipje fa-

brieksboter mag niet lichtdoorlatend zijn. Voor boter rechtstreeks van de boerderij geldt die voorwaarde niet, aldus het eerdergenoemde station in Leusden. Boeren zijn dus in staat om boter in een margarinejasje op tafel te brengen en dat is iets waar de markt om zit te springen, naar wij hebben begrepen.

De ambachtelijke kant van deze vorm van zuivelverpakking heeft dus voordelen. Een 'boerenboterboer' kan gemakkelijker zijn produkt in een kuipje strijken dan in een wikkel wikkelen. Leusden heeft getracht het kuipjesverhaal te stimuleren en zie: het werkt. Er is een kuipje ontwikkeld dat voldoet aan de eisen van de warenwet, de boer plakt er zijn naamstickertje op en klaar is Kees.

De praktijk met karnemelk leert dat een inventieve boer een groot zuivelconcern wel eens een slag voor is. Het boterkuipje is daar het volgende bewijs voor. Als Teun Tolman gelijk krijgt en de Europese botervoorraad niet groter dan tot 250.000 ton mag groeien zullen de fabrieken wel alles in het werk stellen om op één of andere manier de boter beter aan de man te brengen. Het in het kader van de interventie opslaan in de EG-koelhuizen stimuleert dat niet. Als die mogelijkheid echter vervalst, zal er meer dan nu naar alternatieven worden gezocht. Daar wordt een mens niet slechter van.

Nieuwe wegen

De met de verplichte vermindering van de melkproduktie gepaard gaande ongerieflijkheden hebben op sommige boerenerven dus geleid tot creatieve pogingen. Het geeft aan dat de boeren meer in hun mars hebben dan alleen het vermogen dat de burgers hen toedichten: klagen en subsidie ontvangen. Ze zijn zelfs niet te beroerd om methoden aan te wenden, die stammen uit een tijd dat de werktijd nauwelijks een limiet kende.

In datzelfde licht moeten de pogingen van de Appelschaster poterboeren en hun bestuurders van standsorganisaties worden gezien. [...]

Leeuwarder Courant, 1987-05-09

eerste deel ook in MAP Superheffing

Strijd om de melk is in volle gang

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

NOG MAAR NAUWELIJKS draait de superheffing op volle kracht of er ontstaat al een tekort aan melk. Althans in Nederland. De strijd is in volle gang. Nergens wordt er zo veel wapengekletter gehoord als op het melkfront. Coöperaties doen een beroep op de onderlinge solidariteit, maar er zit zand in het mechanisme. Het vergaat hun als roependen in de woestijn. Ieder voor zich, is het parool. Alleen als het niet anders kan, dán met zijn allen.

In de zomer zijn er geen problemen, maar in de winter krijgen de fabrieken te weinig melk om op volle toeren te kunnen draaien. Dat het tekortprobleem zich nu al in alle hevigheid manifesteert, is een gevolg van het feit dat iedereen zich nu al zoveel mogelijk probeert in te dekken. Wie melk over heeft, zit in een uitermate gunstige positie.

Het opmerkelijke is, dat de roep om meer samenwerking vooral komt van de grote coöperaties. De kleine fabrieken hebben kennelijk minder hinder van de situatie. Terwijl vrijwel iedereen in zijn jaarverslag melding moet maken van een terugloop van het melkaanbod, zitten de kleine on-

ondernemingen met genoeg te kijken naar hun plussen. Een uitzondering vormt de van **Donkerbroek** afgescheiden coöperatie *Klaver Vier*. Die blijft op hetzelfde niveau. Vandaar dat er nu advertenties tegenaan worden gegooid om de gunst van de boer te verwerven.

Anders ligt het bij de afgescheidenen rond **Dokkum**. Zij - Noordoost-Friesland - groeien als kool, maar blijven vooralsnog klein. Bij die horzelfunctie voelen ze zich kennelijk 'och sa gelokkich'. Een extreem grote groeier is ook *De Kievit* in **Meppel**. Dat is een particuliere zuivelonderneming die de melk afpikt van *Noord-Nederland*. Aanvankelijk deed de grootste noordelijke coöperatie daar wat bagatelliserend over.

Och, het ging ook maar om zeventien miljoen kilogram per jaar. Daar is overheen te komen. In december vorig jaar had *De Kievit* evenwel al 25 miljoen kilogram melk aan quota en nu is het produktierecht van de aan hen leverende boeren tot 32 miljoen kilogram uitgebreid.

Constructie

DE KIEVIT VERWERKT de melk vooral tot babyvoeding. Aangezien dat een produkt is voor landen buiten de Europese Gemeenschap, is de afzet niet sterk. Derde landen, zoals ze worden genoemd, beschikken namelijk meer over honger dan over deviezen en dat maakt de markt moeilijk. Je kunt wel groeien wat je grondstof betreft, maar er zal toch op een of andere manier een melkprijs aan de boeren moeten worden betaald, die hoger is dan die van *Noord-Nederland*. want anders is het gedaan met de liefde.

De Kievit zocht en vond een oplossing, vlak bij de deur: in **Hoogeveen**. Daar heeft de coöperatie *DOC* pas een nieuwe kaasfabriek laten bouwen. Wellicht wordt op den duur een grotere melkaanvoer verwacht, want op dit moment is de fabriek onderbezet. Een deel van dat probleem wordt nu opgelost door een overeenkomst met *De Kievit*, die melk aan *DOC* levert. Op die manier wordt de melk van particuliere boeren dus toch nog coöperatief verwerkt, maar dat verschijnsel is niet zeldzaam in Nederland. *Nestlé* heeft voor het verwerken van een deel van de melk ook een overeenkomst met *Noord-Nederland*.

Een pikant detail is wel, dat *DOC* een overeenkomst heeft met *Huisternoord* in **Oudwoude** over de produktie van de grote-gatenkaas *Westberg*. De grote-gatenkaas is een uitvinding van Wim Bartels, de vroegere directeur van **Oudwoude**. De vraag naar deze kaas was zo groot, dat **Oudwoude** jaren geleden al pogingen in het werk stelde om met behoud van rechten de kaas ook elders te laten produceren. Met *DOC* werd een overeenkomst gesloten. Die fabriek mocht *Westberg* in licentie maken. Dat gebeurt dus nu ook met melk van *De Kievit*.

Oudwoude zelf kampt al jaren met een tekort aan melk. Men moet steeds melk bijkopen. Dat probleem werd door de superheffing steeds groter en dreigt nu nog versterkt te worden door de opkoopregeling van minister Braks. Oudwoude verzekerde zich van een min of meer constante aanvulling van de melkplas door de melk van de uit *Noord-Nederland* getreden boeren, die de eigen coöperatie *Noordoost-Friesland* stichtten, in ontvangst te nemen. Om te voorkomen dat Oudwoude actief zou worden in dit *Noord-Nederland* gebied kwamen de grote en de kleine coöperaties met elkaar overeen dat *Noord-Nederland* Oudwoude ook melk zou leveren.

Het is een beetje wrang voor sommige *Noord-Nederland*-boeren om te merken, dat hun melk in Oudwoude wordt verwerkt, en dat daar een hogere prijs wordt gemaakt dan zij ontvangen. Oudwoude hoort namelijk al jaren tot de nationale top wat de uitbetaling betreft. *Noord-Nederland* leeft van de hoop dat het op den duur beter zal worden. En dat doen ze al jaren.

Roep om groter

DESONDANKS KLINKT de roep om grotere eenheden meer dan ooit tevoren. Die wens wordt, zoals bekend, geuit door de *CCFriesland*, maar in nog sterkere mate door het *Instituut voor landbouw Coöperatie in Friesland*. In het ILC-orgaan *Bolwerk* vestigt directeur Douwe Tamminga bij voortdurende aandacht op de zegeningen die het geconcentreerde zuiden (lees: *DMV-Campina*) over zijn boeren uitstort. *Campina* betaalt een beste melkprijs uit, maar vrije fabrieken als **Workum** en **Oudwoude** kunnen die concurrentie nog wel aan. Derhalve is de zuidelijke prikkel voor een noordelijke concentratie nog niet scherp genoeg.

Er is maar één ding dat telt: de melkprijs. Zo lang die verschillend is, is de boer niet geneigd het pad van de concentratie op te gaan. Ze kunnen bij de *Melkunie* in **Woerden** dan wel zeggen, dat de verschillen in uitbetaling in Nederland in feite gering zijn, zeker vergeleken bij het buitenland, maar een paar cent meer of minder betekent aan het eind van de rit wel f 8.000. Solidariteit is mooi, maar als de beloning alleen een worst vol verwachtingen is, krijg je daar tegenwoordig geen boer meer mee over de streep. Ach ze praten makkelijk in Woerden. Ze hadden dit jaar niet zo'n daverende melkprijs. Dat zodoende.

Het Noorden is verdeeld volgens het klassieke patroon coöperaties bekampen elkaar meer dan ze particuliere 'vrij fluitende vogelaars' bekampen. Die toestand verandert niet op korte termijn. *Noord-Nederland* heeft de sterkste troef in handen. Zo lang die geen melkprijs uitbetaalt die de vrije fabrieken verontrust, gebeurt hier niets. Eerder wordt de verdeeldheid groter. Bovendien heeft deze zuivelgigant de weinig handige manoeuvre uitgehaald, door de eigen voorzitter. Geert de Jong uit Akkrum, te laten benoemen tot voorzitter van zo'n beetje alles wat in Friesland met zuivel te maken heeft: de zuivelbond en het coöperatie-instituut. Alles wat van die kant aan fusiegedachten opborrelt, is bij voorbaat verdacht, want Geert de Jong zal er wel achter zitten. Ook al houdt hij zich verre van alles wat er op dit gebied opborrelt. dan nog voorkomt hij niet dat er zo wordt gedacht.

Voor de vrije fabrieken is De Jong echter acceptabel als voorzitter van de zuivelbond. Hij kan zelfs uitgroeien tot een bindend element in de noordelijke zuivel, maar niet als hij én voorzitter van *Noord-Nederland* én voorzitter van de zuivelbond blijft. Voor de eerste functie zou De Jong eventueel bedanken. In *Noord-Nederland* was de constructie bedacht dat hij zou worden opgevolgd door Michiel Sol uit Wapserveen.

Op die manier zou ook meer inhoud worden gegeven aan het noordelijk element. Immers van de bij *Noord-Nederland*, de *zuivelbond* en de *CCFriesland* aangesloten fabrieken komt tweederde van de melk uit Friesland en eenderde uit Groningen en Drenthe. De voorzitten van deze drie zuivelorganisaties zijn evenwel alle drie Friezen. Om alle bloedgroepen genoegdoening te geven zou één voorzitter uit de andere provincies moeten komen. Sol dus uit Wapserveen.

Sol werd evenwel bij de laatste verkiezingen niet tot troonopvolger gekozen. Een Friese actie zorgde ervoor dat tot verbazing van velen en niet in de laatste plaats van die van hem zelf, Piet Faber uit **Westeremden** gekozen. Deze Faber wil evenwel niet de leiding van Noord-Nederland op zich nemen. Dat zal ook moeilijk gaan voor iemand die pas geleden zijn boerderij van de hand heeft gedaan. Het bestuur van *Noord-Nederland* koos in wezen dus voor uitstel, maar daarmee is de kwestie nog niet opgelost. Evenmin is Sol definitief uit het beeld verdwenen en evenmin is *Geert Cnossen* uit **Nijelamer** uit de boot gevallen.

De karavaan trekt intussen verder. Brabantse en ‘Hollandse’ boeren vestigen zich in het Noorden. Een aqanzienlijk van hen overziet de situatie, hoort van het gekissebis, denkt nog even na over hoe het ook al weer in elkaar zat met die grote coöperatie Avebe in Groningen, besluit de kat uit de boom te zien en neemt eerst maar eens geen grote verlichtingen op zich. Dus gaat hun melk naar *De Kievit* of naar een andere melkkoper. Op die manier wordt het knabbeleffect nog groter dan het al was.

Er gloort evenwel hoop, tenminste als aan het gezegde ‘It moat eerst op syn slimst ear’t it better wurdt’ enige verwachting mag worden verbonden. Een teken van ‘slim’ is het steeds weer opborrelen van geruchten over mogelijke vormen van samenwerking. *Noord-Nederland* en *De Goede Verwachting* werden al als fusiepartners gezien op het moment dat bekend werd dat *De Goede Verwachting* een tijdje wat rode Commissie-kaas voor de grote broer ging maken, omdat die de fabriek in **Wolvega** moest aanpassen voor dit produkt. Die aanpassing werd noodzakelijk nu *Noord-Nederland* de Commissie-kaasfabriek in **Donkerbroek** heeft gesloten.

Een teken van ‘slim’ is ook het afbreken van de koffiepraatjes tussen de directie van *CCFriesland* en de directeuren van de aangesloten fabrieken. Een teken van ‘slim’ is eveneens de uitspraak van *Noord-Nederland*-directeur Wout Kranenburg: „De verschillen hebben eerder de neiging groter te worden dan kleiner”. Kortom, er is alle hoop voor degenen die menen dat het hier anders moet.

Zuivel wacht een warme winter – (over vakbonden)

(Kaf en Koren door Willem Stegenga)

ZELDEN DOEN BOEREN een beroep op de vakbonden om de problemen samen aan te pakken. De voorzitter van de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken*, Geert de Jong uit Akkrum, heeft dat onlangs wel gedaan. Het moet als een stap in de goede richting worden gezien. Het Landelijk Contactorgaan Bedrijfsverzorging (de boerenhelp) ging zelfs nog even verder. Het nodigde op een landelijke vergadering een vakbondsbestuurder uit om eens een praatje te houden. Tjeerd Roersma van de FNV deed het mild. De werkgevers van de boerenarbeiders hebben fouten gemaakt, maar aan de andere kant wilde hij de bonden evenmin vrijpleiten. Het kan dus wel, er hoeft niet direct opstand uit voort te komen. Standsorganisaties zouden er goed aan doen de komende winter ook eens een voedingsbondman of -vrouw uit te nodigen op een van hun afdelingsvergaderingen. Zoiets zie je zelden, terwijl boeren en werknemers voor een groot deel toch gelijke belangen hebben. Aan botsingen heb je niets en aan personeel dat niet is gemotiveerd nog veel minder. Het kan de kosten met sprongen omhoog jagen en de produktie verminderen. Amerikaanse onderzoeken hebben uitgewezen dat het zelfs vijftig procent kan schelen.

Boeren en bonden hebben elkaar nu meer dan ooit nodig. Het aantal boeren wordt minder en wat rest is weliswaar een krachtige groei, maar hun getal is te gering om er grote invloed van uit te doen gaan. Ze brengen te weinig stemmen in om politiek aantrekkelijk te zijn. Het aantal werknemers in de zuivel daalt ook, zelfs zonder gedwongen ontslagen. Je kunt allerlei pijnverzachten bedenken en je mensen zelfs tevreden uiteen reorganisatie laten afvloeien, het houdt wel in dat je als bond in het nationale geheel aan kracht inboet. Als duo ben je nog wel een factor van betekenis, als solist valt het tegen. Vijftigduizend veehouders kunnen twintigduizend 'stemmen' meer krijgen als ze zich zeker weten van de steun van de werknemers, hun werknemers, tenminste als het gaat om coöperatieve fabrieken.

Ogenschijnlijk staat niets een gezamenlijk optrekken van boeren en werknemers in de weg. Het kleiner worden van beide groeperingen kan op zich al een bindende factor zijn. De praktijk wijst uit dat er beslist wel mogelijkheden zijn. Tussen werkgevers en werknemers in de zuivel is immers al een heren-akkoord gesloten: geen gedwongen ontslagen bij reorganisatie. In het Noorden is dat verder uitgebouwd. De grootste coöperatie *Noord-Nederland* zit midden in een reorganisatie-proces. Om die trein op de rails te krijgen moesten er heel wat obstakels worden genomen. Dat ging gepaard met stakingen en met acties van boeren tegen die stakingen. Uiteindelijk kwam er een sociaal akkoord en het vertreksein kon worden gegeven.

Het sociaal plan van *Noord-Nederland* is voor de vakbonden aanleiding geweest om ook bij de andere vier fabrieken in Friesland op zo'n plan aan te dringen. De bonden hebben hoop dat dat ook daar zal worden aanvaard. *Nestlé* heeft dat al gedaan. Alleen de *CCFriesland* is nog niet onder die paraplu te krijgen Die wil eerst een afslanking doorvoeren en dan verder praten.

CCFriesland is voor een groot deel afhankelijk van de export buiten de Europese Gemeenschap. Die uitvoer moet met veel gemeenschapsgeld op poten worden gehouden. Aangezien de melkproduktie aan ernstige beperkingen is gebonden, valt de behoefte om zich vooral op die export toe te leggen voor een groot deel weg. Dat past mooi in het straatje van de Europese Commissie, want die wil bezuinigen. De zuivel kan, simpel geredeneerd, voor een groot deel de produkten wel kwijt in Europa zelf.

Veertien miljoen ton melk ging in allerlei vormen naar derde landen. Dat wordt straks vier miljoen ton. Die cijfers spreken duidelijke taal. Het punt is dat er voor die export naar derde landen wel fors in Nederland in fabrieken is geïnvesteerd. Geert de Jong rekende de leden van de zuivelbond voor dat het de vakbonden om samen wat tegen dit beleid te doen. Er dreigt een markt ver-xxxx xxxx hier gaat om f800 miljoen, Vertaald in arbeidsplaatsen komt dat neer op 6000 banen. Als je die lijn recht doortrekt gaat de inkrimping van de export buiten de EG dus gepaard met een verlies van 4300 arbeidsplaatsen. Het is dus niet onlogisch dat De Jong roept om steun van de vakbonden om samen wat tegen dit beleid te doen. Er dreigt een markt verloren te gaan als de zaak buiten Europa straks plotseling weer gaat aantrekken. En dan zit je in Leeuwarden met een fabriek die ruim veertig miljoen gulden heeft gekost. Kortom, voor beide partijen staat er veel op het spel.

De verplichte vermindering van de melkproduktie – superheffing – duurt nog twee jaar. Wat er daarna gaat gebeuren is nog in nevelen gehuld. Teun Tolman wil er vanaf, de Denen ook, maar de Belgen vinden het wel mooi zo. Intussen worden wel ideeën aangedragen. Zo heeft de particuliere zuivelhandel (het Gemeenschappelijk Zuivelsecretariaat) gesuggereerd de quota te handhaven en tevens de boeren „die in de starthouding zitten om meer te gaan produceren” tegemoet te komen. Wie boven zijn quotum wil produceren, beurt voor die meerproduktie een prijs die gelijk is aan die van de wereldmarkt. De interne markt blijft dan veilig en de exportmarkt in landen buiten de EG hoeft niet verloren te gaan. Het is bijna te eenvoudig om mooi te kunnen zijn. Aangezien de particuliere handel meer dan ooit van de coöperaties afhankelijk is (coöperaties gaan steeds meer zelf voor hun afzet zorgen) heeft hulp van die kant per definitie een vet randje. Desondanks: elk idee is welkom.

Op dit moment is de *CCFriesland* er niet mee geholpen. De koopkracht in de derde landen wordt er ook niet groter door. Die is voor een groot deel afhankelijk van de koers van de dollar en de prijs van de olie. Op korte termijn is daar weinig verbetering in te verwachten. Daarom is het niet vreemd dat de directie van de *CCFriesland* nog een slag om de arm houdt als het begrip 'geen gedwongen ontslagen' aan de orde komt. Voor de bonden wordt het een hele hijs om die voorwaarde boven de tafel te houden. Daar komt bij dat de *CCFriesland* een coöperatie is, een zaak van de boeren dus. En die hebben zich in eerste instantie niet tot hoogste doel gesteld het in stand houden van alles dat in het verleden is opgebouwd. Nu de *CCFriesland* dit jaar niet in de nabetaaling heeft bijgedragen, zal dat het enthousiasme van de boeren om het bedrijf overeind te houden allerminst prikkelen. Als de directie afslanking propageert zullen de boeren dat derhalve niet meer dan natuurlijk vinden. Een mooi uitgangspunt om samen op te trekken. Armoede bindt, nietwaar.

Niet rond

WAT DE BONDEN IN HET NOORDEN met het sociaal contract hebben bereikt is de invoering van de 36-urige werkweek. Die geldt ook voor het hogere personeel. Deze vermindering van de arbeidstijd is gepaard gegaan met matiging van de lonen. In het oosten, westen en zuiden van het land is zoiets nog niet tot stand gekomen Het hogere personeel wil er daar niet aan. Dat wil best 38 uur per week werken en eist als vervolg daarop een loonsverhoging van een procent of drie. Of meer.

Bij *Campina in Veghel* heeft men die eis ingewilligd. *Campina* had een knappe melkprijs en dan lopen die dingen ook allemaal wat gemakkelijker. Bij *Coberco in Zutphen* en de *Melkunie-Holland in Woerden* is men zo ver nog niet. Daar wordt nog onderhandeld over een loonsverhoging

en of het toch maar niet 36 uur per week moet worden. Beide fabrieken kwamen niet met een daverende melkprijs uit de bus en ook voor dit jaar zijn de vooruitzichten niet geweldig. *Coberco* heeft geleden onder de stakingen. *Melkunie-Holland* is voor een groot deel afhankelijk van de verkoop van consumptiemelk. De overheid heeft de prijs voor die melk met zeven cent verlaagd. Dus zegt men bij de *Melkunie* dat de melkprijs voor dit jaar ook niet hoog zal worden en dus zal er weinig ruimte zijn voor loonsverhoging.

Als die staartjes blijven hangen zullen de gevolgen groot zijn. Hoewel de nieuwe cao pas volgend voorjaar in moet gaan worden nu de eerste voorhoedegevechten al geleverd. Dat wil zeggen: er worden signalen afgegeven. De bonden voor hoger personeel dreigen met een klokhuis te moeten volstaan. Zij wilden geen werktijdvermindering maar hoopten op meer loon. Dat eerste was wat de werkgevers ook niet wilden en om dat laatste tegen te gaan wordt de matige melkprijs gehanteerd: de boeren er niets bij, dan het personeel ook niet.

Het zwaartepunt bij de onderhandelingen komt dus straks niet in het Noorden, maar in het Westen en Oosten te liggen. Het gevecht kan wel eens hard worden. Immers, nu al blijkt dat de industriebonden, in tegenstelling tot de voedingsbonden, 'korter werken' niet door de onderhandelingen hebben kunnen sleuren. In de niet-zuivelindustrie staat een loongolf voor de deur.

Werkgevers bieden nu al forse loonsverhogingen, zegt J. Toxopeus van de Industrie- en Voedingsbond CNV tegen de Volkskrant. „En die kun je je leden niet verbieden”. Bovendien gaat het met veel bedrijven buiten de zuivel goed ..en dat wil men ook in het salaris merken” Met enige jaloezie zal het hoger personeel in de westelijke en oostelijke zuivel straks kijken naar hun collega's in andere fabrieken en jaloezie prikkelt niet tot het sluiten van akkoorden. Op veel plaatsen staat de zuivel dan ook een warme winter te wachten. Alleen is nu eens niet het Noorden het speerpunt, maar het Westen en het Oosten. Hier is alles koek en ei. Zegt men. Zij het met uitzondering van de *CCFriesland*.

Speurtocht in zuivel naar f 40 miljoen

ING. MARCUS BEETSTRA

DRS. RINSE ZIJLSTRA

(Kaf en Koren door Willem Stegenga)

HET DUO MARCUS BEETSTRA EN RINSE ZIJLSTRA is hard bezig om aan te tonen dat de Friese zuivel f 40 miljoen laat liggen, ofwel zo'n anderhalve cent per kilogram melk. Dat is veel, dat komt overeen met de jaarlijkse nabetaling van de CCFriesland aan de boeren in de periode dat dat bedrijf nog gewoon CCF heette en er nog geen f 1,3 miljoen in een groots openingsfeest van de nieuwe fabriek was gestoken. De beide 'wijze mannen' hebben alles tegen. Wat je maar aan tegenslagen voor mensen die meer eenheid in de Friese zuivel moeten brengen, kunt bedenken: ze zijn inmiddels aangedragen. Elk eventueel bindmiddel is gebleken zo aangetaast te zijn, dat alles wat het vast moest houden, na verloop van tijd in klonten uitelkaar viel. In andere gewesten kijkt men vreemd tegen die ruziënde Friese zuivelheren aan. De Friese blik naar die anderen staat eveneens bol van verbazing: dat ze daar met hun concentraties toch geen hogere melkprijs kunnen uitbetalen. Ze zijn met een inhaalmanoeuvre aan de gang, maar ach, met een etappezege win je nog niet de Tour. Zeker over dit jaar moet Friesland met een knappe melkprijs voor de dag kunnen komen.

De Friese zuivel is verdeeld over vijf coöperaties: de grote *Noord-Nederland* (Frico/Domo) en de vier zogenaamde vrije fabrieken: Oudwoude, Gerkesklooster, Workum en Oosterwolde. Dat zelfde patroon zie je in het oosten en westen van het land. Alleen in het zuiden is één grote coöperatie: *Campina in Veghel*.

Samen hadden de vijf Friese coöperaties twee zaken te behartigen: de CCFriesland en de Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken. Verdere vormen van samenwerking waren er niet zozeer. Ze

konden ook gemakkelijk buiten de deur worden gehouden. Er was maar een ding dat telde: de hoogte van de uitbetaalde melkprijs. De vier vrije fabrieken stortten jaar-in-jaar-uit meer geld op de rekening van hun boeren dan *Noord-Nederland* en dus was er geen enkele noodzaak tot reconstructie van het patroon. Groter bleek niet beter te zijn. Aangezien de rest van de Nederlandse fabrieken met de melkprijs eveneens bij die van de vrije Friese fabrieken achterbleef, was het wel duidelijk waar de beste politiek werd gevoerd. Dus moest het maar zo blijven.

Een van de pijlers die zoiets als 'de gezamenlijke Friese zuivel' moest schragen, is weggefallen. De Zuivelbond werd aan zijn lot overgelaten. De met de Frico gefuseerde Gronings-Drenthse Domo zei zelf over een apparaat te beschikken dat het werk van de bond wel kon behappen. De Zuivelbond ging voort in afgeslankte vorm, zij het dat hij noodgedwongen moest verzelfstandigen en steeds verder van de boeren af kwam te staan. Zelfs de vermeende platformfunctie van de bond lijdt aan erosie, anders had men geen vertrouwensmannen hoeven aan te wijzen.

[....]

CCFriesland

INTUSSEN GING HET ook mis bij CCFriesland. Lagere olieprijsen en dalende dollarkoersen waren de oorzaak. Er werden (en worden nog) verliezen geleden. Onder het mom van: 'armoede bindt' moet nu worden getracht de Friese boeren 'as ien man' achter CCFriesland te krijgen. Dat valt niet mee. De topcoöperatie in Leeuwarden laat trouwens weinig gelegenheden voorbijgaan om voeding te geven aan het gevoel dat er meer aan de hand is dan alleen olie en dollars. Dat is niet verstandig, want het gevolg is, dat kleine oneffenheden tot cols van de eerste categorie worden opgeblazen. Zoiets voorkom je niet in een tijd dat het de verkeerde kant op gaat. Het wekt argwaan en die is groeiende.

Verbaasd keken de boeren op dat een eenvoudige ingreep in het schoonmaakwerk zo maar kon leiden tot een besparing van vier ton per jaar. Dan is er ergens anders ook nog wel wat te vinden. Jazeker. Het door de gezamenlijke Friese zuivel bemande bestuur van CCFriesland heeft onlangs zijn goedkeuring gehecht aan het plan om de pensioenen van de directieleden tot boven-modale omvang te verhogen.

Gebruikelijk is, dat een zuiveldirecteur bij pensionering zeventig procent van zijn salaris krijgt. Is dat loon hoger dan een ton, dan krijgt hij over het resterende deel vijftig procent en over het deel boven de f140.000 dertig procent. De directeuren van CCFriesland mogen van hun bestuur straks evenwel zeventig procent over het gehele salaris opstrijken. Drs. Germ Zeilmaker zei al bij zijn afscheid als directeur van CCFriesland: het geld ligt op straat.

Handhaving van de bestaande pensioenvoorziening zou CCFriesland niet hebben gered, noch zou dat tot enige vorm van nabetaling aan de boeren geleid hebben. Het is alleen zo eigenaardig, dat men in een tijd van neergang wil bezuinigen op de werksters en er kennelijk geen been in ziet om jegens de directieleden een royaal gebaar te maken. Dan moet je niet vreemd opkijken, als deze kleinigheden straks door vakbondsmensen als Dick Heinen en Henk Ampere tot hoofdvak worden gekozen.

Je kunt het de directieleden kwalijk nemen dat ze dit naar voren hebben gebracht. In een coöperatie zijn echter de leden - de boeren in dit geval - baas en zij behoren hier hun goedkeuring aan te hechten. Ze zijn er niet in gekend. Dat gaat zo bij grote coöperaties en hun afgeleiden. Dit simpele voorbeeld van klassiek kapitalisme loopt Beetstra en Zijlstra straks voor de voeten, het feit dat zij vanuit het mondaine Lauswolt in Beetsterzwaag opereren, wordt dan plotseling ook minder acceptabel.

Beetstra en Zijlstra zijn evenwel niet zozeer ingehuurd om de problemen bij CCFriesland op te lossen, maar te zoeken naar compensatie voor de Friese boeren om de dreigende verliezen (ook op ander terrein) te kunnen opvangen. Ze zijn na een samenspraak van Kranendonk (CCFriesland), Bijvoet (Noord-Nederland) en Popma (ex-Zuid Oost Hoek) in dienst getreden. Een eerdere poging tot een integratiegesprek mislukte. Toen werd er geen 'potsje' in het vooruitzicht gesteld. Nu heeft iedereen in principe wel 'ja' tegen het onderzoek gezegd, want er zou immers *f*40 miljoen te verdienen zijn.

De opzet was breed: iemand van een topcoöperatie, iemand van de grootste coöperatie en een directeur van een vrije fabriek. Alle geledingen waren present.

De inbreng van de vrije fabrieken is ondertussen tot een minimum teruggebracht. Popma is bij de Zuid Oost Hoek vandaan en die coöperatie is onder leiding van de voormalige directeur Douwe Hoitinga bezig met een grootscheeps restauratieplan. Noordmelk is weer welkom, Popma's sporen worden uitgewist,

Dat laatste is vooral van toepassing op diens bijdrage aan het in gang gezette integratieproces. „Nu maar afwachten of de heren de *f*40 miljoen ook kunnen vinden”, werd dezer dagen enigszins sceptisch aan de ZOH-boeren meegedeeld. De twijfel over die vindplaats is er niet alleen bij de ZOH, maar ook bij anderen. [...]

Notering weg

ER ZOUDEN MILJOENEN zijn te verdienen, als de Leeuwarder kaasnotering werd begraven en de Friese zuivel als één aanbieder op de Duitse markt kwam te staan. Er zouden miljoenen zijn te verdienen als de overlappingsen uit het aanbod werden gehaald. Er zou veel geld zijn te verdienen als de weiverwerking bij CCFriesland zou worden geconcentreerd.

Concentratie is echter een vies woord in Friesland. Zolang de melkprijs niet uitwijst, dat concentratie blijvend tot voordelen leidt, hebben de tegenstanders het beste wapen in handen. Op directieniveau hebben *Noord-Nederland* en *De Goede Verwachting* een poging ondernomen om de produktie van rode Commissie-kaas te concentreren bij *De Goede Verwachting* in Balk. Op haar beurt zou *De Goede Verwachting* de specialiteiten van haar fabriek in Heeg bij de Noord-Nederland-vestiging in Sint Nicolaasga moeten onderbrengen. De vakbonden juichten dit plan toe. Het zou meer zekerheid bieden voor de werkgelegenheid op lange termijn in beide fabrieken. Heeg zou echter wel het slachtoffer worden. De concentratie strandde. Heeg levert namelijk een positieve bijdrage aan de melkprijs van *De Goede Verwachting*. Dat zodoende.

Over de concentratie van de weiverwerking leek enige eenheid te bestaan. Men zou een externe deskundige aanstellen, die het allemaal zou uitzoeken. Nu is het echter in het pakket van Beetstra en Zijlstra gebracht. Die moeten een rapport uitbrengen, dat moet weer worden besproken en dus duurt het maanden eer er wat van de grond komt.

Overigens is de concentratie van de weiverwerking geen 'algemeen geaccepteerd' gegeven. Jarenlang heeft CCFriesland een deel van de ingedikte wei van de aangesloten fabrieken gekregen, zonder er daverende plussen uit te halen. Nu hebben de fabrieken de indruk dat de concentratie van de weiverwerking in Leeuwarden in de eerste plaats een bijdrage moet leveren aan het rendabel maken van de eigen stroomopwekkinginvestering. Op dit moment kunnen de zuivelfabrieken zelf meer geld uit de wei halen en dat remt de concentratie. Bovendien leidt concentratie van de wei in Leeuwarden tot kapitaalvernietiging bij die fabrieken zelf en vergroting van hun onderbezetting, die een gevolg is van het verminderde melkaanbod.

Toch moet er wat gebeuren, vindt men. Er is geïnvesteerd op groei en het is uitgelopen op een daling van twintig procent van de melkaanvoer. Het ziet er niet naar uit dat de quotering spoedig aan de kant wordt geschoven. Dus heeft men nog lange tijd te kampen met dure overcapaciteit. Aanvulling is moeilijk te krijgen. In het recente verleden was er veel melk te koop in Duitsland. Dat aanbod vermindert, want in de Bondsrepubliek stelt men orde op zaken. Inderdaad, door middel van concentratie. De Nederlandse zuivel heeft, door het succes vol opereren op die markt, de Westduitsers zelf het goede voorbeeld gegeven. Dat is doorgaans de handicap van een land dat sterk (voor zestig procent in dit geval) afhankelijk is van de export. Het succes straft zichzelf, kennis kan men niet isoleren.

Tegen het onderzoek van Beetstra en Zijlstra is ‘ja’ gezegd. Wie wil zijn boeren f40 miljoen onthouden, nietwaar? Het heeft er echter alle schijn van, dat de geringste onduidelijkheid zal worden aangegrepen om het ‘moet maar’ in ‘kan niet’ te vertalen. Dat hoort bij de concentratiecultuur. ZPC en Agrico zijn op dezelfde wijze op de klippen gelopen. Het gaat niet van harte en dan wordt elk punt aangegrepen om het veto te kunnen uitspreken.

Zijlstra’s credo is: „Er zijn geen problemen, er zijn mensen”. Hij zal ze tegenkomen. De vertrouwensmensen hebben het klimaat tegen. Meer dan ooit. Ze hebben zichzelf ook wat tegen. Zuivelmensen worden niet graag herinnerd aan voorspellingen die ze ooit hebben gedaan, maar die ene van Zijlstra is nog te warm om te zijn vergeten: „Noord-Nederland en CCFriesland worden op den duur één onderneming en de vrije fabrieken zullen zich daar ongetwijfeld bij aansluiten, tenzij zij andere vormen van samenwerking binnen of buiten de provincie prefereren”. Dat ‘tenzij’ kan hem nog wel eens van pas komen als hij de realiteit op zijn voorspelling legt.

Beetstra heeft in een mum van tijd drie coöperatieve boerenverzekeringsmaatschappijen tot een eenheid gesmeed: OTOS. OBF en FBTO. Successen op dit terrein leiden in Friesland zelden tot een vervolg. Men wordt dan al gauw te groot of wekt de indruk dat te worden. In feite hebben de beide mannen weinig te verliezen. Als ze niets klaar maken ligt dat aan het gesternte waaronder zij moesten opereren en zegt iedereen: „Hié k wol tocht”. Al het andere voert automatisch tot statusverhoging.

Leeuwarder Courant 1987-11-07

Zuivel op kookpunt

Kaf & koren door Willem Stegenga

OF ER IN HET NOORDEN één grote zuivelorganisatie zou komen was nooit zozeer afhankelijk van een rapport, zoals Marcus Beetstra en Rinse Zijlstra dat deze weken hebben gepresenteerd. Het lag altijd aan het verschil in melkprijs tussen de fabrieken, die werden gevraagd in de stoet mee te lopen. De invloed van de vakbonden was nooit een punt. De werknemers gingen met de melk mee. Dat ligt nu ook anders. De vakbonden hebben zich deze week overigens opmerkelijk afstandelijk gehouden. Wij moesten begrijpen dat tactische overwegingen daartoe noopten. Je zou ook kunnen zeggen, dat enige bescheidenheid hen past op dit terrein. Zij hebben in de befaamde 'nacht van Heerenveen' de directie van Noord-Nederland toegezegd mee te werken in het streven van deze coöperatie om een regionaal en nationaal concurrerende melkprijs uit te betalen.

Als de cijfers in het rapport van Beetstra en Zijlstra - die terecht door Gabe van Popta van *De Goede Verwachting* zijn betiteld als aannames - realiteit worden, dan is dat doel bereikt. Zeker de regionale concurrentieslag is dan gewonnen. Al direct na de 'nacht' werd geconstateerd, dat juist dat punt in het akkoord het grote succes was van de directie van *Noord-Nederland*.

Wie de bevindingen van het jaarlijks uitgevoerde melkprijsonderzoek van *De Boerderij* op een rijtje zet kan niet ontkennen dat *Noord-Nederland* elk jaar dichterbij kruipt. In 1983 was het verschil per kilogram met de hoogste van het land (*De Goede Verwachting* in Workum of *Huisternoord* in Oudwoude) nog 2,07 cent per kilogram, een jaar later was het teruggebracht tot 1,74 cent, in 1985 was het nog precies een gulden en vorig jaar 0,95 cent. In vier jaar is het verschil meer dan gehalveerd.

Voor de niet-ingewijden mag het niet meer dan een 'sinterse negoasje' zijn. De boeren weten wel beter. Een grote boer, die een miljoen kilogram melk aflevert en is aangesloten bij een fabriek met een hoge melkprijs, heeft een Mercedes meer verdiend dan zijn buurman, die elk jaar zijn miljoen kilogram melk naar Noord-Nederland bracht. En die Mercedes-buurman hoefde er niets meer voor te doen. Een boer met een gemiddeld quotum van 300.000 liter zat al gauw op een verschil dat in de buurt van een redelijk uitgeruste Ascona komt.

Een melkprijs heeft met de bijbel en met een verkiezingsuitslag gemeen, dat hij voor verschillende uitleg vatbaar is. Iedereen heeft wel een mening dan wel een verklaring voor waarom het is gekomen, zoals het is gekomen. Het verschil in uitbetaling spreekt uiteraard het meest aan. Jarenlang heeft *Noord-Nederland* het verhaal opgehangen van morgen wordt het beter. Uit het Boerderij-onderzoek blijkt dat daarmee de waarheid geen geweld is aangedaan, maar steeds moesten de koele cijfers nog wel worden omlijst met een beroep op vertrouwen, met een stukje geloof: het komt wel goed, wij zijn op de goede weg. Echt lekker warm hebben de boeren van *Noord-Nederland* het nog niet gehad. Aangezien er ook nog zoiets is als visie in het 'molkpúdsje' werd gestopt, konden de meesten er wel mee leven. Ze moesten alleen op veemarkten en verjaarsvisites niet te vaak worden geconfronteerd met de verhalen van collega's die bij betere fabrieken zaten.

Geen boodschap

EEN AANTAL VAN HEN haakte af. De grenzen tussen de coöperaties leken potdicht, totdat melkopkopers als *Noordmelk* en kleine coöperaties als *Klaver Vier* en *Noordoost-Friesland* de mazen ontdekten. Dick Heinen van de Voedingsbond FNV kan dan wel bij hoog en bij laag beweren, dat een dusdanig opereren een slechte zaak is en als een schoolvoorbeeld van korte-termijn-politiek moet worden beschouwd, een boer die er jaarlijks *f* 10.000 schoon aan overhoudt, heeft daar geen boodschap aan.

Van korte-termijn-politiek is trouwens geen sprake. Die boeren hebben een enorme bijdrage geleverd aan het proces, dat nu is gestart. Ze hebben gas gegeven aan de huidige ontwikkelingen. Als groot zich mateloos ergert aan klein en klein uiterst tevreden is met de gang van zaken, zal groot er alleen maar actiever en alerter door worden.

Directeur Douwe Hoitinga van de *Zuid Oost Hoek* heeft natuurlijk alle gelijk van de wereld als hij zegt dat concurrentie leidt tot wakkere directeuren. Het ontbreken daarvan maakt lui. De tarieven van het *Koninklijk Fries Rundvee Syndicaat* behoren tot de laagsten van alle syndicaten in Nederland. Zelfs Klaas Sjoerd Meekma van het *Agrarisch Dagblad*, een man met gezag in die kringen en nooit te beroerd om een veeg uit te delen, kan daar niet omheen. Dus is het zo. Het

FRS heeft in het nietige 'Nijland' een prijsconcurrent in Friesland van formaat en daar profiteren de FRS-lidmaten van. Wij bedoelen maar.

De boeren die via de vernuftige constructies over de grenzen van hun eigen coöperaties zijn gewipt, lopen geen enkel risico. Als alles in Friesland tot dat ene grote blok, dat Beetstra en Zijlstra de boeren nu voorhouden, is samengesmeed en als dat leidt tot een melkprijs die zo concurrerend is, dat alle andere melkrijzen in de schaduw worden gesteld, dan kunnen ze moeiteloos terugkeren. Ze zullen als verloren gewaande zonen met open armen worden ontvangen. Er is te weinig melk en elke liter die er bij komt, is meer dan welkom.

Nog niet

DAT ENE GROTE BLOK is er nog niet en voorlopig komt het er ook niet. Er is weinig inzicht voor nodig om dat te kunnen constateren. Voorzitters en directieleden van vrije fabrieken zien nog niet, dat hun achterban er zich achter zal scharen. Er is veel geloof, hoop, liefde en solidariteit nodig om samen een prijs aan *Noord-Nederland* te betalen als inzet van een nieuwe start, die moet leiden tot iets wat *DMV-Campina* in het Zuiden tot stand heeft gebracht: een hechte eenheid met een fikse melkprijs.

De vrije fabrieken kunnen nog best een tijd vooruit. De visioenen over een machtig noordelijk blok zijn van dezelfde scherpte, als het visioen van een kleinere coöperatie, die de krenten uit de pap haalt en daarmee goede sier weet te maken. Daar komt bij, dat klein meer aanspreekt dan groot, vooral omdat het overzichtelijk is.

Rinse Zijlstra was ingehuurd door *Noord-Nederland* en de *ccFriesland*, Marcus Beetstra aanvankelijk door de vrije fabrieken. Al gauw bleek, dat beide heren op één lijn zaten. Dat viel de vrije fabrieken wat tegen van Beetstra. Toen hij nog directeur van *De Goede Verwachting* was, heeft hij nooit onder stoelen of banken gestoken dat een vrije fabriek toch zo zijn voordelen heeft zolang de melkprijs hoger is.

Of Beetstra heeft gezien dat de opmars van *Noord-Nederland* noopte tot het verzetten van de bakens, of hij heeft de tevoren wel vast te stellen reacties van de vrije fabrieken ingecalculeerd. Beetstra kon weten dat bestuursleden en directeuren zouden steigeren tegen een rapport, dat aandringt op het stichten van een grote coöperatie. Wat dat betreft heeft hij de vrije fabrieken een grotere dienst bewezen, dan waarop ze tijdens de rit naar het rapport hadden durven hopen.

Er is echter wat anders gebeurd. Beetstra heeft nevenfuncties in het boerenverzekeringswezen. Met succes en in een zeer korte tijd heeft hij van drie verzekeringsmaatschappijen (OBF, FBTO en Otos) één grote gemaakt. Hij begon ook daar als voorzitter van de kleinste van de drie, de Otos. Dat heeft tot de verbeelding gesproken. Beetstra moet straks maar worden uitgenodigd door de vrije fabrieken om te testen, hoe groot zijn charisma bij de boeren is.

Sleutelpositie

DE ZUID OOST HOEK IN OOSTERWOLDE heeft echter de echte sleutelpositie. In december vorig jaar werd daar het initiatief geboren, dat uiteindelijk geleid heeft naar de studie van Beetstra en Zijlstra. Er moest meer worden samengewerkt. Daarmee kun je meer bereiken, dan door elkaar te bevechten. Dat laatste wekt ook zo'n vreemde indruk bij de burens. Toen ir. Johan Popma directeur van die coöperatie was, zette het bestuur die stap. Onder Douwe Hoitinga die eerder het bewind voerde bij de *Zuid Oost Hoek*, zou dat onbestaanbaar zijn geweest.

In de tussenliggende tijd veranderde er iets bij *De Zuid Oost Hoek*. Popma verdween van het toneel. Hij wilde te veel op te korte termijn en was voor het bestuur van de *Zuid Oost Hoek* niet meer bij te houden. De andere vrije fabrieken haalden opgelucht adem. Popma had zich niet altijd vriendelijk over hen uitgelaten. Hoitinga werd uit zijn pensioen gehaald en ging voort op de weg, die hij ook tijdens zijn eerder directeurschap was ingeslagen: Concurrentie maakt directieuren flink en wie wat anders wil, moet maar aantonen dat hij het beter kan.

De koerswijziging bij *De Zuid Oost Hoek* werd niet officieel in Leeuwarden gemeld. Dus gingen Beetstra en Zijlstra voort met hun studie en dus kwam er een rapport, waarin die ene grote coöperatie centraal staat. Nu is de *Zuid Oost Hoek* tegen, althans Hoitinga is tegen Het bestuur van deze coöperatie moet nu met de billen bloot. Staat het nog achter het eerder ingenomen standpunt of staat het achter de mening van Hoitinga. Als dat laatste het geval is - en dat nemen wij aan - mag het rapport, wat Bernard Bijvoet, hoofddirecteur van *Noord-Nederland*, betreft wel in de prullemand.

Noord-Nederland is de grootste en heeft het meeste te zeggen in de zuivelbond en in de *ccFriesland*. Macht is mooi, vooral als je die hebt. Je hoeft er niet eens gebruik van te maken, je hoeft het alleen maar achter de hand te hebben om er toch je voordeel mee te kunnen doen.

Popma is deze week door de ondernemingsraad van de *ccFriesland* ingehuurd om te adviseren bij de reorganisatie Hij is dus terug, zij het niet nadrukkelijk. Het bericht sloeg als een bom in bij de verzamelde directie- en bestuursleden van de Friese fabrieken. De Friese zuivel kookt. De verwarring is groter dan ooit tevoren. Beetstra en Zijlstra zijn doorgedaan op een moment, dat ze zich konden afvragen, of ze niet moesten afhaken. Mede daardoor is de zaak bewust op de spits gedreven. Dat is eerder een compliment dan een verwijt.

Er komt nu duidelijkheid. Daar mag men de *Zuid Oost Hoek* dankbaar voor zijn. Wil men doorgaan op de huidige manier, of wil men samenwerken? Samenwerking hoeft niet per definitie tot een grote coöperatie te leiden. Het rapport geeft weliswaar geen andere weg aan, maar wie bij voorbaat met wisselgeld staat te rammelen, is er zeker van dat het geïnd wordt. Een in cao-onderhandelingen gepokte en gemazelde Rinse Zijlstra weet daar alles van.

1988

Leeuwarder Courant 1988-01-09

Van dooi geen sprake

KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA

OGENSCHIJNLIJK LIJKT de melkveehouderij het meest rustige onderdeel van het agrarisch palet te zijn. Die schijn bedriegt. Er moet een nieuwe zuivel-cao komen en nog voor de voorstellen van de vakbonden officieel bekend zijn gemaakt, wordt er van werkgeverszijde al gekreund. Dat is gebruikelijk. Het is echter deze keer niet alleen een zaak van vakbonden die te veel vragen en directies die te weinig bieden om tenslotte via het middel van water bij de wijn doen bij elkaar te komen. Er speelt meer. De strijd wordt hard, dat staat vast. Van dooi is geen sprake.

De werkgevers hebben een kater overgehouden aan de vorige onderhandelingen. Toen er een akkoord was bereikt en zij de volgende morgen wakker werden, werden ze er door de boeren op gewezen dat ze te veel hadden gegeven. Het heeft even geduurd, maar de laatste tijd nemen de boeren bij de cao-onderhandelingen een steeds belangrijker plaats in. Hun invloed op hun eigen directies wordt groter. Er is zelfs sprake van druk. Dat is aanleiding voor de werkgevers om zich deze keer hard op te stellen. Ze weten zich gesteund door hun achterban en dat geeft een warm gevoel.

De vakbonden staan zo nodig nog sterker. Zij hebben twee jaar geleden een goede cao afgesloten. In tegenstelling tot andere bonden groeien juist die bonden die bij de zuivel-cao zijn betrokken. Elk conflict leidt tot ledenaanwas. Ook de bonden zijn van mening dat ze zo langzamerhand te veel hebben ingeleverd.

Het heet dan wel, dat er bij een reorganisatie geen gedwongen ontslagen vallen, maar dat begrip is al aardig afgekalfd. Wat ervan over is gebleven, is het feit dat bij een reorganisatie niemand in de ww terecht komt. Voor het overige worden alle varianten - zelfs het gebruik maken van bureaus die op zoek gaan naar andere werkgevers - aanvaard.

Verdeeld

ALS STRAKS DE ONDERHANDELINGEN van start gaan over een tweejarige cao met elk jaar een loonsverhoging van anderhalf procent en het verlagen van de vut-gerechtigde leeftijd van 60 naar 58 jaar, zal blijken dat beide kampen in elk geval iets gemeenschappelijks hebben: ze zijn beide verdeeld. De werkgevers in het Noorden zullen die vut-gerechtigde leeftijd wel willen verlagen. Zij vinden dat ze te veel mensen in dienst hebben en als het dan op deze manier kan, dan moet dat maar.

In het Zuiden liggen de kaarten anders. Daar zegt men geen personeelsproblemen te kennen en dus zal men tegen die vut-eis aanhikken. Bovendien hebben de vakbonden daar minder invloed dan in het Noorden. In het Zuiden kent het hogere personeel ook nog niet een 36-urige werkweek, in het Noorden wel. Die verdeeldheid speelt de vakbonden in de kaart.

De bonden zelf zijn al sinds jaren verdeeld. De Voedingsbond FNV stelt zich harder op dan de Industrie- en Voedingsbond CNV. In het Noorden komt dat niet zo tot uitdrukking. Daar heeft het CNV Henk Amperse in de opstelling gezet. Een man met Zaanse vakbondsjaren en derhalve minder gematigd dan zijn collega's. Landelijk wordt die lijn echter niet doorgetrokken.

Bij vrijwel elk conflict blijkt, dat er een kloof gaapt tussen FNV en CNV. Dat heeft niet alleen met 'rood' en 'christelijk' te maken. Het is eveneens een gevolg van het feit dat de Industriebond CNV destijds de wat noodlijdende Voedingsbond CNV onderdak heeft geboden. Industriebonden sluiten doorgaans minder goede cao's af dan voedingsbonden. Het CNV is derhalve eerder tevreden.

De verdeeldheid onder de vakbonden zou de werkgevers in de kaart moeten spelen. Dat is slechts tot op zekere hoogte het geval. De voedingsbond is de grootste, maakt gebruik van die positie, vindt van zichzelf dat ze ook voor de CNV'ers de kastanjes uit het vuur moet halen en ziet bovendien dat het ledental flink groeit. Er is voor de FNV'ers dan ook geen enkele reden om van koers te veranderen. In tegendeel, elk conflict levert nieuwe leden op, elke actie levert zelfs veel leden op.

Een noemer

OP EEN PUNT zouden werkgevers en vakbonden elkaar gemakkelijk moeten kunnen vinden: de werkgelegenheid. Met het oog op de komende cao-onderhandelingen nemen directeurs van zuivelfabrieken dat woord de laatste tijd veel vaker in de mond dan een poosje geleden. Dat is de gebruikelijke gang van zaken en dus kijken vakbonden met enige argwaan naar zoveel mededelingen van gene zijde.

Op dit punt hebben beide partijen een kans laten schieten. In een onverdachte periode, toen er van schermutselingen rond de nieuwe cao nog geen sprake was - pak weg een half jaar geleden - , hadden werkgevers en vakbonden samen een mooi plan kunnen beramen om Braks mee te bestoken.

De melkquota moeten straks met nog eens 2,5 procent omlaag. Nu is er in Nederland al een tekort aan melk en verdwijnen orders naar elders, want de zuivelindustrie is hier, zoals Braks dat graag ziet, terdege marktgericht bezig. Die extra korting maakt de toestand alleen maar erger. Minder melk levert minder werk op, nog minder melk betekent nog minder werk.

Een gezamenlijke aanpak van directies en vakbonden had indruk in Den Haag kunnen maken, zoals al eerder is geschreven Van die aanpak is niets terechtgekomen. De geallieerde zuivelbazen dringen er wel bij Braks aan om die korting van de tafel te krijgen of om tenminste het langzamerhand ondoorzichtige systeem van superheffing te versoepelen, maar de vakbonden houden zich afzijdig, worden er niet bij betrokken of voelen er niet voor.

Kans

DE ACTIE ZOU IN Den Haag bij voorbaat kans van slagen hebben gehad. Boeren en hun organisaties klagen de laatste tijd weer jammerlijk, dat regering en Kamerleden weinig oog hebben voor hun problemen. Maar als die problemen door de vakbonden worden onderschreven en de oplossing daarvan mede bepleiten, waarbij de factor werkgelegenheid naar voren wordt geschoven (het gaat tenslotte om duizend arbeidsplaatsen) dan kan Den Haag er niet meer omheen.

Dit kabinet is er namelijk niet in geslaagd de verwachtingen die zijn gewekt over het dalen van de werkloosheid, waar te maken. Iedereen die kan aantonen, dat het hier om arbeidsplaatsen gaat, moet dus gehoor vinden. Dat kan niet anders. Bovendien gaat het ook nog om arbeidsplaatsen die voor een groot deel in bedreigde regio's liggen.

Kosten

HET TOEPASSEN VAN DE extra korting van 2,5 procent op de melkquota zou de kosten van de Europese Gemeenschap voor het landbouwbeleid verlagen. Per jaar belopen die zo'n *f* 15 miljard. Met name vakbonden zouden voor dat argument gevoelig zijn. In 1992 moet er sprake zijn van vrij handelsverkeer in de Europese Gemeenschap en tegen die tijd moet de financiële positie van 'Brussel' sterker zijn dan nu het geval is. Andere werknemers dan die in de zuivel hebben daar belang bij. Dat belemmert de bonden om krachtig een Nederlandse actie om meer melk te gaan steunen.

Een feit is echter, dat er de laatste tijd met de regelmaat van de klok plannen worden gepresenteerd die aantonen dat handhaving van de huidige melkplafonds niet leidt tot hogere kosten. Als daar zijn: een besparing van *f* 2 miljard (een half miljard meer dan het Nederlandse aandeel in het Europese landbouwbeleid) aan vergoedingen en aan het opkopen van melk, het hanteren van twee soorten quota: een voor de Europese markt en een voor de wereldmarkt, alsmede een scala aan varianten.

Voorts kan men zonder veel fantasie bedenken, dat een verdere korting van de melkquota leidt tot uitbreiding van andere landbouwactiviteiten. Veehouders zullen zich nog meer gaan toeleggen op het houden van schapen en vleeskoeien, om nog maar niet eens over akkerbouw en groenteteelt te praten.

Wie denkt dat die alternatieven de Europese Gemeenschap geen geld kosten, heeft het mis. Er is een premie- en inleveringsstelsel voor vlees en schapenhouders krijgen ooipremies. Wie die wil afschaffen, komt in aanvaring met andere boeren en als het wat meezit, met regeringsleiders.

De extra korting komt op een moment, dat het de veehouders nog goed gaat. Dat is slechts van tijdelijke aard. Het was de laatste tijd een kwestie van lagere inkomsten en vooral van lagere kosten, waardoor het overschot leuk bleef. De kosten hebben niet de neiging te dalen. De inkomsten wel. Aan die kant komt het breekpunt in zicht. Dit jaar worden de boeren ook nog geconfronteerd met een forse investering in de opslagmogelijkheid voor mest: minstens *f* 40.00 per boer.

Al die dingen met elkaar maken, dat de stemming onder de boeren er niet vriendelijker op wordt. Zodra iets daadwerkelijk tot de portemonnee doordringt, versterkt dat het verzet tegen elke andere bedreiging. Dus ook tegen de zuivel-cao. De tegenstellingen zullen worden aangescherpt. Dat had kunnen worden voorkomen. Misschien dat het nog kan, maar het is wel erg laat

Leeuwarder Courant 1988-01-23

ook MAP Mest

Onrust ontbrandt net op tijd

Kaf & koren door Willem Stegenga

NOOIT HEEFT ER NA DE INVOERING van de mestwet volslagen rust in de boerengelederen geheerst. De haarden waren echter te overzien en iedereen, die dergelijke verschijnselen in de gaten moet houden en er op moet reageren als dat nodig is, was van oordeel dat het allemaal zo'n vaart wel niet zou lopen. Varkensmesters en pluimveehouders in het Noorden, wat stellen ze landelijk gezien eigenlijk voor? Nee, het zou wel meevallen. Boerenvoormannen konden en wel om slapen. De acties van de opstandelingen werden bijgehouden. Dat was voldoende, meende men. Het was een onderschatting van de werkelijkheid.

In de jaren dat de mestproblematiek naar intrede deed en er van Den Haag uit maatregelen werden genomen, zijn er waarschuwendende woorden gericht aan de boeren. Ze werden niet serieus genomen. De mest zou in het kwaad de superheffing wel eens kunnen overtreffen, werd gezegd. Men hoorde het aan, maar liet het bij wat het was. Kreten als „nationale strontdagen” spatten uit-een als sneeuwballen tegen een muur. Bovendien werd de mestboekhouding verzacht. Er leek kennelijk mee te leven.

Het ging, zoals er wel vaker iets gaat in boerenkringen: op het moment dat het in de beurs begint te kietelen, slaat de vlam in de pan. Dat tijdstip is nu aangebroken. Er moet worden geïnvesteerd in opslagruimte, doordat er straks voor lange tijd geen mest mag worden uitgereden. De onrust stijgt naarmate de offertes voor de putten en silo's binnenkomen. Dit is te gek. De Haagse aanpak was ook nu weer geen sprekend voorbeeld van takt en begrip. Van Braks zijn de boeren het een ander gewend. Maar een man als **Nijpels** moet zich natuurlijk niet te veel op het erf vertonen. Dan wordt de hond erop afgestuurd. Nijpels is van Milieu en die verhouding met de boeren is zo teer als een huwelijk. Er hoeft niets te gebeuren, Nijpels hoeft maar een goedbedoelde doch verkeerd uitgevoerde manoeuvre uit te halen, of agrarisch Nederland valt over hem heen. Smit-Kroes valt ook het een en ander te verwijten. Zij blijft echter merkwaardig genoeg (nog) buiten schot.

Ergernis

HET OPMERKELIJKE IS, dat alle drie bewindslieden zich tot ergerniswekkende manoeuvres hebben laten overhalen. Een groot deel van de onrust onder de boeren hebben de ministers dan ook zelf opgewekt. Het begon bij Landbouw. Op het moment dat de mestwet werd ingevoerd, was het al gauw duidelijk dat de landbouwspecialist van de PvdA-fractie in de Tweede Kamer, ir. Rob Tazelaar, als man van de oppositie dit regeringsvoorstel van harte toejuichte. Niet onbegrijpelijk, gezien de milieu-achtergrond van zijn partij.

Tazelaar stelde zich derhalve erg gouvernementeel op, toen Friese Mij-voorzitter Geart Hofstra ballorig buitenparlementaire acties aankondigde tegen de mestwet. Wat Hofstra wilde, moest nooit doorgaan. Dat raakte kant noch wal.

Dit vierkant achter Braks staan heeft Tazelaar geen windeieren gelegd. Hij werd door de minister voorgedragen om ir. Fons Meijer op te volgen als voorzitter van net Produktschap voor Vee en Vlees, een schap, waarmee juist veel varkenshouders, dus mensen met mestproblemen, hebben te maken. Het verhinderde Tazelaar niet om in de eerste de beste vergadering van dit schap nogmaals zijn grote aanhankelijkheid aan 's ministers mestplan uit te spreken.

Tazelaar: „Ik wil in dit verband overigens mijn persoonlijke ongerustheid uitspreken over de lokale en regionale acties van producenten, welke regelmatig de kop opsteken”. En: „Tot nu toe heb ik persoonlijk de taakstelling van de overheid niet als onredelijk ervaren”. De andere bestuursleden keken een beetje vreemd op van dat verhaal. Zoveel begrip in een keer aan het adres van Braks hoor je niet elke dag in dit soort kringen. Ze hadden eerder strijdbaarheid verwacht.

Produktschappen zijn er primair voor om de signalen uit de wereld, waar zij hun bestaan op gronden, aan de regering door te geven. Tazelaar doet het andersom. Weliswaar is zijn houding consequent, dat valt te prijzen, maar hij moet natuurlijk wel weten op welke stoel hij zit. Voorlopig kan Braks erg tevreden zijn over zijn invulling van deze vacature.

De bewindsman op landbouw had natuurlijk niet anders verwacht. Toen Braks wat al te aangeschoten uit de nevelen rond de visserij-affaire te voorschijn kwam, was het aanvankelijk Taze-

laar, die als Kamerlid erg tegen hem van leer trok. De onderste steen zou boven, hier moest een minister aan de kaak worden gesteld. De PvdA leek met Tazelaar rechtstreeks op het grootste succes tijdens deze oppositie-periode aan te koersen.

Opvallend was de rust die kort daarna het optreden van Tazelaar kenmerkte, als het om de visserij ging. De minister hoefde niet eens royaal de hand in eigen boezem te steken om de oppositie tot zwijgen te brengen. Even later werd Tazelaar tot voorzitter van het Produktschap benoemd. Natuurlijk heeft het een niets met het ander te maken. Die indruk wordt alleen maar gewekt bij de argwanenden onder ons. Uit hun optiek is toch nauwelijks meer het oude beeld van de politiek te wissen: als het moet, waaien politici met alle ammoniak mee.

Nijpels blaast wat te opgewekt rond, dat de zure regen voor een groot deel te wijten is aan de **mest: voor vijftig procent. Officieel is dat nog niet bewezen.** Nijpels zou wat meer terughoudendheid in acht moeten nemen. Dat heeft hij niet gedaan en de gevolgen zijn direct te merken. De grootste bevorderaar van de verzuring van ons land, de ANWB, - mensen moeten er op uit, dus auto's moeten rijden - heeft in het cluborgaan Kampeer- en Caravankampioen onmiddellijk de boer op de korrel genomen. „Straks rijden wij allemaal met de auto van industrieterrein naar mestoverschot, maar van Holland als houtland is geen sprake meer”. De actie van Nijpels werkt dus. Overigens is sinds 1980 de zure neerslag met 15 tot 17 procent verminderd Daar hoor je niemand over.

Neelie Smit-Kroes was de volgende, die een duit in het zakje deed en ervoor zorgde dat er deze week boze boeren naar het Binnenhof werden gelokt. Zij wil de maximum snelheid voor auto's verhogen van honderd naar hondertwintig kilometer per uur. Auto's dragen zo'n 20 procent bij aan de verzuring van de bomen en de aantasting van de monumenten.

De voorzitter van de Friese CBTB, Pé Miedema, heeft zich door milieudeskundigen laten voorrekenen, dat twintig kilometer bovenop de maximum-snelheid gelijk staat aan een uitstoot van mest van 300.000 koeien. Een flinke 'braat' derhalve. De melkveestapel is de laatste jaren met 500.000 (20 procent) ingekrompen. Tja, op deze manier boer je nooit vooruit in ons land.

Het is natuurlijk te mooi om met dat verhaal de boer niet op te gaan: boeren worden bestraft, coureurs mogen wat meer. Aan de andere kant is het een gevaarlijk argument. Je geeft namelijk toe, dat mest onomstotelijk bijdraagt aan de verzuring. En dat is nog steeds niet met absolute zekerheid vastgesteld.

Geen oplossing

DE HELE KWESTIE past perfect in de Haagse methode om problemen aan te pakken: eerst onrust zaaien en heffingen opleggen aan een kleine groep en vervolgens mistig doen over de werkelijke oplossing van het probleem: de verwerking van de mest tot een goed en wellicht waardevol produkt. Zo is het met superheffing gegaan en zo gaat het met de problemen in de akkerbouw. Het is de macht van het getal. De groep automobilisten vertegenwoordigt meer kiezers dan de groep boeren. En daar gaat het om. Burgers zijn veelal beter uit dan boeren.

Op glas dat rechtstreeks in het milieu wordt gedumpt, is geen heffing gelegd, laat staan van op niet-afbreekbaar plastic. Iedereen kan straffeloos glas en plastic aan de vuilniswagen meegeven. Aan een oplossing van het glasprobleem is intussen wel gewerkt. Er zijn - over het algemeen goed functionerende - glasbakken geplaatst voor hergebruik. Op die manier wordt aannemelijk gemaakt, dat voor het probleem oplossingen zijn bedacht.

Voor de mest geldt, dat voor oplossingen problemen zijn bedacht. Wie aan het succes van de glasbakken ontleent dat het mensdom er milieubewust door is geworden, maakt zich schuldig aan overdreven optimisme. Anders werd er niet steeds meer Belgische melk in onafbreekbaar plastic gekocht in dit land.

Technisch is er een oplossing voor de mest, zei de voorzitter van het Landbouwschap, Marius Varekamp, onlangs in Broeksterwoude. VVD-Kamerlid Piet Blauw loopt zelfs met het tastbare resultaat (een flesje met rioolonvriendelijk vocht en een potje korrels die zo door de kunstmest kunnen worden gemengd) in de tas rond. Nou, werk dat dan uit en hou de boeren die oplossing voor. Op die manier geeft de overheid zelf het goede voorbeeld. Nu jaagt de overheid agrarisch Nederland tegen zich in net harnas en laat het daar in eerste instantie bij.

Enfin, in Friesland hoeven de boeren niet bang te wezen, dat er mest uit de overschotgebieden komt. De wakkere provinciale overheid heeft op tijd maatregelen getroffen. In een van de dunstbevolkte provincies van ons land is een overschot aan huisvuil van 150.000 ton dit jaar, waar men geen kant mee uit kan. Iedereen die hier mest wil dumpen, krijgt onmiddellijk dat huisvuil toegeschoven. Zo slecht werkt de overheid dus ook weer niet.

Het heil van de coöperatie – coöperatie over de knie

(KAF EN KOREN)

VOOR VEEL ORGANISATIES en bedrijven, die bezig zijn op het boeren erf, worden de tijden krapper. Er komen minder boeren en dus minder leden. Die boeren investeren minder door de hen opgelegde beperkingen. Wie het van de boer moet hebben en wil overleven, moet dus een hardere strijd voeren. De concurrentie wordt allerwegen groter en heftiger. Boeren worden daar doorgaans niet minder van. Bedrijven die afhankelijk van de boerenstand zijn, hoeven daar in beginsel ook niet minder van te worden. In hun strijd om het bestaan onderscheiden de sterken zich vanzelf van de zwakken. Het komt de vindingrijkheid en het vakmanschap ten goede. En daar is niets op tegen.

Van oudsher kent de boer in het doen van zaken twee religies: de coöperatie en het particuliere bedrijfsleven. Het eerste veronderstelt een zekere mate van solidariteit, het tweede kenmerkt zich door een moeilijk te omschrijven vorm van vrijheid. Het solidariteitsgevoel bij een coöperator is net zo groot, of net zo klein, als het vrijheidsgevoel van iemand met een particuliere instelling. Beide begrippen worden misbruikt.

Friesland is voor een groot deel coöperatief. Melkveehouders zijn voor negentig procent als zodanig georganiseerd, akkerbouwers voor zestig procent. In Nederland is verhouding drie tegen twee. Geen wonder dat de coöperaties in Friesland de boventoon voeren. Kom daar niet aan, want dan wordt het onheil over u uitgeroepen. Het blad voor het particuliere bedrijfsleven *Plattelands Post*, heeft even tegen een coöperatief enkel geschopt en onmiddellijk trok Douwe Tamminga van het vol-coöperatieve orgaan *Bolwerk* (uitgaven *Instituut voor Landbouw Coöperatie*) ten strijde.

Een emmer vol gif werd over de particulieren uitgestort en bijgemengd met een stukje coöperatieve propaganda van een soort, die je zelfs niet meer in de *Schweriner Volkszeitung* (DDR) aantreft. Het komt er op neer, dat de coöperatie het particuliere bedrijfsleven voortdurend de weg wijst. De speculatie volgt in vrijwel alles de coöperatie. Naäpen en uit jaloezie afgeven op de coöperatie, dat is het wat de particulieren nog rest, zo zegt *Bolwerk*.

Halve waarheid

DE AANGEHAALDE VOORBEELDEN berusten op waarheid, alleen *Bolwerk* raakt op drift, als het over de verdiensten van de eigen club gaat. Net als systeempropagandisten wordt ook in dit verhaal de helft van de waarheid verteld. Wat niet past wordt niet genoemd. Zo werkt dat. Wie heeft in Friesland de vollegronds-groenteteelt tot wasdom gebracht? Het particuliere bedrijf *Holland Crop* in Oosternijkerk. Op het moment, dat het een succes dreigde te worden, vond de coöperatie dat er tegenmaatregelen moesten worden genomen. *Holland Crop* moest zonodig een concurrent op zij krijgen. Dat zou beter zijn. Terecht, maar *Bolwerk* moet dan niet gaan huilen als van particuliere zijde wordt beweerd, dat concurrentie een goede zaak is.

De geitenhouders zouden coöperatief hun melk verwerken in Donkerbroek. Het werd een groot fiasco, want de coöperatieve belangenbehartiging ging kennelijk niet zover dat ook geitenhouders zich er aan konden warmen. Ze zijn naar een particulier gegaan: De Kievit in Meppel. Daar ze zijn ze intussen ook weer vertrokken. De geitenhouders zitten nu op puur zakelijke basis met hun melk bij *De Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde, zonder dat die coöperatie enig risico loopt. De geitenhouders moeten hun produkten namelijk zelf verkopen.

De particuliere industrie beheerste de markt met Chocomel. De coöperatie zag dat het een succes was en volgde met Choq. 'Naeäperij' om het Bolwerk-jargon te gebruiken. Trouwens wie verhandelde voor de coöperatieve zuivelfabrieken tot voor kort steeds de produkten? Dat waren toch de particuliere bedrijven. Kennelijk deden ze dat zo lucratief, dat de coöperaties naderhand hun eigen afzetorganisaties zijn gaan opzetten of particuliere bedrijven gingen inlijven.

Nog een voorbeeld. Het eerstgeboorterecht van de meest succesvolle kaassoort van de laatste jaren (de Maasdammer) ligt bij Huisternoord in Oudwoude. Dank zij de inspanningen op de markt van de particuliere firma *Westland* in Huizen werd deze soort een groot succes. Zo'n succes dat al gauw een andere particulier (*Wessanen*) op de bagagedrager sprong en na verloop van tijd het stuur overnam. *Wessanen* is nu de onbetwiste marktleider met deze kaassoort. Het succes is zo groot dat het bedrijf een deel van de produktie heeft uitbesteed aan coöperatieve fabrieken.

Wessanen heeft zelfs een fabriek in Ierland overgenomen om er Maasdammer te maken. De melk is daar goedkoper, dus levert dat meer winst op. Nog meer winst, mag men zeggen, want de Maasdammer van *Wessanen* wordt duurder verkocht dan de Maasdammer van Oudwoude. De coöperatieve boeren betalen mee in de propaganda van *Wessanen*. Een deel van de heffing op de melk voor het *Nederlands Zuivelbureau* wordt namelijk besteed aan de promotie van merkkaas. Ook de in Ierland gemaakt kaas profiteert daarvan, want die wordt onder hetzelfde merk (Leerdammer) verkocht.

De overname van een bedrijf in Ierland door een particulier bedrijf uit Nederland, heeft kennelijk een gidsfunctie. De werkgroep van de rijksuniversiteit in Groningen, die de koers voor de consumptiemelksector van de coöperatieve Frico moet uitstippelen, beveelt nu ook de overname van een bedrijf in een land met goedkope melk warm aan. Wie had het al weer over naäpen?

Paniek

DE REACTIE VAN BOLWERK op enig luchtig klaroengeschal van particuliere zijde doet wat verkrampt en paniekerig aan. Wie zich sterk voelt doet zuiets niet. Coöperaties zijn over het algemeen sterk, alleen ze raken wat gauw van de kook. Als er in het Noorden een paar cent solidariteitsheffing voor de CCFriesland moet worden geheven, nadat dat bedrijf jaren aan die melkprijs heeft bijgedragen, raakt iedereen in rep en roer.

Een lichte actie van particuliere bedrijven als *De Kievit* in Meppel en *Nestlé* in Scharsterbrug en Bolsward is genoeg om het coöperatieve vergadercircuit volop te laten draaien. Er zouden eens toevallig uit de coöperatie losgeweekte boeren naar de particuliere bedrijven over kunnen stappen.

Wie zo reageert heeft weinig vertrouwen in zijn eigen bindmiddel. *De Goede Verwachting* in Workum en *Noord-Nederland* in Leeuwarden zijn zo verstandig geweest een herenakkoord met Nestlé te sluiten: geen werving onder elkaars boeren. Anderen zijn kennelijk minder gerust.

Op een deel van de boeren blijft het particuliere bedrijfsleven een bepaalde aantrekkingskracht uitoefenen. Jarenlang heeft de coöperatieve zuivelfabriek van Workum zijn boeren net wat meer betaald dan buurman *Nestlé* dat deed. Toch is er nooit sprake geweest van een grote stroom melk van particulier naar coöperatie. Vorig jaar was een uitzondering met tien miljoen kilogram.

In het algemeen is in het Noorden het marktaandeel van de particuliere zuivelindustrie de laatste jaren zelfs wat gegroeid, althans dat van *De Kievit* in Meppel. Bij de Bond van Coöperatieve

Zuivelfabrieken (FBvCZ) heerst de mening dat *De Kievit* een fijnmazig informatienet over het Noorden heeft gespannen. Zodra een boer vrij is van zijn coöperatie staat De Kievit met een aanbod op de stoep.

Feit is dat de De Kievitboeren een club vormen die alle signalen uit het veld direct doorgeeft aan het hoofdkantoor in Meppel. Het zijn als het ware onbezoldigde correspondenten geworden. Ze hanteren een systeem dat ook gangbaar is bij streng orthodoxe kerkgenootschappen. Zoiets heet solidariteit. Menige coöperatie kan daar, ondanks Bolwerk, jaloers op zijn.

COOPERATIES HEBBEN veel voor de boeren gedaan. Als je het optelt, wellicht veel meer dan alle particuliere bedrijven samen. Wie zoiets achter zijn naam kan schrijven zou geen reden tot paniekerig handelen hoeven te hebben. Het opvallende is dat het artikel in Bolwerk niet toevallig kwam. Op dit moment worden van het coöperatieve front meer van dat soort projectielen afgevuurd.

Hessel Bierma, voorzitter van de CAF, bijvoorbeeld vindt dat de standsorganisaties achter de coöperaties moeten staan. De directeur van de Nationale Coöperatieve Raad, prof.dr. Gerard ter Woorst, liet zich deze week in Drachten ook in dergelijke bewoordingen uit. De professor zei in zijn betoog tevens dat er een reveil van de coöperatieve gedachte is waar te nemen. Waar maakt de man zich dan nog druk om. De coöperatie heeft kennelijk weer aantrekkingskracht gekregen. Ter Woorst zal wel over beter materiaal beschikken dan hetgeen wij af en toe in deze provincie oppikken. Daaruit blijkt namelijk het tegenovergestelde.

Als de coöperaties dan zo sterk staan en als hun visie dan zo groot is, waarom hebben ze dan het initiatief met betrekking tot de biotechnologie voor de zuivel en andere voedingsmiddelen aan particulieren (en overheid) overgelaten, vraag je je dan af. Straks moeten ze (weer) naäpen als ze nog wat willen.

In een tijd dat de melkprijs hoog is, in een tijd dat steeds minder veehouders zich ervoor schamen te zegen „wy ha it noch nooit sa goed hán”, in zo'n tijd moet het toch te verkopen zijn dat je wat geld inhoudt ten bate van deze moderne ontwikkelingen Misschien is de mate van coöperatieve gezindheid alleen maar afhankelijk van de hoogte van de melkprijs. Zo is het wel altijd geweest. Kennelijk hebben de *Nationale Coöperatieve Raad* en het *Instituut voor Landbouw Coöperatie* daar nog geen verandering in kunnen brengen. En dan rest er meestal maar een manier: afgeven op een ander.

Rapporten vallen onder geen enkele quoteringsplicht

Kaf & koren door Willem Stegenga

DAT ER KENNELIJK iets mis is in de noordelijke zuivel en in de landbouw in het algemeen, blijkt duidelijk uit de stroom van rapporten die de laatste tijd over de boeren en de werknemers is uitgestort. En het einde is nog niet in zicht. Er staat nog het een en ander op het vuur. Rapporteurs hebben namelijk de slimmigheid in huis, dat ze in hun eindrapportage veelal aandringen op een vervolgstudie. Op die manier wordt vrijwel elk rapport het begin van een volgend rapport. De rapportfabrieken vinden altijd wel iets, dat net buiten het kader van de oorspronkelijke opdracht valt en derhalve een nader onderzoek vergt. Een ding is zeker: als een adviesbureau wordt ingeschakeld, wordt er altijd een beter van.

Het is nauwelijks aan twijfel onderhevig, dat het bekijken van je zaak door een buitenstaander wel eens zijn nut kan hebben. Een dergelijke opdracht wint aan geloofwaardigheid, wanneer blijkt dat de onderzoeker zijn opdrachtgever niet spaart. Wat dat betreft, hebben organisatiebureaus zich niet altijd van hun schoonste kant laten zien. De opdrachtgever wordt namelijk veelal wel gespaard. De bestelling wordt directeur-vriendelijk verpakt afgeleverd. Dan immers heb je de grootste kans ook het vervolg in je portefeuille te krijgen.

Tegen dat virus hebben de vakbonden de laatste tijd hun eigen tegengif ontwikkeld: zij laten zelf onderzoekers los op het onderhavige onderwerp. Ook deze onderzoekers nemen meestal al een vervolgstudie mee in hun aanbevelingen. Zo zijn ook die onderzoekers wel weer.

ALS HET EEN BEETJE meezit, blijft er voor de onderzoekers in de agrarische sector niets onbeoordeeld. Landelijk is er een brede commissie samengesteld onder leiding van oud-minister Fons van der Stee, die moet nagaan hoe het nu moet met de landbouw in Nederland. In wezen duidt het instellen van zo'n commissie op een gebrek aan visie van het ministerie van landbouw en van het Landbouwschap.

Zij hannesen voortdurend over het invullen en uitwerken van bepaalde maatregelen. De blik is dan meer gericht op het volgende uur dan op de volgende dag. Voor dat laatste is dus die commissie van Van der Stee ingeschakeld.

Het Noorden heeft al enige bouwstenen aangedragen: als er niets verandert, verdwijnen in Friesland, Groningen en Drenthe twaalfduizend arbeidsplaatsen in de landbouw en de daaraan verwante bedrijven. Dat stond ook in een rapport. Het kwam van de Federatie van Noordelijke Economische Instituten.

Dat rapport is er voor bedoeld om geld los te weken uit Den Haag en Brussel. Zonder rapport begin je kennelijk niks, ook al zijn de conclusies voor een groot deel gebaseerd op eerder verschenen rapportages. De FNEI-jongens raadpleegden 22 eerder uitgebrachte rapporten over de toekomst van de landbouw in een van de noordelijke provincies, van het land en van Europa, of deelaspecten van dit onderwerp.

In Friesland zelf staat het Landbouw Ontwikkelings Plan in de steigers. Het zal zeer zeker wat toevoegen aan de bestaande structuurrapporten, modelstudies en statistische gegevens. Het geeft in elk geval aan, dat men hier niet stilzit en afwacht. Het moet een sein zijn voor de boerenbevolking, dat er tenminste wat gebeurt, dat men zich betrokken voelt, maar het heeft de schijn dat het meer een alibi is voor bestuurders. Alles wat er meer in komt te staan dan meer samenwerking in

de zuivel, een betere aanpak van de vollegrondsgroenteteelt en wat meer intensieve veehouderij, is meegenomen. De echte winst zal gering zijn.

Zuivel

DAARNAAST BESTAAT er zo langzamerhand een overschot aan rapporten over de Friese zuivel. Een kleine duik in het recente verleden levert een scala van beschouwingen op. Te beginnen bij de gezamenlijke fabrieken. Zij, voorzover ze coöperatief zijn, gaven Beetstra en Zijlstra de opdracht een rapport samen te stellen over samenwerking. Toen dat in de circulatie kwam, werd er vrij gauw aan toegevoegd dat er een vervolgstudie moest komen.

Die studies winnen kennelijk aan waarde, als ze door externe adviseurs worden uitgevoerd. Bij de reorganisatie van het Fries Rundvee Syndicaat kon de Friese Zuivelbond het af. Het proces verliep snel en vrijwel geruisloos.

Het rapport Beetstra en Zijlstra kwam net in een tijd gereed, dat de beide grootste zuivelcoöperaties - *Noord-Nederland* en de *ccFriesland* - midden in hun eigen rapporten zaten. In 1982 kwam het adviesbureau Bakkenist, Spits en Co bij de *ccFriesland* in beeld. Het maakte een rapport met beleidsuitgangspunten. Nuttig, zou je op het eerste gezicht zeggen. Het is niet duidelijk wat er mee is gebeurd, maar in elk geval vinden de vakbonden dat er met die adviezen veel te weinig is gedaan.

Vorig jaar waren Bakkenist, Spits en Co al weer bij de *CCFriesland* Nu om een rapport te maken over de reorganisatie. Zoals gebruikelijk bij rapportfabrieken bleef het niet bij één studie en derhalve kon men al gauw spreken over het rapport Bakkenist, Spits en Co II. Ook dat was niet voldoende. Nu is McKinsey ingeschakeld om voor de *CCFriesland* een blik op de wereld te werpen. In de tussentijd werden ook nog zogenaamde outplacemantsbureaus ingeschakeld om werk te zoeken voor mensen die bij de *CCFriesland* overbodig werden.

McKinsey zal voor een deel van zijn opdracht wel teruggrijpen naar de aanbevelingen van Beetstra en Zijlstra en evenmin een recent rapport van de rijksuniversiteit van Groningen willen laten liggen. Daar heeft men een onderzoek ingesteld naar de consumptiemelkbedrijven van de Frico-Domo en in dat rapport is ook de *CCFriesland* ter sprake gekomen. Dus...

Bij de Frico/Domo komt het evenmin op een externe adviseur aan. In 1984 was er sprake van de Adviesgroep voor Strategische Besluitvorming. Hoe bedenkt een mens zo'n naam, doch dat terzijde. Er staan 150 arbeidsplaatsen op de tocht, concludeerde de groep eerst. Later ging het om negentig arbeidsplaatsen.

De bonden reageerden met de eerder aangehaalde tegenzet en schakelden de rijksuniversiteit van Groningen in voor een 'lokatie-onderzoek'. Conclusie: er moet een lokatieplan komen voor de lange termijn.

In juni 1986 komt het bericht van Noord-Nederland, dat drs. Sam Meihuizen de directie gaat verlaten. Hij wordt adviseur. "De directie-opvolging is voor het bestuur aanleiding een organisatieadviesbureau in te schakelen." Dat werd Horinga en De Koning in Bilthoven. Ondertussen liep er al een onderzoek dat klaarheid moest brengen over de toekomst van de onderneming. Dat werd echter door het bedrijf zelf uitgevoerd.

Eind vorig jaar werd de rijksuniversiteit weer ingeschakeld door de Frico/Domo om te onderzoeken of men met drie fabrieken voor de consumptiemelk niet te veel van het goede heeft. Er kwam een rapport en daarin is de zinsnede opgenomen -, „Zoals reeds is vastgesteld, zal in een

vervolgstudie naar de distributie-aspecten moeten worden gekeken.” De universiteit gokt op weer een order.

Een extern adviesbureau kost al gauw f 300 per uur per persoon. Voor dat geld wordt een rapport samengesteld. Daarmee is de kous af. Voor de uitvoering neemt het bureau geen enkele verantwoordelijkheid. Het is namelijk niet zeker of de opdrachtgever bereid is de aanbevelingen in daden om te zetten. Ook al zou dat het geval zijn, dan kan het bureau altijd nog vraagtekens zetten bij de manier van werken van de opdrachtgever. Na de rapportage is het dus gebeurd.

Het je door buitenstaanders laten adviseren kan, zoals gezegd, zijn nut hebben, maar bij het herhaaldelijk aantrekken van dergelijke bureaus moet toch de vraag opborrelen, of dat werk niet valt binnen het bestieren van een onderneming, binnen de taak van een directie. Tonnen hebben de Friese boeren de laatste drie jaar in het voortbestaan van externe adviseurs gestoken. Het wachten is nu op de miljoenen die die opdrachten moeten opleveren.

Leeuwarder Courant 1988-05-07

De Grote woorden verdienen een beter doelwit

CAO-overleg vakbonden en zuivelwerkgevers

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

DE ZUIVEL VERKEERT WEER eens in een periode van superlatieven en grote uitspraken. Onthutsend, werkelijk ongelooflijk, volstrekt duidelijk, onzinnig en absoluut onaanvaardbaar. Met dit soort uitlatingen wordt pokon - want het is meer kunst dan natuur - in de geleidingen gestrooid om de geachte achterban in staat van paraatheid te brengen, bijna in staat van mobilisatie. Bonden en werkgevers hebben elkaar wat dat betreft niet veel te verwijten. Ze doen exact hetzelfde, ze gebruiken vrijwel dezelfde woorden, zij het dat de werkgevers de termen voor een groot deel van de vakbonden hebben overgenomen.

Bij dat laatste is het tot dusver gebleven. De bonden hebben hun achterban van de stand van zaken op de hoogte gebracht en de meningen gepeild. Daarbij kan het voorkomen, dat tien mensen voor honderd collega's de beslissing nemen, dat er in het uiterste geval acties worden gevoerd. Dat is een smalle basis, maar de rechtvaardige democratie wordt er geen geweld mee aangedaan. Dan hadden die andere negentig ook maar op de vergadering moeten komen. Zij hebben de kans gekregen.

Twee jaar geleden kwamen de boeren in actie, toen de staking een feit was. Eerder werd er niet naar hun mening gevraagd. Dat laatste heeft zich nu herhaald. Geert de Jong heeft als voorzitter van de *Friese Zuivelbond* de eisen van de bonden wel gekraakt, maar de Zuivelbond is een top-

laag van coöperatieve boeren. Die toplaag werd een en ander meegedeeld, maar om een mening werd niet gevraagd. Men knikte instemmend en stelde geen vragen, dus men zal het er wel eens mee zijn geweest. Bij de vakbonden gaat het toch anders, in dit geval beter. Daar wordt een formele peiling gehouden. Akkoord, er wordt wat grootspraak in het actieverhaal gestopt, maar doorgewinterde vakbondsleden doorzien die truc wel.

Boeren worden zich pas van de situatie bewust als ze moeten betalen, zei de scheidende voorzitter van het Landbouwschap. Marius Varekamp, deze week. Het ging toen om de privatisering van de landbouwvoorlichting. Dat kan de boeren op, den duur een paar honderd gulden per jaar kosten. Op zich al een reden om zich nu nog niet erg druk te maken. Varekamp gaf daarmee echter aan, dat boeren pas in actie komen, als het in feite al te laat is. Ze hebben geleerd om met de gedachte te leven, dat het zo'n vaart wel niet zal lopen en dat het toch anders komt.

Nu het om de cao gaat, zouden de directies van zuivelfabrieken wellicht minder moeite hebben gehad om de boeren bewust te maken. Ze hadden hun tot op de honderdste cent nauwkeurig kunnen voorrekenen, wat de eisen van de bonden betekenen bij de tweewekelijkse uitbetaling en ook wat de voorstellen van de werkgevers zouden kosten. Daar is niets op tegen, want uiteindelijk moet het daar voor een groot deel vandaan komen. Twee jaar geleden werd bekend gemaakt, dat de nieuwe cao de boeren 5 procent van het melkgeld kostte. Dat gebeurde echter wel op een tijdstip, dat het akkoord al was gesloten.

Er zou niets ernstigs aan de hand zijn geweest, ware het niet dat juist na het bereiken van het akkoord de boeren het idee hadden, dat ze te veel hadden weggegeven. Dat idee is de afgelopen twee jaar steeds blijven smeulen. Het geeft zelfs het vertrek van Sjoerd Boersma uit Grouw als voorzitter van de *Friese Zuivelbond* versneld. Hij had nog wel een jaar willen blijven, maar deed destijds mee aan de onderhandelingen en dat is hem in feite opgebroken.

De boeren hebben er altijd moeite mee gehad, dat er twee jaar geleden is besloten tot een 36-urige werkweek. Toen FNV'er Dick Heinen de afgelopen winter een keer optrad voor de Friese Mij-afdeling Leeuwarden-Leeuwarderadeel werd hem dat succes ook prompt-voor de voeten gegooit. Geert de Jong heeft het deze week in de vergadering van de *Friese Zuivelbond* ook weer naar voren gehaald. Daarmee kregen de Friese onderhandelaars, Geu Vries van *De Twee Provinciën* en Jan Weiland van *Noord-Nederland*, in wezen een veeg uit de pan.

Van tevoren was dan ook duidelijk, dat er deze keer voor de vakbonden weinig eer zou zijn te behalen. De werkgevers moesten wat goed maken, zo niet wat inhalen. Anna Lagarde (Voe-dingsbond FNV) heeft de werkgevers als slechte verliezers betiteld. Dat is onzin. Bij de onderhandelingen van twee jaar geleden hadden vakbonden het idee in een eerder stadium te 'guodtik' te zijn geweest. Toen wilden zij wat inhalen.

Trend

DE EISEN VAN DE bonden gingen vér uit boven de trend, die reeds afgesloten cao's aangeven, stelde Geert de Jong deze week. Dat is zeer de vraag. 'Bij Philips is een cao afgesloten, waarbij de directie heeft toegezegd jaarlijks 700 mensen extra in dienst te nemen. In de zuivel staan volgens de bonden de komende twee jaar 2000 banen op de tocht. Dat is een enorm verschil, als je de onderhandelingen ingaat.

Er volgen - naar men mag aannemen - weliswaar geen gedwongen ontslagen, want dat systeem werkt nog steeds, maar het betekent wel, dat de bonden hun aantal leden met bijna 2000 zullen zien dalen. Ze hebben geen andere keuze dan de teruggang zo traag en zo warm mogelijk te laten

verlopen. Van winst is geen sprake, er is alleen verlies. Verlies van leden betekent ook minder werkgelegenheid voor mensen als Heinen, (hij vertrekt aan het eind van dit jaar naar Deventer) en Amperse. Dat maakt dat het belang van hun leden ook hun eigen belang is.

Er is nog enige ruimte. Dertig procent van de zuivelwerknemers is ongeorganiseerd. De acties en stakingen van de afgelopen jaren hebben dat percentage doen inkrimpen, daarbij geholpen door het teruglopen van het aantal arbeidsplaatsen in de zuivel. Want als de nood aan de man komt, is het lidmaatschap van een vakbond toch nog niet zo gek.

Geert de Jong heeft gesteld, dat ook het aantal melkveehouders snel afneemt. Dat klinkt aardig, maar heeft niets met de teruggang van de werkgelegenheid in de zuivelindustrie te maken. Hij lijkt appels met peren te vergelijken. Immers, een vermindering van het aantal boeren hoeft nog niet te betekenen, dat de produktie van de Nederlandse veehouderij daalt.

De schade lijkt zich te beperken tot een vermindering van de kracht van de boeren als politiek element.

Toch heeft De Jong gelijk, als hij beide elementen met elkaar in verbinding brengt. Als het aan hem ligt, wordt dat proces van teruggang voor beide groeperingen niet door onrust en acties verstoord. Het moet zo mooi en zo rustig mogelijk gaan. Daar is wat voor te zeggen. Boeren en werknemers in de zuivel zijn zich afzonderlijk terdege bewust van hun belang: melk en werk. Jammer is alleen, dat ze dat zelden samen naar buiten brengen.

De 'wurden as woarsten' die voor, tijdens en na de onderhandelingen over een cao tegen elkaar worden gebruikt, zou men beter kunnen samenvoegen tot een gezamenlijk actieprogramma voor de melkveehouderij en dus ook voor de zuivelindustrie. De pas afgetreden voorzitter van het Landbouwschap, Marius Varekamp, heeft in een interview in het *Agrarisch Dagblad* verklaard, dat 'gerommel in de achterban een gunstig effect heeft aan de onderhandelingstafel. De ambtenaren en Blaks zijn sneller bereid te luisteren, als er acties dreigen'. Een duidelijker aanwijzing kan men zich nauwelijks wensen.

De eerste sprankjes van hoop zijn al gesignaleerd. 'Den Haag' heeft geld afgeschoven voor het biotechnologisch project van Ropta/ZPC en voor het schapenproject van de *Friese Mij van Landbouw*. De zuivelsector heeft daar weinig aan, maar het geeft aan dat concrete projecten in Den Haag niet allemaal in de map 'onafgewerkte stukken' worden gelegd. Is een tekort aan melk in Nederland op zich al niet concreet genoeg?

Grootste gatenkaas heet superheffing

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

KOOPMANSGEEST MAG in Nederland dan in hoog aanzien staan, wie allerwegen probeert tot het uiterste van zijn mogelijkheden te gaan, geniet in dit land niet die erkenning, waar hij of zij in feite recht op heeft. Dezulken worden al gauw als een storend element ervaren, zeker door de gevestigde orde die heet op te komen voor grote, algemene belangen.

Koopmansgeest is prima, maar dan gelieve men die bij voorkeur in het buitenland te ontplooiën. Wie hier wat inventiviteit aan de dag legt ten koste van wat er altijd was, stuit al gauw op verzet. Dat uit zich in losse denigrerende opmerkingen, in insinuaties en in ‘waarschuwin-gen’, die bij voorkeur worden uitgesproken op druk bezochte vergaderingen.

Op het moment dat *Noordmelk* BV in Olterterp ontdekte, dat er gaten zaten in de grenzen van de noordelijke zuivelcoöperaties, dienden ze plotseling geen boerenbelang meer en werden ze van handelsonderneming misprijzend ‘melkoper’ genoemd. Deze aanval zal de komende tijd wel aan hevigheid winnen. *Noord-Nederland* heeft 2,7 cent minder per kilogram melk uitbetaald dan bijvoorbeeld *De Goede Verwachting* in **Workum**. Dat houdt in, dat er heel wat Noord-Nederlandboeren zijn, die hun melk wel door een ander willen laten ophalen. Zij zullen hun constructies wel vinden om van hun verplichtingen ten opzichte van *Noord-Nederland* af te komen.

De Noordmelkmannen hebben meer ontdekt. Toen de superheffing werd ingesteld, ontwaarden zij al redelijk gauw mazen in de wetgeving. Lammert Gorter, Bouke Lycklema à Nijeholt en Pier de Vries stichtten de Quotumbank om boeren, die hun quotum niet vol konden melken, in contact te brengen met boeren, die hun quotum overschreden.

Rinse Zijlstra (oud-voorzitter van de Zuivelbond FNZ) en Harm Schelhaas (voorzitter Productschap voor Zuivel) trokken tegen de Quotumbank ten strijde en lichtten Braks in. Awel, de AID stelde een onderzoek in en zegde negen boeren proces-verbaal aan. Het was niet voldoende om alle ongerustheid weg te werken. De *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken* dreigde zelf met een quotumbank te komen, als Braks geen maatregelen nam. Op 27 februari 1988” breidde Braks de Beschikking Superheffing met twee artikelen uit, daartoe door Gorter c.s. op het spoor gezet. De Quotumbank staakte vervolgens haar activiteiten, maar de processen van de AID gingen niet door. Dat verbaasde mr. drs. Henk Smit van de Zuivelbond niets. Juridisch zat er geen brood in, vond hij.

Geen lering

HOEWEL ER OP HET ministerie van landbouw nog nooit zoveel juristen hebben gewerkt als in de laatste jaren, trok menigeen lering uit het voorgaande. Het zou al een wonder zijn, als een beschikking, die met zoveel regels is omgeven, slechts op twee punten lek zou zijn. Dat blijkt dus niet het geval. De Quotumbank werd Quotumbureau en ging vervolgens weer op jacht naar mazen en mogelijkheden.

Quota werden al gauw geld waard. Voor 6 september 1986 was het mogelijk om zoveel mogelijk produktierechten op een hectare te zetten en die duur te verkopen. Braks greep opnieuw in. Maximaal mocht er niet meer dan 20.000 kilogram melk op een hectare worden gezet. De wijziging was fundamenteel. Er kon wat minder met produktierechten worden geschoven, maar er bleven gaten over.

Neem nou een boer met tien hectare land en een quotum van 80.000 kilogram. Het Quotumbureau bedacht een constructie, voor het geval die boer van zijn melkerij af wilde en het land voor andere doeleinden (vetweiderij, schapen of verhuur aan een akkerbouwer) wilde gebruiken. Zo'n boer koopt vier hectare land. Zet daar zijn hele quotum op en verkoopt het aan een gegadigde. Op die manier houdt hij zijn tien hectare.

Braks, die het Quotumbureau nauwlettend in de gaten houdt, keurde die transacties af. Het Quotumbureau stopte onmiddellijk met die constructies, maar ziet wel, dat enkele anderen er nog mee doorgaan. Zij krijgen drie jaar de tijd om aan de aandacht van de minister te ontsnappen. Er is op die manier zo'n 100 miljoen kilogram melk op land geplakt, schat men. Als het aan het Quotumbureau ligt, wordt het aangepakt door de betrokken boeren. Dan kan een rechter in elk geval uitmaken, wie nu gelijk heeft.

Wachten

DE EERSTE KEER, DAT BRAKS INGREEP in de **plakconstructie**, was in juli vorig jaar. Er werden bezwaren ingediend, maar daar is taal noch teken op gehoord. De betrokken ambtenaren van het ministerie denken al maanden, dat er 'volgende week' uitsluitsel zal komen. Intussen is het aantal intrekkingen gestegen naar 68, waarvan er 28 bij zijn, die door bemiddeling van het Quotumbureau tot stand zijn gekomen.

Het merkwaardige is dat boeren, die vragen wat ze wel en wat ze niet mogen doen, met een kluitje in het riet worden gestuurd. In eerste instantie werd er wel voorlichting gegeven, maar al gauw is er een soort informatiestop ingevoerd. Men wordt in het ongewisse gelaten.

De rechtsonzekerheid neemt met de dag toe. Notarissen wijzen boeren, die op die manier te werk gaan, wel op het risico dat ze lopen, maar de acte wordt wel gepasseerd. Een uitspraak van de rechtbank van Arnhem 'verplicht' de notarissen daartoe. Ze ontberen een duidelijke richtlijn waaruit blijkt, dat een dergelijke constructie niet mag. Braks heeft dan wel afwijzend beschikt, maar de bezwaren zijn niet afgehandeld en dus heeft nog geen rechter zijn oordeel kunnen geven.

Een woordvoerder van het ministerie riep dan wel met veel bravour, dat alles volkomen duidelijk in elkaar steekt, voor de notarissen (en niet alleen voor hen) is de *Beschikking Superheffing* daar juist erg onduidelijk in. Het ministerie heeft een folder uitgegeven met praktijkvoorbeelden. Die folder geeft meer duidelijkheid dan de beschikking zelf, maar een folder heeft geen rechtskracht. Ook een notaris, die om nadere uitleg vraagt, krijgt nul op het rekest.

DE BESCHIKKING SUPERHEFFING is een stuk rammelende wetgeving zeggen. Gert Niezink en Job Holtz in Groningen. Zij hebben zich gespecialiseerd in agrarisch recht. Aanvankelijk had hun advocatenkantoor met de superheffing weinig te maken, nu maakt dit onderwerp een wezenlijk bestanddeel van hun omzet uit

Herhaaldelijk blijkt, dat er geen enkele duidelijkheid bestaat over de vraag van wie het quotum nu eigenlijk is: van de pachter, of de verpachter. Een zogeheten 'interpretatieve verklaring' ontbreekt. Niezink: „Als je na een jaar nog geen antwoord op een bezwaarschrift hebt, dan neig ik ertoe te zeggen, dat hier sprake is van een arrogantie die zijn weerga niet kent. Of men weet het zelf niet”. En als hij aan dat laatste denkt, dan staat hij niet alleen.

Makelaars en andere bemiddelaars krijgen de schuld van het ministerie. Zij zouden met ‘vlotte babbels’ de boeren op een verkeerd spoor hebben gezet. Beëdigde makelaars hebben intussen bij het ministerie geprotesteerd tegen deze aantijging. Het is het bekende verhaal, ambtenaren zijn lui, vertegenwoordigers doen het met andere vrouwen, journalisten schrijven de halve waarheid en met makelaars is ook wat aan de hand. Zou de onnozelheid van da ‘beste boeren van Europa’ (want zo heet dat in Haagse kringen) zo groot zijn, dat ze zich door een praatje om de tuin laten leiden?

Wij wagen het te betwijfelen.

Bij sommigen op het ministerie heerst nog steeds de veronderstelling, dat een boer op klompen loopt, Krelis heet en Drachtster Kei als het toppunt van genoeg ervaart. De zaken liggen even anders. Er is het een en ander veranderd op het platteland. Boeren, die deze transacties hebben aangedurfd, hebben dat veelal weloverwogen gedaan, zei CBTB-secretaris Sjoerd Hoekstra deze week terecht in Wirdum. Als het zo was, als het ministerie denkt, waarom pakt men dan niet die verraderlijke bemiddelaar aan, maar juist die zielige boer?

Negentien

ER ZIJN NEGENTIEN presidenten van rechtbanken in Nederland, zegt Niezink, „en alle negentien hebben hun eigen opvatting over de Beschikking Superheffing”. De minister hanteert de saldo-theorie, zegt mr. Holtz: als de oppervlakte van het bedrijf even groot blijft, maar het quotum door het op bijgekocht land te plakken vermindert, mag dat niet van Braks. Volgens Holtz is dat in strijd met de regels van de beschikking.

Het vreemde is volgens hem, dat niet de verkoper de pineut is, zoals uit de saldo-theorie zou moeten blijken, doch de koper. Als iemand land met *plakquotum* koopt dat zes keer is doorverkocht, is hij - als zevende eigenaar - het slachtoffer. Had-ie dat vantevoren maar moeten vragen, redeneert men. Holtz: „Dat is toch een onmogelijke verplichting”.

Een voorbeeld: een Friese boer koopt buiten de provincie vijf hectare grond waarop 90.000 kilogram melk is geplakt. Hij belt stad en land af, of zoiets kan, maar krijgt nergens een afdoende antwoord. Aangezien hij keurig onder de norm blijft van 20.000 kilogram per hectare, gaat de koop door. De transactie wordt door Braks ingetrokken, negen maanden nadat de koop is gesloten. Kennelijk was het toen plotseling wel allemaal duidelijk.

Die 90.000 kilogram gaan naar Braks. Hij heeft melk nodig, omdat hij te veel quota heeft uitgegeven. „Steek eerst je licht eens op”, zei de notaris nog. „Dat heb ik gedaan, maar ik kreeg nergens afdoende antwoord”. Hij moet nu zijn schade verhalen op de verkoper. Dat wordt in dit geval wat moeilijk. De verkoper is namelijk geëmigreerd.

Mr. Niezink is van mening dat de minister een geweldig druk legt op zo’n boer. Die boer moet dat quotum inleveren, maar hij gaat wel in beroep. Zoals nu al is gebleken kan die beroepsprocedure maanden duren, het neigt zelfs naar jaren. In die tijd kan die boer niet optimaal melken, hij mist immers dat ingeleverde quotum. Nu, aldus Niezink, zal de beroepsprocedure uitwijzen dat die boer toch gelijk krijgt. Wie betaalt hem dan die schade. Als hij doormelkt, omdat hij denkt toch wel gelijk te krijgen, moet hij zoveel superheffing betalen en dan is er sprake van een ramp.

Als de minister had gezegd: plakquotum-constructies mogen niet, dan was hij duidelijk geweest. Nu, aldus Niezink zegt hij aanvankelijk niets en trekt ze dan in. Op die manier komt de minister mooi aan z’n quotum.

Voor de superheffing van kracht werd, zijn er boeren geweest met een vooruitziende blik die in 1983 (het referentiejaar) als de donder hebben gezien aan melk te komen. Er waren erbij die 150.000 kilogram kochten van een ander en dat afleverden aan hun fabriek. Op die manier hebben ze een mooi quotum opgebouwd. Geen centje pijn.

Kijk, zegt Niezink, als je veel regels uitvaardigt, heb je ook veel aanknopingspunten. **Niemand heeft zich bij de invoering van de superheffing gerealiseerd, dat een quotum geld waard zou zijn.** „Het is een grote gatenkaas, waar iedereen gaten in probeert te schieten”.

OLAF

MET BELANGSTELLING wordt afgewacht, hoe de gronden quotumtransactie van het OLAF in Nijehaske af zal lopen. Het Openbaar Lichaam Afvalverwijdering Friesland kocht 35 hectare grond om de stortmogelijkheden te vergroten. Ongeveer 23 hectare daarvan valt binnen de stortplaats. Op de overblijvende 12 hectare zou dus het quotum kunnen worden geschoven, ware het niet, dat men dan de grens van maximaal 20.000 kilogram overschrijdt. Er blijft dus quotum over.

Het OLAF probeerde de zaak zo goed mogelijk voor te bereiden, maar kreeg van het ministerie geen duidelijk antwoord. OLAF-bestuurder Wietze Faber in Sneek zegt bezig te zijn meteen constructie. Het OLAF moet dat quotum kwijt, want het is geen melkend ‘lichaam’. Faber. „Dat zullen wij straks wel kwijtraken op een of andere manier. Misschien gaat het naar de opkoopregeling of verdwijnt het anders” . Ingewijden spreken van een penibele zaak.

Volgens OLAF-voorzitter Douwe de Boer zou de minister de mogelijkheid hebben genadig toe te staan dat het OLAF het geparkeerde quotum op een ander, nog aan te kopen, stuk land schuift, Voor een overheidslichaam moeten volgens hem die kansen aanwezig zijn. Als een dergelijke constructie wordt toegestaan, komen er meer leuke mogelijkheden.

Bartele Bosma vecht tegen Braks en Brabant

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

HET GEVECHT DAT de *'misleide quotumboeren'* voeren is niet alleen gericht tegen minister Gerrit Braks van landbouw, maar vooral tegen de Brabantse boerenleiders en zuiveldirecteuren. En daarmee wordt het niet gemakkelijker. Deze week hebben de 'misleide' boeren van Bartele Bosma c.s. uit **Oudwoude** enige hoop kunnen putten uit het debatje, dat de minister had met de leden van de vaste Tweede-Kamercommissie voor landbouw. Braks hield weliswaar voet bij stuk, maar stelde zich toch ook wat kwetsbaar op door enig feilen in zijn beleid toe te geven. De boeren mogen nog eens vertellen hoe het is gegaan. Als ze te goeder trouw zijn geweest, lijkt er een kansje op enige gratie in te zitten.

De verplichte vermindering van de melkproduktie begon haar onvoorziene aantrekkelijke kanten te krijgen, toen bleek dat de afgepaste toeveelheid die de boeren kregen toegemeten, geld waard was. Handige jongens als het Quotumbureau in Heerenveen hadden dat wat eerder door dan ambtenaren. Toen voorts bleek, dat het systeem zo lek was als vorig jaar de telling op de Leeuwarder veemarkt, was het hek van de dam. De quotumjongens werden er niet minder van, maar dat mag in een land waar, zeker in de agrarische sector, op marktgericht beleid wordt aangedrongen.

Melkquota mochten alleen worden verhandeld met grond. Later mocht men alleen melkquota verhandelen, als die de grens van 20.000 kilogram per hectare niet overschreden Al gauw bleek dat er „*om het leven met quota werd geschoven*” (VVD-Kamerlid Piet Blauw). Er werd grond onder het quotum vandaan gehaald en andere grond eronder geplakt. 'Schijnconstructies' worden dat nu genoemd, maar er werd aanvankelijk niet ingegrepen.

Het zal wel aan Friese kinnesinde en turfgestookte achterdocht zijn toe te schrijven, maar in de tijd dat er niet werd ingegrepen ging er opvallend veel schuifquotum van Friesland naar beneden de grote rivieren, naar Braks directe achterban dus. Niets aan de hand derhalve. De schijnconstructies waren welkom in het Brabantse. De Friese CBTB'er Sjoerd Hoekstra (LC van 20 november 1985): Brabantse boeren kopen in Friesland land met melkquotum, ze halen dat quotum er af, voegen het bij eigen contingent en verkopen vervolgens het land.

Er was al eerder verontwaardiging in Friesland over Brabant uitgesproken. Geart Hofstra (Friese Mij) in LC van 10 oktober 1984: Boeren die naast hun verouderde stal een nieuwe stal bouwen, krijgen extra quotum. In Friesland wilde men daar een stokje voor steken, maar Braks wilde daar niet aan. Vooral in Brabant waren toen veel verouderde stallen en dus ging er quotum van Friesland naar Brabant. Het zat dus al niet lekker.

Handelsstromen nemen vaak onverwachte wendingen. Zo ook in dit geval. In het tweede jaar van de melkcontingentering was er bij de *schuifmelktransacties* een andere tendens waar te nemen. Er kwamen quota uit Brabant in Friesland terecht. Dat moest ophouden, oordeelde de directe achterban van de minister.

Het geallieerde Zuiden kwam in vergadering bijeen en vond, dat de minister moest ingrijpen. Dat gebeurde. Op zo'n moment breekt de verdeeldheid in de noordelijke zuivel en het hier vaak los langs elkaar opereren van standsorganisaties je op. Het Zuiden opereert in dergelijke gevallen beter en de lijnen met Braks zijn uiteraard korter. Het Zuiden seinde Braks onmiddellijk in. Als

het Quotumbureau in Brabant had gezeten en overeenkomstig de daar geldende 'normen' had gewerkt, was er wellicht niks aan de hand geweest.

Van 130 boeren werd een deel van het melkquotum ingetrokken. Onder hen zitten opvallend veel Friese boeren, die Brabantse quota hadden gekocht. „De melkveehouderij moedigt mij eerder aan dan mij tegen te werken”, zei de minister deze week tegen de Kamerleden, toen zijn intrekingsbeleid ter sprake kwam.

Wij hebben ons even afgevraagd, wie die 'melkveehouderij' dan wel moest zijn. Gebruikelijk is dat daarmee de gelijknamige afdeling van het Landbouwschap wordt bedoeld. In dit geval kon dat niet, want die had nog voor het debat in de commissiekamer begon aan de minister een lijvig rapport gestuurd, waarin felle kritiek op zijn handelwijze wordt uitgeoefend. Het is dus de Brabantse melkveehouderij die hem heeft aangemoedigd. Het onderling geschuif met melkquota in Friesland is vrijwel ongemoeid gelaten, terwijl er toch voorbeelden te over van zijn.

ER ZIJN ZO'N 7000 transacties bekend, waarbij quota van de ene boer naar de andere is gegaan. Van die 7000 vallen 1500 tot 2000 onder het hoofdstuk 'Schuifmelk'. Na de actie tegen die 130 boeren en vooral de actie van die 130 boeren stopte Den Haag plotseling het intrekken van quota. Juristen, notarissen en adviseurs waren van oordeel dat de zaak scheef zat. Er waren zaken goedgekeurd, terwijl vrijwel identieke transacties moesten sneuvelen en zwaar werden beboet.

De juristen en notarissen kregen aanvankelijk zeer voorzichtige steun van de standsorganisaties. Deze week evenwel schoot het Landbouwschap uit zijn slof met een vernietigend rapport. De minister vindt dat het systeem dat hij hanteert „klip en klaar is en voor iedereen duidelijk en dat het door een ieder vanaf het begin ten volle begrepen is kunnen worden, dankzij de door hem uitvoerig gegeven voorlichting. De minister staat in deze opvatting echter alleen”, aldus het Landbouwschap.

„En het is zeer onaannemelijk dat de meerderheid van de transacties voor wat betreft de rol van de uiteindelijke koper is ingegeven door een vorm van kwade trouw”. Kwade trouw moet worden bewezen. Van de koper kan niet worden verlangd dat hij de strekking van regelgeving heeft kunnen bevatten zonder dat van relevante voorlichting sprake is geweest.

Eerst op 17 juni van dit jaar werd het uitgangspunt 'daadwerkelijk en duurzaam in gebruik' geïntroduceerd, aldus het schap. Dat begrip is niet verder uitgewerkt en niet getoetst aan de Europese regelgeving en is dus in strijd met de rechtszekerheid, zo staat in het rapport.

Het Landbouwschap beseft dat de weg terug voor de minister een moeilijke is. Eerst de sancties dus maar verlichten. of koper en verkoper de gelegenheid geven, de transacties te 'helen'. Ook zou de minister voor de ingetrokken quota een bedrag kunnen uitkeren, aldus het schap. De voorlichting is uitermate summier geweest, er bestaat verschil tussen de in Nederland toegepaste uitvoering en de teksten van de Europese verordening en er is sprake van het publiceren van de interpretatie achteraf. Met andere woorden: er zitten meer gaten in het geheel dan de minister deze week al heeft toegegeven.

Volgens het deze week door de 'misleide quotumboeren' bekritiseerde Kamerlid Piet Blauw, is er duidelijk winst behaald. Hij is van oordeel dat de minister een heroverweging heeft toegezegd. Daarom heeft hij dinsdag niet verder doorgeprikt. „Als het niet voldoende is komen wij erop terug”.

De boeren hadden hun hoop wat op Blauw gevestigd. Ze hadden gewild dat Blauw even met Braks de vloer zou aanvegen. Zo werkt dat kennelijk niet. Blauw wekt de indruk de minister de

kans te willen geven zijn fouten te herstellen. Bartele Bosma en zijn mannen moeten de notulen maar opvragen en de zaak uiterst hinderlijk blijven volgen. Je weet maar nooit.

Van gewicht lijkt het nu het begrip 'te goeder trouw' te worden.

„Voor iedereen die dat kan aantonen, maak ik mij sterk”, zei Blauw desgevraagd En: „Er is zeer willekeurig opgetreden Er is een quotum in drieën gegaan. Van een boer is het ingetrokken, de andere twee mogen gewoon doormelken”.

De Kamerleden die de landbouwzaken behartigen, zijn de laatste jaren herhaaldelijk het onderwerp van boerenkritiek geweest. Ze krijgen nu een mooie kans zich te revancheren. Alleen Jan van Noord (CDA) moet nog over de brug komen. Hij vindt dat die 1500 tot 2000 boeren die nog buiten schot zijn gebleven, moeten worden aangepakt. Gevoel voor rechtlijnigheid kan men hem niet ontzeggen.

Als Braks nu toch gaat heroverwegen, als Braks de 130 boeren nu toch tegemoet komt en als Braks nu toch gaat luisteren naar het Landbouwschap (waar Van Noord ook deel van uitmaakt), dan zit Van Noord natuurlijk scheef. Hij is de man van de harde lijn, De straffen zijn niet te hoog, de voorlichting is nauwelijks tekort geschoten en voor enigerlei vorm van tegemoetkoming is geen grond. Zo zei hij deze week tegen de minister.

Mocht het Braks behagen op zijn beleid terug te komen (door het verder intrekken van quota achterwege te laten is hij daar in feite al mee bezig) dan zou Van Noord zijn consequenties moeten trekken. Rollen er dan koper? Nee, natuurlijk niet. Het zijn geen boeren.

Leeuwarder Courant 1988-10-08

De moeizame weg naar Blauwdruk w.a.

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

DE MILJOENEN blijven de coöperatief georganiseerde veehouders in het Noorden om de oren vliegen. Iedereen, die zich tot dusver met de materie heeft beziggehouden, heeft hier al een tweede Serooskerke ontdekt. Beetstra en Zijlstra vogelden een jaar geleden uit, dat samengaan van alle fabrieken tussen de f 61,1 en de f 90,3 miljoen zou opleveren. Dr. Pieter Winsemius kwam in juni met het verheugende nieuws, dat samengaan van CCFriesland en Noord-Nederland een kostenbesparing van f 10 miljoen zou opleveren.

Vorige week lanceerde hij het bericht, dat er op korte termijn f 30 miljoen is te behalen, als die twee bedrijven zouden samengaan. De melkprijs van de Noord-Nederland-boeren kan in 1991 op 85 cent per kilogram komen, als wij even het hoogste bedrag uit de vorige week in Oranjewoud gepresenteerde 'houtskoolschets van de blauwdruk' aanhouden. Tien cent meer dan in 1987, exclusief btw. De coöperatie Blauwdruk w.a. (om voor een deel de terminologie van de onderzoekers aan te houden) komt op plaats nummer vier te staan van de EG Zuivel Top 20 en op plaats nummer zestien van de algemene Nederlandse Top 20.

Uiteraard moet er dan wel het een en ander gebeuren. De melkaanvoer moet constant op peil blijven, de gemiddelde kaasprijs moet tot 1991 f 6,90 per kilogram bedragen, de vrije fabrieken moeten blijven deelnemen in de CCFriesland en er moeten geen drastische veranderingen komen in de wisselkoersen en het Europees landbouwbeleid. Dat is nogal wat.

Oh ja, de inzet van het personeel (5340 mensen bij beide bedrijven) moet 'van hoog tot laag' positief zijn. De betrokkenheid van het personeel wordt zelfs 'cruciaal' genoemd voor het succes op middellange termijn. De personeelsleden moeten daarom een serieuze inbreng hebben bij het samenstellen van de over hen te stellen organen (raad van commissarissen en raad van advies) en bij het 'vormgeven van de nieuwe onderneming'.

Terecht constateren *Mc Kinsey and Company en Horryng en De Koning* (de beide adviesbureaus die zich na Bakkenist, Spits en Co en Beetstra-Zijlstra thans op de problematiek in de noordelijke coöperatieve zuivel werpen) dat het pad van het personeel van de beide ondernemingen de laatste jaren geplaveid is geweest met spanning en onrust. Het zou wat al te simpel zijn te veronderstellen, dat zoiets snel slijt.

Mensen, die in de zuivel werkzaam zijn, weten dat ze voortdurend kunnen worden geconfronteerd met de mededeling, dat ze over enige tijd ergens anders aan de slag moeten. Het aantal, dat al heel wat fabrieken van binnen heeft gezien, groeit. Die onzekerheid heeft in het verleden tot sociale onrust geleid, zoals werkonderbrekingen en stakingen verzachtend worden genoemd.

In de fabriek van Donkerbroek was doorgaans een harde kern van personeel, die niet tegen enige vorm van actievoeren opzag. Met het sluiten van dat bedrijf zijn werknemers over de andere Noord-Nederland-fabrieken verspreid. Het broeinest werd zodoende vakkundig uitgewasemd. De vrije fabrieken hebben daar ook hun steentje aan bijgedragen. Je weet immers maar nooit, wat er gebeurt, als er vonken rondvliegen.

Uit de 'houtschoolschets' blijkt dat er een nieuwe reorganisatie staat aan te komen. Onrust en spanning onder het personeel worden zo langzamerhand een vast gegeven. Het ontladen daarvan zal zijn voorbehouden aan de vakbondsbestuurders. De werknemers zelf zullen zich wel koest houden, op enkele uitlatingen op vergaderingen na. Er is een sfeer geschapen, waarin hielenliken en ellebogenwerk meer dan elders de boventoon voeren.

Als gevolg van een reorganisatie kun je in de zuivel (tot dusver) niet worden ontslagen. Financieel sta je vrij sterk, maar geld vergoedt niet alles. Er heerst achterdocht, jegens de collega's, jegens de chef en jegens de directie. Des te opmerkelijker is het, dat de produktiviteit nog zo hoog is als ie nu is. Je kunt je voorstellen, dat die stijgt bij mensen die een reorganisatie hebben overleefd, je kunt je ook voorstellen, dat die daalt, nu er al weer een volgende reorganisatie op stapel staat.

Driehoofdig

DE VRAAG IS, wie er bij de volgende fase overeind blijft. De beide organisatiebureaus hebben het profiel van de driehoofdige directie geschetst, die moet aantreden, zodra CCFriesland en Noord-Nederland een fusie zijn aangegaan. Van die drie moet er een de hoofddirecteur worden. De andere twee vormen met hem het presidium. Onder hen komen dan vier sectordirecteuren te staan voor kaas, voor consumentenproducten Noordwest-Europa, voor consumentenproducten voor de rest van de wereld en voor industriële activiteiten.

Die vier sectordirecteuren moeten wel uit het huidige directiebestand zijn te halen. Een van de twee onderdirecteuren mogelijk ook wel, maar die andere onderdirecteur en de hoofddirecteur zijn op het eerste gezicht niet voorhanden. Er moeten dus petten worden ingeleverd. De profielschets voor de hoofddirecteur ziet er namelijk als volgt uit: hij moet een succesvolle ervaring hebben opgedaan met de leiding van een grote, gediversificeerde, internationaal opererende onderneming in de voedingsmiddelenindustrie; hij moet ervaring met integratie van onder-

nemingen hebben; affiniteit met coöperaties hebben; moet 'boven de partijen' staan en moet uitstraling hebben. Het zenuwachtige gekraak van zetels is al te horen. De mannen in de overalls kijken toe: „Sa, no jimme ekris”.

Er moet ook een raad van advies komen, die directie en bestuur helpt, als er 'lastige ondernemingsbeslissingen in het internationale veld' moeten worden genomen. Volgens de schets moet die raad bestaan uit lieden, die 'succesvolle leiders van grote gediversificeerde, internationaal opererende ondernemingen, waarvan deels in bulk- en/of consumentenprodukten' zijn gebleven. Friesland wordt opgestoten in de Top 20. Dat staat vast, tenminste als het aan de organisatiebureaus ligt.

EER DE WEG naar de geïntegreerde onderneming is afgelegd, moet er nog heel wat worden gemolken. Er zijn dreigingen. De vraag is, hoeveel melk er in die onderneming blijft. (Houtskool-schets: („Noord-Nederland kwetsbaar door dreiging weglopen melk”). Uiterlijk lijkt het kalm te zijn, innerlijk bezorgt het al dan niet lid blijven van Noord-Nederland een enkele boer slapeloze nachten. Veruit de meeste hennen zullen wel in het hok blijven. Dat is zeker. Mogelijk dat het tijdig naar buiten brengen (er resten nog zestien dagen) van het beeld van de nieuwe onderneming vol perspectief, cijfers en namen (of het ontbreken daarvan) twijfelaars kan weerhouden weg te gaan. In dat geval blijft de schade tot een paar miljoen liter beperkt.

De najaars-stierenkeuring in de Frieslandhal is doorgaans een aardige gelegenheid om daar even over te praten. Maar goed, dat Smallenbroek en Faber de aandacht van dat onderwerp afleidden. Extreem geredeneerd zouden ze daar in het zwoele Zwolle toch nog ook kunnen hebben gezorgd voor behoud van enige werkgelegenheid in Friesland.

Blijft echter het feit voor die drie of vier twijfelende boeren in Offingawier met hun anderhalf miljoen kilogram melk, dat ze regelmatig die tankwagen van *De Goede Verwachting* uit Wor-kum door hun dorp zien rijden. Dat is die fabriek met die hogere melkprijs. Het volgende jaar moet Noord-Nederland (al dan niet met CCFriesland samen) zorgen voor een topuitkering, „oars giet it mál”, aldus een van hen. „It leafst joech ik my del, mar dan moat ik der wol fertrouwen yn ha” De hoge melkprijs van tegenwoordig leidt er natuurlijk wel toe dat boeren dichter bij het stadion komen dat het betalen van uittrekgeld niet meer als iets onoverbrugbaars wordt gezien.

Er is nog een dreiging. Deze week hebben de melktappers onder leiding van Eabele de Boer uit Drachten weer op het aambeeld van de minimum-melkprijs gehamerd. Ze hadden gehoopt, dat staatssecretaris Albert-Jan Evenhuis van economische zaken op hun vergadering zou vertellen, dat die minimumprijs gehandhaafd blijft. Dat gebeurde niet.

Het loslaten van die minimumprijs houdt in, dat zuivelcoöperaties hun melk goedkoper moeten aanbieden om te kunnen concurreren met de Belgen. Dat betekent derhalve een verliespost voor die fabrieken. *DMV-Campina* wil die kant wel op. Het Zuiden wordt bedolven onder goedkope Belgische melk. Braks was dus goed ingeseind, toen hlij aan dat fundament begon te trekken. Ach, de minister had zijn best ook al voor *DMC-Campina* gedaan toen de restitutie voor caseïne op de tocht kwam te staan. Kennelijk is ook Evenhuis al met een been over de streep. Hij komt uit Meppel, maar zeker als het om melk en boeren gaat, is de zuidelijke lobby altijd het sterkst. Het bewijs wordt steeds weer geleverd.

[.....]

100 jaar FBvCZ: Feestelijke begrafenis

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

HET HOORT THUIS in de sfeer van het semi-taboe: begrafenissen die op een feestelijke manier eindigen. Het is ook niet meer van deze tijd. Met het verkommeren van de romantiek is ook dit spraakmakend fenomeen vrijwel verdwenen. Het strekt de noordelijke zuivel tot eer dat juist van die kant deze week een manhaftige poging werd ondernomen enig restauratiewerk te verrichten. De vergadering van de Friese Zuivelbond was een voorbeeld van hoe je een begrafenisstemming moet kweken. Zij kan nog een feestelijke slot krijgen.

Alle ingrediënten waren aanwezig om de bijeenkomst van de zuivelbestuurders en hun directieleden de indruk te laten wekken van: „Dit is it léste wat wy deroan dwaan kinn”. Er zat geen elan in en de Haagse topambtenaar Gerard van der Lely is ook al niet een man die je op vrolijke gedachten brengt. Een op en top ambtenaar, een type dat tot de diepste krochten van zijn innerlijk moet afdalen om een ondeugendheidje te lanceren. En dat valt dan ook nog verkeerd.

De Friese Zuivelbond is niet meer wat hij is geweest en misschien is hij er wel helemaal geweest. Sinds de Frico- en de Domo-fabrieken een fusie aangingen en zelf de dingen gingen doen die gewoonlijk de bond voor hen uitvogelde en afmaakte, is de bond de weg van de verzelfstandiging opgegaan. De logische oorzaak kreeg een logisch gevolg. Beetje voor beetje werd het werk bij de bond weggehaald. De ene keer dit de andere keer iets op het gebied van de routinematige controle van afvalwater. Dat heeft dan weer tot gevolg dat ook anderen zich achter de oren krabben en een *Zuid Oost Hoek* bijvoorbeeld met een deel van de centrale aankoop andere wegen gaat zoeken.

De vorige directeur. Henk Smit, heeft de bond gered. Hij wist leven in de brouwerij te houden door te zeggen dat de bond uit het dal tracht te klimmen door veel werk voor derden te doen. De via een heffing op het melkgeld vergaarde kennis werd daarmee ook door anderen benut onder het mom van: als wij het niet doen gaan ze naar een ander. Kennis kent immers nauwelijks grensbepalingen.

De vergadering kreeg onder Smit in elk geval plaatjes voorgeschoteld met resultaten en prognoses. De man kreeg daarmee zoveel krediet dat hij zich zelfs kritische uitspraken over de noordelijke zuivel kon permitteren. De nieuwe man. Ben Kuizenga, luidt de fase in van het 'strategisch management. Dat houdt in dat de bond zich oriënteert op de samenleving en vooral op het deel dat bereid is te investeren.

De bond is in de eerste plaats een ingenieurs- en adviesbureau geworden dat zijn eigen boontjes moet doppen. Dat bureau moet het hebben van de gaten in de markt die de grote investeerders zelf niet kunnen dichten. Kuizenga doet daar niet geheimzinnig over. De leveranciers van het materiaal en de installaties nemen veelal hun eigen adviseurs mee. Men moet dus kijken naar andere bedrijven dan zuivelfabrieken. Aan de bond als platform voor de noordelijke zuivel heeft hij geen boodschap. Hij probeert de zaak te runnen. Dus geen plaatjes met plannen en resultaten. Dat is nu bedrijfsgeheim en een zaak voor de commissarissen. De leden krijgen alleen iets over de grote lijn te horen. Het is nog te vroeg voor conclusies, maar niet voor de vraag: Kuizenga straks naar de gefuseerde coöperatie?.

Het platformwerk is het pakkie-an voor het bestuur. Dat bestuur ziet op de achtergrond het bouwen aan een nieuwe coöperatie: de combinatie van *Noord-Nederland* met de *CCFriesland*. Het hapert wat met de fusiebesprekingen. Piet Faber uit Westeremden, die afscheid nam van het bestuur, duidde daar al op. De niet-Friezen vragen zich in toenemende mate af wanneer zij nu eens beter worden van wat er zich in Leeuwarden afspeelt. Geen onterechte vraag, overigens. De Drenten onder hen hebben natuurlijk met afgunst gekeken naar de hoge melkprices van Assen en Hoogeveen.

De drempels in de fusiebesprekingen worden ook gelegd door het vermoeden dat de werkelijke resultaten van de *CCFriesland* toch wat minder zullen zijn dan men uit het enthousiasme op de onlangs gehouden vergadering van deelgenoten zou mogen afleiden. Daar komt bij dat de grote vier zuivelcoöperaties (*Coberco*, *Noord-Nederland*, *Melkunie* en *DMV-Campina*) een delicate poging hebben gewaagd om tot enige vorm van samenwerking te komen op het gebied van de consumptiemelk. Toen die poging stuk liep op de minimumprices voor melk, zijn *Coberco* en *Melkunie* (nog voorzichtiger) samen verder gegaan. *Noord-Nederland* kijkt op instap-afstand toe. *CCFriesland* rook dat en wil nu op hetzelfde perron een plaatsje omdat men zich ook op de toetjesmarkt wil begeven. Dat was tegen het zere been: nóg één erbij en dat op een moment dat de andere verhoudingen al zo broos zijn.

TERUG NAAR DE Friese Zuivelbond. De huidige bestuursconstructie is een hoogst ongelukkige voor alle partijen. Geert de Jong is voorzitter van de bond en voorzitter van *Noord-Nederland*, een bedrijf dat steeds minder werk door de bond laat opknappen. Hoe beter *Noord-Nederland* de zaken voor elkaar heeft des te minder dat is voor de bond. De directe effecten komen op de eerste plaats terecht op het bordje van het personeel. Als *Noord-Nederland* een paar mensen over heeft nemen die de taken over die gewoonlijk door mensen van de bond worden gedaan. Zo'n situatie roept om verandering, zeker in een tijd dat er eerder sprake is van afslanking dan van uitbreiding.

Voorts wordt het bondsbestuur gevormd door mensen van de vrije fabrieken en door bestuursleden van de bij *Noord-Nederland* aangesloten coöperatieve verenigingen. Die hobbende juridische structuur van *Noord-Nederland* gaat volgend jaar verdwijnen. Dat is maar goed ook, want de huidige situatie zadelt vrijwel elke directbetrokkene op met een extra probleem. Bovendien kun je niet blijven doorgaan met het propageren van samenwerking zolang je zelf niet het goede voorbeeld geeft.

Als *Noord-Nederland* volgend jaar een coöperatie is met regio's in plaats van een verzameling coöperatieve verenigingen-zonder-fabriek en als de fusie met de *CCFriesland* een feit is (op 20 juni 1986 door Rinse Zijlstra al voorspeld) ligt het voor de hand dat men nog minder behoefte aan de bond zal hebben. Zon coöperatie moet in staat zijn haar eigen zaken op te knappen en zal alleen in incidentele gevallen externe hulp nodig hebben. Neem alleen maar het feit dat men werk zal moeten zoeken voor mensen die niet onder een of andere regeling vallen.

De bond heeft dan zijn functie als platform voor de hele noordelijke zuivel verloren. De vier vrije fabrieken blijven alleen over, waarbij je dan ook nog een vraagteken achter Workum kunt zetten. Het hangt ervan af of Rutger Fopma Gabe van Popte als voorzitter, opvolgt. De fabrieken wekken niet de indruk onder alle omstandigheden het bondsapparaat overeind te willen houden. De mogelijkheid die dan nog rest is dat de vrije fabrieken om de tafel gaan met de andere vrije fabrieken in Nederland.

Ze hebben nu al een clubje Samen zijn ze goed voor twintig procent van de Nederlandse melk, samen zijn ze de vijfde grote coöperatie in Nederland. Kortom de begrafenis kan nog een feestelijk tintje krijgen. Zo niet dan is de bond verleden tijd.

De vijf blokken (de vier grote coöperaties en de geallieerde vrije fabrieken) treffen elkaar dan nog een paar keer per jaar als de laatste secretaris van de Koninklijke Zuivel Bond zijn agenda openslaat en vindt dat er maar weer eens moet worden vergaderd. Tot zijn voorraad gebriefhoofd papier op is.

1989

Leeuwarder Courant, 1989-02-04

De klus van de formateur

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

HET VERHAAL over de fusie tussen de CCFriesland en Noord-Nederland begint steeds meer te lijken op dat van de 'tien kleine negertjes' van Agatha Christie. Er is op dit moment nog één verschil. Christie begon bij tien en eindigde bij nul. Bij de onderhavige fusie moet men nog op 'tien' komen. Dan begint ook daar het aftellen. Die tiende man is de formateur. Hij wordt boven de besturen gezet, die geen fusie konden realiseren, boven de directies, die eveneens de streep niet haalden en boven de externe deskundigen, die het doel ook niet konden vinden. Hij kan straks met het aftellen beginnen. Dat wil zeggen: mensen opzij schuiven die hem in de weg staan, tot hij bij de oester met de parel is gekomen.

De fusiebesprekingen tussen de beide coöperaties worden steeds boeiender. Er zijn namelijk steeds minder boeren, zelfs besturende boeren, die het nog vatten. Dat opent de poort voor inlegkunde en voor talrijke bespiegelingen. Als er ooit in den lande gegniffeld is om de noordelijke zuivel, is dat nu wel. Er wordt juist gegniffeld om die mensen, die dat verschijnsel altijd zo kwalijk vonden. Ach, laat ze gniffelen. Straks worden de melkprijzen bekend en dan zal blijken wie echt kan gniffelen. Het Noorden zal vergeleken bij de rest van het land prima uit de bus komen. Bovendien: welke fusie kent een 'formateur'? Dat is uniek. Friesland als trendsetter.

Het opbeurende voor iedere betrokkene is, dat niemand meer ongeschonden is. Vrijwel iedereen kan worden aangesproken op uitspraken uit het verse verleden. Dat 'iedereen' is een omvangrijke club aan het worden. Bestuursleden, directieleden, leden van ondernemingsraden, vakbondsbestuurders, vakbondskader en organisatiebureaus maken er deel van uit. Boeren niet. Die worden

nauwelijks geïnformeerd. Ze mogen straks stemmen over een voorstel. Tot zolang moeten ze met een mespuntje van dit en een lepeltje van dat tevreden zijn. Ze worden door middel van de fabrieksorganen klaargestoomd voor de fusie onder het mom van: wie er niet voor is, heeft geen goede kijk op de toekomst.

Onder het boerenoppervlak broeit het, want als er niet gauw een konijn uit de hoge hoed komt, keren velen Noord-Nederland de rug toe. Dat is het verhaal na elke boerenvergadering. Borrelpraat voor degenen, die dat niet serieus nemen, een gevaarlijke tendens voor degenen die vinden, dat de waarheid meestal buiten de vergadering om valt te beluisteren.

Adviseurs

DE SPRAAKMAKENDE gemeente wordt gevormd door de vakbonden. Geen wonder. Ze zijn van de ene reorganisatie bij de CCFriesland en Noord-Nederland in de andere gerold. Nog erger: die reorganisaties sloten niet eens op elkaar aan, ze overlaptten elkaar. Elke koerswijziging ging gepaard met een rapport van externe adviseurs. Zij zijn tot dusver de enigen, die er aan hebben verdiend. „As dokter komt wurdt der altiten ien better fan”.

Toch komen de externe adviseurs geschonden uit de strijd. Dr. Pieter Winsemius wordt overal in het land gevraagd het verlossende woord over 1992 te spreken. Juist in Friesland blijkt hij niet in staat een fusie tot stand brengen. Wat de Grand National in Liverpool is voor volbloeds, is zuivelend-Friesland voor organisatiebureaus. Wie hier slaagt, faalt nergens.

Om even bij het begin te beginnen. Toen de coöperatieve zuivel het honderdjarige bestaan in Warga herdacht (het was 1986) voorspelde Rinse Zijlstra dat *Noord-Nederland* en de *CCFriesland* een fusie zouden aangaan. In november 1987 kwamen Marcus Beetstra en Rinse Zijlstra met een rapport waarin stond, dat als alle Friese zuivelcoöperaties bij elkaar zouden stappen er tussen de f 60 miljoen en f 90 miljoen was te verdienen. De vrije fabrieken hadden hun twijfels. Dus bleven CCFriesland en Noord-Nederland alleen over, zij het dat de vrije fabrieken natuurlijk wel deelgenoot zijn in de CCFriesland.

In maart vorig jaar kwam een werkgroep van de Rijksuniversiteit in Groningen met een rapport, waarin stond dat Noord-Nederland en de CCFriesland samen moesten gaan. Dat rapport was opgesteld in opdracht van de ondernemingsraad van Noord-Nederland. De beide coöperaties moesten zich niet laten kleineren door de stiefzusters (de vrije fabrieken), werd er smaakmakend aan toegevoegd.

De werkgroep bracht nadrukkelijk naar voren dat er in het Noorden één divisie voor consumptiemelk en consumptiemelkprodukten moet komen. Zeker op dat terrein moeten Noord-Nederland en CCFriesland de handen ineen slaan.

Kennelijk heeft een van de onderhandelaars van de CCFriesland dat rapport een dezer dagen nog even ingekeken om vervolgens te concluderen, dat de Frico in Warga moest worden gesloten en dat de activiteiten maar naar Leeuwarden moesten worden overgebracht.

Dat was één van de voorstellen die leidden tot het inroepen van de hulp van een sterke man. Warga zit nog volop in de reorganisatie van het bedrijf. Daar is later de reorganisatie van het vervoer bijgekomen en nu zou het hele bedrijfsgeorganiseerd moeten worden. Dat voorstel werd onmiddellijk als onbruikbaar van tafel geveegd. Het heeft alleen bijgedragen tot het verhogen van de temperatuur.

Om de draad weer op te pakken: in het voorjaar van 1988 werd Winsemius ingehuurd om de CCFriesland de weg naar de toekomst te wijzen. Even later berichtte hij, dat er alleen van een goede toekomst sprake is, wanneer de CCFriesland met Noord-Nederland samengaat, gelijk de werkgroep uit Groningen al eerder had gezegd.

Van dat moment af werd aan de fusie gebouwd. De vakbonden hadden al ervaring opgedaan met de manier waarop het meebeslissen werd geregeld. Dus argwaan troef. Ze gingen uiteindelijk toch akkoord met het voorstel, zij het dat ze er van het begin af aan bij wilden zijn. Daar werd overeenstemming over bereikt. Nu zonder hun toestemming de hulp van de formateur is ingeropen, zijn ze (terecht) aangebrand.

Geen vreugde

ER SPEELT NOG iets op de achtergrond. De reorganisaties hebben vooral arbeidsplaatsen gekost. Er zijn formeel geen ontslagen gevallen, maar ook daar zonder is er pijn geleden. Daar komt bij dat men bij de Voedingsbond FNV in Utrecht niet jubelt over de resultaten, die in het Noorden in de loop der jaren zijn bereikt. Poot zo lang mogelijk stijfhouden, luidt daar dan ook het parool.

Wat wil je: eerst 620 mensen weg bij CCFriesland, toen 200 bij Noord-Nederland, vervolgens beslissen over 190 mensen die bij het vervoer van Noord-Nederland zijn betrokken en daarna nog eens over 135 mensen, die met de te stoppen weiverwerking bij CCFriesland annex zijn. En nu de fusie. Het gaat om het verdwijnen van 300 arbeidsplaatsen, zei Henk Amperse (CNV) in oktober vorig jaar. Het gaat om minstens 250 arbeidsplaatsen, zei Henk van der Kolk-(FNV) deze week. Met andere woorden: elke fout in de dagvaarding zal worden aangegrepen.

Met wat perspectief is er echter wel wat te behalen. CCFriesland zou tijdens de reorganisatie de weg omhoog zijn ingeslagen. Wat doen wij nu anders dan in het verleden? Vragen de werknemers zich af. Enfin de cijfers moeten beslissen. Door het instellen van business-units (groepen die voor de produktie en de afzet van een bepaald deel van het assortiment verantwoordelijk zijn) zijn er resultaten bereikt die aan de verwachtingen beantwoorden. Dat wil zeggen: als unit. De vraag is hoe de vlag erbij staat, wanneer de kosten van directie en aanverwante afdelingen moeten worden omgeslagen.

Noord-Nederland zit ook in de opgaande lijn. De coöperatie scoort op buitenlandse beurzen met light-kazen (Tessa) om een voorbeeld te noemen. Opmerkelijk derhalve is dat naast *DMV-Campina* (geen produktiebeheersing) ook Noord-Nederland een deel van de verlaagde kaasnotering van vorige week in de schoenen krijgt geschoven. Men biedt kaas aan tegen sterk verlaagde prijzen op plaatsen, waar DMVCampina niet in de markt is, zo is de handel gebleken.

Dit wekt wrevel bij de vrije fabrieken, die meer dan zijdelings bij de fusie zijn betrokken. Daardoor gaat ook hun melkprijs naar beneden. Het tekent wel de kracht van Noord-Nederland. Er wordt een klimaat geschapen, dat alles te maken heeft met het weer van deze dagen: je wordt er niet vrolijk van.

De formateur (De naam van de in 1943 in Oosterwolde geboren prof. Lense Koopmans - vroeger Ogem - wordt genoemd) mag straks de weg wijzen. Wat Winsemius niet is gelukt, mag hij oppakken. Je zit dus met je keus van de man meteen aan het plafond in Nederland.

De vrije fabrieken kijken toe, wachten af, maar zitten niet stil. *De Goede Verwachting* in Wor-kum heeft het melkcontract dat *Noord-Nederland* met *Nestlé* had, overgenomen. Workum zou geen melk van Noord-Nederland-boeren nemen. Dat gebeurt nu toch, zij het via de tussenper-
soon Nestlé.

De *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde zal strak wel eigenaar worden van melkopkoper *Noordmelk*. Dan heeft men in elk geval een directe verbinding over de grenzen van zuivelgebieden. Deze transacties zijn natuurlijk van geringe omvang, vergeleken bij de onderhavige fusie. Ze geven al-
leen aan, dat de fusie-besprekingen niet al het overige verkeer op slot zetten. De vrije fabrieken komen stapje voor stapje sterker te staan. Dat verstevigt hun onderhandelingspositie met de for-
mateur en verzwakt die van de grote twee.

Kerkvolk wordt beursvolk

KAF en KOREN ?

WIJ LEVEN IN de tijd waarin we om de twee jaar met gebogen hoofd de beursvloer verlaten. Wie gokt, en dan ook nog met andermans centen, loopt gerede kans uit te glijden. We lijken ons van kerkvolk om te scholen tot beursvolk. Waarom kopen we niet veilig een stukje land?

Het is overigens de vraag van wie op dit moment de 338.000 hectare Fries onroerend groen is. Welk deel van het boerenland is nog in boerenhand? Hoeveel is van de overheid, welk deel is van de multinational, It Fryske Gea of de Rabobank? Kortom, in hoeverre is Friesland nog Fries land?

Met Ierland had Friesland ooit gemeen dat er sprake was van een extreem 'absenteïsme': grondbezitters elders lieten tegen betaling van marktgerichte pachtprizen het beheer over aan derden. De Fries als zetboer; daar heeft hij tenslotte voor gepast. Met hun sterk gevoel van eigenwaarde bevochten de Friese 'hypotheekboeren' een nieuwe status.

De uit de crisisjaren daterende Pachtwet heeft tenslotte de landpachters het voordeel van lange pachttermijnen geboden. Mogelijkheid van opvolging en recht van eerste koop werden prima geregeld. En dat alles tegen een redelijke pacht. De vrije markt kreeg geen grip op de waarde van landbouwgrond. Verpachten leverde onvoldoende rendement op. Binnen twintig jaar voelde de landeigenaar zich even gebonden als ooit de pachter. De huidige generatie Friese boeren heeft de mogelijkheid te baat genomen en duizenden hectare land in eigendom verkregen.

Op dit moment staat de Pachtwet op de helling. Dat zal grote veranderingen in de landbouw te weeg brengen. De pacht wordt niet alleen officieel opgetrokken, er zal ook nog een prijsopdrijvende werking uitgaan van een vrijere grondmarkt. Landbouwgrond wordt in de jaren negentig een schaarste-artikel.

Op weiland rusten nu al productierechten waarmee miljoenen zijn gemoeid. Een veehouder met een produktierecht van 500.000 kilo melk op 40 bunder land kan spreken van een marktwaarde van f 2 miljoen voor het melkquotum plus 800.000 voor het land.

De prijzen van grond en produktierechten zullen naar verwachting nog verder stijgen. Er wordt hier en daar al f 6 voor een liter melkquotum geboden. Uit een recente enquête blijkt dat voor weiland zonder melkquotum in Friesland f 22.500 per hectare moet worden berekend. In bij voorbeeld Oost-Gelderland wordt voor land zonder melkrechten zelfs een halve ton neergeteld.

Er dient zich inmiddels een nieuwe prijsopdrijvende gegadigde aan: Gerrit Braks. De landbouwminister wil minimaal 100.000 hectare aan de landbouw onttrekken. Om er weer 'natuur' van te maken. Eeuwen lang hebben we landbouwgrond als een prachtig stuk natuur ervaren. Maar de natuurliefhebber-nieuwe-stijl kan maar niet geloven dat de leeuwerik ook zal zingen boven gewoon bouwland en greide.

Rabo-topman Herman Wijffels toont zich verontrust over de veranderende kostenstructuur in de landbouw. Ook hij verwacht stijgende grondprijzen. De bankier waarschuwt de boeren er voor niet meer dan 4 voor een liter quotum te betalen. De Rabobank prijst het grote eigen vermogen van de boeren. Dat wil hij graag zo houden. Voor zo'n volk is het leuk bankier te zijn.

Overigens hebben overheid en rekenmeesters van het *Landbouw Economisch Instituut* sinds 1984 de boeren gewaarschuwd toch vooral geen quotum voor dagprijzen te kopen. In de praktijk

blijkt dat zij die de raadgeving in de wind sloegen, nu spekkoper zijn. De melkveehouderij is Wallstreet in het klein geworden.

Op het gevaar af dat men dus ook Kan uitglijden, gaan de investeringen in land en quotum al maar door. Het is al lang niet meer zeker dat 'lân net fuort rint'. De boer heeft namelijk op de prijsvorming van zijn produkten eerder minder dan meer invloed vergeleken bij een eeuw geleden.

Zelfs de hoogste voorman van het coöperatiewezen, prof. Veerman stelt dat de boer, zodra hij zijn produkt heeft afgeleverd, weinig invloed meer zal hebben op het marktgebeuren. Als over een jaar drie dubbeltjes van de melkprijs gaan, zullen er koppen rollen. Met andere woorden, het 'buorkjen' wordt ongemeen boeiend en in een aantal gevallen ook zeer risicovol. S.

Leeuwarder Courant 1989-04-03

Leasen melkquota kan ook over grenzen van fabriek

Verwachting bij zuivelindustrie:

LEEWARDEN - Het leasen van melkquotum, dat met ingang van gisteren mogelijk is, kan ondanks het verbod van het ministerie van landbouw en visserij, hoogstwaarschijnlijk wel over de grenzen van de eigen zuivelfabriek plaatsvinden. De mensen die bij de verschillende zuivelfabrieken in Friesland met dit nieuw fenomeen bezig zijn, zien vooralsnog wel mogelijkheden de beperkende bepalingen te omzeilen.

De belangstelling voor het leasen van quota is groot. Zeker het aantal boeren dat quota wil huren is overweldigend. Aanvankelijk leek het erop dat de aanbieders ver in de minderheid zouden zijn. Nu de regeling officieel is afgekondigd blijkt dat er toch nogal wat veehouders zijn die een deel van hun quotum aanbieden. Bij *Noord-Nederland* gaat men ervan uit dat tegenover een aanbieder tien aanvragers staan. Bij *Nestlé* in Scharsterbrug heeft men vier aanbieders en vijftig aanvragers. De prijzen variëren van veertig tot vijftig cent per kilogram melk.

Het aanbod komt vooral van boeren die hun bedrijf langzaam willen beëindigen. Ze bieden een deel van hun quotum aan maar houden het land voor bijvoorbeeld de vetweiderij. Het gaat in dit geval veelal om oudere veehouders.

Ook een jongere categorie heeft zich op de markt laten zien. In dat geval gaat het om boeren die hun bedrijf niet willen beëindigen. Hun opvolger zit nog op school en om een of twee jaar gemakkelijk te kunnen overbruggen wordt het quotum in eerste instantie voor een jaar verhuurd.

Bij *Noord-Nederland* activeert men het leasen niet, maar men tracht wel aanbieder en aanvrager bij elkaar te brengen. Men heeft eind vorige week een lijstje gehad met tien aanbieders. Zij kregen de adressen van maar liefst 475 aanvragers. Bij de *Zuid Oost Hoek* in **Oosterwolde** schat men dat er enkele tientallen transacties zijn afgesloten. De meeste lease-contracten worden onderling afgesloten, zo is de indruk bij *De twee Provinciën* in **Gerkesklooster**. De contracten zullen naar verwachting worden geregeld in familieverband, in de naaste omgeving of na een tip van de vehandelaar.

Ook bij de andere fabrieken wordt het aantal niet groter geacht dan hooguit enkele tientallen. De *Goede Verwachting* in **Workum** heeft slechts enkele aanbieders van quotum geregistreerd. Het aantal huurders blijkt daar het honderdvoudige te zijn. Al eerder stelde directeur Siebre Jansen van de leasemelk in dit fabrieksgebied de duurste van het hele land zal worden.

Volgens de *Goede Verwachting* is leasen van melk over de fabrieksgrenzen beslist niet mogelijk. Bij *Noord-Nederland* heeft men ook de indruk dat de activiteiten binnen het gebied van de coöperatie plaatsvinden. Bij de *Zuid Oost Hoek* en bij *Huisternoord* in **Oudwoude** is men evenwel van oordeel dat er er wel een mogelijkheid kan worden gevonden deze regeling te omzeilen. Directeur Stoffer Groote in **Oosterwolde** houdt nog even een slag om de arm. Bert Knol van **Oudwoude** zegt evenwel dat er wel een mouw is aan te passen.

Als je een slapend quotum hebt kun je dat naar een andere fabriek overschrijven en het dan binnen het gebied van die fabriek gaan verhuren. Het is zelfs de vraag of dat alleen kan bij leveranciers. Ook leden zouden die mogelijkheid hebben zonder uittegeld te hoeven betalen. In de statuten van de coöperaties staat namelijk alleen dat er een leveringsplicht is van melk. Over quotum wordt niet gesproken. Quotum kun je in beginsel toewijzen aan de fabriek die je zelf uitzoekt, zo wordt geoordeeld.

Leeuwarder Courant 1989-04-08

Melkoorlog laait weer op

(KAF EN KOREN)

DE 'MELKLOORLOG' in het Noorden is met het bekendmaken van de melkprijzen weer in alle hevigheid losgebarsten. De wapens zijn gelijk aan voorgaande jaren, maar de munitie is scherper. Alles draait om de melkprijs die de grootste noordelijke coöperatie uitbetaalt: *Noord-Nederland*. Jaren achtereen bleef die achter bij de vrije fabrieken. Vier jaar geleden werd de achtervolging ingezet. Het verschil met de hoogste prijs van de vrije fabriek werd tot 0,9 cent per kilogram teruggebracht. Er was hoop. Vorig jaar werd die hoop de bodem ingeslagen: het verschil was weer opgelopen. Tot ruim twee cent.

Voor een boer met een quotum van 300.000 kilogram betekent dat dat hij *f*6000 minder ontvangt dan zijn buurman, die aan een vrije fabriek levert. Buurman hoeft daar niets méér voor te doen of te laten. Dit jaar gaat het dezelfde kant op. Het bestuur van *Noord-Nederland* heeft de ledenraad voorgesteld dit jaar een melkprijs uit te betalen van net boven de 85 cent bijna 2,5 cent lager dan de melkprijs van *De Goede Verwachting* van Workum, een fabriek die veelal model staat als het om vergelijkingen gaat.

De gevolgen voor *Noord-Nederland* zullen desastreus zijn. Nu al is bekend, dat er ruim 20 miljoen kilogram melk zal wegvloeien naar andere fabrieken: 6 miljoen kilogram naar *De Kievit* in Meppel, 8 miljoen naar *Acmesa* in Assen, 5 miljoen naar *Nestlé* in Schatsterbrug en een miljoen of 4 naar *Klaver Vier* (1,7 miljoen van Gebroeders Zijlstra uit Janum) en *Noordoost-Friesland*. De enige vreugde die *Noord-Nederland* hieraan kan beleven is gelegen in het feit dat met name de kleine coöperaties elkaar bekampen in elkaars reho. Voor vertrekkende boeren wordt het daar niet minder om.

De besturen van de vrije fabrieken hebben *Noord-Nederland* de wacht aangezegd. Zij zullen zich niet meer afzijdig houden, als er boeren van *Noord-Nederland* bij hen komen en melk aanbieden. Elke liter melk die buiten het Friese coöperatieve verband terecht komt, drukt namelijk op de exploitatie van de vrije fabrieken.

De vrije fabrieken en *Noord-Nederland* zorgen er immers samen voor dat *ccFriesland* in Leeuwarden aan zijn grondstof komt. Aangezien die top-coöperatie voor die melk een prijs uitbetaalt, die onder die van de fabrieken ligt, moet daar op worden toegelegd. Dat is een vast gegeven. Hoe minder melk men zelf krijgt te verwerken, hoe meer de *ccFriesland*-verplichting drukt op de uitbetaling aan de boeren.

De Goede Verwachting in Workum had *f* 6,6 miljoen meer kunnen uitbetalen als *ccFriesland* dezelfde melkprijs had uitbetaald als deze fabriek. Workum had dan de melk die nu naar Leeuwarden is gegaan, nog wel tot dezelfde waarde moeten brengen als de andere melk van deze fabriek. Met de huidige afzetmogelijkheden zou dat niet het grootste probleem zijn geweest. Het zou hebben betekend, dat Workum royaal boven de 90 cent per liter zou zijn gekomen.

Eerlijk gezegd, waren de vrije fabrieken al verzoend met de bijdrage aan de *ccFriesland*. Zij wisten dat van tevoren. Toen er echter een naheffing kwam van enkele tonnen, omdat *Noord-Nederland* niet geheel aan zijn verplichtingen kon voldoen wegens het wegvloeien van melk naar particulieren, was daar de druppel die de emmer deed overlopen.

Aller ogen

ALLER OGEN ZIJN derhalve gericht op *De Hemrik* in Leeuwarden, de plaats van vestiging van *Noord-Nederland*. In het recente verleden heeft *Noord-Nederland* getracht de moordende concurrentie in te dammen door gaten te stoppen en vooral fabrieksvriendelijk te opereren. De op de loer liggende concurrentie kreeg melk toegeschoven, een welkome geste in een tijd van krapte. Zo werd een overeenkomst met Nestlé gesloten om dat bedrijf maar wat rustig te houden. Er werd voorts melk afgeleverd bij Oudwoude met hetzelfde doel. Ook *Acmesa* in Assen kreeg wat melk toegestopt om de grootste dorst te lessen, hetzelfde gebeurde met *Wessanen*, die voor zijn fabriek in Dalfsen meer melk nodig had en bezig was wervende activiteiten te ontplooien. Dat glijmiddel werkt onvoldoende. De strijd is ontbrand. Op alle fronten.

Drie van de vier vrije fabrieken in Friesland krijgen tot dusver via een omweg melk van boeren die *Noord-Nederland* de rug hebben toegekeerd. Workum nam het contract van *Nestlé* over en kreeg vorig jaar 11 miljoen kilogram melk, die deze particuliere industrie bij *Noord-Nederland*-boeren had weggehaald. De *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde krijgt de melk van *Noordmelk* en *Klaver Vier*. Dat zijn betrekkelijk kleine ondernemingen, die leven van de onder *Noord-Nederland*-boeren heersende onvrede.

Hetzelfde is het geval met Oudwoude, dat de melk krijgt van de groeiende coöperatie Noordoost-Frieland, waarbij zich kortgeleden bij voorbeeld de bekende fokker Jan Reitsma uit Driesum heeft aangesloten. De plas van deze coöperatie is gegroeid tot 7,5 miljoen kilogram.

Gerkesklooster heeft niet zo'n 'postbus-coöperatie'. Deze fabriek krijgt wel boeren van *Noord-Nederland* op de stoep die de overstap willen maken. Men heeft het tot voor kort gelaten bij een kopje koffie en een sigaar. Zaken konden er niet worden gedaan.

Dan niet, en dus zochten de boeren andere mogelijkheden. Een deel van die boeren levert de melk aan bedrijven die niet onder de vlag van *ccFriesland* vallen. Dat nu stuitte Gerkesklooster steeds meer tegen de borst. Derhalve schaarden de voorzitters van de vijf Friese coöperaties zich

rond de tafel. *Noord-Nederland* werd te verstaan gegeven, dat de weigering om melk van Noord-Nederland-boeren aan te nemen, niet langer kan worden gehandhaafd. Een pikant detail is dat Oudwoude en Oosterwolde nu de concurrenten worden van hun eigen, satellieten *Noordoost-Friesland*, *Klaver Vier* en *Noordmelk*. Het kan druk worden op de erven van zich van *Noord-Nederland* loswekende boeren. Er zijn maar liefst negen gegadigden.

Structuur

DE DRUK VAN BUITEN en het wegvloeiën van melk (aan de verlangens van de op de wip staande boeren van Offingawier en Spannum kan men niet tegemoet komen en dus zullen ook zij wel vertrekken) heeft ook de spanning binnen *Noord-Nederland* verhoogd. Spanningen over de interne structuur bij voorbeeld. Niet dat die bij verandering de melkprijs zal opkrikken, maar een mens wil wel eens met daden komen.

Sinds de fusie van Frico en Domo in 1983, waaruit *Noord-Nederland* ontstond, is de structuur van deze coöperatie nog steeds onduidelijk. Men kent boeren die rechtstreeks lid zijn, maar de meeste boeren vallen onder de zogenaamde A-leden coöperatieve verenigingen als *De Takomst*, *De Foarutgong*, *De Eendracht*, *Het Klaverblad*, *Mid-Fryslân*, *Novac*, *Torenmeter* en *Domo-Be-dum*. Anderhalf jaar geleden werd aangekondigd dat die structuur zou veranderen en er één coöperatie met afdelingen zou worden gevormd. Het is nog steeds niet zover.

De eerste vergadering van de voorzitters over de melkkwestie moest dan ook door een tweede worden gevolgd. De voorzitter van *Noord-Nederland*, Geert de Jong, had geen mandaat van zijn coöperatieve verenigingen om beslissingen op dit terrein te nemen.

Met name *De Takomst* en *De Foarutgong* hebben de druk op de ketel verhoogd. De nieuwe structuur van *Noord-Nederland* moet er snel en onvoorwaardelijk komen, stellen deze coöperaties.

Domo weigert nog daaraan mee te doen. Die wil zijn eigen Drents-Groningse identiteit behouden. Een volledige fusie betekent dat je die dan opgeeft. De oude richtingenstrijd laait opnieuw op.

Het gevolg is bij voorbeeld, dat er al een paar vergaderingen achtereen is gesproken over het invullen van de vacature van de vice-voorzitter van *Noord-Nederland*. Domo claimt die post, maar de Friese coöperatieve verenigingen vinden dat niemand zo'n claim kan leggen. Dus is er nog geen vice-voorzitter.

Ach, alles komt nu weer bovendrijven in de trant van: weet je nog van toen. Vlak na de fusie tussen Domo en Frico vond men toen bij Domo een lijk in de kast: er was onaangekondigd bijna f40 miljoen achter de muziek aan. Dat bedrag is nog steeds niet geheel boven water.

Nog zo'n intern punt: vorig jaar krikte *Noord-Nederland* de melkprijs op door van de vrijgeval- len WIR-premie zo'n f 10 miljoen daarbij te betrekken. Slechts f 5 miljoen ging naar het eigen vermogen. Vrijgevallen WIR-premie is in feite eigen vermogen. Er werd dus ingeteerd. De lage melkprijs van vorig jaar kon namelijk niet geheel en al uit de exploitatie worden betaald. Dit jaar zullen er, als de ledenraad daarmee akkoord gaat, weer miljoenen aan WIR-premie in het melk- geld worden gestopt. Meer nog dan vorig jaar. Dit uitkleden past bij de Groningse opvatting over coöperaties.

Vorig jaar leidde het bekend worden van de melkprijs van *Noord-Nederland* tot demonstratieve vergadering van leden in Wommels, Oranjewoud en Leeuwarden. Dit voorjaar zal het niet anders lopen. Sommige bestuurders hebben de agenda al weer klaar liggen.

De ontwikkeling van de melkprijs van *Noord-Nederland* heeft uiteraard gevolgen voor de fusie-besprekingen tussen *Noord-Nederland* en *ccFriesland*. De leden van *Noord-Nederland* krijgen een lagere prijs dan de leden van de vrije fabrieken. Het feit dat Noord-Nederland royaal meer uitbetaalt dan de andere grote joneng in Nederland (*DMV-Campia* 83,82, *Melkunie-Holland* 83,10 en *Coberco* 84,47) speelt in dit geval geen enkele rol. Daar komt nog bij, dat *ccFriesland* evenmin aan de melkprijs kan komen. De Drents-Groningse sectie in het Noord-Nederland-be-stuur heeft al laten weten voorlopig geen fusie te willen. Hoofd directeur Ir. Bernard Bijvoet was het daar wel mee eens.

Twee keer min is in dit geval min. De plus is voor *ccFriesland*-directeur Ir. Arie Kranendonk. Hij mag blijven tot er redelijk zicht is op zijn pensioen, of de fusie moet door onvoorziene ontwikke-lingen eerder haar beslag krijgen.

Leeuwarder Courant 1989-04-29

Vooruitzien in wrok

KAF EN KOREN

DE DREIGEMENTEN van enkele coöperatieve verenigingen die mede *Noord-Nederland* vormen, hebben iets van die van de veldheer, die zet: „Voorwaarts kameraden Wij trekken terug”. Wat voor die verenigingen geldt, gaat ook op voor de voorzitter van *Noord-Nederland*. Geert de Jong en voor directeur Wiebren Boersma. Zij zien, om met John Osborne te spreken, om in wrok. Iedereen bij *Noord-Nederland* schijnt spijt te hebben De een omdat hij ooit zijn handtekening heeft gezet onder iets dat op den duur een fusie moest worden, de ander omdat hij ooit heeft meegewerkt aan de ontmanteling van de *Friese Zuivelbond*.

De bestuurders van *Noord-Nederland* staan voor een onmogelijke taak. Zij moeten in een paar weken doen dat hun in zes jaar niet is gelukt: perspectief bieden en het vertrouwen bij de boeren terugwinnen. Dat kan alleen via de kannibalistische methode van koppen tellen en koppen snel-len.

Het bedrijfsresultaat krik je natuurlijk niet in een zucht en een scheet op tot het vrije-fabrieksniveau. Is het vertrek van drie directeuren voldoende? Kan men volstaan met het aanstellen van Geert Cnossen als voorzitter? Of moet Wiegel er zelf aan te pas komen? Het provinciaal bestuur is per slot van rekening ook verontrust na door de standsorganisaties op de hoogte te zijn getiteld. Die standsorganisaties zelf zijn het ook, evenals de werknemers.

Ach, wie is niet verontrust. Hoe meer verontrusting, hoe groter de chaos, des te eerder komt er licht aan de einder. Zo pleegt dit soort processen zich te voltrekken. Tenminste: elders. Hier ligt het even anders. De Frico-ploeg en de Domo-ploeg hebben elkaar van meet af aan gewantrouwd. Zoiets los je niet op met een helder, perspectiefrijk plan.

De Friese leden van *Noord-Nederland* voelen er wel wat voor om de coöperatie te splitsen in een Fries en een Gronings-Drents deel. Dan ben je tenminste van die stammentwisten af. Nog liever zou *De Takomst* zien dat de *Goede Verwachting* in Workum eens een balletje over eventuele samenwerking opwierp. Het Friese deel moet er wel voor zorgen niet weer in de oude Frico-situatie terecht te komen. Die laat zich namelijk beschrijven als een streekroman met pikante details. Op het moment dat *Noord-Nederland* werd gesticht, vonden ze bij de

Frico in Oosthuizen machines die al een jaar in het krat stonden en nog nooit waren uitgepakt Dit ter illustratie.

Het is wel zaak, dat zo'n ontbinding door alle partijen wordt beleden. In Friesland heerst onrust, in Groningen eveneens, zij het vooral in het Ommelander gebied, maar in Drenthe is het vrij kalm volgens bestuurslid Machiel Sol. De onrustige Friese boeren drijven de Domo-boeren in een steeds comfortabeler positie. Ze slaan het Friese gedoe met belangstelling gade „Wij moeten maar eens zien, dan kunnen wij altijd nog eens krek'n „ Zij hoeven niet zo nodig. Als de Friese boeren *Noord-Nederland* uiteen willen rafelen, zullen zij hun medewerking weigeren en draait Friesland voor de grootste brokken op. Friesland is dan de eisende partij en die is altijd duurder uit.

Drenten zijn boere-slim. Bijna net zo slim als de boeren die nu *Noord-Nederland* verlaten. Die kunnen. voorzover zij lid zijn, weg na betaling van het uitteegeld, zijnde zo'n 7,5 cent per kilogram melk. Hoe meer boeren er nu weggaan, hoe slechter het wordt voor de overblijvers. Zij kunnen bij een ontvechting van *Noord-Nederland* niet volstaan met alleen uitteegeld. Zij blijven met de boedel achter. 3040 man.

Ontbinding

DE TOP VAN NOORD-NEDERLAND, in casu Geert de Jong en Wiebren Boersma, heeft op de vergadering van de Zuivelbond geklaagd over het gebrek aan saamhorigheid in de noordelijke zuivelwereld. De platformfunctie, die een zuivelbond zou kunnen vervullen, is afgekald. Dat is de volstrekte waarheid. Jammer alleen, dat het juist *Noord-Nederland* is geweest die de zuivelbond heeft uitgekleeft. Eerst het technische en administratieve apparaat en vervolgens werden de tanden gezet in het platform.

Een schrijnend voorbeeld daarvan was dat de toespraak van Geert de Jong (hij is ook voorzitter van de Zuivelbond) onbecommentariceerd de vergadering doorliep. Hij gaf de ene voorzet na de andere, van alle kanten had erop kunnen worden geschoten, maar de bondsleden hoorden het aan en lieten het gaan.

Noord-Nederland, zo zei De Jong, heeft gekozen voor een breed assortiment, de vrije fabrieken voor kaas. Kaas kent een uiterst vriendelijke markt en laat zich goed betalen. Dus betalen die vrije fabrieken een hogere melkprijs uit. Dat verhaal klopt niet.

Uit het overzicht van het weekblad *Boerderij* van 18 april blijkt namelijk, dat fabrieken die niet vrijwel uitsluitend kaas in hun assortiment hebben, toch een hogere melkprijs uitbetalen dan *Noord-Nederland*. De speciaal-produktenfabriek *Heino Krause* (tweevijfde melk van eigen boeren, drievijfde bijkoop) komt bijna anderhalve cent hoger uit dan *Noord-Nederland*. *Novo* in Raalte (de helft kaas, de helft poeder) komt ook ruim een cent boven *Noord-Nederland* uit Het verschil met *De Kievit* in Meppel (de helft kaas en de helft spectraalprodukten) is nog groter.

Het wonderlijke van dit alles is dat ook de veehouders van Noord-Nederland een prima melkprijs hebben gekregen. De prijs is nog nooit zo hoog geweest en het komende melkprijsjaar zal dat waarschijnlijk opnieuw het geval zijn. „Afbraak uit weelde.” zo zei Geert de Jong terecht. In de akkerbouw is het allemaal kommer en kwel en daar kan een grote coöperatie als de ZPC zich moeiteloos staande houden. Bij armoë blinkt het perspectief namelijk eerder dan bij welvaart. Akkerbouwers kunnen samen te keer gaan tegen de boze overheid, veehouders zoeken de vijand in eigen gelederen. Zo'n strijd is pijnlijk en leidt per definitie tot verdeeldheid.

Noord-Nederland: snijden zonder mes

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

NOORD-NEDERLAND heeft met het aantrekken van drie topmanagers uit het internationale commerciële milieu gekozen voor een zachte aanpak. Iedereen en alles wordt gespaard, er worden geen spijkers met koppen geslagen. De drie adviseurs krijgen de opdracht opnieuw het wiel uit te vinden. In een stapel rapporten ligt de koers voor een modern marktgericht beleid al verankerd. Kennelijk is het nu nog steeds nodig dat anderen moeten zeggen wat men zelf niet aandurft. „De centrale doelstelling is om te komen tot een efficiëntere en meer hoogwaardige organisatie”, zo staat het in de gistermiddag uitgegeven verklaring. Daar zijn betere, zij het drastischer middelen voor nodig.

Het centrale punt bij *Noord-Nederland* is dat de veehouders onvoldoende vertrouwen in deze coöperatie hebben. Niet alleen de veehouders hebben dat, ook de vakbonden spreken regelmatig dat oordeel uit. Op het moment dat een dergelijk tekort zich manifesteert, komt de argwaan tot ontplooiing. Niets en niemand deugt meer. Achter elke maatregel ziet men beren en spoken. Rationalisatie in de kaas- en consumptiemelksector zullen worden doorgezet, aldus staat er geschreven. Dick Heinen en Henk Amperse - de vakbondsmannen, die *Noord-Nederland* in hun portefeuille hebben - staan direct op scherp als ze zoiets lezen.

De besturen van de onderliggende coöperaties hebben gisteren een dag vergaderd, geschorst en weer vergaderd, om een middel te vinden uit de impasse te komen. Zij hebben het niet aangedurfd een kerel uit te maken en een daad te stellen. Weer adviseurs, weer uitstel van de perspectief biedende beslissing. Over twee maanden zullen er plannen op tafel worden gelegd om het rendement te ver teren.

De besturen hebben een kans voor open doel laten liggen. Ze hadden het lef moeten hebben om te zeggen: jammer, maar het is ons na zes jaar *Noord-Nederland* niet gelukt er een krachtige organisatie van te maken. Ze hadden nu als eerste daad de juridische fusie aan de orde moeten stellen. Na twee jaar praten daarover zal er toch wel ergens een model klaarliggen, mag men veronderstellen.

Op dat moment hadden de boeren kunnen kiezen welke bestuursleden men had willen houden en welke men had willen lozen. Hei is onzin om te zeggen dat alle bestuursleden moeten oprassen. De boeren hadden alleen de kans moeten krijgen een frisse wind door de vermolmde structuur te laten waaien. Dat lucht op.

Zitvlees en pluche-gehechtheid zijn evenwel eigenschappen die niet vreemd zijn voor organisaties in de landbouw. Wie sterk is en krediet heeft komt vanzelf terug, wie dat niet heeft verdwijnt. Op die manier leg je bovendien in één beweging de verantwoordelijkheid waar die hoort in een coöperatie: bij de boeren.

De zachte aanpak waar men nu voor heeft gekozen leidt tot melkverlies en niet tot een onmiddellijk herstel van vertrouwen bij de boeren. Al weer externe adviseurs, alsof er in de loop van de afgelopen jaren al niet genoeg zieners hun auto's op de Leeuwarder Hemrik hebben geparkeerd. Die nieuwe zieners moeten twee produktgroepen vormen. Kortgeleden stond in het fusierapport

voor het samengaan met CCFriesland nog dat er naar vier produktsectoren moest worden gekeken Ach ja, zo kan men een tijdje doorgaan, maar daar mee trek je weifelende boeren niet over de streep.

Gevaar

DOOR DIT UITSTEL van ingrijpende beslissingen ontstaat voor *Noord-Nederland* een gevaar. Deze week liet CCFriesland weten hard op weg te zijn naar betere tijden. Voorzitter Boyen de Boer sprak met verve en gedrevenheid over de nabije toekomst. CCFriesland gaat zich meer en meer op de Europese markt begeven met produkten die *Noord-Nederland* al heeft of eigenlijk ook zou moeten hebben. Wie koffie drinkt heeft de keus uit een wolkje van de CCFriesland of een vlokje van *Noord-Nederland*. Wie jong is en fris wil drinken kan kiezen uit Cheers van CCFriesland of Yor van Noord-Nederland.

Dat elkaar overlappen dreigt hand over hand toe te nemen. CCFriesland zit op de toer van produkten met een hoge toegevoegde waarde. (Dat is overigens niet hetzelfde als winst Daar weet men bij de toetjesfabriek van Mona in Woerden over mee te spreken). Noord-Nederland denkt aan 'uitbreiding van de speciaalproduktenactiviteiten'. De kans dan men elkaar raakt in de markt is groot en wordt alleen maar groter.

Het is opmerkelijk en aan de buitenstaander niet meer uit te leggen dat *Noord-Nederlanders* in het CCFriesland-bestuur op het gaspedaal drukken en in het eigen bestuur de voet bij de rem houden.

Geen wonder dat Noord-Nederland-voorzitter Geert de Jong even bedenktijd vroeg toen hem de plannen voor de grondwetswijziging van CCFriesland werden aangezegd. Wel een wonder was het dat in diezelfde vergadering Bertus Faber van de Noord-Nederland-coöperatie. De Foarút-gong meteen bereid was zijn goedkeuring te geven, evenals de Noord-Nederlandbestuurders in het CCFriesland-bestuur De Jong kreeg er even van langs van CCFriesland-voorzitter Boyen de Boer, ook lid van het bestuur van *Noord-Nederland*.

Het illustreert nog eens ten overvloede de noodzaak dat *Noord-Nederland* in de allereerste plaats orde op zaken moet stellen in eigen huis. Daar ligt de kern van het probleem. Met het verschuiven van die beslissing naar het najaar bewijst men de boeren een slechte dienst.

De boeren van *Noord-Nederland* zitten niet te wachten op nieuwe adviseurs, de boeren zitten op maatregelen te wachten. Een van die maatregelen is bij voorbeeld de 'definitieve samenstelling van de directie'. Kortgeleden werd al een wijziging aangekondigd, maar die is niet doorgevoerd. Die is nu ook naar het najaar verschoven.

De huidige directie struikelt herhaaldelijk over de structuur van de organisatie. Niet aller ogen zijn namelijk gericht op Kwatta. Voorlopig hobbelt men op deze manier nog een tijdje door. Maandelijks komen het bestuur van een onderliggende coöperatie bijeen. Veelal neemt een directielid deel aan dat overleg.

Zo'n directeur geeft dan tekst en uitleg. Als er vragen komen over zaken die niet lopen zoals ze hadden moeten lopen, zal zo'n directeur de menselijke kant van zijn wezen naar voren halen en zeggen dat het niet aan hem heeft gelegen, maar aan een ander. Zeg nou zelf, je gaat als directeur van *Noord-Nederland* toch niet aan je bestuur vertellen dat het jouw schuld was dat onlangs de kaasnotering met twee dubbeltje naar beneden ging, al lag dat wel aan *Noord-Nederland* (en aan DMVCampina) Op die manier wordt er verontrusting warm gehouden en gloeit de argwaan. En dat gaat al veel te lang.

De marathon van de ‘mislukte quotumboeren’

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE GROEP van ‘misleide quotumboeren’, de groep van Bartele Bosma uit **Oudwoude**, moet zo langzamerhand beschikken over het uithoudingsvermogen van een marathonloper. De procedure, waarin deze boeren verzeild zijn geraakt, duurt wel erg lang. Voor de aanvankelijk geïnteresseerden blijktbaar te lang. De quotumboeren zijn in de fase aangekomen, die voor een groot deel wordt gekenmerkt door herhaling van zinnen en argumenten. Ze worden steeds meer op zich zelf teruggeworpen. Vorige week in ten Haag, toen hun zaak weer onderwerp van gesprek was in de vaste kamercommissie voor landbouw, waren de rijen dan ook uitgedund. De standsorganisaties waren er niet, het Quotumbureau uit Heerenveen was er evenmin.

Dat het Quotumbureau van Lammert Gorter en Pier de Vries schitterde door afwezigheid, heeft bij de boeren de indruk gewekt te maken te hebben met eierzoekers die zich niet om de nazorg bekommeren. Zo van: het geld voor de bemiddeling bij de quotumhandel is binnen en voor de rest is het wachten op de dingen die gaan gebeuren. „Wy foege der neat oan ta”, verklaarde Gorter zijn afwezigheid. Hij ontkent overigens, dat zijn bureau zich niet meer bezig houdt met de quotumaffaire.

De club van Bartele Bosma is vooral aangewezen op de CCLB in Leeuwarden en op het landbouwschap. Mr. Yme Kuiper van de CCLB is manifest aanwezig, als de boeren hun belangen bepleiten. Het Landbouwschap blijft de minister wijzen op zijn feilen. De zaak is derhalve gedelegeerd. Het voordeel is, dat de lijnen korter zijn. Het nadeel is, dat de quotum boeren morele steun en enige massaliteit ontberen.

Minister Braks maakt daar gebruik van. Laat dat maar aan hem over. Met een uitpuilende publieke tribune is de bewindsman eerder tot toegeven bereid, dan wanneer slechts een handjevol mensen de beraadslagingen volgt. Braks is geneigd zich dan harder en onverzettelijker op te stellen. Alzo geschiedde vorige week.

Ook mogen de quotumboeren hun hoop vestigen op twee kamerleden: Piet Blauw (VVD) en Servaes Huys (PvdA). De fractie van het CDA heeft zich tegen hen gekeerd, met Jan van Noord uit Dwingeloo voorop en Jan Nijland uit Steggerda en Jacob Reitsma uit Emmeloord als zwijgende volgers.

Nieuw

HET QUOTUMPROCES biedt echter steeds weer nieuwe perspectieven voor de slachtoffers. Het ministerie zit er duidelijk mee in zijn maag. Daar doen de grote woorden van de minister, zijn opper-voorlichter Cees Gravendaal en de halsstarrige maar principiële houding van Jan van Noord, niets aan af. Ze versterken die indruk eerder.

Braks is te voorbarig en te inconsequent geweest met het intrekken van deze quota. De weg terug is moeilijk. De minister is nog niet van plan die af te leggen. Even slikken, even door de knieën en de zaak was opgelost. Braks neemt nu de houding aan van een scheidsrechter, die ook nooit openlijk een fout durft toe te geven. De minister beschermt ambtenaren op zijn ministerie en dat gaat ten koste van boeren.

Braks was allang door de bocht gegaan, als de kamerleden zich en bloc tegen deze handelwijze hadden verzet. Dat is niet gebeurd. Met de verkiezingen voor de deur zal dat voorlopig ook niet

gebeuren. VVD en PvdA zullen elke gelegenheid aangrijpen om de minister te beschadigen, het CDA zal hem door dik en dun verdedigen. Op die manier komt er een extra waas over een toch al nevelige kwestie. Daar is niemand bij gebaat.

Braks doet bij niemand het gevoel van rechtszekerheid gloren. Hij slaat er in om 'as mále Jan yn 'e hinnen'. De minister moet nog een maniertje aan de hand worden gedaan om zo schadevrij mogelijk uit deze affaire tevoorschijn te komen. Dat is nog niet gelukt. Hoe langer het duurt, hoe moeilijker het wordt.

DE NEDERLANDSE boerenstand is van de wakkere soort. Het lag voor de hand, dat er - op het moment dat de superheffing werd ingevoerd - constructies zouden worden uitgedokterd om de strenge regels te kunnen ontduiken. Het ambtelijk apparaat heeft de regelgeving dan ook bij herhaling moeten bijstellen en aanvullen, maar niet alle gaten zijn gedicht.

De boeren kregen een quotum dat maximaal 20.000 kilogram per hectare kan zijn. Quotum en grond werden als eenheid beschouwd. Van meet af aan werd er geschoven om het leven: quotum werd van het ene stuk land gehaald en op een ander stuk, in een ander gewest geplakt. Tussen de 1500 en 2000 *schuifmelkconstructies* zijn er geweest in Nederland.

Aankankelijk werd het geschuif oogluikend toegestaan. Zeker toen bleek, dat er op die manier quotum uit Friesland naar Brabant 'emigreerde'. Het Quotumbureau in Heerenveen rook zijn kans en er kwam een omgekeerde beweging (quotum van het Zuiden naar het Noorden) op gang, dat moment trok Brabant bij Braks aan de bel.

De minister gaf gehoor aan zijn directe achterban en trof maatregelen. In eerste instantie werden 138 schuifquota ingetrokken. De betrokken boeren kregen op aandrang van kamerleden de gelegenheid voor een commissie te verschijnen om hun bezwaren toe te lichten. Er kwam enige verlichting.

Kamerlid Piet Blauw evenwel: „Ik ken 58 identieke transacties. Van 12 boeren is het quotum gedeeltelijk ingetrokken, van 41 boeren is het niet ingetrokken en van 5 boeren is het helemaal ingetrokken'. Met andere woorden: de zaak rammelt aan alle kanten. Schuifmelkconstructies mochten in bepaalde gevallen, zij het dat de criteria onduidelijk bleven. Als 'te goeder trouw' is gehandeld, is er een kans dat de boer zijn quotum mag houden.

Wie niet akkoord ging met de uitspraken van de commissie van bezwaarschriften, kreeg een herkansing. Het Quotumbureau in Heerenveen kon in die fase nog drie klanten geruststellen: zij mogen hun quotum houden. Dat is gebeurd door het simpele feit, dat de notaris nog even een briefje schreef naar het ministerie waarin het begrip 'te goeder trouw' werd aangescherpt.

In februari van dit jaar wijzigde de minister de regeling. Schuifmelkconstructies werden uitgebannen. Akkoord, zei het Landbouwschap, maar daarmee zijn de gevallen die voor die datum bekend waren niet opgelost. Zo sleept het conflict zich voort. Het is uitgegroeid tot een prestigezaak. Dat bleek vorige week nog eens overduidelijk, toen Braks poogde elke eerder ingebrachte nuance uit te gummen.

Bartele Bosma en zijn mannen hopen nu dat de discussie over hun geval de Kamercommissie voor landbouw zal ontstijgen en in een plenaire zitting van de Kamer zal worden ingebracht. Dat is een mogelijkheid.

CDA

NOG SNELLER ZOU het gaan als het CDA de gevolgen van zijn uitspraken serieus zou nemen. Woordvoerder Jan van Noord stelt zich op het standpunt dat deze constructies beboet moeten worden met het intrekken van het quotum. Dan moet het CDA zeggen dat alle 1500 tot 2000 gevallen zo worden behandeld en niet eerst 138 en straks nog een keer 250 en later de rest. Die stap heeft het CDA niet gezet. Van Noord zien wij er wel voor aan dat te willen. Zijn fractiegenoten durven dat niet aan, zeker niet nu er verkiezingen op komst zijn.

Voor de club van Bosma zou een complete aanpak de beste oplossing zijn. Zijn vereniging zou uitdijen van 66 tot ruim 1000 leden. Ze hebben nu allemaal f 1000 per persoon gestort voor juridische bijstand. Met een miljoen in kas moet je een goede advocaat kunnen inhuren. De man staat al te popelen. Hij kan simpel teruggrijpen de 58 'identieke gevallen' van Blauw. Braks heeft de boeren al aangeraden „dan maar naar de rechter te stappen”. Kennelijk is een nederlaag voor de rechtbank voor een minister minder kwetsend dan een nederlaag in de kamer, maar het blijft een zwakgebod.

Het CDA moet laten zien, dat het een partij van kerels is en niet van weerhanen. Als het helden zijn, ondernemen ze nog voor de verkiezingen actie. De zaak sleept te lang voort, dompelt mensen al maanden en maanden in onzekerheid en zwakt de toch al niet grote geloofwaardigheid in de politiek nog verder af. Quotumboeren vallen net zo goed als bos en beemd onder het veel geroemde rentmeesterschap.

Leeuwarder Courant 1989-06-17

ook in MAP Campina-Melkunie

De roep om 'groot' klinkt weer

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

AL EEN PAAR JAAR achtereen wordt het verschijnen van jaarverslagen van zuivelcoöperaties omlijst door fusieklinken. De samenwerking in Nederland moet beter en als het kan, moeten er verbindingen worden gelegd met buitenlandse ondernemingen. Op die laatste weg is verkeer te zien, de eerste zit nog vol kuilen en bulten. Het Noorden wordt vaak opgevoerd als het gebied waar niks kan als het om samenwerking gaat, maar in feite is het in geheel Nederland van hetzelfde laken een pak. Als *Melkunie-Holland* en *DMV-Campina* vinden dat samenwerking in Nederland zo bitter nodig is, waarom kruipen ze dan niet bij elkaar, vraag je je af.

Het gebeurt niet, nog niet tenminste. Kennelijk is men nog wat huiverig voor de achterban. Kennelijk is men bang dat - wanneer alle vier grote coöperaties niet in één keer de stap zetten - er een of twee zullen achterblijven, die hun eigen weg zoeken. Als men werkelijk overtuigd is van het nut dat in Nederland de vier grote coöperaties samen één blok moeten vormen, zou men de mogelijkheid lang geleden al hebben kunnen aangrijpen. Zuivelaars treffen elkaar bijna wekelijks hetzij bij het Produktschap voor Zuivel, hetzij bij het Nederlandse Zuivelbureau, hetzij bij de Zuivelbond FNZ, om maar niet te spreken van de bijeenkomsten die er om de haverklap worden gehouden in het motel van Nulde.

De kleine coöperaties - zij vormen het vijfde blok in Nederland - horen de uitspraken met enig genoegen aan, spreken spottend over de 'profeten' die het allemaal zo goed weten, maar houden zich rustig. Zij zullen niets liever zien dan dat de vier groten één blok gaan vormen. Ze kunnen

altijd nog op die trein springen, als blijkt dat die op het goede spoor wordt gerrangeerd, maar nu is die behoefte er nog niet.

Het spreekt wellicht tot de verbeelding dat particuliere zuivelaars in Nederland groot zijn. *Nestlé* is een wereldwijd concern met tal van andere activiteiten dan alleen zuivel. *Wessanen*, de vermarkter van de succesvolle *Leerdammer*, is eveneens groot in Nederland en *De Kievit* in **Meppel** vormt een onderdeel van de *Hoogwegt-groep*.

VERDERE BUNDELING van krachten is ogenschijnlijk een logische strategie. Van de melk in de EG wordt ruim 11 procent in Nederland verwerkt door zes combinaties: de vier grote coöperaties, de kleine coöperaties en de particulieren. De particuliere hoek heeft zo'n 15 procent van de in ons land te verwerken melk, de rest is verdeeld over de andere vijf.

„Nederland is in het grote Europa niet meer dan een provincie,” zei topman Cor Boonstra van DE op 20 december tegen de boeren van *De Foarutgong* bij Van der Weg in **Damwoude**. De omvang van de Nederlandse melkplas geeft aan dat een zuivelblok van de huidige grootte niet meer dan 2 procent van de Europese melk heeft. Tja, als je het van die kant bekijkt, is zelfs een fusie van de totale zuivelindustrie in Nederland niet meer dan een eerste vereiste.

De vier grote blokken zullen die stap straks wel zetten, maar dan op het moment dat iedereen zegt dat het eigenlijk te laat is. Zo is het tenminste altijd gegaan met zuivelfusies. De vier groten worden bestookt met adviezen in die richting. Cor Boonstra heeft het kritiseren van de zuivel tot zijn ‘tweede tak’ verheven.

Hij richt zijn speerpunten niet alleen op het ontbreken van samenwerking, ook op het feit dat de zuivel te krampachtig vasthoudt aan melk. Zuivelondernemingen moeten zich ook op ander terrein begeven. DE is toch naast producent en verkoper van koffie, thee en tabak ook producent en verkoper van onder andere schoensmeer, tandpasta en auto poetsmiddelen.

Dat voorland ligt nog ver verwijderd van de huidige zuivelindustrie, al wordt er wel eens een voorzetje in die richting gegeven. Arie Kauffman van de aardappelcoöperatie heeft al eens gesuggereerd, dat samenwerking tussen zuivelcoöperaties en coöperaties op het gebied van de akkerbouw helemaal niet zo ‘frjemd’ hoeft te zijn. Aardappelen en melk lijken dichter bij elkaar te liggen dan schoensmeer en koffie, maar de mensen die met initiatieven moeten komen, staan verder van elkaar af. De lieden aan de top nog niet eens, maar hun achterban wel.

Wat dat betreft, werkt een coöperatieve structuur in de huidige vorm fnuikend. Die structuur heeft dan ook haar langste tijd gehad. Er wordt aan alle kanten aan geknabbeld. De directies willen een groter mandaat en naarmate dat groeit, moet de aansprakelijkheid van de leden worden verkleind. Leden worden meer en meer leden-aandeelhouders.

Een geringere aansprakelijkheid leidt er automatisch toe, dat de leden-aandeelhouders minder afhankelijk worden van hun coöperatie. In de praktijk komt dat er op neer, dat het uitteegeld dat zij moeten betalen voor het geval zij naar een andere vermarkter van hun produkten willen, ook wordt verlaagd. Op die manier kunnen grotere coöperaties aanvaardbaar worden voor de boeren. Vasthouden aan de bestaande binding met de coöperatie belemmert fusies.

De lossere binding met de boeren heeft tot gevolg, dat de betreffende onderneming meer ondernemend moet zijn dan nu het geval is. De druk op het management om meer rendement te halen

wordt groter. Dat is de prijs die de supporters van het samengaan zullen moeten betalen. Ze moeten meer dan nu met het water voor de dokter verschijnen. In de particuliere zuivelindustrie is dat nu al het geval. Daar kunnen de boeren van de ene dag op de andere vertrekken.

Leeuwarder Courant 1989-09-22

Spannend hoofdstuk in zuiveltrilogie

(Geen KenK – WILLEM STEGENGA)

ER KOMT eindelijk spanning in de zuiveltrilogie. Dat is nodig ook, want het begon op een langdradige, oerpreutse streekroman te lijken, een gebed zonder einde. En ineens gebeurt er van alles.

Het gaat zo: In een buurtschap verderop is vrijerij. Het lijkt op een huwelijk uit te draaien. De roomse boerenzoon Campina uit het ondeugende Brabantse land scharrelt met de nogal wereldse boerendochter Melkunie uit Holland. Aan de noordkant staan de buurlui met schalkse blikken te smoezen, ook al worden hun harten verteerd door jaloezie. Zij zijn een beetje geschrokken en gefrustreerd. Het gevaar doemt op dat hier op deze manier de eigen dochters niet uitgetrouwde kunnen worden. Wat is erger dan ‘der oer te bliuwen’? Bij de wat ‘stoertske’ noordelijke boer begint het te kriebelen. Hij toont zich eindelijk bereid de hand in eigen boezem te steken.

Ja, het noorder buurtschap had zich al dikwijls in de opkamer terug moeten trekken. Dan moest er weer iets worden uitgepraat. Maar ach, in iedere huishouding is het wel eens hommeles. Men ziet maar niet de voor de hand liggende mogelijkheden om elkaar in eigen kring de liefde te verklaren onder het motto ‘soart siket soart’. De huwelijkskandidaten tonen zich laatbloeiers. En als iedereen dan ook nog een beetje mee gaat vrijen, dan wil het wel eens verkeerd uitpakken.

Wel, daar verderop, in het Zuiden, komt een nieuwe liefde tot bloei. Dus, in het Noorden is het tijd voor nader beraad. ‘Rabje’: Men vindt dat de familie Campina iets weg heeft van een mafia-familie: Ze houden het door dik en dun met elkaar. En ze zijn ook niet open. Nee, dan in het Noorden, daar zijn de gordijnen nooit dicht. daar wordt het nooit echt schemerig. Dat vrijt niet licht

Tot in de kleine uurtjes staan ze te kletsen over de romance in het Zuiden. Foei, ze willen daar macht. Men zou eens moeten weten dat de boerendochter Melkunie uit Holland zojuist nog stiekem verking had met de wat krom pratende maar degelijke boerenzoon Coberco uit het Oosten. Is het dan niet opgevallen dat die verking uittraakte, omdat Coberco, dankzij zijn Saksische wantrouwen, er achter kwam dat men in het voorhuis van Melkunie een gat in de hand heeft? Inderdaad het leeft daar veel te royaal. En zoveel koeieraampjes telt de westelijke hoeve ook weer niet.

En nu dan gaat in de noordelijke opkamer behalve de jaloezie, het zelfverwijt en de zelfkritiek aan een ieder vreten. Er volgt familieberaad. Doel: rust in de huishouding en als de weerlicht een huwelijkspartner optrommelen. Veel keus is er niet. Het moet maar eens zonder de aanwezigheid van de geestelijk raadsman, de notaris, de huwelijksvoorlichter en al die loslopende welzijns-werkers. Ook de eerste en tweede arbeider, de ‘grutfeint en lytsfeint’ moeten niet langer op de stoel van de boer gaan zitten. ‘De boer moet sels de leie ha.’

'It sil heve': De boerendochter van Fries-Drentse bloede rijdt in de sjees de boerenzoon uit het Oosten tegemoet. Beiden moeten het hoofd er bij houden, verstandig zijn en nochtans rijp en hartstochtelijk. Thuis hoopt 'it omsittend laach' heimelijk op een gedwongen verstandshuwelijk. Als het lukt bestaat er geen beter huwelijk.

Natuurlijk, in het noordelijk buurtschap zullen ook enkelingen eerst nog even staan smoezen, zij zullen oren dat voor alles in eigen huis orde op zaken moet worden gesteld. Want het 'keallet swier en men is swier te rissen'.

Maar alsdan blijkt dat ook in de liefde van een nood een deugd kan worden gemaakt komt het happy end in zicht. Als het Noorden en Oosten 'de lapen gear smite' 'n alle lusten en lasten worden gedeeld, en als de twee het voorspel niet laten bederven door eerst weer over erfenissen te gaan zeuren, dan 'hat se byt'. Met als bijkomend voordeel dat ineens glashelder wordt dat de probleempjes in eigen huis klein en onbenullig zijn.

Een liefdesverklaring tussen Noord-Nederland en Coberco nu, zal de bestaande zwarigheden relativieren. men zal ervaren dat een noordoostelijk huwelijk uiteindelijk nog meer 'kowerutsjes' oplevert dan dat zuidwestelijke verstandshuwelijk. Zo zal de boerenroman toch nog een ijzersterk slot kunnen krijgen.

Leeuwarder Courant 1989-10-28

Overmoed van de grote coöperatie Cebeco

KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA

CEBECO-HANDELSRAAD in Rotterdam is op afstand de grootste agrarische coöperatie in ons land. Dat is mooi, want groot is mooi. Met een omzet van f3,7 miljard komt ze f 0.4 miljard boven de grootste zuivelcoöperatie van ons land uit - *Coberco* in Zutphen. Als *DMV-Campina* in Veghel en *Melkunie-Holland* in Woerden straks hun fusie hebben gesmeed, staan ze met een omzet van f4,7 miljard bovenaan. Als *Frico/Domo* en *CCFriesland* ook zo ver komen, zijn ze tweede met f 4,4 miljard omzet. Dat wil zeggen: als Cebeco-Handelsraad de zuiveljongens niet voor is, door weer een bedrijf in te lijven.

Cebeco-Handelsraad. van oorsprong een veevoercoöperatie, heeft in de loop der jaren namelijk bij 85 ondernemingen de voeten onder de tafel gezet. Van *Procaem SA* in het Franse Bourges tot *Hanewacker* in Sneek, van *Mercol Mineraloel* in het Zwitserse Zug tot *Polem* in Lemmer. De coöperatie heeft belangen in de aan- en verkoop van veevoer, de verwerking van veevoer, meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen, zaaizaad, pootgoed en veredeling, de afzet van akkerbouwprodukten, de mechanisatie. Bedrijfs- en winkelartikelen, brandstoffen, de automatisering en zelfs in drukkerijen en uitgeverijen. Kortom: een net tot in de Oeral.

Het einde is nog niet in zicht. Men wil het aantal deelnemingen nog verder uitbreiden. Directeur Wytze Adema uit Burgum doet daar in 'Boer en Tuinder' niet geheimzinnig over. Zo wil men meer doen op het gebied van vlees, van vollegrondsgroente en vooral ook op het terrein van poot- en consumptie-aardappelen. Daar is extra geld voor nodig, want het eigen vermogen is onder de 30 procent gedaald. Bovendien wil Cebeco-Handelsraad de organisatie veranderen. Dat

houdt in, dat er minder overleg met de boeren zal plaatsvinden, want de ringvergaderingen komen te vervallen.

Cebeco-Handelsraad heeft al belangen in de aardappelsector. Aviko in Steenderen, een verwerkingsbedrijf dat met aardappelprodukten zo veel fleur in de diepvriesvakken van supermarkten brengt, is een volledige dochteronderneming. Agrico in Emmeloord levert veel aan Aviko. Voor De ZPC in Leeuwarden is Aviko ook een afzetkanaal. Op potergebied is Cebeco-Handelsraad voor 70 procent eigenaar van Wolt en Wolf in Lelystad.
[.....]

Een zwart circuit kent ook voordelen

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE MELKQUOTERING blijft voor verrassingen zorgen en blijft verbazen, jaar in jaar uit. Het ontdekken van een zwart melkcircuit is de jongste variant in het stelsel, dat al zo rijk geschaard is met incidenten, oprispingen en uitingen van kritiek. De kleur wordt echter in grote mate bepaald door de tevredenheid bij de boeren. Ondanks alle beweringen van officiële organen, instellingen en standsorganisaties dat het systeem zo snel mogelijk moet verdwijnen, zijn de veehouders nauwelijks meer te remmen in hun enthousiasme. VVD-Kamerlid Piet Blauw zei tegen de CBTB-boeren van Burgum en omstreken: „U hebt moeite om niet rijk te worden”. Dat verklaart de hele euforie, om het maar eens modieus te zeggen.

Nergens in de Europese Gemeenschap is de quotering zo goed en precies geregeld als in Nederland. Elke kilogram melk is geregistreerd en manipuleren is vrijwel uitgesloten. Dat gaat goed zolang de boeren menen dat het zo hoort en de indruk hebben dat al hun collega's in de EG onder eenzelfde regime vallen.

Dat is niet het geval. Europese regeltjes worden lang niet overal op gelijke wijze toegepast. Bij de melkcontingentering is het een janboel. Toen de contingentering werd ingevoerd, werden de Nederlandse boeren verplicht 8,65 procent minder te melken. De Belgen moesten het met 'ongeveer 8 procent' (aldus de Belgische landbouwattaché in Nederland) minder doen. Daaruit blijkt al een wereld van verschil.

Dat verschil is in de loop der jaren niet opgeheven. De wijzigingen in de regels volgden elkaar in zo'n rap tempo op dat je, wanneer je een keer op achterstand stond, bijna geen kans kreeg die in te lopen. Een voorbeeld: de Belgische autoriteiten hebben vorig jaar besloten de individuele quota van hun boeren vast te stellen. Zij kwamen tot de ontdekking dat op hun lijsten allemaal namen opdoken van boeren die bij de invoering van de contingentering nog niet bekend waren.

Nog een onwaarschijnlijk klinkend geval. Een Franse boer met een Hollandse stal voor twaalf koeien besluit een ligboxenstal te bouwen voor tachtig koeien. De aannemer is aan de gang. De man vraagt om meer quotum en zijn minister pleit nu in Brussel voor uitbreiding van het landenquotum met 1 procent om vooral de knelgevallen tegemoet te komen. De betreffende boer wordt ook als knelgeval aangemerkt.

In Nederland kan zo'n uitbreiding ook plaatshebben, maar dan moet die boer wel f4 voor een kilogram produktierecht neertellen. In Frankrijk is dat niet mogelijk. Het quotum kost daar namelijk niets, dus kan je het ook niet verwerven.

Duur

DE STRENGE regelgeving hier heeft er mede toe bijgedragen dat melkquotum duur is geworden. Regels geven zekerheid en zekerheid leidt tot prijsvorming. Iedereen kan wel ach en wee roepen en zeggen dat boeren die een vermogen voor melkquotum neertellen, gek zijn, het punctuele systeem heeft dat wel in de hand gewerkt.

De hoogmogenden in de Nederlandse zuivel ageren al jaren tegen de hoge quotumprijzen. Nederland verliest zijn concurrentiepositie. Nederland krijgt straks de rekening wel gepresenteerd, de kostprijs wordt veel te hoog, geen quotumkoper die straks nog aan zijn verplichtingen kan

voldoen, kortom er dreigt ramp en rouw. De grondvesters van de beste zuivelnatie ter wereld willen maar niet inzien hoe verkeerd zij bezig zijn.

De officials hebben natuurlijk wel lelijk. Ze vergeten echter, dat ze zelf medeverantwoordelijk zijn voor die hoge quotumprijzen. Naast de zekerheid van de perfectie van het systeem wordt de boeren steeds vaker toegeroepen, dat de contingentering nog jaren zal blijven bestaan. In de toespraken heeft de houdbaarheid van het systeem de laatste tijd zelfs weer de neiging langer te worden. Geen betere basis voor een hoge quotumprijs

Daar komt bij dat de boeren natuurlijk ook donders goed in de gaten hebben dat het *Landbouwschap*, het *Produktschap voor Zuivel* en de *Koninklijke Zuivelbond FNZ* geen succes hebben gehad toen zij versoepeling van het systeem hebben bepleit. Het idee om twee soorten superheffing in te voeren - het twee-prijzenmodel - is gesneuveld. De zaak zit onwrikbaar vast in Brussel. Bovendien wekt de nieuwe landbouwcommissaris *Ray McSharry* niet de indruk veel besluiten te willen of durven nemen. Hij is zelfs niet geneigd variaties aan te brengen op bestaande thema's. De quotering heeft de melkveehouderij op slot gezet. Veruit de meeste boeren vinden dat geen probleem. Zij tonen zich meesters in de beperking. Een enkeling zoekt naar een eigen creatieve oplossing en laat een zwart melkcircuit ontstaan.

Het schijnt vrij eenvoudig te zijn. Er komt 's nachts een rijdende melkontvangst langs - dat valt niet op, want die rijden er meer 's nachts - en die slurpt de tank leeg. De boer ontvangt 40 tot 45 cent per kilogram in het handje en koper en verkoper zijn blij. De koper kan de melk voor het dubbele kwijt. De boer ontvangt weliswaar niet veel, maar als hij toch boven zijn quotum dreigt te komen kan hij beter 40 cent beuren dan 74 cent aan superheffing betalen. In feite levert de zwarte melk hem $f 1,14$ per kilogram op.

Natuurlijk valt het op, als de wagen van de eigen fabriek langs komt en op een lege melktank stuit. Je kunt één keer zeggen dat er een ongelukje is gebeurd maar een tweede keer ben je verdacht.

Daar heeft het circuit nu ook wat op gevonden. De tank wordt door de zwartrijder niet meer helemaal leeggezogen maar tot een hoeveelheid die net niet verdacht is. De boer beurt dan wat minder voor die melk, want de wagen moet meer adressen af om aan zijn 16.000 kilogram te komen, maar het kan nog steeds uit voor beide partijen. Een beetje koopman moet al gauw in staat zijn $f 6000$ aan een tankwagen vol melk te verdienen.

De verdenking gaat uit naar België Dat is misschien wat gemakkelijk, maar het feit dat de contingentering daar onder een ander regime wordt uitgevoerd dan hier, leidt al gauw tot dergelijke veronderstellingen.

De boeren die het zwarte circuit vormen, bewijzen de voorstanders van een soepele contingentering wellicht ongewild een geweldige dienst. Het bestaan van net circuit wordt aangegrepen als argument om de regeling minder strak te hanteren - niet om aan te geven welke grote voordelen een tweeprijzensysteem kan hebben.

De AID zal wel opheldering in de zaak brengen en er zullen straffen volgen. Dat neemt niet weg dat er dan nieuwe uitwegen zullen worden gezocht. Wie een keer de smaak van deze sport te pakken heeft is moeilijk in het gareel terug te krijgen, zeker als de mogelijkheden blijven lokken. En dat doen ze.

De voorstanders van versoepeling kregen deze week nog een aardig argument in handen. De botermarkt zakte in elkaar en de poedermarkt kreeg een klap. Het waren gevolgen van de afnemende steun van de Europese Commissie aan de export naar landen buiten de Europese Gemeenschap. In augustus heeft deze kentering in de zuivelmarkt zich al aangekondigd.

Het moest er wel een keer van komen na de hosannah-stemming van de laatste jaren. Bovendien had iedereen die zich met zuivel bemoeit dit zien aankomen en ook al verkondigd dat verval zou optreden. Dat laatste gebeurde met zoveel volharding dat het erop leek dat ze het onheil over zien wilden afroepen. Ze hebben hoe dan ook gelijk gekregen. Een prijsverlaging als gevolg van de export naar derde landen is overigens het beste argument om het 'despotisme' van de superheffing te verlichten.

Leeuwarder Courant 1989-12-02

Niemand is meer zonder schade

KAF EN KOREN

IN DE NOORDELIJKE zuivel is er zo langzamerhand niemand meer, die zonder deuken rondrijdt. Wie in deze boeiende bedrijfstak meent redelijk alle hindernissen te hebben ontweken, krijgt door een ander wel een schrammetje toegediend. Doordonderen, is het nu parool. ccFriesland-directeur ir. Arie Kranendonk predikte dit evangelie onlangs in Oranjewoud. Dat gebeurde bij *Tjaarda* op een bijeenkomst van de Rabobank, waar deze keer een andere fusie - die met de Friesland Bank - onbesproken bleef. Op luttele meters afstand van dat etablissement is in het onbestorven verleden de ene beslissing na de andere uitgesteld. Het had anders zo mooi kunnen zijn

Het is nog maar enkele maanden geleden, dat de propagandisten van de grote samenwerking in de noordelijke zuivel de vogel over het net lieten vliegen. Er werd in het geheim en achter gesloten deuren een balletje opgegooid over een fusie, die de Nederlandse zuivel op een opmerkelijke manier zou opstoten in de vaart der volkeren. (Oranjewoud gesprekken)

Toen namelijk voerden *Noord-Nederland*, *ccFriesland* en *DMV-Campina* besprekingen over een fusie. De goede positie van de noordelijke kaas - als die tenminste wordt uitgebuit - en de accommodatie van ccFriesland wilde men paren aan de kracht van de industriële produkten van de zuidelijke coöperatie en niet te vergeten aan de zich steeds meer manifesterende power van de consumptiemelk

Op die manier had men een dam kunnen opwerpen tegen de steeds verder oprukkende Monatoetjes van Melkunie-Holland

Toetjes zijn geen bron waaruit men een massieve melkprijs kan putten, maar als de ontwikkelingen zich voortzetten op de manier die men nu voor ogen heeft, dan is er reden voor enige hoop. Als het Westduitse *Sudmilch* erin slaagt in Nederland een procent of 15 van de markt te veroveren, moet dat aandeel ook door eigenheimers kunnen worden gehaald.

De kans werd tegen de paal geschoten en de terugspringende bal werd niet ingetikt. Net als bij het mislukken van de fusie tussen *Frico/Domo* en ccFriesland is ook in dit geval moeilijk een directe oorzaak aan te geven. De hoofdrolspelers hebben het verhinderd. Dat kan namelijk niet an-

ders, want de achterban heeft de kans niet gehad er over te praten Het plan is in de haven gestrand. De liberalen in het Noorden waren wat bang voor de christen-democraten uit het Zuiden en dus vonden de liberalen, dat ze bij zo'n samenvoeging de hoogste post moesten bezetten en dat wilden de christen-democraten weer niet

Het gevolg is nu. dat *DMV-Campina* alsnog aansluiting heeft gevonden bij *Melkunie-Holland* Komen de Mona-toetjes toch nog terecht bij digene die ze aanvankelijk wilde beconcurreren.

Doordonderen

DOORDONDEREN Het woord was nog niet koud, of Kranendonk wees meteen naar de zere plek in de noordelijke zuivel: Frico/Domo. Die moet eerst in eigen huis orde op zaken stellen, eer er een vruchtbare samenwerking van de grond kan komen, zo zei hij. Zo'n opmerking ontleemt alle vaart aan het doordonderen. Je bent weer meteen terug bij af, want je zit voor de zoveelste keer in het sfeertje waarin het elkaar de zwarte piet toespelen geldt als 'voor meester opslaan'.

Ach. hoe snel veranderen de omstandigheden. De bijeenkomst in Oranjewoud was nauwelijks afgelopen, of het personeel en de vakbonden stelden de onvolkomenheden bij ccFriesland zelf aan de kaak. Geen kracht, geen beslissingen, geen perspectief en dus onrust onder het toch al geplaagde personeel. De conclusie is duidelijk: straks wordt ir. Bernard Bijvoet van Frico/Domo door een Rabobank uitgenodigd om te kunnen zeggen, dat ccFriesland eerst orde op zaken moet stellen eer van een vruchtbaar samengaan sprake kan zijn

Er is niet zo veel veranderd dit jaar, tenminste niet door eigen inbreng. Nou ja, op Terschelling werd de biodynfabriek gesloten en de groten vergaten het bedrijf op te kopen. Ze misten daarvoor de kans om op bescheiden schaal de produktie van de zo gepropageerde natuurprodukten ter hand te nemen. Wat Terschellinger aroma er over en je hebt een markt en een merk. De uitstraling daarvan had wellicht het vasteland bereikt.

De markt heeft wel voor een ommekeer gezorgd. De kaas heeft het redelijk gedaan. Niemand hoeft dan ook over de melkprijs in te zitten, ook al komt die wat lager uit dan de uitzonderlijk hoge van vorig jaar. Belangrijk voor Frico/Domo is. Dat andere produkten dan kaas het veelal beter hebben gedaan.

Dat moet dus inhouden, dat Frico/Domo wat op de vrije fabrieken gaat inlopen en eindelijk een keer kan bewijzen dat een gevarieerd assortiment het risico spreidt en derhalve kan leiden tot een gemiddeld betere melkprijs Je zou bijna zeg en. dat er geen excuses meer zijn die een achterstand zouden kunnen verklaren

Voorts heeft jonkheer Feijo Sickinghe de zaken op een rijtje gezet bij Frico/Domo. Hij komt overigen, nog wel een paar flinke hobbels tegen. De kaasfabrieken van Wolvega en Tuk bij voorbeeld. De plannen om er respectievelijk f 17 miljoen en f 23 miljoen in te investeren zijn niet uitgevoerd en dus dreigen zeker die fabrieken het kind van de rekening te worden

Wergea lijkt voorlopig gered. Sluiting van die fabriek zou aanvankelijk een besparing van f 6 miljoen opleveren. Nu is dat bedrag naar f 300.000 teruggedraaid, dus tot vrijwel niets. Bovendien heeft Wergea de tijd mee. De consumptietak levert een bijdrage aan het resultaat en eindelijk komt er wat actie voor het behoud van de flessenmelk. De melkboeren hebben het voortouw

genomen, de supermarkten volgen schoorvoetend. Klein wijst groot de wee. Albert Heijn doet nu ook wat Eabele de Boer al jaren propageert.

De dreigende sluitingen zullen niet geruisloos gaan. Dat heeft de ervaring geleerd. Vakbondsbestuurders zijn doorgaans goede rapportenlezers en zij zullen ongetwijfeld punten vinden, die hen van pas komen. Toen en toen is dat en dat gezegd en dat is niet uitgevoerd. En vul het zelf verder maar in.

Verliezen

DE VAKBONDEN verliezen steeds meer terrein in de zuivel. Het feit dat er in deze bedrijfstak geen mensen gedwongen mogen worden ontslagen als gevolg van reorganisaties, herstructureringen en andere aanpassingen, was aldoor een machtige regeling. Andere bonden zijn daar jaloers op.

De zuiveldirecteuren hebben daar wat op gevonden. Zij vullen de opengevallen plaatsen op met wat men noemt flexibele arbeidskrachten. Dat is geen kunst, want de parasieten van de arbeidsmarkt - de uitzendbureaus - staan handenwrijvend klaar om dat klusje te klaren.

Het bloed kookte even bij het lezen van ccFriesland Nieuws, het personeelsorgaan van deze coöperatie. Daarin stond te lezen, dat het uitzendbureau ASB veertig jaar heeft bestaan en al het ccFriesland-personeel derhalve op gebak tracteerde. „Wie toen niet op zijn of haar werk is verschenen, heeft wat gemist”, aldus het orgaan. Wel ja. Het kon niet op. Er stond een foto bij waarop een werknemer het vorkje in het taartje stak. Hij had er beter de wanden van de kantine mee kunnen besmeuren. Edoch, het volk is volzaam. ASB tracteerde niet zo maar. Per jaar leent ccFriesland van dit bedrijf 300 tot 400 flexibele arbeidskrachten in, zoals dat zo mooi heet. De vrije fabrieken maken op bescheiden schaal gebruik van deze voorziening: 3 tot 4 procent van het totale personeel. De grote fabrieken zijn nu al de 20 procent gepasseerd en dat aandeel groeit met de dag. Voor de bonden een reden te meer om elke reorganisatie met argwaan te bekijken en de rapporten selectief te lezen. De zuiveldirecties leggen de bonden in feite de argumenten actiegereed op tafel.

1990

Leeuwarder Courant 1990-02-17

Light ligt kruidenier zwaar op de maag

KAF EN KOREN

HET ZIT DE VERNIEUWERS in de zuivelindustrie niet mee. Jarenlang moesten de zuivelaars het verwijt slikken dat ze niet innovatief waren, te weinig varianten op de markt brachten en het assortiment te 'bulkerig' hielden. Daar is de laatste jaren hard verandering in gekomen. Het wemelt van nieuwe produkten en van specialiteiten. Het enthousiasme om wat nieuws te brengen heeft echter zo rigoureuus om zich heen geslagen dat het al tegenkrachten begint op te roepen. De supermarkten komen namelijk in de problemen. Ze hebben onvoldoende ruimte in de schappen om al dat nieuws een plaatsje te geven.

Het pikante van deze ontwikkeling is dat de levensmiddelenbranche het onheil zelf over zich heeft afgeroepen. Juist van die kant is namelijk aanhoudend kritiek geuit op de verwerkers en vermarkters van agrarische grondstoffen. Ze gingen altijd zo traditioneel te werk werd dan gezegd. Nu blijkt dat de kruideniers zelf de ontwikkeling niet kunnen bijhouden.

De jacht op de schapruimte is begonnen op het moment dat naast de normale produkten de light-varianten kwamen te staan: *minder vet, minder zoet en dus minder smaak*, maar dat laatste werd verzwegen. Een light-merk met een beetje pretentie kreeg vervolgens ook nog eens een paraplufunctie. Alles wat van die firma maar enigszins in dat segment kon worden ondergebracht werd van dat label voorzien en dong ook mee naar ruimte in de supermarkt.

Hele series produkten hebben er zodoende een lichtgewicht naast gekregen. Deze golf van ontwikkelingen heeft al slachtoffers geëist, want lang niet alle lights slaan aan. Dat weerhoudt veel zuivelfabrieken niet zich alsnog op dit pad te begeven. Er komt dus nog meer.

Bij sommige winkeliers is de maat nu vol. Ide Vos van Schuitema (Spar) klaagt in het vakblad voor levensmiddelenhandel Distrifood: "Wanneer fabrikanten en winkelinrichters de komende jaren geen ruimtebesparing weten te creëren, stevenen we af op een gigantische kapitaalvernietiging".

Anderen weigeren domweg sommige nieuwe produkten in hun assortiment op te nemen en dreigen met de Amerikaanse methode: als het niet loopt, krijgt de fabrikant de rekening toegestuurd voor het gebruik van de ruimte. Jac. Hermans bedingt, aldus de Volkskrant, kortingen voor de introductie van nieuwe produkten of laat de producent de goederen die niet worden verkocht terughalen en eist een vergoeding voor de gemiste marge.

Niet te stoppen

DE ZUIVELINDUSTRIE is evenwel niet te stoppen. De roep om produktvernieuwing wordt nog met zo veel lading voorzien dat het erop lijkt dat de verkondigers van 'hoe te handelen in de nabije toekomst' nog steeds in de veronderstelling verkeren met het ei van Columbus te komen. Er staat de kruideniers nog heel wat te wachten. De ecologische produkten dringen langzaam maar zeker de supermarkten binnen. Ze volgen het spoor van de biologische-dynamische zuivel. Daar achteraan is de opmars ingezet van de zuivelprodukten die geen zuivel zijn. Bovendien 'schreeuwt' de markt om nieuwe roombotervarianten.

Deze trein dendert maar door. Steeds weer wordt de zuivelindustrie gewezen op de noodzaak van verbreding van het assortiment. Harm Schelhaas, voorzitter van het Produktschap voor Zuivel:

“De toekomst van de Nederlandse zuivel ligt onveranderd in de specialiteiten, niet in massaprodukten”.

Jan de Vries, directeur van *De Goede Verwachting* in Workum: “Wij maken steeds minder bulkprodukten en steeds meer specialiteiten. Daar ligt voor ons gevoel ook de toekomst van ons bedrijf”. Douwe Tamminga van CCFriesland tegen de boeren in Drachten: „U zult het moeten hebben van produktvernieuwing en kwaliteit”.

Eppo Bolhuis, directeur van de Koninklijke Zuivelbond FNZ: “Naast de grote aandacht voor de bedrijfsvoering van alle dag zal men veel meer aandacht moeten geven aan de toekomst: marktstrategie, produktvernieuwing, samenwerking, analyse van de concurrentie, enzovoort.”

Het feit dat er nog steeds op wordt gewezen houdt in dat deze ziener vinden dat de zuivelindustrie nog veel meer deze kant op moet gaan. In wezen staat zij nog aan het begin van een ontwikkeling. Ook de vakbonden dragen deze uitbouw van het assortiment op handen. De signalen uit de levensmiddelenbranche geven echter aan dat er geen plaats is voor een reeks nieuwe produkten zolang de gangbare nog blijven bestaan. En dat laatste is het geval.

Het aandeel van normale Goudse kaas op de Nederlandse kaasmarkt is nogal altijd 68,8 procent. De jongste tellingen van het *Nederlands Zuivelbureau* geven aan dat er van een opmars van aparte Goudse soorten (rauwmelkse, minder zoute en boerenkaas) geen sprake is. Er zit groei in, maar die is alleen achter de komma waar te nemen. Edammer staat op de tweede plaats met 7,3 procent, light-kazen hebben slechts 0,8 procent van de markt en *Maasdammer* komt in Nederland niet hoger dan 1,3 procent.

Op die geringe groei wordt menige verwachting gebaseerd. Niet geheel ten onrechte, maar dan zal die groei vooral in het buitenland moeten worden gehaald. Tot het moment natuurlijk dat ook daar de schappen vol zijn. In zuivelkringen wordt steeds het verhaal verkondigd dat de kracht van de afzetkanalen alleen maar groter wordt. De supermarkten bepalen wat er wordt gemaakt. Zij zullen straks dan ook een onverbidde halt toeroepen aan de vernieuwers van produkten, om het doodgewone feit dat ze er geen ruimte meer voor hebben. Die stop overvalt de zuivelindustrie, want die leeft nog steeds in de waan dat alles wat nieuw is meteen ook beter is.

Het heeft veel weg van het 'automobilisme'. Wij worden steeds vaker geconfronteerd met nieuwe snufjes en hogere snelheidsmogelijkheden. Steeds vaker blijkt echter dat wij er in wezen geen fluit aan hebben, want wij staan steeds vaker in de file.

Leeuwarder Courant 1990-03-10

AID als hulpje van de zuivelfabrieken

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

„DE LANDBOUW IS nog steeds een geliefd actieterrein”.

Dit citaat slaat niet op de akkerbouwers, die de afgelopen weken demonstratief aan de gang zijn geweest. De uitspraak komt van de *Europese Commissie* zelf en heeft betrekking op fraudeurs. Dit actieterrein is daarom zo geliefd, „omdat de Europese schatkist voor de landbouw het scheutigst is met subsidies”. Zoiets heeft wat weg van een royale bekentenis, die na de voortdurende aantijgingen eindelijk boven water komt.

Niets is minder waar. Het is een ordinair machtsmiddel. Fraudes worden door subsidies in de hand gewerkt. Om de fraudes tegen te gaan, moeten dus de subsidies worden afgeschaft. Dat laatste gebeurt niet. Ze worden wel verminderd. Om het eigen gezicht te redden, begint de Europese Commissie alvast de boetes te verhogen. De melkveehouders weten daarvan mee te praten. Wie zijn quotum overschrijdt, moet het komende melkjaar een boete betalen die op 115 procent van de melkprijs is gesteld.

En daarmee wordt fraude weer in de hand gewerkt. Als je produkten negatief waardeert, stimuleer je namelijk het zoeken naar alternatieve wegen. Een boer melkt niet om er slechter van te worden. Dan moet die melk maar weg voor een schijntje, want elke cent die hij ervoor ontvangt, is winst. Zo is het zwarte-melkcircuit geboren en daarover hoeft niemand zich dan ook te verbazen. Het is niet meer en niet minder dan de wet van de natuur. Ondanks het woud van regels dat in de loop van de jaren de melkquotering heeft omgeven, bleek al gauw dat er tegen dit circuit nog geen kruid is gewassen.

De *Algemene Inspectie Dienst* zocht het uit, kwam er achter, maar kon niets doen. Braks greep in met weer een regeltje, waardoor het circuit nu kennelijk wel kan worden aangepakt. Dat laatste is nog de vraag. Steeds weer blijkt dat lepe jongens mazen in de beschikking weten te ontdekken.

Niet het uiterste

DE ALGEMENE Inspectie Dienst ressorteert onder de minister van landbouw. Braks en zijn AID hebben tot nu toe niet de indruk gewekt zich tot het uiterste in te spannen om het zwarte circuit op te sporen. „De overheid zit er als een slappe pudding bij”, schrijft de hoofdredacteur van het Agrarisch Dagblad, Bart Edel. Och, arme. Niet de overheid, maar de vaderlandse zuivelindustrie zelf zit er als ‘een slappe pudding’ bij. Zij kan direct aanwijzen welke boer ervan wordt verdacht zijn toevlucht in het zwarte circuit te hebben gezocht. De boekhouder hoeft maar even in de papieren te kijken om te weten welke boer verdacht is.

Boeren die lid van een coöperatie zijn, hebben een leveringslicht, waarvan de hoogte door hun quotum wordt bepaald. Als dat quotum is volgemolken, zoeken sommige boeren voor hun overtollige melk een uitweg. Ten opzichte van de fabriek hebben zij aan hun verplichting voldaan. Als de fabriek op een gegeven moment ontdekt dat zij hun quotum niet vol melken, ontdekt zij meteen dat er wat aan de hand is. Daar kunnen heel geloofwaardige verklaringen voor worden gegeven. Zijn die er niet, dan zijn de boeren verdacht en horen zij door het bestuur op grond van het huishoudelijk reglement op het matje te worden geroepen.

Dat laatste gebeurt niet, want het bestuur is kennelijk bang voor een rel. Daar komt bij dat het niet onmogelijk is dat er ook bestuursleden zijn die mazen in de superheffing hebben ontdekt en daar gebruik van hebben gemaakt. Het bestuur grijpt in elk geval niet in. Dan had het dat ook moeten doen bij boeren die tegen het einde van het melkprijsjaar onderling wat aan het rommelen zijn: wie wat te weinig heeft gemolken, helpt zijn collega die wat boven zijn quotum uit dreigt te komen. Dat verschijnsel heet melktoerisme en wordt door iedereen door de vingers gezien. Die melk komt immers terecht bij de eigen fabriek, dus dat is voor het bestuur helemaal geen probleem.

Op het moment dat het bestuur vermoedt dat er sprake is van een zwart circuit, laat het zijn directeur de AID inschakelen. Dan mag de overheid het zaakje opknappen. Dat is hypocriet. Het is geen wonder dat Braks niet de grootste activiteiten ontplooit om dit circuit aan te pakken. Het

behoort tot de primaire taak van de zuivelfabriek zelf. De AID moet er wel op toezien dat er in Nederland niet te veel melk ongecontroleerd wordt geproduceerd.

Eigen melk

HET FRAAIE VAN DIT alles is dat de fabrieken nu melk krijgen aangeboden uit België, een land dat gewoonlijk niet zo strooit met de witte motor. Daar heeft men zelf wel een plekje voor, al was het maar om het klantgereed op de Nederlandse markt af te zetten. Het zou niemand verbazen dat in dat Belgische aanbod ook melk zou zitten uit het Nederlandse zwarte circuit. Dat kan ook gemakkelijk, want de zuivelindustrie vraagt niet waar die melk vandaan komt. Als de kwaliteit goed is en de prijs niet verdacht, kan er handel worden gedaan. Op die manier is er letterlijk sprake van een circuit. De zaak is namelijk helemaal rond: de melk komt terecht bij de fabriek die daar oorspronkelijk ook recht op had.

Er zijn vier partijen die van deze omweg profiteren: de boer die zijn overtollige melk verkoopt en dus geld beurt in plaats van superheffing te moeten betalen, de vervoerder, de koopman van de melk en de fabriek die haar eigen melk terugkoopt. Zo'n fabriek koopt namelijk geen melk om er slechter van te worden, mogen wij aannemen.

Er zijn ook slachtoffers. Dat zijn de boeren die keurig op hun quotum mikken. Zij verkopen vee, eten zich vol met slagroom en karnen boter om de vetquotering in toom te houden en getroosten zich nog allerlei andere inspanningen om eerlijk en oprecht door het leven te gaan. Als straks ook nog blijkt dat hun fabriek eigenlijk wel wat meer melk van eigen boeren had kunnen ontvangen, worden ze dubbel gepakt, omdat ze niet kunnen vereffenen: een deel van het te veel wegstrepen tegen het deel dat de fabriek te MAP De Veemarktweinig heeft ontvangen.

Als die boeren de meerderheid vormen in hun coöperatie, zouden ze op de eerstkomende ledenvergadering hun bestuur moeten aanpakken. Zij worden nu gepakt, omdat het bestuur de dissidenten niet pakt.

Deze 'slappe pudding' is moeilijk te verkopen. In de eerste plaats aan de burger. Die moet als belastingplichtige meebetalen aan het onderzoek van de AID. In de tweede plaats laadt de zuivelindustrie het odium op zich pas om ingrijpen van de overheid te vragen op momenten dat zij de eigen moeilijkheden niet de baas kan. Er is niet veel fantasie voor nodig om te bedenken dat de zuivelbestuurders zo de akkerbouwers dwars zitten. Die boeren klampen terecht aan bij de overheid, maar hun actie wordt doorkruist door anderen die er niet terecht een beroep op doen. Dan krijg je al gauw het idee dat de agrarische sector altijd op de stoep van de minister staat. Dat is slecht voor het imago van de hele bedrijfstak.

Friese zuivelfusie bijna een haastklus

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

DE FUSIE tussen Frico/Domo en CCFriesland wordt met grote spoed aangepakt. Er is bijna sprake van een haastklus, maar dat klinkt een beetje denigrerend. Laten wij het er maar op houden dat voortvarendheid de mannen drijft om de noordelijke zuivel op te stoten in de vaart der volkeren. Allicht hebben de jongste melkprijscijfers van *Coberco* de fusiekandidaten een steuntje in de rug gegeven: 88,11 cent per kilogram. Het kan dus wel dat grote coöperaties met iets moois bij hun boeren komen - ook al tel je daar de certificaten bij, het geld dat de boeren zelf in hun onderneming hebben gestopt.

Zoals al jaren is ook nu de vraag wat doen de *vrije fabrieken* van *Oosterwolde*, *Workum*, *Gerkesklooster* en *Oudwoude*. De reis van directie en bestuur van CCFriesland naar het Verre Oosten, waarbij op Oudwoude na, alle bij de CCFriesland aangesloten fabrieken waren vertegenwoordigd, was een mooie gelegenheid om de onderlinge verschillen glad te strijken. Je bekijkt uiteraard de vorderingen die de topcoöperatie daar heeft behaald, maar er blijft altijd gelegenheid over om vooral de situatie thuis te bespreken. In den vreemde gaat zoiets dikwijls gemakkelijker.

Als de reis was georganiseerd om de noordelijke zuivel om te smeden tot één hecht bolwerk, waar iedereen die nu bij CCFriesland is betrokken zich in kan vinden, dan is er sprake van een mislukte missie. De standpunten zijn eerder verhard dan dat men dichter bij elkaar is gekomen. Op de vorige week gehouden persconferentie naar aanleiding van de trip werd dat met zorgvuldig gekozen woorden duidelijk gemaakt.

De strooptocht van de grote roerganger, jonkheer *Feyo Sickinghe*, langs alle fabrieken, heeft wat dat betreft weinig opgeleverd.

Sickinghe wil hoe dan ook af van de vrije fabrieken in de combinatie Frico/Domo met CCFriesland. Ze zijn lastig, betalen een betere melkprijs uit, zien dat grote blok niet zo zitten, maar hebben wel een stem in het kapittel door hun aandeel in CCFriesland. Kortom: horzels. Ze vragen voortdurend aandacht en je moet er altijd rekening mee houden.

Weinig ruimte

SICKINGHE HEEFT de vrije fabrieken dan ook weinig ruimte gelaten. Het leukste zou zijn als ze mee op gingen in de fusie. Voor de directieleden zou dat geen problemen hoeven op te leveren. Er zijn of komen nog wel een paar leuke posten vrij, zo zij daar ongerust over zouden zijn. Dat verhaal is tot dusver alleen besteed aan *Siebrén Jansen*, directeur van *De Goede Verwachting* in *Workum*. Hij gaat over naar Frico/Domo, een bedrijf dat hem kennelijk toch al na aan het hart lag, getuige de opmerkingen van ontevreden Frico-boeren die bij hem aanklopten om te vragen of ze de melk voortaan ook aan *De Goede Verwachting* konden leveren. Jansen hapte in dergelijke gevallen niet zo snel. De boeren moesten vasthoudend zijn om hun melk naar Workum te kunnen krijgen. Nou ja, dan zijn er wel andere gegadigden. Velen handelden overeenkomstig. Verder is er nog geen directeur over de streep getrokken.

De Goede Verwachting staat nog het dichtst bij de fusiepartners, maar door de vervanging van Jansen door ir. *Menno Brandsma* van de *Friese Zuivelbond* (FBvCZ) in de directie van *De Goede Verwachting*, heeft deze coöperatie toch de nodige vrije speelruimte behouden. Voorlopig

blijft het bij het laten produceren van boter bij de Frico en het uitwisselen van enkele kaassoorten in de marge van de totale produktie: een vorm van risicospreiding.

Wie niet wil meedoen, moet maar uitreden, luidt de stelling van Sickinghe. Uiteraard niet zonder het betalen van uitreegeld, want zo hoort dat bij coöperaties. Daarover verschillen de meningen en dus is dat een bron van inkomsten voor juristen. CCFriesland en Frico/Domo hebben zich verzekerd van de steun van een rechtsgeleerde: prof. P. van Schilfgaarde, net als CCFriesland-directeur Arie Kranendonk en jonkheer Sickinghe lid van de raad van commissarissen van De Nederlandsche Bank. De andere fabrieken vestigen hun hoop op de jurisprudentie die er is geschapen tijdens het niet doorgaan van de overgang van de coöperatie *Juliana* in Hasselt naar *Coberco*.

MEN ZIET: er wordt niets aan het toeval overgelaten. Er wordt ook driftig getracht namen in te vullen van nieuwe directieleden. Friese zuivelkringen zijn niet krenterig in zulke gevallen. De al eerder bij CCFriesland in beeld zijnde Ogem-man Lenze Koopmans wordt als topman genoemd, zij het dat zijn ster de laatste tijd wat verbleekt. Een notering met stip krijgt evenwel Jan Cuypers, een van de directeuren van *Campina-Melkunie*. Onder hem zou dan een drietal komen, bestaande uit de directeuren Bernard Bijvoet (Frico/Domo) en Jan Spoelstra (CCFriesland). De derde man, wiens naam geregeld opduikt is die van Cees Witvliet, nu directeur van het energiebedrijf van Groningen en Drenthe, maar met sporen in de zuivel, onder andere bij *Melkunie-Holland*.

Het spoedeisend karakter van de fusie wordt niet alleen ingegeven door de drang van de boeren bij Frico/Domo die eindelijk wel eens willen zien dat er iets tastbaars gebeurt, noch uitsluitend door de vakbonden die eveneens vinden dat er een duidelijke lijn naar de toekomst wordt uitgestippeld.

Een van de grote drijfveren is dat men een fusie tussen Frico/Domo en CCFriesland klaar wil hebben, voordat de juridische fusie tussen de zuivelcoöperaties die Frico/Domo vormen een feit is. Frico/Domo heeft nu ruim tweederde van de stemmen in CCFriesland. Deze coöperatie kan in wezen zo beslissen over het al of niet doorgaan van de fusie. In beginsel zijn daar de vrije fabrieken niet voor nodig. Ook al doen die niet mee, ze kunnen op meer zakelijke dan coöperatieve voorwaarden melk onder de nieuwe onderneming houden.

Na een juridische fusie van de Frico/Domo-stammen verandert de stemverhouding aanzienlijk. Nu is het zo dat elke deelgenoot in CCFriesland - dat zijn behalve de vrije fabrieken de zeven Frico/Domo-clubs afzonderlijk - voor de eerste 20 miljoen kilogram per 1 miljoen kilogram een stem heeft. Boven dat quantum wordt er een stem gegeven aan elke 2,5 miljoen kilogram melk. Na een juridische fusie heeft Frico/Domo dus maar één keer 20 miljoen (en dus 20 stemmen), nu is dat nog zeven keer 20 stemmen.

Afgaande op de van eigen boeren ontvangen melk in 1988 komt dat neer op een stemverhouding van 887 tegen 364 in de oude situatie en van 809 tegen 364 in de situatie na de juridische fusie. Vorig jaar is het aandeel van Frico/Domo verslechterd, doordat er miljoenen kilogrammen bij die coöperatie naar andere fabrieken zijn gevloeid, als gevolg van ontevredenheid bij de boeren over de melkprijs. Frico/Domo verloor toen 21 stemmen in CCFriesland, de vrije fabrieken raakten 1 stem kwijt.

De juridische fusie duldt weinig uitstel. Het ontbreken daarvan heeft de coöperatie in de afgelopen jaren voor tal van problemen gesteld, die kortweg zijn terug te voeren op de verschillen van

inzicht tussen Friese en Drents-Groningse boeren. Aan die situatie wil met name Siekinghe zo snel mogelijk een eind maken, want die 'culturen' zijn fnuikend gebleken voor de onderneming. Een voortwoekeren ervan leidt alleen maar tot nieuwe problemen.

Dioxinekwestie 'leuk' voor Friese zuivel

HET PROBLEEM van de dioxine in de melk krijgt voor een aantal Friese zuivelfabrieken steeds aantrekkelijker kanten. In de eerste plaats speelt het probleem niet in deze contreien en in de tweede plaats worden hier produkten gemaakt die, ook al zou het probleem zich wel manifesteren, zo worden gefabriceerd, dat die dioxine er niet meer in voorkomt. Met andere woorden: er is weer reden om te pleiten voor het invoeren van een keurmerk voor produkten uit de schoonste provincie van Nederland.

Dioxine is kankerbevorderend en niet kankerverwekkend, om al te wilde verhalen over dit spul af te romen. Dioxine komt onder andere vrij bij verbranding van huisvuil. Dat gebeurt ook in Leeuwarden, maar niet in die mate als in het westen van het land het geval is: Rijnmond, Zaanstad en Alkmaar. Hoe meer mensen, hoe meer vuil er moet worden verbrand, hoe groter de kans op het vrijkomen van dioxine.

Noord- en Zuid-Holland zijn de dichtst bevolkte provincies van Nederland en derhalve ook de meest vervuilde. De Hollandse kaasindustrie heeft een tijdlang een campagne gevoerd, waarin melding werd gemaakt van de zuiverheid van het produkt. Die zou worden bevorderd door de heldere zeelucht en de reine weidegebieden. Pernis en Hoogovens voor de deur, maar wel een zuiver milieu. Dat is durf.

Toen op die campagne kritiek kwam, werd er wat minder milieu in gestopt, maar het 'natuurlijke' bleef overheersen. De dioxineuitstoot in Rijnmond. Zaanstad en Alkmaar heeft er voor gezorgd dat de campagne nu op een laag pitje staat.

De zuivelindustrie in de Hollanden exporteert haar kaas vooral naar België. En jawel, het rumoer over de dioxine in Rijnmond was nauwelijks verstomd, of de Nederlandse televisie toonde beelden van Belgische verbrandingsovens met in die reportage verhalen over het ontbreken van enige vorm van controle op de uitstoot. Dus daar zal het ook wel een probleem zijn, en misschien nog veel erger, zo werd gesuggereerd. Belgen, ach men kent ze. Met de superheffing gaan ze al niet erg zorgvuldig om, dus zal het met het gif ook wel niet al te kosjer zijn.

Altijd schuldig

„WIJ BELGEN KRIJGEN overal de schuld van”, klaagde onlangs een hoge diplomaat uit dat land in Den Haag. „Als het om hormonen gaat, wijst men naar ons. Akkoord, er was wat aan de hand. Nu hebben ze in Nederland uitgevonden dat er dioxine zit in Belgische melk. Daarmee willen jullie zeker ook nog je eigen probleem exporteren naar België. Geloof mij, er zijn in België geen vuilverbrandingsovens die zo'n grote uitstoot hebben als die in de Rijnmond”.

De dioxine-affaire heeft ondanks alles na verloop van tijd iets boervriendelijks meegekregen. Boeren zijn het slachtoffer geworden en slachtoffers hebben recht op een goede behandeling. Tot zover niets vriendelijks. Het punt waar het echter om draait is, dat je boeren niet de schuld kunt geven van het feit dat er dioxine in hun melk zit. Dat gegeven maakt de boer niet ongelukkig.

De landbouwers zijn de laatste tijd herhaaldelijk geconfronteerd met milieu-affaires, waar ze wèl de schuld van hebben gekregen. In de dioxine-affaire ligt dat anders en dus lekkerder: het komt door het huisvuil van de burgers en door de manier waarop de overheid het afvalprobleem de

lucht in jaagt. De boeren zien de kans schoon de zwarte piet door te spelen. Hoe meer het accent op dioxine komt te liggen, hoe minder aandacht er aan de mest wordt besteed.

Bovendien hebben de boeren de indruk eindelijk eens door de televisie te zijn geholpen, als het om milieuproblemen gaat. Nu eens niet die giertank op het scherm, maar vervuilde Belgen. De Belgen vragen zich nu af wie de VARA, want die omroep bracht de zaak naar buiten, op de Belgische toestand heeft gewezen. Vast iemand die last heeft van de Belgische consumptiemelk, die – in overigens ongevaarlijke vorm - Nederland binnenkomt. De Belgische diplomaat: „Kijk, de VARA komt natuurlijk niet zelf op zo'n idee”.

Even de Stichting Public Relations Land- en Tuinbouw gevraagd, of zij achter die affaire zat. 't Zou kunnen, nietwaar. Als je in staat bent een Wageningse professor in de NRC een stuk tegen Flip de Kam te laten schrijven, zoals directeur Bert Stoutmeijer onlangs in Leeuwarden zei, dan mag je ook in staat worden geacht de VARA op een spoor te zetten. Het antwoord was ontkenkend. Ook de dioxine-alarmgroep van pr-mensen in de zuivel, wijst elke aantijging in die richting van de hand. De Belgische diplomaat is niet overtuigd. “Ik geloof niet dat een omroep dat uit zichzelf doet”.

En verder: „Wij hebben in België fatsoenlijk gereageerd op deze zaak. Jullie staatssecretaris Simons heeft dat anders gedaan. Neem nou aan, dat ze bij ons ook zo hadden gereageerd. Wij hadden toch kunnen zeggen: zoek die Nederlandse kaas eens na op dioxine, die komt voornamelijk uit gebieden die in opspraak zijn geraakt”. Jaarlijks gaat er voor bijna *f* 400 miljoen kaas naar België.

„Nu wil Nederland hebben dat wij de uitstoot uit onze ovens op dioxine controleren. Waarom. Omdat ge zelf in de problemen zit door uw eigen metingen. Binnen het jaar moet België meten en dan zijt ge hier verbaasd dat wij er nog niets aan hebben gedaan. Het is een jong probleem. Daar moet ge eerst verstand van krijgen. Ge moet uw problemen niet exporteren”.

PIKANT IN HET geheel is, dat dioxine zich ophoopt in melkvet. Op het moment dat de vuilverbranding van Zaanstad verdacht werd, kwam dat duidelijk naar voren. De Friese zuivelindustrie heeft een alternatief. Frico in Leeuwarden en *De Goede Verwachting* in Workum produceren sinds enige tijd kaas waarin het melkvet door plantaardig vet is vervangen, hetzij voor de helft, hetzij helemaal. Dat vet is dus veiliger dan melkvet uit een dioxinegebied.

Die kaas mag echter geen kaas heten. Dat is de reden waarom Frico en *De Goede Verwachting* vergeefs uitzien naar ondersteuning van hun vrucht van innovatie door het Nederlands Zuivel Bureau. Zuiver agrarisch is nog niet zuiver zuivel en daar gaat het dit bureau om. Zelfs op de Leipziger Messe, waar ze amper weten hoe goed kaas er uitziet, laat staan hoe het smaakt, bleef elke vorm van propaganda voor *Vitessa* en *Trenta* achterwege.

Er komen nog een paar dioxineaffaires, want de milieubeweging laat het hier natuurlijk niet bij. De publiciteit is veel te snel weggeëbt. Zoiets vraagt om een reactie. Frico en *De Goede Verwachting* kunnen dan mooi hun produkt promoten met: gegarandeerd dioxine-vrije kaas-die-geen-kaas mag heten. *Het Nederlands Zuivel Bureau* heeft dan het nakijken en de Koninklijke Zuivelbond FNZ, die aanvankelijk de opstand tegen deze nieuwe produkten heeft geleid. eveneens.

De vraag is nog, of de beide fabrieken nu bij het zuivelbureau ook korting krijgen op hun bijdrage. Die wordt per kilogram melk omgeslagen. Elke kilogram melk die gaat in kaas-die-geen-kaas-mag-heten wordt buiten de propapanda gehouden en is dus in beginsel heffingsvrij.

Boeren en ongeorganiseerde bevorderen staking

HET GAAT TE ver om de boeren alleen de schuld te geven als er nog een staking in de zuivel-industrie komt. Ze zijn echter niet geheel en al zonder blaam. De vraag is natuurlijk of er wordt gestaakt. Er zijn nog een zaterdag en nog een zondag te gaan en dan kan er nog van alles gebeuren. Het dreigen met staken is een modeverschijnsel aan het worden. Er wordt vrijwel geen cao meer afgesloten, zonder dat de vakbond zijn tanden laat zien, of echt bijt. Toegegeven: het middel werkt.

Dat is ook logisch. Een paar jaar geleden begonnen de gesprekken over een nieuwe cao altijd in het najaar. Voor de vakbonden was dat een verkeerde tijd. Dan waren de resultaten van de bedrijven nog niet bekend. Arie Groenevelt van de *Industriebond FNV* - hij was een echte - had een sluitende theorie over dat tijdstip.

Elke keer als er loononderhandelingen op komst zijn, zo zei hij, kun je er donder op zeggen dat het Nederlands bedrijfsleven zich uitput in argumenten om aan te geven dat het slecht gaat en dat er nog donkerder tijden op komst zijn. Zodra het jaar om is en de cao afgesloten, blijkt het werkelijke resultaat erg mee te vallen. Dat is mooi voor de aandeelhouders.

De vakbonden hebben die slag gewonnen. Zij tillen de onderhandelingen nu over de jaarwisseling heen en sluiten een cao af die met terugwerkende kracht op 1 januari ingaat. Dan weten ze in elk geval waar ze over praten. Het gaat goed met de Nederlandse bedrijven, uitzonderlijk goed zelfs. „De gunstige ontwikkeling van de economie houdt aan”, liet *De Nederlandsche Bank* vorig week weten. Dus kunnen er eisen worden gesteld. Zo simpel ligt dat.

Met de zuivel gaat het ook goed, althans: gaat het nóg goed. Er komen wel donkere wolken aandrijven. Wie nog even het verhaal in herinnering haalt dat dr. ir. Max Jellema van de particuliere zuivelindustrie de boeren in Bolsward voorhield, weet dat een daling van de melkprijs met 30 procent de komende jaren niet onwaarschijnlijk is.

De boeren moeten het in de **GATT-onderhandelingen** opnemen tegen de burgers en de politici en dat is een ongelijke strijd. De te behalen winst is niet meer dan het beperken van het verlies. Jellema is natuurlijk ook werkgever en had er alle belang bij dat met het oog op de cao-onderhandelingen zijn verhaal de wereld in ging. Hij heeft echter steekhoudende argumenten op tafel gelegd.

Voor de vakbonden is dit eens te meer aanleiding om nu de eisen nog even op te schroeven. Het kan nu nog. Zij worden daarbij geholpen door de boeren zelf. Het steeds lossen worden van hun banden met de zuivelfabrieken eist namelijk zijn tol.

DE BOEREN EISEN van hun fabriek een hoge melkprijs. Zo niet, dan dreigen zij op te stappen. Die tendens is er niet bij elke fabriek, maar steeds meer coöperaties krijgen er mee te maken. Dat houdt in, dat de fabrieken zich zullen uitrekken om zo hoog mogelijk op de lijst te komen. Dat is dé manier om de boeren vast te houden. Op zich is dat een gezonde ontwikkeling. Concurrentie verhoogt de activiteit en dat is nooit weg.

Een schaduwkant is, dat melkprijzen de neiging hebben steeds minder doorzichtig te worden. Wie laag uit de bus komt, is geneigd de prijs met toeters en bellen op te poetsen opdat het toch

wat lijkt. De boeren moeten naar zien te worden uit de wassende cijferbrij, die zich uitstrekt van wat hij ontvangt tot wat hij straks aan de fiscus moet afdragen. Er doemen gouden tijden op voor de boekhoudbureaus, die straks alles mogen verklaren.

Een hoge melkprijs werkt in het voordeel van de vakbonden. Zij kunnen hun eisen erop afstellen. Dat is dan ook gebeurd. Als de boeren een beste prijs krijgen, waarom mogen de werknemers dan niet mee profiteren, is hun logische redenering. De bonden hebben bovendien nog even handig gewezen op het zwarte-melkcircuit. Daarmee hebben de coöperatiebesturen de positie van de fabriek laten verslechteren en dus ook die van werknemers.

De onrust begint het Noorden, omdat het daar de laatste jaren altijd al onrustig is geweest. Toch is het de vakbonden - in dit geval de Voedingsbond FNV - niet zo gemakkelijk afgegaan als ze aanvankelijk hadden gedacht. De ware vakbondsgeest van Wergea uiteindelijk is daar de werknemersorganisatie ten plattelande geboren - floreerde even op het moment dat ook daar werd gevraagd hoe het stond met actiebereidheid. Ze willen wel plat in Wergea, maar niet zonder de verzekering dat ook elders in het land actie wordt gevoerd. Het Zuiden volgt nu, zij het schoorvoetend en naar het lijkt niet van harte. De belangrijkste fabrieken daar beslissen pas dit weekeinde.

Hard

DE VOEDINGSBOND FNV heeft het van meet af aan hard gespeeld. De bestuurders hebben van tevoren mandaat gevraagd aan hun kader en dat gekregen ook. Zij konden er meteen fors tegenaan. Van onderhandelen is in wezen geen sprake geweest, aldus de werkgevers. De FNV stelde eisen, daar moest men aan tegemoet komen, zo niet, dan kwam er actie.

De Industrie- en Voedingsbond CNV is altijd voorzichtiger in de nadering van de werkgevers. Die bond heeft het eerste onderhandelingsresultaat keurig aan de achterban voorgelegd, zij het met een negatief advies. Vervolgens droeg het kader van die bond de voormannen op opnieuw om de tafel te gaan, omdat het verschil tussen vraag en aanbod te gering was om meteen actie te voeren.

Van dat moment af heeft het CNV een merkwaardige rol gespeeld. De werkgevers verhoogden hun bod. Hun delegatie ging boven het mandaat uit, dat de coöperatieve en particuliere fabrieken hadden afgescheiden. Je zou zo zeggen dat daarmee het verschil met de bonden nog kleiner werd. Plotseling bleek echter ook het CNV bereid actie te voeren. In theorie zijn daar argumenten voor te bedenken, in de praktijk overheerst de logica niet.

Stakingen behoren de laatste maanden tot het normale beeld in Nederland. Als zelfs bankpersoneel het bijltje erbij neerlegt, dan kun je gevoeglijk zeggen dat staken niet meer een uitzonderlijk middel is dat alleen in het uiterste geval wordt aangewend. Er gaat geen dag voorbij of de krant maakt melding van een sterk gestegen winst van een bedrijf. Daar heb je als werknemers aan bijgedragen, daar wil je ook een graantje van meepikken. Een vakbond stelt daar zijn eisen op af. Zo logisch als twee plus twee vier is.

Stakingsbereidheid is in grote mate afhankelijk van de conjunctuur. Die conjunctuur is hoog, de bereidheid dus ook. Het zou flink zijn van de bonden, als ze alleen voor hun leden een loonsverhoging uit het vuur konden slepen. Ze nemen nu nog veel te veel lifters mee. Staken is ook een middel (of doel) om dezulken binnen de gelederen te krijgen. Vakbonden kunnen zeer marktgericht bezig zijn.

Spannende laatste fase van grote fusie

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

DE LAATSTE FASE van de grote noordelijke zuivelfusie wordt nog even spannend.

CCFriesland en Frico/Domo zullen allicht aaneen worden gesmeed, want zo hoog kunnen de spanningen niet meer oplopen. Iedereen, die bij de besluitvorming betrokken is, heeft de buik vol van de rapporten en het eindeloos vergaderen. Men wil wel weer gewoon aan het werk: markten veroveren, posities innemen, marges scoren, flinke melkprijs uitbetalen, kortom, zich bemoeien met zaken waarvoor men in eerste instantie is ingehuurd. Soms vraag je je af hoe het ooit mogelijk is geweest in deze turbulente tijden deze bedrijven te runnen, waarbij 9000 boeren en 7600 werknemers betrokken zijn en waar een omzet wordt gehaald van f 4,5 miljard.

„Elan, daadkracht, gas vooruit”, zei de ongeduldige voorzitter van CCFriesland, Boyen de Boer, deze week op de persconferentie bij het verschijnen van het jaarverslag.

Er is al te veel tijd besteed aan interne verhoudingen en te weinig aan de markt.

In wezen spreidde hij daarmee het bedje voor de nog aan te trekken topman voor de nieuwe onderneming. Arie Kranendonk, de vertrekkende directeur van CCFriesland, en jonkheer Feijo Sickinghe, de voorzitter van de fusiedirectie, zijn met zogenaamde headhunters bezig de juiste man te vinden. Dat moet lukken zou je zeggen. Het is een prachtige kans voor een ambitieuze figuur. Immers: hij komt aan de top van een onderneming die veel vertrouwen bij haar eigen boeren heeft verspeeld; aan de top van een onderneming die nog steeds in een moeilijke fase zit, maar bezig is uit het dal te klauteren.

„Wij zetten een aantal divisies neer dat de potentie heeft om ons in drie jaar in de eredivisie te brengen”, zei CCFrieslands financiële man Jan Spoelstra enthousiast. Nu roepen uitspraken over de combinatie van Leeuwarden en eredivisie niet direct een golf van geestdrift op, maar wij nemen maar aan dat de zuivelondernemingen hun Cambuurperiode hebben afgesloten. Je mag veel maar niet alles in Frieslands hoofdstad vergelijken met de plaatselijke voetbalclub.

De nieuwe man krijgt, afgaande op wat men in eigen huis denkt en verwacht, te maken met een onderneming die het alleen maar beter kan gaan dan in het onbestorven verleden het geval is geweest. Dat is een mooie uitdaging, daar moet iemand op willen happen. Als het gaat zoals men hoopt, dan zal alle eer hem toekomen. Sinds zijn komst ... en vul verder zelf maar in.

De boeren zitten te springen om een fris gezicht, want zij zijn, zeker als het om Frico/Domo gaat, uitgekeken op een groot deel van het huidige management. Zij vinden toch al dat de bestaande top te veel door Sickinghe is gespaard. Je kunt er lang en breed over praten, maar de huidige directie is gered door de jonkheer. De man uit Het Gooi heeft al zoveel krediet bij de boeren weten op te bouwen, dat sommigen hem Sickinga noemen. Een beter compliment kan hij nauwelijks krijgen. „Us man” - daar komt het op neer. Sickinghe heeft doorgedramd en dat was nodig ook.

Conclusie

EEN GROOT DEEL VAN het bestuur van Frico/Domo was bereid even achterom te kijken naar de voorbije jaren en kwam tot de conclusie, dat het eigen optreden toch niet de schoonheidsprijs heeft verdiend. Net als de directie heeft ook het bestuur steken laten vallen.

De bestuursleden leken unaniem tot het wijze besluit te komen zich voor het vormen van een nieuw bestuur niet weer kandidaat te zullen stellen. Bijna was die stap gezet, ware het niet dat

Machiel Sol uit Wapserveen, bestuurslid van Frico/Domo en vicevoorzitter van CCFriesland, een dergelijke boetedoening te ver ging. Hij wilde wel aanblijven. Je zou bijna denken dat hi, ambities heeft om voorzitter van de nieuwe club te worden, maar die conclusie ligt te veel voor de hand. Sol's opstelling leidde ertoe dat ook de anderen hun beslissing maar even hebben aangehouden.

Fout natuurlijk. Wil je dat de nieuwe onderneming kan rekenen op meer vertrouwen van de achterban dan nu nog het geval is, dan moet je daden stellen die de boeren aanspreken. Een nieuwe topman en een nieuw bestuur zijn lichtende voorbeelden. Daar wil een weifelend lid nog wel enig krediet voor geven, ook al is zijn geduld bijna op. Een bestuur dat geduid heil van de fusie predikt moet niet tegelijkertijd een blokkade opwerpen.

Met enige spanning wordt uitgezien naar de structuur van de nieuwe onderneming. Een coöperatieve weliswaar, met een enkele besloten vennootschap, maar coöperaties zijn niet meer net als vroeger voor één uitleg vatbaar. Op papier natuurlijk wel, maar de praktijk bewijst in hoeverre de theorie klopt. Boeren hechten ook niet meer aan dat oude systeem. Ze hebben er zelf voor gezorgd dat het dogmatische karakter van weleer is verdwenen. Daar is niks op tegen.

Zoals het nu staat blijft de raad van advies, onder voorzitterschap van jonkheer Sickinghe, aan. Die raad van advies heeft baanbrekend en perspectief biedend werk verricht. Nog sterker: de raad van advies heeft zo'n beetje gefungeerd als interim-baas. Wat de raad verordonneerde moest worden uitgevoerd. De marge tussen advies en bevel was uiterst klein.

Er komt een andere topman, er komt een ander bestuur, zij het mogelijk niet met een totaal andere bemanning en er komt een andere ledenraad, voor een deel mogelijk ook van bekende samenstelling. In de gangbare structuur moet daarmee de tent zijn te runnen. De raad van advies zou op de achtergrond moeten functioneren als een club wijze mannen. Zij zeggen wat, wanneer hun wat wordt gevraagd. Ze geven af en toe een signaaltje, of steken in hun oneindige wijsheid eens een vingertje op.

De huidige raad van advies is als de redder in nood binnengehaald, kreeg veel bevoegdheden en nam veel beslissingen. Het is, alleen al menselijk gezien, een grote omschakeling om van gevierde spitsspeler je rustig naar de dug-out te laten verplaatsen. Tot dusver was het nog een kwestie van slikken - anders stapte de raad van advies op. Het werd slikken. De raad heeft het nog aanwezige vertrouwen van de boeren gehandhaafd, niet veiliggesteld. De achterban zal weinig moeite hebben met het verlengen van het contract Het is alleen wat lastig voor de andere gezagsvoerders.

Niet zelden leiden spanningen tot snelle oplossingen. De manier waarop met name CCFriesland naar buiten treedt, wettigt de verwachting dat dat ook hier het geval zal zijn. De fusie gaat door, of er moet een ramp gebeuren. Het zal blijken dat de nieuwe onderneming voldoende kracht heeft om een concurrerende melkprijs uit te betalen en in te spelen op de markt, zei CCFriesland-directeur Arie Kranendonk deze week. Hij denkt zelfs dat een deel van de verloren gegane werkgelegenheid terugkomt. Daar zijn veel meer mensen bij gebaat dan alleen de direct bij de onderneming betrokkenen. Ook uit dat oogpunt moeten de laatste horden worden genomen, ten koste van wellicht enig eigen belang.

Tien kleine Negertjes aan de Pieter Stuyvesantweg....

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

Het is bij de fusiebesprekingen tussen *ccFriesland* en *Noord-Nederland* nog een kwestie van ‘sturtswylje’. De laatste hindernissen moeten nog even worden genomen. Dat is altijd een moeilijke fase, omdat bij dergelijke processen de neiging bestaat zware beslissingen te verschuiven naar een moment waarop men er niet meer omheen kan. Het gaat in de laatste uren dan ook niet zo zeer meer om zaken, maar om mensen. Wie komt waar?, en wat nog ingrijpender is: wie komt waar niet?

De fusie tussen *ccFriesland* en *Noord-Nederland* heeft een lange wordingsgeschiedenis. Drie jaar geleden voorspelde de toenmalige voorzitter van de Koninklijke Zuivelbond FNZ, Rinse Zijlstra, dat beide coöperaties op den duur één onderneming zouden vormen. De vrije fabrieken zouden zich daarbij aansluiten, tenzij zij voor andere vormen van samenwerking binnen of buiten de provincie zouden kiezen.

Het eerste deel van die voorspelling lijkt uit te komen, het tweede deel niet en het derde deel voor de helft. Het akkoord over de betrokkenheid van de vrije fabrieken bij het grote blok zat enige weken geleden nog vast op een miniem verschil. Grote mensen moesten nog even een kleine beslissing nemen over de manier waarop de vrije fabrieken aanspraak kunnen maken op hun aandeel in het eigen vermogen van *ccFriesland*. Nu die beslissing steeds maar uitblijft, groeit de verwijdering en dat is niet voor het eerst in de geschiedenis.

Op die manier houdt Friesland zijn image van ‘unieke zuivelprovincie’ nog even overeind. Stel je eens voor dat alles hier in een vloek en een zucht zou kunnen worden beslist, dan was er veel van dat aparte aroma verloren gegaan. Het tekort aan daadkracht om samen beslissingen te nemen manifesteert zich jaar in jaar uit in de Friese zuivel. De zuivel is een pijler van de Friese economie, soms zelfs ons paradepaardje. Je ontkomt niet aan de indruk dat andere bedrijfstakken in deze provincie de neiging hebben zich aan de zuivel te spiegelen.

Terug naar de fusie. Hoe je het ook wendt of keert, op een gegeven moment komt bij elke fusie de plaats van de personen aan de top op de agenda. Met enig gevoel voor understatement en om moeilijke beslissingen wat minder gewicht te geven wordt dit ‘het invullen van de poppetjes’ genoemd. Het aantal frustraties dat daar in de loop der jaren bij fusies uit is voortgevloeid, is bijkans onbeschrijflijk.

CAF-directeur ir. Bartus Hof, zelf ook bij een fusie -betrokken, pleegt te zeggen dat coöperatie-directeuren van zestig jaar en meiden van achttien lentes één ding gemeen hebben: ze zijn allebei aantrekkelijk. Directeuren van die leeftijd kunnen met pensioen. Zij zijn zeker van hun plaats in de toekomst.

Bij de fusie tussen *ccFriesland* en *Noord-Nederland* is - op de topman na - een groot deel van de directie ingevuld. Dat zou dus geen problemen meer opleveren, ware het niet dat plotseling de positie van mr. Anton Roos ter discussie staat. Hij stond op de rol om directeur buitenlandse deelnemingen te worden, maar heeft nu van de enige echte topman in het proces, jonkheer Feijo Sickinghe, de boodschap gekregen dat hij in feite transfervrij is. Wanneer hij naar een andere baas zou willen omzien, zal hem geen strobreed in de weg worden gelegd.

Er schuilt een merkwaardige tragiek achter 's mans loopbaan bij *ccFriesland*. In 1986 werd hij binnengehaald als manager. Hij was al gauw het grote alibi voor het opschroeven van de salarissen en niet te vergeten de pensioenen voor de top de van het bedrijf. Toppers in het bedrijfsleven moest je met een lantaarntje zoeken, zo luidde toen het verhaal. Als je ze had gevonden moest je ze goed betalen, anders ging een ander er mee vandoor.

Op het moment dat Roos werd aangetrokken en zijn prijs werd betaald vonden de andere directieleden dat hun prijs ook moest worden opgeschroefd, anders waren er wellicht andere bedrijven die hun prijs wel zouden willen betalen. *ccFriesland* verkeerde op dat moment voor het eerst sinds zijn lange bestaan in de moeilijkheden. Dat verhinderde het bestuur niet de directionele wensen te honoreren. De initiator van deze 'blijde' herstructurering mag nu omzien naar een ander team. Het heeft wel melkgeld gekost.

Geen opzien

Nu baart het vertrek van iemand uit de top van *ccFriesland* niet direct opzien. Per slot van rekening is daar de laatste jaren een proces op gang gekomen dat veel overeenkomsten vertoont met Agatha Christie's Tien kleine negertjes .

Een, zij het wellicht onvolledige, opsomming van het aantal topfunctionarissen dat de laatste jaren de veste aan de Pieter Stuyvesantweg heeft verlaten, brengt je al gauw tot een getal van zeven. Peter van der Lely (sectordirecteur technische ontwikkeling). Hans Papenhuyzen (sectordirecteur research), Wim Edel (controller), Reinier Diamant (sectordirecteur marketing), Jos van Hoogstraten (sectordirecteur wei). Alle Ypma (directeur vestiging Leeuwarden) en René Breesch (regiodirecteur Verre Oosten). Met name het vertrek van de laatste wordt in brede lage van het bedrijf betreurd.

Voorzover het gaat om mensen die de mededeling kregen dat hun aanwezigheid niet meer op prijs werd gesteld, heeft het vertrek geld gekost. Zo iets gaat met edelmetalen 'handdrukken' gepaard. Het pleit overigens voor het beleid van de leiding dat ze bij een reorganisatie niet alleen oog had voor de mensen op de werkvloer, maar eveneens in de top ging snijden.

Daar zat natuurlijk ook een strategisch belang bij. Elke reorganisatie leidt tot onrust in het bedrijf. Daar ontkom je niet aan. Wanneer je je beperkt tot het laten afvloeien van personeel uit de productie-afdelingen is het net of zij alleen de oorzaak van de reorganisatie zijn. Zoiets vergroot de onrust. Toen er ook in de top werd gesneden werd bij het andere personeel de indruk gewekt dat er toch wel rechtvaardig werd gehandeld.

Zoiets duurt dan een tijdje en langzaam maar zeker denkt men dat de rust terugkeert. Er ontstaat een nieuwe situatie en de voormannen laten niet na te zeggen dat men nu de toekomst aankan en dat achterom zien weinig zin heeft. Op dat station is *cc Friesland* nu aangekomen.

Nu blijkt evenwel dat mensen die met enig machtsvertoon zijn binnengehaald alsnog de aanzegging krijgen elders hun heil te zoeken, of uit eigen beweging opstappen. Voor enkelen geldt dat zij hun uiterste best hebben gedaan in de twee jaar dat het bedrijf door het dal moest. Dat zijn niet de gelukkigste perioden in een mensenleven. Het schenkt echter voldoening, als later blijkt dat je inspanning niet voor niets is geweest, want er staat nu wel weer een bedrijf dat potentie heeft. Als dan blijkt dat er geen plaats voor je is, althans dat je niet de plaats krijgt toegewezen waar je recht op denkt te hebben, kom je van een koude kermis thuis.

Dat nu heeft opnieuw tot onrust onder het personeel geleid. De grootste bijdrage aan die onrust wordt niet geleverd door de mensen die op een zijspoor worden gedirigeerd, maar door diegenen

die uit eigen beweging opstappen. Zoiets ligt voor een groot deel aan het klimaat in de eigen onderneming, maar dat is niet het enige aspect. Het heeft ook te maken met de hele situatie in de Friese zuivel, waar men moeilijk tot samenwerking komt. Desondanks blijft Friesland aantrekkelijk voor de toppers uit de managerswereld. Hier valt wat op te knappen.

Leeuwarder Kaasnotering blijft spraakmakend

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

ER GAAT VEEL TELOOR in deze provincie, maar voorlopig blijft de Leeuwarder notering voor kaas overeind en spraakmakend. Daarmee wordt de naam van Friese hoofdstad elke vrijdag uitgedragen tot in alle hoeken van Europa en eveneens in enkele buitengewesten. De notering houdt ook het imago hoog van Leeuwarden als Europese zuivelstad. Er zou meer poespas omheen kunnen worden gebouwd. Dat laat men nu aan Alkmaar over. Alkmaar heeft zelf ook een notering, maar die volgt altoos braaf de bewegingen die in Leeuwarden worden ingezet en heelt derhalve de waarde van een ornament. Alkmaar heeft wel de kaasfolklore. Als de noordelijke zuivel straks wat meer eenheid vertoont, valt er hier misschien ook eens te denken aan een gezamenlijk plannetje voor wat meer entourage

Het in stand houden van de Leeuwarder notering voor Nederlandse kaas is opmerkelijk. Er gaat bijna geen week voorbij of er wordt kritiek geleverd, hetzij op de hoogte van de notering, hetzij op het systeem. De meeste kritiek komt van de particuliere handelaren in kaas. Mede daardoor is hun huisblad *Zuivelnieuws* altijd weer zeer lezenswaardig.

Hun kritiek komt erop neer dat het beleid van coöperatieve zuivelfabrieken doorgaans niet deugt. Ze produceren maar raak en willen ook nog een hoge prijs voor hun kaas ontvangen. Van enige nuance is veelal geen sprake. Zelden wordt de Leeuwarder commissie uitgenodigd de notering te verhogen. Er wordt niet anders gepleit dan voor verlagingen. Daarmee kweek je natuurlijk stemming onder de afnemers. Zodra die horen of lezen dat er actie tegen de notering wordt ondernomen, hebben de kopers de neiging een afwachtende houding aan te nemen.

De jongste verlaging van de notering was op 18 mei. De commissie liet op het bord schrijven dat er twee dubbeltjes van de kaas afging. Dat betekent dat de boer twee cent minder voor een kilogram melk ontvangen. De verlaging is nauwelijks doorberekend of de eerste aanval in *Zuivelnieuws* op de huidige notering is al weer ingezet. „Als de produktie niet beter op het verbruik wordt afgestemd zal de notering alsnog aangepast moeten worden”, schreef kaashandelaar P. van der Poel vorige week zaterdag.

De verlaging van de notering op 18 mei was het resultaat van een wekenlange aanval van de zijde van de kaashandelaren. Dezelfde Van der Poel op 5 mei: „De export zal zich moeilijk kunnen handhaven op het huidige peil met als gevolg een overproduktie van kaas waardoor de druk op de Leeuwarder notering verhoogd zal worden met als gevolg dat de notering zal dalen.” Dat liet de coöperatieve zuivel niet op zich zitten. De directeur van de *Zuid Oost Hoek* in Oostervolde, Douwe Hoitinga, schreef vijf dagen later aan zijn boeren dat de verhalen uit de handel als zouden de marges onder druk staan, van geen invloed mogen zijn op de notering. De verwachting is dan ook, dat de notering zeker met naar beneden behoeft te gaan.

Een week later is er 20 cent per kilogram af. Handelaar Henk Westland voorspelt in *Zuivelnieuws* dat de markt de terugweg heeft ingezet. „De voorlopers zijn boter en poeder, de kaasmarkt zal moeten volgen, indien men deze markt gezond wil houden. Beter is om een kaasprijs in te zetten voor de zomermaanden die te laag is, zodat wij in het najaar weer kunnen bouwen aan een hogere kaasnotering en het vertrouwen in de markt weer terugkomt”.

ZOH-directeur Hoitinga driedagen later: „Ondanks het feit dat produktie en afzet redelijk met elkaar in evenwicht zijn, heeft de noteringscommissie de notering voor jonge kaas met twintig verlaagd (.....) Zoals reeds eerder is opgemerkt: de kaaspositie is wezenlijk gezond en er is dan ook geen reden tot een verdere noteringsverlaging”.

Handelaar Leen Dommelen vergelijkt op 25 mei in Zuivelnieuws nog even de notering voor verschillende produkten met een jaar geleden: boter nu *f* 1,13 lager, volle melkpoeder *f* 1,03 lager, mager poeder *f* 0,93 lager en kaas *f* 0,40 lager. „Voor kaas staat ons nog wat te wachten”, besluit hij. Je kunt afgeven op de manier waarop de handelaren met de materie omgaan, maar ze hantieren wel een consequente lijn: naar beneden.

De coöperatieve fabrieken reageerden in het orgaan van de Koninklijke Zuivelbond FNZ met een vinnig commentaar De verlaging van de notering was mede veroorzaakt door „het geruchtencircuit dat door de handelaren al weken werd gebruikt”. De handelaren keken met argusogen naar de hoge produktie, maar die kon, aldus de zuivelbond, bijna geheel worden afgezet, „zodat vraag en aanbod nagenoeg met elkaar in evenwicht bleven”. Een hoger productieniveau hoeft niet tot grote nervositeit te leiden, vindt de bond. De handelaren denken daar anders over.

In 1987 en 1988 waren het de grote zuivelcoöperaties die kritiek leverden op de Leeuwarder notering. Frico directeur Bernard Bijvoet vond de notering veel te dominant. Een paar honderd ton kaas kan al de hoogte bepalen, veruit het grootste deel van de produktie gaat rechtstreeks naar de supermarkten. Melkunie-directeur Rien Timmer in 1988: „De notering gaat naar beneden zonder dat er minder kaas wordt verkocht.” DVM-Campina in 1988: „Ons beleid zal erop zijn gericht om minder afhankelijk te worden van het verloop van de Leeuwarder kaasnotering.”

De grote zuivelcoöperaties hebben in wezen geen belang bij een kaasprijs; zelfs Frico Domo niet die straks een fusie met CCFriesland aangaat. Niet het grootste deel van hun melkplas verdwijnt namelijk in de kaasbak. Zij bestrijken voornamelijk een ander deel van de zuivelmarkt. De vrije fabrieken, zeker die in het Noorden, hebben alle belang bij een hoge kaasprijs. want driekwart of meer van hun melk wordt tot kaas verwerkt. Een hoge kaasprijs leidt tot een hoge uitbetaling en dan moeten de grote coöperaties nog maar zien of ze daaraan toekomen. Zo niet, dan heeft dat afroming van hun melkaanvoer tot gevolg, want de boeren kijken eerst naar de beurs. Van clubtrouw is geen sprake meer.

De vrije fabrieken zijn met hun afzet echter afhankelijk van de handelaren. Het aantal handelaren is in de loop der jaren wel teruggelopen, maar kennelijk is hun macht nog groot. Zo groot zelfs dat zij een stevige vinger in de pap hebben als het gaat om de hoogte van notering. De verlaging 18 mei heeft dat bewezen Hun indoctrinatie, want zo mag je een doelbewust opgezette stemmingmakerij wel noemen, heeft succes gehad. Ze zijn al weer bezig met de volgende verlaging.

Op zich is die macht van de handel niet verwonderlijk. In Nederland wordt 90 procent van de kaas in coöperatieve fabrieken geproduceerd. Die coöperaties zijn de loop van hun meer dan honderdjarig bestaan niet in staat geweest een eigen afzetapparaat op te bouwen van een zodanige omvang dat zij onafhankelijk van de handel kunnen opereren. Van de voor het eigen land bestemde kaas gaat 70 procent via de particuliere handel naar de afnemers. De export is nog voor 40 procent in hun handen. Geen wonder dat de invloed van de handel op de notering dan ook erg groot is Hun geruchtencircuit blijkt sterker dan het marktevenwicht. En handelaren hoeven geen melkgeld uit te betalen. De Leeuwarder notering blijft voorlopig dan ook spraakmakend

Drentse behoudzucht ondergraaft fusie

(KAF EN KOREN)

DE BOEREN die betrokken zijn bij de grootste noordelijke zuivelcoöperatie moeten over veel geduld beschikken. Ze hebben zeven jaar gewacht op betere tijden en nu er eindelijk spijkers met koppen zullen worden geslagen, blijft de hamer hangen. Wantrouwen, achterdocht, oud zeer, nieuwe pijn, weet je nog van toen en weet ik welke argumenten worden aangevoerd om kennelijk aan DE GROTE BESLISSING te ontkomen. De voornaamste oorzaak is dat de behoudzucht van de Drenten nog steeds hoogtij viert en de fusie dwarsboomt.

Het verhaal van Domo-voorzitter Machiel Sol klinkt ogenschijnlijk niet onredelijk: eerst duidelijkheid over welke kant het na de fusie uitgaat en pas dan een besluit nemen. Toen Domo en Frico samengingen, is dat namelijk niet gebeurd. Het verhaal van het lijk in de kast bij Domo, toen de papieren op tafel kwamen, is bekend. Domo had voorts nog een vordering van f 39 miljoen in Venezuela, die maar gedeeltelijk was gedekt door kredietverzekeraars. Die vordering dateerde van voor de fusie.

De fusie kwam in 1983 tot stand, het geemmer over de vordering sudderde voort tot 1988. Steeds kwamen er nieuwe feiten aan het licht die niet waren gedekt door eerdere beweringen. Eerst in 1986 raakten de Frico-directieleden goed en wel op de hoogte van deze taak. Op een gegeven moment werd de kwestie in de doofpot gestopt. De bestuursleden van *Noord-Nederland* moesten een verklaring ondertekenen, waarin stond dat het bestuur van de Domo noch de toenmalige directie van dat bedrijf later nog iets zou worden aangewreven omtrent deze affaire.

Enfin, dat gebeurde. Er lag immers een principe-voorstel te wachten over een eventueel samengaan met *CCFriesland*. Dan moet je oud zeer opruimen. Een paar uur nadat de bestuursleden van *Noord-Nederland* de Venezuela-verklaring hadden ondertekend, eiste Sol dat bij het samengaan met *CCFriesland* de fabriek in Beilen open moest blijven, dat de Domo een gezichtsbepalende positie in de nieuwe constellatie kreeg en dat de organisatorische eenheid van de Domo overeind moest blijven. Domo wilde bovendien zelf uit eigen kring mensen voor vertegenwoordigende organen blijven aanwijzen. Zo niet, dan wilde men niet verder praten. Sol zal toen niet hebben bevroed dat hij tot op de dag van vandaag op zijn wenken is bediend wat betreft de 'gezichtsbepalende positie'.

Alleen met die opstelling heeft Sol natuurlijk wel krediet verspeeld bij de overige bestuursleden. Niet alleen daardoor werd de argwaan tegen de Domo gevoed. Er gebeurde meer. Domo en *Melkunie-Holland* maakten samen deel uit van de *Hollandsche Melksuikerfabriek* in Uitgeest. De Friese bestuursleden leefden altijd in de veronderstelling dat dat uitsluitend een directionele aangelegenheid was.

Eind 1986 - drie jaar na de fusie tussen Frico en Domo - bleek de Friese bestuursleden plotseling dat er ook nog een bestuurscommissie voor de HMS was. Pouwel Mulder uit Dwingeloo trad toen uit het *Noord-Nederland*-bestuur en op dat moment kwam ook aan het licht dat hij in de HMS-bestuurscommissie zat. Daar moest namelijk een vervanger voor komen. op een gegeven moment ging de voormalige Domo-directeur Sam Meihuizen uit het FNZ-bestuur. De Friese bestuursleden vonden het niet meer dan logisch dat de nieuwe directeur Bernard Bijvoet hem zou opvolgen. Te laat. De Domo-leden hadden Sol al afgevaardigd.

Akkoord, het zijn oude koeien. Ze verklaren alleen wel waardoor het wantrouwen tegen Sol c.s. is ontstaan. Sol wil er zelf niet over praten, maar het is een feit dat de Domo op eigen houtje een juridisch adviseur in de arm heeft genomen. Inzake het ontslag van directeur Anton Roos. Domo wil de handelwijze van een ieder, die in deze affaire een rol heeft gespeeld, wel eens tegen het licht houden.

Het wantrouwen in het Domo-kamp is de laatste tijd ook gevoed. Daar hoeft geen enkel misverstand over te bestaan. De Domoploeg wilde aanvankelijk dat het hoofdkantoor van de nieuwe zuivelcoöperatie in Drachten zou komen. Een dwaze eis natuurlijk, louter gebaseerd op emotionele overwegingen en niet op economische gronden. Dat ging dus niet door. Het werd Heerenveen, een keuze die op dezelfde gronden is af te wijzen, maar als compromis kon het er kennelijk op door.

Vier van de vijf divisies komen in Leeuwarden, 3000 van de 4000 personeelsleden ook, maar het hoofdkantoor moet in Heerenveen. De extra kosten van die manoeuvre vinden de boeren terug in het melkgeld. Met name Groninger coöperators had ik wijzer willen hebben. Wat is er geworden van het aloude adagium 'útkiek'n en naotell'n'? Domo ging er desondanks mee akkoord. De onrust die kennelijk de keuze voor Leeuwarden met zich mee zou hebben gebracht, was van de baan.

Aangezien er op het hoofdkantoor van *CCFriesland* aan de Pieter Stuyvesantweg ruimte te over is, er werkgroepen zijn gevormd die elk kostenpostje moeten beoordelen, is het natuurlijk van de gekke dat je nieuw gaat bouwen of een pand voor een man of tachtig gaat huren. Tot die gedachte zijn inmiddels ook bestuursleden van *CCFriesland* gekomen. Voor het in gereedheid brengen van de bovenste verdieping van het hoofdkantoor is f260.000 uitgetrokken. Misschien kunnen daar de divisiestaven straks toch nog worden gehuisvest. Niet onverstandig, maar wel tegen de afspraken in. Sol c.s. hebben dat onmiddellijk aangegrepen. In een tijd van strijd moet je geen kansen weggeven. Dat is wel gebeurd.

In het Jongste bedrijf volgen de scènes elkaar snel op. De boerenbestuurders van Domo krijgen de raad van advies op hun dak: binnen een half uur besluiten om Sol c.s. uit de besturen van *CCFriesland* en *Noord-Nederland* terughalen, anders volgt er een ontvlechting van de coöperatie en worden de boerenbestuurders hoofdelijk aansprakelijk gesteld. De bestuurders zwichten. Ze krijgen vervolgens hun eigen boeren over zich heen en zwichten weer. Sol derhalve terug naar de groene tafels in Leeuwarden dat moment staat de raad van advies voor joker. Die raad dringt vervolgens weer aan op het terugtrekken van Sol en stelt nog eens het ultimatum. Nu is de beurt weer aan de boeren van Groningen en Drenthe. Zelfs het Theater van de lach had in zijn goede dagen niet voor een dergelijk scenario kunnen kiezen.

Het is een vreemde manier om met de belangen van 6000 veehouders en 4000 werknemers om te springen. Die veehouders krijgen er schoon genoeg van. Als de fusie nu niet tot stand komt, krimpt hun aantal nog verder in dan al is geschied. Dat vergemakkelijkt wel de fusie, want de getrouwen blijven over. Die worden dan wel opgescheept met morrende werknemers. Het personeel is namelijk het eerste de dupe, als de melk wegstroomt. Ook aan de saneringsmogelijkheden van de noordelijke zuivel komt een eind. Zij maken zich nu vooral ongerust. En terecht.

De melkveehouders krijgen nog een klap te verduren

KAF EN KOREN

DE MELKVEEHOUDERIJ kan de borst nat maken. Als het aan de over haar gestelde politici ligt, moet zij nog een flink stuk terug. Nu al is de melkprijs zeven cent lager dan vorig jaar. Volgend jaar dreigt er nog meer af te gaan. Het verhaal dat Braks topambtenaar ir. Ewoud Pierhagen deze week in Leeuwarden hield, loog er niet om: minder quotum en verlaging van de prijzen. Het gaat dubbelop.

Die maatregelen passen uitstekend in de methodiek van de bepalende overheid. Vermindering van de quotering betekent vermeerdering van de invloed van de overheid. Verlaging van de interventieprijzen heeft een verhoging van het aanzien bij de collega-ministers tot gevolg. Bezuinigingen zijn namelijk populair.

Kan de melkveehouder dat trekken? Een korting op het quotum nu treft vooral die boeren die met zo'n 250.000 kilogram melk zijn begonnen nu op 200.000 kilogram zitten en straks beneden de twee ton eindigen. Het is interessant om te kijken naar de manier waarop de PvdA van Pierhagen met deze kleine veehouders zal omgaan.

Op het ministerie is men geneigd te zeggen dat de melkveehouders nog wel een stootje kunnen velen. Nog maar een paar weken geleden heeft de directeur van het Landbouw-Economisch Instituut in Den Haag. Prof. dr. Jan de Veer, gezegd dat het nog wel even duurt eer de melkveehouder aan de pijngrens toe is. Dus, wat let je.

Het kan verkeren. Een jaar geleden pleitte Rinse Zijlstra voor de Rabobank in Gorredijk nog voor uitbreiding van het melkquotum met 1 procent. Nu wordt er gesleuteld aan een korting. Pierhagen denkt aan 3 tot 5 procent. De voorraden boter en magere melkpoeder lopen namelijk op tot een even hoog percentage van de melkplas.

Dat laatste is geen wonder, gezien het gemak waarmee Polen en de DDR met hun melk op de EG-markt werden toegelaten. Polen mocht de plas hier met 1 procent uitbreiden, de DDR met 3 procent. Een aardig gebaar naar landen, waar later wat aan valt te verdienen, ook al wekt Polen de indruk dat daar nooit iets tot stand zal komen dat lijkt op algemene welvaart.

Deze ruimhartigheid staat in schrille tegenstelling tot de quotering die in de EG sinds 1984 van toepassing is en die in het Noorden heeft geleid tot een vermindering van de produktie met maar liefst 19 procent. Sinds 1986 is de melkproduktie in de wereld met 1,5 procent gestegen. Dat heeft markt- en positieverlies tot gevolg gehad: verliezen die je vrijwel nooit terugkrijgt.

Tot en met vorig jaar beurden de boeren een prima melkprijs. En daar gaat het tenslotte om. Van een goede melkprijs profiteren tal van lieden die niet s'morgens en 's middags in de melkput staan. Een goede melkprijs is ook een voorwaarde voor een succesvol milieubeleid. Het milieu is namelijk alleen met geld schoon te maken.

Het gevaar van zo'n genoeglijke situatie is, dat iedereen meent dat er dan wel maatregelen kunnen worden genomen die de melkveehouder geld kosten. Met name het ministerie van landbouw is daar sterk in. Zodra het ergens goed gaat, gaat het in de ogen van dat ministerie 'uitzonderlijk goed' en wordt er direct wat bedacht om de room eraf te halen. Melkveehouders zelf versterken

dat effect. Ze hebben moeite met de weelde om te gaan, ze kopen bij voorbeeld quota voor buitengewoon hoge prijzen, daarmee direct maatregelen oproepend.

Van alle kanten is er al gebruik gemaakt van de plezante toestand waarin de melkveehouders verkeren. De mestmaatregelen zijn daar een voorbeeld van. Ze zijn ingevoerd en korte tijd later (nu) moeten ze al worden verscherpt. Inleveren van 200.000 hectare ten behoeve van de natuur is ook zo iets. De Europese Commissie heeft voorts de laatste jaren de steun aan de zuivel met 25 procent verminderd. CCFriesland-voorzitter Boyen de Boer bracht dat deze week nog even in herinnering. Hij vindt dat er genoeg is gedaan in de EG en dat het zuivelbeleid moet worden gehandhaafd.

Die kant lijkt het niet op te gaan, als je Pierhagen hoort. In beginsel is er niks tegen vermindering van de bemoeienis van de overheid met het bedrijfsleven. In een kapitalistische maatschappij hoort vrijheid van handelen een groot goed te zijn en horen liberalen als Boyen de Boer niet te roepen om handhaving van overeidssteun. Liberalen zijn doorgaans zo lang liberaal als het hen uitkomt. Als beperking van de vrijheid geld oplevert, wordt het principe overboord gezet.

Onder druk

IN DE ZUIVEL zijn veel zaken gecompliceerd. De bemoeienis van de overheid met deze bedrijfstak is daar een van. Overheid en zuivel doen al lang zaken met elkaar. Dat heeft onder andere geleid tot het instellen van strenge wetten voor kwaliteit en aanduiding. De overheid heeft echter ook, onder druk van de multinationals, de poort wijd opengezet voor zuivelvervangers. Frico moest twee-en-een-half jaar wachten om haar beter smeerbare boter in een kuipje op de markt te mogen brengen, Unilever had maar twee maanden nodig om met een antwoord te komen: Becel Goud.

De Koninklijke Zuivel Bond FNZ heeft al een klacht ingediend bij de Europese Commissie in Brussel. Zo'n Unilever claimt het ene gezondheidsaspect na het andere. Daar moet paal en perk aan worden gesteld. De Europese Commissie laat nu een onderzoek instellen. Het valt de FNZ ook zwaar tegen, dat Braks geen enkele poging onderneemt een heffing op de voor zuivelvervangers belangrijke invoer van plantaardige oliën en vetten te leggen. Nederland is daar zelfs een sterke tegenstander van.

Vorig jaar kwam er voor f 4,2 miljard aan dergelijke oliën en vetten ons land binnen. Wat de verwerking betreft zijn wij, na West-Duitsland het tweede land op dit gebied in de Europese Gemeenschap. Deze industrie voerde in 1989 voor f 2,1 miljard uit. In dat jaar was de zuiveluitvoer f 8.1 miljard. Dat zijn toch cijfers waarmee je als belangenbehartiger van de melkveehouders naar een minister kunt stappen. Er is alle reden om bij elke aanval op de positie even de kaarten op tafel te leggen. In de praktijk blijkt echter dat de zuivelvervangende multinational meer in de melk heeft te brokkelen.

Voor het Noorden pakt een vermindering van het quotum en een verlaging van de restitutie slechter uit dan voor de rest van het land. Dat geldt vooral voor Frico/Domo en CCFriesland. De produkten van CCFriesland gaan voor 58 procent naar landen buiten de EG. Een verlaging van die exportsteun komt bij dit bedrijf dus hard aan.

Dat heeft meteen gevolgen voor de deelgenoten. Door hun aandeel in CCFriesland gaat al 8,7 procent van hun melk naar derde landen. Als men de eigen export van Frico/Domo daarbij optelt, komt die coöperatie op een percentage van 27,4 van de melk die buiten de EG aan de man wordt gebracht. De andere grote coöperaties zitten daaronder: Coberco 21 procent en Melkunie 10 pro-

cent. Bij DMV-Campina staat weliswaar een percentage van 29, maar voor een groot deel gaat het daarbij om cacaïne, waar een apart regime voor in het leven is geroepen.

Handhaving van de huidige situatie zal dan ook van het Noorden uit met veel kracht moeten worden bepleit. Aangezien het hier om alle coöperatieve boeren gaat, moet dat toch kunnen leiden tot een stevige aanpak. Zelfs standsorganisaties zouden het hier over eens moeten kunnen zijn. Ze moeten de buit binnenhalen zonder dat het actiewapen in de strijd hoeft te worden gooid. Dat leidt nog steeds tot verdeeldheid.

Leeuwarder Courant 1990-09-29

ook MAP FFD

Nieuwe zuivelreus heeft wind in de zeilen

(KAF EN KOREN)

DE NIEUW TE VORMEN zuivelcoöperatie Friesland⁶ heeft op het laatst toch nog de wind in de zeilen gekregen. Er moet nog overeenstemming komen met de ondernemingsraden en vakbonden, maar het lijkt er niet op dat uit die onderhandelingen blijvend ietsel zal voort vloeien. De kwestie met de Domo kan binnenkort ook als afgedaan worden beschouwd.

Domo omarmt de poederfabriek in Beilen. Als die maar overeind blijft, is er niks aan de hand. Die fabriek levert op dit moment geen bijdrage aan de melkprijs van Frico/Domo. Dat is geen wonder, want poeder ligt slecht in de markt. Dat komt de fusie-directie van CCFriesland en Frico/Domo goed uit, want de positie van Beilen bepaalt de kracht van het Drentse tegenoffensief. Onder de huidige omstandigheden kan er van die kant alleen bescheidenheid komen. Om de boeren rijp voor de fusie te maken heeft de directie Beilen f 30 miljoen in het vooruitzicht gesteld, mits Beilen zelf voor dat geld een goed plan ontwikkelt. Behalve voor de Domo-boeren moet dat plan ook genoeg zijn om vakbonden en ondernemingsraden over de streep te trekken. Het is niet 'je dat', maar als je, zoals Domo en vakbonden, steeds hebt gezegd dat je achter de fusie staat, dat je eigenlijk niets anders wilt, dan moet zo'n toezegging voldoende zijn.

De Domo-leden hebben als een soort afleidingsmanoeuvre nog vragen gesteld omtrent het reilen en zeilen bij CCFriesland. Dat gebeurde onder het motto: CCFriesland in Leeuwarden zal voor ons op de knieën. Ze hadden nog munt willen slaan uit het ontslag van buitenland-directeur Anton Roos, maar dat station is gepasseerd. Roos is met een gouden handdruk vertrokken.

Domo-voorzitter Machiel Sol heeft bij het stellen van die vragen echter al gezegd dat het complete antwoord niet voor 15 oktober kan worden gegeven. Daarmee geeft hij aan dat de fusie geramd zit, want op die datum 'sil it heve'.

Er is nog meer dat de fusie in de kaart speelt. De boeren ontvangen een melkprijs die flink onder die van vorig jaar ligt: een cent of zes, zeven per kilogram minder. Per boer betekent dat al gauw een inkomstenderving van f 20.000 per jaar. Dat zal de lust om onder betaling van uittegeld de fabriek te verlaten, wel bekoelen. Veel veehouders hebben bovendien flink geïnvesteerd en zijn dus andere verplichtingen aangegaan.

Even terzijde: die lage melkprijs had voor de *Koninklijke Zuivelbond FNZ* bij de viering van het negentigjarig bestaan deze week aanleiding moeten zijn met een aanvallend plan te komen. Dat

6 Nieuwe naam zou Friesland Frico Domo (FFD) worden.

was kennelijk te veel gevraagd. Het bleef bij wat kanttekeningen bij politieke maatregelen. De bond is niet zwanger van creativiteit.

Het zijn de overschotten die de melkprijs nekken. In de koelhuizen ligt 171.315 ton boter. (boterberg!) Daarvan komt er maar liefst 37.178 ton uit Nederland, wat dat betreft koploper in de EG. Vet is dus hèt probleem. Dat is het al een hele tijd en dat is een reden te meer van je organisatie een oplossing te vragen.

Kaas

ER IS NOG een aspect waaruit blijkt dat de nieuw te vormen coöperatie de wind in de zeilen heeft. Jarenlang heeft de kaasafdeling bij Frico/Domo minder gefloreerd dan bij de vrije fabrieken. Sinds kort is daar verandering in gekomen. Wielrenner-schaatser Wiebren Boersma uit Havelte heeft een plan gelanceerd onder het in sportkringen bekende motto 'erop en erover.

Dat begint vruchten af te werpen. Ten opzichte van 1988 heeft de kaasdivisie van Frico/Domo nu al *f* 10 miljoen verdiend zonder noemenswaardige investeringen. Daarbij is uitgegaan van een simpel principe: een plan opstellen en voortdurend de uitvoering controleren, in een poging af te rekenen met de heersende vrijblijvendheid. Productie en afzet zijn beter op elkaar afgestemd, er wordt meer gedaan met specialiteiten en de organisatie is fors aangepakt. Boersma: „Iedereen weet precies waar hij aan toe is, iedereen weet ook precies wie zijn baas is.”

Opmerkelijk en nieuw is, dat de fabrieken van Marum en Bedum en het verkoop- en distributiebedrijf in Leeuwarden zijn uitgerust met **projectteams**. In zo'n team hebben ook veehouders zitting die geen bestuurlijke functie bij de coöperatie hebben. Op die manier krijg je een compleet oordeel over het tracé van koe tot klant. Het voordeel is ook dat je op die manier de boer direct in contact brengt met de man in de fabriek - en dat kan nooit kwaad.

Frico/Domo heeft nu ook een systeem opgezet waarbij de melk selectief wordt opgehaald. Melk met laag eiwit gaat naar de consumptiemelkbedrijven, melk met veel eiwit naar de kaasfabrieken, om het even simpel te houden. Met de *f* 10 miljoen uit de kaas heeft deze selectie aan de basis een voordeel opgeleverd dat volgens Boersma neerkomt op 1 cent per kilogram melk.

Het is geen wonder dat bij de Frico de kaas wordt aangepakt. In de eerste plaats viel er kennelijk gemakkelijk wat te verbeteren, in de tweede plaats is kaas een stabiel artikel en in de derde plaats ligt de concurrentie op de loer.

Een voorbeeld van dat laatste: Henk Hoogwegt, voorzitter van de raad van commissarissen van *De Kievit* in Meppel, heeft aangekondigd *f* 35 miljoen in dat bedrijf te willen investeren en 'een poot in de kaas' te willen houden. Nu produceert *DOC* in Hoogeveen in loondienst kaas voor *De Kievit*. Ongeveer 40 procent van de De Kievit-melk gaat in de kaasbak. „Mochten er zich situaties voordoen zoals fusies of mocht door andere oorzaken deze vorm van samenwerking niet langer mogelijk zijn, dan zullen we niet schromen een kaasfabriek te kopen of in Meppel in een kaasproductie te gaan investeren.”

F-merk

HET FEIT DAT kaas aantrekkelijk is voor veel zuivelaars, houdt in dat je je moet onderscheiden op de markt. Tot dusver zijn de Noordhollandse kaasmakers daar beter in geslaagd dan degenen die hun kaas lieten controleren bij het inmiddels opgeheven station in Leeuwarden. Het scheelt een cent of 40 per kilogram. Noord-Holland is een klein produktiegebied met veel krediet bij de Nederlandse en Belgische consument. Als je je kaas kunt laten stempelen met het NH-

merkje, is dat een plus in de prijs ten opzichte van het hier gebruikte F-merkje. Nu alle kaas in Leusden wordt gecontroleerd, proberen de fabrieken die het F-merkje gebruiken, van dat vignet af te komen.

Bij de opheffing van het controlestation in Alkmaar ging dat anders. Daar werd het NH vignet gehandhaafd. Het bij de opheffing overgehouden geld ging in de promotie-campagne. In Leeuwarden is ook geld over. Daar is nog geen bestemming voor. Geld steken in promotie van het F-merk maakt een flinkere indruk dan het besteden in de bestrijding van het NH-merk. Zelfs al zou het officiële NH-merk op last van de Raad van State - want daar ligt het geval inmiddels - moeten verdwijnen, dan kan een sticker of een certificaat van NH-originaliteit voor vervanging zorgen.

De Friese zuivel zou met dat ,geld van het controlestation met een een flinke aanzet kunnen geven tot het promoten van andere Friese produkten. Op die manier zou er toch nog iets terecht komen van het Friese keurmerk. Het is zonde dat 'oude' idee overboord te zetten.

Leeuwarder Courant 1990-11-24

ook MAP NN

Het blijft wroeten in een modderpoel

(KAF EN KOREN)

DE BOEREN MOGEN dan bijna zes weken geleden in grote meerderheid (85 procent) voor een *fusie tussen CCFriesland en Frico/Domo* hebben gestemd, de hoogmogenden in Leeuwarden en Beilen wilden deze democratische beslissing pas gisteren accepteren. Toen uiteindelijk is de akte getekend. Dat is een grove minachting van de leden. Op de gisteren gehouden ledenraadsvergadering namen enkele leden van het overgangsbestuur dan ook met het schaamrood op de kaken plaats achter de tafel.

Zij moesten constateren dat er nu pas wat lijn in de onderneming komt. Van een goed geoliede machine is nog geen sprake, van een voltallige directie evenmin en met de vrije fabrieken is nog steeds geen overeenstemming.

Jonkheer Feijo Sickinghe, de grote puinruimer in dit deel van de noordelijke zuivel, gokte verkeerd toen hij op 16 oktober zei dat al die elementen voorhanden waren. „Want mankeert er eigenlijk nog aan ons geluk?“, vroeg hij zich toen af. Wel, op dit moment nog heel veel.

De deze week betrokken vergadering - de negende - aan de *Pieter Stuyvesantweg* is rijp voor een boerenbestorming, in welke vorm dan ook. 'Insubordinatie' heet het in de krijgsmacht, als je een opdracht van een meerdere aan je laars lapt. Het is in het leger het ergste vergrijp dat je kunt plegen. Hier gebeurt hetzelfde. Geen boer die voor dit luchtledige heeft gekozen. Het is de arrogantie van het bestuur, dat het zo ver heeft kunnen komen.

De jongste troebelen zijn begonnen op de avond van de stemming. In Westerbork, waar de Drentse leden het 'ja'-woord moesten geven, wilden hun bestuursleden Machiel Sol en Hendrik Otten dat er voorwaarden aan de fusie werden gesteld: zij moesten optimaal in het overgangsbestuur kunnen functioneren. Tja, wat wil je. Een paar dagen eerder waren ze nog persona non grata verklaard door interim-directeur Sickinghe.

De meerderheid van het Domo-bestuur (tien tegen vier) was tegen die voorwaarde. Wie schetst achteraf veler verbazing dat in het bijzijn van de directionele afvaardiging (Bijvoet, Willemse en Bosscha) een akte werd voorgelezen waarin alsnog die voorwaarde stond. Mensen letten doorgaans niet op als er aktes worden voorgelezen, toen ook niet.

Enfin, het stond er en het Rijswijkse notariskantoor *Caminada Heerema en Avenarius* wilde op grond van dat „gegeven die akte niet passeren. Sickinghe, bij gebrek aan een echte directeur zo langzamerhand opgeklommen tot de topman van de nieuwe coöperatie en speciaal belast met de afdeling 'het verre buitenland', heette Sol en Otten dan ook maar van harte welkom. Wat moest de man anders? Daarmee was aan de voorwaarde voldaan. Domo moest dat de notaris nog even bevestigen. Dat gebeurde.

In de brief met die bevestiging stond evenwel een nieuwe voorwaarde: het overgangsbestuur zou toch moeten inzien dat er verschil van mening is tussen Sickinghe en de intussen als interim-voorzitter aangetrokken Albert Hagting. Dat moest uit de weg worden geruimd, dan wel als gegeven worden onderkend. De notaris en en Hagting willen daar niets mee te maken hebben. Derhalve ging dit probleem naar de ledenraad.

DE ROL VAN Hagting, kort na zijn aantreden al hoofdrolspeler in het zoveelste bedrijf van deze zuivelklucht, is interessant. Hij was secretaris van de Friese Zuivelbond (FBvCZ) en directeur van de besloten vennootschap die mede door toedoen van de fusiepartners uit die bond is ontstaan. Frico/Domo en CCFriesland waren namelijk te weinig coöperatief om een flinke klant van de zuivelbond te worden, waardoor die bond zich genoodzaakt zag zelfstandiger wegen in te slaan om werk van derden te kunnen aanpakken. Men wilde het hoofd boven water houden.

De voorzitter van *Frico/Domo*, Geert de Jong, is overigens voorzitter van die bond.

Om de fusie wat vaart en gezicht te geven, zocht De Jong Hagting aan voorzitter van het overgangsbestuur te worden. Hagting is ruim een jaar in dienst van de zuivelbond maar had bij zijn aanstelling tegen de ondernemingsraad gezegd minstens vijf jaar te zullen blijven. Geen wonder dat het personeel veel vraagtekens bij deze transfer zette. Als er een nieuw bestuur werd gekozen (mogelijk april 1991) zou hij in de race blijven als voorzitter, of naar de bond en de bonds-bv kunnen terugkeren.

Hagting gaf meteen zijn visitekaartje af. Dat moest ook wel, wilde definitief voorzitter worden. In de periode van Geert de Jong hebben externe adviseurs ruim baan gekregen bij de Frico/Domo en Stckinghe veel macht. Als het van buiten kwam, was het goed. En er kwam veel van buiten, want De Jong is geen krachtpatser.

Sickinghe kreeg de kans de coöperatie als een naamloze vennootschap te bestieren. Boeren vindt hij aardige mensen op vergaderingen. Zij zien ook wel in dat hij (Sickinghe) de beslissingen moet nemen. Een deel van het bestuur begint die abortus van het coöperatieve element de keel uit te hangen. Tijdens vergaderingen komt het dikwijls voor dat De Jong een vraag wil beantwoorden, dreigt te gaan staan, van Sickinghe de hand op de schouder krijgt gedrukt en gedwongen wordt weer te gaan zitten. Sickinghe redt zich er wel mee.

Hagting, ondergeschikt aan De Jong bij de zuivelbond, maar boven hem staande in het overgangsbestuur, is niet van plan de coöperatie op afstand te besturen. Een kaarsrechte man temidden van veel kromme redeneerders. Hij zit er voor de boeren en die hebben het in een coöperatie

voor het zeggen. De eerste aanvaringen zijn er dan ook al geweest. Hij heeft al een keer gedreigd op te stappen, als het bestuur te weinig ruimte krijgt.

Tweespalt

HET ALDUS ontstane conflict heeft voor een tweespalt gezorgd in het overgangsbestuur. Er is een groep die zich pal achter Hagting schaart; Sol, Otten, Robaart en Geert de Jong kiezen voor Sickinghe. Deze fractie heeft haar eigen opvatting over besluiten die in het overgangsbestuur worden genomen. Zij vorm ook de backinggroup van directeur ir. Bernard Bijvoet.

Twee maanden geleden moesten Sol en Otten van Sickinghe nog oprassen, nu fietsen ze samen in één ploeg. De sfeer is nog meer verziekt dan al eerder het geval was.

Frico/Domo en *CCFriesland* zouden samen een krachtig noordelijk zuivelblok vormen. Je proefde een nieuw elan onder het personeel op de gezamenlijke stands op beurzen in Parijs en Dusseldorf, je ziet dat het met de kaasproductie en -afzet de goede kant opgaat.

Even leek het erop dat Friesland (*Frico/Domo*) (FFD) - zo heet de nieuwe coöperatie als de akte is getekend - een voortvarende start zou kennen. Er was ruzie gemaakt, eer de fusie een feit was. Die periode had men dus gehad. Optimisten keken zelfs al naar het Zuiden en het Westen. Daar heeft de fusie tussen *DMV-Campina* en *Melkunie-Holland* een smetteloze geboorte gekend en wordt het nu tijd voor conflicten. over de financiering bijvoorbeeld.

Voorlopig hebben die optimisten de handen nog vol aan het Noorden. Zoals met bestuursleden die zeggen niet in het nieuwe bestuur te zullen terugkeren. maar intussen wel de deur hebben opengelaten zo de boeren een beroep op hen mochten doen. Aan het feit dat Herman de Boon niet de top-directeur wordt, omdat zes mensen hem dat hebben afgeraden. In het blad dat de boeren van hun coöperatie krijgen, staat dat bij het aantrekken van een nieuwe topman 'nog minimale vorderingen zijn gemaakt'. Geen wonder, na zo'n afkraker van De Boon. Dezelfde De Boon maakte marktgericht van de gelegenheid gebruik om zich te laten voordragen tot topman van *Cebeco-Handelsraad*, de coöperatie waarvan hij nu lid van de directie is.

Frico/Domo kampt nog steeds met weglopende boeren. Hagting, die in korte tijd vertrouwen bij boeren heeft opgebouwd, en een algemene recessie in de veehouderij kunnen de melkstroom een tijdje op peil houden. Dan namelijk neemt de behoefte af om naar een andere fabriek te gaan. Dat kost uitteergeld en onder slechte omstandigheden kun je dat beter in eigen zak houden.

Voor de vakbonden zijn al deze bewegingen te verontrustend om niet aan de bel te trekken. Zij zouden van alle stappen in het fusieproces op de hoogte worden gesteld. Formeel gebeurt dat ook, alleen de informele zaken worden hun niet bezorgd. Daar zit nou net het meeste in. Bovendien, als er steeds weer met reorganisatie wordt gedreigd, dan zit je als vakbond bij voorbaat al op je stoel te schuiven. De bonden wroeten dus van harte mee in deze modderpoel. De enige die geamuseerd toekijkt, is het gemeentebestuur van Leeuwarden. Hoe langer het duurt eer er definitieve besluiten vallen, des te kleiner de kans dat de top van de coöperatie naar Heerenveen vertrekt.

Leeuwarder Courant 1990-12-08

Lot melkprijs in handen van Campina-Melkunie

KAF EN KOREN

DE MELKPRIJS voor de komende maanden wordt bepaald door de grootste Nederlandse zuivelcoöperatie, *Campina-Melkunie*. Binnen een aantal dagen moet deze reus beslissen of hij wil meedoen aan een beperking van de kaasproductie. Wil men dat in Veghel niet, dan keldert de melkprijs van alle Nederlandse boeren met een cent of vijf per kilogram. Herstel zal pas maanden later volgen. De spanning in de zuivel is groot.

De notering voor kaas ligt weliswaar 9 procent onder die van vorig jaar om deze tijd, maar van alle agrarische produkten houdt kaas het beste stand. De commissie die wekelijks de Leeuwarder notering vaststelt, een notering waar wereldwijd naar wordt gekeken, kreeg in september zelfs een pluim van de toenmalige voorzitter van *CCFriesland*. Boyen de Boer. Hij vindt dat er steeds meer sprake is van een zelfstandige notering. Kaas ontwikkelt zich tot een produkt dat zijn eigen weg gaat en steeds verder los komt te staan van de noteringen van andere zuivelprodukten. Dat is gunstig voor de boeren. Op dit moment zit kaas nog steeds op een niveau dat ongeveer 75 cent per kilogram hoger ligt dan wat in zuivelkringen wordt aangeduid met de 'evenwichtsprijs'. De Prijs waarvoor je doorgaans boter en melkpoeder naar de koelhuizen kunt brengen. Voor de boeren zou het dus bijzonder prettig zijn het peil van de kaasprijs niet naar beneden te zien kукelen

Een dubbeltje minder voor de kaas betekent een cent minder voor de melk die de boer aan de fabriek levert. In de demonstratiebus naar Brussel rekenden veehouders uit dat ze door de marktontwikkelingen, de komst van de DDR in de EG en de verlaging van de steun van de EG dit jaar op een inkomstenderving uitkomen die varieert van f13.000 tot f16.000 per 100.000 kilogram melk. Met andere woorden: een boer met een quotum van 270.000 kilogram gaat er dit jaar zo'n f40.000 op achteruit. Elke cent meer voor een kilogram melk is dus winst.

Aangepast

DE NEDERLANDSE KAASINDUSTRIE heeft het dit jaar geweldig gedaan. Als straks de stroom van oudejaarsoverdenkingen en nieuwjaarstoespraken zich meester maakt van de media, zal kaas zich een prominente plaats weten te veroveren. Je eet het elke dag, dus wil je er ook wat over lezen en derhalve wordt erover geschreven. De export die elk jaar voor een nieuw record zorgt, zal dit jaar 4,1 procent hoger liggen dan een jaar eerder. De afzet in het binnenland groeit eveneens. Wat wil een mens nog meer?

De laatste zes weken is de produktie gemiddeld 533 ton hoger geweest dan in de overeenkomstige weken vorig jaar. De afzet gaf daar aanleiding toe. Als men straks de markt goed volgt, moet de produktie worden ingekrompen met ruim 500 ton per week. Dan hou je een knappe prijs, zeggen ingewijden.

Daar nu wringt de schoen. In het verleden zijn er talloze gesprekken gevoerd over produktiebeheersing. Dat systeem klopte nooit helemaal, want wie zich niet aan de afspraken hield, werd niet bestraft. Bovendien kreeg men met de wetgever te maken die er de trekken van een kartel in had ontwaard. Men is dan ook van deze produktiebeheersing afgestapt. Informeel wordt er wel getracht enige lijn in de produktie te houden. Afspraken worden niet gemaakt in besloten vergaderingen, maar in het nog informelere en ondoorzichtiger circuit van 'elkaar treffen' en 'elkaar bellen'.

Uit die contacten komt bovendien dat *Campina-Melkunie* zich niet wil matigen als het om kaas gaat die na de jaarwisseling moet worden verkocht. Dat gerucht is nu al bekend bij de han-

del en het zal niet lang duren of de gevolgen worden zichtbaar in een niet geringe noteringsverlaging. "Het gaat dan niet om dubbeltjes maar om kwartjes", aldus een fabrieksdirecteur.

Macht

CAMPINA-MELKUNIE heeft macht in de Nederlandse zuivel. Het is de grootste. In het verleden heeft men steeds bedreigd daar gebruik van te maken als de anderen niet aan de wensen uit het Zuiden zouden willen tegemoetkomen. Campina had een lage kaasproductie. Kaas was en is aantrekkelijk en dus ging men over tot het uitbreiden van die afdeling.

In 1989 werd het aandeel in de landelijke produktie opgevoerd van 11 naar 12 procent. Toen in dat jaar de fusie met *Melkunie-Holland* een feit werd, was het aandeel plotseling 26 procent. *Coberco* heeft 22 procent, *Friesland Frico Domo* 22 procent en alle vrije fabrieken samen 30 procent.

Een sterke poot onder Campina was altijd de produktie voor industriële doeleinden, vooral van caseïne. Ten tijde van Braks had men in het Noorden het idee dat dat produkt wat beter werd beschermd dan andere zuivelvoortbrengselen. Doch dat terzijde. Caseïne is nu afgezakt tot de categorie melkpoeder. En dat is niet best. De poedermarkt is overstroomd door poeder uit de DDR en andere Oostbloklanden en de prijs heeft een enorme opdonder gekregen.

Die lage poeder- en caseïneprijs heeft altijd al als een bedreiging boven de kaasmarkt gehangen. Je krijgt in die situatie als zuivelfabriek al gauw de neiging om het dan maar meer in de kaas te gaan zoeken, want daar valt wat aan te verdienen. Deze ontwikkelingen geven ook aan hoe betrekkelijk de hulp van een adviesbureau kan zijn. Frico/Domo huurde destijds het bureau van Pieter Winsemius (*McKinsey*) in. Dat kwam in de tijd dat de poeder een goede prijs op bracht vrolijk vertellen meer in poeder en minder in kaas te doen. *Campina* deed dat al en daar liep het toch zo goed ... Bij de Lijempt in Leeuwarden en bij Van Heel in Kampen weten ze er nu van mee te praten.

Nu ziet men de gevolgen bij *Campina-Melkunie*. De grote poederpoot en wat daar verder bij past, draait slecht. Hoewel nu de hele Nederlandse zuivel voelt voor het beheersen van de kaasproductie, lijkt *Campina-Melkunie* (niet zonder reden) niet meer te houden. Het wil meer kaas maken, daar ligt de winst. Tenzij dat streven wordt gerealiseerd, want dan is de winst weg: voor *Campina-Melkunie*, voor alle andere Nederlandse zuivelfabrieken en voor 48.000 melkveehouders. Campina bepaalt derhalve de melkprijs van de komende maanden. Zie daar de achterkant van het concentratie-ideaal.

Er spelen nog wat factoren een rol. Zo melden zuivelkringen graag dat de kaasjongens van *Friesland Frico Domo* op sommige markten aan het onderbieden zijn. FFD ontkent dat ten stelligste. Zuivelkringen melden ook dat *Campina-Melkunie* met de kaasprijs *Coberco* een hak wil zetten. In de afgelopen zomer heeft *Coberco* tegen de zin van *Campina-Melkunie* ingestemd met een verlaging van de minimumprijs voor consumptiemelk. Bij *Campina-Melkunie* is dat een groot produkt en voor dat bedrijf was dat dan ook niet leuk. Kaas speelt een grote rol in het produktenpakket van *Coberco*, dat zodoende.

In het Noorden is men niet ongevoelig voor dit soort gekraak. Zo ligt het accent ook eens op een ander deel van ons land. Jammer dat de boeren er in plaats van beter, minder van worden.

Kleine boeren buiten '*Friesland-Frico-Domo*'-bestuur

KAF EN KOREN (WILLEM STEGENGA)

HET BESTUUR van de nieuwe zuivelcoöperatie *Friesland Frico Domo* heeft een merkwaardige samenstelling gekregen. Het blijkt dat 61 procent van de boeren niet is vertegenwoordigd, tenminste als je afgaat op de bedrijfsgrootte. Het staat ook vast dat de categorie 'ideale boeren voor de nabije toekomst' goed uit de verkiezingen is gekomen. Die boer moet over een jaar of tien in de ogen van de melkers in het *Landbouwschap* een melkquotum van 400.000 kilogram en zeventig koeien hebben. Die categorie, die 33 procent uitmaakt van het veehoudersbestand in het Noorden, heeft een juiste vertegenwoordiging gekregen in het bestuur. De nog grotere boeren slaan echter voor meester op.

Met ontzag en bewondering moeten de leden op de regiovergaderingen naar de grote broeders hebben gekeken en dienovereenkomstig hun stembriefje hebben ingevuld. In het Noorden - wij nemen even de cijfers erbij die Friese Mij-secretaris Harm de Kroon deze week op de informatieve vergaderingen van zijn organisatie liet zien - zit 61 procent van de boeren in de categorie die minder dan vijftig koeien heeft. Tot de categorie vijftig tot honderd koeien behoort 34 procent en in de rubriek 'meer dan honderd koeien' loopt 5 procent.

Van de tien bestuursleden van *Friesland Frico Domo* hebben er zes honderd koeien of meer. Met andere woorden: 60 procent van de bestuursleden vertegenwoordigt 5 procent van de leden. De andere vier vallen allemaal in de categorie van vijftig tot honderd koeien. Dat is een redelijke afspiegeling: 40 procent van het bestuur zit voor 34 procent van de leden. Wat resteert is 61 procent van de leden, een groep die niet in het bestuur is terug te vinden.

De jongste stemming in de ledenraad zou, wanneer er op de tegenkandidaten was gestemd, nauwelijks verandering in de situatie hebben gebracht. L. Roseboom uit Borger, de tegenkandidaat van H. Holman uit Steenberg, heeft vijftig koeien. Met wat goede wil zou hij als enige tot de kleinere boeren kunnen worden gerekend. Hij kreeg echter niet de meerderheid. Dat is niet opmerkelijk. In zeven van de tien gevallen ging de voorkeur van de ledenraad uit naar een kandidaat die meer koeien heeft dan zijn mededinger.

Zinvol

BOEREN INDELEN naar de grootte van hun bedrijven is in velerlei opzicht zinvol. Zeker nu, en vooral als het om een zuivelcoöperatie gaat. De afdeling Melkveehouderij van het Landbouwschap onder leiding van Piet Blokland heeft al gevraagd of je het gemiddelde van de boerenbedrijven over tien tot vijftien jaar niet moet verleggen van veertig naar zeventig koeien.

Wat dan te doen met die boeren, die niet naar die zeventig koeien toe groeien? Een deel zal afvallen, omdat er geen opvolger is. Niks aan de hand dus. Als ze blijven en niet willen meegroeien, wordt het anders. Blokland c. s. geven duidelijk aan dat de bedrijven die naar zeventig koeien toe willen, stimulansen moeten hebben. Wat er moet gebeuren met bedrijven die dat niet willen, wordt niet recht duidelijk.

Een paar jaar geleden hoorde je nog wel eens wat van de club van Hessel Bouma en Gerrit Lettinga, de 'verontruste boeren' die wat aandacht kregen van kleine partijen als de RPF en zo. Hun

activiteiten zijn alleen nog in de archieven te vinden. Hessel en Gerrit moeten de schaatsen maar uit het vet halen, want er is werk aan de winkel.

Voor je het weet wordt er op jouw kosten - want kleine boeren betalen ook mee aan het Landbouwschap - beslist dat de groeiers wat meer krijgen dan de nietgroeiers, ook al ligt die laatste categorie nog zo goed bij de MacSharry -club in Brussel. De melkersafdeling van het schap meent echter dat er op deze wijze een visie is ontwikkeld. 'Visie' is een groot woord en als er in het Landbouwschap een keer lieden zijn die menen die te hebben dan zijn ze er niet gemakkelijk af te brengen.

Een ideale mogelijkheid voor Groen Links om even tegen de grootdenkers van het schap te keer te gaan. Altijd gepleit voor het idee 'klein is fijn', maar nu de wind uit de andere hoek waait en bovendien wordt aangewakkerd door CDA en VVD ligt Groen Links kennelijk op één oor. Ook al geen partij dus waar je het als kleine boer moet zoeken.

Zuivel

GROOT EN KLEIN spelen ook een rol in de coöperatieve zuivelwereld. Dan hoef je niet af te gaan op de opmerkingen van de voorzitter van *Friesland Frico Domo*, ir. Albert Hagting, gedaan op een vergadering van loonwerkers in Heerenveen. Hij zei dat boeren met minder dan zeventig koeien het op den duur wel eens moeilijk zouden kunnen krijgen, vanwege de hogere kosten en de lagere opbrengsten. Dat kan als een waarschuwing zijn bedoeld, daar hoeft men niet direct zuivelpolitieke consequenties aan te binden.

Veel belangrijker is het nog even de woorden van de voorzitter van de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland*, Geert de Jong van Akkrum, van 10 mei vorig jaar op te halen. De Jong zei toen op de bondsvergadering dat de noordelijke zuivelindustrie er niet aan zal ontkomen boeren met een groot melkquotum te bevoordelen.

Zoiets gebeurt dan via het al in grote delen van dit land geaccepteerde systeem van quantumtoeslag. Wie meer melk levert, krijgt een hogere melkprijs. De 'harde commerciële noodzaak' maakt dat je daar niet omheen kunt, aldus De Jong. Het zou kunnen dat die opmerking als proefballonnetje is bedoeld. De lancering is in elk geval geslaagd, want niemand van de aanwezigen - alle vijf in Friesland opererende zuivelcoöperaties - sprak die noodzaak tegen. Ze zeiden overigens evenmin er voor te zijn.

Dat geeft aan dat quantumtoeslag in discussie is, althans bij sommige fabrieken. De samenstelling van het bestuur van *Friesland Frico Domo* duidt erop dat quantumtoeslag hier binnenkort minimaal onderwerp van gesprek zal zijn. In het bestuur hoeft men niet op weerstand te rekenen, hooguit op mededogen. Wie van dat laatste afhankelijk is, huppelt doorgaans niet vrolijk rond in dit ondermaanse.

Campina-Melkunie, de grootste zuivelcoöperatie in ons land, heeft ervaring met het bevoordelen van grote boeren. Vorig jaar is die fabriek volgens het Agrarisch Dagblad 40 boeren met 25 miljoen kilogram kwijt geraakt aan Belgische fabrieken. Campina-Melkunie treurde daar niet om, want die wist op haar beurt melk uit België te halen.

Die mogelijkheid heeft Friesland Frico Domo niet, wanneer kleine boeren met hun melk ergens anders naar toe zouden gaan. Het feit echter dat Duitse fabrieken op dit moment weer massaal mager melkpoeder inleveren (173.725 ton van de totale Europese voorraad van 333.043 ton) wijst erop dat de melkmarkt daar gemoedelijker wordt.

Voorraadvorming in koelhuizen, altijd slecht voor de veehouderij, is extra slecht voor de kleine veehouders. Zij kunnen met recht en reden luide roepen dat die voorraden niet door hun schuld zijn ontstaan, maar dat helpt weinig. Niemand luistert en Groen Links slaapt. Andere partijen staan niet aan hun kant, want wie voor 'groot en groter' staat, heeft immers visie. En dat staat goed.

Leeuwarder Courant 1991-03-30

Ook MAP Rundvee

Geen Chips maar slechte oormerken

KAF EN KOREN WILLEN STEGENGA

EEN BOER BELT gemakkelijk met het FRS, zo was de stelling. Hij zal dat zeker doen, wanneer hij gefundeerde kritiek denkt te hebben. De oormerken-kwestie bedient hem naar behoefte. Omdat lang niet alle vee meer bont is en zich laat tekenen, om te voorkomen dat er door importen ziekte wordt ingevoerd en om na te gaan waar de dieren precies naar toe gaan, moet er een nieuw identificatie- en registratie-systeem komen.

Chips inbrengen, denk je dan. Dat dacht aanvankelijk ook de overheid, maar bij de proeven gingen de chips 'wandelen'. Bovendien, waar laat je zo'n apparaatje? Alles van een koe wordt immers gebruikt. Dat 'wandelen' is ondertussen tot staan gebracht. Het systeem stuit nu op de kosten. Een deskundige zou voor de inbreng moeten zorgen. Dat maakt een chip al gauw drie keer duurder dan het gele oormerk, waar men nu mee aan het hannesen is.

Zonde, moet de oud-dierenarts Evert Brons in Oudemirdum hebben gedacht. Hij vond niet alleen de bekende koeien-bh uit, maar in 1978 ook al een chip die onder de huid moest worden ingebracht. Geen gewandel, geen wondvorming, simpel en effectief. Bron vroeg octrooi aan, maar geen mens toonde interesse. Nu, dertien jaar later, is er een ander op hetzelfde idee gekomen. In diens octrooiaanvraag stuit hij op de vinding van Bron. Derhalve moet er iets wezenlijk anders worden ontwikkeld. Daar kan men kennelijk niet op wachten en op Brons vinding wordt niet gereageerd.

Derhalve het gele oorplaatje: goedkoper en de boer kan het zelf inbrengen. De overheid moet gedacht hebben dat er geen problemen door zouden ontstaan. Er zijn immers boeren die voor hun eigen registratie al meer dan vijftien jaar van die gele oormerken gebruiken.

Neem het door Brouwers in Leeuwarden op de markt gebracht merk Aliflex. Tal van boeren werken daar zonder problemen mee. Een heel enkele keer raakt er een merkje los doordat het dier met zijn kop in een stuk gaas komt, maar voor het overige is er niks aan de hand. Pijnloos, geen geëtter en het nummer is goed te lezen vanaf de voergang.

De overheid gebruikt Chevillot-merkjes. Die leveren in de praktijk klachten op. Niet van elke boer, maar bij het FRS is al zoveel kritiek binnengekomen dat men spreekt van 'niet ideaal' een verdonsing van de feiten. De Friese Mij heeft om een stop van de oormerkeninbreng gevraagd. Dat is gebeurd.

Het gaat om het pennetje, waarmee het nummerplaatje in het oor wordt geprikt. Dat is te klein in verhouding tot het staafje dat uiteindelijk door het oor wordt geboord. Bij de Aliflexplaatjes is het pennetje groter dan het staafje. Daardoor ontstaat er ruimte en lucht. De Chevillotplaatjes irriteren de kalveren. Etterende oren en bange kalveren zijn het gevolg. Aanvankelijk deugde de tang waarmee de merkjes moesten worden aangebracht, evenmin. Bovendien zijn de nummers op de plaatjes niet van enige afstand te leun. Dat is lastig voor een boer.

De oormerk-affaire heeft op veel punten de kenmerken van het paspoort-debácle. Als boeren voor de politici net zo aantrekkelijk zouden zijn als burgers, waren er allang kamerleden geweest die er vragen over zouden hebben gesteld. Het oormerkenverhaal is het waard, zeker nu boeren FRS-mensen willen laten tekenen dat de gevolgen en vee-artskosten voor het syndicaat zijn.

Het begon met een proef in het Zuiden. De daar gebruikte merkjes hadden pennetjes die je met wat warm water zo kon verwijderen. Dat systeem was rijp voor fraude. Toen kwamen de te kleine pennetjes die letterlijk en figuurlijk veroorzaakten. Chevillot heeft intussen Aliflex overgenomen. Het ligt in de bedoeling dat er over een paar maanden een merkje met een groter pennetje op de markt komt. Dat zal dan wel een Allflexpennetje worden. De overheid heeft zichzelf dus een oor aan genaaid door met de verkeerde firma in zee te gaan. Enfin, de Algemene Rekenkamer kan ook dit jaar weer vooruit.

Leeuwarder Courant 1991-04-27

Macht in de zuivel ligt in één hand.

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

HET WORDT steeds duidelijker dat er in de Nederlandse zuivel maar één heerst: de gefuseerde coöperatie Campina-Melkunie in Den Bosch. Die hegemonie leidt tot het bepalen van de kaasprijs en tot het naar haar hand zetten van het *Produktschap voor Zuivel*. Vorige week kon de coöperatie zelfs haar wil opleggen aan het hele Nederlandse consumentendom door de minimumprijs voor melk met 3 cent te verhogen. Niet dat daar iemand van wakker ligt, maar het feit dat zo iets kan plaatsvinden, is tekenend voor haar machtspositie. Directe en bestuur spelen het spel subtiel en dus voortreffelijk. De anderen mogen mokkend toezien.

Campina-Melkunie heeft een teleurstellende melkprijs uitbetaald. Men kwam niet verder dan 77,45 cent per kilogram, 2,5 cent lager dan Oudwoude en Gerkewsklooster en 3,5 cent lager dan Workum. Voor een boer met een quotum van 300.000 kilogram betekent dat, dat hij f7500 tot f10.000 minder beurt dan een boer die bij een fabriek met knappe melkprijs zit.

In eigen gebied heeft CampinaMelkunie een monopoliepositie. Er is echter een horzel in de pels kaascoöperatie *Cono* in **Midden Beemster**. *Cono* betaalt de boeren ruim 2 cent meer dan Campina-Melkunie. In NoordHolland heeft dat verschil geleid tot het verhuizen van boeren van Campina naar Cono. Het overlopen vindt dus niet alleen in het Noorden plaats. Het is er Campina-Melkunie alles aan gelegen de melkprijs dit jaar wee op niveau te krijgen.

Het bedrijf heeft een laag eigen vermogen. Om dat op te krik en heeft men ledenbewijzen ingevoerd door middel waarvan de boeren leverantierechten kunnen kopen. Campina-Melkunie is in Nedertand veruit de grootste producent van consumptiemelk. Ze heeft de helft van de Nederlandse markt. Ter bescherming van de detailhandel en ter voorkoming van een melkoorlog geldt voor dat produkt een minimumprijs. Onder die prijs mag geen melk worden verkocht. Hoe hoger die prijs, des te beter dat is voor CampinaMelkunie.

Vorig jaar is de prijs voor consumptiemelk twee keer gedaald, een beslissing die wordt genomen in het bestuur van het Produktschap voor Zuivel. De eerste keer gebeurde dat in maart (met 3

Cent per liter). de tweede keer in september (met 4 cent). De dalingen werden in verband gebracht met de situatie op de zuivelmarkt.

Uit het overzicht van het produktschap blijkt dat tussen maart en april vorig jaar de zuivelwaarde - een soort Dow Jones voor de zuivel - sterk naar beneden ging: van f67.89 naar f65.96 per liter. In augustus-september was de zuivelwaarde gedaald naar f62.54.

In Nederland wordt van 48 procent van de melk kaas gemaakt. De prijs van kaas is dus van grote invloed op de totale opbrengst van die zuivelprodukten. De fabrieken met de beste uitbetaling maken vooral kaas. In maart vorig jaar daalde de Leeuwarder kaasnotering van f6,80 per kilogram naar f6.50 per kilogram. In september kwam de kaasnotering op f6.30. Daarmee is de lagere minimumprijs voor melk verklaard.

Verhoging

VORIGE WEEK heeft het bestuur van het Produktschap voor Zuivel besloten de minimumprijs voor melk te verhogen met 3 cent per liter. In dezelfde week bleek echter dat de zuivelwaarde voor de tweede keer dit jaar naar beneden was gegaan. Bovendien besloot de noteringscommissie van de Leeuwarder kaasbeurs voor het eerst sinds 28 september vorig jaar de notering te verlagen, om die trouwens gisteren weer op het oude terug te brengen. De verandering bleef beperkt tot die voor Edammer (van f6.50 naar f6.20 per kilogram en weer terug).

Het lijkt moeilijk vol te houden dat de 'marktomstandigheden' aanleiding zijn om de melk 3 cent duurder te maken. Wellicht geeft de presentatie van de jaarcijfers van Campina-Melkunie op 21 maart meer houvast. Directeur Wim Overmars zei toen dat het bedrijf zal trachten de minimumprijs voor melk te verhogen. De lage prijs die de boeren van deze coöperatie krijgen is de ene oorzaak, de andere is, dat eenderde van de 2500 personeelsleden van Campina-Melkunie in consumptiemelksector werkt. De directie vindt dat veel te veel. Er zullen in die afdeling honderden banen moeten verdwijnen. Dat kost in eerste instantie geld en dus is die verhoging alvast meegenomen.

De hogere minimumprijs betekent voor Campina-Melkunie een betere uitbetaling van 0,75 cent per kilogram. Mooi, dat zoiets kan worden geregeld. Friesland Frico Domo profiteert ook enigszins van deze verhoging. 0.3 cent per kilogram meer.

Dat de notering voor Edammer in een week 30 cent heen en weer schokt, speelt degenen die het gewicht van de Leeuwarder kaasbeurs overtrokken vinden, aardig in de kaart. Een verlaging van de notering voor kaas brengt doorgaans de melkprijzen van de grote coöperaties wat meer in de buurt van die van de kleine. De notering wordt verlaagd als de markt daar de signalen van doorgeeft. Edammer is de laatste weken verkocht voor een prijs die gelijk was aan de notering of er een stuiver per kilogram onder lag. Op zich is dat geen aanleiding om te verlagen.

De particuliere kaashandel drong echter al enige tijd aan op verlaging van de notering. Dan kan zij gemakkelijker de Edammers kwijt. Aangezien de zuivelfabrieken en de handelaren elk vier zetels in de noteringscommissie bemannen en er over de hoogte van de Edammernotering een patstelling ontstond, werd de notering lange tijd gehandhaafd op die van de Goudse en de overige soorten: f6.50 per kilogram.

Vorige week vrijdag bleef echter de stoel van Campina-Melkunie - een van de vier producentenstoelen - onbemand. Ook de plaatsvervanger, die bij absentie wordt gestuurd, kwam niet opdagen. De handel zag derhalve de kans schoon en maakte gebruik van die vier-drie stand om de

notering te laten kelderen. Zelfs als Campina-Melkunie er niet eens is, beheerst dit concern nog de Nederlandse zuivel. Dat is knap voor wie vindt dat macht mooi is.

De noordelijke zuivel vindt dat dus niet mooi, was boos over de houding van Campina-Melkunie en heeft gisteren de weer aanwezige afgevaardigde gewezen op zijn plaats en verantwoordelijkheid in de Leeuwarder noteringscommissie. Een meerderheid vond nu dat de verlaging niet gerechtvaardigd was en besloot de 'fout' van vorige week te herstellen. De gevolgen zijn niet zo groot als in het geval de notering voor alle kaas met 30 cent naar beneden gaat. Dan beuren de boeren 3 cent minder per kilogram melk. Edammers maken echter 11 procent uit van de Nederlandse kaasproductie, de melkprijs voor de boer zou nu 0.33 cent per kilogram lager uitkomen.

Dat neemt niet weg dat de manier waarop één coöperatie de gehele Nederlandse zuivel naar haar hand kan zetten even eenvoudig als beangstigend is. Er zijn pogingen in het werk gesteld de kaasproductie niet al te veel op te voeren op het moment dat de andere produkten (melkpoeder) het niet best deden. Die pogingen strandden, dat wil zeggen: Campina-Melkunie wilde daar niet aan meedoen. Toen dat bekend werd, is meteen gezegd dat dit bedrijf bepaalt hoe de generale melkprijs in Nederland er uit komt te zien. De gang van zaken in de Leeuwarder noteringscommissie stemt opnieuw tot nadenken.

De kwetsbaarheid van de commissie is blootgelegd, de twijfelachtige gang van zaken in het Productschap voor Zuivel eveneens. Minister Piet Bukman van Landbouw heeft vorig jaar bepaald de minimumprijs voor melk met nog drie jaar te handhaven. De melkhandelaren sprongen een gat in de lucht. Nu Campina-Melkunie zo gemakkelijk de hoogte van die prijs kan bepalen, ligt het voor de hand dat Bukman zich achter de oren zal krabben als er om verlenging van het systeem wordt gevraagd.

De enige manier om deze ban te doorbreken is naast Campina-Melkunie een andere gigant neer te zetten. Dat kan alleen een combinatie van Friesland Frico Domo en Coberco zijn. Elke andere vorm van samenwerking op grote schaal leidt tot meer van hetzelfde en daar is geen boer bij gebaat.

Leeuwarder Courant 1991-05-25

Ook MAP Rundvee

Over integrale Ketenbeheersing – IKB

KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA

ER ONTSTAAT met de ontstuijming van groeihormonen in de marge van de boerenstand een nieuwe groep uitbaters en andere exploitanten, die belang heeft bij elk bericht over rotzooi en rommel in landbouwprodukten. Het betreft de propagandisten van de integrale ketenbeheersing, de IKB, zoals dat bij ingewijden heet. Die ketens zijn ontstaan, omdat de consument er om zou hebben gevraagd. Dat is onzin. De doorsnee-consument weet niet wat een IKB is, laat staan dat hij om dat instituut heeft gevraagd.

Een integraal bewaakte keten is een produktiemethode, waarbij zowel het zaad als het consumentenprodukt wordt bewaakt. Van fok tot kok, van zaadje tot karbonaadje. Toegegeven, zo'n systeem kan bepaalde voordelen hebben, maar de manier waarop men zogenaamd marktgericht met dit wondermiddel meent te moeten omspringen degradeert een groot deel van de boerenstand tot een stelletje producenten van minderwaardige voortbrengsels. Wie niet aan een be-

waakte keten meedoet, telt niet meer mee. Straks doet iedereen eraan mee en zijn we gewoon terug bij af. Zo is het natuurlijk ook weer.

Grote animators van de bewaakte keten zijn onder anderen de Friese Mij van Landbouw, de Nieuwe Weme, het Produktschap voor Vee en Vlees, de fokkers van de Blondes d'Aquitaine, de veevoerfabriek Sloten, slachterij Brada, veevoerfabriek UTD, Albert Heijn, Hendrix Veevoer en nog enkele bedrijven die een gat in de markt menen te hebben ontdekt.

Voorlichter Sjoerd Dijkstra van het *Produktschap voor Vee en Vlees* kan de boeren niet harder tegen de schenen schoppen dan over hun vlees te schrijven: „Het moet gegarandeerd veilig zijn, dus vrij van alle mogelijke stoffen die er niet in thuis horen”. Alsof de boeren nu maar wat aanrommelen, de Keuringsdienst van Waren een tukje doet en 's rijks vleeskeurders een beslagen bril dragen.

De integrale ketenbewaking biedt nauwelijks meer zekerheid over 'veilig geproduceerd' voedsel dan tot dusver anders ook wordt gegeven. Het is vooral een vorm van op de markt inspelen, een ordinare methode om meer aan vlees te verdienen, een commerciële guirlande. Leuk voor de versiering, maar voor de rest stelt het weinig voor.

Het moet gezegd: landelijk heeft de keten van de Blonde d'Aquitaine in bepaalde kringen enige naam verworven. Mesters van deze stieren, veevoerfabriek UTD, slachterij Brada en supermarkt Nieuwe Weme werken hier in samen. Zij hebben onderling afspraken gemaakt over de manier van productie, vervoer, slachten, verwerken en afzet. Er is recentelijk nog een vijfde partij bijgekomen: Kwaliteits-Bewakings Bureau Levensmiddelen in Wijhe.

Blonde-promotor Arjen Hoogland uit Vrouwbuurt zegt dat het om een stichting gaat. Dan denk je al gauw dat er een onpartijdige buitenstaander bij betrokken. Navraag bij KBBL leert dat het een normaal particulier bedrijf is, dat onder leiding staat van Wim Logtenberg, een vroegere werknemer van vleesbedrijf Meester.

Hij heeft met de controle van vleesketens een gat in de markt ontdekt. Hij controleert naast het Blondeproject ook de Keurslagers, de Sperwerwinkels en de biodynamische slagers, die zijn verenigd in De Groene Weg. KBBL werkt gewoon in opdracht en vormt, net als alle andere deelnemers, een onderdeel van het project.

„Wij hebben acht mesters een poosje geschorst. Zij mochten voor bepaalde tijd geen stieren meer leveren”, zegt Logtenberg om aan te tonen dat er wel degelijk iets gebeurt. Daarmee is in de eerste plaats het bewijs geleverd dat de mester de zwakste schakel in de keten vormt. Tót het moment dat bekend wordt dat de slachterij van Brada even op non-actief is gesteld, of dat een Nieuwe Wemewinkel een verbod is opgelegd om een tijdlang Blonde-vlees te verkopen. Dat zal lang wachten worden.

Het zwakke van alle zogenaamde integraal bewaakte ketens is het feit dat deelnemers elkaar wel controleren, maar dat controle van buiten af, door onafhankelijke instanties, niet wordt toegepast. Akkoord, het is natuurlijk leuk te weten dat de verkoper van het vlees weet hoe het is geproduceerd en dat de producent weet hoe de verkoper het wil hebben.

De garantie dat er niets mis zal gaan, is daarmee niet gegeven. Je kunt onderling de 'leukste' afspraken maken. Je hoeft nog niet eens te denken aan iets als het geallieerd treden van de zelf opgestelde regels. Je kunt gewoon uitgaan van de markt: die vraagt zoveel vlees en dus moet dat kwantum worden geproduceerd. Je kunt de omvang van de keten aan de vraag aanpassen. Zolang de omstandigheden blijven zoals ze nu zijn is dat doel van elke IKB het voornaamste.

Mooie verhalen moeten de indruk wekken dat hier sprake is van een ruime, degelijke aanpak. Hoe meer misstanden er rond vlees worden ontdekt, des te meer dat de IKB-propagandisten in de kaart speelt. Dan kan de gelegenheid worden aangegrepen je te onderscheiden.

Ze geven zelf al de aanzet. Uit de Friander-folder van 'Sloten': „Wij, de producenten van Friander, beseffen dat het onmogelijk is een vlees te produceren dat èn aan de wensen van de consument voldoet èn constant van kwaliteit is wanneer de produktie niet in een integraal bewaakte kwaliteitsketen geschiedt. Och, dat is toch de normaalste zaak van de wereld? Beslist niet, althans niet met vlees', aldus 'Sloten'.

Normen

OM DE verwarring die de producenten hebben geschapen - merkvlees wordt ook al als IKBvlees aangeduid - in te dammen is nu het *Produktschap voor Vee en Vlees* te hulp geroepen basisnormen op te stellen. Altijd mooi voor een produktschap in een tijd dat er over inkrimping van schappen en raden wordt gesproken. Het gaat om minimumbepalingen, aldus voorlichter Sjoerd Dijkstra, waaraan vlees moet voldoen om het IKB-etiket te mogen dragen. „De consument vraagt erom. Die wil lekker, gezond, veilig en verantwoord eten”. Alsof hij tot nu toe, dagelijks vergif voor zijn kiezen krijgt.

De eerste groepen waarvoor basisnormen worden geschapen, zijn de integraal bewaakte varkensketens. Over de controle op de toepassing van die normen wordt nog nagedacht. De Nederlandse overheid staat in beginsel welwillend tegenover het initiatief. Hoe meer garanties het bedrijfsleven afgeeft des te minder hoeft er te worden gekeurd, zei een vleeskeurmeester van het rijk tegen de verzamelde veehandelaren in Utrecht. Brussel is nog niet zo ver.

Geen toeval natuurlijk dat de veehandel poolshoogte neemt bij de verschillende instanties nu de IKB's zich steeds veelvuldiger aandienen. Het gaat dan om een manier van leveren en afzetten van vee, waar de veehandel niet aan te pas komt.

Het is de vraag of het produktschap zich wat van de veehandel zal aantrekken. Onlangs heeft namelijk Jan Diepeveen, voorzitter van de veehandelarenbond, aangekondigd samen te werken met schapenslachter Dirkson in Breukelen. Dirkson koopt schapen op de markt, maar heeft zich meer dan eens een voorstander van 'directe levering' getoond en dus van uitschakeling van de veehandel.

Diepeveen had er goed aan gedaan meteen te bedanken voor de bond van veehandelaren toen hij met Dirkson in zee ging. Dat heeft hij niet gedaan. Hij is er door de leden ook niet toe gedwongen. Toen hij onlangs op de vergadering van de Friese bond van veehandelaren was kwam er slechts één vraag over deze combinatie. Diepeveen zei dat hij het niet zo'n probleem vond. Daarmee waren de Friese veehandelaren tevreden. Van een bond die zo met de meest wezenlijke principes van zijn bestaan omspringt hoeft een produktschap zich niet het meeste aan te trekken. De veehandelaren hebben zichzelf buiten serieuze discussies geplaatst.

Leeuwarder Courant 1991-06-01

[grootste deel naar elders](#)

Arrogant gedrag van grote coöperaties

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE GROTE COOPERATIES gedragen zich steeds arroganter. De afstand tussen boer en coöperatie wordt groter, alle verhalen die dat moeten ontcrachten ten spijt. De manier waarop *Cam-pina-Melkunie* door een bijdrage van de leden het eigen vermogen meent te moeten opkrikken,

bewijst dat men niet meer weet wat er leeft op het erf. Dat is een kwalijke ontwikkeling. Een Coberco-directeur die zegt dat het goed zou zijn dat de melkprijs over een jaar of tien vijftien cent lager is dan nu, had kunnen weten dat hij met die uitspraak het onheil over zich afroept.

Als de *Koninklijke Zuivelbond FNZ* - de bond van de coöperatieve zuivelfabrieken - stelt dat de landbouwministers er verstandiger aan hadden gedaan de interventieprijzen voor boter te verlagen in plaats van het melkquotum met 2 procent in te krimpen, is hij kennelijk vergeten dat hij in dienst van de boeren is.

Campina-Melkunie, de grootste zuivelcoöperatie van ons land, heeft een eigen vermogen van 22 procent van het balanstotaal. Dat is laag, als tegelijkertijd wordt aangegeven dat 40 procent wenselijk is. Door het kopen of lenen van ledenbewijzen van f 10 per 100 kilogram te leveren melk wilde de coöperatie dat vermogen verhogen. De boeren zouden bij het verlaten van de coöperatie geen uittrekgeld meer hoeven te betalen.

Voorzitter Aad van Leeuwen zei voldoende vertrouwen in zijn boeren te hebben om deze stap te zetten, zelfs op het moment dat de melkprijs nogal een eindje onder het landelijk gemiddelde lag. Het bleek al gauw een forse misrekening. De kleine zuivelfabriek *Cono* in **Midden-Beemster** kreeg het maar druk met het inschrijven van bij Campina-Melkunie vertrokken boeren.

Het lezen van de doorgaans saaie bladen van deze coöperatie werd een aangename tijdspassing, toen moest worden uitgelegd dat het plan moest worden gewijzigd. De koppen zijn zelden sensationeel, laat staan prikkelend. Als er echter staat 'Informatie ledenfinanciering', of 'Gemiddelde opkomst afdelingsvergaderingen goed' berg je dan maar, dan is er wat aan de hand. De koppen doen denken aan die van een streekblad uit de jaren dertig: „Raad van Sloten in vergadering bijeen”. Daar gebeurde ook altijd wat.

Je moet een eind zwemmen om grond onder je voeten te krijgen. Op tweederde van het verslag staat het dan: de voorstellen worden aangepast. „Onze rayonadviseurs krijgen veel verzoeken eens langs te komen om over de nieuwe ledenfinanciering te praten”. Tja, wat een wonder. Met wat meer boergevoel had de hele expeditie achterwege kunnen blijven.

Het vervolg zou aandoenlijk zijn geweest, ware het niet dat hier in donzige bewoordingen een blunder van bestuur en directie moet worden gedekt, dank zij de goede contacten met de leden en het goed werken van het democratische krachten spel worden er veranderingen in de voorstellen aangebracht. Alsof er even een proefballonnetje was opgelaten over het coöperatief functioneren van Campina-Melkunie. Een goedpraterij die je in een periode van restauratie van democratische systemen elders in de wereld niet meer voor mogelijk had gehouden.

Naar 65 cent

Een ander voorbeeld van verwijdering van de boerenachterban is de uitlating van René Mattheussens, directeur van Coberco, de oostelijke zuivelcoöperatie. Hij zei bij de presentatie van het jaarverslag dat het goed zou zijn als de melkprijs van 80 naar 65 cent per kilogram gaat Mattheussens moest in zijn Coberco-Post uitleggen dat hij die daling niet wil, maar wel verwacht, en dat hij nu liever een prijsdaling heeft dan een quotumkorting, omdat de melkprijs op den duur toch zal zakken.

Een moeizame uitleg van een op de vingers getikte directeur die even van de boeren weg zweefde. Met een langzame daling van de melkprijs kan de Nederlandse zuivel op den duur beter

uit de voeten, had hij nog tijdens de persconferentie gezegd. Tja, dat valt natuurlijk niet goed bij boeren. Daar kan geen uitleg in het eigen clubblad ook maar iets van wegpoetsen. Het staat de redactie van Coberco-Post te prijzen dat zij Mattheussens zelf laat opdraaien voor de gevolgen van zijn uitspraken en niet voor haar directeur in de bres springt.

Mattheussens arrogant? Nee, denk je als de man een beetje kent. Ja, zeg je als je leest in zijn afscheidinterview: „De argumenten van particuliere zijde zijn niet altijd logisch en zuiver. Ik hoop maar dat de boeren dank zij hun betere opleiding ook daar doorheen kijken.” En dat in een tijd dat coöperaties zich onder de druk van de leden steeds meer als particuliere fabrieken moeten gedragen en de strikte binding met de boeren wat losser moeten laten.

Nog zo'n voorbeeld. De nieuwe voorzitter van de noordelijke zuivelcoöperatie *Friesland Frico Domo*. Arie Aalberts, moet de leden het vertrek van directeur ir. Bernard Bijvoet uitleggen. Dat gaat als volgt: „Sprake van wegzenden onder druk van sommige leden door het bestuur is niet aan de orde geweest. Het bestuur vindt trouwens ook dat dit niet kan. De leden mogen en kunnen kritiek hebben op het bestuur en daar via statutaire regels over stemmen en ook het bestuur dwingen om op te stappen of maatregelen te nemen. Discussiëren met de leden over welke medewerker dan ook kan niet, omdat deze daartoe de bevoegdheid missen en ook de feitelijke situatie en de prestatie van medewerkers niet kunnen beoordelen. Deze discussie en beoordeling zijn nadrukkelijk voorbehouden aan de directie en het bestuur.”

Het zal hem moeilijk vallen nog uit te leggen dat de boeren het in een coöperatie voor het zeggen hebben. De vertrekkende directeur werd al een tijdlang gekritiseerd door een deel van de boerenachterban. Toen het bestuur die kritiek onvoldoende weersprak, vertrok de directeur. Dat is hetzelfde als het wegzenden door het bestuur onder druk van de leden.

Korting

De quotumkorting die 'Brussel' nu heeft uitgevaardigd heeft een reactie opgeleverd die een voorbeeld is van verwijdering van 'de grote coöperatie' van de boer. Bij de boeren is die korting in goede aarde gevallen. Zij hadden er al wat op gerekend, want de prijzen voor het melkquotum gingen weer lekker omhoog. Zo hoog, dat financieel-economisch adviseur Piet Goodijk uit Goutum zegt: „Ik durf het haast niet te zeggen, maar is het niet een beetje dom om onder de huidige inkomenssituatie f 4 en soms nog meer te betalen voor de aankoop van melkquotum”.

Waarschuwingen als deze zijn de laatste jaren veelal in de wind geslagen. Een korting van het nationale quotum drijft de prijs van het individuele quotum onmiddellijk omhoog. Boeren hebben kennelijk vertrouwen in de toekomst.

Quotumkortingen gaan ook altijd gepaard met nog een ander mechanisme de Koninklijke Zuivelbond FNZ spreekt bij elke voorkomende gelegenheid zijn teleurstelling over de korting uit. Alsof deze coöperatieve bond geen melkveehouders als achterban heeft.

Het is toch van de gekke dat een standsorganisatie als de Friese Mij pleit voor een quotumkorting van 2 procent en een door diezelfde boeren geschraagde zuivelbond zijn teleurstelling uitsprekt over die maatregel. De Friese Mij kan zich gemakkelijk verdedigen, Die heeft het haar leden voorgelegd. De zuivelbond heeft er niet met de boeren over gesproken. De bond vindt derhalve boeren die voor quotumkorting zijn dom. Over arrogantie gesproken,

De korting is ingegeven door de oplopende voorraden boter en magere melkpoeder. Voor een deel worden die voorraden gekweekt door produkties in andere EG-landen. De zuivelbond FNZ

kan er echter niet omheen dat een flink deel van zijn leden ook dapper meedoet 23 procent van de Europese botervoorraad komt uit Nederland.

De FNZ verwijt de landbouwministers geen marktgericht beleid te voeren. Als de FNZ. zijn ledenfabrieken nu eerst eens leerde zelf marktgericht te opereren Boter moet beter worden verkocht, of er moet van melkvet een produkt worden gemaakt dat niet steeds weer met steun van de belastingbetaler moet worden opgeslagen. Kijk, dan had de koninklijke bond recht van spreken. Nu worden de argumenten door de feiten onder de grond geschoffeld.

De angst van de zuivel voor Europa 1992

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

JE KON VAN Beulke's gezicht aflezen dat het hem tegenviel. De Bondsrepublieken de DDR slechtten de grens. De eersten die met levensmiddelen tussen de brokstukken van de muur door manoeuvreren zijn Nederlandse 'straatvechters'. Zij trekken de dekkleden van hun auto's omhoog en verkopen bloemen op het Alexanderplein van Berlijn en groente in het centrum van Leipzig. Sedert die 'historische' dag gaan er vrachtwagens vol agrarische produkten naar het voormalige OostDuitsland. Roland Beulke, bedrijfsleider van de zuivelcoöperatie Sachsen Milch in Dresden, had het niet meer dan logisch gevonden dat de Nederlandse zuivelfabrieken het voorbeeld van de straathandel zouden volgen. Overname, jointventure, of welke vorm van samenwerking dan ook. Het heeft niet zo mogen zijn.

Er gaat geen week voorbij of de coöperaties krijgen te horen dat ze over de grens moeten kijken en combines moeten vormen met bedrijven elders in de Europese Gemeenschap. De particulieren doen dat wel, de coöperaties niet of nauwelijks. Nederland pakt wel marktaandeelen, maar geen partners. De straathandelaar staat symbool voor ons ondernemerschap.

Het is de vraag of dat voldoende is. Beulke kreeg Westduitsers aan de deur, maar ook de Fransen van Danone en Nestlé, Friese bedrijven (Tebel en Hubert bijvoorbeeld) richten in de oude DDR zuivelfabrieken in voor de produktie van Nederlandse kaassoorten.

Doet de coöperatie dan niets? Jazeker. Zij volgt, overeenkomstig een constatering op het onlangs in Rotterdam gehouden congres van de *Europese Beweging Nederland*, de lijn van de defensieve samenwerking. Provinciaal en nationaal worden er vormen van samenwerking gesmeed. De noordelijke zuivelaars bijvoorbeeld zijn voor de komende tien jaar onlosmakelijk met elkaar verbonden. Op velerlei wijze.

De band van *Friesland Frico Domo* met de *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde. *De Twee Provinciën* in Gerkesklooster en *Huisternoord* in Oudwoude mag wat losser zijn geworden omdat deze coöperaties geen lid meer van de grote zuster zijn, zij hebben zich wel verplicht tot het leveren van melk. *De Goede Verwachting* in Workum is wel lid van *Friesland Frico Domo* gebleven en heeft naast die van melklevering nog twee banden: haar boterproduktie is in Wergea ondergebracht en er heeft een uitwisseling plaatsgevonden van de produktie van bijzondere kaassoorten.

Workum en Oudwoude werken - elk voor zich - samen met kaasexporteur *Westland* in Huizen. Daarnaast hebben Workum en Gerkeskloosters een onderlinge overeenkomst gesloten over de verwerking van wei. In die toen opgerichte besloten vennootschap zit ook Hoogwegt in Arnhem. Dat is een particulier bedrijf dat voor driekwart eigenaar is van de actief op de boerenmelkmarkt opererende zuivelfabriek De Kievit in Meppel.

Hoogwegt. Gerkesklooster, *De Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde. *Acmesa* in Assen. *DOC* in Hoozeveen en de boterverkoopmaatschappij *Koninklijke Buisman* in Leeuwarden hebben samen *Frisian Dairy Trade* gesticht. Dat is een kaasexportonderneming die in Drachten een nieuw bedrijfspannend laat bouwen. *Nestlé* staat in het Noorden overal buiten. Dat bedrijf is internationaal georganiseerd in een in Genève gevestigde moedermaatschappij. Voor het overige zijn alle noordelijke zuivelondernemingen op een of andere manier, enkel, dubbel of driedubbel met elkaar verbonden.

Daarmee beantwoordt de noordelijke zuivel aan het 'algemene Nederlands, beeld': defensief, als het gaat om Europa 1992. Friesland Frico Domo maakt in zoverre een uitzondering op deze regel dat dit bedrijf mede dank zij de inbreng van de voormalige CCFriesland een multinational is. Het internationale karakter wordt evenwel vooral bepaald door deelnemingen en eigendommen in het Midden- en Verre Oosten. Akkoord, het bedrijf heeft een fabriek in het Duitse Appeldorn en is met een Iers bedrijf actief in België. *Friesland Frico Domo* speurt echter nog naar meer vormen van samenwerking in Duitsland en Frankrijk Zo is er bijvoorbeeld overleg met Yoplait, een Franse grootmacht op het gebied van yoghurts.

Bij de andere grote zuivelondernemingen is het van hetzelfde laken een pak. Er wordt wat samengewerkt binnen Europa, af en toe wordt er zelfs een Spaans bedrijf overgenomen, maar klappers vallen er niet te noteren. Het blijft marginaal en het gaat bij voorkeur niet verder dan België. In veel andere bedrijfstakken is het precies hetzelfde. Alleen de coöperatieve verzekeringsmaatschappij Avéro in Leeuwarden vormt een uitzondering. Ook daar eerst defensief (fusie met *Centraal Beheer*), maar nu offensief Europa in: samen met Brits concern Portugal in.

De landbouwcoöperaties liggen nog een straatlengte achter Wytze Adema van *Cebeco-Handelsraad* - toch niet de eerste de beste - is hier nog bezig de achterhoede gestalte te geven door op te roepen de binnenlandse krachten te bundelen. Deze 'angst voor Europa' is gemakkelijk te verklaren. De coöperaties die graag een Europees verband willen aangaan, beschikken doorgaans over een gering eigen vermogen. Het eigen vermogen bij *Cebeco-Handelsraad* is niet hoger dan 23 procent, van *Campina-Melkunie* ligt het op 22 procent, bij *Coberco* - 1990 in teken van internationalisatie' - 33 procent en bij *Friesland Frico Domo* op 32 procent.

Om internationaal te kunnen opereren, moet dat eigen vermogen toch wel een procent of veertig zijn Dat laatste is het geval bij de kleine zuivelcoöperaties *De Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde 38.8 procent; *Huisternoord*. Oudwoude 40 procent, *De Goede Verwachting*. Workum 49 procent en de *Twee Provinciën* in Gerkesklooster 59.4 procent.

Bundeling van krachten in Nederland - hechte samenwerking tussen coöperaties met plantaardige en dierlijke produkten - kan f 100 miljoen extra winst opleveren, aldus Adema. Het verhaal van 'het geld ligt op straat' is vaker verteld door functionarissen bij grote coöperaties. Zij hebben hun gelijk nog nooit gekregen. Hun raadgevingen - grote fusies - zijn wel opgevolgd, maar hebben nog niet het gewenste resultaat opgebracht.

De fusies tussen *DMV-Campina* en *Melkunie-Holland* en die tussen *Noord-Nederland* en *CCFriesland* zijn daar voorbeelden van. Eerstgenoemde onderneming heeft te kampen met een ledenverloop van ongekende grootte door het uitbetalen van een lage melkprijs. Binnenkort zal de minimumprijs voor consumptiemelk wel met een stuiver worden verhoogd. Dit concern is de grootste producent van dat artikel in Nederland en dus valt daar wat te halen. De eerste besprekingen met het ministerie van economische zaken - daar begint die procedure - hebben al plaatst gevonden.

Met *Friesland Frico Domo* ligt het anders. Daar is na de turbulentie van de voorbereidingsperiode de rust teruggekeerd. De kar staat op de rails en er lijkt licht te gloren aan de einder. Als de boeren nu maar niet ontdekken wat ze hebben verloren door het wegzenden van Bernard Bijvoet. Vooralsnog is de nieuwe coöperatie nog te wankel en te vers om tot lichtend voorbeeld te dienen.

Dat perspectief weerhoudt de landbouwcoöperaties ervan hun defensieve houding te laten varen en over te schakelen op het systeem van 'alles op 'e boppe'. Wie dat wèl wil, ziet zich geplaagd

door een te klein eigen vermogen, waardoor de roep om internationalisering meer lijkt op een roep om financiële steun.

Leeuwarder Courant 1991-08-31

Zuivelschap vraagt om stevige aanpak

KAF EN KOREN

HET PRODUKTSCHAP VOOR ZUIVEL is een van die organen waarvan het nut in twijfel wordt getrokken. Voor het *Landbouwschap* en andere produktschappen geldt hetzelfde. Het Landbouwschap heeft aan zelfonderzoek gedaan. Dat heeft tot een rapport geleid waarmee het voortbestaan weer een tijd wordt gerektd. Hier wat aanpassen, daar wat afstoten, ach, zonder inschakeling van een onderzoeksbureau had men het zelf kunnen bedenken. Wij leven echter in een land dat lijdt aan de vergaderitis: hoe meer er wordt vergaderd, des te minder besluiten er worden genomen. Om het feilen van bestuurders te compenseren worden onderzoekbureaus ingeschakeld. In Rusland wordt de democratie per decreet geregeld, in agrarisch Nederland door organisatiebureaus.

Een enkel produktschap is zelf aan het saneren gegaan. *Vee en Vlees en Pluimvee en Eieren* doen het bijvoorbeeld met dezelfde voorzitter. Dat is tenminste iets. Bij het *Produktschap voor Zuivel* daarentegen woelt niet alles om verandering. Ten onrechte. Dit schap is aan een flinke opfrisbeurt toe.

Het mag een wonder heten dat de soms zo alerte Consumentenbond het *Produktschap voor Zuivel* nog ongemoeid laat. De aanpak van de minimumprijzen voor drinkmelk sorteren allicht meer effect dan een geforceerd onderzoekje naar veevoer.

Met die prijs voor melk is raar omgehanneest. Deze week kwam er drie cent bij. Dat gebeurde op een manier waar de honden geen brood van lusten. Formeel hoort het *Produktschap voor Zuivel* daar een besluit over te nemen. Dat gebeurde in de vergadering van woensdag. Twee dagen eerder stuurde de coöperatie *Friesland Frico Domo* haar afnemers al een prijslijst waarin de verhoging was verwerkt. Op dat moment hadden de leden van het bestuur van het produktschap nog niet eens een voorstel ontvangen.

Friesland Frico Domo was voorbarig noch brutaal, de coöperatie handelde praktisch. De verhoging hing in de lucht. De bij de landelijke zuivelbond (FNZ) aangesloten fabrieken hadden daartoe besloten. In die bond slaat de grootste zuivelcoöperatie van Nederland (*Campina-Melkunie*) voor best op. Juist die coöperatie produceert de helft van de Nederlandse drinkmelk. *Campina-Melkunie* zit niet goed met de boerenprijs, 3 cent erbij en een deel van het leed is geleden.

Aangezien in het bestuur van het *Produktschap voor Zuivel* geen voorstel wordt behandeld waarover niet eerst overeenstemming met de Zuivelbond (FNZ) is bereikt, kon *Friesland Frico Domo* haar afnemers dan ook zonder schroom de prijsverhoging voorhouden. Ze hoefde het besluit niet af te wachten.

Besloten

DE DISCUSSIE over de minimumprijs vindt plaats in een besloten vergadering. Zeg maar: in het geniep. Er is een commissie die een voorstel voor het produktschapsbestuur opstelt. Over de noodzaak van de verhoging tast men veelal in het duister. Produktschapsvoorzitter *Harm Schelhaas* volstond deze week in de openbare vergadering met de mededeling dat de verlaging van de

prijs vorig jaar met 7 cent te fors is geweest, de verhoging in april van dit jaar met 3 cent niet genoeg was en dat er dus wat bij moest. Zuivelwaarde en kostenontwikkelingen liggen aan de basis, zei hij.

Met dat soort algemeenheden wordt de goegemeente het bos ingestuurd. Eabele de Boer, de voorzitter van de melkboeren, wilde nog protesteren, maar Schelhaas gaf aan geen discussie te willen, waarop De Boer er het zwijgen toe deed.

Dat is typerend voor dit schap. Er mag van harte worden gediscussieerd als MacSharry en Piet Bukman moeten worden bewerkt, maar de deur klappt dicht wanneer er onderling verschil van mening is. Mooi als eenheid naar buiten komen. Dat is het streven.

De gebruikelijke gang van zaken in dit schap is dat aan een openbare vergadering een besloten bijeenkomst voorafgaat en dat men na afloop van de openbare vergadering weer in besloten zitting gaat. Dan roep je wantrouwen en kritiek over je af.

Onlogisch

VORIG JAAR EN DIT JAAR heeft zich het een en ander rond de prijs voor drinkmelk afgespeeld.

Consumentenorganisaties ageren al geruime tijd tegen de minimumprijs. Voor brood wordt die nu afgeschafte, voor melk - zo werd in 1990 besloten - blijft die tot 1 oktober 1993 gehandhaafd om 500 melkboeren en 1000 arbeidsplaatsen veilig te stellen. Verlaten van de minimumprijs betekent een melkoorlog en die wordt gewonnen door de supermarkten.

De minimumprijs staat in verband met de zuivelwaarde. Dat is de index van wat industrieel verwerkte melk opbrengt. Daalt de zuivelwaarde dan daalt de minimumprijs, stijgt die waarde dan stijgt ook de minimumprijs. Bovendien kunnen voor het bepalen van die minimumprijs nog de ontwikkeling van de kosten van de zuivelfabrieken meetellen.

Vorig jaar veranderde het *Produktschap voor Zuivel* - op aandrang van de zuivelbond FNZ, dus van *Campina-Melkunie* - de berekening van de zuivelwaarde. Volgens de nieuwe methode, maar dat zal niemand verbazen, is de zuivelwaarde hoger dan die volgens de oude methode. Het scheelt ruwweg een cent per liter. Voor de minimumprijs betekent dat alleen al een verschil van anderhalve cent.

Dat de relatie zuivelwaardeminimumprijs lang niet altijd duidelijk is moge blijken uit het volgende rijtje:

	zuivelwaarde	melkprijs
juni 1987	65,05 cent	f1,20
nov. 1987	69,42 cent	f 1,22
juni 1988	68,54 cent	f1,26
aug. 1988	70,58 cent	f1,29
okt. 1988	76,75 cent	f1,32
mrt. 1990	67,89 cent	f1,29
sep. 1990	63,18 cent	f1,25
apr. 1991	65,76 cent	f1,28
aug. 1991	66,60 cent	f1,31

Opmerkelijk zijn vooral de verschillen tussen juni 1987 en augustus van dit jaar. De zuivelwaarden in die maanden komen met elkaar overeen, de prijs voor melk verschilt 11 cent.

De relatie riekt naar willekeur. Zeker voor de verhoging van deze week ontbreekt elke grond. Ze moet zuiver in verband worden gebracht met de problemen die de grote *Campina-Melkunie* met haar boeren heeft. De boerenprijs moet omhoog en daar mogen de consumenten voor bloeden. De kostenfactor zou een rol spelen. Ach wat. In het eerste kwartaal lagen de loonkosten in de Nederlandse zuivelindustrie 4 procent lager dan in dezelfde periode vorig jaar, aldus de bedrijfsvereniging. Die verlaging is in geen minimumprijs terug te vinden.

Het gaat hier natuurlijk niet om bedragen waar een consument wakker van ligt. Het zijn kruimels. Het worden echter zeer veel kruimels als in oktober de nieuwe melkfles op de markt komt en er weer een handvat is om de minimumprijs op te drijven.

Het gaat om de methode. Zoals er nu wordt gehandeld is die minimumprijs een farce. Het hele spel toont aan dat *Campina-Melkunie* heer en meester is in zuivelend Nederland. Die coöperatie valt niets te verwijten. Die kan men slechts benijden. De andere betrokkenen laten het over hun kant gaan. Daarmee laten zij hun eigen organisaties verworden tot ornament.

De vraag is of boeren nog langer bereid zijn zo'n instantie jaarlijks via een heffing met f'94 miljoen te sponsoren. Zeker als men weet dat het schap nog beschikt over een reserve van f'50 miljoen.

Leeuwarder Courant 1991-10-12

Ook MAP Mest

Mest is in de mode, de boer is dat niet

KAF EN KOREN

IN GRONINGEN en Drenthe worden de messen geslepen, Friesland houdt zich nog even rustig. Een ding staat echter vast: mest wordt een topper in de komende maanden en lonkt naar demonstranten. De vraag is alleen: hoe? Mest laat zich niet gemakkelijk bedemonstreren. Het ruikt, in veler ogen stinkt het zelfs. De daden zullen zich wellicht beperken tot het aan bieden van petities. De trekkers moeten thuis blijven, anders komen er verkeerde krachten los. De vroegere voorzitter van

de Friese ABTB, Thomas Miedema, krijgt gelijk. Hij heeft dit jaren geleden al voorspeld. De superheffing haalt het niet bij de mestproblemen.

Sinds 1984 is de veehouderij intensief bedreigd met mestmaatregelen. Er is geen onderdeel van ons nationale bestel dat zo veelvuldig is besproken als de dierlijke uitwerpselen. Het is aan de tolerantie van de boeren te danken dat ze niet eerder massaal tegen de roepers en razers ten strijde zijn getrokken.

Te veel mest vervuult. Daar zijn en worden maatregelen tegen genomen. Mest is een zaak van boeren. Hun aantal is klein, derhalve een ideaal object voor laffe politici. Het groeiend aantal auto's, batterijen en andere milieuvervuilende elementen wordt in verhouding lang niet zo aangepakt. Niemand komt daartegen in opstand, want iedereen is schuldig.

Sinds het eind van 1984 is er een voortdurende discussie aan de gang binnen en buiten de marge van de democratie. In dit land hoort de door ons zelf gekozen overheid te bepalen wat er moet gebeuren. Wat de mest betreft hoor je de Tweede Kamer nauwelijks. De zaak wordt behartigd door actiegroepen, stichtingen en instellingen en de boeren mogen dan reageren.

Dat pleit niet voor het peil en de invloed van de kamerleden die de komende maandagen de boeren in Friesland zullen toespreken. De Friese Mij wil die politici hier een hele dag hebben en hun dan de praktijk tonen. Het is de vraag of daar wat van blijft hangen, maar niet geschoten is altijd

mis. Kamerleden willen altijd zo aardig overkomen wanneer ze in de stal zijn, al was het alleen maar om hun machteloosheid en onkunde te maskeren.

Verbod

WIJ SCHRIJVEN november 1984. Braks kondigt stoer een verbod aan op uitbreiding van de intensieve veehouderij' in delen van Overijssel, Gelderland, Utrecht, Brabant en Noord-Limburg. De overtollige mest kan wel naar Saudi-Arabië, vindt een grapjas. D66 wil het nog drastischer aanpakken: 30 procent van de intensieve veehouderij afsnijden (kamerlid Dick Tommel). Later hoor je weinig meer van die partij als het over mest gaat. Zeker te druk met kadervorming en het formuleren van een WAO-standpunt.

Er komt daarna een fosfaatnorm. Die kost elk bedrijf gemiddeld f 11.000, klaagt het Landbouwschap. Helemaal niet, zegt de Landbouwuniversiteit in Wageningen. Het komt de boer wel op het viervoudige (f 44.000) te staan. Er moet eerst maar eens opslagruimte worden gebouwd, maar Braks en Winsemius willen daar geen geld voor uittrekken. Deze eerste stuiptrekkingen die onder het mom van 'beleid' de wereld in worden geslingerd oogsten al snel weerstand. Aanscherpen van de mestnormen kost Nederland 42.000 arbeidsplaatsen en de boeren f 2 miljard aan inkomen. De overtollige mest kan ook niet meer naar Duitsland, omdat Nederland ook geen mest uit Duitsland wil.

De landbouworganisaties reageren een beetje traag, maar 1986 is nog maar pas van start, of de Friese CBTB proclameert dat de over ons gestelde overheid de veestapel wil halveren vanwege de stront. Friesland zou Friesland niet zijn als het niet direct verdeeld naar buiten trad. GS vinden namelijk dat de normen die worden voorgesteld - terug naar 125 kilogram fosfaat per hectare - nog aan de magere kant zijn.

Maart 1986: Winsemius is nog minister. Hij heeft een aardig plannetje: mest storten in de Noordzee. Een maand later blijkt al dat het niet kan, maar mooi was het wel. Braks voelt niet voor een uitzonderingspositie voor het Noorden. Weliswaar is het hier aardig schoon, maar niet rooms genoeg en zeker vrij vast van stemgedrag. Dus geen probleem. Friesland begint zich toch te roeren. Het strontrijden wordt namelijk beperkt. Geart Hofstra van de Friese Mij roept onverholen op tot burgerlijke ongehoorzaamheid: massale actie tegen uitrijverbod in wintermaanden. CAF-directeur Bartus Hof zegt dat Friesland door de inmiddels ingeschaarde wetgeving 120 banen mist. Er is volgens hem nog ruimte voor 20 varkenshouders en evenveel kuikenmesters.

Acties dreigen, maar worden nog niet uitgevoerd. Dat gebeurt pas **in 1988 en dan in Assen**. De tegenacties komen nu ook goed op gang. De *Stichting Natuur en Milieu* vindt dat de veestapel drastisch moet worden ingekrompen. De *Friese Milieuraad* blaast ook in de bus: nieuwe veehouderijen verbieden en het houden van scharrelvarkens stimuleren. De Friese veestapel moet een stapje terugdoen.

Dat laatste is een wereldvreemd standpunt. Er verdwijnt al jaren melkquotum uit Friesland, de landelijke bemestingsnormen worden bij lange na niet gehaald, maar de *Friese Milieuraad* vindt dat er vee weg moet. En daarmee werkgelegenheid in een provincie die toch al hoog scoort als het om werklozen gaat.

Onzuiver

DE DISCUSSIES worden er niet zuiverder op. Er gapen gaten zo groot als mestlagunes tussen wat de ene beweert en de andere zegt. Het Noorden is tenminste schoon, het Zuiden niet en dus moet er onderscheid worden gemaakt, vindt het Noorden. Braks - het Zuiden - wil dat niet en dat leidt tot vernieling van een kantoor in Assen, overigens het verkeerde, maar dat terzijde.

Het is merkwaardig hoe de politiek de boer heen en weer slingert, beschimpt en bedreigt. Smit-Kroes: inkrimpen van de veestapel met 20 procent is onvermijdelijk; Braks: geen sprake van; Piet Blokland (CBTB): minder vee betekent een overschot aan milieuvervuilende spullen als bierbostel, pulp en vezels; PvdA: de veestapel tot het jaar 2000 met een kwart verminderen; PvdA'er Wöltgens: „Verbod op uitbreiding van de veestapel”; de Centrale Raad voor de Milieuhygiëne: inkrimping van veestapel niet uitsluiten. De boer wordt dolgedraaid, dat is zeker.

Braks zeilt onderwijl tussen de argumenten door. Hij voert geen beleid. Hij hinkelt van het ene naar het andere hokje: vee 's nachts op stal (december 1988); dreigen met inkrimping van de veestapel (december 1989); vee niet langer buiten, als boeren niet kunnen aantonen dat ze hun mest kwijt kunnen (maart 1990).

Edoch, Braks eigen *Landbouw Economisch Instituut* constateert in augustus 1990 dat de mestpro-
duktie in vijf jaar met procent is gedaald. Een sterk argument zou je denken. Tal van sectoren zijn al blij als hun milieuvervuiling niet groeit, maar hier is zelfs sprake van reductie. Het schone Friesland voert zelfs mest uit naar de Noordhollandse bollentelers. Ze hechten daar aan de zuiverheid van onze provincie.

DIT JAAR leek er aanvankelijk sprake van een ommekeer. De toon werd gematigd. De *Centrale Raad voor de Milieuhygiëne* bijvoorbeeld zegt op 30 april dat 'inkrimpen van de veestapel niet moet worden uitgesloten'. In mei blijkt dat minister Hans Alders van VROM zijn rampverhaal voor de landbouw niet hard kan maken. In een brief aan de Kamer rept hij echter met geen woord over inkrimpen van de veestapel. Dat komt pas dan aan de orde als er in het najaar van 1994 geen zicht is op verwerking van 6 miljoen ton mest.

Rust in de tent? Nou, vergeet dat maar. De mestregels, de dreigementen, de min of meer vaststaande maatregelen, ze blijven de boeren achtervolgen en bestoken. Een helder beleid is er niet. Het is een en al hap-snap. Er wordt gereageerd op de waan van de dag, de stemming van het moment en - naar steeds meer blijkt - de aard van het gehoor waar de politicus voor optreedt. De mestzaak komt ook steeds verder van de ordentelijke democratie te staan. Actiegroepen blijven roepen en krijgen gehoor. Zelfs het Inter Provinciaal Overleg, een onderlinge club van gedeputeerden, wordt ingeschakeld. Rijp voor de vuilnisbelt, denk je dan.

Dat zijn altijd gevaarlijke momenten. Het kabinet heeft deze zomer laten doorschemeren toch maar van het voornemen af te stappen om de mest even met rust te laten. De boeren pikken dit niet, riep de voorzitter van het Landbouwschap, Jef Mares, stoer. Dat was een paar weken geleden. Nu is hij om. Er valt over te praten, vindt hij. Ook over maatregelen.

Mares heeft het Landbouwschap over zich heen gekregen, want hij kan zo'n ommekeer natuurlijk niet maken. 'Den Haag' heeft echter de eerste slag gewonnen. Onenigheid in het Landbouwschap - mooier kan het niet. Een landbouwvoorman die zijn meeste leden heeft in sterk vervuilde contereinen en die de deur openzet voor verdere maatregelen - beter kan het niet. Bukman kan zich in de handen wrijven.

1992

Leeuwarder Courant, 1992-01-11

In de zuivel woed weer ouderwetse twist

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

HET GAAT ER de laatste dagen weer even ouderwets aan toe in de Nederlandse zuivel. De eerste nieuwjaarsrecepties zijn amper opgedroogd, of directies en besturen vliegen elkaar in de haren. De verholen uitgesproken 'vreugde' over de lage oostelijke melkprijs - andermans leed troost - is gevolgd door een fors noord-zuid-conflict over westerse melk. Concreet: *Coberco* in Zutphen komt met een lage melkprijs. *Campina-Melkunie* in Den Bosch zal ook niet de sterren van de hemel zingen. Daardoor stonden er bij die coöperatie horende Noordhollandse boeren met hun melk op de stoep bij de *Zuid Oost Hoek* (ZOH) in Oosterwolde. *Campina-Melkunie* nu is zeer verbolgen dat de Friese coöperatie hen heeft verwelkomd.

De laatste tijd heeft *Campina*, de grootste Nederlandse zuivelcoöperatie, de wind tegen. Boeren zeggen het lidmaatschap op, omdat ze marktgericht denken en doen. Natuurlijk, morgen wordt het beter, zegt *Campina*, maar niet alle boeren hebben het geduld daar op te wachten. De kleine coöperatie *Cono* in Beemster heeft al miljoenen liters van ontevreden *Campina*-boeren gekregen. Op de laatste zondag van 1991 ging er voor het eerst ook *Campina*-melk uit Noord-Holland naar Oosterwolde. Op jaarbasis gaat het om 2,1 miljoen kilogram melk. Dat lijkt niet veel. Er is echter nog een groep Noordhollandse boeren met 12 miljoen kilogram melk naar Friesland onderweg.

De coöperatieve zuivel heeft een bond: de *FNZ*, een koninklijke bond nog wel. *Campina* is het grootste lid van die bond, draagt ook de meeste contributie bij en vindt dat die *FNZ* nu maar eens moet optreden tegen die lastige Friese fabriek. *Cono* in Beemster blijft buiten schot. Die fabriek is als enige coöperatieve zuivelonderneming geen lid van de *FNZ*.

De *FNZ* wil natuurlijk wel wat doen. De bond zal ook wel moeten, immers de grootste trekt aan de bel. Dan lig je meteen in de sprint. De *FNZ* heeft evenwel nauwelijks macht en kan hooguit standjes uitdelen. En wat dan nog? Zeker de *Zuid Oost Hoek* is moeilijk aan te pakken. Deze fabriek is immers de laatste jaren een leuke klant geworden van de diensten van de *FNZ*.

Solidariteit

HET IS AANDOENLIJK hoe directeurs van grote coöperaties, alsmede hun bestuurders, nu een beroep doen op het uit het werkersmilieu stammende begrip 'solidariteit'. *ZOH* zou solidair moeten zijn met de algemene coöperatieve gedachte.

ZOH legt dat begrip op eigen wijze uit. Die boeren in Noord-Holland willen weg met hun melk bij *Campina*. Er zijn verschillende mogelijkheden. Als ze zich nu bij Oosterwolde aansluiten, hou je de melk binnen het coöperatieve verband. Zou de *ZOH* solidair met *Campina* zijn dan gaan ze naar de particuliere industrie. 't Is maar, waar je voor kiest.

ZOH heeft nog een argument. Kaas is een groeiprodukt. *ZOH* is een kaascoöperatie bij uitstek. Kaas doet het goed, de Leeuwarder notering staat al langer dan een jaar vast en zorgt voor een stabiel inkomen voor fabriek en boer. *Campina* doet veel minder in kaas. Daar is gekozen voor verscheidenheid.

Het afgelopen jaar heeft *Campina* echter bij voortdurend getracht de Leeuwarder notering onderuit te halen, zegt ZOH. Dan zouden die kaasfabrieken wat minder inkomsten hebben en dus niet van die hoge melkprijzen uitbetalen. Dat zou het evenwicht in de zuivel ten goede komen. Ach, waarom zou je dan nog solidair zijn? De eerste gesprekken over de Noordhollandse melk tussen de beide coöperaties zijn op niets uitgelopen. Van het vervolg mag hetzelfde worden verwacht.

Fiscus

ER IS NOG EEN ANDER Noord-Zuid-conflict in de zuivel. De veel besproken certificaten - een vorm van medefinanciering van de coöperatie door de boeren - worden in het zuiden van het land niet belast. De inspectie in Groningen, die ook de Friese zuivel in haar portefeuille heeft, dreigt dat wel te doen.

Campina heeft het slim aangepakt en van tevoren de afspraak met de fiscus gemaakt dat de certificaten niet zullen worden belast. *Friesland Frico Domo* heeft vorig jaar ook certificaten uitgedeeld en om die manier f9,4 miljoen aan vermogen binnengehaald.

Deze wijze financiering is de boeren gepresenteerd als verhoging van de melkprijs. Immers bij certificaten wordt de belastingdienst buiten de deur gehouden, zo is de boeren gezegd. Als er tot voor kort van het exploitatiesaldo een deel naar de reserve ging, moest over dat deel 35 procent belasting worden betaald. Dat ging ten koste van de melkprijs. Als dat deel in certificaten zou worden omgezet, zou de pot voor het melkgeld dus groter worden.

De noordelijke belastinginspecteur Bert Stoffels is tegen die regeling. „Als er winst wordt gemaakt willen wij ons deel”, verkondigde hij deze week in Koudum. Als het aan hem ligt, krijgt *Friesland Frico Domo* een belastingclaim van 35 procent over f9,4 miljoen, ofwel van f 3,19 miljoen.

Stoffels tracht nu zijn zuidelijke zuidelijke collega's voor zijn standpunt te winnen en zegt te worden gedekt door het ministerie van financiën. *Campina* heeft de eerste slag binnen. Wat een keer is toegezegd kan later wel worden veranderd, maar niet met terugwerkende kracht.

Gist-Brocades

OGENSCHIJNLIJK is er geen verdeeldheid in de zuivel als het gaat over de vervanger van het huidige kaasstremsel door *chy mosine*, een produkt van Gist-Brocades in Delft. Zelfs *Cono* in Beemster en de kaasfabrieken in Duitsland en Frankrijk zijn het met de Nederlandse coöperatieve fabrieken eens dat dat middel niet moet worden gebruikt. De consument zou aan 'hormonen' denken en daardoor zou de kaas zijn natuurlijk imago verliezen.

Opgelucht zal de *Coöperatieve Stremsel- en Kleursel-fabriek* in Leeuwarden hebben ademgehaald. Haar dierlijk stremsel - uit kalvermagen - blijft voorlopig het preparaat voor de kaasbereiding.

Het milieuministerie van Hans Alders heeft echter geen bezwaar tegen het gebruik van chymosine. Voor de volksgezondheid zijn er geen problemen. Economische zaken heeft de ontwikkeling van dit stukje biotechnologie zelfs gestimuleerd. De particuliere kaasindustrie (Wessanen) heeft zich voorlopig aan de zijde van de coöperatieve fabrieken opgesteld. Met een kanttekening, zegt directeur Max Jellema „Wij zijn wel geïnteresseerd in de proefnemingen. Neem nu aan dat je met chy-mosine je produkt nog constanter en nog beter kunt maken en je er het proces nog beter mee kan beheersen. „Dat willen wij graag uitgetest zien”.

Gist-Brocades zit voorlopig nog met een strop: produkt ontwikkeld en geen afzet. Allicht zal er dan druk worden uitgeoefend op ir. Aart de Zeeuw (67), de ouddirecteur-generaal van het ministerie van landbouw, een man met invloed in landbouwpolitieke kringen. Hij is namelijk commissaris bij Gist-Brocades, maar ook bij Wessanen, de particuliere kaasmaker. Bovendien is hij nog steeds adviseur van Bukman. Kortom, de weg ligt open voor achterdeurpolitiek. Voor de CSK in Leeuwarden een reden om bijzonder ongerust te zijn, of spoedig met het eigen ontwikkelde alternatief op de markt te komen.

Leeuwarder courant, 1992-01-25

Doorhalen wat niet van toepassing is

KAF EN KOREN

DE NEDERLANDSE zuivel is overgeorganiseerd. Dat betoogde Cees Baars, de zuiveldirecteur van het *Wessanenconcern*, deze week in Joure. Baars noemde een aantal organisaties waarvan hij vond dat ze eens onder de loep moest worden genomen. Hij had zich niet tot de zuivel hoeven te beperken, ook de andere agrarische sectoren kunnen er wat van wat. Er gaan al jaren stemmen op om de hele handel eens met de bezem kennis te laten maken. Tot dusver is dat er niet van gekomen.

Het naaststaande overzicht geeft het ontluisterende beeld van de hoge organisatiegraad van land- en tuinbouw Nederland.⁷ Je kunt geen dier of plant noemen de eigenaar ervan is veelvoudig ondergebracht. Een aantal verbanden heeft hetzelfde telefoonnummer. Dat houdt dus in niet achter elke club een enorme staf moet worden gezien. Het overzicht komt uit een lijst die enkele jaren oud is. Ondertussen kunnen er dus een paar bonden niet meer bestaan. Daar staat tegenover dat sectoren als tuinbouw (minstens 36 organisaties) pluimvee en varkens vrijwel achterwege zijn gelaten.

Veel van deze clubs moeten worden betaald uit heffingen die de boer en de tuinmoet opbrengen. direct dan wel indirect. Dat alleen al vereist een zeer doelmatige aanpak en een herziening van het geheel. Het aantal boeren en tuinders vermindert jaarlijks met een procent of 4. Verenigingen, bonden en instituten kunnen dat niet zeggen.

Leeuwarder Courant 1992-01-25

Veehouderij

Bond van Kaasproducenten; Centraal Schoolmelk Comité; Federatie van organisaties voor Kunstmatige Inseminatie bij Rundvee in Nederland; Koninklijk Coöperatief Fries Rundvee Syndicaat; Koninklijke Nederlandse Zuivelbond FNZ; Koninklijke Vereniging het Nederlands Rundveesyndicaat; Landelijke Vereniging van Kaashandelaren; Nederlands Nationaal Comité van de Internationale Zuivelbond; Nederlands Zuivelbureau; Nederlandse Vereniging van Consumptie-Ijsfabrikanten; Nederlandse Vereniging van Fabrikanten van Gecondenseerde Melk; Nederlandse Vereniging van Kaas-smelters; Nederlandse Vereniging van Kaasexporteurs; Nederlandse Vereniging van Koffiemelkproducenten; Stichting het Kaasmerk; Stichting Centraal Orgaan Zuivelcontrole; Stichting Centraal Orgaan Melkhygiëne; Stichting Exploitatie Zuivelcontrole Instituut; Stichting Fonds Nederlandse Veehouderij; Stichting Gemeenschappelijk Zuivelsecretariaat; Stichting Propaganda voor Nederlands Vee in het Buitenland; Stichting Zuivel Kwaliteitscontrole Bureau; Stichting Zuivel, Voeding en Gezondheid; Vereniging Controlestation voor Melkprodukten; Vereniging Kaascontrolestation voor Boerenkaas; Vereniging Nederlandse Zuivelbeurs; Vereniging van Fabrikanten van en Groot-handelaren in Boterconcentraten; Vereniging van Groothandelaren in Melkprodukten; Vereniging voor Zuivelindustrie en Melkhygiëne; Produktschap voor Zuivel met commissies Internationale Samenwerking en Regelingen; Commissie Consumptiemelkprizen; Botercommissie; Kaascommissie; Commissie Kaasuitvoer naar Amerika en Canada; Consumptiemelkcommissie; Commissie Gecondenseerde Melk; Commissie Detailhandel; Zuivelwaardecommissie.

of
dat
ni-
der

⁷ Alleen veehouderij geplaatst, is ca. kwart van totale lijst. (ZHN.)

Dat een dergelijke structuur leidt tot dubbel werk werd begin dit jaar duidelijk. De Nederlandse zuivel steigerde tegen de GATT-voorstellen. Minister Bukman kreeg daarover een brief van het *Produktschap voor Zuivel*. Een dag later lag er ook een schrijven van de Koninklijke Zuivelbond FNZ. gedeeltelijk door dezelfde mensen ingegeven. Dat is van de zotte.

Er is nog een aspect. Om je te onderscheiden moet je je profileren. Dat deed deze week de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken* in Leeuwarden. Of de gemeenten de melkveehouders maar zoveel mogelijk hun gang willen laten gaan, zo werd in een brief gevraagd, want de melkaanvoer van de noordelijk coöperatieve fabrieken is 5 procent meer gedaald dan het landelijk gemiddelde- 12,75 procent tegen 17.94 procent. Dat heeft arbeidsplaatsen gekost. De noordelijke melkveehouders houden rekening met het beleid inzake ruimtelijke ordening, natuur en milieu en hebben minder vertrouwen in de toekomst.

Zit wat in. Feit is echter dat de aanvoer bij de *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde, tussen 1983 en 1991 met slechts 1,92 procent is gedaald en die bij *De Goede Verwachting* in *Workum* met slechts 13,3 procent. Ver onder het landelijke percentage dus. Voor *De Twee Provinciën* in Gerkesklooster geldt het argument in de brief aan de gemeenten, maar daar is de daling 19,9 procent geweest, net boven het landelijk gemiddelde. Bij *Huisternoord* in Oudwoude liep de aanvoer met 30.7 procent terug. Dat is gigantisch veel, maar die fabriek zit in een gebied met veel kleine bedrijven.

In het Noorden liep de melkaanvoer verreweg het sterkst terug bij *Friesland Frico Domo*: 26,8 procent in dezelfde periode. Een daling van 2,4 miljard kilogram naar 1,8 miljard tikt flink aan, ook in de percentages van de bond. De vraag had beter kunnen luiden: of de gemeenten ook kunnen voorkomen dat grote zuivelcoöperaties ten prooi vallen aan twistende bestuurders, duldzame managers en lage melkprijzen. De teruggang in de melkaanvoer heeft in dit geval dáár alles mee van doen gehad en niet zozeer met angst voor het overheidsbeleid. Maar ja, je wilt wel eens van je laten horen.

Leeuwarder Courant, 1992-02-01

Nederland moet nu even eenheid tonen

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

MOETEN DIE BOEREN nu straks weer zo nodig demonstreren? Is het al niet mooi genoeg geweest met die trekkers op de weg? Zijn ze dan nooit tevreden? Kunnen ze niet anders dan kanken op de overheid? Antwoord in volgorde van vragen: ja; nee; soms wel eens en beslist wel. De messen worden geslepen. Als de politiek niet anders wil, denderen de trekkers straks Brussel binnen. Het zijn straffe mannekes, de boerkes. De Europese hoofdstad vreest dit soort demonstraties. Het tast het imago van de stad aan en er gaat wel eens wat kapot, zeker als de Walen massaal opkomen.

In eerste instantie wordt het protest als stok achter de deur gehouden, maar de taal wordt steeds feller en fermer. Het is niet meer dan een antwoord op de provocaties van landbouwcommissaris Ray MacSharry. Hij heeft de boeren nu al beschuldigd van het produceren van gigantische over-

schotten, terwijl alles nog de grond in moet. Bush heeft er in Kansas City een schepje bovenop gedaan: er komt geen **GATT-akkoord** dat ten koste gaat van de Amerikaanse boeren.

De Europese boer heeft het idee dat alle plannen juist ten koste van zijn positie gaan. Dat is niet helemaal waar, maar als er zo veel over je heen wordt gestort als nu, zie je al gauw kleine lichtpuntjes over het hoofd.

Het gezicht van de meeste boeren staat toch al op onweer. Geen wonder. Vergeleken met januari 1989 beurt hij voor zijn Bildtstar 19,8 procent minder: de kaas brengt 10,1 procent minder op, het vrouwelijke vee van de eerste kwaliteit heeft een prijsdaling ondergaan van 9,5 procent, dat van de tweede kwaliteit maar liefst 26 procent en dat van de derde kwaliteit 20 procent. Nuchtere kalveren doen op de Leeuwarder markt 42,3 procent minder dan drie jaar geleden en de prijs van schapen en lammeren is met 21.3 procent gezakt.

Goedkoop

MET ANDERE woorden: de boeren hebben een flinke bijdrage geleverd aan de goedkoopte van het levensmiddelenpakket van de consumenten. Nu zijn er consumenten die dat niet merken. Die kopen of bij de verkeerde winkel, of vragen hun kruidenier, groenteboer en slager niet waarom die prijzen zo hoog zijn, hoewel hij toch veel goedkoper kan inkopen dan drie jaar geleden.

Het fabeltje dat de levensmiddelenbranche die prijsverlagingen zo moeilijk kan doorberekenen, moet maar eens worden ontzenuwd. Als de Leeuwarder kaasnotering met een paar dubbeltjes per kilogram omhoog gaat, weet de grutter niet hoe rap hij een hogere prijs op de kaart moet schrijven. Bij een prijsdaling wacht hij meestal een eeuwigheid, omdat hij volledig vertrouwt op de kritiekloze houding van de klant. De bewering dat de consument steeds kieskeuriger wordt, is namelijk niet meer dan een glitterende guirlande waarmee het grutterdom zichzelf versiert.

Het ontzien van de beurs van de consumenten - althans in beginsel - is slechts één reden voor de boer om zich op de borst te slaan. Ten behoeve van de ganse natie werd, ondanks de lagere prijzen, een forse bijdrage geleverd aan de vaderlandse handelsbalans. Het verschil tussen de agrarische uitvoer en de agrarische invoer was eind 1988 f 16.7 miljard ten gunste van de uitvoer. Eind vorig jaar was het opgelopen tot f 25 miljard. Dat is een verschil van 49,7 procent.

Daar hoeft niemand dankjewel voor te zeggen. Dat is gewoon een kwestie van vraag en aanbod. Dat niet alleen, een deel van de uitvoer wordt gesubsidieerd, zoals er meer zaken in dit land worden gesubsidieerd.

De 73.000 boeren in ons land willen niet eens zo zeer protesteren tegen de val van de prijzen en de geringe waardering die ze krijgen voor het opvijzelen van het saldo op de handelsbalans. Ze nemen zelfs genoegen met een geleidelijke teruggang van de subsidies. Nog sterker: ze hebben zelf plannen ontwikkeld om de landbouw te hervormen.

Daarbij kan de zuivel het bijna zonder bijdragen van de overheid stellen. Voor de akkerbouw is er ook een kant-en-klaar concept: telen voor de weinig geld kostende en milieusparende groene energie. Om deze plannen te realiseren moet de overheid slechts enkele maatregelen treffen, enkele tekenen van welwillendheid.

Het protest van de boeren richt zich op iets heel anders. Zij vrezen met grote vreeze. De overheid staat namelijk iets heel anders voor ogen. Zij verzuimt de kans te grijpen de landbouw de hand toe te steken, het platteland levend te houden en de kas te ontzien. Ze koerst blind op het kompas van de burologen en van de regelbedenkers, die alles in het werk stellen om hun eigen positie te

redden. De grootste ramp die de landbouw is overkomen, is het moment dat een ambtenaar niet meer ten eeuwige dage zeker van zijn positie werd. Dat heeft heel wat 'leuke' ideeën opgeleverd.

De overheid wil meer greep op de landbouw krijgen. Dat levert werk op. Derhalve wacht de boer een daling van de graanprijs met 35 procent en dus een vlucht in andere produkten. Ook staat er een van de melkprijs met 10 procent en een korting van het quotum met minstens 3 procent voor de deur plus een ernstige stagnatie van de export. De boer mag eveneens rekenen op een afslanking van de toch al magere vleesprijzen met 15 procent. Als het wordt genaaid zoals het is geknipt, zal er in de EG 16 miljoen hectare akkerland braak komen te liggen. Dat komt overeen met bijna de helft van het Franse landbouwareaal.

Onderhouden

INDERDAAD, dan zullen er vrijwel geen overschotten meer te financieren zijn. Dan onderhouden de overheden nog slechts boeren, werknemers van zuivelfabrieken, veevoerindustriën, smederijen, landbouwwerktuigenfabrieken en andere slachtoffers van deze bijstandseconomie. Het onheil is dan zeker niet te overzien.

Boeren hebben al lang in de gaten dat het de verkeerde kant op dreigt te gaan. Ze hebben deze week in Brussel een signaal afgegeven, zoals dat heet, en alvast een vervolg aangekondigd. Juist nu, op dit alles beslissende moment, is Nederland verdeeld. Wie loopt mee in de demonstratie? De organisatieboeren of de actievoerderende akkerbouwers? Samen kan kennelijk niet. Daar is men in dit land klein genoeg in. Alsof het hier om een dekvergunning voor een Bonte Nico gaat. Als er nu geen basis voor eenheid is, komt die er nooit.

De zuivelindustrie is paraat. Van de andere aanverwante bedrijven hoorde echter weinig. Frappant is dat. Het moet een zaak zijn van alle hens aan dek. Zeker nu de Britse socialist Gary Titley in het Europees Parlement heeft gezegd dat landbouw slechts 3 procent van het bruto nationaal produkt in de EG levert. „Moet daar de dienstensector aan worden opgeofferd?“, vroeg hij zich af. Het geeft even aan hoe er buiten de agrarische sector wordt gedacht.

Opmerkelijk is dat vakbonden niets van zich laten horen. Het gaat alleen in Nederland al om duizenden arbeidsplaatsen. Het CNV doet mee in het protest via het *Produktschap voor Zuivel*, maar de Voedingsbond FNV laat het koud over zich heengaan. Europees hebben de vakbonden de zaak nog niet zo goed op orde, zei bestuurder Wil Winter onlangs in Leeuwarden. Nationaal kennelijk ook niet. Wie nu niet meedoet, heeft straks geen enkel recht van spreken en ligt zelfs een lengte achter bij cao onderhandelingen.

Leeuwarder Courant, 1992-02-15

ook MAP FFD

Fusie zet hele zuivelsector op de helling

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE FUSIE tussen *Friesland Frico Domo* (FFD) en *Coberco* zal – als die doorgaat – niet alleen gevolgen hebben voor de beide ondernemingen zelf maar ook voor de hele zuivelsector in Nederland en wellicht in Europa. Coberco-voorzitter Evert Meilink wilde deze week nog niet op de zaak vooruitlopen. Hij zei belangrijker zaken aan het hoofd te hebben dan de toekomst van bij-

voorbeeld een *Produktschap voor Zuivel*, een *Nederlands Zuivel Bureau*, een *Nederlands Instituut voor Zuivel Onderzoek*. de *Koninklijke Zuivelbond FNZ* en nog een handjevol instellingen

„Ik ga maar eens om me mij heen kijken” zei deze week een werknemer van een van deze instellingen. „Dit is de voorlaatste fusie. Als die andere ook nog doorgaat, zijn we overbodig” Hij doelde daarbij op de samenvoeging van de nieuwe fusieclub met *Campina-Melkunie*.

Dat is een kwestie van tijd. *Campina-Melkunie* maakt voor de vorm eerst even een zijstapje naar *Molkerei Zentrale in Oldenburg*, moet vervolgens orde op zaken stellen in eigen huis en daarna de melkprijs omhoog brengen. Dan kunnen ook die onderhandelingen van start gaan. De oudvoorzitter van de *Koninklijke Zuivelbond FNZ*. Rinse Zijlstra, zei deze week dat zijn ideaal met rasse schreden naderbij komt. een grote zuivelorganisatie in ons land.

Twee jaar geleden hebben *CCFriesland Frico Domo* en *Campina* al eens voorzichtig over enige vormen van samenwerking trachten te spreken. Dat is op niks uitgelopen. De liberalen uit het Noorden waren een beetje bang voor de roomsen uit het Zuiden. *Coberco* zit daar letterlijk en figuurlijk tussen en kan naast de fusie met *Friesland Frico Domo* meteen een brug slaan tussen Noord en Zuid.

Naast die ene grote zullen er enkele kleine overblijven. Tot heil van alle boeren, want als er niets meer te vergelijken valt is de grap eraf.

Deze ontwikkelingen maken echter tal van instituten overbodig. De fusie moet natuurlijk eerst een feit zijn. De euforie van het feestje rond de wieg moet nog omslaan in een rationele aanpak. Dank zij *Campina-Melkunie* kan er echter worden gebouwd aan een hecht huis. Bij *Campina-Melkunie* is er tijdens het proces immers van alles misgegaan. *Friesland Frico-Domo* en *Coberco* kunnen daar lering uit trekken.

Tot dusver is *Campina-Melkunie* de grote machtsfactor in de Nederlandse zuivel. Zij beheerst de *Koninklijke Zuivelbond FNZ*. En het *Produktschap voor Zuivel*. Daar wordt wel eens met afschuw over gesproken, maar je kunt het deze coöperatie natuurlijk niet kwalijk nemen dat ze gebruik maakt van haar positie. Het kan nu nog. Volgend jaar nemen *Friesland Frico Domo* en *Coberco* het roer over. *Campina* klopt dan aan om te mogen meedoen. Gedeelde macht is beter dan geen macht.

Telegram

De kleine fabrieken moeten in eerste instantie met moeite de neiging hebben onderdrukt een gelukstelegram te sturen. Immers als groot bij groot komt, jaagt dat vrij veel boeren de stuipen op het lijf. De kleine fabrieken zullen er dus melk bij krijgen. Daar bestaat geen twijfel over.

De Nederlandse zuivel kent straks nog drie typeringingen: een reus (eerst nog even twee reuzen) een groep kleine fabrieken en enkele particuliere industrieën die voor een deel nu al nauwe banden hebben met die kleinere fabrieken, al was het alleen maar om de eigen melkprijs erop af te stemmen (Nestlé)

Friesland Frico Domo en *Coberco* zullen heersen op de kaasmarkt. Die wordt nu nog bestierd door *Campina-Melkunie*, hoewel die maar 10 procent van de totale productie heeft. De nieuwe combinatie heeft minstens 45 procent van de Nederlandse productie in handen. Alles wat niet onder een gevestigd eigen melk valt, is afhankelijk van het commerciële vermogen van deze coöperatie.

Dat vermogen heeft zich nooit kunnen manifesteren. De grote coöperaties hebben altijd geroepen dat je merkposities moet innemen. Terwijl zij erover praatten, hebben enkele kleinere kaasfabrieken daden gesteld. Dat geldt met name voor de fabrieken die met *Westland Huizen* kazen hebben ontwikkeld met een eigen merk. Zo kom je de *Old Amsterdam* en *Litedammer* van *Huisternoord* in *Oudwoude* geregeld tegen in advertenties in bij voorbeeld de *Süddeutsche Zeitung Westlite* van *De Goede Verwachting* in *Workum* duikt daar ook in op net als in de *Berliner Morgenpost*. Niet dat dat alleszeggend is, maar typerend is het wel. Het grootste succes is de *Leerdammer* van *Baars* in *Schoonrewoerd*.

De nieuwe coöperatie zal de grootste kaasproducent zijn van Europa. Op zuivelgebied heeft zij alleen *Nestlé* boven zich: f 8 miljard tegen f 11.9 miljard omzet. *Nestlé* doet niets in kaas. *Friesland Frico Domo* en *Coberco* hebben aangekondigd arm in arm de Europese markt op te willen. Zij treffen de omvangrijkste concurrenten aan in Frankrijk. In de top-tien van de zuivel in Europa zitten vier Franse bedrijven: *Besnier*, *Sodiaal*, *BSN* en *ULN* met omzetten van f 3.8 miljard tot f 6,3 miljard.

Goede weg

In Frankrijk voltrekt zich bijna maandelijks een grote fusie van supermarktketens. Dat heeft geleid tot bedrijven als *Carrefour* met een omzet van f 35,5 miljard, als *Intermarché* met f 33.8 miljard en als *Leclerc* met f 31.4 miljard. Alleen aan Nederlandse kaas nemen deze bedrijven elk per jaar 5000 ton af, aldus het *Nederlands Zuivel Bureau* in Parijs. Dat komt neer op bijna een halve werkproductie.

Als fusies van producenten worden beargumenteerd met fusies van afnemers, dan zijn *Frico* en *Coberco* wat Frankrijk betreft op de goede weg. Je ziet echter in grote Franse supermarkten altijd een enorme verscheidenheid aan artikelen. Zelfs voor de kaas van de boer uit de directe omgeving wordt er ruimte in de schappen vrijgehouden.

Op de belangrijkste Nederlandse exportmarkt, Duitsland, ligt het even anders. Daar zijn winkelketens tot giganten gefuseerd, maar is de zuivel niet meegegaan. De 25 grootste zuivelondernemingen in de Bondsrepubliek hebben een omzet van f 102.6 miljoen tot f 1,7 miljard. Die grootste is *AMZO*, waar *Campina* nu mee flirt. Daarna volgt *Südmilch* in *Stuttgart* met slechts f 1.4 miljard omzet. In Duitsland rommelt het wel in de zuivel, maar het fusieproces verloopt vrij traag. De Duitse zuivelindustrie is niet te adviseren, zei de lobbyist voor de Nederlandse agrarische exporteurs in Duitsland, *Leopold Graf Rothkirch*, nog onlangs in deze krant.

De nieuwe zuivelcoöperatie zal veel naar haar hand kunnen zetten. De kleine coöperaties moeten daar hun inventiviteit en hun flexibiliteit tegenover stellen. Tot dusver hebben ze daar geen moeite mee gehad.

Dat blijkt uit de uitbetaalde melkprijzen aan de boeren. Er is nog geen grote coöperatie in Nederland in geslaagd op dat terrein te scoren. Enkele voorbeelden: in 1988 belandde *Campina* op de 25ste stek van de *Boerderij ranglijst*. *Melkunie* werd 24ste, *Coberco* 23ste en *Frico-Domo* twintigste. Een jaar later was de volgorde even anders, maar *Campina* was met een twaalfde plaats de hoogste van de grote vier. Vorig jaar kwam *Coberco* op de zesde plaats terecht. *Friesland Frico Domo* was toen negende en *Campina* veertiende. Over het algemeen boeren grote ondernemingen pas dan goed, wanneer zij de prijs voor hun grondstof laag kunnen houden en derhalve de producenten arm.

Als groot zijn niet het doel is, zoals *Coberco*- directeur *Johan Plageman*, deze week zei, moet

‘goed zijn’ dat zijn Een zuivelcoöperatie is pas dan goed, wanneer de boeren er een hoge melk-prijs krijgen. Voor de grote fabrieken is dat een uitdaging, voor de kleine bedrijven tot nu toe nog een geruststelling.

Leeuwarder Courant, 1992-03-07

Edammer kaas strijd tegen de teruggang

(WILLEM STEGENGA – geen kaf en koren)

Er verandert geweldig veel in de eetgewoonten van een mens. Men is zelfs geneigd te stellen dat er de laatste tien jaar meer is veranderd dan de honderd jaar daarvoor. Een wassend aantal consumenten beweegt zich op de weg van het experiment: voor de een is dat Japans, voor de ander de allereerste pizza.

De echte trend is evenwel een andere: strijden voor het behoud van het oude. Zoals de progressieveling weer gedempte grachten wil opengraven, zo zijn de ware kaasliehebbers bezig de al-oude Edammer weer onder de aandacht van het mensdom te brengen. Deze bolvormige kaas is in elk geval ideaal voor de vakantie. Als geen andere past hij in het koelkastje van de caravan. Oh ja, zegt men bij het *Nederland Zuivel Bureau* in Rijswijk? Is dat zo? Dat is zo.

In dertienhonderd-zoveel werd de bolle Edammer voor het eerst gemaakt in het Noordhollandse. Klootkazen, heetten ze toen. Vanuit Edam werd de kaas verscheept en zo ontstond de naam. Sinds die dagen heeft de kaas slechts voorspoed gekend. Elk jaar werd er meer van verkocht. De Edammer paste prachtig in het succesverhaal van de Nederlandse kaas. Totdat enkele jaren geleden het tij keerde.

Nog zijn er kaasfirma's die hoog opgeven van de Edammer. Jurjen de Haan, directeur van *Frisian Dairy Trade*, een exportmaatschappij van noordelijke zuivelfabrieken die binnenkort van Brittil naar Drachten verhuist, boekt elk jaar nog een stijging van een procent of 10. Edammer is op zijn retour. Het ene jaar wat meer dan het andere, maar de teruggang is niet te maskeren. Op de markt van Nederlandse kazen verloor de Edammer tussen 1987 en 1989 gevoelig veel terrein: van 10 procent naar 7,3 procent. Vorig jaar was het nog maar 6,3 procent. Sneu natuurlijk, want het aandeel van de Goudse kazen groeide van 77,3 naar 79,3 procent.

De Goudse kent meer variaties: rauwmelkse (*Kollumer*), minder zout, *boerenkaas* en dan nog een scala aan leeftijdssoorten. Bij Edammers is ook sprake van een assortiment, maar dat is beperkter. Al springt de rode Edammer (*Commissiekaas* of *Mimolette*) er uit. De Edammer is echt een heel smakelijke kaas, snijdt lekker weg en is, als je een hele bol koopt, veel gemakkelijker te hanteren dan zo'n driehoekig stuk Goudse. Als echter de een zegt dat het achteruitloopt, merkt de andere dat ook plotseling en na verloop van tijd zie je Edammers uitsluitend nog in de aanbieding liggen, in een mandje aan de toonbank: nu voor
f.....

Markt

In Edam is men nu bezig de eer van de kaas en daarmee die van de stad en zeker die van de plaatselijke middenstand te redden. De oude kaasmarkt is er volgens de beste Alkmaarse traditie weer ingevoerd. Alkmaarse kaas bestaat niet, Edammer wel, dus waarom zou daar zo'n markt

niet lukken. In de zomer komen er woensdags drommen toeristen naar dit evenement, 10.000 per keer is geen uitzondering. Dravende kaasdragers met 60 kilo op de berrie, een marktmeester en de kaasmakerskapel onder leiding van de uit Sloten afkomstige Tinko Nijdam. Terzijde. Nijdam over Noordhollandse muzikanten: „Moatst even sjen litte datst baas bist, dan hast hjir gun lést“.

Friesland Frico Domo uit Leeuwarden, een van de grootste kaasfabrikanten van Europa, is sponsor. De markt wordt gehouden in het hart van het gebied van de concurrentie: *Campina-Melkunie* en *Cono Beemster*. Bovendien beweren de Noordhollandse kaasmakers altijd dat ze net even betere kaas maken dan hun Friese collega's. Een mooiere plek om te sponsoren was er dus niet voor *Friesland Frico Domo*.

De toeristen komen van heinde en verre. Tot aan Japan toe, zeggen ze in Edam. Een ochtendje kaasmarkt in Edam is feestelijk. Het stadje onder de rook van het toeristisch bekendere Volendam is oer-Hollands, zo weggestapt uit Haanstra's 'Alleman', geschikt om er kalenders vol kleurfoto's te schieten en gestoffeerd door een gezellig gebekte bevolking. Een Edammer zit niet gauw om een antwoord te zoeken.

Wiebren Boersma, kaasdirekteur van *Friesland Frico Domo*, ontkent overigens dat het een aflopende zaak is met Edammers. De groei is eruit, er zijn een paar slechte jaren geweest, maar jaarlijks wordt er landelijk nog 63.000 ton gemaakt en die hoeveelheid verandert eigenlijk niet. Vorig jaar heeft *Friesland Frico Domo* zelfs meer Edammers verkocht dan in 1990.

Waar het volgens hem een beetje aan schort is dat er steeds meer voorverpakte kaas wordt verkocht. Edammer is daar niet geschikt voor. Het is een typisch nostalgisch Hollands produkt, met bovendien een lager vetgehalte dan de Goudse: 40plus tegen 48-plus. Boersma: „Minder calorieën dus, maar de meesten kijken daar niet naar, die kiezen voor lekker. De groep eters van 'mager' neemt wel toe, maar zij vormen niet de grote massa consumenten“.

Frico is een grote aanbieder van Edammers in Nederland. Met de sponsoring van deze kaas hoopt de coöperatie twee vliegen in een klap te vangen: de Nederlandse consument die zich er wat van afwendt en de buitenlander die hier en daar steeds meer interesse toont.

Zo zit het namelijk met de markt voor deze kaas in elkaar. Naast Nederland vertoont ook de Edammermarkt in Groot-Brittannië enige erosie. Frankrijk gaat redelijk, Duitsland ook, maar Griekenland. Spanje, het Caraïbisch gebied. Noord-Afrika. Egypte en Japan zijn groeiers. Dat zijn voor Nederland geen onbelangrijke landen, maar topimporteurs van onze kaas zijn het niet.

Edammer is ook erg geschikt voor warme landen, zo heet het. Opmerkelijk, maar een belangrijke Nederlandse afzetmarkt voor Edammers vormen de kerstpakketten van de Zweden. Met andere woorden: Edammers zijn veelzijdig. Niet alleen de bollen van bijna twee kilo, maar ook de baby-Edammers van 900 gram. Die babies zie je veel op Schiphol liggen. Aardig natuurlijk, maar veel haalt het niet uit.

Boersma verwacht nog geen groei. Stabilisatie tot lichte vermindering. Daar komt het op neer. Dat heeft een voordeel. In het buitenland is men geneigd Nederlandse kaas na te maken. „Ik denk nu echter niet dat er zo maar ergens een nieuwe fabriek voor Edammers wordt gesticht. Wij hebben de naam en de cultuur. Bovendien zijn wij bezig met andere zuursels vernieuwing aan te brengen, een kleine verandering van smaak bijvoorbeeld. Er komt een geweldige beweging in de kaasproductie door de komst van de biotechnologie.“

Traditie

Edam zelf bemoeit zich daar niet mee. Die bouwt voort op de traditie: net als vroeger kaas aanvoeren met een bootje of een brik, gaatje boren en prijs bepalen. Die traditie ademt de sfeer van klompen, tulpen, rode zakdoeken en Delfts Blauw. Ze past prachtig in het straatje van de promotors van Nederlandse kaas in Duitsland: „Der Klassiker: Holland-Edammer. Da schmeckt man die Kaaskunst”. Juist in Duitsland wordt Nederlandse kaas het aroma van oude ambachten gegeven.

Mogelijk dat dat voor nieuwe afzet zorgt. In eerste instantie heeft deze manier van promoten vooral de export van Goudse kaas van enige oudere datum verhoogd. Er wenkt echter een ander perspectief. Toen de Tsjechische president Vaclav Havel vorig jaar in Nederland op bezoek kwam, kreeg hij van koningin Beatrix onder andere een Edammer. Havel nam die mee naar Praag en deelde de kaas rond tijdens een ontbijt met volksvertegenwoordigers. ‘Uitstekend’ was het algemene oordeel.

Oost-Europa zal vroeg of laat een nieuwe markt vormen voor Nederland. Edammers kunnen daar een rol in spelen, zeker als koningin Beatrix de kaas gaat promoten.

Leeuwarder Courant 1992-03-28

Ook MAP FFD

Nieuw hoofdstuk in het Frico-kaasdrama

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

SINDS DE FUSIE tussen Frico en Domo in 1983 een feit werd, is het met de kaasafdeling huielen met de pet op. Het is een wonder dat er uit de kaasfabrieken van dit concern nog zoveel kwaliteit komt. De ene prijs na de andere wordt binnengesleept. De werknemers moeten over engeligeduld beschikken en op een speciale manier verknocht zijn aan hun vak. Toen deze maand de prijzen voor kaaskennis werden uitgereikt gingen de eerste vier naar werknemers van Tuk. Oosterzee en Kolderveen. fabrieken die nu met sluiting worden bedreigd. Directies en besturen zijn in de loop der jaren niet in de prijzen gevallen. Zij zijn niet veel verder gekomen dan het nemen van halve maatregelen en het veroorzaken van onrust in de eigen gelederen.

Deze week werd bekend dat de fabriek van Kolderveen voor eb en vloed komt te liggen. Voor de zoveelste keer wordt er in dit bedrijf gehannest met de belangen van de personeelsleden. Sinds 11 november 1984 leven zij tussen hoop en vrees. Bij het eerste het beste reorganisatieplan stond Kolderveen namelijk al op het lijstje van te sneuvelen vestigingen.

Dat geldt ook voor andere kaasfabrieken van dit zuivelconcern. Wie bij deze baas zijn pensioen haalt, is mentaal gehard. Er moeten zich verschrikkelijke dingen afspelen, wil zo'n man nog ergens vreemd van opkijken.

Makkinga en Ruinerwold waren de fabrieken die bij de eerste ronde (1984) dicht gingen. Kolderveen en Koekange stonden ook op de nominatie, maar kregen gratie. Wolvega liep ook gevaar, maar daar ging het toen nog om afslanking. Ruim een jaar later volgde er weer een sessie: Dokkum, Donkerbroek, Sint Nicolaasga en weer Koekange werden met sluiting bedreigd. Een half jaar later brak de discussie ook los over het voortbestaan van de melkinrichtingen van *Gronin-*

gen. Wergea en Emmen. „Het ligt niet in de bedoeling Emmen te sluiten”, zei de directie destijds. ‘Emmen’ bestaat ondertussen al niet meer.

Sommige plannen konden door de vakbonden worden gekeerd: onvoldoende onderbouwd, geen visie voor de lange termijn en „met alleen maar sluiten kom je er niet”. Die argumenten werden verstevigd met de hint ook eens naar vernieuwde of nieuwe producten te zien. Wat tot dusver echt is vernieuwd is de leiding, maar die gaat ook weer over tot sluiting.

Elke keer als directie en bestuur de voorband plakten, liep de achterband weer leeg. Het concern is nooit gezond de wei ingestuurd. In de jaren vijftig heeft een bedeesde *Coberco* een poging gedaan om aansluiting bij de *CCF* te krijgen. De *CCF* wees dat toen hooghartig van de hand. Nu speelt *Coberco* de eerste viool bij de fusiebesprekingen met *Friesland Frico Domo*. De enige voor de werknemers belangrijke lange-termijnvisie, kwam in oktober 1986, nota bene van een vakbondsbestuurder? Henk Amperse van de *Industrieën Voedingsbond CNV* liet, op het moment dat er sprake was van het sluiten van zeven kaasfabrieken, ergens een lijstje van de directie zien. Daar stond pijnlijk nauwkeurig de volgorde van belangrijkheid van de fabrieken op.

Er waren er nog dertien: 1. Bedum; 2. Dronrijp; 3 en 4 Marum en Burgum; 5. Tuk; 6. Wolvega; 7. Oosterzee; 8. Sint Nicolaasga; 9. Dokkum; 10. Wommels; 11. Kolderveen; 12. Koekange en 13. Donkerbroek. Nu, ruim vijf jaar later, blijkt dat dat lijstje aardig heeft geklopt.

Donkerbroek, Koekange, Wommels, Dokkum en **Wolvega** hebben het loodje gelegd. Kolderveen heeft op een of andere wonderbaarlijke manier de storm getrotseerd. Sint Nicolaasga staat kennelijk wat steviger. De directie is nu aangekomen bij Tuk en Oosterzee. Het lijkt erop dat het daar voorlopig bij blijft, maar in Marum en Burgum zal toch sprake zijn van enige onrust.

Ach, wat heet. De noordelijke zuivelreus kent niet anders dan onrust, zijn personeel nog veel meer. Mei 1984: 200 banen op de tocht bij Frico/Domo; juli 1984: het gaat niet om 200 maar om 150 banen: september 1984: nu zijn het 90 banen. Augustus 1986: 363 mensen weg bij Frico/Domo. November 1987: 150 tot 300 banen weg in de melkinrichting: juni 1988: 142 banen weg in Wergea; drie weken later CNV: in Wergea gaat het om 100 arbeidsplaatsen: een dag later de directie: nee, om 109.

In oktober 1988 als Frico/Domo en CCFriesland een fusie aangaan, zal een reorganisatie met het verlies van 300 banen onvermijdelijk zijn. Februari 1989: FNV denkt dat het om 200 arbeidsplaatsen gaat. Juli 1989: 190 chauffeurs dreigen hun baan bij de coöperatie te verliezen. November 1990: bestuurslid Machiel Sol zegt dat bij CCFriesland nog een flinke sanering nodig is, nadat al honderden banen waren verdwenen. In januari 1991: directie Friesland Frico Domo denkt voor 1995 550 banen te schrappen, waarvan 350 tot 400 in de kaasdivisie. Daar wordt met de 128 van Tuk en Oosterzee dus nu een begin mee gemaakt.

Stakingen van enkele uren, een dag of een paar dagen hebben het pad van de onderneming de laatste acht jaar gemarkeerd. Iedereen die een beetje in de melk heeft te brokken, bemoeide zich er mee. Van gemeentebestuur van Lemsterland, Skarsterlân en Dongeradeel tot gedeputeerde Kobus Walsma en een elftal van adviseurs die elders in den lande succes had, maar sneuvelde zodra het hier kwam.

De landbouworganisaties moesten hun leden opwekken, sluiting van de fabriek in Dokkum tegen te gaan, zei burgemeester Haye Sybesma van Dongeradeel in juni 1986. Wist hij veel. De stands-

organisaties hadden wel wat anders te doen. Zij moesten hun boeren adviseren hoe die zo goedkoop mogelijk bij hun coöperatie weg konden. Die taak is door de CCLB overgenomen.

Trouw

WERKNEMERS DIE jaren achtereen heen en weer zijn geslingerd, hebben in wezen steeds meer trouw aan dit concern betoond dan de boeren die er eigenaar van zijn. Dat ligt ook wat voor de hand. Voor werknemers wordt het moeilijk elders aan de slag te komen, boeren kunnen steeds gemakkelijker naar een andere afnemer van hun melk gaan, maar toch: het is hun fabriek.

Friesland Frico Domo heeft - en daar gaat het om - de kwaliteitskaas uit haar fabrieken nooit goed kunnen verkopen. Het door de ondernemingsraad ingeschakelde bureau Lakeman in Wijk bij Duurstede constateerde begin dit jaar dat in 1990 de kaas f 11,2 miljoen minder had opgebracht dan men op grond van de toen uitbetaalde melkprijs had mogen verwachten.

Vreemd is dat. Het concern houdt in Friesland nog maar drie kaasfabrieken over: Burgum, Dronrijp en Sint Nicolaasga. Bij veel kleinere coöperaties als *De Goede Verwachting* in Workum en de *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde draaien voor hetzelfde produkt net zoveel fabrieken. Daar komen die van Gerkesklooster en Oudwoude bij.

Bij de grote coöperatie zal ook na de sluiting van Oosterzee en Tuk nog steeds de neiging bestaan de produktie verder in te krimpen. Er moeten namelijk nog 272 mensen uit en die zitten niet allemaal op kantoor. De vier vrije fabrieken hebben de neiging de kaasproduktie nog verder op te voeren. Zij zitten te springen om meer melk voor de kaasbakken.

Het is te simpel gezegd dat kleine bedrijven wel kaas en grote concerns geen kaas kunnen verkopen. *Coberco* kan het ook, althans wil het. *Campina-Melkunie* gooit ook al haar ziel en zaligheid in de kaas. De recente aanvaringen in Duitsland en Spanje met Nederlandse concurrenten zijn ontstaan. doordat dit bedrijf zijn markt wil vergroten.

De fabriek met wellicht het bekendste kaasmerk van ons land - *Frico* heeft een naam opgebouwd, dat is onmiskenbaar - loopt daarentegen vast in nota bene een groeiemarkt. Er kan de komende vijf jaar minstens 2 tot 3 procent meer kaas bij, zegt het *Nederlands Zuivel Bureau*. De sluiting van Tuk en Oosterzee is een vernietigend oordeel van de directie over de kaasdivisie. De boeren kunnen er ook geen hoop uit putten. Als iedereen een hoge melkprijs uit de kaas haalt en *Frico* met een lagere melkprijs juist die produktie inkrimpt, dan moet je verrekt veel overtuigingskracht hebben om twijfelende boeren in je bestand te houden.

Leeuwarder Courant, 1992-04-11

Aardige trekjes van paraplu-functie

KAF EN KOREN

WAT DE Koninklijke Zuivelbond FNZ ook probeert, boeren blijven hun eigen gang gaan. De melkprijzen zijn nog maar amper bekend, of opnieuw barst het jaarlijkse ritueel los van veehouders die bedanken voor hun coöperatie en overgaan naar een andere fabriek. Het is eenrich-

tingsverkeer: van de grote naar de kleine fabriek. Het rommelt in het hele land, zeker op plaatsen waar kleine kaasfabrieken met hun hoge melkprijs boven de buurman uittorenen.

De door de grote coöperaties beheerste zuivelbond FNZ tracht dit jaarlijkse opbloeien van markt- en merkengericht denken dwars te zitten door in zijn *Zuivelzicht* te wijzen op de grote risico's die deze boeren nemen. Maar die boeren willen zich niet langer laten paaien door mooie verhalen over marktaandeelen en posities in de Europese Gemeenschap. Zij willen niet langer meebetalen aan de reorganisaties, bedrijfssluitingen en sociale plannen. Zij geloven het 'morgen wordt het beter'-verhaal niet. Vorig jaar is hun die worst voorgehouden, een jaar eerder eveneens en zeven jaar geleden was het niet anders.

Minstens 25 boeren met 10 miljoen kilogram melk zijn van *Campma-Melkunie* naar de *Cono* in Beemster gegaan. Cono-directeur Henk Luten kan opnieuw spreekuur houden, want er staat nog een stoet boeren te trappelen van ongeduld. In het oosten van het land lijkt het rustig. Daar heeft het debacle van de coöperatie *Krause in Heino* het imago van de kleine fabrieken aangetast. *Coberco* kan derhalve een jaar verder zonder al te veel ongeregelheden.

In het Noorden blijft het onrustig. *Friesland Frico Domo* heeft een melkprijs bekendgemaakt die drie tot ruim vijf cent onder die van de andere noordelijke coöperaties ligt. Vooral *De Goede verwachting* in Workum springt er uit. En dan te bedenken dat die fabriek zich niet heeft uitgerekt om hoog te kunnen scoren. Direct na het bekend worden van de Workumer prijs stroomden reacties van FFD-boeren binnen.

Hadden de boeren van Workum het met de melkprijs van *Friesland Frico Domo* moeten stellen, dan zouden ze *f*15 miljoen minder hebben ontvangen. Dat bedrag is nu extra in de economie van de Zuidwesthoek van Friesland gepompt. En dat nog wel door een bedrijfstak die steeds vaker in aanvaring komt met een door natuur en recreatie geobsedeerde overheid. Aan het plusje van de Workumer melkprijs komt echter geen enkele toeristische subsidie toe.

De melkprijzen verdelen de Friese boeren in twee groepen: de ene heeft een goede prijs ontvangen, de andere een minder goede. Een cent verschil per kilogram is al heel wat. Gemiddeld heeft de Friese boer een quotum van 300.000 kilogram. Elke cent verschil is dus *f*3000. De ene helft van de boeren in Friesland, die bij de kleine coöperaties is aangesloten, beurt dus *f*9000 tot *f*15.000 meer dan de andere helft die lid is van *Friesland Frico Domo*. De boer van die kleine fabriek hoeft daar niets extra's voor te doen. Het wordt hem al toegeworpen.

Die *f*9000 van dit jaar zal voor menig boer de *f*100.000 volmaken, die hij in de loop der jaren door de lage melkprijs van *Friesland Frico Domo* bij zijn buurman achterop is geraakt. Even voor de goede orde: *Friesland Frico Domo* heeft Europees gezien geen slechte melkprijs uitbetaald. Alleen valt de vergelijking met andere Nederlandse coöperaties negatief uit.

IN DE LOOP der jaren heeft een stoet boeren de zuivelreus van het Noorden de rug toegekeerd. Dat blijkt overduidelijk uit de cijfers van het *Regionaal Orgaan voor de Melkhygiëne* in Assen. Tussen 1987 en 1991 verloor de noordelijke zuivel 6,1 procent melk door kortingen van het quotum. *Friesland Frico Domo* verloor in die periode 12 procent van haar melk.

Het verlies had op basis van de overheidsmaatregelen 123 miljoen kilogram mogen zijn, het werd 246 miljoen kilogram. Als alle vertrokken boeren een gemiddeld quotum hadden, zou dat neerkomen op het verlies van 409 boeren. Het zijn er wellicht minder, want het zijn vooral de grote boeren die *Friesland Frico Domo* vaarwel hebben gezegd.

Die 123 miljoen kilogram is verspreid over vrijwel alle coöperaties en particuliere fabrieken van enige naam in het Noorden. Een exacte verdeling is aan de hand van de cijfers van het Regionaal Orgaan niet te geven. Er is hier ook melk van buiten het Noorden binnengekomen en er is melk-quotum van het Noorden naar andere delen van het land verkocht.

Een dicht-bij-de-waarheidoverzicht is wel uit deze gegevens te halen. Het blijkt dat de particuliere fabrieken *De Kievit* in Meppel en *Nestlé* in Scharsterbrug en Bolsward de meeste Frico-melk hebben gekregen. Voor het coöperatiewezen is het grote zuivelconcern dus een slechte propagandist.

Het aandeel van *Friesland Frico Domo* in de noordelijke melkaanvoer was in 1987 60,1 procent. Vorig jaar was dat gedaald naar 56,1 procent. Er is dus 4 procent naar andere fabrieken gegaan. In die periode verloren DOC in Hoogeveen 0,2 procent en Noordmelk in Olterterp 0,1 procent. Totaal viel er voor de anderen dus 4,3 procent binnen te halen.

De beste zaken deed *De Kievit* in Meppel. Deze particuliere industrie, die via haar aandeelhouder *Hoogwegt* weer verbonden is met de *Zuid-Oost Hoek* (ZOH.) in Oosterwolde en *De Twee Provinciën* in Gerkesklooster, zag haar aandeel in de noordelijke melkstroom oplopen van 0,8 naar 2,4 procent. *Nestlé* volgt: van 6,4 naar 7,3 procent.

Daarmee heeft 2,5 van 4,3 procent van de Frico-melk een bestemming gekregen. Van de overige 1,8 procent is er 0,4 procent naar *De Zuid Oost Hoek* (9,8 procent totaal) gegaan en ook 0,4 procent naar *De Goede Verwachting* in Workum (9,0 procent). De aandelen van *De Twee Provinciën* in Gerkesklooster (4,9 procent) en *Huisternoord* in Oudwoude (0,6 procent) bleven op hetzelfde niveau. Noordoost-Friesland werd er 0,1 procent beter van en kwam op een totaal van 0,1 procent.

Buiten Friesland pikte *Acmesa* in Assen een graantje mee: 0,1 procent. Assen kwam daardoor op 2,0 procent van het totaal. Van het restant ging er 0,4 procent naar *Juliana* in Hasselt en de rest naar Midden-Nederland en de Melk Inkoop Combinatie.

Het verlies van *Friesland Frico Domo* is voor 45 procent bij bedrijven in Friesland terecht gekomen. Vrijwel alle fabrieken die goed draaien hebben een schreeuwende behoefte aan melk. De kleinere fabrieken krijgen in elk geval de melk die door de boeren niet meer aan de grote coöperatie wordt afgedragen, goedkoop in handen. Ze hoeven er niet meer voor te betalen dan voor de melk van hun eigen boeren.

De grote zuivelbedrijven schermen er altijd mee dat ze een paraplu-functie vervullen: zij doen dingen waarvan de andere kunnen profiteren. Het is altijd moeilijk aan te geven waar die functie wordt vervuld. Het 'verspreiden' van melk is in elk geval een concreet voorbeeld.

Binnenkort komt daar nog wat bij. *Friesland Frico Domo* heeft bij het sluiten van de fabrieken van Oosterzee en Tuk aangegeven van bijkoopmelk af te willen. Ze wil dus geen melk meer kopen op de vrije markt, bij voorbeeld in Duitsland of eventueel in Groot-Brittannië. De andere fabrieken zullen daar blij mee zijn. Een concurrent minder op deze volle markt.

Friesland Frico Domo koopt nog wel melk bij van de vier vrije coöperaties: zo'n 120 miljoen kilogram per jaar. Wat de *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde, *De Twee Provinciën* in Gerkesklooster en *Huisternoord* in Oudwoude betreft wordt daar de gemiddelde prestatieprijs van die fabrieken voor betaald. *De Goede Verwachting* in Workum krijgt de eigen prestatieprijs. Dat is contractueel afgesproken. De op deze manier verkregen melk kost *Friesland Frico Domo* 3 tot 5 cent

meer dan de melk van eigen boeren. Dat kost de coöperatie bijna 16 miljoen. Melk in Duitsland is veel goedkoper.

Leeuwarder Courant 1992-04-18

Stakingsweek had ook voordelige kanten

KAF EN KOREN

DE STAKINGSWEEK heeft ook voordelige kanten gekend. Het was immers aandoendelijk te zien hoe boeren van *Friesland Frico Domo* zich achter hun coöperatie opstelden en vrijwel alle middelen in de strijd gooiden om de staking te breken. Hoe oostelijker je kwam, des te harder de methodes. Gematigd in de Greidhoeke, fel in de buurt van Leeuwarden, ronduit provocerend in Drenthe. Daar tussendoor vond nog een rustig gesprek plaats tussen de boeren van Oosterzee, die op uitnodiging van de eega's van de stakers naar het actiecentrum waren gekomen.

Drenten staan gauw klaar met trekkers en met actievormen waar anderen niet aan toe komen. Dat was zo ten tijde van de akkerbouwacties, bij het protest tegen de mestmaatregelen en nu bij de staking weer. Er is echter verschil: in de eerste beide gevallen werd er geprotesteerd tegen de overheid. Nu tegen de eigen werknemers. Het gevolg was dat de melkverwerking in Beilen werd hervat. De Friese Frico-boeren waren geneigd dat een succes te noemen, maar hielden zich net op tijd in om er al te uitbundig over te doen. Zij beseften dat ze na Pasen samen weer verder moeten.

De werknemers van Beilen zijn door de boeren letterlijk en figuurlijk in de hoek gedreven. Dat vergeten ze nooit weer. Het succes van intimidatie is altijd maar een kort leven beschoren en keert zich na verloop van tijd tegen de veroorzaker.

Wat dat betreft hebben de boeren rond Dronrijp en Wergea er heel verstandig aan gedaan de felheid in de acties af te zwakken. Hun voormannen beseften donders goed dat de trekkers niet alleen werden gestart om de stakers op andere gedachten te brengen. De frustraties over de mestmaatregelen. GATT. MacSharry en een lage melkprijs vonden op deze manier eveneens een uitweg.

De stakers zijn de dupe geworden op plaatsen waar woorden in daden werden omgezet. In Friesland is dat op het nippertje voorkomen door de tomeloze inzet van enkele boeren die van de ene op de andere dag actievoerders waren. Zij hielden in dezelfde beweging de directie van Friesland Frico Domo uit de wind, althans voorlopig

De leiding van de *Voedingsbond FNV* valt te verwijten de cao-onderhandelingen te ver van de algemene agrarische problemen en van de effecten van de lage melkprijs van *Friesland Frico Domo* te hebben gehouden. De eigen leden zijn daardoor onnodig in de problemen gebracht.

DE VUT VORMDE de schietschijf voor de acties. De FNV heeft de boeren niet van het gewicht van dit geschilpunt kunnen overtuigen. Was daar nu een staking voor nodig? Nee, zeiden de CNV'ers en daarmee was de breuk in het actiefront een feit. De werkgevers konden wachten op de dingen die zouden komen.

Aan de vut-regeling in de zuivel zit meer vast dan alleen een jaar eerder of later. De vut-leeftijd is nu 59 jaar. Bij de onderhandelingen over de oude cao is afgesproken dat die leeftijd op 1 sep-

tember van dit jaar naar 60 jaar gaat. De bonden wilden van die afspraak af. Dat is het CNV en de Unie BLHP uiteindelijk gelukt.

De werkgevers hebben voorgesteld de leeftijd van 59 jaar te laten gelden tot 1 januari 1994. Dat lijkt een royaal gebaar, maar het is het uitspelen van een kaart met een praatje. Die datum geldt alleen, wanneer er een cao van twee jaar komt en die eindigt op 31 maart 1994. Midden in de looptijd van de cao gaat dus de vut-leeftijd omhoog van 59 naar 60 jaar. Als er wordt onderhandeld over de nieuwe cao, staat die 60 jaar vast.

Het was te voorzien dat de Voedingsbond FNV daar de grootste problemen mee zou hebben. De werkgevers wisten dat best. Verlenging van de vut met drie maanden, waardoor de leeftijd weer punt van onderhandelingen over de volgende cao zou zijn, zou niet tot een buitengewone verhoging van de loonsom leiden.

De werkgevers hebben dat aanbod echter niet willen doen. Als ze dat wel hadden gedaan, had een concern als *Nestlé* het gesloten front verlaten. *Nestlé* heeft een paar jaar geleden f 60 miljoen uitgetrokken voor een drastische reorganisatie van haar Nederlandse zuivelpoot. De coöperaties hebben in verhouding minder gedaan. Ze zitten nog midden in de omwenteling.

Nestlé vindt nu dat zij niet hoeft de bloeden voor de problemen bij coöperaties als *Friesland Frico Domo*, *Coberco* en *Campina-Melkunie*. Enkele jaren geleden is het omgekeerde ook niet gebeurd. *Nestlé* heeft een goed argument: de lage melkprijs van deze fabriek heeft tot opstand onder de boeren geleid, een fenomeen waarmee de directie nog moet leren omgaan. Dat maakt de toegeeflijkheid niet groter.

Leeuwarder Courant 1992-05-09

Melkactie Duitsland op cruciaal moment

KAF EN KOREN

ALS JE DE Duitse boeren mag geloven, zal er 100 miljoen kilogram melk naar de vrije fabrieken in Friesland en Drenthe gaan. Toemaar. Het is nu nog 6 miljoen. Twee Friese boeren-emigranten staan aan het hoofd van de actie. Zij zijn sowieso al voortrekkers. Hun manier van boeren wordt door de Duitse boeren overgenomen. Dus met die melk zal het ook wel loslopen. De Duitse boeren keren hun eigen zuivelindustrie de rug toe. Dat is geen wonder, als men nagaat hoe het directe contact tussen boer en fabriek daar verloopt. Eigenlijk is er nauwelijks contact. De boer ontvangt eens in de twee maanden een mededelingenblad van een fabriek die een groot deel van de melk van zijn eigen coöperatie verwerkt. Dergelijke tweedehands informatie wordt in Nederland niet geaccepteerd. De Duitse zuivelindustrie is niet te begeleiden, zegt *Leopold Graf Rothkirch*. Sinds hij dat heeft geconstateerd, verzorgt hij voor de Nederlandse zuivel de contacten in de Bondsrepubliek.

Toch verandert er het een en ander in Duitsland. Er is sprake van een grote inhaalmanoeuvre. Dat kan ook gemakkelijk, want de achterstand was groot. Enkele Duitse fabriekjes maken nog steeds boter en magere poeder voor de koelhuizen van de EG. De boeren krijgen de prijs die Brussel bereid is te betalen: een subsidiemelkerij van de eerste orde. De boeren hadden daar nooit moeite mee. Bonn viel hen immers nauwelijks lastig met aanslagen.

Bonn doet dat nu wel en Brussel bezuinigt. Met hink-stap-sprongen wil de Duitse zuivelindustrie de weg van de subsidiepot naar de echte markt afleggen. En met wie kun je dat beter doen dan met mensen die daar ervaring mee hebben: Nederlanders. Eerst kwamen de Nederlandse - en niet in de laatste plaats de Friese - fabrikanten van kaasapparatuur over de vloer. In de zuivel draait namelijk veel om kaas. Die industrie komt flink op gang. Nu 'de grote asfaltering' van de oude DDR initiatieven vraagt, wordt ook de Nederlandse zuivelindustrie zelf ingeschakeld. Je kunt wel kaas willen maken, maar die moet ook worden afgezet. Ook daar hebben Nederlanders verstand van.

Monsterverbond

HET EERSTE VERBOND dat is gesticht is er meteen een van 'monsterachtige' afmetingen. De *Mölkerei Zentrale Oldenburg-Osnabruck-Ostfriesland* in Oldenburg heeft met *Campina-Melkunie* in Den Bosch een verkoopmaatschappij gesticht voor de kaas die in de nieuw te bouwen fabrieken in de voormalige DDR wordt geproduceerd. Wij zijn niet bang, zei Tjalling Schaaf, de voorzitter van de Nederlandse kaasexporteurs, voor de produktie in de DDR. Het komt hem zelfs goed uit.

Dat is geen wonder. Nederland maakt natuurgerijpte kaas, Duitsland vooral foliegerijpte: kaas zonder korst. In Nederland gebeurde dat bij de grote coöperaties slechts op kleine schaal. En er werden alleen grote foliegerijpte kazen gemaakt. De handel kon daar geen kant mee op. Die moest allerlei maten en soorten hebben, maar de grote producenten wisten tot vorig jaar de variëteiten te keren.

Toen is de wet veranderd. De *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde bij voorbeeld heeft nu de produktie van die kaas ter hand genomen om te voorkomen dat de Nederlandse handelaren alles uit Duitsland moeten halen. De voorraad is nihil en de vraag groeit nog steeds. De markt ook. Er komen steeds nieuwe landen bij, want foliegerijpte kaas kan erg goed worden verwerkt in maaltijden. Het gaat om Nederlandse soorten, ook al worden die in Duitsland gemaakt. De Duitsers wippen op de pakjedrager van het Nederlandse kaasimago.

Het verbond nu van *MZO* en *Campina* is gigantisch, omdat het straks 300.000 ton (Nederlandse) kaas kan aanbieden: 120.000 ton van *Campina*. ruim 72.000 ton van *MZO* (met een stijging van bijna 10 procent per jaar) en 100.000 ton uit de nieuwe fabrieken in de DDR.

Folie- en natuurgerijpt, groot en klein. Nu is de produktie in de oude DDR nog 20.000 ton. maar volgens Roelof Weerts van de *MZO*-kaasfabriek van Edeweicht is eind volgend jaar het niveau van voor de omwenteling weer bereikt. *MZO* en *Campina* hebben dan 40 procent van de gehele markt voor Nederlandse kaas in handen.

„Duitse kaas kan niet zo goed zijn als Nederlandse, is altijd gezegd”, aldus Weerts. „maar die tijd is voorbij. Wij hebben nu onze eigen naam opgebouwd. De produktie zal hier dan ook nog steeds groeien. De export van de vroegere DDR was vooral gericht op het Oostblok. Die uitvoer blijft, al ben je dan wat afhankelijk van de hulp van de EG en van de Wereldbank”.

Andere partner

DE VRAAG is waarom niet een andere Nederlandse kaasfabrikant zich met een Duits bedrijf heeft ingelaten. Weerts heeft zich daarover verbaasd. Er zijn meer Duitse bedrijven die bij uitbreiding van de produktie heel wel kennis van de markt kunnen gebruiken en je kunt beter een concurrent in huis halen dan hem vrij laten rondrollen.

Weerts laat zich er niet over uit, maar *Campina* was niet de eerste gegadigde van *MZO*. De wei van de *MZO*-fabriek van Edewecht wordt verwerkt bij *Coberco*. *MZO* klopte daar dus eerst aan. *Coberco* produceert per jaar 130.000 ton kaas en had dus ook haar aandeel zo maar tot 300.000 ton kunnen vergroten. In Zutphen wilden ze dat ook dolgraag, konden ze die 800.000 ton wei ook houden.

Dat de onderhandelingen niet het gewenste resultaat hadden, heeft een handelspolitieke reden. *Coberco* zet jaarlijks 30.000 ton - een kwart van de totale produktie - af op de Duitse markt. Dat gebeurt via een importeur die ook de distributie in handen heeft. Die Duitser wil niks met Duitse kaas te maken hebben ...

Vervolgens heeft *MZO* bij *Friesland Frico Domo* aangeklopt. *Friesland Frico Domo* en *Coberco* spreken over fusie. *MZO* zou dus via *Friesland Frico Domo* alsnog bij *Coberco* binnen kunnen komen en mogelijk had die Duitse importeur er dan wat anders tegenaan gekeken. Nog voor er met *Coberco* over een fusie werd gesproken, had *Friesland Frico Domo* al tegen *MZO* gezegd niet te willen. De Friese coöperatie zat toen nog tot over de oren in het rechtbreien van de fusie tussen *CCF* en *Frico/ Domo*. Die kous moest eerst af.

Hulp

COBERCO EN Friesland Frico Domo kunnen zich de haren wel uit het hoofd trekken, nu *Campina* voet op Duitse bodem heeft gezet. De fusiepartners hebben bovendien gezegd dat ze af willen van het kopen van melk van Duitse fabrieken. *Coberco* heeft de contracten, die de door deze coöperatie overgenomen fabrieken van Heino en Almelo met Duitsers hadden, afgekocht. De omvang van de aankoop van *Coberco* zal van 60 miljoen naar 20 miljoen kilogram teruggaan.

Friesland Frico Domo vindt die Duitse melk ook te duur. Zij kocht vorig jaar nog 70 miljoen kilogram van de fabriek in Edewecht. Daarom was Weerts ook niet zo happig om tijdens de staking melk van de *Frico* te verwerken. Kort daarop heeft hij de *Frico* even de helpende hand geboden door wat melk uit de opslag te verwerken: 1 miljoen kilogram.

Het feit dat de Duitse fabrieken melk aan Nederlandse fabrieken verkopen, is een teken dat er Duitsland nog te weinig goede verwerkings- dan wel afzetmogelijkheden zijn. De kennis van *Campina* kan daar verandering in brengen. Anders wil deze coöperatie zelf die melk wel hebben, want in Den Bosch wil men heel graag de kaasproduktie uitbreiden.

Juist op het moment dat er plannen worden gemaakt om van pakweg 130 miljoen kilogram Duitse melk Nederlandse kaas te maken, komen de vrije fabrieken en *Sijtze van der Honing* de grens over om rechtstreeks melk van boeren te werven. Zij springen in een gat. Nu is die melk nog over, straks niet meer.

Friesland Frico Domo en *Coberco* zullen de vrije fabrieken wel erg dankbaar zijn. Een gesloten noordoostelijk zuivelfront. Wie had dat gedacht? Dat front heeft de Friese zuivelbond al opgeheven en zal wellicht tot nog meer in staat zijn. Kortom, de vrije fabrieken hoeven zich geen enkele zorg te maken over de f 70 miljoen die zij rond 2000 moeten ontvangen van *Friesland Frico Domo*, een oude post die dateert uit de tijd dat de *CCF* er nog was.

Bij melkquotering zijn er te veel schuldigen

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

MET VOORBEELDIG enthousiasme en doorzettingsvermogen heeft minister Piet Bukman zich op verzoek van de zuivelindustrie geworpen op de onregelmatigheden rond de melkquotering in Italië, Griekenland en Spanje. Daar deugt er niets van en dus moeten die landen geen groter quotum krijgen. In eerste instantie is dat gevaar afgewend. Op de aanstaande Europese top in Lissabon zou Italië er nog op kunnen terugkomen, zo wordt gevreesd in Nederland. Lubbers moet dan de rug recht houden. Voor de mogelijke opvolger van Delors wordt het een kwestie van koppen tellen.

Nederland werpt zich altoos op als de grote, zo oprechte uitvoerder van de melkquotering. Een positie, waaraan recht van spreken wordt ontleend. Feit is echter dat ook Nederland op feilen is betrapt. Eigenlijk is niemand in de EG zonder schuld, als het gaat om deze ingrijpende landbouwmaatregel.

De Europese Commissie zelf is een paar keer door het Europese Hof van Justitie op de vingers getikt, toen er wat al te gemakkelijk werd gedaan over het quotum voor Slom-boeren. De Commissie moet toen hebben gedacht dat twee nederlagen bij het hof genoeg waren om de eigen fouten aan te tonen. In een vertrouwelijk rapport over de foutieve toepassingen of het helemaal achterwege laten van de melkquotering heeft zij zich dan ook niet laten noemen.

Uit dat rapport is een ranglijst te halen: de beste uitvoerders van de regeling staan bovenaan, de slechteriken onderaan. Nederland heeft zich geen toppositie kunnen veroveren. Dat is sneu voor Bukman, het schraagt zijn kritische houding ten opzichte van anderen ook niet. Vierde van de twaalf, na Groot-Brittannië. Denemarken en Luxemburg, dat is de plaats die ons land inneemt.

Het argument dat Nederland altijd keurig de eigen onvolkomenheden aan Brussel heeft gemeld en ook het feit dat het computersysteem een tijdlang niet goed werd beheerst, kunnen als verzachtende omstandigheden worden aangeduid. Ze tellen wel. Andere landen maken daar ook zeker gebruik van, als zij door het gidsland van de EG weer eens te kijk worden gezet.

Nederland staat wel aan de top met het opleggen van superheffing: f 507 miljoen tussen 1986 en 1989. Duitsland is tweede: f 416 miljoen, gevolgd door Groot-Brittannië (f 146 miljoen). België (f 126 miljoen). Denemarken (f 58 miljoen), Ierland (f 25 miljoen). Frankrijk (f 20 miljoen) en Luxemburg (f 5 miljoen). Italië en Griekenland ontbreken in dit rijtje.

Waarom moest onze minister dan zo nodig tegen Italië, Griekenland en Spanje aanschoppen in Brussel? Wel, die landen wilden meer quotum en zouden bij inwilliging van dat verzoek worden beloond voor hun grove nalatigheid. Dat argument klopt.

Er speelt echter nog wat mee. De Nederlandse zuivelindustrie, voortdurend op jacht naar melk voor de kaas, komt bij herhaling de Italianen tegen bij het afstruinen van de Duitse markt. Het gevolg is dat sinds begin van dit jaar daar de prijs van een liter melk met 7 tot 8 cent is omhooggeschoten. Nederland haalt melk uit Duitsland, omdat er afzet voor Nederlandse kaas is, Italië komt in Duitsland met hetzelfde argument. Ach, dan ben je gauw geneigd naar argumenten te zoeken die je concurrent in een kwaad daglicht stellen.

Hulp nodig

BUKMAN KAN uiteraard niet alleen tegen de zuidelijke EG-lidstaten aanschoppen. Hij heeft hulp nodig. In eerste instantie is dat gelukt, althans de raad van landbouwministers is in verwar-

ring geraakt door de aantijgingen uit Nederland. Groot-Brittannië, Denemarken en Luxemburg wilden wel. Het zou zo mooi zijn als Duitsland en Frankrijk ook van harte konden meedoen. Die zitten echter moeilijk.

Duitsland en Frankrijk staan onder Nederland op de ranglijst, zo'n beetje op de plaats die Sparta in de eredivisie inneemt. Duitsland heeft bij de invoering van de superheffing een eigen wetje ingevoerd. Daar staat in dat een liter melk 1020 gram is. In de praktijk is een liter melk 1027 tot 1033 gram en dus in het keurige Nederland: 1030 gram. Het lijkt een niemendalletje, maar in de praktijk tikt het lekker aan. Duitsland heeft daardoor jaarlijks 1 procent meer melk gekregen uit Brussel dan andere landen. De boeren krijgen daardoor ook 1 procent meer melkgeld, ofwel 0,7 cent per kilogram. Per jaar zou dat voor een Friese boer f 2100 zijn. Ach, niet onaardig.

De hoeveelheid melk die Duitsland er op die manier heeft bijgekregen, heeft tussen 1984 en nu steeds tussen 220 miljoen en 240 miljoen kilogram per jaar bedragen. Toen de Novac nog bestond, konden daar de fabrieken van Oosterzee en Tuk nagenoeg op draaien. Nog anders berekend: 1 procent in Duitsland komt overeen met 2 procent in Nederland. Dat is hier vierhonderd arbeidsplaatsen. Duitsland houdt zich dus stil.

Frankrijk zal zich evenmin luidkeels aan Bukmans zijde scharen. Het land staat op de ranglijst nog onder Duitsland. Behalve dat de melkproductie aan banden is gelegd in de EG, is ook het vet in de melk aan een maximum gebonden. Wie te veel vet produceert, moet kilogrammen melk inleveren. Frankrijk nu heeft zich nooit wat van die vetquotering aangetrokken. Overall steeg het vet, in Frankrijk ook. De Franse regering kon daar moeilijk onderuit. Toen heeft zij besloten 'Parijs' voor de boeren maar wat boete te laten betalen.

Bukman heeft het dus moeilijk. In het Europese Parlement heeft hij hulp van onder anderen CDA-politicus Jan Sonneveld. Sonneveld is ingeschakeld door het *Produktschap voor Zuivel* dat het Europarlement een onderzoek wil laten instellen. Wellicht is het op 30 oktober vorig jaar door Campina-voorzitter Jan Loonen in Sneek geopperde idee veel beter: Italië, Griekenland en Spanje voor het Hof van Justitie in Luxemburg slepen. Dat hof heeft bewezen met de superheffing te kunnen omgaan. Voor een aanklacht heb je geen hulp nodig.

Leeuwarder Courant 1992-06-13

Haperingen rond de grote zuivelfusie

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE MOTOR HAPERT. De grote zuivelfusie tussen *Friesland Frico Domo* en *Coberco* loopt niet zoals werd verwacht. De boeren raken daar langzaam maar zeker ook van op de hoogte, ook al zeggen bestuursleden dat er niks aan de hand is. De afgegeven signalen worden echter gemakkelijk opgepikt en vertaald. Als de vice-voorzitter van *Friesland Frico Domo*, Lammert Knobbe van Gersloot, een paar keer moeite heeft vergaderingen van andere coöperaties, waar hij ook bestuurslid van is, helemaal bij te wonen, wordt dat geweten aan strubbelingen rond de zuivelfusie.

Nu is Knobbe niet een man die als bestuurder de nodige brille uitstraalt en barst van initiatieven en ideeën. Zijn afwezigheid wordt echter wel gevoeld, want hij kan de meerderheid in het bestuur zo mooi versterken. En in het bestuur van *Friesland Frico Domo* is hij nodig om zich te verzetten tegen de anti-coöperatoren uit de andere provincies. Die Drenten en Groningers willen alles wat in Friesland op coöperatief gebied nog standhoudt, het liefst zo snel mogelijk laten ver-

dwijnen: zuivelbond, instituut voor landbouwcoöperatie en meer van dat soort zaken. Knobbe pleegt daar moedig verzet tegen.

Bij veel boeren groeit het besef dat het samenvoegen van *Friesland Frico Domo* en *Coberco* niet meer is dan het schrijven van een nieuw vers aan een bestaande psalm. Frico/Domo heeft bewezen dat fusies tussen slecht lopende coöperaties niet automatisch leiden tot een sterke onderneming. Die combinatie heeft nog nooit een melkprijs kunnen uitbetalen die kon concurreren met die van de vrije fabrieken.

Coberco is ook niet een coöperatie waar de vonken van afspatten. In 1986 zestiende in de melkprijsvergelijking van Boerderij; achttiende in 1987; negentiende in 1988; negende in 1989; zesde in 1990 en vorig jaar negentiende (en laatste).

Beide coöperaties hebben altijd aangevoerd dat ze aan het reorganiseren zijn en dat zo'n proces de opbrengst drukt. Als de herschikking achter de rug is, wordt het beter. De herschikking krijgt echter het karakter van een eeuwigdurend proces. Er is altijd een overheidsmaatregel die aanpassing verdient, altijd een buurman die kennelijk alleen nu wil samenwerken en anders nooit meer, kortom altijd een verlegje om de lage melkprijs goed te praten. Wijlen Johannes Schilstra in Hemelum zou wel zeggen: „Twa kear sage en noch te koart”.

Andere vorm

HET IS MERKWAARDIG dat de beide coöperaties een volledige fusie als inzet hebben gekozen. Daar is namelijk het onderzoek, dat nu gaande is, op gericht. Dat leidt tot allerlei kleine strubbelingen.

Coberco is geen sterke kaascoöperatie, hetgeen de melkprijs bewijst. *Friesland Frico Domo* heeft zelfs duidelijk slecht gescoord op kaasgebied. Dan kwam er een nieuw concept en dan werd dat weer veranderd, ach, altijd zou het anders, maar zelden werd het beter.

Coberco heeft derhalve ten opzichte van de partner enige blijken van superioriteit op kaasgebied tentoongespreid. Hoe jammer nu. Net als er spijkers met koppen moeten worden geslagen, komt *Friesland Frico Domo* met het bericht dat de resultaten in de eerste vijf maanden van dit jaar 'iets beter zijn dan verwacht'. Dat is te danken aan de jongens die kaas moeten verkopen en andere producten in West-Europa moeten afzetten. Bij *Coberco* werd vorig jaar in verhouding minder omgezet in West-Europa en minder in kaas gedaan, zij het dat het beeld door overnames is vertekend. Daarmee is een conflict geboren.

Coberco en *Friesland Frico Domo* zijn elkaars burens. Samen zouden zij na Nestlé de grootste zuivelonderneming van de Europese Gemeenschap kunnen worden. Het nut van groot zijn is altijd van onvoorspelbare factoren afhankelijk. De ene keer kan het verdraaid gunstig zijn, een andere keer is het niet anders dan lastig.

In zuivelkringen is substantiële omvang verdedigd met het argument dat de concentratie aan de inkoopkant ook doorgaat. Grote supermarktconcerns fuseren of kopen kleine broeders op. De laatste tijd blijkt echter duidelijk dat grote inkopers een hekel krijgen aan grote aanbieders. Ze willen er niet te afhankelijk van zijn. Grote supermarktketens wijken voor hun inkopen steeds meer uit naar kleinere zuivelfabrieken. Waar je in West-Europa ook winkelt, in de grote schappen en gekoelde vakken zie je bijna altijd producten liggen van soms hele kleine aanbieders. Voor een boerenkaasmaker uit de buurt is gegarandeerd een plaatsje vrij.

Coberco en *Friesland Frico Domo* zouden er beter aan doen vooreerst niet te fuseren. Een eventuele samenwerking zou het beste kunnen worden begonnen met een niet-concurrentieverdrag. Daarna zou stapsgewijs moeten worden uitgezocht op welke terreinen de krachten kunnen worden gebundeld. Joint-ventures voor koffiemelk in Duitsland, voor kaas in Japan en voor melkpoeder in Venezuela, om maar wat te noemen. Voor de rest kan men elkaar de bal toespelen en zoveel mogelijk gezamenlijk optrekken in landelijke organen.

Als er op die manier langzaam wordt gebouwd aan een voorzichtige integratie van beide ondernemingen, blijft er tijd en gelegenheid over de reorganisatie in eigen kring - die nog volop aan de gang is - af te werken. Op die manier kunnen de boeren zicht houden op de gebeurtenissen. Dat is nu niet het geval. Als er op dit moment tot fusie wordt besloten, zal blijken dat er uit *Friesland Frico Domo* meer melk wegvloeit dan de 18 miljoen kilogram sinds februari van dit jaar.

Leeuwarder Courant, 1992-07-11

Friesland Frico Domo verder uitkleden

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

NEGEN JAAR LANG is het onrustig geweest in de Friese zuivel. Onrust is doorgaans heilzaam; iedereen staat op scherp. In die lange periode is er in wezen dan ook maar één categorie echt de dupe geworden: de werknemers van *Friesland Frico Domo*. Al waren de regelingen voor het oog van de wereld nog zo riant, de positie van een aantal van hen is niet te benijden en dat aantal zal alleen maar groeien. En de boeren van FFD? Zij hebben minder aan melkgeld ontvangen dan hun collega's van andere coöperaties, maar ze zijn niet in de problemen geraakt. De melkveehouderij is nog steeds een goede tak, al nemen de bedreigingen toe.

Friesland Frico Domo wil nu naar kleinere eenheden. Alles moet zo snel mogelijk boven water komen: het goede en het slechte. De directie kan dan direct ingrijpen. Wat er aan personeel overblijft, zal nauwelijks gemotiveerd aan al weer een nieuwe toekomst beginnen. De mensen zijn al zo vaak bediend met bespiegelingen over nieuwe perspectieven. Die werden stevast verdreven door nieuwe teleurstellingen.

Het verschil tussen gemotiveerd en niet-gemotiveerd personeel valt in centen van de melkprijs uit te drukken. Om de motivatie terug te krijgen, moet de omwenteling van het concern een totale zijn. Zij moet volkomen afwijken van bestaande patroon van een afslanking hier, een sluiting daar en een inkrimping ergens anders met als tegenprestatie een investerinkje.

Men kan er lang en breed over praten, maar de vrije zuivelfabrieken hebben aanzien. Bij de boeren van *Friesland Frico Domo* en bij het personeel. Niet voor niets schreven de werknemers van de Frico-kaasfabriek in Oosterzee, dat overheveling van hun fabriek naar *De Goede Verwachting* in Workum een mooie oplossing voor hun probleem zou zijn.

Dat idee verdient een nadere uitwerking. De Friese zuivel stoelt op vier poten: kaas, condens, consumptiemelk en poeder. Kaas is de belangrijkste. Daar scoort *Friesland Frico Domo* slecht in. Met condens en vooral op markten buiten Europa heeft het concern een prima positie opgebouwd. Geen andere zuivelindustrie in Nederland kan een vergelijking doorstaan.

Die oude CCF-tak - voor het gemak maar even zo genoemd - is opgebouwd met steun van de vrije fabrieken. Die steun is verkild. *De Goede Verwachting* is C-lid van *Friesland Frico-Domo*, de andere drie (Oosterwolde, Oudwoude en Gerkesklooster) zitten de rit uit en kappen er dan mee.

CCF-tak is doorgaans winstgevend. Het moet mogelijk zijn om daar weer een speerpunt van de gezamenlijke Friese zuivel van te maken. Er is nog een basis voor, zolang de vrije fabrieken melk aan de 'CCF' leveren. Bovendien moet dat concern in de toekomst miljoenen aan die fabrieken uitkeren wegens verworven oude rechten (aandeel in het eigen vermogen).

Consumptiemelk en industriële produkten zou men kunnen verzelfstandigen tot de kennelijk populaire business-units. Consumptiemelk slokt melk op, industriële produkten steeds minder. Die laatstgenoemde eenheid zou het visitekaartje kunnen worden voor de produktvernieuwing en van de verwerking van plantaardige grondstoffen.

Kaaseenheden

MET DE KAAS moet wat anders gebeuren. Uit de onderzoeken van de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken* blijkt dat de kaasfabrieken van *Friesland Frico Domo* economisch goed werken. Het is een publiek geheim dat de fabriek van Dronrijp van alle noordelijke kaasfabrieken het meest rendabel produceert. Directeur Sijtze Folkerts was dat overigens in Wommels al gewend.

De motivatie in de kaasfabrieken van *Friesland Frico Domo* is over het algemeen groot. De acties van het personeel tegen de sluiting van **Tuk** en **Oosterzee** bewijzen dat, de prijzen die de kaazen uit die fabrieken halen evenzeer. Als directie moet je dat koesteren.

De directie wil die fabrieken sluiten. Er is evenwel een andere mogelijkheid. De vrije fabrieken moeten over de streep worden getrokken om hun aandeel in de 'CCF' weer fleur, aanzien en inhoud te geven. De directie van *Friesland Frico Domo* heeft daar een prachtige troefkaart voor in handen. Zij moet de kaasdivisie verdelen over de vrije fabrieken.

Vrije fabrieken kunnen kaas maken en kaas verkopen. Alle vier hebben de afgelopen jaren juist in de kaasproductie en -opslag voor miljoenen geïnvesteerd. Zij kopen bovendien miljoenen kilogram melk aan voor die kaas, terwijl *Friesland Frico Domo* van die bijkoop af wil. Een beter bewijs dat de vrije coöperatie met kaas kan omgaan is er niet.

Personeel van de Frico kaasfabrieken wil best werken onder een directie die getoond heeft voor prima kaas een prettige prijs te kunnen behalen. Boeren zouden geen reden meer zien om weg te lopen. Samenwerkingsverbanden zijn nu veelal ontstaan uit armoede. Dit plan kan worden gepresenteerd met de aanbeveling dat hier de sterke kanten van de Friese zuivel worden versterkt.

Beloning

HET IS ingrijpend. Het is niet alleen daarom de vraag of het enige kans van slagen heeft. Er is nog een facet. Het nieuwe bestuur van de *Friesland Frico Domo* heeft met steun van zijn leden besloten de eigen vergoeding aanzienlijk op te krikken. Bijna een verdubbeling van de oude situatie. Wel behoren wachtgeld en pensioen tot het verleden en moeten de vergoedingen van derden, voortvloeiend uit hoofde van die functie, worden terugbetaald.

Voorzitter Arie Aalberts heeft een salaris dat neigt naar dat van een directeur: f 180.000. Dat geld had hij gemist als hij voor Frico/Domo had bedankt en zijn melk via de handel van Sijtze

van der Honing aan de *Zuid Oost Hoek* had geleverd. De leden van het dagelijks bestuur Lammert Knobbe uit Gersloot en Hendrik Westenbrink uit Wapserveen krijgen daar 40 procent van, oftewel f72.000. De andere bestuursleden ontvangen het niet onaardige bedrag van 30 procent van 's-voorzitten wedde: f54.000. De oude weelde, die zo kenmerkend was voor de vroegere CCF, is kennelijk nog niet wegbezuinigd.

Wanneer *Friesland Frico Domo* en de vrije fabrieken het plan willen laten slagen, moeten deze beloningen verdwijnen. Dat zijn de vrije fabrieken niet gewend. Goede bestuurders verdienen een goed salaris. Je kunt je alleen afvragen of een dagelijks bestuurslid van een zuivelcoöperatie bijna hetzelfde (f78.285) moet verdienen als *Jef Mares*, de voorzitter van het Landbouwschap. Bestuurders zijn evenwel pas echt goed, als ze hun eigen belangen willen wegcijferen en het algemeen boerenbelang voor ogen houden.

Leeuwarder Courant, 1992-07-25

Thaï's offer op het noordelijk zuivelblok

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

ER ZIJN IN het liedboek van welk kerkgenootschap dan ook weinig psalmen en gezangen te vinden waarin zo de lof wordt gezongen als *Friesland Frico Domo* doet in haar jaarverslagen over de *Foremost*-vestiging in Thailand. Een proeve: record ijsverkoop ondanks de concurrentie; de markt groeit nog steeds en biedt interessante mogelijkheden voor de komende jaren; Thailand heeft met 11 procent de snelst groeiende economie ter wereld; omzet en resultaat in de ijsdivisie lieten bevredigende groei zien; verbeterde winstgevendheid.

Vorig jaar is een miljoenenstroom aan geld uit de buitenlandse vestigingen naar de boeren van *Friesland Frico Domo* gegaan. Er moest een melkprijs worden gezet en derhalve moest er maar van een oud patroon worden afgeweken. Dat patroon was gericht op uitbouw van de buitenlandse vestigingen. De daar behaalde winsten, veelal bestemd voor investeringen, verhoogden vorig jaar de uitbetaling.

Het invreten is nog verder gaan. Kort geleden hebben bestuur en directie besloten de ijsdivisie van *Foremost-Thailand* aan concurrent *Unilever* te verkopen. Een kat in het nauw maakt rare sprongen. De prijs is niet beken gemaakt, maar ingewijden zouden zich verbazen als er minder dan f100 miljoen voor is ontvangen.

Dat geld is nodig om de reorganisatie in de vestigingen hier te lande te kunnen bestuiveren en om de melkprijs volgend jaar al boven NAP te brengen. Er werken vijfhonderd mensen in de ijsdivisie in Thailand. Kennelijk gaat, wat de sociale kant betreft, het reorganiseren daar eenvoudiger dan hier.

De zuivelcoöperatie heeft met deze transactie in Thailand een speerpuntpositie opgegeven. Niet alleen trok ze met een goed merk het land in, er was ook een prima distributienet opgezet, gespreid over de steden en over het Thaïse platteland.

Unilever had niets, maar begon twee jaar terug met ijs in Bangkok. Alle rapporten die bij *Friesland Frico Domo* binnenkwamen, wezen erop dat de coöperatie niet van haar topositie was weg te drukken. Nu heet het dat *Unilever* met 'impulsij's' inmiddels marktleider in Bangkok en omgeving is geworden. Met ander ijs dus niet.

Friesland Frico Domo wil ook in Thailand terug naar de kernactiviteiten, zo luidde de verklaring. Ijs is daar evenwel een kernactiviteit. Een activiteit die in omvang alleen maar zal toenemen. De economie floreert, de bestedingen van de consument nemen toe. In Thailand neemt de bevolking bovendien de Amerikaanse gewoonten wat over. Zij nuttigt dus steeds meer ijs. Alle reden voor een concern dat markten merkgericht te werk wil gaan om daar verder aan te werken, zou je zeggen.

Rapporten zijn net kleurplaten. Je kunt de tinten kiezen die je het beste uitkomen en daarmee de vakjes opvullen. Onomstotelijk staat evenwel vast dat Zuidoost-Azië tot de snelst groeiende economische eenheden van dit aardrijk behoort.

Zeker en gewis is eveneens, dat de positie van Hongkong wankelt. Bangkok zal daarvan profiteren. Een groot deel van de daaruit voortvloeiende schone vooruitzichten zijn nu echter voor een handvol zilverlingen verkocht om op korte termijn de boeren van *Friesland Frico Domo* te gerieven. Jammer voor later. Zeker als de revenuen uit dit deel van de wereld die van de huidige winstmaker Foremost-Thailand nog eens zullen overtreffen. Thailand en Indonesië samen tekenen de laatste jaren voor forse resultaten: f20 miljoen winst in 1990 en f 36 miljoenen vorig jaar.

Naast de bedrijfswinst was er ook de vergoeding voor verleende technische en operationele bijstand vanuit Leeuwarden. Rekbare en mede daardoor aantrekkelijke onderdelen. Bovendien neemt de waarde van het onroerend goed elk jaar fors toe. In zeven jaar tijd is dat bedrag acht keer over de kop gegaan, aldus een ingewijde. Er zat dus een enorme stille reserve in Bangkok. Unilever zal er wel raad mee weten.

Oude vete

HET THAISE OFFER heeft ertoe bijgedragen dat in de noordelijke zuivel de oude tegenstelling tussen *Friesland Frico Domo* en de vrije zuivelfabrieken weer is opgelaaaid. De vrije fabrieken hebben nog f72 miljoen van *Friesland Frico Domo* te goed, het aandeel in het eigen vermogen van de voormalige CCF. Dat geld zal in 2001 worden uitbetaald. Tot die tijd leveren de vrije fabrieken 15 procent van hun melk aan *Friesland Frico Domo*.

Drie van die vrije fabrieken maken zich nu ongerust: Oosterwolde, Oudwoude en Gerkesklooster. (Workum is C-lid van FFD en neemt een aparte plaats in). *Friesland Frico Domo* verkoopt posities in Thailand, die mede door de vrije fabrieken zijn opgebouwd. *Friesland Frico Domo* ontvangt daar geld voor en met dat geld zou die coöperatie in beginsel over de melkprijs van de vrije fabrieken kunnen sprinten. Voor een boer van *Friesland Frico Domo* moet die ongerustheid een prettig vooruitzicht zijn.

Wat de drie vrije fabrieken echter het meest ongerust maakt, is dat er wordt geknabbeld aan de omvang van *Friesland Frico Domo*. Is dat concern in 2001 nog wel in staat die f 72 miljoen op te hoesten?

Om die vraag te doen resulteren in een concrete actie, moest er een aanleiding zijn. De fiscus bracht die. Het uit te keren eigen vermogen zou onbelast zijn. De belastingdienst vindt dat dat niet kan en vroeg een bijdrage van 35 procent. Dat bedrag werd later weliswaar teruggebracht tot enkele miljoenen, maar blijft nog groot genoeg om over te bakkeleien.

Reken de hele handel maar in één keer af. Dan is er een einde gemaakt aan alle gedonder over en weer, zo werd voorgesteld. Een handigheidje van de vrije fabrieken, die nu meer dan ooit voelen

dat ze een paar jaar geleden te gemakkelijk hebben toegegeven aan de eisen van *Friesland Frico Domo*.

Directeur André Olijslager van *Friesland Frico Domo* heeft een tegenzet gedaan: de vrije fabrieken mogen van nu af hun melkleverantie aan *Friesland Frico Domo* stoppen, maar ze krijgen dan niet de toegezegde f72 miljoen. Daar gaan de vrije fabrieken niet mee akkoord. De spanning blijft zodoende nog een tijdlang boven de noordelijke zuivel hangen.

En dat juist op een moment dat *Friesland Frico Domo* rust nodig heeft om de eigen reorganisatie door te voeren. Die reorganisatie is haar in feite opgedrongen door de vrije fabrieken. Ook daaruit blijkt de waarde die die fabrieken voor de melkveehouderij in Noord-Nederland hebben. De boeren van *Friesland Frico Domo* zouden de vrije fabrieken daar dankbaar voor moeten zijn.

Leeuwarder Courant 1992-09-26

Zuivelindustrie als gids in agrarisch Nederland

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE NEDERLANDSE zuivelindustrie heeft niet de reputatie bij de vaderlandse overheid die zij op grond van haar prestaties verdient. Haar bijdrage aan het handelssaldo is door de enorme export zo groot dat er nauwelijks een bedrijfstak in de buurt komt. Haar inspanningen op het gebied van het milieu mogen er ook zijn.

Edoch, opeenvolgende ministers van landbouw en andere hooggeplaatsten in deze natie spreken elkaar braaf na: de zuivel kan beter, de zuivel faalt hier en de zuivel laat het daar zitten. Braks vond dat de zuivel te veel bulk produceerde. Bukman vindt dat de samenwerking tussen de Nederlandse zuivel en die in de voormalige DDR nodig op gang moet komen en Rinse Zijlstra zei deze week in Joure dat de vaderlandse melkplas toch gewoon moet worden omgezet in het topassortiment van de EG. Even over de melkprijverschillen heenstappen en samenwerken. Meer niet

Alles mooi en aardig, maar de kritiek komt steeds van lieden wier inkomen niet afhankelijk is van de rendementen in de zuivel. Dat praat gemakkelijk. Deze week heeft de zuivelindustrie een poging gedaan om dit trio CDA'ers - dat is geen toeval: landbouw is CDA - in te halen en voorbij te steken. Wat deze van oorsprong CBTB'ers (Bukman en Zijlstra) en KNBTB'er (Braks) nooit is gelukt, daar lijkt de zuivel in te slagen: het slechten van muren.

De zuivel heeft zich nooit opgesplitst in een protestantse, katholieke en algemene zuil. Die fase is direct overgeslagen. Daar kan het spraakmakende drietal wat van leren. De zuivel is anders verdeeld. De schotten staan echter zo te wankelen dat de gehele landbouw er een voorbeeld aan kan nemen.

Vrije fabrieken

HET ZIJN WEER de vrije fabrieken die het voortouw nemen. Je hoeft in Nederland niet groot te zijn om je een gidsfunctie te kunnen aanmeten. Het tegendeel is eerder het geval, Zij hebben gekozen voor een uiterst geraffineerde opzet en al zoveel steun gekregen dat het nauwelijks meer mis kan gaan.

Zuivelend Nederland is verdeeld in vier groepen. De drie grote coöperaties en negen van de tien kleinere hadden samen de *Koninklijke Zuivelbond FNZ* als spreekbuis. De drie giganten hebben daar veruit de meerderheid. Melk is macht. *Friesland Frico Domo*, *Campina-Melkunie* en *Coberco* hebben samen 68 procent van de plas, de tien kleinere (onder andere Oudwoude, Gerkesklooster, Oosterwolde en Workum) 17 procent.

Berichten van de FN.Z zijn dan ook berichten van de grote fabrieken, veelal ingegeven door *Campina-Melkunie* die erg actief in Den Haag is. „Als je een brief van de FNZ. krijgt, is het alsof je Loonen hoort praten”, aldus een bestuurder van een kleinere coöperatie over de invloed van de voorzitter van *Campina*. De particuliere sector kent ook twee partijen: de fabrieken (*Nestlé*, *De Kievit* cs.) en het Gemeenschappelijk Zuivelsecretariaat, de club van de particuliere handel.

De FNZ moet opnieuw worden ingedeeld. De tien kleinere fabrieken voelen niet voor een automatisch lidmaatschap. Ze hebben toch niets in te brengen. In plaats van mokkend aan de kant te staan hebben ze voorgesteld alle vier zuivelgroepen onder één noemer te brengen, opdat Zijlstra, Bukman en Braks binnenkort de Nederlandse zuivel met één stem horen spreken.

De vereniging van particuliere zuivelfabrieken (15 procent van de melk) zegt open te staan voor overleg. Tja, dat zal wel niet anders kunnen. De aangesloten fabrieken zijn niet zo geweldig ingenomen met hun bestuur. Dat bestuur is op zijn beurt weer niet zo gelukkig met de FNZ: te toegeeflijk bij cao-onderhandelingen, bij voorbeeld.

Het Gemeenschappelijk Zuivelsecretariaat zal evenmin aarzelen de weg van eensgezindheid te kiezen. Net 25 jaar geworden, net nog gezegd dat de leden van deze club 50 procent van de kaas-export verzorgen, 40 procent van de boterverkoop en machtig zijn op het gebied van poeder. Dat alles vooral dankzij de leverantie van de vrije fabrieken. Zo'n visitekaartje wordt net te toevallig gepresenteerd om niet aan een opzetje van de vrije fabrieken te denken

Geen vrede

EEN NIEUWE FEDERATIE betekent nog geen nieuwe vrede. Het wordt een moetje. De huidige FNZ, van de drie grote coöperaties. (De kleine tien zijn formeel geen lid meer) kan geen kant op. Nu is het melkaandeel nog 68 procent, maar aan het eind van dit jaar is het kleiner en dan is de FNZ niet meer representatief in Den Haag en Brussel voor alles wat zuivel is.

De afbrokkeling van die 68 procent is in volle gang. *De Goede Verwachting* in Workum heeft in korte tijd 20 miljoen kilogram melk van overgestapte *Friesland Frico Domo* boeren gekregen. Het feit dat de band tussen *FFD* met *Twee Provinciën* in Gerkesklooster en *Huisternoord* in Oudwoude is doorgesneden, heeft ook een eind gemaakt aan het 'goede nabuurschap'. Gerkesklooster en Oudwoude hebben de poorten opengezet voor *FFD*-melk. De kunstmest is al gestrooid, de oogst is nakende.

Zelfs in Drenthe, waar de boeren toch vrij innig houden van wat altijd is geweest, rommelt het. *Acmesa* in Assen vaart er wel bij. Het is bovendien weer het jaar van *De Kievit* in Meppel. De poederprijzen zijn goed, de melkprijs straks ook *Cono* in Beemster plukt al lang boeren van *Campina-Melkunie*. De vrije fabrieken hadden nog gehoopt hun dorst in Duitsland te lessen, maar dat uitje heeft weinig opgeleverd. De Duitse fabrieken betalen nu plotseling ook beter uit. De Duitse boeren mogen de vrije fabrieken dankbaar zijn.

Wat een samengaan nog kan bemoeilijken is de onvrede die er heerst tussen boeren van *Friesland Frico Domo* en hun collega's die naar Workum zijn gegaan. Die overgestapte boeren krij-

gen een hogere melkprijs. Hun melk wordt echter nog bij FFD verwerkt, want zo zijn de afspraken.

Het opmerkelijke doet zich voor bij twee burens. De een is lid van FFD gebleven, de ander is naar Workum gegaan. Beider melk wordt door dezelfde tankwagens opgehaald en in dezelfde FFD-fabriek verwerkt. Alleen de FFD-boer ontvangt minder melkgeld dan zijn collega. Nog erger hij moet wat inkomen derven om zijn fabriek in staat te stellen zijn collega die hogere prijs te kunnen uitbetalen.

Alles wordt anders, als *Friesland Frico Domo* erin slaagt orde op zaken te stellen en een melkprijs, uit te betalen die hoger is dan die van de regionale concurrentie. Jammer voor coöperatie dat veel boeren daar niet op willen wachten.

Leeuwarder Courant 1992-11-07

Bonden maken kloof in Friese zuivelindustrie groter

KAF EN KOREN

DE VAKBONDEN hebben het de Friese zuiveldirecteuren erg gemakkelijk gemaakt. Ze hebben een rapport geschreven waarop het van meet af aan 'frij pik' was. De conclusie was achterhaald, de onderbouwing deugde niet. Onderbouwing, hoe vaak hebben vakbonden daar niet om geroepen als er weer een afslankingsbureau een plan had geschreven. Nu gaat hun eigen rapport er mank aan.

Het is wat al te simpel om de roep van de vakbonden om meer samenwerking in de zuivel bij te zetten bij al die andere rapporten waarin hetzelfde is beweerd. Rapporten uit 1968, 1971, 1972 en 1987. Dat laatste jaar zeiden Marcus Beetstra en Rinse Zijlstra dat er f 90 miljoen viel te verdienen. Het niet opvolgen van hun advies zou leiden tot „een directe schadepost en het verwaarlozen van een beter perspectief voor de veehouder en zijn coöperatie”. De toen ook geallieerde zuivel nam dat risico en legde het plan terzijde.

De bonden wagen zich niet aan miljoenen, noch aan het aantal te behouden banen. Dat is verstandig, want dergelijke getallen blijven je achtervolgen. Ze hebben vooraf ook niet met directies gesproken om vrijer te kunnen opereren. Dat heeft tot fouten geleid. De verleiding is groot je daar op te concentreren en het goede te vergeten. De bonden hebben de directeuren die gelegenheid wat al te royaal geboden.

De noordelijke zuivel is verdeeld, meer dan ooit tevoren. Het hakketakt in elkaar om dat het een lieve lust is. Dat kost geld en energie. Zeer juist van de vakbonden om de directies daar op te wijzen. Hoe groter het meningsverschil, des te sneller de zaak rijp is voor samenwerking, moeten de bonden hebben gedacht. De praktijk wijst anders uit.

De vrije fabrieken en de particuliere industrie werpen zich met verve op de melk van de boeren die van *Friesland Frico Domo* af willen. De ruzie wakkert hun wervingsdrang aan. *Friesland Frico Domo* verliest dit jaar 3,8 procent van haar melk: 68 miljoen kilogram. Daarvan gaat er 25 miljoen naar Workum, 14 miljoen naar Oosterwolde. 13 miljoen naar De Kievit in Meppel en 6 miljoen naar Gerkesklooster. Ter illustratie: in een paar jaar tijd is ten koste van FFD de melkafvoer van de satelietcoöperatie van Oudwoude (Noordoost-Friesland), van 6 naar 13 miljoen kilogram gegroeid.

Voor volgend jaar hebben de genoemde fabrieken al 42 miljoen kilogram aan toezeggingen binnen, waarvan Workum 35 miljoen. Die fabriek heeft *Friesland Frico Domo* aangeboden nadere afspraken te maken, opdat het tal overlopers zou worden beperkt. FFD weigerde. Dus gaat 'Workum' gewoon door.

Friesland Frico Domo had in 1987 nog een aandeel van 60,1 procent in de noordelijke melkafname. In oktober van dit jaar was dat nog 53,8 procent. De superheffing heeft het Noorden 20 procent van de melk gekost, zeggen ze bij FFD. Voor die fabriek zal dat opgaan, voor het hele gebied is de teruggang op 15 procent blijven steken.

Wat de bonden te wachten staat, is hooguit een nieuwe reorganisatiegolf bij *Friesland Frico Domo*. Kennelijk om de aandacht af te leiden proberen de bonden nu gaten te schieten in de bedrijfsvoering van de vrije fabrieken. Die maken vrijwel alleen kaas. Volgens de bonden zakt die markt straks in elkaar. „Kaas is immers een produkt dat sterk onderhevig is aan, bijvoorbeeld Europese, marktontwikkelingen”, aldus hun rapport. Nou en?

Kaas heeft tot nu toe alle schommelingen getrotseerd. De afzet neemt jaarlijks met 3 tot 4 procent toe, de export eveneens. In het begin van de superheffing stond kaas voor f 6,40 per kilogram genoteerd, nu, acht jaar later, is dat f 6,60. Toen werd er 476.000 ton van gemaakt, vorig jaar was dat 602.000 ton. Een vaste prijs ondanks de explosieve produktiegroei. In die acht jaar zijn er fluctuaties geweest, maar die hebben eerder voor een hogere dan voor een lagere notering gezorgd. Jammer voor de bonden dat ze zo de bal door de vingers laten glippen. Dat maakt het scoren voor de tegenpartij zo eenvoudig.

Bindmiddel

DE BONDEN hebben zo langzamerhand nog het enige echte bindmiddel in de noordelijke zuivel: de leden. Bij de leden van de ene fabriek is reorganisatie aan de orde van de dag, bij die van de andere fabriek is niks loos. Het is moeilijk om die twee op één lijn te krijgen.

Dick Heinen (FNV) en Henk Ampere (CNV) hebben gekozen voor de volgende taktiek: perspectief bieden aan de mensen bij *Friesland Frico Domo* en wat nevel spuiten over de toekomst van de vrije fabrieken. Perspectief bieden is prima. Die nevel wordt gemakkelijk weggeblazen door de directies, die zeggen dat er met hun bedrijf niks aan de hand is. Het maakt kaas, dus...

De bonden wekken zelfs de indruk dat ze graag willen dat die kaasmarkt in elkaar zakt. Dat is gevaarlijk. Wie te lang op dat aambeeld hamert, oogst op den duur allicht argwanende afnemers. Bij de eerstvolgende daling van de notering is er vast een directeur die zegt dat dat de schuld van de vakbond is.

De bonden moeten zoeken naar gemeenschappelijke belangen in de noordelijke zuivel. Die zijn er nog. Vrije fabrieken willen graag bij *Friesland International*, een onderdeel van FFD, worden betrokken. Daar kun je wat mee doen als vakbond.

De vrije fabrieken willen zich ook best meer bemoeien met de kaas van *Friesland Frico Domo*. Nu al wordt er onderling gehandeld, mogelijk dat dat wat intensiever zou kunnen. Voor het overige moet je de handel zijn gang laten gaan. Structuren en constructies werken daar doorgaans belemmerend.

Het rapport van de vakbonden over samenwerking in de Friese zuivel heeft de kloof eerder vergroot dan verkleind. Samenwerking wordt hier pas echt wat als *Friesland Frico Domo* drie jaar lang een betere melkprijs uitbetaalt dan de vrije coöperaties.

De bonden hebben niet alleen de kloof vergroot, maar ook hun eigen problemen. Op de jongste vakbondsvergadering, over de reorganisatie bij FFD werd een beroep gedaan op de solidariteit van collega's bij andere coöperaties. Zo daar enige respons op zou komen, dan is die door dit rapport te niet gedaan.

Tactisch is het een juiste zet geweest nu met een alternatief te komen. De leden zaten allang op wat nieuws te wachten. De bonden moesten wel wat doen, al was het alleen maar om hun dekking te vinden bij hun eigen achterban.

Het is nu zaak het goede uit het rapport te lichten en daarmee door te gaan. De fouten moeten worden weggestoken. Anders spandeer je je energie aan het trekken aan een dood paard.

Leeuwarder Courant, 1992-12-12

Na het Elten-effect komt de klap voor de kaas

KAF EN KOREN

DE GEVOLGEN van 'het' akkoord zullen voor de kaasfabrieken groter zijn dan nu wordt aangenomen. Ewoud Pierhagen van het ministerie van Landbouw heeft daar de jonge Friese boeren al even aan laten ruiken. Tot gisteren hebben de kaasexporteurs nog een feestje gevierd. Toen klapte de notering in elkaar. Volgende week wordt het feit herdacht dat er voor het eerst in een jaar 200.000 ton kaas naar Duitsland is gegaan. Er wordt vuurwerk afgestoken in Elten, een historische plaats voor de export naar Duitsland. Een feest met een bijsmaakje.

De kaasexporteurs hebben de afgelopen weken ook op ander terrein Eltense tijden beleefd. Als straks de guirlandes zijn opgerold en Frau Ántje weer een spijkerbroek draagt, is het de hoogste tijd het slagveld te overzien. De kaasexporteurs en niet in de laatste plaats de kaasfabrieken zullen nog van de bok dromen.

De grensplaats Elten heeft faam verworven in augustus 1963. Het oord was met Tudderen sinds de oorlog Nederlands gebied. Op 1 augustus 1963 werd het teruggegeven aan Duitsland, een kwestie van Wiedergutmachung. Een paar dagen voor de overdracht werden er vijftig vrachtwagencombinaties met kaas, boter, graan, suiker, eieren en gevogelte in Elten geparkeerd. Toen de grens werd verschoven, stonden de wagens zonder een meter te rijden in Duitsland. Er werd zo een vermogen verdiend aan het omzeilen van invoerrechten.

Opmerkelijk is dat kortgeleden op andere plaatsen met Nederlandse kaas hetzelfde is gebeurd als in 1963 in Elten. Nu ging het echter niet om invoerrechten. De kassa rinkelde vanwege de monetair compenserende bedragen (mcb's). Groot-Brittannië en Griekenland zijn vol met Edammers gestopt, want de mcb's worden daar straks - voorgoed - afgeschaft. Ze zijn in 1969 ingesteld als tijdelijke maatregel om de verschillen die ontstaan door de- en revaluaties van munten te vereffenen, opdat de EG-landbouwmarkt 'evenwichtig kan blijven functioneren'. Men ziet waar dat toe kan leiden.

Denemarken

DE KAASFABRIEKEN hadden deze korte ervaring hard nodig. De rem op de uitvoer naar landen buiten de EG zal vooral deze zuivelaars treffen. Pierhagen liet daar weinig onduidelijkheid over bestaan. Even terzijde: een compliment voor de jonge Friese boeren. Zij zetten de gevestig-

de standsorganisaties te kijk door heet van de naald een topman van Bukman naar Friesland te halen.

Er is nog een oorzaak. De Nederlandse export krijgt te maken met de gevolgen van het akkoord voor Denemarken. Van de Deense kaasexport wordt 100.000 ton buiten de EG gebracht. Die export moet drastisch worden teruggebracht, aldus het akkoord. „Denemarken zal moeten overschakelen”, zegt de Deense landbouwattaché in Den Haag, Holger Dybdahl.

„Wij hebben veel meer kaassoorten dan Nederland en kunnen dus gemakkelijker op wat anders overgaan. Onze grote markt is Duitsland. Dat is ook de grote markt voor Nederland. Het zou dus best kunnen zijn dat daar de prijzen onder druk komen te staan tot het moment dat wij, of Nederland, een niche vinden, een gat in de markt”, aldus Dybdahl.

Om niches zit iedereen te zoeken. Dat zal wel moeten ook. De Nederlandse kaasfabrieken krijgen namelijk straks meer melk aangeboden van een soort waar de echte kaasmaker zijn vingers bij aflikt. Het akkoord houdt in dat er veel minder graanvervangers de EG zullen binnenkomen. Het eigen graan zal weer een functie krijgt als veevoer. In beginsel biedt dat mogelijkheden het eiwitgehalte te verhogen en daarmee meer kaasmelk aan te bieden.

Grootste oorzaak

DE GROOTSTE OORZAAK van de ongerustheid onder de typische kaasfabrikanten is echter hun onmacht om in Nederland de zaken naar hun hand te zetten. De grote zuivelcoöperaties hebben gisteren met succes een coupe gepleegd in de Leeuwarder noteringscommissie. De markt schreeuwt om kaas, maar de notering kelderde naar beneden. Van de acht zetels in die commissie nemen de grote coöperaties er drie in beslag. Ze hebben bondgenoten gevonden in de twee vertegenwoordigers van de binnenlandse handel, die zijn gepaaid met lucratieve aanbiedingen.

De actie van *Friesland Frico Domo*, *Campina-Melkunie* en *Coberco* is een paar weken geleden al ingezet. Een enkeling van hen bood op een vragende markt kaas aan voor een prijs onder de notering. Dat werd het opstapje voor het verhaal dat gisteren op de Leeuwarder kaasbeurs de daling moest verklaren: wij kunnen de prijs die de notering aangeeft, niet halen. Dit machtsvertoon van de grote drie leidt tot een verlaging van de melkprijs met 2 cent voor boeren van de vrije fabrieken en met 1 cent per kilogram voor boeren van de grote coöperaties. Nog twee van deze noteringsverlagingen en het verschil in melkprijs tussen de vrije fabrieken en de grote coöperaties is met 3 cent per kilogram teruggebracht en bijna genivelleerd.

De vrije fabrieken ~wórdten zo gestraft voor het werven van boeren van de grote coöperaties. Zij beraden zich nu op een tegenzet. De grote coöperaties hebben 65 procent van de kaasproductie in ons land, de andere 35 procent. De particuliere handel verkoopt in het binnenland 67 procent van de kaas en in het buitenland 47 procent. De grootste producent blijkt echter de macht te hebben.

De machtsmanoeuvre van de grote coöperaties kost de melkveehouders wekelijks 12,4 miljoen, jaarlijks dus f 124,8 miljoen. De veehouders hebben zich niet bijster gemanifesteerd tegen de plannen van het GATT. Ze hebben de kastanjes door de akkerbouwers uit het vuur laten halen. Als de veehouders zich alsnog geroepen zouden voelen, zouden ze nu actie tegen hun eigen zuivelfabriek moeten ondernemen. Jan Loonen van *Campina-Melkunie* heeft de boeren opgeroepen 50.000 brieven naar Den Haag te sturen tegen 'het' akkoord. De boeren kunnen hem beter brieven sturen.

1993

Leeuwarder Courant 1993-03-27

Ook MAP FFD

Consumenten kunnen zich straks met melk vermaken

KAF EN KOREN

NOG EEN PAAR maanden, dan kunnen de consumenten zich verkneukelen over en ergeren aan het oorlogje dat losbarst rond de melk. De grootwinkelbedrijven zullen gaan stunten. De melkfabrieken van over de landsgrenzen komen hier naar toe om hun waar tegen lage prijzen te slijten. Volgend jaar om deze tijd zullen de grote zuivelconcerns in ons land zeggen dat de uitbetaling aan de boer nadelig is beïnvloed door de gang van zaken in de afdeling consumptiemelk. Nu zeggen zij nog het tegendeel.

Op 1 oktober wordt de wettelijke minimumprijs van melk afgeschaft. Tot die tijd mag er geen volle melk onder de f 1,38 per liter worden verkocht en geen magere melk onder de f 1,19. De supermarkten hebben aangekondigd dat in de herfst de hel losbreekt. Dirk van der Broek hanteert als eerste dit actiemiddel. Albert Heijn zegt geen initiatief te nemen maar als anderen dat wel doen, zal 's lands grootste ook de kleinste prijzen niet schuwen. Het wordt een herhaling van de toestand van de jaren zestig.

Melk is het laatste produkt dat door een minimumprijs wordt beschermd. Die van suiker en brood zijn al eerder afgeschaft. Dat heeft nauwelijks tot commotie geleid. Suiker wordt voor een uiterst lage prijs aangeboden, bij brood maakt de consument onderscheid tussen de warme en de fabrieksbakker. Die eerste is doorgaans niet minder geworden van het afschaffen van de bescherming.

Dat de wettelijke prijs voor melk het langer heeft volgehouden, is te danken aan de wakkere melkboeren. Hun organisatie heeft deze bescherming drie jaar weten te rekken en f 7 miljoen van de zuivelfabrieken weten los te peuteren voor aanpassingen. Er zijn weinig middenstandsorganisaties, die dergelijke fondsen boven water weten te halen. Eabele de Boer uit Drachten, de aanvoerder aller melktappers, heeft dan ook een vin meer dan een baars. Hij is een van de weinige Friese bestuurders die manifest in het Haagse opereert.

De miljoenen zijn gebruikt voor rentesubsidie voor rijdende winkels, voor cursussen en voor het verbeteren van de beeldvorming van de melkboer. Het heeft geholpen. Er zijn weer jongeren die melkboer willen worden.

Goed gedaan

DE ZUIVELINDUSTRIE heeft de laatste drie jaar evenmin stil gezeten. Consumptiemelk is een zaak van de grote drie zuivelconcerns: *Campina-Melkunie*, *Friesland Frico Domo* en *Coberco*. Hun macht is groot, hun boerenprijs was veelal lager dan die van de kaasfabrieken, dus wat let een mens iets aan die minimumprijs te doen en daarmee de eigen uitbetalingscapaciteit te vergroten. Vorig jaar ging de minimumprijs met 4 cent omhoog, dit jaar met nog eens 3 cent. „De consumptiemelk heeft het goed gedaan”, zei Wim Overmars van Campina deze week toen hij 1992 overzag. Tja, wat een wonder.

De consumentenbonden hebben zich niet geroerd toen de zuivelindustrie onlangs de prijs weer oppoetste. Formeel gebeurde dat vanwege de verhoging van de personeelskosten. Zelfs de WAO

werd erbij gesleept om die stap te rechtvaardigen. Als de consumptiemelk het vorig jaar zo goed heeft gedaan en flinke winst heeft gemaakt, dan was er toch ruimte om enige van tevoren te ontwaren tegenslagen op te vangen, denk je dan. Een alerte consumentenorganisatie had onmiddellijk ingegrepen.

Een andere, doorgaans niet van activiteit ontblote beweging, die het schromelijk laat afweten, is Milieudefensie. Die had toch in de benen moeten komen op het moment dat de minimumprijs voor melk werd begraven. In oktober zal blijken hoe het milieu weer een klap krijgt. Melk in flessen is vriendelijker voor het milieu dan melk in een eenmalige verpakking. Milieubewegingen hebben dat de betreffende ministers meer dan eens onder de neus gewreven. Het gevolg is geweest dat de melk in flessen zich in elk geval in Friesland heeft gehandhaafd. Nu de minimumprijs wordt afgeschaft, komt er straks een stroom goedkope melk in eenmalige verpakking - tetrapak of plastic - ons land binnen om de sturende supermarkten te gerieven. De fles zal ongetwijfeld een stap terug doen.

Voorschot

Friesland Frico Domo heeft er al een voorschot op genomen door een deel van flessen af te stoten naar *Coberco*. Het verhaal is fraai verpakt, maar het komt er natuurlijk gewoon op neer dat FFD de fles laat vallen en zich concentreert op pakken in Groningen. Alle verhalen over consumenten die steeds milieubewuster worden, worden gebruikt als het goed uitkomt. Meer niet. Flessen zijn lastpakken voor een bedrijf. Je moet er mee slepen. Pakken worden in de grijze container geflikkerd. Daar moet het OLAF zich maar mee redden.

DE VRAAG is of de melkboer deze klap kan opvangen. Hij heeft de laatste tijd te weinig gedaan om de fles te promoten. Dat verwijt krijgt hij van zijn eigen voorzitter (De Boer). Hij krijgt elke dag vers zijn zuivel aangeleverd en is daarmee afhankelijk van de grote concerns die in zijn buurt zijn gevestigd - in Friesland is (was) dat de Frico.

Die concerns zullen het moeilijk krijgen door de oplaaiende buitenlandse concurrentie. De melkboer deelt mee in die zorg. De prijs voor een liter melk in een fles in de rijdende winkel zal aanzienlijk hoger liggen dan die van het pak in de supermarkt.

De fles kan zijn redding zijn als hij de zegeningen daarvan op tijd bij zijn afnemers weet te brengen. Zijn afhankelijkheid van grote concerns kan verminderen als boerderij-zuivelaars kans zien veel milieuvriendelijkheid in hun produkten te stoppen en de melkboer willen zien als de exponent van 'schoon en eerlijk'. Het zwaartepunt ligt bij de bewuste consument.

Leeuwarder Courant 1993-04-03

'Drachten' is niet zo'n aanstormende fokkerijgebied

KAF EN KOREN

OVER HET ENTHOUSIASME niets dan lof, over de kwaliteit van de dieren geen woord van kritiek, maar Drachten en omstreken aanmerken als een van de aanstormende fokkerijen melkveehouderijgebieden in Friesland is overdreven. Bij het Koninklijk Fries Rundvee Syndicaat meende men dat uit de cijfers van de melkcontrole te kunnen afleiden. De eigen jaarverslagen van het FRS geven net even een ander beeld te zien.

Dat de fokkerij en de melkveehouderij zich in dit deel van Friesland staande weten te houden, is op zich al een compliment waard. Ze hebben de hele maatschappelijke ontwikkeling en de drie miljoen leden van de ANWB tegen. Bos en beemd zijn de heiligdommen van de jaren negentig; daar kunnen de adel, de luxe, de melktypische kenmerken en de milieuvriendelijk eigenschappen van het wederom wereldberoemde Friese stamboekvee nauwelijks tegenop. Edoch, topper in Friesland zijn Drachten en omgeving niet. De Marc Sergeant van het peloton, soms net iets minder.

Sneek is het grootste district binnen het FRS: 1085 bedrijven die bij de melkcontrole zijn aangesloten. Gemiddeld worden daar per bedrijf 51,1 koeien gecontroleerd. Damwoude komt daar boven uit met 53,2, Drachten ook met 54,1 en Wolvega vooral met 56. Sinds 1987 is echter de teruggang in Sneek het geringst geweest: 6,4 koeien per bedrijf minder, gevolgd door Wolvega (7,2), Drachten (7,4) en Damwoude (7,7).

Daar staat tegenover dat de produktie per koe in Drachten sinds 1987 wel het meest is gegroeid: met 621 kilogram melk naar 7097.

Daarmee staat Drachten net boven Wolvega (7079 kilogram met een groei van 600), maar onder Sneek (7247; groei 555) en Damwoude (7267; groei 504).

Wat de gehalten van die melk betreft, slaat Sneek voor best op: de hoogste en het meest gestegen. Sneek ging in percentages vet en eiwit van 7,48 procent in 1987 naar 8,06 procent in 1992 (een plus van 0,58 procent), Wolvega kwam ook boven de 8 procent: 8,02, maar de vooruitgang was daar geringer: 0,17 procent; Damwoude en Drachten kwamen beide op 7,98 procent uit, met geringe vooruitgang: 0,15 en 0,14 procent.

De vuistregel in de landbouw is, dat in een jaar 3 procent van de boeren het bedrijf beëindigt wegens gebrek aan een opvolger. Een dergelijke teruggang is uiteraard ook waar te nemen bij het aantal bedrijven dat meedoet aan de melkcontrole. In de periode die in dit overzicht wordt bekeken, blijkt dat het aantal bedrijven dat in de Zuidwesthoek heeft bedankt voor de melkcontrole 7,3 procent is. Dat komt neer op nog geen 1,5 procent per jaar. Wolvega volgt met een reductie van 8,9 procent (1,8 procent per jaar), Drachten laat een vermindering van 9 procent (1,8 procent per jaar) en in het district Damwoude was de omvang het grootste: 11 procent (2,2 procent) per jaar.

Opmerkelijk is dat veehouders die meedoen aan de melkcontrole over het algemeen op meer levensvatbare bedrijven zitten dan veehouders die dat niet doen. Een andere conclusie is dat melkveehouderij in de Zuidwesthoek het meest stabiel is, die in het district Damwoude het snelst achteruitgaat en dat de Friese Wouden en de Stellingwerven een tussenpositie innemen.

Drachten is best een gebied om trots op te zijn, maar het springt er niet uit. De waardering van het FRS voor de leden in dat district is er dus een van het soort dat boeren graag horen van de voor mannen van hun organisaties.

Goed figuur

DE MELKCUNTROLE verdeelt Nederland in twaalf delen. Flevoland neemt een uitzonderlijke positie in. Daar wordt nog ontgonnen, daar worden nog boerderijen uitgedeeld, kortom daar worden nog voorwaarden voor het bedrijven van landbouw geschapen op de manier die deze delta groot heeft gemaakt.

Deelname aan de melkcontrole bepaalt in grote trekken het niveau van de fokkerij. Friesland slaat wat dat betreft landelijk een goed figuur. In vijf jaar tijd is het aantal bedrijven dat aan de melkcontrole deelneemt met slechts 3,3 procent verminderd. Drenthe en Groningen lieten een

geringere teruggang zien, de rest (op Flevoland na) een veel grotere: Zeeland -15,7 procent; Noord-Holland -9,9 procent; Utrecht -9,8 procent; Zuid-Holland -8,5 procent en Overijssel -8,1 procent, om maar een paar voorbeelden te noemen.

Friesland is bovendien (op Flevoland na) de provincie met gemiddeld de grootste veebezetting per bedrijf. Vorig jaar waren dat nog steeds 50,8 koeien. Groningen komt met 45,1 in de richting, maar de volgende zakt al naar 41,3. Dat is Noord-Brabant.

Het ondernemerschap van de Friese melkveehouder is af en toe onderhevig aan kritiek. Deze cijfers geven echter aan dat dat overdreven is. De structuur van de veehouderij zit prima in elkaar. Dat is ook mooi voor de zuivelfabrieken. Zij hoeven minder dan in andere provincies te rijden om een tankwagen vol te krijgen. Zoiets moet kunnen doorklinken in de melkprijs.

Leeuwarder Courant 1993-04-26

CDA speelt leep op balbezit en hanteert buitenspelval

KAF EN KOREN

HET GAAT met het mestbeleid de goede kant op. Dat kan ook niet anders, met het CDA aan het roer. De kracht van het Zuiden is zo groot, dat de boeren in het hele land ervan profiteren. Piet Bukman wordt door de eigen achterban gedwongen wat op de rem te drukken. Als coalitie-partner PvdA in beeld verschijnt, switcht zijn voet echter bliksemsnel naar het gaspedaal. Op die manier houdt Bukman de touwtjes in handen.

Het lijkt onsamenhangend wat er op dit moment in Den Haag aan de mestpolitiek wordt gedaan. Dan is er weer een overeenkomst gesloten, vervolgens worden elementen aangedragen die die overeenkomst onderuit lijken te schoffelen en een moment later sluiten de gelederen zich weer. Voor een gewone sterveling is er geen touw meer aan vast te knopen. En toch gaat het de goede kant op.

De overheid was voorstander van algemene maatregelen, die voor het hele land moeten gelden. De landbouworganisaties hebben hemel en aarde bewogen de verantwoordelijkheid voor de mest bij iedere boer individueel te leggen. Dat houdt in dat er een methode moet worden gevonden om 70.000 boerenbedrijven te controleren.

Het CDA is voor die omschakeling. Onder applaus van het Landbouwschap heeft Lubbers himself zijn fiat gegeven. Opeen achternamiddag werd dat akkoordje gesloten. Niet volgens de regels der democratie, maar ach wie heeft nu gegarandeerd dat bij het openen van een nieuw kamergebouw de achterdeurtjes zouden zijn dichtgespijkerd?

Sneu voor de PvdA dat Bukman c.s. met een dergelijke afspraak naar buiten kwam. Sneu vooral voor Hans Alders en voor zijn milieu-ministerie. De grote broer had al beschikt op het moment dat hij nog wikte. Alders wikt nog steeds en zal dat de komende tijd blijven doen. Hij voelt zich gepasseerd door de christen-democratische landbouwlobby. Al bijna gedacht dat die ten grave was gedragen en verdomd, daar heb je hem weer.

Voordat er nu een andere schijf op de draaitafel ligt, wil 'milieu' nog een poging doen om de mestregels aan te scherpen. Ze zijn op dat ministerie van oordeel dat er bij de overschakeling van 'algemeen' naar 'individueel' altijd weer handige boeren zullen zijn die daar profijt uit trekken.

De overheid heeft de boeren natuurlijk in de afgelopen jaren wel geleerd om met regels om te gaan. Er zijn er zo veel uitgevaardigd, dat je geen studieweekende in een beboste omgeving nodig hebt om te ontdekken waar nog een maas zit.

In die fase verkeert het beleid nu: Alders wil wat strenger, Bukman eigenlijk niet, gezien de afspraak van het CDA met het Landbouwschap. Om aan te geven dat hij ook wat voor zijn coalitiepartner over heeft, laat hij af en toe wat geluiden horen die Alders niet onwelgevallig zijn. Meer mag niet van Lubbers. Meer mag zeker niet van het Landbouwschap. Er breekt een boerenopstand uit, als er nu nog strengere regels worden uitgevaardigd dan al aangekondigd. Immers, elke aanscherping vergroot het mestoverschot.

Uitstel

OPMERKELIJK is dat er nog steeds geen definitief besluit is gevallen over wat er nu exact gaat gebeuren. Al langer dan een jaar wordt er over gehakketakt. Steeds duiken dezelfde argumenten op: inkrimpen van de veestapel is nodig, inkrimpen hoeft niet als er maar genoeg maatregelen worden genomen in de stal en op het land. Nu eens zullen ministers en Landbouwschap de knoop doorhakken, dan weer wordt de vergadering uitgesteld wegens politiek van een hogere orde: bezuinigingen bij voorbeeld.

Voor de boer lijkt dat niet prettig. Hij wordt in onzekerheid gelaten. Toch levert dat uitstel grote voordelen op. Deze week valt er plotseling een rapport van het Landbouw-Economisch Instituut (LEI) uit de lucht, waarin staat dat het met de mestproblematiek veel minder ernstig is dan altijd werd aangenomen.

De LEI-rapporten hadden een zekere status: het LEI zegt het en dus is het waar. Het LEI zelf heeft aan die status getornd. Voorlopige conclusies zijn soms heel anders dan definitieve. Boeren nemen de rapporten al geruime tijd met een korreltje zout. Als het LEI zegt dat het inkomen van een veehouder drastisch is verlaagd, kijkt de boer in zijn beurs en denkt bij zichzelf: het kan nooit kwaad dat er zo over me wordt geschreven, maar het valt nog wat mee.

Toch, zo'n LEI-rapport met een voor de boer gunstige conclusie, helpt altijd een beetje. Het LEI wordt voor 70 procent door het ministerie van Bukman en Gabor in stand gehouden en dat is, in het kader van gehele mestdiscussie, prettig om te weten.

Enig uitstel speelt ook de fabrikanten van veevoer in de kaart. De enorme concurrentie die deze branche beheerst, doet het er te vermoeden als het gaat om het invoeren van milieuvriendelijk voer. Meestal lijden onderzoek en ontwikkeling onder mededinging.

Het moet gezegd dat de 'fourage' in 1985 er al *f* 2,92 miljoen voor heeft uitgetrokken. Toch heeft deze sector nog enige studietijd nodig, want op dit moment is niet precies bekend welke invloed milieuvriendelijk veevoer heeft op de gesteldheid van de dieren. Ze moeten er natuurlijk wel om willen groeien en ze moeten er eveneens gezond van blijven. Nu al zijn er branches die tijdens de eerste periode van de groei bijna om de week voer van een andere samenstelling nodig hebben om het dier in de juiste conditie voor het slagmes te krijgen. Uitstel van Haagse beslissingen betekent dat het onderzoek zijn gang nog even kan gaan.

Er is trouwens alles voor te zeggen dat het CDA voorlopig nog even op balbezit blijft spelen en bij verlies de buitenspelval openzet. Akkoord, er wordt niet gescoord, maar is dat nu zo erg zolang er geen duidelijkheid is over welke koers er precies in de EG na het GATT-akkoord zal worden gevaren? Als daar helderheid over is, staat meteen de quotering van het aantal dieren voor Nederland vast. Dan kun je pas echt beleid maken.

Deense druk op Nederlandse kaas wordt steeds groter

KAF EN KOREN

DE DRUK van de Denen op de Nederlandse kaas wordt steeds groter. De exporteurs doen daar nog wat luchtigjes over, maar de gevaren zijn groter dan nu nog wordt voorzien. De Denen zullen langzaam maar zeker in Nederlands vaarwater komen. Ze worden op een reuze manier geknecht door de Europese Commissie. Dat leidt ertoe dat zij hun traditionele markten zullen verlaten.

Denemarken exporteert vooral Féta-kaas naar het Midden-Oosten. Er zijn tijden geweest dat er 125.000 ton per jaar naar Iran ging, nu nog maar 80.000 ton. Niet alleen die vermindering komt hard aan, de uitvoer gaat ook nog eens met horten en stoten. Een ander argument voor de Denen om hun heil elders te zoeken komt uit Brussel. Op export buiten de EG wordt een flinke subsidie verleend. De Europese Commissie wil met ingang van 1 juli die bijdrage verlagen met zo'n 6 procent. Dat treft de Denen nog eens extra.

Zij zullen protesteren en tevens maatregelen nemen. Een daarvan zal zijn dat zij meer en meer overschakelen op de produktie van kazen die minder gevoelig zijn voor de grillen van politici in het Midden-Oosten, kazen met een Nederlands karakter. Denemarken heeft net als Nederland een grote naam op het gebied van zuivel. Een fris, groen land met spierwitte kerkjes, een prima decor voor melk, kaas en boter

Ze moeten uiteraard investeren in nieuwe produktielijnen. Dat kost geld. Aangezien de zuivelafzet is gebundeld, kunnen er gemakkelijker ingrijpende beslissingen worden genomen dan in ons land. Investeren gaat op korte termijn ten koste van de uitbetaling aan de boeren. In ons land zouden daar problemen over ontstaan. Boeren zouden naar andere fabrieken overlopen. In een land met alles in een hand ligt dat gans anders. De Nederlandse landbouwattaché in Kopenhagen tekent hierbij aan dat in het recente verleden de Denen al eerder erg flexibel zijn gebleken.

Imago

DE NEDERLANDSE kaasexporteurs, onder aanvoering van Tjalling Schaaf uit Leeuwarden, hebben iets over zich van: „We kanne niet stukken”. Dat standpunt wordt geregeld gestut door feiten uit de praktijk.

Een voorbeeld: Campina-Melkunie en haar Duitse partner MZO uit Edewecht exporteerden onlangs in Duitsland geproduceerde Goudse kaas naar Griekenland met een verdacht Nederlandse aankleding. De Griekse importeurs kwamen er desondanks achter dat het om Duitse kaas ging en plaatsten vervolgens orders bij Nederlandse producenten om het originele produkt te kunnen aanbieden. „Nederlandse Goudse en Edammer kaas is een begrip,” stelde Schaaf deze week tevreden vast op de jaarvergadering van de *Nederlandse Vereniging van Kaasexporteurs*.

'Begrippen' hebben evenwel hun grenzen. De restitutieverlaging plaagt ook de Nederlandse exporteurs. Schaaf riep derhalve op om forse kritiek te uiten. Niet zozeer om te pogen de Denen buiten het Nederlands vaarwater te houden, maar vooral om 'bonkjies' in de eigen export te voorkomen.

Het effect van de actie uit Nederland zal niet groot zijn. De drie grote zuivelcoöperaties in ons land hebben er weinig belang bij. Zij hebben met genoeg gezien dat de lagere kaasprijs van vorig jaar de melkprijzen van de fabrieken dichter bij elkaar heeft gebracht.

Op dit moment heeft de Leeuwarder Notering de neiging een ietsje te stijgen, zeker voor Edammers. Die worden boven de notering verkocht. Verlaging van de uitvoerprijs (Edammers met name zijn bestemd voor landen buiten de EG) en de traditionele vermindering van de afzet in de zomer zullen de plusjes van de notering schaven.

Friesland Frico Domo, Coberco en Campina-Melkunie zullen dat een rustgevend idee vinden. Kaas en wei zorgen er op dit moment voor dat de boeren voor die zuivel twee cent per kilogram melk minder krijgen dan in april/mei vorig. jaar: voor de kaas een cent meer, voor de wei drie cent minder. Als de grote drie met andere zuivelproducten kunnen scoren, zullen zij volgend jaar met hun melkprijs nog dichterbij de kaasfabrieken zitten, als ze er al niet overheen gaan. Politiek zullen de kaasexporteurs ook weinig steun krijgen. Er is nauwelijks een agrarisch product dat zo stevig in de markt ligt en dat elk jaar voor nieuwe records zorgt als Nederlandse kaas. Welke beleidsmaker in Brussel zal zich dan nog iets aantrekken van 't smart'lijk klagen van de kaasexporteur.

Nederland voert wekelijks 8000 ton kaas uit. Daarvan gaat 1500 naar landen buiten de Europese Gemeenschap. De restitutieverlaging treft een groot deel van die 1500 ton. Nu legt de EG op elke kilo *f* 3,41 bij, straks wordt dat 23 cent minder. Er is verkocht op die hogere subsidie en het zal erg moeilijk worden die 23 cent bij de afnemers weg te halen.

De maatregel zou alleen kunnen worden teruggedraaid als Nederland en Denemarken samen de kat de bel aanbinden. Voor Nederland zou het mes aan twee kanten snijden: de afnemers hoeven niet met moeilijke brieven te worden benaderd en de Denen zullen hun omschakeling wat vertragen.

Zal het zo ver komen? Die kans is gering. Nederland en Denemarken staan in Brussel bekend te behoren bij de beste zuivellanden van de EG. Brussel wil bezuinigen op de landbouwuitgaven. Als er toch wat overeind moet blijven, dan maar de steun aan zuidelijke lidstaten. Voeg daarbij dat de Nederlandse lobby in Brussel doorgaans geen grote successen boekt. Het lijkt om een nietigheid te gaan. De kwestie is evenwel ingrijpend en symptomatisch. Het Deense gevaar wordt groter. Bovendien wordt verlaging van de restitutie voor kaas gekoppeld aan de interventie voor boter. Een onzinnige alliantie. Dat houdt in dat straks elke verlaging van landbouwsteun wel heel eenvoudig van argumenten kan worden voorzien.

Nederland zal op dit terrein vrijwel altijd aan het kortste eind trekken. De melkveehouderij floreert immers. Nederlandse kaas is toch zo'n geweldig product? Wie is er nu meer koopman dan een Hollander? Het zijn de schaduwkanten van een goed imago. Op den duur valt er zelfs met een goede beeldvorming niet meer te leven.

Leeuwarder Courant 1993-05-15

De langzame teruggang van de weelderige producten

Mona Toetjes

(KAF EN KOREN, WILLEM STEGENGA)

DE AGRARISCHE sector is de laatste jaren doodgegooid met het advies het vooral te zoeken in producten met een hogere toegevoegde waarde. Dan zou er meer winst worden gemaakt. De

produkten mochten ook best wat duurder worden, de consument zou het er graag voor over hebben.

Dat verhaal klopt niet, zo blijkt nu. Ministers, produktschappers, ambtenaren, kortom de hele categorie die door de voorzitter **Arie Aalberts** van *Friesland Frico Domo* wordt aangeduid met de club die in de eerste plaats voor 'toegevoegde kosten' zorgt, moet nu iets bedenken om die fout te maskeren. Dat valt voor een gewone sterveling al niet mee, laat staan voor een hooggeplaatste.

De consument maakt pas op de plaats: liever een stevige maaltijd dan een hoogstandje uit de nouvelle cuisine van een omvang waarbij je de ober moet vragen of hij de deur dicht wil doen. Anders waait het opgediende van het bord.

De supermarkten hebben lange tijd klakkeloos het voorbeeld gevolgd van de 'upgrading'. Het moest er vooral mooi en aantrekkelijk uitzien. Dan mocht het ook best een ietsje duurder zijn. Ze zijn nu op de terugweg Nederland wordt weer zuinig. Krenterigheid ligt ons wel.

Fabriekskaas

DE VERKOOPCIJFERS van kaas spreken duidelijke taal. In 1992 heeft de gewone volvette fabriekskaas een enorme groei doorgemaakt. In vakkringen heet het een bulkprodukt. In ambtelijke kringen komt daar een neerbuigende intonatie bij. Alsof je iets vies zegt.

Ga maar na: in 1991 ging 145.000 ton van die volvette fabriekskaas over de toonbank, in 1992 was dat maar liefst 158.000 ton. De grote verliezer was de met veel toegevoegde waarde en hogere prijzen omgeven boerenkaas: in 1991 nog goed voor een afzet van 6378 ton, vorig jaar terug naar 6109 ton. Dat was ruim 4 procent minder. Nog sprekender is waarschijnlijk dat de kaas uit andere landen - kleine porties, hoge prijzen - eveneens een flinke aderlating moest ondergaan: van 19.916 ton naar 16.301 ton, ofwel 18,2 procent minder.

Campina-Melkunie is door velen geprezen om haar Mona-cultuur. Toetjes dat was het. Het blad van deze coöperatie, dat doorgaans bulkt van de aap-wat-heb-je-mooie-jongen-verhalen, moet zelfs vaststellen dat Mona 'het niet gemakkelijk heeft' Nota bene Barry Hughes is ingeschakeld om de Mona-club op te pepen. „Jullie hebben een geweldige naam en een enorme uitstraling”, aldus de Billy Graham van de gebakken lucht.

Bij vlees is hetzelfde gebeurd. In Brussel, zo constateert het weekblad *Vee en Vlees*, zijn de vertegenwoordigers van de boeren (het COPA) het finaal oneens met de ambtenaren die verkondigen dat straks de prijzen van de lammeren flink zullen stijgen. Een van de boerenargumenten is, dat de consumptie van lamsvlees tegenvalt. Het is duur.

Nederland heeft volgens de over ons geplaatste overheden in Duitsland de naam niet meer dan een alledaags produkt op de markt te brengen, omgeven door een waaier van massaliteit. Wie 'Holland' koopt, koopt niets exclusiefs. Deswegen zouden wij in Duitsland terrein moeten verliezen, want de verwende Duitse consument wil produkten die wat duurder zijn en dus meer toegevoegde waarde opbrengen.

Doch ziet: het Centraal Bureau van de Tuinbouwveilingen in Nederland heeft vastgesteld dat in 1992 de export naar Duitsland van groente en fruit is blijven groeien.

“De Duitse handel is goed te spreken over het Holland-produkt”, aldus het CBT. De economische recessie zal deze sector niet raken. Het basispakket dat de consument wordt aangeboden, is relatief goedkoop gebleven en dus minder kwetsbaar bij afnemende koopkracht.

Dat geldt niet alleen voor groente en fruit, ook bloemen hebben het vorig jaar goed gedaan in Duitsland 4 procent meer snijbloemen, 11,3 procent meer planten en 6 procent meer bloemkwekerijprodukten. Duitsland zorgde voor plussen in de export.

JE HOEFT de mensen in de supermarkten niet te vertellen dat de Nederlandse consument 'om' is, dat de economie stagneert en dat er sprake is van recessie. Zij weten dat perfect. „Edah bereidt zich voor op klant met krappere portemonnee”. schrijft Distrifood, het blad voor de kruideniers. Het nog duidelijker verlaten van de weg van de 'toegevoegde waarde' wordt gedemonstreerd door Vendex. Binnen een jaar heeft deze supermarktgroep twintig filialen uit de grond gestampt onder de formule 'Basismarkt'. Een harde prijsvechter, waarvan er binnenkort honderd in ons land zullen zijn. Aldi, aldus Distrifood, voelt de warme adem in zijn nek. Aldi heeft zich altijd aan de onderkant van de markt bewogen en niet zonder succes.

Nog een: Nederland heeft in 1992 een record aantal liters Riojawijn uit Spanje ingevoerd. De oorzaak? Die wijn was een stuk goedkoper dan in 1991.

Wij worden weer het land dat wij altijd al zijn geweest: doe maar gewoon dan doe je al gek genoeg.

Een beetje saai, dat wel. Dat krijg je, als blijkt dat in de afgelopen drie jaar in feite maar twee produkten het predikaat 'nieuw en succesvol' hebben verdiend: Bavaria Malt en Sanex Bad/Douche.

Dat is mede een gevolg van de mededeling van supermarktketens als De Boer: zij willen niet meer dat alle als 'nieuw' geannonceerde produkten ruimte krijgen in de schappen. De Boer vraagt zich af of een klant er wel op zit te wachten. Hij beantwoordt die vraag zelf: kennelijk niet. Derhalve beperkt hij zich tot stabiele produkten. Bulk dus. Ondanks de fraaie verhalen van de categorie 'toegevoegde kosten'. Die mannen blijven zelf buiten schot als hun advies geen geld in het laatje brengt. Het geluid van een hol vat heeft altijd al een nare ruis gehad.

De volgende fase is het terreinverlies van het A-merk. Philip Morris heeft in de Verenigde Staten de prijs van Marlboro-sigaretten met 20 procent verlaagd om de concurrentie met de goedkope merken aan te gaan en het marktaandeel te behouden. De positie van *Friesche Vlag* is minder aantastbaar dan het lijkt.

Leeuwarder Courant 1993-05-22

Ook MAP FFD

Frico Warga lijkt heerlijk toetje voor politici te worden

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

HET SLUITEN van de Fricofabriek in Wergea lijkt een heerlijk toetje voor politici te worden. Het gaat immers om een bedrijf met 310 man personeel. Het is de kurk waarop een dorp van ruim 1800 inwoners drijft. Bovendien produceert Frico er als een van de weinige zuivelfabrieken in ons land melk en melkprodukten in flessen. En huppettee, een Fries sausje er overheen: het land met wereldberoemd vee is straks aangewezen op melk uit Groningen, Arnhem of Nijkerk. Dat kan toch niet?

Het personeel put hoop uit een bezoek van D66'er Dick Tommel. Deze zag meteen perspectief. Milieu, werkgelegenheid en platteland, het is ook te mooi om voorbij te laten gaan. Het werkelijke argument is puur economisch, zegt de directie, daarin nu zeker bijgestaan door het bestuur. Immers, de maatregelen die de nieuwste directie van *Friesland Frico Domo* heeft genomen hebben geleid tot een knappe melkprijs. Daar zat wat klop-klop op. De boeren kijken echter naar wat

er op hun Rabo-rekening is bijgeschreven en dat stemt tot tevredenheid. Dus krijgt de directie in hun ogen steeds gemakkelijker gelijk.

Het staat Tommel te prijzen dat hij uit zo'n schier onmogelijke positie de aanval kiest. Minister Alders krijgt straks vragen in de trant van: is de bewindsman op de hoogte van het feit dat *Friesland Frico Domo* de kwartliter flesjes met slagroom uit de produktie heeft genomen, alsook de kleine flesjes met koffiemelk? Zo nee, wat bent u dan van plan daaraan te doen?

En: is de minister bereid te praten met de directie van *Friesland Frico Domo* om de sluiting van Wergea op te houden, totdat is aangetoond dat het produceren van melk in flessen een groot voordeel voor het milieu is? De minister kan daar gemakkelijk 'ja' op zeggen. De directie ook: het kon niet meer uit.

Het enthousiasme van Tommel is even bewonderenswaardig als naïef. Hetzelfde geldt voor zijn verontwaardiging over de nauwelijks te registreren activiteiten van de provincie Friesland als het gaat om het behoud van de fabriek in Wergea. De provincie kan hooguit bedroefd en verontwaardigd zijn.

Naïviteit is - zeker in dit geval - gevaarlijk. Tommel geeft de 310 werknemers van Wergea valse hoop. Hij haalt met het uitspreken van krachtige taal en het bestoken van Alders met vragen niets boven water. Hij staat voor joker, zijn partij ook en het personeel van Frico Wergea is in een dieper gat gevallen dan al het geval was.

De directie is bezig met stervensbegeleiding van de Wergeaster fabriek. Afdelingen krijgen briefjes voorgelegd waarin wordt gevraagd of er mensen bereid zijn naar Groningen te verhuizen. Daar wordt de consumptiemelk geconcentreerd.

Groningen krijgt geen nieuwe glaslijn. De toekomst van glas is onzeker, aldus de directie. Tja, welke toekomst is dat niet? Dit is gelegenheidsredenering. Wil je de produktie van melk in flessen in stand houden, dan zie je aan de einder allemaal milieugroepen die voor je in actie gaan. Nu nog krijgt flessenmelk een mager applaus. En, zegt de directie, de verkoop van dat produkt daalt. Dat is een flauw argument: in de twee voorgaande jaren heeft de fles meer omzet gehaald.

Je ziet zo'n Alders naar de kaart van Friesland grijpen, als hij over Wergea leest. Dat ligt in de buurt van het internationale moerasgebied. Dat beleid heb ik nu eenmaal uitgestippeld, overpeinst hij. Dat daar agrarische werkgelegenheid sneeft, is begrijpelijk. Dat is de consequentie van mijn beleid. D66 is toch de partij die dat beleid omarmt? Met Tommel voorop. Alders fronsht het het voorhoofd. Dit vat hij niet.

Meer heil

ER IS MEER heil te verwachten van de *Bond van Zelfstandige Melkhandelaren* in Friesland, de club van Eabele de Boer die nu nog in Leeuwarden zit, maar straks vrijwel zeker naar Drachten verhuist. Zodra die 250 afzetkanalen om de hoek komen kijken, blijkt plotseling dat Wergea midden in het gebied ligt met de hoogste flessendichtheid van Nederland: Friesland.

De Boer heeft een bod op de fabriek in Wergea uitgebracht. Dat is tenminste taal. Hij doet dat niet om de Wergeasters aan het werk te houden en omdat de fles zo milieuvriendelijk is. De Boer denkt gewoon aan zijn eigen hachje. Het verdwijnen van de produktie van flessenmelk betekent een dreun voor de melkboeren. Dat produkt onderscheidt hen van de supermarkt, dat is hun grote trekker.

Olijslager heeft niet op het bod gereageerd. Dat is een beetje merkwaardig. Als de toekomst van melk en andere zuivelproducten in flessen zo onzeker is en de omzet tóch daalt, dan is zo'n concurrent ongevaarlijk. Olijslager doet er alles aan om de consument aan het pak te krijgen: minder lekker, maar wel goedkoper. De directie kan bij verkoop aan de melktappers haar personeelszorgen mee overdragen. Alom zou goodwill worden geogst voor zo'n geste.

Het idee van De Boer is beter dan Tommels aankloppen op de deur van Alders. Ministers kunnen namelijk niet terugzien op een succesvol beleid dat werd gekenmerkt door maatregelen waardoor bedrijven in stand konden worden gehouden. Dat heeft altijd veel geld gekost. De sluiting heeft in veel gevallen hooguit later plaatsgevonden.

In eerste instantie is nu echter in de affaire Wergea het woord aan de ondernemingsraad en de vakbonden. Die hebben wel eens wat succes gehad. De kaasfabrieken van *Friesland Frico Domo* in **Sint Nicolaasga** en **Kolderveen** draaien dank zij hun acties nog steeds, ook al stonden ze jaren geleden op de sluitingslijst. De politiek moet niet de indruk wekken dat zij dat met Wergea ook kan bereiken, al lijken milieu en werkgelegenheid op het eerste oog ook nog zulke passende bondgenoten.

Sluiten van Wergea betekent het einde van een markant stuk zuivelgeschiedenis. Hier ontstonden de coöperatie en de vakbond. Sluiten betekent ook het vrijwel definitieve einde van melk in flessen. Jammer, want over vijf jaar moet er een nieuwe flessenlijn worden gebouwd. Dat redden Sietske Inberg en haar milieuvrienden wel op.

Leeuwarder Courant 1993-06-26

Friesland Frico Domo in clinch bij bijklussende academici

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

HET HEEFT ER ALLE schijn van, dat de huidige directie van de zuivelcoöperatie *Friesland Frico Domo* zich weinig zal aantrekken van bijklussende academici als de profs Jan Pen en Lucas Reijnders. Dat is eveneens het geval met de ploeg van dr. Dirk-Jan Kamann en de hem omringende afgestudeerden als daar zijn de doctorandussen Robert Bood, Wim Cnossen, Dirk Strijker en Dirk-Pieter van Donk, doctor Frans Plat en professor doctor Peter Zwart. Op zich is er een indrukwekkend team opgetrommeld om de fabriek in Wergea open te houden. Ietwat hautain misschien. Dat vindt althans *Plaatselijk Belang*. Altijd voor de fabriek in de bres gestaan en als de actie om zich heengrijpt, gepasseerd als een boer bij het GATT-overleg.

Pen en Reijnders zullen weinig beter worden van hun klussen. Zij zitten in het comité van aanbeveling dat de *Vrienden van Wergea* hebben gebaard. De grote politieke partijen hebben zich daarbij afzijdig gehouden. De boeren van *Friesland Frico Domo*, de basis van het hele bedrijf, zijn evenmin 'vriend' geworden. FRA, de 'Fryske Razers' daarentegen wel. Zij hebben zichzelf aangemeld en dan vooral op historische gronden. Wergea had in 1886 de eerste coöperatieve boterfabriek. Het zegt meer van FRA dan van de Frico.

Met Jan Pen kun je nog wel om de tafel zitten. Een Lemster van komaf, smeug, tenminste als je als student geen proeve van economische bekwaamheid bij hem hoeft af te leggen. Die Reijnders is wat anders. Dat is geen gelukkige greep geweest van de 'vrienden'.

Als je boeren het bloed onder de nagels vandaan wilt halen, zijn er twee middelen: je vraagt de televisie weer die giertank over het scherm te laten rijden, of je vraagt Reijnders wat te laten vertellen over landbouw.

Aalberts en Olijslager lachen in hun vuistje. Met Reijnders in het comité van aanbeveling sluiten zich vanzelf de gelederen van hun achterban. Bovendien krijgen zij prachtige, argumenten in handen om de vakbonden te wijzen op de gevolgen voor de werkgelegenheid in de landbouw en daaraan verwante bedrijven, als de ideeën van deze prof op de praktijk worden losgelaten.

Vernietigend

MET KAMANN C.S. ligt het anders. Zij hebben een vernietigend rapport naar de ondernemingsraad gestuurd om de sluiting van Wergea tegen te gaan. Als zo'n rij wetenschappers woorden als ' knullig, rommelig, inadequaat, onjuist en misleidend' aan het papier toevertrouwt, is er wat aan de hand. „Van enige kwaliteit van de adviesaanvraag (om Wergea te sluiten, WS) is geen sprake”. De argumenten worden 'niet relevant' genoemd, 'ondeugdelijk' of niet terzake doende.

Kamann heeft al een aanvaring met *Friesland Frico Domo* gehad. Hem is gevraagd de sluiting van de kaasfabriek van **Tuk** te voorkomen. Er kwam een rapport, waaruit moest blijken dat dat niet hoefde. Richtten op de markt, producten ontwikkelen, omleggen van de melkstroom en Tuk zou draaien als een lier. De directie heeft die aanbevelingen naast zich neergelegd en Tuk gesloten.

Voor Wergea is er een rapport met veel minder wolligheid gekomen. Als alleen de boterproductie even in ogenschouw wordt genomen, dan wil Kamann niets anders dan het 'hele traject optimaliseren'. Dat biedt mogelijkheden en geeft uitzicht op besparingen. Nu worden alle onzekerheden in Wergea op de stoep gezet.

Jammer voor Kamann, maar de huidige directie is rapportmoe. Het adviesbureau weet dat, getuige de zin: „Het is daarom zo jammer dat op onze herhaalde verzoeken om informatie te krijgen hieromtrent, ons slechts een botte weigering werd gegund”.

In Wergea, waar naast boter voor de Frico ook boter voor *De Goede Verwachting* in Workum en voor *Campina-Melkunie* in Zaltbommel wordt gemaakt, is weinig geld gestoken. Dan kom je al gauw tot een Tykster redenering: doordat er weinig in is geïnvesteerd is de fabriek verouderd en oud moet dicht. Door Kamann gegevens te onthouden, krijgt hij de vrije hand kritiek te spuien. In het rapport over consumptiemelk stelt Kamann dat die afdeling nu *f* 8 miljoen onder de streep blijft. Sluiting levert volgens de directie een positieve bijdrage van *f* 2 miljoen op. Kamann zegt dat sluiting *f* 3,2 duurder is. Er is *f* 10 miljoen nodig om het bedrijf 'verantwoord in exploitatie te houden', de directie vermenigvuldigt dat met twee.

Oude fout

KAMANN maakt de oude fout van externe adviseurs. Ze komen vrijwel altijd met conclusies die uitmonden in het verzoek een vervolg uit te werken. Wat dat *Friesland Frico Domo* en haar oudercoöperaties *Noord-Nederland* en *CCFriesland* al niet heeft gekost.....Kamann mag tien keer gelijk hebben en nog een peleton bijklussende academici inschakelen, de huidige directie en haar bestuur lijken niet te vermurwen.

Dat is zonde. Als zeven academici aantonen dat sluiten van Wergea geld kost en het openhouden van die fabriek winst oplevert en als dat staat in een rapport dat aan de centrale ondernemingsraad is aangeboden, dan kan dat niet zo maar onder de zoden worden geschoffeld. Alleen al niet omwille van de lieve vrede en de motivatie. Het personeel mag van het bestuur wat verwachten.

Toen dat bestuur pas was aangetreden, moest het zijn weg nog vinden in zuivelend Nederland. Daar was oriëntatie voor nodig. Logisch. De bestuursleden moesten maar eens zien hoeveel tijd zij in hun nieuwe functie staken en hoeveel kilometers zij daarvoor moesten afleggen. Dan zou dat overeenkomstig de ingediende briefjes worden vergoed.

In 1991 kostte dat nog *f*576.000, vorig jaar was het al *f*729.000. Bij de oude CCF was het louter huin en borduin, maar toen beurde het bestuur *f*135.000. Akkoord, dat was in 1988 en de mannen van nu vertegenwoordigen in feite twee coöperaties (CCF en *Noord-Nederland*). Zij zouden dus uitkomen op *f*270.000. De tijden zijn veranderd, maar of die verandering ruim *f*450.000 rechtvaardigt, valt te betwijfelen. Voor dat bedrag mag het personeel in elk geval een ritje van het bestuur naar Kamann verwachten.

Stilte rond GATT-onderhandelingen is nauwelijks benut

(KAF EN KOREN– WILLEM STEGENGA)

ER HEERST rust rond het akkoord dat de Verenigde Staten en de Europese Gemeenschap willen sluiten over de **liberalisering** van de landbouw als onderdeel van de GATT-onderhandelingen. Vorig jaar was er nog een flinke demonstratie van boeren in Straatsburg. Sindsdien is het stil als in een knekelhuis. Zelfs bij het G-7-overleg in Tokyo is er deze week niet over gerept. Het akkoord staat in de steigers, maar Frankrijk wil het niet stutten, toevallig wel een hele grote exporteur van agrarische producten.

Voor de boeren in de EG zitten er kwade kanten aan. Er zijn kapitale fouten gemaakt, aldus Gerard Doornbos, de Nederlandse boerenvertegenwoordiger in Brussel. Er is toegegeven op de export. Het gevolg is geweest dat de grootste importeur van agrarische producten - de EG - nu zelf moet inkrimpen.

De zuivel begint hem te knijpen. De akkerbouwers zijn allang bang dat het hen zuur zal opbreken. Zij worden wekelijks in die mening gesterkt, want er komt een onophoudelijke stroom slecht nieuws op hen af: openbreken contracten door aardappelbedrijf Wolf en Wolf, geen nabetaling van collega De ZPC, 17 cent voor de wortels die via Akkergroente zijn geteeld, terwijl de veilingprijs zo fleurig leek. En dan ook nog standsorganisaties die de handen machteloos ten hemel heffen. Ach, zo'n vakbond van bouwboeren valt niet zo maar uit de lucht.

Even leek het erop dat de Europese boerenorganisaties nog wat zouden ondernemen. Hun voorzitter, de militante Duitse baron Constantin Heereman van Zuydtwyck, wilde nieuwe voorstellen indienen om de pauze te benutten. „Overall zijn problemen, overall zijn de Amerikanen er beter af gekomen dan de Europeanen”, aldus Heereman. De EG had meer ruimte moeten houden voor een eigen landbouwpolitiek.

Voor Nederland was dat mooi geweest. De boeren en zuiveldirecteuren willen immers dat ons land een duidelijker gezicht toont in Brussel en in Geneve. Bukman geeft zich te gauw gewonnen. De tuinders hebben zo'n belang bij liberalisering van de handel, was altijd zijn argument. Na een rampjaar voor de tuinbouw als 1992 denkt ook die sector er anders over.

Twaalf landen

HEEREMAN HAD EEN prachtig plan. Met de twaalf meest vooraanstaande agrarische landen om tafel en praten over de omvang van de produktie. Voor de EG zou dat geen probleem mogen zijn. Wie meent dat 1992 incidenteel een slecht jaar is geweest voor bouwboeren en tuinders kan niet analyseren.

Australië en Nieuw-Zeeland zouden ook bereid zijn te praten. Het gaat daar ook niet best. Nood leert samenwerken. Het idee van Heereman was zo gek nog niet. Hij trad echter af. Zijn opvolger werd een Italiaan. De man is nog bezig orde te scheppen in de chaos van boerenbonden in zijn eigen land en in de EG.

De Euro-boeren zullen straks wel een paar dagen intensief vergaderen in een kloosterachtige omgeving met als grootste resultaat een compromis waar iedereen zich in kan vinden, doch Nederland het minst. Geen wonder dat boeren twijfelen aan hun voormannen. Als er niks gebeurt moet er in 1999 11.6 miljoen hectare landbouwgrond in de EG uit produktie, riep Heereman nog bij het sluiten van de deur.

Plan

NEDERLAND hoeft zich niet altijd neer te leggen bij: wij zijn klein, exporteren veel en zijn dus bij voorbaat verdacht. Een voorbeeld: ons land ijvert al jaren voor versoepeling van de melkquotering. Het aantal brieven en petitie's dat daarover is geschreven reikt tot manshoogte. „Een typisch Nederlandse discussie”, aldus Pé Miedema, voorzitter van de afdeling melkveehouderij van het *Landbouwschap*.

Brussel legde de verzoeken aanvankelijk dan ook steeds naast zich neer. In december vorig jaar was het plotseling anders. Nico Wegter, de woordvoerder van het EG-commissariaat voor buitenlandse betrekkingen, zei in Drachten dat er wel mogelijkheden zijn. Het zou dan moeten uitkomen op een quotum voor de afzet in de EG en een quotum voor de afzet in derde landen. Ir. Jan Sonneveld, lid van het Europees Parlement voor het CDA, waagde vervolgens een poging na eerst medestanders in andere landen te hebben gezocht. Anders hoef je niet te beginnen.

Sonneveld vindt dat van het huidige quotum 95 procent in stand moet worden gehouden. De resterende 5 procent wordt gemolken voor een fabriek die uitsluitend produkten levert aan derde landen. Zo'n fabriek staat onder controle van de douane. Voor de melk die hij aan die derde-landenfabriek levert krijgt de boer een apart produktierecht dat EG-wijd te verhandelen is.

Een apart quotum voor derde landen houdt je eigen produktie op peil. In de tweede plaats dwing je de Amerikanen hun produktie te beperken. Doen ze dat niet, dan dreig je met uitbreiding van dat derde-landen-quotum. Met een dergelijk systeem zal de prijs voor de melkquota worden verminderd. Daarmee drukt de melkveehouderij haar kostprijs. Sonneveld: „Als je nu niets doet en er komt een GATT-akkoord dan volgt er een periode van grote druk op de zuivelprijzen”. Zijn plan is in bestuurlijke matheid blijven steken.

Nederland opereert toch al niet sterk in Brussel. Het Landbouwschap heeft daar dan ook een eigen lobbyist benoemd. Dat is ook weer echt op z'n Nederlands gegaan. De man (Anton Stokkers, CBTB) was nog maar amper op de hoogte van zijn nieuwe functie of er ontstond al weer gekraak tussen de boerenbonden over de manier waarop dat was gegaan. Boerenvoormannen zijn soms groot in lulligheden. Als Bukman vindt dat hij bij hen niet uit de toon valt, kun je hem moeilijk tegenspreken.

De hele Nederlandse landbouwpolitiek ademt de sfeer van vergane glorie, vervaagd elan en geïdeïaliseerd enthousiasme. Jammer dat dat aspect nu juist wel door Brussel is overgenomen. Zo van: dat verdrag met de VS? Daar is toch niks meer aan te doen.

Die matheid, dat gevoel van onmacht worden ook nog gevoeld door lieden als de socialistische Europarlementariër Eisso Woltjer. “Ik zal iedereen ontraden verandering in het akkoord tussen de EG en de VS aan te brengen. Het wordt er alleen maar slechter van. Je moet je nu al tot het uiterste verdedigen dit erdoor te krijgen”. Deswegen verandert er niets en blijven kansen onbenut.

Leeuwarder Courant 1993-08-18

De EG heeft ook aardige kanten voor de zuivelindustrie

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE EG HEEFT onbetwist aardige kanten voor de Nederlandse zuivelindustrie. De geallieerde ondernemingen protesteren wel dapper tegen de ophanden zijnde maatregelen, maar Brussel doet ook wat terug. De autoriteiten hebben namelijk met succes het Britse bolwerk van de *Milk Mar-*

keting Board doorbroken en daarmee een gat in de markt doen ontstaan. Duitsland, Frankrijk en Denemarken zijn daar met enthousiasme ingesprongen, Nederland volgt slechts schoorvoetend. De *BCZFriesland* in Leeuwarden, het verzelfstandigde restant van de Friese *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken*, vormt een uitzondering. Dat bedrijf heeft het eerste contract binnen en hoopt op meer.

De *Milk Marketing Board* had een monopolie-positie. Sinds de oorlog heeft het de zuivel in Groot-Brittannië in een vaste greep gehad. De 'board' kocht de melk van de boeren en verkocht die naar eigen goeddunken aan de zuivelindustrie, of verwerkte die in eigen fabrieken. Er werden min of meer vaste prijzen bedongen, die, aldus de Nederlandse landbouwwattaché in London. Philip de Jong, nogal wat onder die in ons land lagen. Geen wonder dat er af en toe melk uit het Verenigd Koninkrijk naar Nederland vloeide.

In Brussel is een tijdlang tegen de positie van de *Milk Marketing Board* geageerd. Met succes. In april volgend jaar is de zuivel in Groot-Brittannië net zo 'continental' als die in de andere lidstaten. Dat betekent dat er vrij opererende fabrieken komen die hun melk rechtstreeks van de boeren betrekken en vervolgens verwerken. De oude organisatie gaat onder de naam *Milk Marque* verder als vrije coöperatie, waarvan boeren lid kunnen worden. Zij rekent op minimaal 60 procent van de melkplas.

Het monopolie-orgaan heeft evenwel een spoor van gaten achtergelaten. Dat is niet ongewoon voor dictatoriaal ingestelde monstums. Lage melkprijzen, nogal wat verouderde fabrieken en hier en daar achterhaalde systemen. De productontwikkeling heeft over het algemeen ernstig te wensen overgelaten. Veel bedrijven zijn nog aangewezen op de produktie van melkpoeder en boter, zuivel die kan worden opgeslagen in de Europese koelhuizen.

Overvloed

Deze manco's bieden een overvloed aan kansen voor de als zo alert bekend staande Nederlandse zuivelindustrie. Landbouwwaad Harm de Boer (afkomstig uit Franeker) is met dat wenkend perspectief een paar keer in ons land geweest om bedrijven te animeren.

De *BCZFriesland* heeft daar gebruik van gemaakt. Met een Noordierse zuivelonderneming is een contract afgesloten voor het opzetten van een goed netwerk van rijdende melkontvangsten, het bepalen van de gehalten in de melk en het administratief verwerken van de uitbetalingen. Als de proef - want dat is het nog - lukt, volgen er misschien meer.

De Nederlandse vertegenwoordiging in Londen vindt echter dat er veel te weinig bedrijven uit ons land actief zijn in het Verenigd Koninkrijk. Duitsers en Fransen storten zich met enthousiasme op de nieuwe markt. Zij introduceren er weliswaar bestaande kaas- en yoghurtsoorten, maar voor Groot-Brittannië zijn die nieuw.

Het is een markt van 58 miljoen mensen, die ook wel eens wat anders willen dan Cheddar en Chester. Engelsen staan bekend om hun humor en niet om hun lekkernijen. Kennelijk gaan die eigenschappen nooit samen, want in Duitsland zie je net het omgekeerde. De Britten zijn bovendien matige gebruikers van zuivel. Ook dat kan veranderen.

Nu Groot-Brittannië op weg is een zuivelland van importantie te worden, vinden De Boer en De Jong dat de Nederlandse industrie er nieuwe bedrijven moet stichten, vormen van samenwerking moet aangaan dan wel meer dan voorheen rechtstreeks melk uit dat land moet halen.

Kleiner

Gewoonlijk hoef je de zuivelindustrie niet te wijzen op de kansen die er zijn. Zij weet dat meestal eerder en beter dan ambtelijke vertegenwoordigingen. Als de overheid een markt ontdekt zijn de kansen altijd kleiner dan wordt voorgespiegeld. Met dergelijke argumenten worden de aanbevelingen van Den Haag veelal bestookt, zo niet bestreden.

Als Fransen, Duitsers en Denen wel acquisitie plegen en Nederland niet, loopt dat de eigenheimse zuivelindustrie straks voor de voeten. Den Haag en Brussel worden belaagd door de nieuwe bond, de *Nederlandse Zuivel Organisatie*. (NZO) De dammen tussen coöperatief en speculatief zijn geslecht en meteen is er met elan een nieuwe club gevormd. Dat is een prima zaak.

Het is echter een directeurenclub, boeren zijn er niet in terug te vinden. Dat zou ook wat moeilijk worden, want boeren zijn nog steeds niet bij machte de schuttingen tussen hun eigen krimpemde clubjes af te breken. Welke organisaties zouden de boerenbestuurders moeten leveren en hoeveel van elk? Dat probleem is nu omzeild door hen te weren. De afbraak van het coöperatieve element is in dit orgaan in een recordtijd voltooid.

Houdt de NZO het op het bestoken van de politici in Den Haag en Brussel ('Weet wel, Europese Rekenkamer, dat de afzet in landen buiten de EG géén overschot is' en andere verwijten) en laat het de kansen liggen, dan zeggen de boeren straks ook dat het stichten van een nieuwe club weinig heeft uitgehaald.

En ja, als Den Haag en Brussel van de NZO anders niet dan kritiek krijgen en de van die kant voorgezette ballen in de doelmond smoren, dan worden de afweer de politici als het ware in de schoot geworpen. Ze hoeven er niet eens om te zoeken.

De *BCZFriesland* is een lichtend voorbeeld. Die pikt warber als mieren de kruimels op die van de tafels vallen. Niet alleen in Noord-Ierland, ook in eigen land. De kans is namelijk niet uitgesloten dat de controle van de rijdende melkontvangsten naar Leeuwarden komt. Het alles omvattende *Centraal Orgaan Zuivelcontrole* in **Leusden** dreigde zo'n monopoliepositie te krijgen dat het zichzelf ging controleren. Dat werd te gek.

Dat karwei zou de BCZFriesland erg goed uitkomen. Dan kan een ontluikende onrust onder het personeel van het bedrijf over een tekort aan toekomstperspectief mogelijk nog net in de kiem worden gesmoord.

Leeuwarder Courant, 1993-09-03

Ook in MAP Superheffing-2

'Een opmerkelijke vorm van goede raad'

Geen Kaf en Koren

DE FRIESE boer voert de vrijheid altijd hoog in het vaandel, maar met de vrije markt is het even wennen. Niet het departement van landbouw, niet de landbouwvoorman, maar de markt regeert. En de fiscus. Van het ooit zo machtige Groene Front is weinig over. De boer moet gewoon zelf de kop boven water zien te houden.

Het was ex-minister Braks die de boer probeerde rijp te maken voor een ongesubsidieerde landbouw. Den Haag zou afrekenen met Neerlands agrarische 'komaf'. De ultieme bestemming van Nederland was industriële technologie en dienstverlening. Ziedaar ook de Haagse reden om krietkloos achter het internationale vrijhandelsakkoord van de GATT te staan.

Op iedere boerenvergadering wist Braks de Nederlandse agrariërs te paaien als ‘de beste boeren van de hele wereld’. Voor lagere wereldmarktprijzen hoefden ze niet benauwd te zijn. ‘Kijk maar eens naar de succesvolle, marktgerichte tuinbouwsector’.

Inmiddels regent het in een aantal tuinbouwsectoren faillissementen. In de glazen stad houden bloemen nog van mensen, maar tomaten worden er alleen nog geoogst om er straks Bukmans opvolger mee te bekogelen. Een groeiend aantal tuinders en akkerbouwers moet naar de bijstand.

Het wordt steeds duidelijker dat de Haagse politici, en in tweede instantie ook de landbouworganisaties, zich danig hebben verkeken op de gevolgen van dit passieve landbouwbeleid. De Fransen lijken de Duitsers en zelfs de Belgische Eurocraten mee te krijgen in hun poging het GATT-akkoord open te breken. Het vermoeden bestaat dat deze landen straks weer op steun van hun overheid kunnen rekenen en daarmee valse concurrenten worden.

Het is de ooit zo machtige *Brabantse Christelijke Boerenbond* (NCB) die als eerste nerveus wordt! Zij raadt de Nederlandse melkveehouder ernstig af door te gaan met het kopen van melkquotum. ‘De melkveehouder kan wel eens het volgende slachtoffer worden van een vrije internationale marktvorming,’ Belangrijk adviseur en man achter de schermen bij de NCB is ‘CDA-denker’ Gerrit Braks

Een opmerkelijke vorm van goede raad die de melkveehouders niet opvolgen. De boeren die in de afgelopen jaren fors in extra quotum hebben geïnvesteerd, blijken hun slag te hebben geslagen. Zij hebben, ondanks de iets dalende melkprijs, over het algemeen de beste bedrijfsresultaten.

Het Nederlandse fiscale systeem met de extreem hoge inkomstenbelasting doet de rest: in plaats van 60 procent van het inkomen in de schatkist te melken, koopt de boer van dat geld liever quotum. De investering mag in vijf jaar worden afgeschreven. Naar alle waarschijnlijkheid blijft het quoteringssysteem nog wel tot het jaar 2000 bestaan.

Al tien jaar wordt gewaarschuwd zeer voorzichtig te zijn met de aankoop van melkrechten. Echter, de Friese melkveehouder kreeg, in tegenstelling tot zijn akkerbouwcollega, een kans zijn ondernemershart te laten spreken. Het gevolg is dat de Friese melkveehouderij naar schatting f8 miljard aan melkrechten bezit. Daarmee bleef de verhouding tussen eigen vermogen en vreemd vermogen relatief gunstig.

De boeren hebben een ándere goede raad nodig: hoe kunnen zulke kapitaalintensieve bedrijven op een redelijke wijze van vader op zoon worden overgedragen. S

Leeuwarder Courant, 1993-10-09

Alles in de Nederlandse zuivelindustrie zit nu op een lijn

(KAF EN KOREN)

NERGENS GAAN DE ontwikkelingen zo snel als in de zuivelindustrie. Toen het nog een kruiwagen vol kikkers was, was het al onze nationale trots. Nu alles op een lijn zit, wordt het helemaal het visitekaartje van het land dat bekend is om zijn kaas, molens, tulpen en klompen. Ge staat er niet elke dag bij stil, maar alle symbolen die de faam der natie uitdragen over de grenzen, zijn van agrarische oorsprong. Iets voor Yvonne van Rooy om daar een wijle bij stil te staan. Er

is niks oubolligs aan, ze zijn nog zo modern als de dag van vandaag. Wereldkampioen in de export van tulpen, kaas, boter, condens en poters.

De zuivelindustrie heeft haar aangesloten boeren te kijk gezet door de scheidingswanden tussen particulier en coöperatief te slechten. Dat is een oecumene die haar weerga niet kent. Het valt immers niet te ontkennen dat in het onbestorven verleden coöperatie en ‘speculatie’ alle kenmerken van geloofsrichtingen in zich droegen. Slinkende aantallen hebben geleid tot eenwording. Er zijn nog maar 22 zuivelondernemingen.

Het merkwaardige is dat de boeren deze fusie, die tot de *Nederlandse Zuivel Organisatie* heeft geleid, kennelijk zo maar accepteren, maar de scheidlijnen tussen de behartiging van algemene belangen nog Staphorstiaans overeind houden. Wat heet, de boerenbonden trekken de muren zelfs nog op. Naast LMF, CBTB en ABTB kent Friesland straks ook algemene accountants (AVM), protestants-christelijke boekhouders (van de CBTB) en rooms-katholieke administrateurs (Gibo-groep).

Die bureaus komen samen onder een dak in de Frieslandhal, dat wel. Van concurrentie wordt een boer doorgaans niet minder, van deze echter wel. Het ligt voor de hand dat de bureaus zullen strijden om boerenklandizie. Als het op geld aan komt, vervagen principiële uitgangspunten. Wie het het beste doet, krijgt de meeste klanten.

De topper is diegene, die het meest versiert bij de belastingdienst. Er wordt een arsenaal aan trucjes in stelling gebracht. Over een paar jaar zal iedere boer het weten: de belastingdienst zal de boerenboekhouders als speerpunt zien én extra letten op de aangiften die via die kanalen binnenkomen. Met dank aan de zo dapper in stand gehouden muren.

Nog een fusie?

DE FRIES-DRENTSE vrije zuivelfabrieken hebben met hun fusieplannen gezorgd voor eenheid in hun eigen gelederen en voor een nog grotere eenheid onder het personeel van de totale noordelijke zuivel. De werknemers van Workum, Gerkesklooster, Oudwoude en Assen krijgen nu ook dat gevoel dat hun collega’s van *Friesland Frico Domo* al jaren hebben: onzekerheid over hun toekomst.

Het personeel van *De Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde vertoeft nog in de luwte. Althans voorlopig. Een fusie tussen ZOH en DOC in Hoogeveen ligt zo voor de hand, dat een vraag in die richting niet meer dan logisch is. Jan Willem Koek, de markante directeur van De ZOH, ontkent niet het gerucht, wel de inhoud. In de boezem van *Friesland Frico Domo* wordt overigens met een schalks oog naar beide fabrieken gekeken. Dat is geen gerucht.

De vier vrije fabrieken, die nu om de tafel zitten, hebben samen nog een voorsprong op de grote coöperaties. Die slinkt. Kaas, het produkt waar zij het van moeten hebben, is en blijft een ijzersterk artikel, maar komt te veel terecht in het grillige vaarwater van de politiek. In de eerste jaren zal de opbrengst niet groter worden.

Voor de vier is er dan ook alle aanleiding om te kijken naar de kosten. Dat leidt automatisch tot inkrimpen van het personeelsbestand. De onrust in die gelederen is dan ook logisch. De vier fabrieken zijn lange tijd buiten reorganisaties gebleven. Ze hebben derhalve een reserve opgebouwd die er voor kan zorgen dat er met seniorenregelingen heel wat te bereiken is. Verwacht mag worden dat de klap niet al te hard aan zal komen.

De vakbonden zullen er in eerste instantie wel bij varen. De ongeorganiseerden worden lid, want je weet maar nooit. Zij zouden ook zonder die fusieperikelen wel komen. De topman van de NZO, André Olijslager, heeft namelijk al de aanval ingezet op de vut-regeling. Hij vindt dat de zuivelwerknemers toch al met een riante cao zijn bedeed. Na de vut komt dus het volgende hoofdstuk aan de beurt. Een warme winter wacht.

Behaaglijk warm wordt het voor een paar afzetfirma's. De *Koninklijke Buisman* in Leeuwarden mag zich straks verheugen in de boter van Workum, die na een omweg bij *Friesland Frico Domo*, in Gerkesklooster wordt verwerkt, een klant van Buisman. Het is te hopen dat enig vernuft zich vervolgens van de boterpoot meester zal maken en dat het produkt een agressieve vermarkting krijgt. Dat kan nu het cholesterolverhaal naar de achtergrond is verdreven en boter langzaam weer het imago terug kan krijgen van een gouden natuurprodukt. Ach, een regionaal etiketje kan al wonderen doen, weten ze in Normandië en hopen ze in Achtkarspelen.

Workum mag men straks ook rekenen bij de gegadigden die een aandeel in *Frisian Dairy Trade* willen hebben. Deze kaasexporteur in Drachten heeft Gerkesklooster en Assen al in zijn gelederen. De Zuidwesthoekse coöperatie stond steeds nog in twijfel, maar die kan nu worden overwonnen.

Vraag is nog wat Oudwoude gaat doen. Het is met afstand de kleinste van de vier en heeft een kaasfabriek die verre van modern is. Oudwoude heeft zich kunnen handhaven door als eerste in ons land *Maasdammer* onder de naam *Westberg* op de markt te brengen. Toen Westland in Hui-zen de concurrentie van de *Leerdammer* van Baars niet de baas kon, schakelde Oudwoude over op *Litedammer* en *Old-Amsterdam*. De Westlandjongens zijn niet voor een gat te vangen.

Oudwoude heeft tegen de verdrukking in „haar eigen koers gevaren, mede door het meesturen van Westland. De volharding van deze coöperatie wordt meer dan ooit op de proef gesteld. Overgave wordt daar nooit verkregen, hooguit bevochten.

WILLEM STEGENGA

Leeuwarder Courant 1993-12-11

Rust onder de veehouders, onrust onder de zuivelarbeiders

KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA

DE KOMENDE TIJD zal de Friese zuivel worden gekenmerkt door rust onder de boeren en onrust onder de zuivelarbeiders. Dat laatste wordt gevoed door de rituele gevechten rond een nieuwe collectieve arbeidsovereenkomst en vooral door de laatste exercitie die de grootste Friese coöperatie *Friesland Frico Domo* staat te wachten. Daar moeten de lonen, ontstaan in de tijd dat er bij het vroegere vlaggeschip van de Friese zuivelindustrie - de CCFriesland - nog louter businessclass werd gevlogen en auto-met-chauffeur nauwelijks een statussymbool was, nog worden 'geharmoniseerd' met die van de zich op een lager niveau voortbewegende Frico/Domo.

Met de fusie in 1991 is die drempel even uit het kozijn gelicht, opdat alles en iedereen zonder horten door één deur naar binnen kon. Nu echter vinden de vakbonden de tijd zo langzamerhand gekomen die rekening alsnog te vereffenen. Het is een miljoenen-affaire.

De directie heeft een veiligheidsklep ingebouwd. In een op 15 november 1992 uitgegeven interne verklaring staat dat over harmonisatie van de lonen van beide vroegere partners van het concern pas weer kan worden gesproken als de coöperatie een melkprijs uitbetaalt die concurrerend is met die van de andere bedrijven in het Noorden. Er zit een klein addertje onder het gras: de prijs van *Friesland Frico Domo* moet gelijk zijn aan de hoogste in het Noorden. Bovendien gaat het om de prestatieprijs.

Het gaat goed met Friesland Frico Domo. Directeur André Olijslager en voorzitter Arie Aalberts pakken de zaak met verve aan. De boeren hebben daar tien jaar op moeten wachten. Wat hun voorgangers hebben verwoord zetten zij in daden om. Olijslager en Aalberts kleuren de wangen van de vroegere directies en bestuurders rood van schaamte.

Het concern, jarenlang een toonbeeld van interne verdeeldheid, halfmanagement en weglopende boeren, staat weer op de rails. *Friesland Frico Domo* heeft de tijd ook mee. In de onderlinge verhoudingen met de andere fabrieken moet de wat moeizame afzet van kaas - niemand hoeft erg ongerust te zijn, het blijft een ijzersterk Nederlands produkt - als een geschenk uit de hemel komen.

Decennia lang leek immers de positie van de vrije kaasfabrieken onaantastbaar. Zij waren heer en meester. Dat zijn ze nog, maar hun relatieve voorsprong verschaalt. Ze zoeken heil bij elkaar om te komen tot een breder assortiment, iets wat FFD al heeft. Ze wagen een avontuurtje in het buitenland, kortom: het is gedaan met de betrekkelijk weldadige rust die hun bestaan altoos kenmerkte. Hun boeren moeten daar nog even aan wennen.

Het is een ideale tijd voor handelsondernemingen als Westland en Wessanen om te trachten wat meer greep te krijgen op die vrije fabrieken. Als er onrust opwelt, moet je als koopman je slag slaan. De flirt van Westland richting *Huisternoord* in Oudwoude is dan ook zo logisch als maar kan. De tijd is er rijp voor.

Het moet niemand verbazen dat er straks coöperaties komen die naast boeren ook handelshuizen als lid, participant of deelgenoot hebben. Dat vloekt met de oude coöperatieve idealen. Wie daar echter vandaag wakker van ligt, heeft zich gisteren verslapen.

FRIESLAND FRICO DOMO ziet het allemaal gniffelend aan. De rollen worden omgedraaid, maar zijn het nog niet helemaal. Dit voorjaar hebben de vakbonden al even met een schalks oog gekeken naar melkprijsvergelijking van *Boerderij*. De hoogst uitbetalende Friese fabriek was *De Goede Verwachting* in Workum met 80,69 cent per kilogram melk. *Friesland Frico Domo* kwam daar net achteraan met 80,04 cent.

Het grote concern liet weliswaar drie Friese fabrieken de hakken zien, maar niet zonder dat er wat tafelzilver was verkocht. Er werd f 58 miljoen aan de reserve onttrokken. Daardoor verbleekte de prestatie.

Verwacht mag worden dat FFD dit jaar weer die positie zal innemen. De coöperatie zal zich opnieuw in de noordelijke top nestelen. De prestaties wijzen in die richting. Mocht dat er net niet inzitten dan is er is nog wel wat tafelzilver voor handen - de verkoop van een fabriekje in Verweggistan - om met een rustig gevoel de boeren tegemoet te treden.

Net onder de top is juist genoeg om de vakbonden te wijzen op het convenant van 15 oktober 1992: harmonisatie van de lonen van de vroegere partners alleen als de melkprijs een bepaalde hoogte heeft gehaald.

Die clause is tekenend voor de daadkracht van de directie. Geen enkele baas buiten FFD om is het bovendien gelukt om de vakbonden zo gek te krijgen een reorganisatie te begeleiden. De bonden hebben daarmee hun nek ver uitgestoken. Elke maatregel die leidt tot enige wrevel - en bij een reorganisatie zijn dat er vele, want het gaat altijd om verandering van posities - komt net zo goed op hun schouders terecht als op die van de directie.

De directie kan het ook tot haar succes rekenen dat een deel van de reorganisatie door de werknemers zelf wordt betaald. Zij hebben vrije dagen laten staan of zelfs hun eindejaarsuitkering om een regeling voor hun oudere collega's te treffen.

De vakbonden vinden nu dat zij voldoende hebben gedaan. Zo de limiet niet bij hen is bereikt, is dat wel het geval bij het personeel. Een actie moet dan ook niemand verbazen. Heel eenvoudig: omdat de reorganisatie niet naar wens verloopt (welke reorganisatie doet dat wel?). omdat er een nieuwe cao moet komen (en dan behoort een actieve opstelling tot het vaste ritueel) en omdat de harmonisatie van de lonen wellicht net iets te veel flexibiliteit van de melkprijsconstructeurs zal vergen.

Nog iets: de GATT - onderhandelingen treffen de zuivel. De *Nederlandse Zuivel Organisatie* heeft dat meteen tot inzet van de cao-onderhandelingen verheven. “De zuivelindustrie ziet zich geplaatst voor een drastische herstructurering”, aldus de NZO. Als vakbeweging weet je dan meteen wat je staat te wachten. Een beetje flauw van de NZO om het woord 'drastisch' te gebruiken, terwijl tal van directeuren menen dat de moeilijkheden te overzien zijn als je er maar 'plat' voor gaat.

1994

Leeuwarder Courant 1994-01-22

Plan van Voedingsbond FNV is slecht voor eigen leden

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

HET IS NOBEL van de Voedingsbond FNV om bij de komende cao-onderhandelingen zoveel mogelijk banen in de zuivel te willen redden. Het gaat hard terug. In een paar jaar met 17 procent. De bond is er met het CNV in geslaagd steeds goede cao's af te sluiten. De onderhandelaars staan bij de FNV hoog aangeschreven. Wie kan zich beroepen op een cao waarin gedwongen ontslagen taboe zijn en waarin de vut-premie geheel door de werkgevers wordt betaald?

De werkgevers hebben al geroepen dat het nu maar eens uit moet zijn. Directeuren van zuivelondernemingen komen vaker uit andere bedrijfstakken waar mindere afspraken golden. *Friesland Frico Domo* loopt daarin voorop.

De Voedingsbond FNV richt zich nu op de boeren. Hij heeft het bureau Kamann Consultancy in Groningen gevraagd argumenten en gespreksstof aan te dragen. Kamann heeft in het onbestorven verleden pogingen gedaan fabrieken open te houden. Dat is niet gelukt. Tuk en Wergea zijn gesloten.

Kamann wordt derhalve in de zuivelindustrie niet meer serieus genomen. De zuivelbazen maakten deze week dan ook korte metten met het rapport. Voer voor de prullenmand.

Het getuigt van een kinderlijk irrealisme om te zeggen dat de zuivel de melkprijs voor de boer met 15 cent per kilogram moet verminderen tot 65 cent. Geen boer die daaraan denkt, geen zuiveldirecteur die dat durft voor te stellen. Goede, doelmatige veehouders, zitten op een kostprijs van 70 cent per kilogram. Zij zouden het een paar jaar met minder kunnen doen, maar dan is daar het garen op.

Je zou wensen dat de Voedingsbond eerst even het oor te luisteren had gelegd bij collega's van andere bonden. Een verlies van inkomen van f40.000 per boer - daar komt die melkprijsverlaging op neer - leidt automatisch tot het stopzetten van investeringen. Toch nog altijd goed voor iets van f3 miljard per jaar in de melkveehouderij.

Dat kost een onnoemelijk aantal arbeidsplaatsen in de bedrijven die de boeren uitrusten met stallen, computers, werktuigen en wat dies meer zij. Wat je aan de ene kant wint, verlies je gegarandeerd aan de andere kant.

Milieu-investeringen kun je helemaal wel vergeten. De FNV zou het lef eens moeten hebben dit verhaal te slijten in links Nederland, bij Alders bijvoorbeeld.

Kamann wekt de indruk dat de zuivel achterover leunt en zich beperkt tot het hoogstnoodzakelijke: bulkkaas produceren, want daar is altijd wel een afnemer voor. Dat is een misvatting van de eerste orde. Er gaat geen week voorbij, of er komt een nieuw zuivelprodukt bij. *Friesland Frico Domo*, met name in dit rapport genoemd als voorbeeld van hoe het niet moet, heeft vorig jaar veertig nieuwe producten op de markt gebracht en dat in een periode dat de reorganisatie van dat bedrijf zich in volle hevigheid voltrekt.

Er zijn bovendien weinig zuivelfabrieken die niet actief zijn in het buitenland. De kleinere bedrijven kopen melk in Duitsland, de concerns hebben allang hun belangen in het buitenland gevestigd. Van België tot Guam. Kamman wil dat het allemaal Unilevers of Nestlé's worden. Tja, schoon gedacht, maar niet elke voetbalclub is als Ajax. Zo is er voor iedere wens wel een ar-

gument te bedenken. Hoewel. Unilever is in twee jaar wel 21.000 vakbondsleden kwijtgeraakt. Bang voor buitenlandse concurrentie hoeft de Nederlandse zuivel niet te zijn. Er zal wat druk komen op de kaasmarkt door Duitsland, Zweden en Denemarken, maar daar ligt de melkprijs op hetzelfde niveau als hier net als elders in de EU.

Van buiten de EU is bekend dat de laatste tijd in Polen met stremsel uit Leeuwarden (De coöperatieve Stremsel- en Kleurselfabriek is van de Friese coöperatieve zuivelindustrie zelf) wat Goudse en Edammer kaas wordt gemaakt. Dat is echter minimaal, zegt de vroegere *Frico-directeur Syb Valk* uit Terherne, wiens besloten vennootschap die productie daar laat uitvoeren. De Poolse kaas is bovendien voor de binnenlandse markt. Polen mag per jaar 2400 ton kaas naar de EU uitvoeren, een te verwaarlozen hoeveelheid. Valk: “De eerste 25 jaar zullen ze echter alleen aan het Oostblok leveren, want de kwaliteit van de melk is er nog lang niet op peil. Melk-tankjes zijn er niet.”

Het pleiten voor een drastische verlaging van de melkprijs is blaffen tegen de maan. Jammer voor Kamann en de Voedingsbond, maar zoiets komt hier niet tot stand, als de markt daar niet toe dwingt. Je krijgt de vijf grote zuivelblokken niet op die lijn. De een zal het laten, omdat de andere niet wil.

Die verlaging heeft trouwens een averechtse uitwerking. Zij kost veel meer arbeidsplaatsen dan de vakbond nu wenst te behouden. Boeren zijn betrekkelijk vrij om hun melk daar te leveren waar zij dat willen.

Omdat de Nederlandse zuivelindustrie het goed doet, omdat hier een goede melkprijs wordt uitbetaald en omdat hier minimaal voor de Brusselse koelhuizen wordt geproduceerd, is het aantrekkelijk voor veel buitenlandse boeren - zeker Duitse - om hier hun melk te laten verwerken. Ze beuren een paar Pfennig meer dan thuis. Dat levert in ons land extra werkgelegenheid op. Zakt de melkprijs hier en blijft die elders op peil - een daling van de melkprijs in de hele EU met 15 cent redt de Voedingsbond zeker niet - dan leveren de Nederlandse boeren voortaan aan fabrieken in het buitenland. Het zou interessant zijn voor de Voedingsbond om na te gaan hoeveel arbeidsplaatsen dat kost.

Het streven van de bond om de komende cao-onderhandelingen een extra dimensie te geven strandt in het zicht van de haven. Als Anne Lagarde c.s. er de komende weken en maanden aan vasthouden bewijzen zij hun leden een slechte dienst. De zuivelwerknemers zullen dan veel moeten inleveren, nog meer dan de melkveehouders, want die zitten er niet mee.

Leeuwarder Courant 1994-02-26

Boer aanvaardt wel erg gemakkelijk verlaging van melkprijs

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

DE BOER AANVAARDT wel erg gemakkelijk de verlaging van de melkprijs. Hij staat er roerloos bij, als dit onheil hem wordt aangezegd. En kijkt er naar. Alsof het onafwendbaar is, alsof de melkprijsverlaging iets is dat zich laat vergelijken met een ongelukkige speling van de natuur. Drie tot vijf cent minder in de komende drie jaar, zeven cent verlaging aan het eind van deze eeuw. Dat betekent voor een boer met een gemiddeld quotum van 350.000 kilogram jaarlijks een dip in het inkomen van f 10.500 oplopend tot f 24.500.

Als de overheid een verzwaring van de lasten zou opleggen in deze orde van grootte, was Nederland te klein en konden de straten in Den Haag al die protesterende boeren niet verstouwen. Nu de eigen fabrieksdirecteuren dit aankondigen, slikt de goegemeente het met niet meer dan enig gemor, wat geblaf tegen de maan en de in dit soort gevallen onvermijdelijke opmerking: „Sjochst wol, earst de bouboeren en no wy. Se wolle de hiele boerestán fuort ha”.

De verlaging van de melkprijs is nog niet eens een feit, of de manier om de klap op te vangen wordt al in stelling gebracht: kostenverlaging. Als de ene boer melkt met een vaste kostprijs die acht cent per kilogram onder die van zijn buurman ligt, zijn er nog aanknopingspunten voor verbeteringen, zei Jan van Weperen, de voorzitter van het *Koninklijk Fries Rundvee Syndicaat*. Met andere woorden: de landbouwvoormannen denken nu al aan het bestrijden van de ziekte. Zij laten geen woord horen over het voorkomen van de kwaal.

Het aanzeggen van het leed is begonnen bij *Campina-Melkunie*. Directeur Bernard Bijvoet bereidde onlangs de jonge boeren in de Zuidwesthoek voor op de zware tijden die er staan aan te komen. Tjalling Schaaf uit Leeuwarden, voorzitter van de Vereniging van Kaasexporteurs, gleed vervolgens met dezelfde snelheid over die loipe.

Bijvoet was door de jongeren van de zuivelcoöperatie *De Goede Verwachting* naar Koudum gehaald als een wat late blijk van waardering. In zijn tijd bij Frico-Domo (*Noord-Nederland*) heeft Bijvoet de melkprijs bij die coöperatie op zo'n ruime afstand van die van *De Goede Verwachting* gehouden, dat er nogal wat boeren van Frico-Domo zijn overgelopen. Zijn beloning was een spreekbeurt voor de jongeren van *De Goede Verwachting*.

Zij aanvaardden de aankondiging van de lagere melkprijs zonder een woord van protest. Een hele geruststelling voor de zuiveldirecteuren. Zij hebben de boeren mooi onder controle. De verlaging wordt straks uitgelegd als zijnde een uitvloeisel van de GATT-onderhandelingen. De Europese landbouwpolitici hebben - dat zij toegegeven - bij die onderhandelingen amateuristisch gemanoeuvreed. Als je dat verhaal maar vaak genoeg verkondigt, komt de zwartepiet vanzelf terecht bij Bukman, MacSharry, Aart de Zeeuw, Jacques Delors en bij 'Genève'. Mooi ver weg, mooi ongrijpbaar.

Die redenering is echter veel te gemakkelijk. Het GATTakkoord heeft ook andere kanten. De wereldeconomie krijgt er een impuls door van f 400 miljard, waarvan f 130 miljard ten goede komt aan Europa. Er zijn weinig sectoren die zo actief zijn op de internationale markt als de Nederlandse zuivelindustrie. Van die miljarden moeten wakkere borsten er een paar kunnen pakken. Daar zijn ze voor aangesteld. Als je als kip wordt aangenomen, mag er van je worden verwacht dat je eieren legt. Zo simpel is dat.

De gesubsidieerde kaasexport - uitvoer naar landen buiten de Europese Unie - wordt door het akkoord verminderd. Dat kost Nederland geld. Nu beurt de vaderlandse zuivel jaarlijks f 360 miljoen aan subsidies. Dat bedrag zal dalen naar f 187 miljoen in het jaar 2000. Er is dus bijna zes jaar te gaan om de zaken op een rijtje te zetten. In die tijd komen er minstens zes landen bij het economische bereik van de Europese Unie. Dat moet een wervende uitdaging zijn.

Bijvoet was in Koudum bovendien zo royaal om alvast de taktiek van *Campina-Melkunie* in de komende jaren aan te kondigen, althans wat de kaaspolitiek betreft. Dat is mooi meegenomen. In het recente verleden heeft *Campina-Melkunie* zich in de markt gemanifesteerd als een kaaskoopman die er niet voor terugschrok van tijd tot tijd even onder de prijs te duiken. Dat verstoorde de

markt in Duitsland en vooral in België en werd al gauw aanleiding voor de Leeuwarder beurscommissie om de kaasnotering te verlagen.

Uit de woorden van Bijvoet viel op te maken dat die politiek ook de komende jaren zal worden gevoerd. Dat kun je vervelend vinden als fabriek die het vooral van kaas moet hebben, maar het is natuurlijk wel mooi dat alvast nu te weten. Dan kun je je daar op instellen.

De aangekondigde verlaging van de melkprijs past de zuiveldirecties op dit moment wonderwel. Zij zijn druk aan het onderhandelen met de vakbonden over een nieuwe cao en dan zijn donkere wolken een welkome aanvulling op de reeds bestaande argumenten om die cao te drukken.

Bij de landbouworganisaties begint echter een lichte vorm van onrust gestalte te krijgen. Wim Eggenkamp van de Friese ABTB is vanwege dat GATT-akkoord bereid met een - hooguit twee - cent minder genoeg te nemen. Daarmee moet het afgelopen zijn. Het is voor hem en de boeren te hopen dat hij steun krijgt.

Leeuwarder Courant, 1994-03-05

ook MAP Superheffing

Hé, al een ladewagen, het gras groeit zeker vroeg dit jaar

Over ‘gesleep’ met melk: *melk- en koetourisme*

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE WONDEREN zijn de wereld nog niet uit. Het ijs is nauwelijks uit de sloten of de ladewagens, die tot doel hebben gras te vervoeren, rijden al weer door de dreven. Je komt ze steeds vaker tegen deze dagen, terwijl er in de verste verte nog geen sprietje groen is te ontwaren. Ook andere vervoermiddelen zie je veelvuldig op ‘s Heeren wegen. Paardetrailers, veewagens en zelfs zwaar in het gat hangende luxe wagens rijden af en aan. Dat alles vanwege de melkquotering.

De melkveehouders schuwen middelen noch creativiteit om aan de dure superheffing te ontkomen. In tal van overdekte wagens worden weidetankjes verstopt ten gerieve van het melktoerisme. Laatst reed er zelfs een boer met zo’n tankje op een open wagen over de weg. Over het tankje was een oud vloerkleed gedrapeerd. Opdat het maar niet zou opvallen.

Melktoerisme mag niet, maar is financieel wel erg aantrekkelijk. De boer die boven zijn quotum dreigt uit te komen, zoekt een collega die het net niet vol kan melken. Onderling proberen zij de zaak glad te strijken door melk van de een naar de andere te brengen.

Veelal werpen veehandelaren zich op als tussenpersoon. De koopman weet wie met zijn melk in zijn maag zit en wie een tekort heeft. Voor een paar cent per kilogram regelt hij het zaakje. De boer die te veel melk heeft, ontloopt op die manier een boete van 115 procent van de melkprijs, de boer die nog ruimte heeft in de tank, ontvangt een leuk prijsje. Hij hoeft er alleen de deur van het tanklokaal voor te openen.

In Friesland gaat het verhaal van een boer die een klein quotum heeft dat hij met opzet op geen stukken na volmelkt. Dat laat hij aan de overschrijders van het quotum over. De man kan het

nooit gemakkelijker en sneller verdienen. Hij betaalt een kwartje de liter en ontvangt tachtig cent van de fabriek. Dat is pas marktgericht beleid.

Er zijn nog andere methoden om de superheffing te ontlopen. Je ‘verkoopt’ zogenaamd een deel van je koeien aan een boer die zijn quotum niet vol kan melken. *Koe-toerisme* heet dat. Die manier is een tijdje populair geweest. Dat toerisme kan echter leiden tot ziekte onder de eigen vee-stapel. Geert Benedictus, de directeur van de *Gezondheidsdienst voor Dieren in Drachten*, heeft ernstig tegen deze manier van verevening van het quotum gewaarschuwd. Zijn woorden waren niet aan dovemansoren gericht. Koe-toerisme komt nog maar zelden voor.

De zuivelfabrieken proberen ook een steentje bij te dragen. Zij hebben de actie ‘paashaas’ op het programma. Boeren kunnen net voor het aflopen van het melkprijsjaar in april de fabriek vragen de laatste tank niet in het oude, maar net in het nieuwe melkprijsjaar te legen. Dat biedt enig soulaas.

Dit jaar hebben de boeren, die met hun quotum omhoog zitten, wat meer ruimte gekregen dan andere jaren. Ze mogen van minister Bukman 0,6 procent boven hun quotum uitkomen. Bovendien rekenen de meesten toch al op een procentje meer, omdat er bij de fabriek altijd boeren zijn die tot de onderschrijders behoren.

Het onderling regelen is verboden. De *Beschikking Superheffing* laat daar weinig onduidelijkheid over bestaan. Ogenschijnlijk is het een onzinnige dwangmaatregel. Als boeren onderling het volmelken van hun quotum ritselen, wordt het nationale quotum niet overschreden. Ze ontlopen alleen de boete.

Sinds de quotering in 1983 is ingevoerd, heeft de Nederlandse veehouderij al f 1 miljard aan superheffing betaald. Dat geld blijft nu op de boerderij. Goed voor investeringen.

Het verbod voor de boeren om de zaken onderling even op elkaar af te stemmen is ingevoerd om de controlemogelijkheden overeind te houden. Je mist de greep op de zaak als je er de hand mee licht, aldus het *Produktschap voor Zuivel*. De mogelijkheid om melk van overschrijders naar het buitenland te transporteren wordt door die strenge aanpak voorkomen.

Het produktschap biedt enig soulaas door de leasecontracten op 1 januari te laten aflopen. Doe dat op 1 maart, zeggen de boeren, dan hebben we wat meer speling. Het produktschap komt met het argument dat de administratie van het leasen dan onder druk komt te staan.

Het schap heeft het verschuiven van die datum overigens wel in overweging genomen. Tot dusver heeft Brussel dat verboden. Waarom? Een woordvoerder van het *Produktschap voor Zuivel*: „Dat is moeilijk te beargumenteren. Brussel is daar niet duidelijk, over. De druk om het leasen te verruimen is er overigens nog steeds”.

Met deze vage hoop moeten de boeren het doen. In het recente verleden hebben de landbouworganisaties pogingen in het werk gesteld boeren meer ruimte te geven. Ze hebben gepleit voor een rekening-courant-systeem.

Wanneer de boer het ene jaar wat boven zijn quotum uitkomt, zou hij die overschrijding het volgend jaar moeten inleveren. Dat is afgeketst. Eveneens is dat het geval geweest met het inbouwen van een spelingstermijn van veertien dagen na het melkprijsjaar.

Een ding is zeker. Nederland voert de regels rond de melkquotering perfect uit. Op zich is daar niets op tegen, ware het niet dat in andere landen steeds gaten in het systeem worden bedacht die niet door sancties worden gedicht. Dat wekt wrevel.

Dat ongenoegen wordt gevoed door tal van andere maatregelen, waaraan boeren hier wel en in andere landen niet hoeven te voldoen. Op die manier wordt de creativiteit van de boeren geprikkeld, op die manier blijven er ladewagens rijden in een grasloos tijdperk. Met de steeds aanwezige dreiging van een ingrijpende AID.

Leeuwarder Courant 1994-03-19

Reorganisatie Friesche Zuivelbond stuit op verworven rechten

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

DE REORGANISATIE van de *Friese Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken* wordt een moeizaam proces. Interim-manager Obbe Meijer is aanvankelijk voor drie maanden ingehuurd, maar hij heeft minstens nog eens drie maanden zo niet een half jaar nodig. Hij zal zich wellicht binnenkort opwerpen als de nieuwe directeur. Dat vergemakkelijkt zijn taak.

De bond is in 1899 opgericht om taken uit te voeren die de gezamenlijke coöperatieve zuivel in Friesland aangingen. De boeren stonden wat van hun melkgeld af om de bond te kunnen laten functioneren. Tot het eind van de jaren tachtig wist de bond zich prima te handhaven. Daarna is er steeds wat geweest. Doodzonde, want er is een enorme hoeveelheid kennis en deskundigheid vergaard. Het pas verkregen predicaat 'sterlaboratorium' is een van de vele bewijzen.

De bond is in de loop van de jaren uitgegroeid tot een in Europa alom gerespecteerd ingenieurs- en adviesbureau. Perspectieven zijn zeer wel aanwezig. In de zuivelindustrie zijn de velden wit om te oogsten, zeker in het buitenland.

In de jaren tachtig werd de bond uitgerust met een holding met werkmaatschappijen. Het was een stap op weg naar verzelfstandiging en naar loskoppeling van de Friese zuivelcoöperaties. Dat proces zou in 1992 zijn beslag krijgen. Nu, maart 1994, is het nog steeds niet voltooid. Aanvankelijk hadden de Friese zuivelfabrieken ook niet zoveel haast. Het ging redelijk goed. Dat kon ook. De boeren stonden immers jaarlijks f2 miljoen af van hun melkgeld. Daarmee kon de bond een bodem leggen in de exploitatie. Toen vorig jaar die bijdrage wegviel - een volgende stap richting verzelfstandiging - bleek dat het bedrijf nog niet los kon fietsen. Er werd een verlies geleden van ongeveer f2 miljoen, nagenoeg hetzelfde bedrag dat de boeren tot voor kort hadden afgestaan.

Leiden was in last. Er moest worden ingegrepen. Directeur Albert Hagting kreeg Meijer als interim-manager naast zich. De directeur kreeg het verwijt dat hij, toen het verlies zich aftekende, geen maatregelen had genomen.

De eerste rimpelingen kondigden zich al in 1989 aan. De in juni 1988 aangestelde directeur Ben Kuizenga vertrok reeds in 1989. Naar hij zei vanwege privéredenen. In juli 1989 werd Hagting directeur. Hij zegde toe enkele jaren te zullen blijven om het bedrijf de nodige stabiliteit te geven.

Nog geen anderhalf jaar later voerde hij overleg met de zuivelcoöperatie *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde om daar directeur te worden. Midden in die onderhandelingen besloot het bestuur van *Friesland Frico Domo* hem aan te trekken als tijdelijk voorzitter. Dat gebeurde. Vijf maanden moest de bond het zonder directeur stellen. Toen *Friesland Frico Domo* op de rails stond, werd Hagting als voorzitter vervangen door **Arie Aalberts** en keerde hij terug naar de bond. Dat uitstapje heeft kwaad bloed gezet bij het personeel. In de eerste plaats kreeg het bestuur van de bond het terechte verwijt zo maar even een directeur af te staan. Vervolgens liet het personeel weten Hagting niet terug te willen. Hij kwam wel, doch de verhoudingen waren voor goed geschaad. Daar kwam bij dat adjunct-directeur Folkert Kingma, na 'verschil van inzicht' met Hagting eind 1991 de bond verliet, met een forse afkoopsom.

Meijer staat nu voor de klus het puin te ruimen en de bond als advies- en ingenieursbureau perspectief te bieden. Het scenario voor de komende tijd is even simpel als duidelijk. De onderneming zal zelfstandig verder moeten onder een nieuwe directie en wellicht onder een nieuwe naam. Fuseren met een ander bureau is ook een optie. Van de 150 personeelsleden zullen er zo'n 100 moeten overblijven. Dat eerste moet snel kunnen slagen. Het terugbrengen van het personeelsbestand is een hele klus.

De Interim-manager is al vast begonnen het personeel te schrijven dat het schort aan een goed commercieel beleid. Tja, geen wonder, zegt het personeel. Dat krijg je met al die door het bestuur gedekte directionele manoeuvres.

Bovendien zit de bond net in de overgang van een door de Friese zuivel gesponsorde onderneming naar een zelfstandig opererend bedrijf. Dat eerste heeft de commerciële activiteiten niet aangewakkerd. De directeur blijkt ook niet de man te zijn die voor elke deur ligt waarachter over orders wordt beslist. Daar hoeven wij, aldus het personeel, toch niet de dupe van te worden?

En ach, zo slecht gaat het toch ook niet. Er zijn opdrachten uit Portugal, uit Gerkesklooster, wellicht uit Oudwoude, Hongarije, Groot-Brittannië (met kans op veel meer) en zelfs van *Friesland Frico Domo* dat besloten heeft kerntaken af te stoten.

De aangesloten zuivelfabrieken willen echter resultaat zien. De verliezen moeten zo snel mogelijk verdwijnen door meer inkomsten binnen te halen of door de kosten te drukken. Het personeel vreest dat dat laatste het eerste zal plaatsvinden. Ze zijn bang dat het model-Olijslager op de bond wordt losgelaten. Olijslager reorganiseerde *Friesland Frico Domo* tot volle tevredenheid van de boeren, maar ten koste van de werknemers. De stellingen worden betrokken, de motivatie teruggedraaid. Het personeel heeft een sterke troef. Zestig mensen hebben ooit de garantie gekregen niet te worden ontslagen en tot hun pensioen te zullen worden doorbetaald. Dat geeft wrijving met die negentig man die zo'n contract niet hebben, maar in deze fase is het een kwestie van ieder voor zich.

Meijer heeft aangekondigd dat ijzersterke contract te willen aantasten. Hij wil dat doen door een proces uit te lokken. De vakbonden hebben hun juristen al vast ingeseind. Ze staan op scherp.

De 'bond' gaat een kolkende tijd tegemoet met personeel dat zijn rechten niet laat glippen, met een bestuur dat snel resultaat wil zien, maar de bond als advies- en ingenieursbureau eigenlijk best in stand wil houden (anders kost dat de fabrieken een vermogen) en met een interim-manager die aan zijn stand verplicht is te scoren, dus te saneren.

Leeuwarder Courant 1994-04-30

Strijd om erkenning Nederlandse Goudse en Edammer

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

ACHTER DE SCHERMEN laait de strijd om erkenning van de Nederlandse Goudse en Edammer kaas opnieuw op. In de zuivel is er nooit een moment van volstrekte rust. Dat is tekenend voor de dynamiek van deze bedrijfstak. Kaas zorgt niet zeilden voor beweging en onrust. Nederlandse kaas nog meer dan andere soorten, zo lijkt het.

Goudse en Edammer zijn de grote succesnummers van de Nederlandse zuivelindustrie. Ze hebben ons zelfs de bijnaam 'kaaskoppen' bezorgd. De Belgische auteur Willem Elsschot heeft er nota bene een boek overgeschreven, waaruit een strofe in het geheugen van een iegelijk is gegrift: 'Kaas marcheert altijd'.

Succes is zelden voor enkelingen weggelegd. Met dat van de Goudse en de Edammer is het niet anders gesteld. De soorten worden in het buitenland nageaapt. In Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk en zelfs in Australië.

De Nederlandse zuivelindustrie heeft daar met gepast fronzen der wenkbrauwen kennis van genomen. Aan de andere kant voelde die industrie zich ook wel wat gestreeld. Als ze jouw producten namaken, mag je dat als een compliment ervaren.

Er viel bovendien wel mee te leven. Duitse Goudse en Edammer brengen in de markt zo'n 40 cent per kilogram minder op dan die soorten uit het land van oorsprong. Buitenlandse fabrikanten van deze kaas wippen op de pakjedrager van de producenten van het originele produkt en pikken zo een graantje mee, het zij zo.

De onrust die er nu ontstaat in de Nederlandse zuivel over de puur vaderlandse kaassoorten wordt ingegeven door twee ontwikkelingen. In de eerste plaats stijgt de produktie van deze kaas in het buitenland. De kwaliteit gaat ook omhoog. Nederland zelf - Friese bedrijven als Tebel in Leeuwarden voorop - leveren hun buitenlandse klanten prima apparatuur en hier en daar wordt Nederlandse kennis ingehuurd, opdat volwaardige en concurrerende kaas de fabriek verlaat.

Nederlandse exporteurs zijn bovendien niet te beroerd om Goudse en Edammer uit het buitenland aan te kopen voor hun eigen orders, als het zo uitkomt. Er is zelfs sprake van een opgaande lijn. In 1991 ging er 23.000 ton niet-Nederlandse kaas in onze export mee. Een jaar later was dat al 24.000 ton en vorig jaar registreerde het Produktschap voor Zuivel zelfs een stijging met 29 procent naar 31.000 ton. Op een export van 505.000 ton is dat niet veel, maar het wordt wel steeds meer.

In dit kader is het van groot belang dat de Goudse en de Edammer een zekere vorm van bescherming zouden genieten. „Het moet voor anderen niet te gemakkelijk zijn om onze nationale merken na te maken”, aldus Jan de Vries van *De Goede Verwachting* in het blad Zuivelzicht.

Goudse en Edammer worden tot op zekere hoogte beschermd door het nationale merkje dat op de kaas wordt gedaan als zijnde een teken van controle door het *Centraal Orgaan Kwaliteitsaan-gelegenheden in de Zuivel* in Leusden. Kaas met dat merkje onderscheidt zich in de markt van buitenlandse Goudse en Edammer.

Het jammerlijke is echter dat dat 'Holland'-merkje niet meer dan een controlemerkje is en geen origine-erkenning. Het ministerie van landbouw, natuurbeheer en visserij heeft het destijds niet als zodanig laten registreren.

De zuivelindustrie zal de komende maanden trachten daar verandering in aan te brengen. In beginsel is het nu mogelijk dat Goudse en Edammer die in Griekenland wordt geproduceerd en wordt gecontroleerd door het COKZ in Leusden wordt voorzien van dat 'Holland'-merkje. Nog erger: die kaas kan worden verkocht als Nederlandse kaas.

Griekenland lijkt een theoretisch geval. Als je dat land echter vervangt door Duitsland is het theoretische karakter als aardig verdwenen. Met dat controlemerkje verdwijnt het verschil in prijs. Dat dit zo maar kan is niet geheel onlogisch. Melk uit Duitsland, die in Nederland tot Goudse en Edammer wordt verwerkt krijgt, als het kaas is, ook dat 'Holland' merkje.

De zuivelindustrie zit er mee.

Tjalling Schaaf, van kaashandel Tamminga in Weidum en voorzitter van Nederlandse Vereniging van Kaasexporteurs, zet deze week dat wanneer Nederlandse kaas als een specialiteit wordt gepositioneerd, de afzet geen probleem zal zijn.

Dan moet er wat meer gebeuren dan nu het geval is. Dat kan, er zijn kansen. Wat heet? Er is zelfs geld voor. De kaasfabrikanten in Friesland, Groningen, Drenthe en Overijssel hebben ruwweg f 14 miljoen op de plank liggen om duidelijk te maken dat kaas uit het Noorden van ons land beter is dan welke andere Goudse en Edammer dan ook.

Dat geld zit nu in het Mesdagfonds, de instelling die is voortgesproten uit het voormalige Boter- en Kaascontrolestation in Leeuwarden. Het geld is in het verleden uit boetes bij de kaas- en botercontrole door de fabrieken zelf bijeengebracht. Geen gemeenschapsgeld dus, maar gewoon boerengeld dat voor een boerenzaak, als het zich onderscheiden op de kaasmarkt, een uitstekende bestemming zou krijgen.

De statuten van het fonds zouden enigszins moeten worden aangepast, maar een creatieve beheerder als oud-secretaris Henk Smit van de Friese Zuivelbond weet daar wel raad mee. Uiteindelijk kan er veel worden 'beflapt' onder de vlag van 'ten dienste van rundvee- melkveehouderij', een wat overdreven aandoende doelstelling van het fonds. Je voorkomt er in elk geval wel mee dat er geen geitenkaas onder kan vallen.

Het lijkt een kwestie van even met z'n allen om de tafel en even een programma van actie opzetten. De verhoudingen in de noordelijke en oostelijke zuivelindustrie zijn op dit moment van dien aard, dat zoiets niet op bezwaren hoeft te stuiten.

Werkgelegenheid in landbouw vloeit met grote sprongen weg

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

VAN AFBROKKELING is nauwelijks meer sprake. Het verdwijnen van de werkgelegenheid in de landbouw en de aanverwante bedrijven gaat met grote sprongen. Tientallen arbeidsplaatsen verdwijnen her en der in het niet. De ene reorganisatie jaagt de andere. Het einde is nog niet in zicht.

Aan de horizon moet hoop gloren. Vertel dat maar eens aan een werknemer die aan de kant wordt geschoven, leg dat maar eens uit aan iemand wiens positie wankelt, pleeg daar maar eens overleg over met iemand die nog ongeschonden uit de strijd is gekomen, maar nu al denkt dat hij bij de volgende herstructurering aan de beurt is. Reorganisatie, herstructurering, ze weten er tegenwoordig mooie woorden voor te bedenken.

Even een kleine opsomming, al is die lang niet volledig. Alleen maar even om een beeld te schetsen hoe hard de landbouw schoffelt in de werkgelegenheid. *BCZ-Friesland* in Leeuwarden wil 50 man lossen. *Nestlé* in Scharsterbrug schrapt 100 banen. *Friesland Frico Domo* (FFD.) moet nog 670 mensen kwijt. Bij *Coberco* in Zutphen staan 500 banen op de tocht. Bij *Campina-Melk-unie* in Zaltbommel ligt een plan voor verdwijning van 900 banen. Bij Suiker-Unie in Breda is 225 mensen de wacht aangezegd. De ZPC heeft voor 25 man geen werk meer. Bij *Cebeco-Handelsraad* gaat het om enkele honderden mensen die moeten vertrekken.

En zo valt er nog wel een tijdje door te breien. Nog even en bij deze bedrijven is iemand van 55 jaar of ouder een unicum. Zeker over het hoofd gezien tijdens het proces. Het gaat niet goed in de land- en tuinbouw, zeggen de directies. De slechte marktsituatie wordt aangegrepen om de minder wordende resultaten te verklaren. Er moet wat gebeuren. Dus luidt het parool dat de kosten moeten worden gedrukt en de winst weer op peil moet worden gebracht. Af en toe worden ook hogere machten aangeropen om het gelijk van de sanerende directies te staven. Als daar zijn een tegenwerkende overheid en het wereldwijde GATT-akkoord.

Het eigen falen wordt nauwelijks op het bordje gelegd. Jaren geleden hebben coöperaties als bij voorbeeld *Cebeco-Handelsraad* bijna geen maanden gekend dat er niks werd overgenomen, ingelijfd of binnengefuseerd. Eind vorig jaar had de directie bij niet minder dan 173 bedrijven de voeten onder de tafel. Ten teken dat ook een coöperatie dynamisch kan zijn. Het aantal arbeidsplaatsen liep bij *Cebeco* op van 3024 naar 5499. Leve de vooruitgang. Vorig jaar bleek al ras dat de bomen niet tot in de hemel groeiden. Het management was niet in staat deze omvangrijke samenklontering van bedrijven te bestieren op een manier dat er geld aan over werd gehouden.

Cebeco-Handelsraad - bij tal van andere bedrijven is het net zo gegaan - had echter de tijd mee. Juist op het moment dat er donkere wolken aan de einder verschenen, werd het management gered door de nieuwlichters die het wereldje van de ondernemers binnenwandelden. Zij kwamen met de mededeling dat voortaan het 'zich richten op de kernactiviteiten' de slogan moest zijn voor grote ondernemingen.

Kantines werden overgedaan aan cateringbedrijven, technische diensten werden van buiten ingehuurd en bij Cebeco werden vlotweg twaalf deelnemingen afgestoten, het begin van een wellicht aanhoudende reeks. „De coöperatie is vol vuur” staat er op de door Cebeco in roulatie gebracht doosjes lucifers. Ja, ammehoela.

Het vervelende van een reorganisatie is dat de motivatie onder het personeel teloor gaat, of op zijn minst een opdoffer krijgt. Reorganisaties leiden tot onzekerheid en tot produktieverlies. Daardoor krijgen de managers nog meer troeven in handen om in te grijpen. Je krijgt ook een tweespalt onder het personeel, tussen diegenen die mogen blijven en diegenen die met vertrek worden bedreigd.

Als directeuren tijdens zo'n ingreep vertellen dat het personeel nu extra gemotiveerd is, moet je doorgaans het ergste vrezen. Als er niet over motivatie wordt gesproken is dat een goed teken. Als dat onderwerp wel uit eigen beweging aan de orde wordt gesteld, is het meestal foute boel.

In landbouwkringen vliegen eraf en toe ook directeuren uit. Dat moet de man op de werkvloer enige voldoening geven. Die directeuren worden onmiddellijk weer directeur, doch dan van hun eigen adviesbureautje. Hier en daar een wijze raad geven, af en toe even een bedrijf te hulp schieten. Als ze de benen onder het gat krijgen, zijn ze al gauw zo groot dat ze door de gevestigde orde worden ingehuurd.

Het eerste wat een uitgerangeerde directeur doet is veelal de reorganisatie bij een ander leiden. Hij heeft per slot van rekening ervaring opgedaan. Daarmee vervliegt meteen de voldoening waaraan de man op de werkvloer aanvankelijk even heeft mogen ruiken.

Reorganisaties worden namelijk zelden door de eigen directie doorgevoerd. Zij mobiliseert vrijwel altijd 'deskundigheid van buiten' tegen zeer vorstelijke tarieven. Samsonite en strak-van-de-lak staande bolides zijn duur, nietwaar. Die deskundigen schrijven een ondernemingsplan dat zwanger staat van het verlies aan arbeidsplaatsen. Zelden zijn ze in staat met behoud van het aantal bestaande banen een andere aanpak van het bedrijf te bedenken.

Hum, zeggen de coöperatieboeren, het gaat goed. Er gebeurt wat, de lekken komen boven water, de maatregelen worden aangedragen en moeten dus maar worden genomen. Komt het toch nog goed met onze coöperatie. En och. 'Wageningen' zelf heeft immers aangekondigd dat er nog zo'n vijfduizend banen zullen verdwijnen. Dus zitten wij aardig op de route. Nee, dat is pas management.

Leeuwarder Courant 1994-06-11

In Friesland is nog ruimte voor een flinke zuivelfabriek

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

ONDER DRUK komen vaak de mooiste plannen tot stand. Loek Hermans, nog maar een blauwe maandag commissaris der koningin in Friesland, had maar een half woord nodig om te ervaren hoe groot de druk op de Friese landbouw op dit moment is. Niet dat het alle boeren slecht gaat. De druk staat op alles wat die boeren direct en indirect omringt. Instanties en instituten worden belaagd door verhuizers. Ze moeten opkrassen naar elders, inkrimpen of hopen op be-

drijven die tot overname bereid zijn. Het is kommer en kwel. Leeuwarden staat een nieuwe uittocht te wachten, tenzij hardnekkig verzet en kansrijke ideeën het tij doen keren.

De basis van de Friese landbouw is de melkveehouderij. Die is gebonden aan een verplicht maximum. Elke boer weet tot op de liter nauwkeurig wat hij mag melken. Dat lijkt frustrerend en bedreigend. Immers de automatisering en het verhogen van de melkproductie per koe gaan gewoon door en zoiets leidt niet onmiddellijk tot fleurige vooruitzichten. De boeren redden zich er wel mee. Voor de arbeiders en daarmee het hele platteland ziet het er gans anders uit.

Toch is er hoop. Een vluchtige verkenning leert dat er Friesland nog minstens 40.000 hectare is waarop, zonder dat het milieu er door wordt belast, met gemak 4000 kilogram melk meer kan worden gemolken. Het moet alleen even worden geregeld. Nou ja, even? Er moet een plan voor komen.

Het is meer dan de moeite waard daar de personal computers voor in te loggen. Voor een oud model zakjappannertje wordt het teveel, maar een machientje met wat meer capaciteit heeft al gauw het perspectief digitaal op het schermje staan. Dat aantal bunders maal het aantal liters melk is goed voor 160.000.000 kilogram melk extra. Dan praat je over een flinke zuivelfabriek, eentje van het formaat van *Twee Provinciën* in Gerkesklooster, eentje die twee-en-eenhalf keer zo groot is als die van *Acmesa* in Assen. Dat is niet niks.

Het gebied waar dat kan wordt globaal begrensd door Bolsward, Leeuwarden en Stiens. De eerste aanzet is al gegeven. In 1988 hebben de landbouwvoormannen in Friesland het wijze besluit genomen een acquisitie-instituut op te richten om boeren die elders in het land in de knoei kwamen door de aanleg van wegen, stadsuitbreiding en door natuurgebieden naar Friesland te lokken. Ongeveer dertig boeren hebben die stap gezet. Zij namen 13,5 miljoen kilogram aan melk-rechten mee.

Het kan echter beter en sneller. In de boezem van de Gewestelijke Raad van het Landbouwschap wordt daar voorzichtig aan gewerkt. Je moet de hectares, waar nu weinig melk van wordt gehaald, samenvoegen. Er moet melk van de ene op de hectare worden overgeheveld opdat er melkvrije landerijen ontstaan die kunnen worden uitgegeven aan boeren die naar Friesland willen komen. Kavelruil, beter inrichten van de landerijen rond een boerderij, goede ontwatering, enfin, het hete stelsel van maatregelen dat bekend is van ruilverkavelingen vormt de volgende stap.

Het idee is er, de eerste stap is gezet, het plan kan er zo komen, er moet alleen meer dan nu toe aan worden gewerkt. Als het Loek Hermans ernst is de roem die hij over de Friese boerenstand heeft uitgestort, in daden om te zetten, lijkt medewerking van de provinciale overheid verzekerd. De gemeenten moeten ook een duit in het zakje doen. Als de directieven vanuit Leeuwarden duidelijk zijn, zal dat geen problemen opleveren. Gemeentelijke ambtenaren volgen doorgaans braaf wat van boven wordt opgelegd. Soms zou je willen dat daar wat braafheid voor creativiteit wordt ingewisseld. Dan ging het hier nog beter.

Een grote voorwaarde is echter dat de Friese zuivelindustrie zich enthousiast achter dit plan schaaft. Tot nu toe laat die het vrijwel afweten als het om belangen gaat die wat verder liggen dan het eigen directe rendement.

Met weemoed wordt teruggedacht aan de tijd dat de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland* zich inzette voor de verzwaren van het electriciteitsnet. De vruchten daarvan ben-gelden aan de bomen. Nu kan de bond al niet eens meer een simpele promotie-activiteit als de

Friese Kaasprijs overeind houden, laat staan dat er met kracht steun wordt gegeven aan het verkrijgen van 160 miljoen kilogram melk extra.

Het bewijs van het gebrek aan collectieve daadkracht van de Friese zuivelindustrie staat zwart op wit in het tweede Agrarisch Ontwikkelingsplan voor Friesland. Alles wat in deze provincie iets te melden heeft is ingeschakeld. De zuivelbond moet het doen met het zuurtje bij de boodschappen. Het feit dat dat instituut met zijn hooggekwalificeerd personeel in wezen in de aanbieding is, zegt genoeg. Als interim

directeur Obbe Meijer een koper vindt voor welk onderdeel dan ook en als de prijs er een beetje op lijkt, zal de geallieerde zuivel in Friesland hem onmiddellijk toestemming verlenen.

Driewerf jammer. Juist de bond kan een rol spelen in het aantrekken van 160 miljoen kilogram melk en in het inrichten van een voorbeeldboerderij waar de nieuwste snuffjes op het gebied van melkwinning worden geëtaled.

Melk is de topper van de Friese landbouw. Die melk wordt hier tot prima produkten verwerkt, waar doorgaans een adellijke prijs voor wordt betaald. Adel verplicht. Die plicht gaat veel verder dan het erf oprijden van een 'nijboer' met de vraag of hij zijn melk wil leveren.

Leeuwarder Courant 1994-09-10

Boeren moeten heft niet te gemakkelijk uit handen geven

KAF EN KOREN

DE BOEREN dreigen hun invloed in de coöperaties te verliezen. Coöperatieve ondernemingen moeten slagvaardiger zijn, vinden de directeuren. Voortdurend beraad en overleg met de boerenbestuurders is dan kennelijk hinderlijk.

Het lijkt allemaal erg logisch en passend in de tijd van nu, maar als de boeren straks helemaal zijn overgeleverd aan de vrije krachten van de naamloze vennootschappen, zijn ze terug bij de situatie van ruim honderd jaar geleden. Die schreeuwde om een coöperatieve ondernemingsvorm, opdat de invloed van de boeren gestalte zou krijgen en daarmee de prijs voor hun produkten zou verbeteren.

Het is in Friesland begonnen met de coöperatieve teloorgang van de Friese Boeren- en Tuinders Onderlinge. Die is opgegaan in de naamloze vennootschap Avéro en dat is nu weer een onderdeel van het concern Avéro Verzekeringen Centraal Beheer. Nu was er van inbreng al weinig sprake meer. De coöperatie vergaderde in de Flevohof of in Amersfoort en dat waren bijeenkomsten in de trant van 'de direkteur hat it wer moai sein'.

De bankier van de AVCB is nu nog coöperatief, maar nog deze maand zal de Friesland Bank besluiten een naamloze vennootschap te worden. Een formeel besluit, want de zaak is al rond. Er moeten nog wat anti-coöperatieve slogans tegenaan worden gegooid en dan is het koekje gebakken.

De bank wil haar partijtje meeblazen in het proces van schaalvergroting en het aanbieden van nieuwe diensten. De bank wil vooral 'slagvaardig en flexibel' kunnen opereren, als het gaat om samenwerking met andere financiële instellingen. De Friesland Bank wil, nu de vrijage tussen AVCB en de Rabobank niet tot een vaste relatie is uitgroeid, misschien straks gewoon wel bij de AVCB in de koffer kruipen.

De volgende vorm van ontcoöperatisering staat de Friese zuivel te wachten. Die is druk bezig de poten onder de coöperatieve zuivelbond weg te zagen. De gevolgen dienen zich reeds aan en die stemmen niet erg vrolijk.

De zuivelcoöperatie *Friesland Frico Domo* voelt zich ook geroepen de ondernemingsstructuur te wijzigen. De zeggenschap van de boeren zal volledig overeind blijven, zegt voorzitter Arie Aalberts. Als echter het concern 'snel en met zo weinig mogelijk kosten besluiten wil nemen, zoals dat ook bij andere belangrijke spelers in de wereldwijde zuivel het geval is' dan moet er iets aardigs worden bedacht om de erosie buiten die zeggenschap te houden.

Zonder de invloed van de boeren was het concern nooit geworden wat het nu is. Akkoord, aanvankelijk hebben argwaan en stammentwisten de onderneming meer gekost dan opgeleverd. Toen uiteindelijk het roer omging is er door de invloed van de boeren een goed bedrijf op de rails gezet.

Door de druk van de boeren is het oude bestuur weggestuurd en de vroegere directie vervangen, op het moment dat zij genoeg hadden van de aanhoudende lagere melkprijs. Zij werden daarbij onbewust geholpen door de leden van de andere coöperatieve fabrieken in Friesland. Die hadden bestuursleden en directies aangesteld die zorgden voor een hogere melkprijs. Zo was er vergelijk mogelijk. Die concurrentie dwong het bedrijf de zaak aan te passen op een manier waar zelfs de vakbonden niet omheen konden.

Neem nu de situatie dat er in Friesland geen coöperatieve fabrieken meer zouden zijn. *Friesland Frico Domo* had dan geen problemen gehad met die lage melkprijs. Immers particuliere fabrieken zien de melk als een grondstof voor hun bedrijf, de coöperatie ziet de melk als een logisch verlengstuk van de boerderij. Dat is een wezenlijk verschil. Hoe goedkoper die grondstof is, des te meer winst je kunt maken. Onderling zou er over de prijs wat te regelen zijn.

Een fraai voorbeeld biedt het particuliere concern Nestlé. Deze Zwitsers richten zich met hun uitbetaling op de melkprijs van de naastliggende coöperatie. De Friese Nestlé-boeren hebben daar schaamteloos van geprofiteerd. Zij hebben de laatste vier jaar gemiddeld f 6125 meer gebeurd dan hun Nestlé-collega's in het midden van het land. Het laat zich raden wat Nestlé had uitbetaald, als er geen concurrentie zou zijn van coöperaties en men zich uitsluitend hoefde te richten op andere particulieren.

Voor een directie kunnen leden lastig zijn. Bestuursvergaderingen munten niet altoos uit door slagvaardigheid. De dorpsroddel moet er zijn 'gerak' krijgen. Bestuursleden staan onder directe invloed van de gewone leden. Als gewone leden in het bestuur van een kalverfokclub, veekeuringscommissie, feestvereniging of konijnenfukclub zitten, willen zij hun coöperatiebestuurders nog wel eens onder druk zetten om de zuivelfabriek als sponsor te laten optreden.

Die omballingen kosten tijd, geld en leiden vaak tot lichtelijke irritaties. Een raad van commissarissen, zoals een particulier die heeft, functioneert op afstand. Dat is gemakkelijker dan een bestuur.

De hele coöperatieve wereld woelt om verandering. Die verandering wordt ingegeven door directeuren die niet uit die wereld komen, maar behoren tot de moderne, van elders aangetrokken, managers. Zij brengen een frisse kijk op de hedendaagse manier van zakendoen in. Zij kunnen echter de neiging niet onderdrukken de coöperatieve elementen als lastig te kwalificeren.

Slagvaardig en flexibel moet de moderne onderneming worden. Je vraagt je af hoe een tak die in ons land voor 90 procent nog in coöperatieve handen is, in staat is geweest om op zijn gebied marktleider in de wereld te worden.

Tegen het moderniseren van een coöperatie bestaat geen bezwaar. Daar kunnen goede regelingen voor worden bedacht. Als die echter gepaard gaan met het terugdringen van de ledeninvloed komt het op de kop verkeerd.

Leeuwarder Courant 1994-10-08

Ook MAP Superheffing-2 / Rundvee

Melkrobot viert tweede lustrum, maar koe blijft weerbarstig

KAF en KOREN WILLEM STEGENGA

DE MELK ROBOT, de revolutie van de melkput, bestaat deze dagen tien jaar. Echter nog steeds als experiment en niet als vast onderdeel van de uitrusting van de vooruitstrevende boer. De oorzaak is even simpel als natuurlijk: de koe wil er nog niet aan.

In het begin van de jaren tachtig ontstond plotseling het idee het melken verder te vergemakkelijken. De melkmachine was de eerste stap geweest, de robot moest de volgende worden. In Wageningen hield men zich bezig met de vraag hoe al het menselijk handelen door een machine zou kunnen worden vervangen, op de praktijkschool in Oentsjerk zagen de leraren Roelof Middel en Rinke Oenema dat niet zitten. Zij waren worstelend bezig met een ander systeem.

Een apparaat dat van de zijkant onder de uier zou worden geschoven was hen te riskant. Vooral vaarzen trappen altijd. De geit bracht hen op een ander idee. Die wordt van achteren gemolken en waarom zou dat geen oplossing bieden voor de verdere automatisering van het melken van koeien'?

De beide leraren bedachten dat de koe wat wijdbeens moest staan. Dan bleef dat trappen wel achterwege. Er kwam derhalve een aanpassing in de melkstal en langzamerhand werd het idee vervolmaakt.

Op tal van andere plaatsen werd eveneens gestoeid met de melkrobot. Fabrikanten van melkmachines begonnen er zich voor te interesseren, prototypes haalden de landbouwbeurzen van Zuidlaren en Amsterdam. Octrooien werden aangevraagd, kortom de zaak leek aan het eind van de jaren tachtig in een stroomversnelling te komen. Het kon niet lang meer uitblijven, de melkerij stond aan de poort van een geheel nieuwe periode.

Die poort is nog steeds niet opengegaan. Op de Waiboerhoeve in Lelystad, de proefboerderij voor de melkveehouder, experimenteert men al een paar jaar met twee verschillende melkrobots, maar nog steeds durft men ze niet los te laten op de echte praktijk.

Van de honderd keer gaat het negentig keer goed, zegt Middel. En dat is te weinig. Je moet het aantal mislukkingen beperken tot een procent, niet meer. Waren de problemen nu maar tot een en hetzelfde euvel terug te voeren, dan was er nog enig zicht op, maar het zijn steeds weer nieuwe en zeer uiteenlopende moeilijkheden waar men op stuit.

De koe stelt de uitvinder en de uitvoerder van het idee nog steeds voor te grote problemen. Middel: „Ze bewegen op momenten dat ze niet zouden moeten bewegen. Ze hoesten op ogenblikken dat dat niet van pas komt en ze vertonen een eigen gedrag dat niet goed aansluit bij de melkrobot.”

Een van de laatste methoden die nu op het systeem wordt losgelaten is de camera-techniek. Op die manier moet het toch mogelijk zijn de spenen zonder haperingen in de melkbekers te laten glijden. De verwachtingen zijn hoopvol.

Middel ziet het redelijk ontspannen aan. Van de zeven fabrikanten die er in de loop van de jaren aan zijn begonnen, hebben ondertussen weliswaar vier afgehaakt, maar toch: „Het systeem komt er wel. Nog een paar jaar doorzetten en dan komt-ie. Weliswaar met een grotere vertraging dan wij hadden verwacht, maar hij komt. Wat wij beslist niet willen is dat er sensoren worden aangebracht. In een melkput vliegt van alles rond aan gier- en mestdeeltjes en dat is funest voor sensoren.”

Het zou natuurlijk prachtig zijn als in Friesland de victorie zou beginnen. Net in een tijd dat er zich toch wat wolkjes aan de doorgaans heldere hemel van de melkveehouderij vormen, is een uitvinding van een revolutionair systeem voor een provincie, die bekend staat als hét melkgebied bij uitstek, een welkom visitekaartje.

Eigenlijk had je verwacht dat juist de melkrobot zou zijn uitgevonden in het land van de onbegrensde mogelijkheden, de Verenigde Staten. Ze weten er daar nog niets van, aldus Middel. Geen wonder, zo voegt hij eraan toe. De boeren in Amerika kunnen beschikken over goedkope arbeidskrachten die legaal dan wel illegaal uit Mexico komen. Gemakzucht remt innovaties.

Middel weet als geen ander dat de robot hem en zijn collega-uitvinders geen fortuinen zal opleveren. „Dan had ik de paperclip moeten hebben uitgevonden. Als je de industriële geschiedenis erop naleest weet je dat je van het uitvinden van grote systemen niet rijk wordt. Kijk maar naar degenen die destijds aan een vliegtuig zijn begonnen.”

Diezelfde geschiedenis leert ook dat ontwikkelingen niet door frustraties worden tegengehouden, hooguit 'even' opgehouden. Hoogte - en dieptepunten hebben elkaar vrijwel altijd afgewisseld bij het ontstaan van revolutionaire systemen. Het is nooit van een leien dakje gegaan.

Als de verwachtingen van Middel en de zijnen worden bewaarheid dan nog zal niet elke boer straks automatisch melken. In de eerste plaats zullen er altijd boeren blijven die een paar keer per dag contact met hun koeien willen hebben. Dat zijn de echte melkers.

Daarnaast wordt de markt beperkt door het stelselmatig uitdunnen van het veehoudersbestand. Per jaar verdwijnt er 3 tot 4 procent van de boeren. Er zijn er nu nog 45.000. Als een op de tien een melkrobot aanschaf is dat veel en dan moet het systeem ook nog niet veel duurder worden dan f200.000.

Voor alles zal echter de koe robot-minded moeten worden. Middel is leraar. Hij vergelijkt de koe met een klas kinderen die worden geconfronteerd niet een nieuwe docent. Ze willen hem uitproberen. De koe vertoont datzelfde gedrag in haar confrontatie met de robot. Toch wel een geruststellende gedachte dat de pure natuur nog zo'n invloed heeft in een technische wereld.

De notering voor kaas kan gemakkelijk een eindje omhoog

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

KAAS is het boegbeeld van de Nederlandse zuivelindustrie. Er is geen product dat zoveel succes heeft gehad en nog steeds heeft. Het ene exportrecord verjaagt het andere, de ene lofzang is nog niet verstorven of de andere wordt al weer ingezet. Het kan niet op. Het einde is nog niet in zicht. 'Kaaskoppen' is een eretitel geworden in plaats van een scheldnaam. Nederlandse zuivel heeft een schone reputatie. Kaas heeft daar een grote bijdrage aan geleverd.

Toch is er een donker wolkje aan de lucht. De notering voor kaas, die vrijdags in Leeuwarden wordt vastgesteld, gaat de laatste jaren stapje voor stapje naar beneden. De dalingen zijn niet spectaculair, eerder onopvallend. Wie echter de gang van zaken over de laatste vijf jaar bekijkt, moet constateren dat de val van de kaasnotering er flink in tikt.

In 1989 gingen de Goudse en Edammer kaas nog voor *f* 7,15 per kilogram weg. Dit jaar hebben de boeren een tijdje moeten leven met een notering van *f* 5,80 per kilogram. Op dit moment staat kaas voor *f* 6,15 op de vrijdagse lei in de Leeuwarder Frieslandhal en volgende week blijft die op dat niveau.

Het verschil van een gulden per kilogram houdt in dat een Friese melkveehouder tien cent per kilogram minder beurt voor zijn melk. Dat dubbeltje moge een buitenstaander nauwelijks veront-rusten, maar de boer weet wel beter. Aangezien de notering van 1989 niet constant op *f* 7,15 heeft gestaan en er tussentijds ook even een oplevinkje van de kaasprijs heeft plaatsgevonden (van *f* 6,30 naar *f* 6,60), beurt een boer dit jaar geen tien cent minder dan in 1989. Het komt neer op een cent of zes a zeven. Dat is echter wel ruim 8 procent van zijn inkomen. Dat is voor een veehouder met een gemiddeld quotum van 350.000 kilogram een slordige *f* 23.000 minder per jaar.

Zuiveldirecteuren, kaasdivisiemanagers, exporteurs en binnenlandse handelaren stellen vrijdags die notering vast. Voor de constante daling van de prijs hebben zij verschillende argumenten. Er waren monetaire schommelingen. Tja, wanneer zijn die er niet? De concurrentie nam toe. Vooral in het voormalige Oost- Duitsland. Vorig jaar werd daar 32 procent kaas meer geprodu-ceerd dan in 1992. Dat lijkt echter meer dan het is. De hele produktie in Duitsland steeg met 2,9 procent. Een jaar eerder was in Nederland nog een stijging van de produktie met 4 procent gere-gistreerd. Feit is ook dat de Denen zich steeds meer manifesteren op de Duitse markt.

De argumenten die met de meeste nadruk werden geëtaled, zijn rechtstreeks terug te voeren op de onderlinge concurrentie in ons land zelf. De particuliere handelaren zeggen bij herhaling dat zij een tandje lager moeten, omdat de verkopers van de grote drie coöperaties op de buitenlandse markt steeds weer onder de gangbare prijzen duiken.

Het tegenargument van de grote drie (*Friesland Frico Domo*, *Campina-Melkunie* en *Coberco*) is steevast dat zij daartoe worden gedwongen, omdat de kleinere zuivelcoöperaties hun produktie voortdurend opschroeven. Daardoor wordt de markt overvoerd.

Daar brengen de kleine coöperaties, die vrijwel alle melk tot kaas verwerken, weer tegenin dat wanneer de kaasprijs hoog is, de grote coöperaties met hun breder assortiment, niet met de melk-prijs kunnen meekomen. De groten zouden geen belang hebben bij een hoge kaasprijs.

Merkwaardig is dat in een coöperatief land, waar de boeren het voor het zeggen hebben, je nauwelijks een veehouder hoort die zich tegen dit gekissebis verzet. De boer laat het kennelijk gemakkelijk over zich heenkomen.

Van de andere noteringen voor kaas heeft Leeuwarden weinig last. Zodra vrijdagmiddags aan de Heliconweg de notering wordt vastgesteld, papegaait de Alkmaarder notering daar achteraan. Leeuwarden twee dubbeltjes naar beneden, Alkmaar twee dubbeltjes naar beneden, Leeuwarden omhoog, Alkmaar omhoog. Een of twee weken later volgt Keulen dat voorbeeld.

Ingewijden als het *Nederlands Zuivel Bureau* in Duitsland durven te stellen dat wanneer de Leeuwarder notering nu op $f 7$ zou worden gezet, de rest zou volgen en er geen kilogram kaas minder zou worden verkocht. Duitse experts vinden dat een te grote sprong, „maar met een notering van $f 6,40$ valt te leven, want dan drijft de kaasprijs niet te ver weg van de prijs van de andere zuivelprodukten.”

De notering is destijds in het leven geroepen om wat structuur te brengen in aanbod en afzet van de tientallen kaasproducenten en handelaren die ons land toen rijk was. Nu er nog maar een handjevol van beide categorieën over is moet dat veel eenvoudiger zijn.

De inkopers van grote supermarktketens moeten kunnen leven met een kaasprijs van $f 7$ of daaromtrent. De consument kijkt niet naar de prijs van kaas. Hij merkt trouwens ook weinig van de schommelingen in Leeuwarden. Als de kaasnotering naar beneden gaat, wordt dat pas heel laat vertaald in een ietsje lagere prijs in de winkel, een verhoging wordt veelal onmiddellijk in rekening gebracht. Belangrijk voor de grote ketens is dat zij gedurende een lange tijd met dezelfde notering hebben te maken. Daar kunnen zij hun strategie op afstemmen.

Voor de boeren is het zaak om zich toch maar eens achter de oren te krabben en te vragen of het niet anders kan. Er wordt nu nodeloos melkgeld weggegooid. Bovendien investeren zij jaarlijks $f 65$ miljoen in de promotie van Nederlandse kaas door middel van een heffing op hun melkgeld. Daar mogen ze meer van terug verwachten dan nu het geval is.

1995

Leeuwarder Courant 1995-01-07

Gewapende vrede in zuivel kost boeren handen vol geld

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

DE EEN NOEMT het gewapende vrede, de ander koude oorlog. Feit is dat *Friesland Dairy Foods*, zoals *Friesland Frico Domo* sinds enige dagen middenstandsmoedius heet, *Coberco* en *Campina-Melkunie* met elkaar in de clinch liggen over consumptiemelk. *Coberco* heeft het vuurtje opgestookt, de andere twee kijken belangstellend toe. Af en toe wat knarsetandend, soms wat grimlachend, maar vooral benieuwd naar waar het schip strandt. Een ding staat vast: de boeren zijn de dupe.

Gewoonlijk is de kaas de inzet van onderlinge verschillen. Dit keer moet dat topprodukt van onze zuivelindustrie de hoofdrol op het strijdtoneel delen met consumptiemelk.

Coberco moet wat doen. De grote oostelijke coöperatie heeft het moeilijk. Vorig jaar bleef de melkprijs ruimschoots achter bij die van de andere twee giganten. Tussen *Coberco* en *Campina-Melkunie* gaapte een gat van 1,18 cent, tussen *Coberco* en *Friesland Dairy Foods* een wak van 1,31 cent. De gemiddelde Frico-boer beurde maar liefst f4500 meer in dat jaar, die van *Campina* f4100.

De komende jaren zullen bij ongewijzigd beleid die verschillen alleen maar groter worden.

Friesland Dairy Foods heeft de pas er stevig ingezet - althans voor de boeren. Lukt het in eigen land niet, dan is er altijd nog de krachtige internationale poot die een hecht fundament onder de melkprijs legt. *Campina-Melkunie* heeft zich vast genesteld in België door de overname van *Comelco* en in Duitsland door het inlijven van *Sudmilch*. *Coberco* heeft dat allemaal niet, althans in veel mindere mate.

„*Coberco* heeft het slecht gedaan”, zo mocht veehouder Jan Kroes in het ledenblad schrijven. Eer je met zo'n uitsmijter in dit doorgaans van gezapigheid druipende blad je opwachting mag maken, dan is er heel wat aan de hand.

De feiten spreken duidelijke taal. Er vloeit melk weg uit de onderneming. *Wessanen* ziet in toenemende mate *Coberco*-boeren naar Dalfsen komen, zo veel zelfs dat die fabriek al elders melk laat verwerken. Bij *Wessanen* in Kampen gebeurt precies hetzelfde.

Sinds de invoering van de superheffing in 1984 is de melkplas in ons land met 18 procent geslonken. *Wessanen* heeft echter 20 procent meer gekregen en verwerkt nu 520 miljoen kilogram. Dat is in feite een groei van 38 procent

Coberco wil nu marktleider worden in de consumptiemelk. Het bedrijf heeft *Superunie* als klant gekregen. Dat is gepaard gegaan met een prijsverlaging, want dergelijke grote jongens zijn niet met een vloeitje te lijmen.

Frico en *Campina* hebben dat met argusogen gevolgd. Zij worden ook meegezogen in de prijsval. Voor *Frico* is de pijn te verdragen. Dat bedrijf heeft maar 8 procent van boerenmelk voor consumptiemelk bestemd. Bij *Campina* komt de klap harder aan, want daar gaat 23 procent van de melk naar deze sector.

De volgende stap is een vergroting van de kaasproductie bij *Coberco*. Dat gebeurt op een moment dat overal in het land stemmen opgaan om de kaasproductie te beheersen. Immers vorig

jaar is er 3,5 procent meer kaas geproduceerd. Over de hele linie gerekend is de melkprijs met 3,5 procent gedaald. Het een is onlosmakelijk met het ander verbonden. De kaasbak is voor de helft de bestemming van de Nederlandse melkplas.

Als *Coberco* de kaasproduktie opschroeft, zullen de anderen meegaan. Houden zij zich in, dan pikt *Coberco* een leuk graantje mee van deze veelal lucratieve markt. Blijven de anderen niet achter met hun produktie, dan zullen ze allemaal een veer moeten laten. Gedeelde smart is halve smart.

De uitkomst is duidelijk. *Coberco* zal door deze acties weliswaar een vrij lage melkprijs houden, maar de anderen zullen eveneens de wrange vruchten plukken van deze noodsprongen. Ook hun melkprijs krijgt een knoei, zeker die van de kleinere kaascoöperaties. De melkprijs van *Coberco* zal wellicht dichterbij de buurt van die van de concurrentie komen, zij het op een lager niveau.

Het is onbegrijpelijk dat boeren dit zo maar slikken. Ze doen dat wel. Wat heet? Een ledenraads-lid van *Coberco* merkte op: „We hebben hiervoor gekozen en we moeten dat niet veranderen”. De 'omkoal' oogstte nota bene applaus. Als van de ratten besnuffeld hebben de ledenraadsleden van *Coberco* staan te handjeklappen voor een lagere Prijs.

Negentig procent van de melkveehouders is coöperatief georganiseerd en heeft dus wat te melden op een fabrieksvergadering. Een enkeling zal zijn stem verheffen. De rest knikt instemmend. Zo gaat dat meestal. De directie kan haar gang maar gaan.

Op het eigen erf valt het meeste te verdienen, wordt de boeren door de hoogmogenden in de landbouw voorgehouden. Een coöperatie is het verlengstuk van het eigen erf. Daar valt dus ook veel te verdienen. Er is een mooie taak weggelegd voor de geallieerde boerenbonden. Actievoeren tegen de zuivelfabrieken, dat spreekt aan. Dichterbij huis nauwelijks verzekerd. Een tijdje geleden kon je als boer zelf nog een daad stellen. Opkrassen en naar een andere fabriek gaan. Die weg is vrijwel afgesloten. De particuliere industrie kan maar mondjesmaat boeren aan haar bestand toevoegen, de coöperaties zitten ook redelijk vol, anders zou er wel meer melk uit Duitsland worden gehaald.

Friesland Dairy Foods heeft de bijkoop van melk zelfs helemaal afgeschaft en staat niet te springen om nieuwe boeren. Melk van boeren die in eerder stadium zijn weggelopen naar andere fabrieken werd tot voor kort door die fabrieken nog teruggesluisd naar *Friesland Dairy Foods*. Die fabrieken mogen die melk nu zelf houden. Een verkapte ledenstop derhalve.

Campina-Melkunie heeft zelfs officieel in het jaarverslag geschreven dat „de toekomstverwachtingen een terughoudend aannamebeleid wenselijk maken.” Een paar jaar geleden was de ontevreden boer nog heer en meester. Melkopkopers liepen de drempel plat om hem in te lijven. Nu mag hij blij zijn dat hij zijn melk nog bij een andere onderneming kan onderbrengen.

De melkveehouders gaan een zorgelijk jaar tegemoet. Dat is voor een deel aan hen zelf te wijten. Oh ja, ze hebben het goed en blijven wel voor een crisis gespaard. Ze kunnen het alleen veel beter hebben, als ze zich bewust zouden zijn van de manipulaties die hen bedreigen.

Coöperatieve verandering leidt niet tot een hogere melkprijs

KAF EN KOREN

ZUIVELCOOPERATIES SLAAN nieuwe wegen in. Het bestaande fundament wordt niet meer beschouwd als zijnde van deze tijd. De strakke voorwaarden waaraan het lidmaatschap tot voor kort was gebonden, worden vaarwel gezegd. Onder het mom van een moderne onderneming te willen zijn worden links en rechts principes overboord gezet. Soms gaan directies en bestuurders zo ver, dat ze willen doen geloven dat die modernisering eigenlijk automatisch leidt tot een betere melkprijs. Dat nu is een illusie. De moderne leest verandert het resultaat van de coöperatie niet en de melkprijs evenmin.

Aan het toetreden tot een coöperatie waren nauwelijks voorwaarden verbonden. Als je de club wilde verlaten, lag dat anders. Je moest uitteegeld betalen, 10 procent over de gemiddelde melkprijs van de laatste vijf jaar. Dat was geen kattedrek. Een boer met een gemiddeld quotum was al gauw *f* 30.000 kwijt. Toch hebben tal van boeren die stap gezet. Ze vechten het uitteegeld nu aan bij het Europese Hof van Justitie in Luxemburg.

In de loop van de laatste jaren hebben de coöperaties het percentage van het uitteegeld drastisch teruggedraaid. Coöperaties, die altijd goed waren voor een stevige melkprijs, wilden wel even laten zien hoe sterk ze waren. Ze hoefden de boeren niet met ketenen aan zich te binden. De zwakke uitbetalers moesten wel volgen.

De grote zuivelcoöperaties in het bijzonder zijn vervolgens een stap verder gegaan. Ze pakten het ledengeld aan. Leden laten geld staan in hun coöperatie en beuren daar rente over. Iets van 7 tot 8 procent.

Coberco in Zutphen wil dat haar boeren die ledenschuld omzetten in leveringsbewijzen. Voor *f* 12 per 100 kilogram melk kan de boer zo'n bewijs kopen. Die handeling geeft een plusje op de melkprijs van 2 cent per kilogram, althans zo wordt het aangekondigd.

Dat is een wassen neus. De boeren die die bewijzen kopen, beuren nauwelijks meer. Jonge boeren en minder vermogende collega's, die niet in staat zijn die bewijzen te kopen, beuren 2 cent per kilogram minder. Dat is de realiteit.

Als alle boeren van Coberco ledenbewijzen kopen, beuren ze allemaal dezelfde melkprijs. Die is niet anders dan in de oude situatie. Het rendement van de onderneming wordt er namelijk niet door vergroot. De geldstroom naar de leden wordt verlegd.

Een beloning van 2 cent op een investering van 12 cent per kilogram geeft een rente van 16,7 procent. De boer beurde in de oude situatie voor zijn ledengeld 7 tot 8 procent. De ruim 8 procent die hij nu meer ontvangt wordt opgebracht door de jonge en minder vermogende boeren die geen bewijzen kunnen kopen.

Coberco gaat ervan uit dat 80 procent van de boeren die ledenbewijzen zullen kopen. De coöperatie ontvangt jaarlijks 2,6 miljard kilogram melk. Over 2 miljard kilogram worden die bewijzen gekocht.

Neem nu aan dat Coberco een basismelkprijs van 70 cent per kilogram betaalt. Daar komt dan nog eens 6 cent bovenop aan potgeld. De jonge boer ontvangt derhalve 76 cent per kilogram, de boer met een ledenbewijs dus 78 cent. De vraag is of dat ook werkelijk 2 cent meer is.

Voor 80 procent van de melk wordt 78 cent betaald. Dat komt neer op f 1,56 miljard. Die 20 procent van die boeren die geen bewijzen heeft, beuren samen f 456 miljoen. De totale melkprijs van de coöperatie is dus f 2,02 miljard. Gemiddeld is de melkprijs derhalve 77,7 cent. Dat houdt in dat de boer die wel een bewijs heeft, geen 2 cent meer beurt dan zijn minder in de slappe was zittende collega, maar slechts 0,3 cent meer.

Zijn rendement over het ledenbewijs is geen 16 tot 17 procent, maar slechts 0,25 procent. Hij moet er dus jaren over doen, eer hij die f 12 voor zijn 100 kilogram melk boven water heeft. Voor de coöperatie ligt het aanmerkelijk beter. Die ontvangt over 2 miljard kilogram melk 12 cent per kilogram aan ledenbewijzen. Dat is een binnenkomer van f 240 miljoen. Dat gaat ten koste van de oude ledenschuld waarover 7 tot 8 procent rente moest worden betaald. Over die f 240 miljoen hoeft dat niet. Die rente is nu beperkt tot de zogenoemde toeslag op het melkgeld en die is, zoals aangetoond, slechts 0,25 procent.

Friesland Dairy Foods zet het ledenkapitaal om in aandelen. Nu nog ontvangen de boeren er rente over, straks worden die aandelen risicodragend. De hoogte van het dividend is afhankelijk van het rendement van de onderneming. Het ingehuurd bureau Iris (Rabo-Robeco) voorspelt dat de coöperatie veel winst zal maken. Er is geen reden daar op dit moment aan te twijfelen. Het concern draait uitstekend in het buitenland en zal het mindere rendement in eigen land wellicht spoedig een rooskleurige draai geven.

Neem nu aan, dat die voorspellingen niet uitkomen. Je weet maar nooit wat er in Zuidoost-Azië kan gebeuren. Met het ledenkapitaal liepen de boeren geen risico. Zij beurden hun 7 tot 8 procent rente. Met aandelen loopt hij dat risico wel. Als de winst niet wordt gehaald, beuren zij geen dividend.

Friesland Dairy Foods heeft zich verplicht de komende drie jaar een melkprijs uit te betalen die het gemiddelde is van de vijf hoogst uitbetalende fabrieken. Als de verwachtingen uitkomen, zal de coöperatie daar geen problemen mee hebben. Het concern heeft de wind in de zeilen, Olijslager heeft er wat moois van gemaakt, al zal lang niet elke werknemer of ex-werknemer hem dat in dank afnemen.

Bij een stijgende winst had de coöperatie natuurlijk ook gewoon een hogere melkprijs kunnen betalen. De boer is haar daar dankbaar voor **zx**. Slaat hij ook eens voor best op de verjaardagsvsite met familieleden die bij andere fabriek zijn aangesloten.

Als er echter een kink in de kabel komt, kan *Friesland Dairy Foods* moeten interen op het eigen vermogen, want die gemiddelde prijs moet wel worden gehaald. Zo'n aandeel is dus helemaal niks meer waard.

Coöperaties die hun structuur veranderen en daar dikwijls ingenieuze en kennelijk tot de verbeelding sprekende constructies voor bedenken, halen **xxxx** daardoor nog niet meer rendement uit hun onderneming. De melkprijs wordt hooguit moeilijker te vergelijken met die van anderen. Dat op zich **xxxx** winst.

Zuivelfusies in Friesland grijpen razendsnel om zich heen

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

HET TEMPO ZIT erin. De zuivelfusies in de Friese coöperatieve wereld grijpen razendsnel om zich heen. Er is bijna geen bedrijfstak te noemen die in de afgelopen jaren zo vlug aan het saneren is geslagen als juist deze. Lange tijd leek het alsof de tijd hier een wijle stil had gestaan. De grote zuivelcoöperaties Frico en Domo gingen in het begin van de jaren tachtig dan wel een fusie aan, maar door de onderlinge twisten tussen Friezen en Drenten leidde dat aanvankelijk niet tot zichtbaar resultaat. De andere fabrieken ontbeerden een lichtend voorbeeld en bleven zelfstandig.

Nu Friesland *Frico Domo Friesland Dairy Foods* is geworden en de voeten onder het gat heeft gekregen en opstoot in de vaart der volkeren worden ook de vrije fabrieken onrustig. Zij konden altijd een melkprijs betalen die boven die van Frico / Domo lag. De kaas die zij maakten, marcheerde beter dan het brede produktenpakket van de grote concurrent.

Bovendien is er een gemeenschappelijk belang in de kaasexportorganisatie *Frisian Dairy Trade*, ofwel K. H. de Jong, in Drachten, waarvan *Twee Provinciën* Gerkesklooster, *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde, *Acmesa* in Assen, de *Koninklijke Buisman* in Leeuwarden, *DOC* in Hoogeveen en Hoogwegt aandeelhouder zijn.

Eind 1993 schaarden Workum, Gerkesklooster, Oudwoude en Acmesa zich om de tafel om een fusie te onderzoeken. Merkwaardigerwijs werd *Zuid Oost Hoek* buiten de deur gehouden. Oudwoude was de minst enthousiaste deelnemer aan het gesprek. Het bestuur stelde als voorwaarde dat zijn fabriek open zou blijven. Voor de anderen bleek dat een te groot struikelblok. In februari vorig jaar werd het fusiegesprek zonder resultaat beëindigd, al werd de deur op een kier gehouden. Bestaande vormen van samenwerking zouden worden geïntensiveerd en eventueel uitgebouwd.

Eind 1993 begon het bij de vrije fabrieken te kriebelen. *Friesland Dairy Foods* was zo druk doende met een inhaalrace dat er eindelijk licht aan de einder gloorde voor de veel geplaagde boeren van die coöperatie. De filosofie van het brede pakket en het grote net van buitenlandse vestigingen, dat door de CCF was ingebracht, wierpen hun vruchten af.

De vrije fabrieken kenden al verschillende vormen van samenwerking. Dat moest een fusiegesprek vergemakkelijken. *De Goede Verwachting* in Workum en *Twee Provinciën* in Gerkesklooster stichtten samen met Hoogwegt uit Nijmegen een groots wei-eiwit-project: *Frisian Protein* Workum.

Meestal worden dergelijke verklaringen afgelegd om de afgang te verzachten. Dat was hier niet het geval. De ontwikkelingen grepen snel om zich heen. *Acmesa* wilde hoe dan ook een fusie en was het vrijwel onmiddellijk eens met *Zuid Oost Hoek*, die tot dan toe buiten het gesprek was gehouden. Beide partijen bereikten vlug een akkoord en nu al spreekt ZOH-directeur Jan Willem Koek van een succes. Korte tijd later sloten Workum en Gerkesklooster een verbond.

Oudwoude stond derhalve alleen. Het bestuur heeft nu bakzeil gehaald. De coöperatie wil zich aansluiten bij Workum-Gerkesklooster. Het principe dat bij een fusie de fabriek open moet blijven, is bij het asvat gezet.

Helder is het beleid van Oudwoude niet te noemen, warrig wel. De druk is groot, want *Twee Provinciën* (zoals de combinatie Workum-Gerkesklooster nu heet) wekt niet de indruk eindeloos te willen onderhandelen. Voor de zomer moet de zaak rond zijn. Dat kan ook, want bij het eerdere fusie-onderzoek is al indringend in elkaars keuken gekeken.

Bij Oudwoude zit nog een addertje onder het gras. De fabriek krijgt 17 miljoen kilogram melk van eigen boeren en 15 miljoen van de leverancierscombinatie Noordoost-Friesland die nog een leveringscontract heeft van vijf jaar. De NOF-boeren wilden in 1993 geen fusie met Oudwoude aangaan.

Ze zijn destijds bij *Frico / Domo* opgestapt en nu heet het dat ze bang zijn voor grote verbanden. Die angst is gevoelsmatig, niet rationeel en kan derhalve snel worden weggenomen. Op het moment dat blijkt dat Oudwoude met de melkprijs niet kan meekomen, verdwijnt de vrees voor een groter verband als sneeuw voor de zon. De fusie met *Twee Provinciën* hangt daar overigens niet van af.

Sluiting van de fabriek van Oudwoude betekent een klap voor het dorp. In het verleden hebben gemeentebesturen en vakbonden nog wel eens de vage hoop gehad daar wat tegen te kunnen doen.

Het bleef bij welmenende woorden. Die acties hebben nooit een fabriek in stand gehouden. Het dorp zal het moeten doen met de schrale troost dat hetzelfde zich na de oorlog heeft afgespeeld in 67 andere Friese dorpen. En die bestaan ook nog allemaal.

Ondanks deze fusie blijft Friesland een aparte plaats innemen in de Nederlandse zuivel. Er zijn drie grote blokken: *Campina-Melkunie*, *Friesland Dairy Foods* en *Coberco*. De twee vrije Friese fabrieken met grensoverschrijdende belangen in Groningen en Drenthe komen daarna aan bod. De grote drie verwerken respectievelijk 3,3 miljard, bijna 1,8 miljard en 2,7 miljard kilogram melk. *Twee Provinciën* heeft een aanvoer van 685 miljoen kilogram, ZOH van 573 miljoen kilogram. De beide Friese coöperaties komen samen dus op bijna 1,26 miljard kilogram.

Als dat ooit nog eens een fusie wordt zijn ze echt de vierde macht. Fusies worden aangegaan onder het formele mom van 'de noodzaak tot schaalvergroting en verbreding van het produktenpakket'. *Zuid Oost Hoek* en *Twee Provinciën-nieuwe-stijl* hoeven zich niet in allerlei bochten te kronkelen om die slogans tot de hunne te maken en zouden op grond daarvan kunnen fuseren. Dat het (nog) niet gebeurt is gewoon een kwestie van mensen. De ratio strandt dikwijls op de klippen van simpele menselijke verhoudingen.

Fusies hebben gevolgen voor het personeel. Er is een afspraak dat in de zuivel geen gedwongen ontslagen zullen vallen, de praktijk wijst uit dat dat met een korreltje zout moet worden genomen. Wie in het outplacement-circuit terecht komt, wordt in feite ontslagen. De Leeuwarder Schrans was vroeger het domein van de rentenierende boeren, nu van de uitzendbureaus. Een veeg teken. Vaststaat dat de zuivelindustrie voorlopig geen behoefte aan nieuw personeel zal hebben. Ze moet alle zeilen bijzetten om de eigen mensen onder te brengen, en dat lukt al niet.

Landbouw start nieuw jaar onder somber gesternte

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

HET HEEFT er wel eens florissanter voorgestaan aan het begin van een nieuw landbouwjaar. Het weer zorgt er altijd voor dat er nooit een jaar precies gelijk van start gaat. Daar valt niks tegen te doen en dat is maar goed ook. Veel ingrijpender is het dat de noteringen op dit moment geen aanleiding geven tot welke vorm van vreugde dan ook.

De melkveehouders hebben te kampen met een lage kaasprijs, de varkenshouders zagen hun klim uit het dal geblokkeerd, pluimveehouders moeten leven met het feit dat de paasdagen dit jaar niet een gunstige invloed op de eierprijzen hebben gehad en akkerbouwers mogen dan aanmerkelijk meer voor hun aardappelen beuren dan vorig jaar, daar staat wel een veel lagere graanprijs tegenover.

Alleen de tuinders staan er beter voor dan een jaar geleden. Vorig jaar beurden zij in doorsnee 9 procent meer voor hun produkten. Het gemiddelde van de eerste maanden van dit jaar lag zelfs 21 procent boven dat van de eerste perioden van 1994. En dat mag ook best eens, want zo fleurig waren hun laatste jaren niet.

De melkveehouders lijken dit jaar aan het kortste eind te trekken. Ze hebben goede jaren achter de rug. Daar is geen twijfel over mogelijk. Nu keert het tij. In het begin van dit jaar voorspelde het accountantsbureau AVM - de CCLB dus - dat het inkomen van de veehouder dit boekjaar f 30.000 lager zal worden. Daar komt nu nog eens f 30.000 bij vanwege de valutacrisis in een aantal landen, de verwachte effecten die de prijsvoorstellen van Brussel met zich meebrengen, om over het GATT-effect maar te zwijgen.

Het is niet helemaal terecht alleen de politiek de schuld te geven van de achteruitgang van het inkomen van de veehouders. De zuivelfabrieken produceren te veel kaas waardoor de notering 30 cent per kilogram onder het niveau van een jaar geleden ligt. Tel daarbij dat de notering vorig jaar al ruim 38 cent onder het peil van een jaar eerder lag en de afkalving van Neerlands zuivelprodukt nummer één is in beeld gebracht.

Het land dat de beste kaas ter wereld produceert is nu plotseling afhankelijk geworden van een natie in crisis: Rusland. De orders uit dat land komen binnen, maar hun aantal is gering. Af en toe een vrachtwagen vol. De onzekerheid rond de betalingen is groot, zodat er veel minder wordt uitgevoerd dan de vraag zou doen vermoeden. Rusland zorgt, tenzij er een wonder gebeurt, niet voor het opkrikken van de Leeuwarder notering.

In normale jaren is het al moeilijk om de notering van april tot aan de zomer vast te houden. De huidige produktie ligt zo hoog dat de groeiende export nog wordt overtroffen. De afzet in eigen land - tussen de 3000 en 3500 ton per week - blijft achter. Dus stijgt de voorraad en dat is altijd een slecht teken. Als er niet snel wordt ingegrepen komt een notering van f 5,70 per kilo in zicht, een dieptepunt in het jongste decennium. Een verhoging in de herfst, wat een stabiel gegeven lijkt te zijn, zal die klap niet meer kunnen opvangen.

Het enige lichtpuntje is dat de prijzen voor melkpoeder en boter hoger zijn dan een jaar geleden. Die prijzen hebben een tijdje de melkprijs overeind kunnen houden, maar ze beginnen nu ook te dalen. [...]

Grouster boeren moeten Staphorst voorbeeld volgen

(KAF EN KOREN WILLEN STEGENGA)

WIE VAN ZIJN BEDRIJF iets apart wil maken moet het buiten de betreden paden zoeken. De doorsnee boer is afhankelijk van wat de man die zijn produkten ontvangt en verwerkt, doet. Extraatjes komen binnen door het net even beter en secuurder te doen dan buurman. De dikke vissen vangt men in wateren die voor de ene te ver af liggen en door de andere niet zijn ontdekt. Ze zijn schaars, want steeds meer boeren zoeken en vinden iets apart. Sommige fabrieken hebben diezelfde antenne.

Je hoeft niet altijd tot de meest vooruitstrevende categorie te behoren om een gat in de markt te ontdekken. Soms ligt het geld op straat, soms blijkt zelfs datje je achterstand commercieel kunt uitbuiten. Dat is een kwestie van even de knop omdraaien, van de nood een deugd maken of gewoon geld slaan door de spot te drijven met je eigen image.

Het kan heel simpel. Friesland wordt door de buitenwacht gezien als een apart gewest met eigenzinnige mensen die ook nog eens prat gaan op hun eigen taal. Je moet zeker een paspoort hebben om binnen te kunnen komen, is het verhaal dat nog altijd opgang doet in de randstad. Totdat iemand op het heldere idee kwam inderdaad een Frysk paspoort in te voeren. Het werd een commercieel succes, waar nog altijd wat lacherig over wordt gedaan, maar de uitgever lacht het meest.

Een schitterend voorbeeld is nog steeds de actie van de middenstand in Zwaagwesteinde. “De Westereender keaplju ha messkerpe prizen”, staat er aan de toegangswegen van het dorp te lezen. Het bezoedelde imago gebruiken en er munt uit slaan.

In Staphorst doet de zuivel precies hetzelfde. Een dorp dat zijn conservatisme zo heeft weten te conserveren is nauwelijks te vinden. De boeren melken er nog in bussen. Bussen moesten jaren geleden al worden afgeschaft en vervangen door melktanks. Dan kreeg je de melk schoner aan de fabriek. Bussen leverden voortdurend kwaliteitsproblemen op.

Krijg Staphorst maar eens van die bussen af. Dat lukte niet en dus moesten de hoogste instanties in ons land eraan te pas komen. Voor Staphorst werd een uitzondering gemaakt. Nederland, dat prat gaat op de hoge kwaliteit van de melk, die van het boerenerf komt, ging door de knieën. De Staphorster boeren werden ontheven van de plicht hun melk in gekoelde tanks te gieten. Ze mochten de bussen houden, ook al werden die niet op zondag opgehaald.

Neem maar niet aan dat Staphorst daardoor op achterstand werd gezet.

Bussenmelk mag dan slechter zijn dan tankmelk, in Staphorst weet men er wel raad mee. Ze waren allang op de hoogte van het feit dat klederdrachten en de daaraan vasthangende ouderwetsheid geld opbrengt. Het zondagse fotografeerverbod past daar prachtig bij. Als het niet uit principe was ingevoerd, zou het om commerciële redenen wel zijn geïntroduceerd.

Een lepe fabrieksdirecteur bedacht vervolgens dat Staphorster bussenmelkkaas zich zou kunnen onderscheiden in de markt. En ziet, de fabriek betaalde vorig jaar zo'n hoge melkprijs uit dat *Friesland Dairy Foods* hem niet eens mee wilde nemen in haar berekeningen van de gemiddelde prijs. De FDF-boeren waren er minstens een grote groene lap beter van geworden. Staphorst zette de ogenschijnlijke achterstand om in een voorsprong. Met eigen ideeën en eigen middelen.

In Friesland is een actie aan de gang om iets dergelijks van de grond te krijgen. De boeren rond Grou, die biologisch-dynamisch dan wel ecologisch bezig zijn of daar naar streven, willen een eigen fabriekje opzetten en daar hun melk apart in laten verwerken. Ze hebben het oog laten vallen op Huisternoord in Oudwoude, de fabriek die na de fusie van de coöperatie met Twee Provinciën vacant komt.

Bio- en ecoproducten doen het matig in de markt. Daar alleen zit geen brood in, althans niet meer dan in de gangbare producten, ook al steunt de overheid een dergelijke bedrijfsvoering met bijna schaamteloos veel geld. Vrijwel elke subsidie-aanvraag wordt zonder omwegen gehonoreerd. De politiek kan er kennelijk mooi mee pronken. De gangbare zuivel en landbouw grijpen niet in. Ze laten dit verschil in behandeling kritiekloos aan zich voorbijgaan.

Het eerste wat de Grouster boeren dan ook hebben gedaan is een plan maken en in dezelfde zucht een aanvraag om subsidie indienen. Gelijk hebben ze, gelijk zullen ze ook wel krijgen. Het verwerken van bio- en ecomelk alleen is echter te mager. Daar moet meer bij, dat moet worden gestoffeerd, dat heeft 'omgeving' nodig

De mogelijkheden zijn er. Ooit is in Midden-Friesland de eerste zuivelcoöperatie ontstaan. Weliswaar door boeren die niet om geld van anderen bedelden, maar zelf het voortouw namen en veel eigen middelen in de fabriek staken. De ware coöperatoren derhalve. De Grouwsters hebben het ene gedaan, maar hoeven het andere niet te laten. Blijft het historisch gegeven van de oudste coöperatie dat als promotiemiddel kan worden benut.

In de tweede plaats biedt de fabriek in Oudwoude kansen. Het is de plek van de laatste kleine zuivelcoöperatie in Friesland. Tevens is het de fabriek waar de laatste Friese bussenmelk is verwerkt. Die lijn moet weer worden aangelegd. Bio- en ecomelk in bussen, het kan niet mooier. Niks geen mechanisch gekoelde tanks, alles zonder stroom opgeslagen in de koele kelders van de kop-hals-rompen.

Dat laatste is natuurlijk wel een vereiste. Het kan uiteraard ook niet zonder de oude Friese stal, de rechthoekige, keurig opgemaakte mestvaalt en - het vee met hoorns en gepluimde staarten. Een schoon erf is voorts een must, dat geeft uitstraling. Een eigen merk en een eigen logo doen de rest. Wat in Staphorst kan, moet ook in Grou kunnen. Toeristen genoeg en om fraai contrast met de moderne. Grootschalige weidewinkels.

'Vrije fabrieken' dupe sanering *Nederlands Zuivel Bureau*

HET GAAT de Nederlandse zuivel niet naar den vleze. De onderlinge verhoudingen zijn kil. Op de meest elementaire punten laten de directeuren steken vallen. De kaasprijs is historisch laag en de algemene promotie van zuivelprodukten in binnen- en buitenland staat te wankelen. Ooit was de zuivel het lichtend voorbeeld van agrarisch Nederland. De bedrijfstak vervulde een voorbeeldfunctie. Zoals de zuivel het deed, zo moest het.

Nog niet zo lang geleden werd er in de vlees- en groentebranche met enig ontzag over de zuivel gesproken. Wat daar door om collectieve inzet werd bereikt moest toch elke andere bedrijfstak tot nadenken stemmen. Frau Antje werd de leading lady van agrarisch Nederland en het Nederlands Zuivel Bureau werd als haar vader de hemel in geprezen.

Die tijden zijn voorbij. De drie grote coöperaties - *Friesland Dairy Foods*, *Campina-Melkunie* en *Coberco* - voelden zich zo sterk dat ze het zuivelbureau wel kwijt wilden. De kleinere kaascoöperaties sputterden tegen. Er kwam een oplossing met een hoog nationaal gehalte. In ons land wordt immers vaker een commissie in het leven geroepen dan dat het Wilhelmus wordt gezongen.

Ook in het onderhavige geval werd naar dat redmiddel gegrepen. Nou, zeiden de grote jongens tegen de kleinere, als jullie zo graag een zuivelbureau overeind willen houden, moet je dat zelf weten, maar er moet wel worden gesaneerd en dan onder jullie leiding. Jan de Vries van *Twee Provinciën* uit Workum werd als voorzitter aangesteld. Hij mocht het aantal arbeidsplaatsen van 135 naar 83 terugbrengen en de geldstroom ombuigen.

Het Nederlands Zuivel Bureau wordt gefinancierd door de boeren zelf. Zij betalen 0,008 cent per kilogram melk. Daarvan wordt 0,0017 cent geïnd via een directe heffing en komt er 8 cent per kilogram kaas binnen. Zo ontstaat een budget van ruim f80 miljoen. Dat bedrag blijft voorlopig nog overeind staan. Kwestie van tijd, want als je er ruim vijftig mensen uitkiepert ligt er natuurlijk wel een bezuiniging van f5 miljoen op de loer. Een mooi punt voor de grote zuivelcoöperaties om die miljoenen straks te korten op de promotie. Je moet toch ergens, en het liefst in het klein, beginnen met de afbouw, zoals tegenwoordig de afbraak verzachtend wordt genoemd.

De eerste winst voor de grote drie is dus binnen handbereik. De tweede hebben ze voor een groot deel al binnengehaald. Grote Nederlandse zuivelcoöperaties hebben traditioneel moeite om hun kaas voor een knappe prijs te verkopen. *Friesland Dairy Foods* bij voorbeeld klaagt jaarverslag na jaarverslag dat de rendementen uit kaas nog niet het gewenste peil hebben bereikt. Ze veroveren wel marktaandeel, maar dat gaat veelal gepaard met onderbiedingen. Het feit dat er in ons land nog steeds een boterham op Mercedes-niveau valt te verdienen voor tal van particuliere kaashandelaren, toont de zwakte van de giganten aan.

De grote drie zitten met hun kaasexport vooral op 'grote' landen. Duitsland, België en Frankrijk. Ze doen ook wel het een en ander op minder voor de hand liggende markten, maar het gros van hun export moet toch dicht over de grens worden afgezet.

Het *Nederlands Zuivel Bureau* heeft de afgelopen jaren voor die grote landen enkele aardige ideeën ontwikkeld. In Duitsland en Frankrijk werd de graskaas als iets nieuws geïntroduceerd onder de naam Mai Gouda dan wel Gouda de Mai. In Duitsland werd er nog en schepje bovenop gedaan met een campagne voor oudere kaas onder de naam 'Kaaskunst'.

De tweede winst voor de grote drie bij de reorganisatie is dat juist de promotie in die grote exportlanden versterkt zal worden. Dat gebeurt via de weg van de omgekeerde logica. De grote drie halen in die landen door hun eigen tekortkomingen, niet de gewenste prijzen en nu moet het collectief worden ingeschakeld om de promotie op te schroeven. De uitbreiding van de kaasproductie in oostelijk Duitsland wordt wat al te gretig en daardoor als misplaatst argument opgevoerd.

De kleinere zuivelcoöperaties, de zogenaamde vrije fabrieken, steunen met hun streven het Nederlands Zuivel Bureau in stand te houden, in de eerste plaats de grote drie onder het mom van: jullie willen om collectief promotie-apparaat, je zult het weten ook.

Het opvoeren van de campagne in Duitsland en Frankrijk heeft ertoe geleid dat de promotionele activiteiten in Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en het Caribisch gebied, Japan, Zweden, Oost-Europa en nog een paar andere landen wordt geschrapt. Op de grote voedingsmiddelenbeurs xxx straks in Keulen zal het Nederlands Zuivel Bureau schitteren door afwezigheid. Die beurs richt zich toch maar op verre oorden. Dat alles levert *f* 5 miljoen op. Samen met die *f* 5 miljoen die op het personeel wordt bezuinigd is er dus straks *f* 10 miljoen meer uit te geven in Frankrijk en Duitsland.

Kaas is een geweldig Nederlands product. De verkoopmogelijkheden worden per dag groter, mede dankzij de promotie die er sinds de oorlog aan is gegeven. Verruiming van de exportkanalen zou eerder aanleiding moeten zijn die promotie uit te breiden dan in te krimpen. Het laatste gebeurt achter. Nog even en Jan de Vries mag het licht op het Nederlands Zuivel Bureau uit doen. Dan staat er gegarandeerd weer iemand op die pleit voor een nieuw collectief campagne apparaat. De vakbekwame managers van het NZB. zijn dan echter vertrokken

Leeuwarder Courant 1995-11-04

De zuivelindustrie voorspelt de boeren puike toekomst

KAF EN KOREN

HET KOMT WEL GOED met de melkveehouders. Zit er maar niet over in. De boeren gaan een prima toekomst tegemoet. Rapporten en voorspellingen wijzen allemaal in dezelfde richting. Het is bijna te mooi om waar te zijn. Internationaal is er een seintje afgegeven door het OESO. de *Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling* in Parijs, nationaal is dat even doorgerekend door het *Gemeenschappelijk Zuivelsecretariaat* in Den Haag, de club van de particuliere zuivelhandel, en dicht bij huis leggen *Friesland Dairy Foods* en de *Fries-Flevolandse Land- en Tuinbouworganisatie* in Leeuwarden de laatste stukjes in het met rozegeur en manschijn overgoten toekomstbeeld.

Het aantal mensen zal stijgen. De wereldbevolking zal ondanks het viervoudig gebruik van voorbehoedsmiddelen (sinds 1970) met 86 miljoen mensen per jaar groeien. Daar zitten allicht nieuwe consumenten van melk, boter en kaas tussen.

De OESO zegt dat in de Europese Unie in het jaar 2000 379 miljoen mensen zullen wonen. Nu zijn dat er 371 miljoen. Een toename dus van 8 miljoen. Half Nederland komt erbij. Ervan uitgaande dat de koopkracht niet achteruit gaat, betekent dat dus een flinke uitbreiding van de klantenkring. De druk die er nu op de markt van de Europese Unie is, zal derhalve verminderen. Dat is maar goed ook. Nu moet 12 procent van de in de EU geproduceerde zuivel worden afgezet buiten de gemeenschap. Door de voorspelde groei van de bevolking zal dat in 2000 nog 'slechts' 10 procent zijn.

Dat is leuk voor de schatbewaarder in Brussel. Hij betaalt nu subsidie op de export van zuivelprodukten die buiten de EU worden afgezet. In het kader van de GATT-afspraken daalt die subsidie de komende jaren. Die pijn kan voor een groot deel worden opgevangen door de vermindering van die export.

Het is natuurlijk dan wel zaak dat de Europese productie niet groeit. Wat melk betreft is die door de quotering afgebakend. Een voorwaarde daarbij is wel dat Franz Fischler landbouwcommissaris blijft, want hij is niet van plan de eerste jaren iets aan het Europese landbouwbeleid te veranderen.

Fischler heeft daar een goede reden voor. Alom in de EU wordt voorzien dat toetreding van de Oost- en Middeneuropese landen een drastische verandering zal teweegbrengen. De Oostenrijker heeft de landbouwsituatie in die nieuwe EU-landen evenwel geïnventariseerd en is tot de conclusie gekomen dat er van die kant voor de melkveehouders geen enkele bedreiging valt te verwachten. De buiten de EU wonende Europeanen kunnen nu al niet eens hun kwantum vol krijgen, dat naar de gemeenschap mag worden uitgevoerd. Fischler verwacht zelfs dat hun import van agrarische produkten uit de EU eerder toe- dan af zal nemen.

Even een kanttekening. De liberale Europarlementariër Jan Mulder uit Diever denkt dat dat niet opgaat voor alle agrarische produkten. Hij voorziet in die nieuwe EU-landen wel een sterke uitbreiding van de groente- en fruitteelt: Wat die sector aangaat kan Fischler niet met de handen over elkaar blijven zitten. Voor zuivel is er echter geen reden tot paniek. Integendeel.

Het opgemelde Gemzu is nu aan het rekenen gegaan. Als de productie van kaas en boter in de EU gelijk blijft, de consumptie per hoofd van de bevolking niet stijgt en de export naar derde landen daalt naar die verwachte 10 procent, zullen er door de groei van de bevolking tekorten ontstaan. Bij kaas gaat het om 350.000 ton. Dat komt neer op de helft van de Nederlandse jaarproductie.

De voorspelling is aan de voorzichtige kant. Het verbruik van kaas groeit immers nog altijd een beetje. In de zuidelijke EU-landen zelfs met een pond per jaar per hoofd van de bevolking. Op basis van diezelfde gegevens heeft het Gemzu voorspeld dat er in 2000 in de EU een tekort aan boter zal zijn van 105.500 ton. Die voorspelling is minder behoudend. Het boterverbruik in de zuidelijke EU-landen groeit, maar in het Noorden is de zuivelindustrie al blij als die consumptie niet verder daalt. Daar staat tegenover dat de productie van boter, op Ierland en Portugal na, in alle EU-landen sinds 1989 drastisch is verminderd.

Buiten Europa stijgt de wereldmarktprijs voor zuivelprodukten. Dat houdt de concurrentie buiten de deur. Die situatie lijkt alleen nog door oorlogen en andere calamiteiten te kunnen veranderen. Als die uitblijven, zullen de sterke economische groeiers, als daar zijn Zuidoost-Azië en het steeds stabielere Zuid-Amerika, jaarlijks meer zuivel nodig hebben.

In sommige landen moeten ze nog even weten hoe kaas smaakt. Als je nagaat hoe snel wij hier gewend zijn geraakt aan bami, pizza's en shoarma dan moet dat met onze produkten elders ook lukken. Dat is een kwestie van promotie. Chinezen eten immers nu ook al cheeseburgers. De boeren kunnen McDonald's nauwelijks dankbaar genoeg zijn.

André Olijslager, de topman van *Friesland Dairy Foods*. heeft met het oog op de zonnige toekomst die de melkveehouders te wachten staat, al vast voorspeld dat de daling van de melkprijs voor zijn boeren dit jaar gering zal zijn. Een cent misschien, mogelijk een mespuntje meer. Jan Hesselink van de FLTO vertelt de boeren eveneens dat het allemaal best zal meevallen.

Nederland regeert de wereld niet en Europa evenmin. Als hier echter de produktie wat in toom wordt gehouden en er geen nieuwe stroom melk naar de kaasbak gaat, is dat de beste garantie dat de zonnige voorspellingen uitkomen.

Leeuwarder Courant, 1995-11-18

Het 'grand gala' van onze Nederlandse zuivelgiganten

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE GROTE Nederlandse zuivelcoöperaties hebben zich deze week weer eens op een ouderwetse manier gepresenteerd. Lange tijd leek het goed het te gaan met *Friesland Dairy Foods* in Leeuwarden, heel redelijk met *Campina-Melkunie* in Zaltbommel en heel magertjes met *Coberco* in Zutphen. Deze week hebben ze tot op zekere hoogte weer een lijn getrokken die hen terugbrengt tot het niveau van de grauwe middelmaat. De winstval van FDF, de merkwaardige manoeuvres in de directie van Campina en de paniekerige reacties van Coberco, riepen de euforie van 'hoe groter, hoe beter' even een halt toe.

De winstval van *Friesland Dairy Foods* met 60 procent sprong het meest in het oog. FDF zette zich daarmee niet alleen te kijk, ook de destijds zo opgetogen economen gingen af als om gieter. Economen staan op ons netvlies gegrift als de braafste jongetjes van de klas, die altijd bereid waren een puntje op het potlood van meester te slijpen. Ze zaten ook altijd vooraan, want ze konden zo goed leren.

Friesland Frico Domo voorspelde in september dat de winst dit jaar zou groeien naar f40 miljoen. Deze week werd bekend dat het saldo niet hoger dan f15 miljoen komt. Internationale ontwikkelingen zouden voor de val hebben gezorgd. Dat is ten dele juist, want het is natuurlijk niet het hele verhaal.

Je kunt je geen miljoenen vergissen in investeringen in Polen.

De Polen kun je het ook niet helemaal aanrekenen dat zij door het verhogen van hun importheffingen en het traag registreren van produkten, de winst zo hebben doen kelderen. Polen is een aardig gebied voor FDF, met leuke mogelijkheden, maar voor een wereldwijd opererend concern is het niet meer dan een van de vele landen waar men actief is.

De verlaging van de subsidie op export van produkten buiten de Europese Unie is evenmin een onverwachte tegenvaller. Brussel reageert met zijn subsidieverstrekking de laatste tijd enorm alert. Zodra de prijs buiten de EU aantrekt pakt de Europese Commissie de kraan vast.

En terecht, want het gaat om belastinggeld en daar moetje zuinig mee omspringen. Niet dat dat in Brussel altijd gebeurt, maar daar waar het kan doet men het wel. Dat was bekend, dat kon je vantevoren inschatten.

De val van de dollar is een ander verhaal. Die viel niet te voorzien. Een exporterende zuivelonderneming als FDF verliest dan al gauw miljoenen. Als er echter *f*25 miljoen aan de verkeerde kant van de streep terecht komt, is dat te veel eer voor de koers van de dollar. Een bijkomende factor is wel dat de winst die in de beide vestigingen in Djakarta wordt gemaakt wat moeilijk is over te hevelen naar ons land. Indonesië wil dat dat geld in eigen land blijft. Ook die handicap kan niet als grote boosdoener worden opgevoerd. Daar zijn constructies voor te bedenken.

Een groot deel van de problemen bij FDF is terug te voeren op de merkwaardige gang van zaken in de eigen Fries-Groningse -kaasdivisie. FDF besloot in het onbestorven verleden de kaasfabriek van Kolderveen te sluiten. Daar werd foliekaas gemaakt. Het concern heeft daar goede afzetmogelijkheden voor, maar moet die kaas nu voor een flinke prijs inkopen bij de concurrentie.

FDF besloot ook de fabriek in Oosterzee te sluiten. De apparatuur werd voor 'slitersprijs' verkocht aan een andere fabriek. De machines draaien daar nu als een lier. FDF koopt nu de kaas, die van die band komt, weer in. Daar hangt een prijskaartje aan. Van 'slitersprijs' is geen sprake.

Wat jammer nu voor de eigen economen die een week of zeven geleden nog betoogden dat de winst zo florissant zou worden. Wat jammer ook voor de puntjeslijpers van Rabo en Robeco die in maart nog voorspelden dat de winst van *f*40 miljoen in twee jaar naar *f*91 miljoen zou gaan. De boeren moesten maar zoveel mogelijk aandelen kopen. Sneu ook voor de beste jongetjes van de klas van de Fryslân Bank en van Van Lanschot. In april nog voorspeld dat de winst van FDF tegen het einde van de eeuwwisseling zou oplopen naar *f*100 miljoen. Tip van de bank voor de aandeelhouders: „Een degelijke belegging met toekomstmuziek, die op de middellange termijn tevens een aantrekkelijk dividendrendement biedt” .

De boeren die op 28 september de aandelen verkochten aan hun FDF-collega's voor *f*5 onder de nominale waarde leunen nu tevreden achterover. Ze zijn niet meer dan *f*75 waard. Er is één troost. Niets is zo veranderlijk als de zuivel. Het tij kan spoedig keren. Ook bij FDF waar men de zaak ondanks alles beter op de rails heeft dan een paar jaar geleden. Het is alleen jammer voor de mensen die in de fabrieken in eigen land werken. De vakbonden maken zich daar terecht ongerust over en hebben volgende week een gesprek met de directie.

Bij *Campina-Melkunie* wordt wat zenuwachtig met directieleden geschoven. Niet dat zoiets ongebruikelijk in de zuivel is, maar bij dit concern gaat het toch wel heel vreemd. Toen een paar jaar geleden Bernard Bijvoet werd aangetrokken was de algemene verwachting dat hij op den duur hoofddirecteur Wim Overmars zou opvolgen.

Nou nee, want in maart lijfde het bestuur Chris van den berg in. Hij werd als kroonprins binnengehaald. Hij kreeg een inlooptijd van een paar maanden, want niet elke directeur is zo maar in staat een zuivelonderneming met een coöperatieve structuur te leiden. Van den Berg ging deze week door de zijdeur af. Bijvoet wordt nu alsnog de baas bij *Campina-Melkunie* Zuiveldirecteuren hebben soms plotseling merkwaardige perspectieven.

Coberco zit al een tijdje in de hoek waar de klappen vallen. Een kat in het nauw, enzovoorts... Terwijl het Europese Hof van Justitie zich nog buigt over de status van het uittreegeld - boeren moeten dat betalen als zij de coöperatie de rug toekeren - schaft Coberco dat plotseling af. Wacht

nu maar even op die uitspraak, denk je dan. De druk van de leden is kennelijk te zwaar geweest. Je geeft als bestuur al gauw meer toe dan je lief is, wanneer je positie niet al te sterk is.

Mest is langzamerhand last voor zowel boer als politicus

(KAF EN KQREN WILLEM STEGENGA)

MEST IS NIET meer wat het is geweest. Van 'boerenwapen' is het boerenlast geworden. Ook de ministers zitten er mee in hun maag. Logisch, want ze hebben de problemen steeds voor zich uitgeschoven. Zodra er geen ontkomen meer aan is, wil iedereen direct een oplossing. Komt die in beeld, dan voelen velen zich plotsklaps genomen. Boeren verwijzen naar andere boosdoeners. De landbouwers zijn klein in aantal en koesteren derhalve de Calimero-doctrine. Automobilisten en vliegtuigpassagiers vormen enorme groepen. Daar blijft de regering wel van af.

Het merkwaardige van mest is, dat het pas een probleem werd toen er minder van kwam. In de jaren tachtig had Nederland 5.2 miljoen stuks rundvee en 14 miljoen varkens. Nu zijn er 500.000 runderen minder, maar is de narigheid veel groter.

Een jaar of elf geleden was het mestoverschot aanzienlijk groter. Het 'milieu' signaleerde dat, maar dat teken werd genegeerd. Op het ministerie van landbouw werd intern voorzichtig aan de bel getrokken: mest is een nulleuoprobleem. 'Wageningen' gaf dat ook aan, maar het probleem ontsteeg de oppervlakte niet. Het 'groene front' was sterk en had invloed in regeringskringen. De geur van mest werd niet als stank aangemerkt.

Pas in 1984 gebeurde er wat. Minister **Gerrit Braks** kwam met een interimwetje dat uitbreiding van de veestapel moest voorkomen. Wie echter al een vergunning had voor een grotere stal, mocht zijn gang gaan. Het wetje werd zo rooms geïntroduceerd, dat zelfs de paus ervan zou blozen. Op vrijdag 2 november werd het afgekondigd. De wet was meteen van kracht. Nou ja, meteen? Gemeentehuizen onder de rivieren bleven 'tot middernacht open om de inderhaast in elkaar geflanste bouwvergunningen te kunnen inschrijven. Van een stabilisering van de veestapel was geen sprake. De gevolgen waren te vergelijken met een geboortegolf na een stroomstoring.

De milieubeweging werd sterker. Van alle kanten werd Den Haag duidelijk gemaakt dat de leefomgeving onaanvaardbaar door de mest werd aangetast en dat er moest worden ingegrepen. De boeren spartelden tegen, zeiden dat de schade aan het milieu was gestoeld op aannames en dat de werkelijke ramp nooit in beeld kon worden gebracht. Zij baseerden zich op steeds veranderende inzichten en metingen. Toch kwamen er maatregelen.

Piet Bukman nam het roer van Braks over en kreeg **Hans Alders** op milieu aan zijn zijde. Samen paktten ze de boeren aan. Het uitrijden van mest werd aan data gebonden. Bovendien moest een deel van de stront door een injecteur onder de zode worden gestopt. Bij de loonbedrijven ging de vlag uit. Zij waren de enige die zo'n machine konden aanschaffen. Er zouden fabrieken komen die overtollige mest tot korrels verwerkten. Die korrels zouden worden geëxporteerd.

Bukman en Alders sloten een verdrag met het Landbouwschap. Elke boer moest een boekhouding bijhouden om aan te geven hoeveel mineralen er op zijn bedrijf werden aangevoerd en hoeveel daarvan werkelijk werden benut. Dan werd helder hoe groot het overschot zou zijn. Wie het teveel aan mest onbenut liet, kreeg een boete.

Opstand onder de boeren. Zij vonden dat hun voormannen te veel hadden weggeven. Marius Varkamp van het Landbouwschap kwam de boeren te hulp. Hij zei dat er in de uitwerking van het akkoord met de ministers veel meer stond dan was afgesproken. De ministers hebben „de kluit belazerd”, zei hij.

In die fase, nu bijna twee jaar geleden, deed het begrip 'verliesnorm' zijn intrede. Bukman en Alders gingen er van uit dat uiteindelijk alleen die hoeveelheid mest over het land zou mogen worden gebracht, die het gewas kon opnemen. Al het overige was verlies. Een beetje verlies werd gedoogd, maar het streven was gericht op evenwicht.

Bukman en Alders zetten in op een verliesnorm van 5 kilogram fosfaat per hectare. De boeren pikten dat niet. Er zouden 70.000 banen verloren gaan en duizenden boeren zouden het onderspit delven. Met name **de machtige Brabantse boerenbond (NCB)** zei dat de verliesnorm 60 kilogram moest worden. Dan pas kwam er rust aan het boerenfront.

Die rust is nooit gekomen. De ministers zelf zorgden ervoor dat de boeren geregeld munitie kregen om het beleid onder vuur te nemen. In februari vorig jaar moesten Bukman en Alders vaststellen dat hun plan het niet zou halen. Hun juristen zeiden dat een sluitende mineralenboekhouding nooit mogelijk zou zijn: fraudegevoelig als een EU-subsidie. Zij adviseerden hun bazen toch maar terug te vallen op het systeem dat op overtollige mest een forse boete moest komen, in de wandelgangen als 'wurgheffing' aangeduid.

Het geschil baarde een compromis. De mineralenboekhouding werd gedoogd en de wurgheffing werd ook in het wetsontwerp opgenomen. Het Landbouwschap reageerde opgelucht. Bukman en Alders verdwenen van het toneel.

Er kwam een nieuw kabinet met Jozias van Aartsen op landbouw en Margreeth de Boer op milieu.

Zij stuitten meteen op berekeningen van het CBS, het *Landbouw-Economisch Instituut* en het *Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne*. Die constateerden dat het mestoverschot veel kleiner was dan was aangenomen. In 1992 was het al mis gegaan. Er was toen geen 18,2 miljoen ton te veel, maar 14,8 miljoen ton. De fosfaatproductie bedroeg geen 240 miljoen kilogram, doch 221 miljoen kilogram.

Opnieuw munitie voor de boeren. Van Aartsen onderkende de onduidelijkheid. Hij laste een 'adviseerperiode' in om met De Boer te overleggen. Ze werden op de hielen gezeten door hun eigen partijen - VVD en PvdA - en door D66 om het probleem nu eindelijk eens op te lossen. Centraal stond toen de vraag, of de veestapel moest worden ingekrompen of niet. D66 en PvdA zeiden dat daaraan niet te ontkomen was, de VVD vond dat een stap te ver. De praktijk zal uitwijzen dat de veestapel wel degelijk zal verminderen. Toen - een jaar geleden - stond al vast, dat het verwerken van mest in fabrieken een lege dop was wegens geldgebrek. De materie bleek weerbarstig. De ministers kwamen er niet uit. Zij riepen de hulp in van Wim Kok en Hans Dijkstal. De mest was doorgedrongen tot het torenkamertje. Op 8 september van dit jaar - vele maanden later dan was voorzien - kwam er een kabinetsbesluit.

De verliesnormen - de hoeveelheid mineralen die meer wordt geproduceerd dan het gewas opneemt - moeten voor fosfaat in 1998 terug naar 40 kilogram en voor stikstof naar 300 kilogram per hectare. In 2000 volgt een reductie naar 35 kilogram fosfaat en naar 275 kilogram stikstof en in 2010 naar 20 kilogram fosfaat en naar 180 kilogram stikstof.

De boeren gaan tekeer tegen deze normen. Zij vinden dat er straks geen boer meer boer kan blijven en dat de bodemvruchtbaarheid drastisch wordt verschaald. De milieu-organisaties vinden dat de boeren lang niet streng genoeg worden aangepakt. Op 11 en 12 december komen de voorstellen in de Tweede Kamer. Tot dusver is alleen het kabinet tevreden met deze oplossing.

Friesland Dairy Foods verzeilt in ingewikkeld potje stratego

Tekst loopt niet goed

KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA

DE ZUIVELCOOPERATIE *Friesland Dairy Foods* is verzeild geraakt in een ingewikkeld potje stratego. De verhoudingen met de vakbonden zijn weer eens verziekt. Het personeel staat op scherp. Dat gaat ten koste van de sfeer en uiteindelijk van het rendement. Vorig jaar schreef de directie nog in haar jaarverslag dat “er op vele fronten op een verfrissende wijze inhoud wordt gegeven aan de ondernemingsdoelstellingen”. Dit jaar bleef dat achterwege.

In het grootste zuivelconcern van het Noorden is een paar jaar geleden flink het mes gezet. André Olijslager werd aangetrokken om de onderneming uit te rusten voor de toekomst. Hij nam ingrijpende maatregelen, die ten koste gingen van tal van banen. De zaak werd opgesplitst in betrekkelijk zelfstandig opererende bedrijfseenheden.

1Het instellen van bedrijfseenheden heeft tot verkokering geleid. De samenhang ontbreekt. Heel simpel: een afnemer vraagt een fikse hoeveelheid koffiemelk. De bedrijfseenheid die dat product maakt, is door de voorraad heen. Oproepkrachten worden van huis gehaald om koffiemelk te maken. Later blijkt bij een andere eenheid nog om partij te staan, uitzendkrachten worden een nieuwe doelgroep. Als je die nu voor het hoofd stoot, haal je ze straks, als ze een vaste baan hebben, als lid niet binnen. De directie maakte daar handig gebruik van.

De bonden heten het een tijdlang op zijn beloop. In hun achterhoofd speelde natuurlijk dat je als vakbond in de zuivel geen ledenwinst meer boekt. Het aantal leden wordt alleen maar kleiner, want de grote drie saneren voor het vaderland weg. **Uit.....die groot genoeg was geweest om de afnemer te bedienen. Het bureau Koers te Den Bosch werd ingehuurd om de zaak door te lichten.**

2Vandaar ook dat de bonden zich wierpen op de bezoldiging van die krachten. Een enkeling kon in de laagste loongroep worden geplaatst, maar het merendeel moest toch een trapje hoger worden ingeschaald. Schaal 1 komt nauwelijks nog voor in de zuivel.

De vakbonden besloten op hun manier te werk te gaan. Met de cao in de hand. De uitzendkrachten werden speerpunt. In de top werd het aantal echter nauwelijks bijgehouden. Dat gebeurde op het niveau van de bedrijfseenheid. Een duidelijk beeld kregen de bonden nauwelijks.

3De directie slaat nu terug. Ze wil dat er onder die schaal 1 een nulschaal komt voor de uitzendkrachten. Dan verdienen ze een pietsje meer dan het minimumloon. *Friesland Dairy Foods* staat in het Noorden al bekend als een van de beste betalers van uitzendkrachten, zei woordvoerder Peter den Oudsten onlangs. Die eer mag ook wel naar een ander. Dat is geen prestige-zaak.

3Geen wonder dat de cao-onderhandelingen thans muurvast zitten. Er komt wellicht nauwelijks loonsverhoging, hooguit een studie naar een groot samenvattend geheel. De directies roepen al een hele tijd van de daken dat de zuivel-cao zo riant is.

4Het blijft niet bij roepen. Zuivelaars hebben de laatste twee jaar hun loon al niet omhoog zien gaan. Ze zien om zich heen vreemde dingen gebeuren. De cultuur van de bedrijfseenheden heeft

er namelijk toe geleid dat de managers in hun poging om winst te behalen en om zelf te overleven - ook op dat niveau duurt geen enkele baan automatisch tot het pensioen - speuren naar gaten. Kostenbesparing staat soms nog hoger genoteerd dan winst maken. In de laatste paar jaar heeft de Nederlandse zuivel de personeelsuitgaven met 15 procent verminderd, aldus CNV'er Rindert Algra. Dat zie je in geen andere branche.

5Die bazen van de bedrijfseenheden moeten binnenkort hun plan voor de lange termijn bij Olijslager inleveren. Als je dan kunt zeggen dat je een deel van je mensen uit de zuivel-cao hebt getakeld en hebt neergelaten in de goedkopere cao van bijvoorbeeld het kaaspakhuispersoneel, dan valt daar goede sier mee te maken. Je moet je dan niet verwonderen dat de motivatie bij de mensen wegvloeit. Dat kost ook een poepje, maar daar hoeft je in het plaatje-voor-de-toekomst geen rekening mee te houden. Een kwestie van latere zorg.

6Het kort geding dat de Voedingsbond FNV deze week tegen de directie heeft aangespannen over het te hoge tal uitzendkrachten, is dan ook geen incident. Het past in het lange-termijn-beleid, zij het van de vakbeweging. Immers nog altijd hangt er de oekaze van Olijslager boven de onderneming, dat in de eerst komende jaren nog veel meer banen moeten verdwijnen en dat er kritisch zal worden gekeken naar verliesgevende onderdelen. De vakbeweging heeft al vast een signaal afgegeven, of het geding nu wordt gewonnen of niet.

Harm Schelhaas heeft bij zijn afscheid van het **Produktschap** voor Zuivel de branche een veer in de broek gestoken. „Wij hebben de sterkste zuivelondernemingen ter wereld en ook de beste managers van de wereld.” Feit is dat met name de grote coöperaties *Friesland Dairy Foods*, *Coberco* en *Campina-Melkunie* nog steeds flinke problemen kennen. Als Schelhaas gelijk heeft, is het met de zuivelconcerns elders slecht gesteld.

7En de boer, die de basis vormt van deze coöperatie, hij ploegt voort. Dit jaar en volgend jaar heeft hij een garandeerde melkprijs, die het gemiddelde vormt van de hoogst uitbetalende fabrieken. Zij het dat de kleintjes niet worden meegeteld, als ze hoog op de ranglijst staan. Ook een kwestie van kostenbesparing.

Hij heeft, zelfs al lid van ledenraad, niet eens bericht gehad dat er weer een directeur is uitgevloegen. Dat krijg je, als je een coöperatie 'vervennootschap'. Korte lijnen, slagvaardig beleid, weet je wel. „Der komme aloan mear direkteuren, dy't molke as grúnstof beskóge", klaagde deze week een boer van het zuivelconcern.

Leeuwarder Courant 1996-08-14

Frico Melkproducten van Fries speerpunt tot afdankertje

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

LEEWARDEN - Het afstoten van de fabriek voor dagverse melkproducten in Groningen markeert het einde van een tijdperk. Frico, onder welke merknaam melk, yoghurt en via de consument bereikt, was lange tijd het vlaggeschip van agrarisch Friesland. De voorgenomen verkoop aan concurrent *Coberco* markeert de ondergang van wat eens de trots was van de Friese zuivel.

Ooit was de drinkmelk van Frico het speerpunt van de Friese zuivel, eigenlijk het eerste echte bindmiddel. Frico was een begrip, niet altijd in de meest gunstige zin bij de boeren, maar wel bij de consument. Wie in de jaren vijftig een flesje chocolademelk bestelde, zei: „Doch my mar in

fleske Frico”. Ook al wist je vantevoren dat je *Chocomel* kreeg, je vroeg ‘Frico’. Als de overname van deze tak van *Friesland Dairy Foods* slaagt, dan zal die naam allicht na verloop van tijd verdwijnen. Frico is, wat de melk betreft, geworden tot een afdankertje van de grote zuivelcoöperatie.

De Frico is voortgekomen uit de *Friesche Coöperatieve Zuivel Export Vereeniging*. De club werd op 12 januari 1898 opgericht en had tot doel de zuivelproducten van de aangesloten fabrieken te verkopen. Eerst waren dat Achlum, Akkrum, Bartlchiem, Dronrijp, Gytsjerk en Marssum. Later groeide dat aantal naar 52 zuivelcoöperaties. Toen was al voor de naam Frico gekozen.

Al die zuivelfabriekjes hadden hun eigen melkinrichting. Dat wil zeggen: ze produceerden naast boter en kaas drinkmelk, karnemelk en 'supengroattenbrij'. Die producten kwamen in bussen en werden via de melktappers met de 'brijkarre' aan de vrouw gebracht.

Op een gegeven moment veranderde het afzetpatroon. De melkfles en het rekje deden hun intrede. Voor de kleine Friese fabrieken was het ondoenlijk om daar een eigen productielijn voor in te richten. De Frico besloot een centrale melkinrichting te bouwen. Een glorieus moment voor de exportvereniging. Niet alleen de melkinrichtingen bij de eigen deelgenoten verdwenen, ook die van de zogenaamde vrije fabrieken werden gesloten. De hele melk-, papen vlaproductie voor Friesland en wijde omgeving werd voortaan in één fabriek geconcentreerd.

Dat werd **Warga**. Niet omdat daar in het eind van de vorige eeuw de eerste Nederlandse zuivelcoöperatie was ontstaan, maar veeleer omdat de melk van de boeren uit de omgeving tbc.-vrij was. Men had daar de ziekte onder controle gekregen.

De fabriek in Wergea kreeg bovendien de 'vererende' opdracht voor de melk een prijs te realiseren die hoger was dan wanneer de deelgenoten er kaas van hadden gemaakt. Dat lukte. Wergea leverde dus een positieve bijdrage aan de melkprijs van de boeren. Productie van consumptiemelk was jarenlang een lucratieve bezigheid.

Aanvankelijk zette de *Frico* de melk af bij de Friese fabrieken, waar de melktappers dan vervolgens hun producten weer vandaan haalden.

Later volgde de rechtstreekse levering aan de melktappers, die ondertussen melkboeren waren geworden en in een nog later stadium melkmannen, om vervolgens als SRV'ers door het leven te gaan.

Wergea bleef de melkfles lang trouw en de melkboeren eveneens. Tot het moment dat melk ook haar intrede deed in de supermarkten. Eerst werd die boot afgehouden, maar uiteindelijk veranderde de Frico ook haar strategie en werd melk in pakken in het assortiment opgenomen.

In 1982 ging de Frico een fusie aan met de Drents-Groningse coöperatie Domo. Dat concern beschikte ook over een melkinrichting en wel in Groningen. Wergea en Groningen bleven vooralsnog naast elkaar bestaan. Dat bleef ook het geval, toen Frico-Domo in 1990 fuseerde met de Coöperatieve Condensfabriek Friesland in Leeuwarden.

Een paar jaar geleden trad er een drastische wijziging op. Mede door het wegvallen van de minimumprijs (eind 1994) voor drinkmelk waren beide bedrijven veel meer dan voorheen overgeleverd aan het vrije spel van de marktkrachten. Vooral buitenlandse ondernemingen begonnen de consumptiemelkmarkt met goedkope aanbiedingen te bestoken. Het resultaat vervalslechterde. De directie besloot Wergea in 1994 te sluiten en de productie te concentreren in Groningen, waar voor f25 miljoen geïnvesteerd zou worden.

Na het eerste jaar werd al een deel van productie aan derden uitbesteed. De flessen vla waren sindsdien niet meer echt van Frico. Desondanks daalde het resultaat verder en bleven de vooruitzichten somber. De Frico had zich al wat teruggetrokken uit de consumptiemelk. In 1990 werd 14,7 procent van de melk bestemd voor dat doel, in 1995 was dat nog slechts 8 procent. Het oordeel van de directie over dat jaar was vernietigend: „Zowel volumes als marges stonden onder zware druk als gevolg van de concurrentie op de Nederlandse markt voor dagverse producten”.

Nadat vorig jaar de condensfabriek *De Ommelanden* in Groningen werd gesloten, wordt nu de melkinrichting afgestoten. *Friesland Dairy Foods* heeft zich daarmee uit ‘stad’ teruggetrokken. Met overnamekandidaat *Coberco* zijn eerder wel fusiebesprekingen gevoerd. Die liepen echter op niets uit.

Er werd toen bij gezegd dat er op deelterreinen mogelijk zou kunnen worden samengewerkt. Dat is nu aan de orde. De consument zal zich nauwelijks verbazen. Die zag in de winkel al geruime tijd dat melkproducten van *Coberco* aanzienlijk goedkoper werden aangeboden dan die van de Frico.

Leeuwarder Courant 1996-08-24

Boerenslimheid wordt zelfs de LTO wat te machtig

KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA

HOE DENKT de burger over de boer? Wat is de mening van de boer over zijn eigen image? Dat zijn de vragen die de *Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland* een bureautje heeft voorgelegd. Zoek dat nu eens uit, zo luidt de opdracht. Niet te duur, niet te omvangrijk, maar mooi genoeg om er straks de boer mee op te gaan. De antwoorden staan bij voorbaat vast. Op vraag 1: de burgers hebben met de boeren niet al te veel problemen. Op vraag 2: de boeren vinden dat hun imago voortdurend aan erosie onderhevig is.

Waarom dan nog zo'n onderzoek? Wel, de mestwetgeving nadert een concrete fase. Mochten de resultaten daarvan wat verkeerd uitpakken, mocht blijken dat de veehouders toch wat te veel fosfaat en stikstof gebruiken, dan is zo'n onderzoekje altijd leuk om achter de hand te hebben. Kun je zeggen dat de maatschappij-in-het-algemeen weinig moeite met de boeren heeft. Dat is dan net even iets anders dan de beweringen van de overheid dat de maatschappij de mestproblemen niet langer accepteert. Bij zo'n onderzoek is vaagheid troef, maar dat geldt eveneens voor het idee dat bij de overheid leeft.

Voorlopig hoeven de boeren zich geen zorgen te maken. Ze zullen de eerste confrontatie met het rijk over de mest met glans doorstaan. Ze zullen zelfs als overwinnaars tevoorschijn komen. Daarmee is wel de slag doch niet de oorlog gewonnen. Die wordt er alleen maar heftiger door. Dat is evenwel van latere zorg.

Het volgende staat te gebeuren. Boeren die anderhalve koe of meer per hectare hebben - in ambtelijke termen heet dat meer dan twee grootvee-eenheden - moeten met ingang van 1998 een mineralenboekhouding bijhouden. Dat geldt voor driekwart van de Friese melkveehouders. Zij moeten door middel van bonnetjes over de aankoop van krachtvoer, kunstmest, vee, hooi, bierbostel en pulp aantonen hoeveel fosfaat en stikstof er bij hen door de 'hikkedaam' binnenkomt. Hou het maar op krachtvoer en kunstmest, want dat is 90 procent van het totaal.

Zij moeten ook aangeven hoeveel melk, koeien (vlees dus), eventueel hooi en maïs hun erf verlaat. Op die manier kan de boekhouder aangeven hoe groot de in- en de uitstroom van de mineralen is geweest. Wat er uit gaat, wordt afgetrokken van wat er binnenkomt en het saldo wordt de verliesnorm genoemd. Dat wil zeggen: er blijven fosfaat en stikstof achter op het bedrijf, die niet direct in melk en vlees worden omgezet.

De boeren hebben dat verlies nodig om de vruchtbaarheid van hun bodem op peil te houden. Het rijk zegt dat er te veel mineralen achterblijven, waardoor het milieu onaanvaardbaar wordt aangetaast. Er mag wel wat achterblijven, maar het moet niet te gek zijn.

Den Haag heeft daar normen voor gesteld. In 1998, als de boekhouding van kracht is, mag er per hectare 40 kilogram fosfaat per bunder achterblijven en 300 kilogram stikstof. In 2010 moet dat verlies tot respectievelijk 20 en 180 kilogram zijn teruggebracht.

Onaanvaardbaar, zeggen de boerenorganisaties. Dat tast de vruchtbaarheid van de bodem en dus de voedingswaarde van het gras veel te veel aan. Het gevolg is volgens hen een flinke deuk in het inkomen. Het Proefstation voor de Rundveehouderij in Lelystad heeft uitgerekend dat het kan neerkomen op een dip in de financiële opbrengsten van f700 per hectare. LTO-Nederland vindt de normen voor 1998 al veel te zwaar, laat staan die voor 2010.

Nou, met die normen van 1998 zal het wel wat meevallen. De Fries-Flevolandse Land- en Tuinbouw Organisatie heeft haar boeren aangeraden voor dat jaar wat overtollig vee af te stoten. Als de mogelijkheid zich voordoet, zouden ze er ook wat land bij kunnen pachten. Pleeg desnoods eens overleg met Staatsbosbeheer of It Fryke Gea om van die organisaties land voor de lange termijn te pachten. Dan is er allicht een kans dat je onder die twee grootvee-eenheden per hectare uitkomt.

De boer hoeft dan voornamelijk geen mineralenboekhouding bij te houden. Hij kan er mee wachten tot het jaar 2000, want dan wordt die administratie voor iedereen verplicht. Wel een jaar overigens dat de normen strenger zullen zijn dan voor 1998, want om de twee jaar komt er een schepje bovenop.

Een flink aantal boeren zal in 1998 evenwel niet onder de boekhouding uitkomen. Zij hoeven in het jaar daarop, als de overheid de rekening van te veel fosfaat- en stikstofverlies, evenwel niks te vrezen.

Simpel zat, in december van 1997 koopt de boer een voorraadje kunstmest en krachtvoer. Flink 'boppe sèd'. Die aankoop hoeft hij niet te verantwoorden in de mineralenboekhouding van 1998, want die is niet in dat jaar aangeschaft. En telt dus niet mee. Hij 'mineraalt' in 1998 net als in de jaren daarvoor, maar een heffing blijft achterwege.

In 1998 zijn er verkiezingen voor de Tweede Kamer. Onzeker is derhalve of Jozias van Aartsen in 1999, als er over de mest moet worden afgerekend, nog aan het bewind is. Neem aan van wel, dan zal hij dan zeggen: "Zie je wel, de normen die ik heb gesteld met mijn collega Margreeth de Boer zijn gemakkelijk te halen. Waar onaanvaardbaar? Niks onaanvaardbaar!".

Rust derhalve aan het front. Nou ja, rust? De truc van de vroege aankoop van voer en kunstmest kun je een jaar uithalen, daarna is het natuurlijk gebeurd met de koopman. Dan blijkt dat de hond zich in zijn eigen staart heeft gebeten. In 1999 zal de LTO echter even met de mond vol tanden staan. Altijd dat de normen te zwaar zijn en dan blijkt dat er geen overschrijding heeft plaatsgevonden.

Hoe leg je dat de politiek uit? Hoe verdedig je dan je boeren/ moet je zeggen dat je een trucje hebben uitgehaald? Dat wordt natuurlijk een pijnlijk verhaal. Het wordt ook moeilijk om vol te

houden dat de normen voor de jaren daaropvolgend veel te streng zijn. De LTO geeft volmondig toe daar nog geen oplossing voor te hebben gevonden. Van Aartsen, zou hij dan nog minister is, zal de boerenvoormannen glimlachend ontvangen.

Boeren zijn leep, zo leep, dat zelfs hun eigen organisatie er af en toe mee aan is. Tast dan hun imago aan? Welnee, de burger heeft daar alle begrip voor en zal hooguit wat afgunstig zijn.

Leeuwarder Courant 1996-09-28

Grote drie zuivelconcerns willen de markt verkavelen

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE DRIE GROTE zuivelondernemingen zijn aan het schuiven en proberen wat uit elkaars vaarwater te blijven. Dat lukt natuurlijk niet helemaal. Er zullen altijd raakvlakken en elkaar overlappende gebieden blijven, kortom sectoren waar de concurrentie welig tiert.

Coberco in Zutphen richt zich op de binnenlandse markt en op Duitsland. *Campina-Melkunie* in Zaltbommel zoekt het heil in eigen land, België en Duitsland met een knipoog naar Groot-Brittannië.

Friesland Dairy Foods in Leeuwarden zit ook in eigen land en de naaste omgeving, maar is daarnaast steeds meer actief in verre oorden als China, Zuidoost-Azië en Zuid-Amerika. Dat zijn thans stabiele landen met een groeiende economie. Dankzij de inbreng van de voormalige CCFriesland heeft FDF ervaring in Verwegistan.

Dat het *Friesland Foods* ernst is met de uitbreiding van het concern in handen buiten de Europese Unie blijkt uit de plannen voor de bouw van een fabriek in China en de start van vestigingen in Vietnam, Peru en Polen. In het bedrijf circuleert nog een lijstje met acht fabrieken waarmee wordt overlegd over overname of over een vorm van samenwerking. Zuid-Amerika heeft op dit moment prioriteit.

Het is natuurlijk een prima zaak dat de grote drie zuivelondernemingen zijn begonnen aan deze lichte vorm van ruilverkaveling. De hevige onderlinge concurrentie heeft de boer al genoeg geld gekost. De zuivelmarkt is verre van rooskleurig. Samenwerking komt dan gemakkelijker tot stand dan wanneer het tij meezit.

Het blijft merkwaardig dat de zuivelindustrie het zo ver heeft laten komen dat de boeren centen per kilogram melk en dus duizenden guldens per jaar minder ontvangen. Ooit heeft de zuivelindustrie gezegd de bulkproducten af te zweren en zich te willen toeleggen op producten met meer toegevoegde waarde.

De Nederlandse zuivel, door velen nog altijd gekwalificeerd als de beste ter wereld, zou producent van specialiteiten worden. Daar lag de winst. De boer heeft er nog weinig van gemerkt op zijn melkafrekening. De vaderlandse zuivel danst nog steeds lustig mee op de golven van de grote ontwikkelingen en ontkomt, ondanks de weidse bespiegelingen over markt en consument, niet aan de betrekkelijke malaise die de branche nu kenmerkt.

Friesland Dairy Foods heeft een voorsprong op de beide andere giganten. Deze semicoöperatie heeft drastisch gesaneerd en kennelijk op zo'n aantrekkelijke wijze dat de vakbonden zouden

willen dat de beide andere concerns een identieke bescherming voor hun overtollig personeel hadden opgehoest.

De Voedingsbond FNV voorziet voor *Campina-Melkunie* een 'hete herfst'. Het CNV wil de 75 mensen, die bij de FDF-vestiging in Groningen door de overname van Coberco overbodig worden, laten vallen onder de Leeuwarder voorwaarden opdat ze niet worden overgeleverd aan het vangnet-vol-gaten van Zutphen.

Campina en *Coberco* blijven met hun strategie dicht bij huis. Voor de boer heeft dat tot voordeel dat hij beter in de gaten heeft wat er gebeurt. Dat zou lastig kunnen zijn wanneer er wat mis gaat. Met dat probleem valt te leven. De boeren van deze beide ondernemingen zijn doorgaans gemakkelijk van aard. De competitie met de vrije fabrieken, zoals die in het Noorden heerst, ontbreekt daar vrijwel. Ook dat scheelt.

Friesland Dairy Foods boert in eigen hand nog niet geweldig. De winst moet uit het buitenland komen. In 1990 realiseerde het bedrijf in eigen land nog een omzet van 35,8 procent van het totaal, vorig jaar was dat nog maar 29 procent. In 1990 werd 33,3 procent van de omzet behaald buiten Europa, vorig jaar was dat 42 procent.

Hoe meer het accent op landen buiten Europa wordt gelegd, des te minder grip heeft de boer op de zaak. Hij kent de markt in eigen land en in de Europese Unie, daarbuiten mist hij de controle. Bijsturen door boeren van een bedrijf met een omzet van f 4,2 miljard is overigens sowieso al bijna onmogelijk.

De landen waarin FDF opereert horen tot de economische groeiers in de wereld. Daar kan een aardige winst worden behaald. CCFriesland, de voorloper van FDF, die die markten heeft ontgonnen, heeft daar jarenlang goed geboerd. In 1987 werd er echter een verlies geleden van f 42 miljoen. De boeren van alle Friese coöperaties moesten dat bijpassen. Het heugt hun nog als de dag van gisteren..

FDF haalde in 1994 een goed resultaat, dankzij het buitenland. De winst was toen f 40 miljoen. Voor 1995 werd hetzelfde of zelfs een iets hoger resultaat verwacht. Binnen een paar weken moesten de verwachtingen drastisch worden bijgesteld. Er bleef slechts f 17 miljoen schoon over.

Een duidelijke verklaring werd niet gegeven, maar feit was dat het buitenland de schuld kreeg. De kosten voor het ontwikkelen van nieuwe markten vielen tegen en de grondstofprijzen op de wereldmarkt stegen, kennelijk onverwacht.

Wie zich terugtrekt uit eigen land, is verrekt afhankelijk van wat er elders in de wereld gebeurt. Dat houdt in dat FDF nog meer dan voorheen is overgeleverd aan de politieke grillen van buitenlandse regimens. De ene keer is het kassa, de andere keer niet.

Het concern is er in het verleden nooit in geslaagd de melk van eigen boeren tot de hoogst mogelijke waarde te brengen. De langhoudbare producten moeten daar verandering in brengen. Tetra Pack, de fabrikant van de melkpakken, heeft aangegeven dat er in Europa een verschuiving aan de gang is. Dagverse producten verliezen terrein, langhoudbare zijn aan de winnende hand. De laatste twintigjaar is de consumptie van langhoudbaar in Frankrijk gegroeid van 15 naar 56 procent en in Nederland van 3 naar 15 procent. Dat alles ten koste van dagvers. Ach, er zullen ook wel rapportjes kunnen worden gemaakt van de groei van dagverse producten. Zie de opmars in de schappen van boerenzuivel. FDF heeft dit jaar wel meer voor de kaas gebeurd dan in andere jaren.

Wellicht een teken van herstel, maar nog altijd te weinig voor het uitsteken van de vlag. Jammer, want als je met de melk van je eigen boeren een leuke winst weet te maken, leg je een stevige basis onder je resultaat. Die pakt een politiek bewind elders je niet meer af. Eén troost: de anders twee hebben daar ook de grootste moeite mee.

1997

Leeuwarder Courant 1997-02-01

PvdA heeft zelf het actiemodel voor boeren ontworpen

KAF EN KOREN

HET IS OPMERKELIJK dat juist de Partij van de Arbeid zich verbaast over boeren die de mestboekhouding willen boycotten. Het staat natuurlijk een iegelijk vrij mensen die democratisch genomen besluiten willen dwarsbomen te veroordelen, maar net niet de PvdA. De sociaaldemocraten willen als uiterste consequentie de bedrijven sluiten van die boeren die aan de boycot meedoen. Een merkwaardig standpunt van een partij die zelf niet vies is van burgerlijke ongehoorzaamheid.

Zo lang is het nog niet geleden dat vooraanstaande sociaaldemocraten de partij vaarwel zegden toen die aanspoorde tot harde acties. De partij trok zich daar niets van aan en ging op de ingeslagen weg voort. Klaas Dankert, nu burgemeester van Het Bildt - veel actievoerders komen leuk terecht - trok letterlijk aan de noodrem van de trein naar Stavoren, omdat dat de PvdA destijds goed uitkwam. Toen een klein deel van de burgers weigerde de stroomrekening van het PEB volledig te voldoen, omdat er geld van die bijdrage werd doorgesluisd naar de snelle kweekreactor van Kalkar, had die actie de volledige instemming van het gewest Friesland van die partij. Kees Zijlstra uit Sneek, toch niet de eerste de beste PvdA'er, wilde de toegang naar de vliegbasis Leeuwarden blokkeren wanneer daar kruisraketten zouden worden geplaatst.

Van Kalkar is niks terechtgekomen, de vliegbasis heeft geen kruisraketten gekregen. De acties hadden dus succes. Daarom is het in hoge mate hypocriet nu de boeren te veroordelen. De PvdA heeft boter op haar hoofd.

De boycot van de mestboekhouding komt voor de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland als een geschenk uit de hemel. De LTO was niet voor de actie. Toen er nieuwe bestuursleden moesten worden gekozen, stemden de leden in meerderheid op die kandidaten die wél voor die actie waren: Jan Cees Vogelaar en Wien van den Brink. Zij kwamen op hoge posten, want voorzitter van een sector - in dit geval veehouderij en varkenshouderij - is een functie met aanzien. De gevolgen waren duidelijk: de LTO moest om, anders zouden de pas verkozen bestuurders hun biezen pakken, verder gaan in alternatieve bonden en een deel van de aanhang opslokken. De LTO ging om, zij het niet van harte.

Voor de Noordelijke Land- en Tuinbouw Organisatie (Groningen en Drenthe) bleef grote moeite houden met de boycot. De democratie vergt in dat geval een uitspraak van de leden. De NLTO schreef dan ook twee vergaderingen uit om na te gaan of de leden er net zo over dachten als het bestuur. Aangezien er louter voorstanders van de boycot op kwamen dagen, kon de NLTO niet anders dan voor zijn. De meerderheid bleef thuis.

De PvdA zal daar iets van herkenning in vinden. Op exact dezelfde manier is destijds in de Amsterdamse Oosterparkwijk Nieuw Links ontstaan. Even met alle gelijkgezinden naar de vergadering en de koers naar je hand zetten. En kijk wat er van die Nieuw Linkers is geworden: burgemeester van Rotterdam, commissaris der koningin in Flevoland. Niet te beroerd om zich ook nog een koninklijke onderscheiding op te laten spelden. De PvdA heeft de boeren een pasklaar model nagelaten. Dat wordt nu zorgvuldig gekopieerd door Van den Brink c.s. De LTO veinst eensgezindheid. Minister Jozias van Aartsen weet wel beter. Op de Grune Woche in Ber-

lijn liet hij al fijntjes weten benieuwd te zijn hoe de verschillen in de LTO zich straks zullen manifesteren.

Dat wordt in het overleg met de minister nog even een netelig punt. Van Aartsen prikt natuurlijk meteen door verhalen heen die wat al te veel het schouderaan-schouder-staan prediken. Daar staat tegenover dat de boycot-actie in de loop van de tijd inhoudelijk body heeft gekregen. De boeren hebben de tijd gehad zich in te dekken.

Van den Brink voorspelde in Leeuwarden dat er iets uit de bus zou komen dat lijkt op een compromis. De politiek zal wat krijgen, de boeren moeten ook het gevoel hebben dat ze niet voor niks te hoop zijn gelopen. Den Haag vluchtte in voorkomende gevallen veelal in het instellen van een commissie van wijze mannen die over enkele tientallen miljoenen guldens mocht beschikken om brandjes te blussen.

Het is onwaarschijnlijk dat het daar nu ook op zal uitdraaien. Van Aartsen wil aan het einde van de huidige kabinetsperiode - 1998 - het mestprobleem hebben opgelost. Een commissie zal allicht langer werk hebben. Dus zal er worden gedokterd aan de hardheid van de normen en de daaraan verbonden heffingen.

Actie loont, zei Jan Cees Vogelaar in Leeuwarden. Kijk maar naar de divan-melkers die het leasen van quota overeind hebben weten te houden. Actie loont ook, als je kijkt naar zijn eigen flitsende loopbaan in de LTO: van actievoerder naar bestuurder.

Actievoerders boeken doorgaans sneller succes dan bestuurders. Vogelaar en Van den Brink staan nu voor de taak resultaat te bereiken. Ze nemen wat wisselgeld mee: iedere boer aan de mineralenboekhouding. "Voor rommelaars is de zaak afgetimmerd", aldus Van den Brink. Al met al een redelijke portie argumenten. Moet natuurlijk nog wel die AID'er weer op het erf durven komen.

De boeren wachten in spanning af. Ze houden enige reserve. Van den Brink en Vogelaar kwamen een half uur te laat op de bijeenkomst in Leeuwarden. Een beproefde methode: de zaal laten wachten en dan met applaus achter de tafel plaatsnemen. Dat applaus nu bleef uit, want Friese boeren zijn wel zo nuchter dat ze de handen niet op elkaar brengen eer er succes is geboekt. Geen euforie over lege doppen, laat staan over gezwollen actietaal.

Ze boden hun solidariteit aan. De eerste winst voor Vogelaar en Van den Brink. Die kunnen niet anders dan met iets uit Den Haag terugkomen, anders hebben ze hun eigen hand overspeeld.

Leeuwarder Courant 1997-04-26

Zuivelindustrie krijgt te maken met personeelsproblemen

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE ZUIVELINDUSTRIE zit in de problemen. De melkprijs is weer lager, het perspectief is verre van rooskleurig. Toch vragen de boeren hun directeuren een optimistisch verhaal te houden. Iets waar je wat aan hebt, opdat je toch na de fabrieksvergadering nog redelijk fleurig de sponde opzoekt. Welaan, dacht de redacteur van *Coberco Post*, ik gooi er een zonnige tekst tegenaan met als kop 'Aandacht gericht op de toekomst'. En voor die 'toekomst' zoek ik een lekkere vette letter uit. Aldus geschiedde.

Het is te hopen voor de boeren en voor het personeel dat alle aspecten worden meegenomen, als de toekomst weer eens op de agenda staat. Tot dusver zijn zuivelfabrieken niet veel verder gekomen dan saneren, of liever gezegd reorganiseren. Dat gaat nog even door.

Coberco is al bezig met het sluiten van een bedrijf in **Zwolle**. Straks komt de kaasopslag in **Meppel** aan de beurt. Eerst de kaas van alle fabrieken samenbrengen naar een centraal punt. nu bij die fabrieken opslagruimte bouwen en de centrale opslag weer ontmantelen. Zo blij je bezig.

Campina-Melkunie zal ook nog het een en ander doen. De productie van consumptiemelk en van kaas zit in een te ruim jasje. Ook daar gaan allicht nog een paar bedrijven dicht. Minder personeel en dus minder kosten, is het motto.

De vakbonden voorzien dat het aantal werknemers nog kleiner wordt. Tussen maart 1995 en september 1996 verdwenen er al 1615 banen. Op een totaal van 15.497 arbeidsplaatsen is dat in luttele tijd niet minder dan 10,4 procent.

De zuivelindustrie heeft straks te kampen met een verouderd personeelsbestand. Op dit moment is nota bene al 50,6 procent van het personeel ouder dan veertig jaar, 19,9 procent is zelfs ouder dan vijftig jaar. In het onbestorven verleden gingen reorganisaties vaak gepaard met een uitstoot van oudere werknemers. Ze konden gebruik maken van een seniorenregeling. Als ze 55 jaar of ouder waren, konden ze met een douceurtje van de baas vertrekken.

Minister Ad Melkert van sociale zaken heeft daar vorig jaar een stokje voor gestoken. Dat houdt in dat de oudere werknemers minstens tot hun 62ste in dienst moeten blijven. Aangezien aan het sluiten van fabrieken nog geen eind is gekomen, is het gevolg dat de instroom van jongere werknemers nog meer dan de laatste jaren zal stagneren. De bovenkant blijft aan en belemmert de aanvulling van anderen.

Er ontstaat derhalve een groot gat tussen oudere en jonge werknemers. Het middenkader, de redelijk ervaren werknemer in de bloei van zijn leven, is straks niet meer aanwezig.

Syds Kloosterman van het CNV voorziet dat er over niet al te lange tijd voor duur geld mensen van elders moeten worden aangetrokken om de tent draaiende te houden. Hij bespeurt nog weinig gedrevenheid bij de directies om aandacht aan dat punt te besteden.

Die directies moeten twee zaken klaren. In de eerste plaats zullen de oudere werknemers, willen zij op niveau kunnen blijven functioneren, extra scholing moeten ondergaan. Een moeilijke operatie. De noodzaak om er nog wat bij te leren leidt bij mensen boven de vijftig niet tot golven van enthousiasme.

In de tweede plaats verdwijnt er met het vertrek van oudere werknemers kennis, want voor hen komt er niemand in de plaats. Kennis is de basis voor kwaliteit. En juist die kwaliteit wordt in de nabije toekomst een steeds groter speerpunt van de zuivelindustrie.

De vakbonden hebben deze ontwikkelingen al een paar keer op het bordje bij de directies gelegd. Niet dat die daar geen oren naar hadden, maar tussen begrijpend knikken en daadwerkelijk optreden ligt nog een flink terrein braak. Kloosterman: „Se binne der noch net serius mei oan 'e gong.”

Bij de volgende cao-onderhandelingen zal dan ook een adequaat ouderen-beleid een indringend punt van bespreking worden. Bovendien zal de instroom van jongeren aller aandacht voor zich opeisen. Opbouwen in plaats van afbreken. De vakbonden zijn druk doende het probleem helder te maken. „Der moet wat barre, dat sjocht in elk.”

Dat de directies nog steeds het spoor van reorganisatie niet hebben verlaten, blijkt onder andere uit de samenstelling van het personeelsbestand. Niet minder dan 11.8 procent van de arbeidsplaatsen wordt ingenomen door uitzendkrachten. Daar is bewust naar gestreefd. Die mensen kunnen straks gemakkelijk de deur uit worden gewerkt, als er weer een fabriek dicht gaat. Dan hoeven er formeel geen gedwongen ontslagen te vallen.

Overigens verleggen de uitzendbureaus hun koers al een beetje. De arbeidsmarkt wordt krapper. Het wordt een beetje moeilijker om de juiste man of vrouw voor de juiste baan te vinden. Het uitzendwezen schermt nu met detachingscontracten. De banenzoekers kunnen in bepaalde gevallen een dienstverband voor twee jaar bij zo'n bureau krijgen. Allemaal leuk en aardig, maar over de periode daarna bestaat voor hen geen enkele zekerheid.

Feit blijft dat de zuivelindustrie straks met de gebakken peren zit. De signalen zijn nu al zichten voelbaar. Door de reorganisaties is de werkdruk vergroot. Minder mensen moeten meer doen en bovendien dikwijls onder slechtere omstandigheden. Immers in een toenemend aantal gevallen worden plannen gesmeed om fabrieken volcontinu te laten draaien. Het zijn net de oudere werknemers die daar de grootste moeite mee hebben. Vooralsnog wordt echter 'de aandacht gericht op de toekomst', zij het op een andere toekomst.

Leeuwarder Courant 1997-08-09

Ook MAP Rundvee

Nederlandse melkveehouderij staat aan de top, de rest niet

KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA

ONDANKS de hoge bevolkingsdichtheid en de daaruit voortvloeiende geringe oppervlakte cultuurgrond heeft de Nederlandse land- en tuinbouw in de Europese Gemeenschap een sterke positie, tot voor kort zelfs de allersterkste. Van koploper zijn de boeren en tuinders echter teruggeval- len tot lid van de kopgroep, aldus een studie van het *Landbouw-Economisch Instituut*.

Deel twee: de veeteelt.

Wij zijn een land van koeien. Van hele beste koeien, zelfs. In geen land ter wereld is de genetische vooruitgang de laatste jaren zo groot geweest als bij ons. De rundveesyndicaten, inmiddels samengesmeed tot *Holland Genetics*, hebben daar een werkzaam aandeel in gehad en een leidende rol in gespeeld.

Nederland beschikt over een puike veestapel.

De melkveehouderij zit royaal boven het Europese gemiddelde. Ons aandeel in het Europees agrarisch totaal is 7.9 procent, het aandeel van de melkkoeien zit op 11 procent. Veehouders in Denemarken, Nedersaksen en in West-Engeland klimmen omhoog. Zij doen dat met royale steun van de overheid: f 13.100 per bedrijf. Hun Nederlandse collega's moeten het stellen met f 3100.

In de Europese Unie werd in 1993 op een miljoen bedrijven gemolken. Acht jaar eerder waren dat er nog 1,6 miljoen. De sanering is derhalve snel gegaan. Bij ons is het aantal bedrijven in die tijd verminderd van 58.000 naar 43.000. Vorig jaar waren er nog maar 36.258 over. Verhou-

dingsgewijs is die teruggang bij ons nog vrij gematigd gegaan. In Duitsland en vooral in Spanje en Frankrijk lag het tempo aanmerkelijk hoger.

De boeren in Groot-Brittannië hadden in 1993 de meeste koeien per bedrijf: 69 stuks. Nederland volgde met 42, daarna kwam Denemarken met 40 stuks. Duitsland zat met 23 koeien maar net boven het EU-moyenne van 20. Van de totale hoeveelheid melk in de EU (107 miljard kilogram) kwam 58 procent van sterk gespecialiseerde bedrijven. In ons land was dat percentage maar liefst ruim 75. Nederland had na westelijk Engeland het grootste quotum per boer: 372.000 kilogram.

Van alle koeien in de EU geven de Nederlandse de meeste melk. In 1993 was dat 6869 kilogram. Denemarken (6287 kilogram), Bretagne en Nedersaksen zaten ook boven de 6000 kilogram. Dit jaar gaat in Nederland de productie van de koeien zelfs tot boven de 8000 kilogram, aldus Henk van der Zwaag, directeur van het *Fries Rundvee Syndicaat*.

Het gaat er natuurlijk om wat een boer voor een liter melk beurt. Op dat terrein staat ons land niet aan de kop. De 74,26 cent per kilogram in 1993 was aardig, maar de boeren in Denemarken beurden toen 75,90 cent en die in Lombardije zelfs 83,20 cent.

Aanmerkelijk minder sterk is de positie als het om rundvlees gaat. Het LEI ziet ook weinig verbetering in de nabije toekomst. De kosten voor de milieuwetgeving spelen daarbij een rol van betekenis. Tekenend is de zin: „De te verwachten verdere teruggang van de rentabiliteit zal op den duur tot gedwongen bedrijfsbeëindiging leiden.”

Ook in deze bedrijfstak speelt het verschil in subsidies een grote rol. De Nederlandse stierenmester ontving in 1993 in doorsnee f 7200. Zijn Ierse collega toucheerde f 7400, zijn Belgische streek f 15.100 op, zijn Noord-Ierse maar liefst f 18.000 en wat te denken van de mesters in de Franse Limousin: f 30.500. Brusselse steun wordt in sommige landen 'rynsk' aangevuld met donaties van de nationale en regionale overheid.

Leeuwarder Courant 1997-09-13

Coberco moet er wat voor over hebben om mee te mogen doen

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE ZUIVELFUSIE moet het succes van *Friesland Dairy Foods* compleet maken. Van zorgenkindje is het bedrijf opgestoten naar een toppositie. De noodzaak om te fuseren is in het Noorden al jaren aanwezig geweest. De grondleggers van het concern wilden dat ook graag, de adviseurs schreven het ook voor, alleen de zuivelreus uit Leeuwarden was nooit een lichtend voorbeeld. Nu is het tij gekeerd.

Bij de kaasfabrieken heerste al geruime tijd het idee dat hun pakket aan de magere kant was. De grote concerns hadden een veel groter assortiment. Ging het mis met de kaas, dan ging het voor de vrije fabrieken mis met de melkprijs. De grote coöperaties konden hun risico spreiden. Dat kwam alleen in de melkprijs niet tot uiting.

Eind jaren tachtig. De Frico was een paar jaar eerder gefuseerd met de *Domo* in Beilen. Er was een grote coöperatie ontstaan met kaas als hoofdproduct en een redelijk scala aan andere verworvenheden. De onderlinge verhoudingen in de coöperatie waren slecht: Friesland tegen de rest en vooral omgekeerd.

Er schaarde zich een heel wassende groep chirurgen rond het bed van de patiënt. Horinga en De Koning, Pieter Winsemius van Mc Kinsey, de Rijksuniversiteit Groningen, jonkheer Feyo Sickinge en noem maar op. Ze stelden de diagnose, schreven het medicijn voor, maar de injectiespuit werd niet gehanteerd. Uit die tijd dateert de zegswijze ‘as dokter komt, wurdt der altiten ien better fan’. Dokter dus.

In 1990 kwam dan eindelijk de lang verbeide fusie met *CCFriesland*, een bedrijf met de hele wereld als werkterrein. De oude directie en de oude besturen werden aan de kant geveegd, of kozen zelf voor aftreden. André Olijslager werd de nieuwe man, Arie Aalberts leidde het bestuur.

Er werd voortvarend gesneden in het personeelsbestand onder het mom van ‘huis op orde’. Nog waart het spook van het laten verdwijnen van 1200 arbeidsplaatsen door de bedrijven. Het personeel is door de jaren heen altijd de sigaar geweest. Vakbondsbestuurder Henk Gerber zei deze week niet voor niets dat hij, zijns ondanks, specialist is geworden in het begeleiden van leden met psychische problemen.

De keiharde zakelijkheid van de leiding heeft evenwel de boeren geen windeieren gelegd. *Friesland Dairy Foods* heeft over de afgelopen vijf jaar, volgens het Boerderij-onderzoek, een melkprijs uitbetaald die boven die van *Zuid Oost Hoek* en *Twee Provinciën* uit komt. *Friesland Dairy Foods*: 77,76 cent, ZOH: 77,26 cent en Twee Provinciën: 76.83 cent. Dat prijsleiderschap heeft ervoor gezorgd dat er met ontzag naar *Friesland Dairy Foods* wordt opgekeken en dat de kaasfabrieken nu niet langer aarzelen zich aan te sluiten.

De nieuwe coöperatie wil investeren in markten en vooral in merken. De grote kaasmerken zijn nu in handen van Baars en Westland. Beiden hebben nauwe banden met de fusiepartners. Derhalve ligt het voor de hand dat Olijslager c.s. straks poolshoogte nemen in Schoonrewoerd en Huizen. Anders komen straks de Nederlandse merkkazen uit Duitsland.

De fusie zal ongetwijfeld boeren kopschuw maken. Een aantal zal zijn heil elders zoeken. Dat wordt nu een probleem. Er blijft niet veel meer over. *Nestlé* wil geen nieuwe boeren aantrekken. Die fabriek stoot jaarlijks al melk af naar coöperatieve burens. Een aantal contracten loopt dit jaar af en *Nestlé* is niet van plan nieuwe af te sluiten. Alleen *De Kievit* in Meppel (gemiddelde melkprijs over de laatste vijf jaar 77,08 cent) heeft nog ruimte voor pakweg 120 miljoen kilogram. Die hoeveelheid wordt nu bijgekocht en kan dus ook van eigen boeren komen.

Coberco is een verhaal apart. Die coöperatie heeft door de jaren heen geen wervende melkprijs uitbetaald. Ook voor *Coberco* geldt FDF als voorbeeld. Het Friese concern heeft een grote reorganisatie achter de rug, *Coberco* zit er nog middenin. In het onbestorven verleden heeft *Coberco* wel vele stappen voorwaarts gezet, maar dat leidde niet tot iets leuks voor de boeren. Vorig jaar bleef Zutphen 1,42 cent per kilogram achter bij Leeuwarden.

Op voorhand was duidelijk dat, wanneer *Coberco* zich bij de andere drie zou aansluiten, André Olijslager de nieuwe onderneming zou leiden. De psychische problemen bij het personeel van *Coberco* zullen ongetwijfeld in aantal toenemen. Bij ZOH en Twee Provinciën vallen ook slachtoffers.

Coberco heeft al wat toegegeven door de leiding over te dragen. Nu moet nog worden bepaald waar het hoofdkantoor komt. Dat is een zaak met veel psychologische facetten, maar ook een

prestigezaak. Commissarissen der koningin en burgemeesters kloppen op de deur en boren fondsen aan. Bij ons is het het goedkoopst.

FDF heeft in Leeuwarden ruimte te over. Dat kan alleen op dit moment nog niet worden verkondigd. Dat zou niet handig zijn. De boeren van *Coberco* zouden argwanend worden. Wel steeds roepen om verandering, maar er zijn grenzen. Ook al gaat het niet om meer dan een kantoor van een man of vijftig. Dat aantal werkt op het hoofdkantoor van *Campina-Melkunie* in Zaltbommel.

Om de Drentse en Groninger boeren destijds bij de fusie van *Frico-Domo* met *CCFriesland* over de streep te trekken werd gezegd: het hoofdkantoor komt in Heerenveen. Niet in Leeuwarden. Die afstand was psychologisch te groot. Toen de fusie er was, werd, om kosten te besparen, toch voor Leeuwarden gekozen. Daar heeft geen haan meer naar gekraaid. Dus zal de keuze van de nieuwe coöperatie lang voortsudder en worden onderbroken door vage plaatsaanduidingen.

Een dipje in de melkprijs en kostenbesparing komt weer hoog in het vaandel te staan. Dus toch Leeuwarden. FDF-woordvoerder Peter den Oudsten, straks wethouder van die stad, mag de buit binnenhalen.

Dat is maar goed ook. Leeuwarden wil zich profileren als dé zuivelstad. De jongste tijd hebben te veel agrarisch getinte ondernemingen managers gekregen die geen binding meer hebben met de stad. Wat is overgebleven, wordt op afstand bestuurd. Doodzonde.

Meppel ligt centraal, maar dichtbij ontwikkelingsgebied

KAF EN KOREN

ALS JE TUSSEN Leeuwarden en Zutphen een plaats met een beetje omvang moet kiezen, kom je automatisch in Meppel uit. Dat kan niet missen. Het ligt net even centraler dan Zwolle. Dus dachten de constructeurs van de fusie van *Friesland Dairy Foods*, *Coberco*, *Twee Provinciën* en *Zuid Oost Hoek* tijdens een ochtendlijk treffen op het coöperatiecentrum in Oranjewoud 'wij zeggen dat het hoofdkantoor in Meppel komt'. Snel de knoop doorhakken, symptomatisch voor de manier waarop deze alliantie in de steigers wordt gezet.

Van een bewuste keuze is geen sprake. Het is gewoon een kwestie van even vlug een besluit nemen. 'Dan zijn wij af van allerlei speculaties en worden wij niet voortdurend uit de vergadering weggeroepen door lobbyisten, die zich sterk maken voor welk oord dan ook'.

Of Meppel het wordt, is nog steeds de vraag. In het officiële persbericht zeggen de vier dat ze 'van plan zijn het hoofdkantoor van de nieuwe zuivelonderneming in Meppel te vestigen'. Dat oogt definitief, maar is het nog net niet. Loek Hermans, die zich al voortvarend op acquisitiepad had begeven, heeft de moed al opgegeven. Als dat tactiek is, soit, maar anders is het slap. Er is nog hoop.

De plaats staat in het geheugen gegrift bij menig dienstplichtig militair uit het Noorden. 'Kenners wachten tot Meppel' was de slogan die hem al treinend werd toegeroepen. Hetzij gezegd, de Meppeler stationsrestaurantie verkocht de beste koffie aller stationsrestauranties.

Kwalijk is dat het hoofdkantoor op fietsafstand van Staphorst komt te staan. De zuivelreus kiest derhalve voor een plaats die midden in het nationale ontwikkelingsgebied van de melkveehouderij ligt. De boeren in Staphorst en omgeving melken voor een groot deel nog in bussen. Heel romantisch, maar ook zeer onhygiënisch.

Zondags mag daar uit godsdienstige overwegingen geen melk worden opgehaald. Dat heeft zo'n zijn gevolgen. In de afgelopen warme zomer moest de plaatselijke coöperatie op een maandagmorgen 437 bussen melk - pakweg 10.000 liter - terugsturen naar de boeren. De melk had de hitte van de zondag niet kunnen doorstaan en was zuur geworden.

Het valt nu al te voorspellen dat de melkveehouders uit de Meppeler contreien bij lange na niet zullen voldoen aan de normen die worden gesteld in het ambitieuze programma *Keten Kwaliteit Melk (KKM)*. In dat proces moeten de boeren aan tal van eisen voldoen om de melk zo rein mogelijk aan te leveren. Die rond Meppel zullen daar een hele hijs aan hebben, laat staan dat ze ooit op het vereiste niveau komen. Fabrieken met bussenboeren hebben altijd problemen met de kwaliteit.

Bovendien ligt Meppel in Drenthe. Juist in die provincie heeft *Friesland Dairy Foods* de grootste moeite om haar boeren van het nut van de fusie te overtuigen. Oude rotten in het vak als Machiel Sol roepen dat ze door FDF jarenlang op achterstand zijn gezet en door de anderen met de nek zijn aangekeken.

Nu hun fabriek beter uitbetaalt springen de boeren van de andere fabrieken schaamteloos op de pakjesdrager en willen, ze meeeten. Schande.

Als je als nieuwe zuivelreus met het gezicht naar de naaste omgeving, de ooster-, zuider-, noorder- en westerburen en vooral naar de wereld je ergens wilt settelen, dan ga je bij voorkeur niet in een 'verzuurd' gebied zitten. Dan kies je voor uitstraling, dan troon je je geachte clientèle mee naar een voorbeeldbedrijf in de buurt.

Jammer voor Meppel, maar zo'n voorbeeldbedrijf komt binnenkort in de buurt van Leeuwarden te staan. Bosma-Zathe verkast uit Selmien noordwaarts. Met steun van de overheid. Want, zo redeneren de boven ons gestelde organen, Friesland heeft het meeste melkquotum van alle provincies en de naam alleen al is het nationale symbool voor vee, melk en zuivel.

Zoiets kun je zelf bedenken, maar het is natuurlijk ook leuk als een ander dat zegt. Johannes Panmans bijvoorbeeld, voorzitter van Fries-Flevolandse Land- en Tuinbouw Organisatie, denkt er zo over. Hij zal een lichte actie voeren, zonder veel stennis.

Rendert Algra, onderhandelaar voor de Industrie- en Voedingsbond CNV bij de zuivelfusie, zit ook op die toer. Hij heeft zich doodgeërgerd aan het voornemen om voor Meppel te kiezen.

Akkoord, Algra is Fries kandidaat voor een kamerzetel voor het CDA. Zijn oprisping zal nu al snel worden uitgelegd als een praatje voor eigen parochie.

Wie in het onderhavige geval openlijk voor Leeuwarden pleit, pleit natuurlijk ook een beetje voor zichzelf.

Het is wat al te gemakkelijk uitsluitend daar het accent op te leggen. Algra vindt dat de nieuwe zuivelonderneming sowieso niet buiten de naam 'Friesland' kan, want die is wereldwijd bekend. Derhalve kan de hoofdzetel ook niet buiten die provincie staan, vindt hij.

En de Meppelers? In die plaats is een vestiging van Coberco, een kaasveredelingsbedrijf. Kazen worden daar verpakt en klaargemaakt voor export. De werknemers van dat Coberco-onderdeel vrezen met grote vreze dat hun stekkie zal worden weggesaneerd. In het Noorden zit het kaashart van de nieuwe zuivelreus en daar zal straks voor hen dan ook wel een plaatsje worden ingeruimd. Ook dat gegeven verzwakt de positie van Meppel.

Nu nog een naam. In deze krant is gesuggereerd om de nieuwe club FriCo te noemen. Dat is niet zo maar gebeurd. Een oud-medewerker van de reclameafdeling van de Frico heeft bij herhaling van het merkenbureau te horen gekregen dat die naam alleen al in de Verenigde Staten miljoenen waard is. De Amerikanen dragen als argument aan dat Frico in alle landen van de wereld, ook in Azië en Afrika, gemakkelijk is uit te spreken. Derhalve die miljoenen. De cc' als hoofdletter van en Coberco is er mooi in opgenomen.

Zuivelreus maakt slachtoffers, maar Bouter zit weer goed

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

HET ONTSTAAN van een zuivelreus (*Friesland Dairy Foods, Coberco. Twee Provinciën en Zuid Oost Hoek*) maakt iedereen, die er niet bij betrokken is, zenuwachtig. In de periferie wordt receptuur ontwikkeld voor een nieuwe strategie. Geen wonder, het hele zuiveltableau in ons land zal veranderen. Voor een enkeling betekent het een nieuwe uitdaging, doch velen tellen de dagen die ze in hun huidige functie nog kunnen slijten.

Fusies zijn niet in de laatste plaats afhankelijk van een paar mensen. *Campina-Melkunie* is buiten de boot gevallen. Het lijktje dat er lag - *ZOH* en *Campina* waren aandeelhouder van *Hyproca* in Assen - werd vorig jaar doorgesneden. In Zaltbommel wordt enigszins 'wrantelich' op de verrichtingen in het Noorden en Oosten gereageerd. *Campina*-voorzitter Jan Loonen zag het niet zitten dat zijn concern zou opgaan in een zuivelmammoet met André Olijslager als grote man. Het coöperatieve ideaal verliest het van aandeelhouders, zo luidt Loonens oordeel.

Dat beginsel, in het eind van de vorige eeuw in *Wergea* in de steigers gezet, krijgt inderdaad een andere invulling. Een klein groepje gekozenen - de ledenraad - zal voortaan het hart van de boereninvloed vormen. De andere boeren hebben daar kennelijk geen problemen mee. Als melk-prijs en winst maar goed zijn.

Wat heet. Naast de zuivelreus wordt er een landelijke veeverbeteringscoöperatie (*NRS en Holland Genetics*) op poten gezet. Nu zitten er nog 300 boeren in de bestuursorganen. Dat aantal slinkt naar 280 en zal straks minstens worden gehalveerd. Een probleem? Welnee, de boeren, met de Friese voorop, geven aan dat het snel die kant op moet. Veel bestuurders betekent veel kosten en juist daar moet op worden bezuinigd.

De zuivelorganen worden gereorganiseerd, of houden domweg op te bestaan. Nu nog wordt jaarlijks *f* 80 miljoen van het landelijk uitbetaalde melkgeld ingehouden voor de gezamenlijke promotie van kaas, boter en melk. Het *Nederlands Zuivel Bureau* dus. Je kunt op je vingers natellen dat dat bedrag snel zal teruglopen.

Directeur Peter Klok is een paar jaar geleden als interim-manager aangetrokken. Hij kijkt nu al uit naar een nieuwe baan. De andere werknemers zien eveneens het zwerk drijven. Vergaderingen over de koers voor volgend jaar - wat dan te doen met merken als *Mei-Gouda* en *Pikantje van Gouda?* - zijn al uitgesteld. Je kunt je voorstellen dat er eenzelfde sfeer heerst bij het *Produktschap voor Zuivel* en hij de *Nederlandse Zuivel Organisatie*.

De **kaashandelaren** schuiven onrustig op hun stoel heen en weer. Ze hebben deze week nog een feestbeurs in Amsterdam gehouden, maar bedachten meteen dat die volgend jaar wellicht een ander karakter zal hebben. *Westland* in Huizen heeft al voorzichtig gedreigd voor de aanvoer van zijn kaas ook elders in Europa rond te kijken. Dat deden kaashandelaren toch al geruime tijd, zij

het op bescheiden schaal. Het ligt voor de hand dat de Duitse kaasfabrikanten hun personeel bij het aankondigen van de grote fusie een gebakje bij de koffie hebben geserveerd.

De handelaren, die oostwaarts trekken, worden in de bek gemolken door minister Jozias van Aartsen. Hij heeft aangekondigd de Landbouwkwaliteitsregelingen voor kaas, boter en melkpoeder te veranderen.

Nederlandse kaas wordt tot dusver verplicht gekeurd door het *Centraal Orgaan Zuivel Kwaliteitsaangelegenheden* in Leusden. Wat goed is, krijgt het rijksmerk. Van Aartsen wil van die verplichting af. Hij wil kaas vrijwillig laten keuren. En: „Dit vrijwillige systeem is toegankelijk voor zowel Nederlandse producenten als producenten uit andere landen.” Wie hecht aan dat rijksmerk, is dus niet meer afhankelijk van inlandse kaasmakers. Dat biedt perspectief voor de handelaren.

Er is in elk geval één handelaar die lacht in zijn vuistje. Dat is de huidige voorzitter van de Amsterdamse kaasbeurs, Peet Bouter uit Groot-Ammers. Hij heeft wat weg van een talentvolle voetballer. Hij gaat van de ene club naar de andere en doet dat niet zonder daarbij baat te hebben. De Ruud Gullit onder de kaashandelaren.

Even een tijdje terug. Bouter had een bloeiende handel in kaas in Raamsdonksveer. In 1956 stapte hij in de zaak die zijn grootvader in 1890 had gesticht. Toen de kleinzoon zijn intrede deed, werkten er zeven man. Het motto was simpel en doeltreffend: handel is handel. Of het nu Nederlandse of Duitse kaas was, of het nu eigenheimer boter of Belgische was, Bouter verkocht het.

De handel in eigen land kreeg een verlengstuk door de overname van een exportfirma. Het personeelsbestand groeide naar honderd man. *Frico* werd op een gegeven moment voor een kwart aandeelhouder. In 1985 nam de Frico Bouter zelfs helemaal over. De man zelf kreeg een topfunctie in het bedrijf.

Vijf jaar later hield hij het voor gezien. De *Frico* was verwickeld in een forse reorganisatie en voor een handelaar is vergaderen pure tijdverspilling. Hij begon weer voor zichzelf. Hij nam van de Frico het distributiecentrum in Culemborg⁸ over en liet er kaas rijpen voor Albert Heijn.

In 1993 kwam Bouter weer in beeld bij de Friese coöperatieve zuivel. Niet bij *Frico*, dat toen al *Friesland Dairy Foods* heette, maar bij *De Goede Verwachting* in Workum, de voorloper van *Twee Provinciën*. Samen brachten zij *Friese-Merenkaas* op de markt. een proosdij-kaas die bij *Albert Heijn* wordt verkocht.

Bouter ging door. Hij werd later ook voor de helft aandeelhouder van *Kloosterkaas*, een besloten vennootschap van *Twee Provinciën*. In juli van dit jaar werd zijn belang in *Twee Provinciën* nog groter, toen die coöperatie met *Kloosterkaas* en de *Boutergroep* een fusie aanging met Schep in Leerdam. Nu de zuivelreus is ontstaan, is Bouter ook daar weer bij betrokken, zij het dat zijn bedrijf in Culemborg en nog een andere onderneming van hem buiten de fusie blijven. In Culemborg wordt ook kaas van *Campina* gerijpt en verhandeld. Bouter ziet de fusie dus wel zitten. Hij wel.

8 Zoekterm: ‘kaashandel De Vreugt’ uit Gouda en kaashandel ‘Kaptein’ Amstelveen.

De echte leuke toekomst voor de boeren ligt dichtbij huis

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

SPREKERS VOOR boerenvergaderingen koesteren altijd en overal hetzelfde trucje. Als het goed gaat met de land- en tuinbouw waarschuwen ze voor slechte tijden, opdat niemand in slaap valle. Als het slecht gaat, worden de wereld en z'n ouwe moer erbij gesleept om een leuk toekomstbeeld uit de hoge hoed te toveren. Het is nu dood tij. Het gaat redelijk voor de een, heel aardig voor de ander en matig tot slecht voor een derde. De sprekers overzien de toestand en denken: tijd voor het zonnige scenario.

Om dat te kleuren wordt een in de Middeleeuwen al als dubieus omschreven redeneermethode gebruikt: de scholastiek. Dat houdt in dat je eerst je conclusie trekt en vervolgens argumenten zoekt om die te staven. De boeren, met name de akkerbouwers, gaan goede tijden tegemoet want de wereldbevolking groeit. Er komen jaarlijks 85 miljoen mensen bij. Die moeten eten en dus zal de komede dertig jaar de vraag naar voedsel verdubbelen, aldus Gerard Doornbos, voorzitter van de *Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland*.

Er dreigt een voedseltekort, zegt Herman Wijffels van de *Rabobank*. Overschotten zullen verdwijnen en plaats maken voor evenwicht en zelfs voor tekorten. De economie in bepaalde armen landen groeit en dat houdt in dat meer mensen meer geld zullen uitgeven voor voedingsmiddelen.

Nog zo'n voorspelling. Tjibbe Joustra, hoogste ambtenaar op het ministerie van landbouw: er ontstaan nieuwe markten, want boeren verzoenen zich met de maatschappij. De vakgroep veehouderij van de LTO heeft al een rapport voor die ommekeer samengesteld. Aardig vinden de boeren, jammer dat er niet in staat dat het doel uiteindelijk een goede melkprijs is.

Met beide benen op de grond en dichtbij huis kijkend naar traditionele afzetpatronen ligt het land er nog even anders heen. De Nederlandse boer en tuinder is voor ongeveer een kwart van zijn omzet afhankelijk van wat de Duitsers bij ons bestellen. Prima natuurlijk die groei van de economie in Azië, heel aardig die wassende wereldbevolking, maar het simpele feit ligt daar dat de afzet naar Duitsland stagneert en wellicht zal teruglopen.

Aan het jarenlang terecht met verve verkondigde verhaal van 'al weer meer kaas naar Duitsland' wordt geen nieuw hoofdstuk toegevoegd. De prijzen op de zuivelmarkt mogen dan wekelijks stijgen, structureel is dat allerm minst. De prijs is te afhankelijk van incidenten. Van een tijdelijk lage melkaanvoer in eigen land, van een droogte in Australië en Nieuw-Zeeland en van een grote vraag naar boter uit het onbestendige Rusland.

Duitsland zorgt voor een vaste ondertoon, maar zingt nu een octaafje lager. De inlandse zuivelindustrie heeft zich met enthousiasme op de productie van Nederlandse kaassoorten geworpen. Dit jaar alleen wordt er 8 procent meer van gemaakt. Die kaas staat in Duitsland lager genoteerd dan de Nederlandse kaas. Dus is die kaas goedkoper en dus kopen Duitsers, die nog steeds wat minder hebben te makken dan een paar jaar geleden, die kaas bijna net-zo lief als die van gene zijde Enschede.

Onze eigen zuivelaars reageren daar nerveus op. Het *Nederlands Zuivel Bureau* heeft al een spreekverbod afgekondigd. Begin dit jaar heette het dat het xxxxx ducten bij de Oosterburen omhoogshoort. Leuk, maar nu blijkt dat imago alleen niet zaligmakend is. Het vertaalt zich niet in hogere omzetten, laat staan in lekkere winsten.

Nederland moest zonnodig met zijn kaas wat afstand nemen van de lagere marktsegmenten. Manfred Modal kon nog net, maar wij moesten toch liever in de gunst komen bij iemand die meer te besteden had. Wie verstandig is, stopt wat ecologie in zijn promotie. Frau Antje als kleine-Greetje-uit-de-poler. Niet dat je de markt moet overvoeren met eco-kaas, maar wat hoerig gebruik maken van het gegeven kan geen kwaad. En 'Holland'? Ach, laat dat maar weg.

Geen eenvoudige zaak, als je bij prijsvechters als *Lidl* en *Aldi* in de schappen wilt liggen. Daar wordt dan wel 'bulk' verkocht, doch da xxxx bord staat niet alleen voor een doorsnee kwaliteit. Laatje dat liggen, dan visje meteen naast een groot net.

Campina-Melkunie hanteert nu de strategie van het overnemen van Duitse fabrieken. Twee zijn er al ingelijfd, naar een derde wordt gezocht. *Friesland Coberco Dairy Foods* zal hetzelfde wel doen; aldus Campina. Ze moeten nu toeslaan, want de tijd is er rijp voor.

Dat laatste wordt verklaard uit het feit dat de Duitse boeren door die lagere kaasprijzen ook een lage melkprijs beuren. De boeren willen meer. Logisch. Die behoefte zal ze wel over bepaalde gevoeligheden heen helpen, zo luidt de redenering. Gevoeligheden komen altijd als lastige bijkomstigheden om de hoek kijken, als een Nederlands concern een Duitse coöperatie inpikt. Interessant. Tot op de dag van vandaag beconcurreren de Nederlandse zuivelaars elkaar op leven en dood op de Duitse markt. De xxxxxx exporteur *Van der Sterre* uit Bodegraven. „Eerst waren de gangbare kazen aan bod, toen de specialiteiten en de laatste tijd wordt zelfs de prijs van onze geitenkaas gedrukt.”

In ons land zijn, op een paar kleine fabrieken na, straks nog maar twee grote zuivelconcerns over. Zij zullen wat uit elkaars vaarwater blijven. Er wordt al gezegd dat het aangaan van allianties op onderdelen, die in een aparte bv worden ondergebracht, niet onbespreekbaar is. Straks steken ze hand in hand de grens over om concurrenten over te nemen en die meteen 'kalt te stellen'. Er is in een jaar meer veranderd dan in de tien die eraan voorafgingen.

Het biedt in elk geval meer perspectief dan de vage bespiegelingen van hoogmogenden over wereldbevolking en voedseltekorten. Daar kleven veel onzekerheden aan. Een slag op korte termijn en vooral dichtbij huis is lucratiever.

Leeuwarder Courant 1997-10-25

Het stamboek kan Tiede van der Ploeg nu wel gebruiken

(KAF en KOREN WILLEM STEGENGA)

VEEFOKKER Tiede van der Ploeg uit Wergea is een fenomeen in de vaderlandse keuringsringen. Jaar op jaar slaagt hij er in een keppel koeien in zo'n conditie te brengen dat geen jurylid er omheen kan. Hij grossiert in prijzen en kampioenschappen. Soms is hij lastig. Bijvoorbeeld als de jurering hem niet bevalt. Dat laat hij blijken ook. Hij heeft de grillen en nukken die iemand op zijn niveau eigen zijn.

Holland Genetics, zoals de veeverbetering ten onzent heet, ziet hem echter nauwelijks staan. De koeien van Van der Ploeg beantwoorden niet aan het vaderlandse fokdoel. Nederland wil een efficiënte, duurzame koe, die een flinke plas melk geeft met fraaie gehalten voor vet en eiwit. Van der Ploeg heeft vooral oog voor het uiterlijk van zijn dieren. Guus Laeven van *Holland Genetics*: Je moet het zo zien, „Wij richten ons op een ploeg meiden die in staat is op de Olympische Spelen bij het volleybal de gouden medaille binnen te halen. Die groep bestaat nu eenmaal niet per definitie uit glamourgirls die puur geschikt zijn voor de Moulin Rouge.”

In Wergea wordt gefokt op glamour. *Holland Genetics* laat Van der Ploeg voor het aanvullen van het stierenbestand dan ook links liggen. Ze heeft geen behoefte aan zijn uitgangsmateriaal. De topfokker weet dat, maar verandert zijn beleid niet. Hij weet dat anderen juist wel behoefte aan zijn vee hebben. De organisatie van de deze week in Zwolle gehouden veeshow hebben het nummer aan de Foudering de afgelopen tijd platgebeld. Tiede zou niet naar Zwolle gaan. Hij had het te druk. Een keuring zonder zijn inbreng, tja, dat scheelt een slok op een borrel. Hij ging overstag, kwam, zag en overwon. De organisatie tevreden, want de keuring had dankzij hem body gekregen.

De lieden van *Holland Genetics* keken ook met enig genoegen naar de Wergeaster dieren. Ze zijn met hun gedachten al bij de Europese kampioenschappen, volgend jaar in Brussel. De vorige show in Brussel was een afgang voor Nederland. Slecht voorbereid, veel te weinig glamour en uitmondend in een klassering die, alleen door een schijtlandje als Luxemburg niet werd overtroffen.

In Wergea wordt thans stiekem gegniffeld. Het kan niet uitblijven. Binnenkort valt daar het verzoek door de bus om alvast wat koeien apart te zetten die geschikt zijn voor het Nederlandse team voor Brussel. Ze hebben nu al het oog laten vallen op zijn Wiersma 140, een jonge Blackstar, wat je noemt, van internationale klasse.

Het probleem is evenwel dat Van der Ploeg twee jaar terug ook al zo'n matador op stal had staan. De selectiecommissie wilde die toen niet mee hebben, de fokker zelf had haar een hoge klassering toegedacht. Hij kan zijn gelijk van toen blijven koesteren. De koe bleef in Wergea en Nederland was nergens.

De hoogmogenden in de veefokkerij hebben geleerd van het debacle in Brussel. Zij zijn van koers veranderd. Ze hebben ondertussen een stier aangeschaft – Southland Marker – die vooral een fraai exterieur doorgeeft aan zijn nageslacht. Ze zullen zelfs bij de selectie voor de Europacup het eigen fokdoel terzijde schuiven en zich richten op glamour-girls.

Ze gaan nog verder door de knieën. In 1996 klaagde veeverzorger Frans Gerritsma uit Nijemirdum dat de Nederlandse inzending heel en half gekapt in Brussel arriveerde. Daar was voor hem en zijn maten geen eenheid meer van te maken. Arie Hamoen, de man die de selectie voorbereidt, heeft nu al aangekondigd de koeien naturel aan te leveren. In Brussel kunnen ze dan van een uniform toilet worden voorzien.

Italianen zijn meesters in het opmaken van showkoeien. Er worden de wereld aan hulpmiddelen bijgesleept, complete kaptafels worden leeggeplunderd en desnoods worden dieronvriendelijke middelen toegepast (draadje door de neus, stiftje door de spenen en wat dies meer zij) om de koeien voor dat ene moment dat ze in de ring zijn, maar zo mooi mogelijk te laten zijn. Een flinke training wordt evenmin geschuwd. In de Verenigde Staten worden showkoeien zelfs maanden

vantevoren uit de loopstal geplukt en in aparte boxen gezet, compleet met een aangepast rantsoen. Het lijkt geen twijfel, die kant gaat het hier ook op.

Jaren geleden had ons land weliswaar het 'wereldberoemde zwartbonte vee', maar de productie bleef achterwege. Er volgde een inhaalmanoeuvre, die haar weerga niet kent. De genetische vooruitgang steeg hier zo snel, dat andere landen het nakijken hadden. Luttele jaren terug was, er nauwelijks sprake van export van sperma van Nederlandse stieren. Nu gaan er meer dan een miljoen rietjes de grens over. Op de uitvoerlijst staat Nederland nu al na de Verenigde Staten en Canada op de derde plaats. Die koplopers kopen zelfs hier hun uitgangsmateriaal. De totale melkveehouderij heeft daarvan geprofiteerd.

Dat is prachtig, maar net niet genoeg. Om internationaal aan de weg te timmeren heb je ook glamour-girls nodig. Die geven net dat plukje public relations dat je helpt die koppositie uitstraling te geven. Zo werkt dat nu eenmaal hedentendage. Anders moet je een lang verhaal afsteken, showkoeien hebben een directe uitwerking.

Tiede van der Ploeg en enkele anderen hebben dat donders goed in de gaten. Het stamboek is daar door schade en schande ook achter gekomen. Het zal de Wergeaster fokker nu wel dankbaar zijn.

De zeggenschap glipt de boeren langzaam door de vingers

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE ZEGGENSCHAP in de coöperatie glipt de boeren stukje voor stukje door de vingers. Tot voor kort hadden ze directe invloed in de ondernemingen die door hun onderlinge samenwerking tot stand zijn gekomen. Langzaam maar zeker zie je die verschrompelen. De besloten vennootschap rukt op in de coöperatieve wereld. Ruim honderd jaar heeft het onderlinge samenwerkingsverband van boeren stand gehouden, een tweede termijn, zeker van die lengte, is een illusie. [...]

De nieuwe zuivelreus Friesland Coberco Dairy Foods slaat eenzelfde richting in. Formeel hebben de boeren daar nog het heft in handen. De fusie is evenwel nog niet eens een feit. of voorzitter Evert Meilink slaat al dreigende taal uit.

De nieuwe zuivelonderneming heeft geld nodig om markten te kunnen veroveren. In meer normale taal: om anderen te kunnen overnemen, te beginnen in Duitsland. Meilink hield de jonge Friese boeren deze week voor dat de leden dat geld in 'hun' onderneming zouden moeten steken. Nog eer het verzoek was ingediend, had hij zelf al het antwoord bedacht. „Zodra dat wordt gevraagd, is niet iedereen thuis. Financiering van de coöperatie door de leden is een vrijwel onbehaagbare weg. Als er dus nieuwe middelen nodig zijn, moetje dat via derden kunnen doen.” Daarmee wordt automatisch de poort voor zeggenschap van derden opengezet.

Het riekt naar brandend maagzuur. Eerst wrijven. Als dat niet helpt dan toch maar een Rennie. Eerst de zegeningen van een fusie in beeld brengen en vooral niet vergeten te vertellen dat de boeren baas blijven. Als iedereen dan goed en wel over de streep is, zeggen dat er poen nodig is om het concern te kunnen laten groeien en bloeien. Niet betalen? Dan kijken wij om ons heen, maar dan vliedt er wel wat van de eigen invloed heen.

De zuivelreus heeft natuurlijk een machtig wapen achter de hand. Als het straks - je kunt nooit weten, de politiek is grillig, de subsidiedeken wordt dunner - effen tegenzit met de melkprijs, dan zullen er toch maatregelen moeten worden genomen. De jonge Friese boeren hebben Meilink dat zwarte scenario voorgehouden.

Campina-Melkunie zit al stevig in Duitsland en saneert daar de overgenomen bedrijven dat het een lieve last is, althans voor de werknemers. Campina zou dus met een hogere melkprijs uit de bus kunnen komen. Volgend jaar, of het jaar daarop.

Naar de prijs van *Campina* wordt gekeken als *Friesland Coberco Dairy Products* de uitkering voor zijn boeren bepaalt, maar dat geldt ook voor de melkprijzen van fabrieken in België, Duitsland en Denemarken. Als die laag zijn en *Campina* hoog scoort, ligt het gemiddelde nog onder die van de zuivelgigant in Zaltbommel.

Toen Jan Teade Kooistra uit Eagum die lastige vraag aan Meilink voorlegde, kwam de getergde bestuurder niet verder dan de opmerking op dat moment eens naar een ander systeem te zullen kijken. „Het kan niet zo zijn dat de melkprijs het slachtoffer van het systeem wordt”. Nee, nogal wies. Dan vooral wordt een financiële bijdrage uit het over-Jordaanse manifest.

Henk Smit, de vroegere secretaris van de *Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland*, heeft het bij het rechte eind. Nog even en de boeren zijn de grondstofleverancier van hun pseudo-coöperatie. Ze kunnen aandeelhouder worden en als ze niet genoeg aandelen kopen, worden derden ingeschakeld. Het systeem waar ook een particuliere suikermaatschappij als CSM op is gestoeld. Dividend maakt plaats voor directe invloed.

Voor wie nog hecht aan de oude coöperatie, komen er straks nog mogelijkheden. Allicht zullen al die kleine eco-, bio-, kwark-, roomijs-, scharrelvlees- en streekeigenproducentenbedrijfjes straks de handen ineenslaan en een genoeglijke, ouderwetse coöperatie gaan vormen. De schoorsteen zal ontbreken, maar dat is dan ook het enige.

1998

Leeuwarder Courant 1998-01-10

De zuivelreus vraagt om steviger tegenspel

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

GISTEREN IS ER feitelijk een einde gekomen aan de *Leeuwarder Notering*. Dat houdt in dat er geen richtlijn meer zal zijn voor de prijsvorming van Goudse en Edammer kaas. *Friesland Coberco Dairy Foods* stapt uit de commissie. Dat gebeurt over drie maanden. In die tussentijd mogen de handelaren zich beraden over wat hen te doen staat.

De Leeuwarder Notering schuifelt nog een tijdje voort en dan is het einde verhaal. Jammer voor de Friese hoofdstad, ook jammer voor de boeren. Het was een mooi fenomeen. Vanaf een uur vrijdagmiddags braakten wereldwijd de faxen de resultaten uit van het overleg van een uit acht man bestaande commissie.

Leeuwarden was even, maar wel elke week, in beeld - van Japan tot Australië. De notering was nog warm of in Alkmaar werd eveneens een prijs voor kaas bekendgemaakt die exact de bewegingen in het EATC volgde. Een paar weken later gebeurde hetzelfde in Keulen. Het lijkt een repeterende breuk, maar voor de zoveelste keer heeft Leeuwarden als zuivelstad van Europa, als agri-nutri-centrum van Nederland een veer moeten laten. De rij van agrarische bedrijven, instellingen en instituten die de Friese hoofdstad de rug hebben toegekeerd, wordt schier oneindig. Een geluk. Leeuwarden krijgt Bosma-Zathe, een pleister die de wonde echter lang niet helemaal kan bedekken.

De kaashandelaren beraden zich op de situatie. Zij vinden dat zij hoe dan ook een notering nodig hebben. Wellicht biedt de beurs in Amsterdam uitkomst. Dan wordt het een veredelde handelsnotering, maar heter iets dan niets.

Friesland Coberco Dairy Foods kon zich met gemak deze stap veroorloven. De zuivelgigant heeft 60 procent van de Nederlands kaas in handen. Ze heeft bovendien een beslissend aandeel in de noteringscommissie.

Die commissie bestaat uit acht man: vier vertegenwoordigers van de fabrieken en vier van de handel. Voor de fabrieken zitten Jan de Vries, Ignas de Grefte, Klaas van der Ham en Paul van Lith er in. De eerste drie behoren sinds de grote zuivelfusie tot het Friesland Coberco-concern, Van Lith is van Campina-Melkunie.

De handel wordt vertegenwoordigd door Joop Veerman, Piet Westland, Jurjen de Haan en Leo Vergeer. De Haan is directeur van K. H. de Jong in Drachten, een bedrijf dat voor 42,5 procent in handen is van *Friesland Coberco Dairy Foods*. Daarmee zijn de verhoudingen dus duidelijk.

Duidelijk is ook de verhouding van *Friesland Coberco Dairy Foods* met haar boeren. Een lepe veehouder kon redelijk in de smiezen krijgen hoe hoog zijn melkprijs zou worden. Hij ging af op de noteringen voor boter, kaas en weipoeder en kon zo zijn conclusies trekken.

Nu de Leeuwarder notering wordt bijgezet op de mestvaalt van de geschiedenis mist hij elk zicht. FCDF had trouwens al bepaald dat de melkprijs - althans het voorschot op de uiteindelijke prijs - wordt afgeleid van het totale productenpakket, van de hele zuivelmand dus. Daar kan een boer niet meer uitkomen.

Heeft hij enige invloed gehad op die nieuwe rekenmethode? Niks van bekend. Is hem gevraagd of zijn directeuren uit de noteringscommissie mogen stappen? Evenmin. De boeren van FCDF zullen zich derhalve tevreden moeten stellen met een positie die valt te vergelijken met die van een particuliere industrie als Nestlé.

Zij zijn verworden tot leveranciers van grondstoffen. En aan die leveranciers zal de directie steeds hogere eisen stellen wat betreft productiemethoden. Dat wordt dus dubbel inleveren en langzaam teruggaan naar de situatie in het pre-coöperatieve tijdperk.

De nieuwe zuivelreus zal nog meer om zich heengrijpen. Op de nieuwjaarsreceptie van het *Productschap Zuivel* ging al het hardnekkige gerucht dat de vestigingen van het Nederlands Zuivel Bureau in Aken en Parijs zullen worden gesloten.

De collectieve promotie - of wat daar straks nog van over is - van kaas, boter en melk wordt dan gedaan vanuit het kantoor in Rijswijk. Daar is een mooi gelegenheidsargument voor te vinden. Sinds de kantoren van het zuivelbureau in Brussel en Londen zijn gesloten, is de export van kaas naar België en Groot-Britannië gestegen. Die naar Duitsland en Frankrijk is gedaald, dus daar de tent ook maar dicht.

De volgende stap is het inkrimpen van de branche-instelling de *Nederlandse Zuivel Organisatie*. Kijk, er zal altijd wel een aanspreekpunt voor Den Haag en Brussel van de zuivelindustrie moeten blijven, maar dat kan niet een paar man wel worden bemand.

Het *Productschap Zuivel* stond dat ook te wachten, maar dat is door de gong gered. Dat heeft taken overgekregen van het eveneens bijgezette Landbouwschap.

Ogenscheinlijk kan zo'n machtsconcentratie tot op grote hoogte de dienst uitmaken. Nauwelijks meer een weerwoord van de boeren en bij de cao-onderhandelingen als één blok optreden tegen drie verschillende vakbonden. Het wordt de giganten op die manier ook wel verrekt gemakkelijk gemaakt.

In het hele verhaal ontbreekt de stem van de landbouworganisaties. Zij hebben zich tijdens de recente ontwikkelingen opvallend op de achtergrond gehouden. Het was een zaak des fabrieks. De boerenbonden hebben wel bestuurders uit eigen geledingen in de ledenraden van de fabrieken zitten, maar die zitten daar als lid van die fabriek en niet van de bond.

Een beetje power van die kant zou geen kwaad kunnen. De zuivelconcerns schreeuwen als het ware om tegenspel.

Beide zuivelreuzen FCDF en Campina zijn lief voor elkaar

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

ZO'N SAMENWERKING tussen *Friesland Coberco Dairy Foods* en *CampinaMelkunie* op het piepkleine terrein van de bio- en ecomelk - is dat nu een eerste stap op weg naar een innige omhelzing of zelfs naar een groot monsterverbond? Dat vraag je je in gemoede af. Informatie bij beide partijen levert het verwachte antwoord op: nee. Geen keihard 'nee', maar zo van 'nu in elk geval niet'.

Friesland Coberco Dairy Foods moet natuurlijk eerst reorganiseren. Daar is nog wat te vergeven. Er moet nog een plek worden gezocht voor het hoofdkantoor voor de kaasdivisie. Alle plaatsen tussen Leeuwarden en Zwolle komen daarvoor in aanmerking, maar Wolvega gooit hoge ogen. Ook moet er een centrale plaats komen voor het onderzoeks- en ontwikkelingswerk. Het zou leuk zijn als Leeuwarden die vis vangt.

In de eerste plaats moet echter worden bekeken waar de zes- tot zevenhonderd banen moeten vervallen. In de kaas, naar men mag aannemen, want dat product moet dit jaar de melkprijs redden.

Het concern krijgt immers een flinke zeperd om de oren door de economische crisis in Azië. Vergeet ook niet het wak in de staatshuishouding in Indonesië. De zuivelreus heeft daar twee fabrieken. Het Nederlandse personeel heeft al extra geld gekregen om te vluchten op het moment dat de vlam echt in de pan slaat. Derhalve is alles gericht op de kaas, ook al omdat de vrije fabrieken, die zijn ingelijfd, er zoveel van meebrachten.

Aandoenlijk dat *Campina-Melkunie* zegt dat ze zich wat uit de kaas zal terugtrekken. Nederlandse kaas is over zijn hoogtepunt heen, zo zei deze week Pieter Winsemius van *McKinsey* op de Campina-jongerendag. Hij zei wat *Campina* graag wilde horen, daar was hij voor ingehuurd.

Friesland Coberco gaat wel verder met kaas, maar dan op een 'hoger' niveau. Weg van het gangbare, op naar de niches. Het concern moet Europees de strijd aanbinden tegen de *Molkerei Zentrale Oldenburg*, *Nordmilch*, *Belgomilk* en het Deense *MDFoods*.

Campina zoekt het in de verse en langhoudbare specialiteiten. „Daar zit een bruto marge op van 30 procent”, aldus directeur Bernard Bijvoet. Hij vindt *Danone*, *Nestlé*, *Besnier*, *Bongrain* en het Italiaanse *Parmalat* op zijn pad. Ondernemingen uit de top-tien van de Europese zuivel.

De beide concerns proberen uit elkaars vaarwater te raken. Dat lukt aardig. Op het gebied van de consumptiemelk zijn ze in ons land elkaars concurrent. Zo'n positie kan aanleiding zijn voor echte strijd met lage prijzen.

De directies hebben elkaar in de ogen gekeken en gezegd 'zo doen wij het niet'. Niet tegen elkaar, maar met elkaar. In juni vorig jaar verhoogden ze samen de prijs voor consumptiemelk met drie cent per liter. In januari van dit jaar gebeurde dat nog eens. Leuke handel, die melk.

Het kwam even hard aan bij *Campina* dat *Friesland Coberco* onlangs met drinkontbijt onder de met opzet verkeerd geschreven naam *Rythm* de markt betrad. Hè, vervelend nou. Die Olijslager moet productontwikkelaars als *Matthijs Wiggers* eens even vermanend toespreken, want dat *Rythm* zit *Campina* dwars.

In den lande gaat de mare, dat de beide concerns nooit zullen samensmelten omdat zoiets niet mag van Brussel. Dat is nog de vraag. Je kunt namelijk dergelijke problemen simpel omzeilen

door knusse afspraken. Af en toe er een Rythmtje tussendoor, waardoor het net lijkt dat er van een kartel geen sprake is.

De beide giganten kunnen wel naar hartelust samen de expansie in het buitenland ter hand nemen. Ze kunnen met elkaar proberen bedrijven aldaar over te nemen, of op zijn minst trachten uit elkaars vaarwater te blijven.

Wordt de hele Nederlandse zuivel dan straks verankerd in één groot blok, zo'n monstrum waar de boeren niks meer van hun eigen invloed in terug vinden? Dat nu is een illusie.

Er groeit bij een deel van de veehouders onbehagen over de gang van zaken. In het Noorden wordt al voorzichtig het plan beraamd om een kleine coöperatieve fabriek op te zetten. De zich 'verontruste boeren' noemende groep van Gerrit Lettinga en Hessel Bouma is ook wakker geschud door de spontane belangstelling van boeren die weg willen uit de machtsconcentraties.

Die groep leeft helemaal weer op. Doorgaans hebben zij kleine, van de gangbare norm afwijkende, bedrijven. Zij moeten evenals de grote collega's aan steeds meer eisen voldoen. Daar zien zij tegenop. Bovendien vinden zij nauwelijks gehoor bij instanties als een boerenbond. Ze praten wel met elkaar, maar het levert hun te weinig op.

Die boeren maken zich zorgen. Nu zijn de vaste kosten voor het ophalen van de melk nog vastgesteld op *f* 80 per veertien dagen. Zij hebben echter donders goed in de gaten dat daar de komende jaren nog eens zo'n bedrag bijkomt. Het is geen halszaak, maar het heeft wat weg van de voortdurende drup die de steen uitholt.

Het leasen van melk bood hun enig soelaas. Wat je huurt, hoeft je niet te kopen. Willen die grote jongens dat ook nog afschaffen en moet je als kleine boer een flinke investering ophoesten om in de race te blijven. Ze horen ook het verhaal van 'nijboeren' uit andere delen van het land, die zich hier vestigen en slechts met moeite en onder bepaalde voorwaarden hun melk kwijt kunnen aan de grote onderneming.

Al die frustraties en kleine ergernissen zijn een perfect bindmiddel. Leidt dat tot een factor van enige betekenis? Vermoedelijk niet, maar in eik geval wel tot de luis in de pels. Dat kan nooit kwaad.

Leeuwarder Courant 1998-02-21

Zwevende boeren worden bedankt

(KAF EN KOR WILLEM STEGENGA)

HUN MANIER VAN handelen blijft onderwerp van gesprek. Ze zijn betiteld als ondernemers met daadkracht, maar ook als ratten die het zinkende schip verlieten. Het gaat om die honderden boeren, die eind jaren tachtig Frico-Domo de rug toekeerden vanwege de lage melkprijs.

Om weg te kunnen hebben ze fors uitteegeld moeten betalen. Het gevolg was een slepende procedure, tot aan het Europese Hof van Justitie. Ze kregen in grote trekken gelijk: de boete was ten onrechte geheven. De uitspraak bevatte evenwel zoveel aanknopingspunten voor de coöperatie dat er nog een juridisch gevecht over vele ronden aan kon worden vastgeknoopt.

Dat gebeurde in de meeste gevallen niet. Beide partijen kwamen een afkoopsom overeen dit de coöperatie betaalde. De schade bleef voor de boeren dus beperkt. Ze haalden zelfs winst uit hun

manoeuvre, want nadat ze waren weggelopen beurden ze hij andere fabrieken een hogere melkprijs dan die van Frico-Domo. Dat gebeurde bij andere fabrieken en bij melkmakelaars.

Na tweemaal profiteren zitten ze nu in de problemen, althans sommigen. Als ze geen lid van een andere coöperatie zijn geworden, wordt hun melk nu op contractbasis verwerkt. Er zijn contracten die aflopen en niet worden verlengd. En wat dan?

De boeren die Frico-Domo trouw zijn gebleven, lachen in hun vuistje. Zij zien hun coöperatie-afvalligen met hangende pootjes terugkomen als verloren zonen die het licht hebben gezien. Het gelukzalige 'sjochst-wol-krekt-goed'-gevoel geeft extra fleur aan hun voorjaar.

Slechts weinigen kunnen opbrengen in het openbaar te reageren als Tette Hofstra uit Akkrum deze week. Deze Friese voorman van de *Nederlandse Melkveehouders Vakbond* is destijds de grote coöperatie trouw gebleven, maar erkent dat dankzij de weggelopen boeren de restauratie van Frico-Domo met vaart ter hand is genomen. Als iedereen was blijven zitten waar ie zat, zou dat proces wellicht het tempo van de trekschuit hebben gekregen.

Het hoort bij het risico van een ondernemer dat hij nu echt in de moeilijkheden zit. Wie destijds met Sietse van der Honing uit Oosterwolde en zijn onder de naam *Voor Gezonde Konkurrentie* opererende bemiddelings-bv in zee is gegaan, en wiens contract op 1 april afloopt, krijgt geen verlenging aangeboden. Het gaat om een klein aantal boeren met samen ruim 2 miljoen kilogram melk. Zij kunnen nog terecht bij de Cono in Midden-Beemster.

„Jo moatte it sa sjen, it is krekt oft der in tongerbui driget. De loft is swart, jo moatte jo even koest hâlde“, aldus Van der Honing. Hij biedt die boeren geen oplossing, want hij kan hun melk nergens onderbrengen.

De VGK heeft nu nog contracten lopen voor zo'n 30 miljoen kilogram melk. Elk jaar komt er iets van vrij en alles wat vrij komt, is een probleem. Friesland Coberco Dairy Foods staat niet te trapelen. De grote club heeft deze week het aannamebeleid vastgesteld. Daaruit spreekt geen hartelijk welkom voor degenen die op de dwalingen huns weegs terugkomen. Nu al gaat een klein deel van de melkplas van FCDF richting Duitsland om hier de kaasbakken te ontlasten en daarvoor de melkprijs op peil te houden.

De Kievit, ooit erg actief om met groot genoeg de afvalligen de reddingsboei toe te werpen, heeft de instroom van nieuwe melk op slot gezet. Hooguit een enkele boer, die een flink quotum op een tiptop-boerderij heeft, mooi op de route ligt, een vrouw heeft die altijd met koffie en oranjekoek klaarstaat en waar geen kwade hond rondloopt, wordt nog bediend.

Nestlé, in het recente verleden ook niet te beroerd om melk van coöperatie-verlaters met graagte in ontvangst te nemen, heeft eveneens de instroom drooggelegd. DOC in Hoozevee, die dapper de fusie met de andere noordelijke en oostelijke coöperaties trotseerde, is ook tot de nok toe gevuld met melk. Die komt vooral van Cobercoboeren die de grote fusie niet zagen zitten. Wessanen in Dalfsen, de kleine fabriek in Rouveen, zitten evenmin om nieuwe boeren te springen en bij Cono is het einde ook in zicht.

De melkplas van boeren die buiten de boot vallen groeit gestaag. Het clubje van Klaver Vier - 23 boeren met bijna 6 miljoen kilogram melk - heeft een contract van vijf jaar met FCDF afgesloten. Die kunnen nog even vooruit, want je weet nooit hoe groot de dorst dan is. Met die van Juliana in Hasselt - ruim 25 miljoen kilogram melk - is het minder gesteld. Zij mogen nog tot 2000 aan FCDF leveren en moeten dan wat anders.

Naar schatting komt er binnen afzienbare tijd bijna 60 miljoen kilogram melk in het Noorden vrij waar op dit moment geen plaats voor is. De vooruitzichten zijn evenmin gunstig. Brussel werkt aan een verruiming van het melkquotum met 1 tot 2 procent. Voor Italië kan het best uitdraaien

op een plus van 10 procent. Krijgen die dwarsliggende, regelsontduikende zeurpieten toch nog iets gedaan.

Italiaanse zuivel komt echter ook op de Europese markt. Dat zal de fabrieken hier te lande alleen maar tot een uiterst behoedzaam aannamebeleid manen. Uitwijken naar een land als Duitsland is er ook niet bij. Duitse melk, die tot nu toe in ons land wordt verwerkt, komt straks terug bij de heimatiaanse industrie. Dat zodoende.

De impuls die de uitgetreden boeren hebben gegeven aan de gezondmaking van Frico-Domo, waardoor die onderneming nu voor best kan opslaan, wordt dus niet beloond. Integendeel, ze worden ervoor gestraft. En niemand die zegt 'och wat spitich'!

Kaasactie zuivelreus heeft pikant trekje

KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

ER KAN VEEL veranderen in een jaar. In januari vorig jaar vertelde de toenmalige financieel directeur van *Friesland Dairy Foods*. Hein Frijlink, dat het verlies op de activiteiten in eigen land was weggewerkt. Er was een nul-resultaat behaald. Edoch: „Met kaas zijn wij er nog niet, maar ook daar moet een betere toegevoegde waarde te halen zijn”.

Dan denk je dat iedereen die ook maar iets met kaas heeft te maken vorig jaar achter de broek is gezeten. Een kleine verbetering hier, een plusje daar en de zaak komt net boven de streep uit. Nee dus. Deze week zei de directie onomwonden dat de uitkomst nog steeds teleurstellend is.

Kaas, hét paradepaardje van de Nederlandse zuivel, is al jarenlang een probleem voor *Friesland Dairy* en zijn voorgangers. Zelfs nu daar specifieke kaascoöperaties als *Zuid Oost Hoek* en *Twee Provinciën* zijn bijgekomen. blijft het tobben.

Dat heeft geleid tot forse ingrepen. De fusie-overeenkomst was eind vorig jaar nog maar amper getekend. of er werden maatregelen genomen. *Friesland Coberco Dairy Foods*, met 60 procent van de aanvoer veruit de grootste kaasmagnaat in ons land, besloot de productie te beperken, zich terug te trekken uit de noteringscommissie en de prijs hoog te houden. Nu is de notering nog f 6,25 voor een kilogram Goudse en f 6,45 voor een kilogram Edammer, binnen enkele weken gaat die naar f 6.60 en f 6,80. 'Oare tee as dy fan Gaastra'.

Dat snijden in het aanbod heeft pikante trekjes. *Friesland Dairy* en *Coberco* waren al gigantjes, eer ze met die andere twee een ware zuivelreus werden. De beide grootmachten in de fusie hebben nooit met kaas overweg gekund. Oud-gedienden van de Frico kunnen uitgebreid verhalen over wat daar alleen al op de werkvloer in de loop der jaren is misgegaan. Het leent zich voor een 'histoire scandaleuse'.

Vorig jaar hebben *Friesland Dairy* en *Coberco* afzonderlijk hun heil gezocht bij firma's die be-
wezen hebben kaas goed te kunnen verkopen. Ze hebben overal rondgekeken met de gedachte 'waarom zij wel en wij niet en of er ook kon worden samengewerkt'. *Coberco* was bijna rond met een van hen, totdat de fusie tot andere gedachten dwong.

Die fusie voorkwam niet dat het kaasprobleem moest worden opgelost. Het werd meteen tot speerpunt verheven. In de kaaspoet zitten 31 bedrijven met 2200 man personeel. De directie kondigde aan locaties te sluiten en 500 tot 700 banen op te heffen.

Waarschijnlijk is dat het resultaat nog niet eens tegenvalt, maar dat de terminologie zwaar is aangezet om de vakbonden van het nut van een reorganisatie te overtuigen. Het terugdringen van de productie past wonderwel in dat scenario. Minder kaas, dus minder mensen.

Bovendien zit de zuivelbranche midden in de onderhandelingen over een nieuwe cao. Dan kan het wijzen op een slecht draaiende tak voor een werkgever geen kwaad. Dat levert hem alleen maar welkome argumenten op. Zeker als die werkgever vindt dat de zuivelarbeider toch al in een riant positie verkeert. De baas vindt het al erg genoeg dat het aan de boeren uitgekeerde melkgeld hoger is dan de laatste jaren. Dat is namelijk een punt dat de vakbonden aangrijpen om hun looneisen te onderbouwen.

Als de grootste producent van kaas besluit te minderen om zodoende de prijs hoog te houden, lachen de andere producenten in hun vuistje. Zeilden zal een mededeling van de grote broer met zoveel instemming zijn begroet bij Baars in Schoonrewoerd, bij de dreumes in Rouveen en bij de kaascoöperaties van Hoogeveen (DOC) en Midden-Beemster (Cono). Ze springen op de pakjedrager en omarmen de fietser.

Er is een schaduwzijde. De handelaren in Nederlandse kaassoorten kijken om zich heen. Waar kunnen zij goedkoper aan hun handel komen dan in het land dat door de prijsstelling van *Friesland Coberco Dairy Foods* wordt gedictieerd. In Duitsland sowieso. in Frankrijk eveneens. Daar is nu al een fabriek die Goudse maakt van 12 kilogram en ook eentje die een Maasdammerachtig type heeft ontwikkeld.

Komt die kaas dan in ons land? Jazeker, al jaren, maar nu in grotere volumes. Kijk maar eens in tict Aldi-hoekje bij Albert Heijn. Dat heet Euro-shopper en is bedoeld voor de man met de smalle beurs, want de kleintjes worden gekoesterd. Kijk ook maar eens naar de aanbiedingen elders en let op het merkje. Weinig Nederlands aan te ontdekken, wel veel Duits.

Nog niet eens zo lang geleden was er in jaarverslagen van zuivelondernemingen al een juichend toontje te bespeuren als de marges weliswaar onder druk stonden, maar er in elk geval marktaandeel was veroverd. “Tegenwoordig is het net andersom.

Eind 1997, zo zegt het *Productschap Zuivel*, was er 521.997 ton kaas uitgevoerd tegen 526.669 ton een jaar eerder. In de eerste acht weken van dit jaar lag de uitvoer 2500 ton onder het niveau van een jaar eerder. Dat is lang niet allemaal toe te schrijven aan de productievermindering. De voorraden zijn ook opgelopen wegens de hoge prijsstelling.

Eilandgedrag, noemt kaashandelaar Johan Koppenol dat in het orgaan *Zuivelnieuws*, van de bond van handelaren. Iebe van Dijk uit Sloten zou wel zeggen: “It is krekt ast yn 'e broek pissest: earst is it lekker waarm. letter begjint it te skrinen”. Dan moeten de hogere prijzen komen van de merkkazen. Van de echte merken zijn er veel in handen van de handelaren en niet van de fabrieken.

Quotumverleasers worden verliezers

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

HET ZIT DE divanmelkers niet mee. Het verhuren van melkquotum, want daar gaat het in het onderhavige geval om, wordt steeds meer beschouwd als een puist die moet worden uitgesneden. Je bent pas echt boer, als je melkt. Als je dat niet doet, dan heb je je quotum verkocht. Niet verhuurd, want dan probeer je nog een beetje pseudoboer te zijn, zittend op de divan.

De Fries-Flevolandse Landen Tuinbouw Organisatie heeft in oktober 1996 getracht het verlesen van melkrechten aan te pakken. Jaarlijks gaat het om ruim 600 miljoen kilogram, het quotum van 1500 Friese veehouders. 'Boeren' die tot die categorie behoren, stonden meteen stijf van verbazing, stopten de golfclub in de back en richtten onmiddellijk het actiecomité voor bedreigde soorten op: *'Handen af van melkleasen'*.

Een gesprek van grote-mensen-onder-elkaar bleef uit. De hakken in de grond en op naar Jozias van Aartsen. Een liberale minister zou toch wel oog hebben voor de uiterst liberale manier waarop de verleasers aan hun geld komen. Herenboeren onder elkaar, nietwaar. En verduid, de minister luisterde en deed wat er van hem werd verwacht: niks dus. Daarmee het verlesen ongemoeid latend.

Achteraf hadden die verleasers beter de dialoog met de bond kunnen aangaan om te proberen iets te vinden waar standpunten in elkaar overvloeien. De boerenbond had namelijk het toch redelijke voorstel gelanceerd het leasen in elk geval nog voor een bepaalde tijd mogelijk te maken. Eerst wilde de FLTO het verlesen tot een jaar beperken, maar toen het plan landelijk werd opgepakt werd dat drie jaar.

Van Aartsen heeft zich niet te veel met de materie willen bemoeien. Eigenlijk wil hij dat nog niet. De melkquotering is een Europese maatregel en veranderingen moeten derhalve in Brussel worden goedgekeurd. Er is echter op nationale schaal wel wat te ritselen.

Van Aartsen beroept zich op een hogere overheid om het af te weren: „De complexiteit van de materie, alsmede de in Europees verband te verwachten discussie, rechtvaardigen dat meer tijd wordt genomen voor het nader te bepalen beleidsstandpunt.” Even over de verkiezingen heentilten, de VVD is agrarisch al beschadigd. Aan dit uitstel valt niemand zich een bult.

Het is voor de divanmelkers te hopen dat ze zich nu niet de houding van den gerusten landman aanmeten. Geen tijd voor de golfbaan. Wat in Nederland niet wordt gedaan, wordt door Brussel opgepikt. De Europese landbouwcommissaris Franz Fischler heeft namelijk laten doorsijpelen paal en perk aan het leasen te stellen.

Dat komt Van Aartsen goed uit. Hoeft hij geen maatregelen te nemen en kan hij zich verschuilen achter wat Brussel over een paar jaar denkt door te voeren. In 2000, zo luidt het verhaal. Wil Fischler het verlesen van melkrechten voor hooguit een jaar toestaan. Daarna moet de verleasende boer beslissen: of zelf weer melken, of zijn quotum inleveren.

Bovendien komt aan elke lease-transactie de kaasschaaf te pas. Er gaat 15 procent van het onderhavige quotum af. Dat komt in een nationale pot en wordt verdeeld onder boeren in nieuwe ruil-

verkavelingen en wellicht onder jonge starters. „Ik tink wol dat dy maatregelen der komme” aldus Dam Jaarsma van het LTO-bureau in Brussel.

Met een groots gebaar heeft de vakgroep melkveehouderij van de LTO - in casu Jan Cees Vogel en Roelof Bos - de divanmelkers gewezen op dat gevaar. Nou ja groots? De betreffende boeren zijn ook lid van de boerenbond en voor je leden moet je per slot van rekening wat doen, ook al gaat het om een categorie die er wat bijhangt. Bos: „Wy ferwachtsje no dat se sels mei in utstel komme.”

Dat wordt een wat pijnlijke operatie. De divanmelkers kunnen moeilijk anders dan akkoord gaan met het oude voorstel van de boerenbond: melkrechten verleen voor ten hoogste drie jaar. Dat plan hebben ze in een eerder stadium afgeschoten, nu moeten ze op hangende pootjes terug. Zo niet, dan grijpt Brussel straks rigoureuus in. Het is de keuze tussen het halve ei en de lege dop.

De LTO wacht af. Die zet voorlopig alle troeven op de quotumbeurs. Als die er komt, gaan voortaan alle quotumtransacties over een centraal kantoor. Daar bepalen vraag en aanbod de prijs. Dat systeem zal allicht leiden tot een daling van de prijs. Als daar de leasequota bijkomen, gaat de prijs nog een tikkeltje meer naar beneden. Dat is gunstig voor de kostprijs van de melkveehouders. Die is door de levendige quotumhandel tot de hoogste in de Europese Unie gestegen.

Met alles wat Brussel op het vuur heeft, brengt dat de concurrentiepositie van de Nederlandse veehouder op termijn in gevaar. Eigen schuld. Geen enkele overheid kan het verwijt in de schoenen worden geschoven daar medeplichtig aan te zijn. Het is een gevolg van het vrije spel van economische krachten dat de boeren op elkaar hebben losgelaten. Je krijgt steeds meer begrip voor Van Aartsen als hij blijkt geeft voor deze zaak niet van geestdrift over te lopen.

Personeel FCDF in de wurggreep van de kaasschaaf

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

EEN ZOMER LANG verkeert het personeel van *Friesland Coberco Dairy Foods* in de wurggreep van de kaasschaaf. Dat betekent veel onzekerheid. Dat leidt zonder meer tot verlies van rendement, want onrust over het voortbestaan van de huidige werkplek is slecht voor de motivatie. Jammer, want het gebeurt juist op een moment dat het met de kaas eindelijk eens de goede kant op zou gaan.

De directie wil vijf tot zeven kaasfabrieken sluiten. Welke? Niet bekend. De anders zo van slagvaardigheid getuigende bestierders laten dit nog even sadistisch sudderen. Personeel en vakbonden krijgen tijd voor speculaties. In september komt er duidelijkheid. Een tactische manoeuvre. Immers in die drie maanden zijn er allicht mensen die op zoek gaan naar een andere baas. Alles wat op die manier uit zichzelf afvloeit ontlast het probleem. Alle beetjes helpen.

Het zijn bovendien drie vakantiemaanden. In die tijd zal het personeel uitzwermen over Europa, allicht ter plekke een stukje kaas kopen en, nieuwsgierig als het is, naar de herkomst kijken. Verrek, Goudse uit Duitsland. Je hoort een directeur bij terugkomst zeggen: „U hebt wel gemerkt dat er veel Duitse Goudse wordt aangeboden. Dat is nu net ons probleem. Daar wordt steeds meer geproduceerd, dus moeten wij wat kalmer aan”.

Of men daar maar even begrip voor wil opbrengen. De feiten zijn onweerlegbaar. In Duitsland is de kaasproductie tussen 1992 en vorig jaar met 16,8 procent gegroeid en bij ons met 9 procent. De vakbonden hebben, gebaseerd op gegevens van het concern zelf, een lijstje opgemaakt van fabrieken die dreigen te verdwijnen. Als daar zijn: Olterterp (2003), Elsloo(1999), Oosterwolde (2005), Dronrijp (2010), Burgum (2003), Vollenhove(1999), Varsseveld (heden), Wierden (1999) en Assen (2005).⁹ Deels omdat ze te weinig rendement opleveren, deels om andere redenen.

Je ziet het voor je. In september maakt de directie bekend om welke fabrieken het gaat. Stad en land wenen ach en wee. De burgemeester van een gemeente met een bedreigde fabriek komt, als goed gebaar naar de burgerij, in verzet en kondigt in de raad aan wel even met de directie te zullen praten.

Hoofddirecteur André Olijslager is de beroerdste niet en nodigt hem uit in het kantoortje van de bedrijfsleider van de betrokken fabriek. Na het nemen van vier stoplichten, drie verkeersremmende obstakels, vijf drempels en vier minirotondes is hij op de plek des onheils. De argumenten zijn de burgemeester al uit de handen geslagen eer hij zijn auto heeft afgezet.

Juist die oprukkende bebouwing en flankerende maatregelen nopen de directie de fabriek te sluiten. De fabriek is, dankzij het gemeentebestuur, te onhandig komen te liggen. Nog een sigaartje burgemeester?

Nog nooit heeft de ingreep van een burgemeester geleid tot behoud van een zuivelfabriek, wél van een ander bedrijf. Ga maar na. Heeg. Oudwoude, Dokkum, Wommels, Koekange. Kolderveen, Warga, Emmen, Oosterzee, Wolvega. Tuk, Makkinga en Ruinerwold, allemaal dicht. Alleen Sint Nicolaasga heeft het vege lijf weten te redden, maar daar had de gemeente part noch deel aan.

⁹ Tussen haakjes werkelijke sluiting. (ZHN)

Zo'n waslijst markeert de onrust onder het personeel. Een keer verkassen, soit, maar er zijn werknemers die dat al vier keer hebben meegemaakt.

Er verdwijnen in de kaassector bij *Friesland Coberco Dairy Foods* 270 banen. Voor 50 mensen is er ander werk, dus moeten er 220 vertrekken naar andere divisies. In de kaas werken rond de 2300 mensen. Maximaal mag 10 procent van dat bestand bestaan uit uitzendkrachten. FCDF houdt zich daar redelijk aan, maar op sommige plekken wordt dat percentage overschreden. Als die uitzendkrachten eruit worden gewerkt is er voor elke vaste kracht nog net een plekje onder de zon.

Althans voorlopig. Johan Plageman, de directeur voor sociale zaken, heeft in feite de volgende stap al aangekondigd. De vakbonden hoeven er niet op te rekenen dat deze reorganisatie de laatste is, want 'het gaat om een bedrijf dat in beweging is'.

Nu heeft het personeel nog een gemiddelde leeftijd van 47-48 jaar. Na de reorganisatie van september zal dat allicht hoger zijn. Na de reorganisatie over drie jaar, zoals FNV'er Harry Vellenga voorspelt, zal dat nog hoger zijn. De ervaring blijft binnen het bedrijf, maar de verjonging stokt.

De zuivelindustrie is door de opeenhoping van inkrimpingen - alleen de bio- en eco-sector zorgt voor een verfrissende uitbreiding en zelfs voor nieuwe fabrieken (Oudega, Terschelling, Drachten,) - en door de wassende werkgelegenheid elders niet erg aantrekkelijk meer voor de nieuwkomers. Vroeger had je in de zuivel nog een bovengemiddelde cao, maar de laatste jaren is die ook verschrompeld tot 'redelijk'.

De jongste 'organisatie-aanpassingen', zoals de directie het verlies aan arbeidsplaatsen tracht te camoufleren, biedt opnieuw slechts spaarzame vernieuwende elementen. Akkoord, de horeca zal worden bewerkt met cupjes Friesche Vlag. Geen luxe. Op de jongerendag van de onderneming in de *Bonte Wever* in Slagharen lag er Nutroma bij de koffie. Mooi stom van de uitbater natuurlijk, maar ook tekenend voor FCDF.

In vier Europese landen komen ook eigen verkooporganisaties voor kaas. Dat is het dan ook wel. Het plan van de directie om enkele kaashandelaren in te lijven en zo het tal merken en markten vergroten, is nog niet naar buiten gebracht. Dat perspectief had de onrust op de werkvloer kunnen verkleinen. Een gemiste kans.

Macht van de melk is boeren ontnomen

KAF EN KOREN

MELK WAS ALTIJD een machtig wapen in boerenhand. Daarmee kreeg je een fabrieksdirecteur op de knieën. Hij kroop je als boer op de 'lije side', als je alleen al aan de stamtafel aangaf van fabriek te willen veranderen. Menig boer is daar dan ook aardig beter van geworden. Dat wapen is hem nu volledig uit handen geslagen. In een mum van tijd. Hij mag dankbaar zijn als er nog een tankwagen hij hem op het erf komt. De boer is terug bij af.

In 1886 werd in Warga de eerste coöperatieve zuivelfabriek gesticht. De boeren namen het heft in handen. Zij wilden zelf bepalen wat er met hun melk ging gebeuren. Nu - 112 jaar later - is er van dat ideaal niks meer over.

De coöperaties gedragen zich als oude particulieren. De boereninvloed zit op het niveau van 'mear moat it mar sitzr'. Zolang het gaat, zoals het nu gaat, is er geen centje pijn. Iedereen is zo'n beetje onderdak en beurt een melkprijs die te veel is om over te klagen en te weinig om over te juichen.

Melk was altijd zo aantrekkelijk dat de fabrieken erom vochten. Voor de Friese zuivelcoöperaties was dat aanleiding om dichte afspraken te maken. Boeren konden niet van fabriek veranderen. Dat kostte een smak geld. Als extra grendel hadden de coöperatieve angsthazen grensafspraken gemaakt. Ze namen geen melk aan van boeren uit andermans werkgebied.

Dat systeem kreeg een extra lading, toen in 1984 de melkcontingentering werd ingevoerd. Boeren werden gebonden aan een quotum. Brussel wilde daarmee de overschotten indammen. Het middel werkte prima en doet dat nog. In ons land ontstond toen wel een tekort aan melk. Hier wordt kaas gemaakt en voor dat product was geen plek in de gesubsidieerde koelhuizen ingeruimd.

De fabrieken dekten hun tekort met melk uit Duitsland.

Hier zat de zaak door die afspraken op slot. Dat convenant viel echter als een kaartenhuis in elkaar, toen er verschillen kwamen in de melkprijzen. De ene boer kreeg jaarlijks soms tien mille meer voor zijn melk dan zijn buurman die aan een andere fabriek was gekluisterd.

De boeren zochten een uitweg. Ze bedankten, betaalden uitteegeld en gingen via een tussenpersoon naar een andere fabriek waar ze met gebak, sigaren en zelfs met geld welkom werden geheven. Weg grensafspraken. De 'poatsjebaaiers' toonden aan wie de macht over de melk had. De fusie - maar die niet alleen - tussen de zuivelfabrieken in het Noorden heeft daar een eind aan gemaakt. Er bleven nog vier spelers over op de melkmarkt: Friesland Coberco Dairy Foods, Nestlé, DOC in Hogeveen en De Kievit in Meppel.

Friesland Coberco Dairy Foods werd de gigant. Die bepaalt nu de koers. Nestlé heeft altijd een melkprijs uitbetaald, die net onder het niveau van de naaste concurrent ligt en zal dat wel blijven doen. Opdracht van de grote baas in Verviers. Nu *Hoogwegt*, eigenaar van *De Kievit*, tot grote verrassing van de directie in Meppel onderhandelt over de verkoop van dat bedrijf aan *Friesland Coberco Dairy Foods*, is het aantal spelers tot drie teruggebracht. En de eco-fabriek in Drachten dan? Ook daar krijgt *Friesland Coberco Dairy Foods* een vinger in de pap.

Deze samenklontering ging gepaard met het wegwijnen van de Brusselse steun aan de zuivel. Melk is plots niet meer schaars. Eigenlijk is er al te veel. Derhalve is de melkmacht de boeren ontglipt. De fabrieken hebben het, net als voor 1886, weer voor het zeggen.

Typerend is het volgende. *Friesland Coberco Dairy Foods* heeft een ledenstop ingevoerd. Het bedrijf wil de melkaanvoer met 15 procent terugdringen. Dat gebeurt door contracten met Duitsers niet te verlengen en de binnenlandse leveranciers te ontmoedigen door een prijs uit te betalen die onder die van de eigen leden ligt. Hadden ze maar op tijd moeten aangorten.

Wat er met de boeren van *De Kievit* gebeurt, is nog vaag. Als *De Kievit* een zelfstandige besloten vennootschap wordt, zullen de huidige boeren van die fabriek daar hun melk kwijt kunnen. Zij beuren echter nooit meer dan die van de leden van *Friesland Coberco Dairy Foods*, daar zal de directie van de zuivelreus wel voor zorgen. Lid worden van FCDF lijkt uitgesloten.

De overstap naar de eco-fabriek in Drachten is slechts voor een enkeling weggelegd. Die fabriek wil over een paar jaar 40 miljoen kilogram melk verwerken. Op een provinciaal quotum van 1835,2 miljoen kilogram is dat een schijntje. Henk Brouwer van de Drachtster fabriek heeft al gezegd dat wie zich wil aansluiten snel moet beslissen. Ook bij hem groeien de bomen niet tot in de hemel.

De boeren zijn dus grondstofleveranciers van de fabriek geworden. Het is geen onwil van die bedrijven om niet meer melk af te nemen. Ze worden door Brussel gedwongen niet meer te produceren dan de markt kan opnemen. Aangezien de markt om ons heen door volle magen wordt beheerst, moeten er dus piketpalen worden geslagen.

'Slogies', zou Cruijff wel zeggen. Niet logisch is dat de Europese Commissie het quotum voor de boeren wil uitbreiden. Voor die melk is nu geen plek. Zo'n maatregel kan alleen dan nut hebben als de consumptie toeneemt, als de pil op het nachtkastje blijft liggen en als de welvaart wereldwijd toeneemt. De zienswijze van de Rabobank voorspellen dat, de studiegroep van European Dairy farmers eveneens. Drie keer 'als' is echter twee keer te veel.

De boeren zullen moeten leven met het feit dat ze een flinke veer hebben gelaten aan de fabrieken. Die zullen de schuld doorschuiven naar Brussel. Nog terecht ook.

Handel in melkquotum keert zich steeds meer tegen jonge boer

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

DE HANDEL IN melkquotum gaat op korte termijn een ongekende hausse tegemoet. Alles wijst op stijgende prijzen. Leuk voor de aanbieders. slecht nieuws voor de jonge boeren die hun bedrijf willen - je kan ook zeggen: moeten - uitbreiden. De *Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland* is bezig paal en perk aan die handel te stellen, maar de politiek laat zich adviseren door lieden van het slag Opaatje Stastok - alles moet maar mooi zo blijven als het is, want dat is het beste.

De prijzen voor melkquotum zijn in korte tijd met meer dan 10 procent gestegen. Het einde is nog niet in zicht. De verkopers weten dat de melkveehouderij een goed jaar tegemoet gaat. De boeren hebben nu al een cent of twee meer voor een kilogram melk gebeurd. Ze vinden zelf dat dat nog wel wat meer had kunnen zijn, gezien de florissante zuivelmarkt. Daar komt eind volgende week nog elf cent bij, als de zomerkorting van vier cent verdwijnt en de herfsttoeslag van zeven cent van kracht wordt.

Tel daarbij het rijke groeiseizoen. Dat is uitgemond in uitdijende kuilbulten en stapels ronde halen op het erf. De veevoerleveranciers zien de bui al hangen. Er zal de komende winter niet meer dan in geringe mate een beroep op hen worden gedaan. De kosten van het voer zijn nu al aan de lage kant. De ACM heeft haar boeren geschreven dat die prijzen de komende tijd verder zullen dalen.

OP de boerderij komt dus geld vrij voor investeringen. Jonge boeren zullen daar quotum of grond voor kopen. Wat er met de prijzen voor het quotum is gebeurd en nog gaat geschieden, geldt ook voor de grondprijzen. Die zijn in drie jaar tijd met 30 procent omhooggeschoten. De mestwetgeving eist haar tol. Om aan die druk te ontkomen zal allicht het aantal boeren toenemen, dat drie keer daags melkt, of een melkrobot aanschafft. Ook dat kost geld.

De lasten voor de jonge boer, die met het oog op de wassende omvang van de Europese Unie zijn bedrijf gaat uitbreiden, worden derhalve al maar hoger. Geen wonder dat de LTO, na een enquête onder de leden, Den Haag heeft gevraagd daar regels voor op te stellen. Door het instellen van een quotumbank en door het aanpakken van het verhuren van melkproductierechten. De kostprijs van het aanschaffen van quotum zou dan met driekwart kunnen dalen.

Er wordt al een tijdlang breed overleg met het ministerie gevoerd, opdat er op 1 april volgend jaar een kant-en-klare verordening op tafel kan liggen. Ondanks het aanhoudend gebeuk van LTO's melkveehouderij-aanvoerder Jan Cees Vogelaar op de deur van het ministerie en ondanks het aandragen van handenvol argumenten, ging Jozias van Aartsen niet direct in zee met de boerenbond.

Hij vroeg hoogleraar Eduard Bomhof van Nijenrode en pachtjurist Peter de Hoog om advies. Niet aankomen, was hun mening. De prijs keldert vanzelf, als de landen uit Midden- en Oost-Europa bij de Europese Unie komen. Dank je de koekoek, dat duurt nog een jaar of wat.

Tot die tijd zal, als Hayo Apotheker met wat meer begrip voor de situatie toont dan Van Aartsen, de kostprijs voor de boeren in ons land aanmerkelijk hoger blijven dan elders en hun concurrentiepositie een stuk minder. Voor de divan-melkers - de boeren die quotum verhuren - pakt de mi-

nisterswisseling in elk geval niet goed uit. Apotheker zal zich allicht laten adviseren door zijn partijgenoot Pieter ter Veer. Die is nu eerste souffleur. Ter Veer is een erkend tegenstander van het verlesen van melkrecht.

De gierende handel in melkquotum heeft nog een kwalijk effect. Meer dan de helft van de boeren in ons land is lid van, of anderszins gelieerd aan *Friesland Coberco Dairy Foods*. Die zuivelonderneming betaalt een melkprijs uit die het gemiddelde is van een vijftal andere ondernemingen. Er zijn al FCDF-boeren die zeggen ‘wij moeten maar melk en vla van *Campina* kopen, dan gaat hun prijs omhoog en beuren wij ook wat meer’. Bovendien kunnen boeren aandelen in FCDF kopen.

Nu krijg je het verschijnsel dat jonge boeren, waar een onderneming als de onderhavige het uiteindelijk van moet hebben, hun geld in quotum steken. Die poen komt in handen van boeren die aan het aftrajnen zijn. Zij steken dat in aandelen van FCDF. De jonge boer heeft belang bij een hoge melkprijs.

De oudere boer, die bij mooi weer het vut-rekje op de trekhaak plant en met moeder de vrouw uit fietsen gaat, denkt alleen nog aan een hoog dividend.

Langzaam maar zeker ontvouwt zich een belangentegenstelling. Dat krijg je bij ondernemingen die het fundament van de coöperatie vaarwel hebben gezegd. Jillis Kooistra in Wergea had een aardig plan. Hij wilde het aantal aandelen relateren aan de omvang van het quotum. Hij stelde dat op de hem bekende, duidelijke en aanhoudende wijze aan de orde. Lauw loene, hij kreeg geen poot aan de grond. Toch is dat idee te goed voor de prullenmand. Immers, op die manier wordt de band boer-zuivelonderneming aangetrokken. De handel in melkquotum is lucratief. Als je de advertenties in *Het Landbouwblad* leest krijg je dat al gauw in de gaten. Jan en alleman stort zich op de markt, van makelaar tot veekoopman. Het doet wat hypocriet aan dat ook de LTO, die het huidige systeem kritiseert, er niet vies van is met haar Vastgoed-poot daar een graantje van mee te pikken. Er blijft bij elke transactie wat aan de strijkstok kleven, nietwaar.

Wat dat betreft is de landbouwcoöperatie ACM een gunstige uitzondering. Die brengt het quotum om niet van de ene boer bij de andere. Service van de zaak. Een bewijs dat een grote coöperatie - het werkgebied van de ACM strekt zich uit van Anjum tot de Veluwe – niet per definitie ver van de boer hoeft af te staan. De ACM heeft dan ook geen aspiraties een modieuze pseudo-coöperatie te worden.

Nieuwe zuivelfabriek in Lelystad heeft best een kans van slagen

Kaf en Koren

DE ACTIVITEITEN in de zuivel van fritesbakker Gerrit de Bruijne (64) uit Oudendoorn worden met argusogen gevolgd. Hoe haalt de directeur van Farm Frites - bekend bij aardappeleter en wielrenliefhebber - het in zijn bolle hoofd en begin een fabriek voor zuivelproducten. Ook nog op een markt die verzadigd is en waar de marges klein zijn. De Bruijne lacht. Hij heeft gelijk. Zijn bedrijf maakt wel degelijk kans van slagen.

De markt voor dagverse zuivel is voor het overgrote deel in handen van *Friesland Coberco Dairy Foods* en van *Campina-Melkunie*. De eerste heeft bijna eenderde deel, de tweede bijna tweederde. Daarnaast opereren nog wat boerderijzuivelaars en wat buitenlandse indringers.

Die buitenlandse concurrenten zorgen ervoor dat de beide eigenheimers geen gekke dingen kunnen doen. Als je met z'n tweetjes het heft in handen hebt, dan zou je onderling een leuk prijsje kunnen bedingen. Op dat moment zet je de deur evenwel open voor leveranciers uit Duitsland en België. In het Productschap voor Zuivel dreigt grootgrutter Dirk van den Broek zo vaak als nodig is met die maatregel.

Wie in de jaarverslagen van *Campina* zoekt naar de resultaten van de consumptiemelk, stuit jaar in jaar uit op bewoordingen als 'de marge stond onder druk'. Geen vetpot dus. Klopt, zegt Rob van Dongen, woordvoerder van Friesland Coberco. „Je redt het alleen met schaalvergroting en lage kosten. Daarom ook zijn Menken van Grieken en Ormet er al niet meer.”

Harm Schelhaas, de vroegere voorzitter van het *Productschap voor Zuivel*, sluit zich daar naadloos bij aan. Hij noemt het initiatief van De Bruijne kansloos. Toetjes en zuivelverwenners, daar moet het van komen. Producten met toegevoegde waarde, weet je wel.

Nou, wat dat laatste betreft, nodigen de jaarverslagen van de marktleider op dit terrein, *Campina*, evenmin uit tot het houden van vette feesten. Mona, haar merk, moet het ook doen met kwalificaties als: „Mona moest met een enigszins lager resultaat genoeg nemen” (1996). En: „Bij Mona daalde het resultaat, ondanks de vergroting van het marktaandeel” (1997). Ook al geen markt dus die de boeren toelacht.

Waarom kan De Bruijne wel slagen op de bulkmarkt, want consumptiemelk is bulk: grote hoeveelheden van hetzelfde. Daar zit weinig variatie in. Heel eenvoudig, hij gaat net zo te werk als anderen die schieten onder de duiven van de giganten die menen hier voor best te kunnen opslaan.

De Bruijne begint niet in het wilde weg. Hij heeft eerst gezorgd voor afzet. Dat moet voor iemand die goed weet hoe de verhoudingen in dat kanaal liggen, geen groot probleem zijn. Farm Dairy, zoals de fabriek in Lelystad komt te heten, kan bijvoorbeeld een contract afsluiten voor het leveren van uitsluitend melk onder eigen merk met een supermarktketen. De andere producten mogen de beide grote zuivelondernemingen blijven leveren. De Bruijne, wij noemen maar iets, kan ook een contract afsluiten met een keten als McDonald's. Die verkoopt een uiterst beperkt aantal zuivelproducten, maar wel in grote hoeveelheden. Farm Dairy kan met lage kosten werken, want voor vaste afnemers en klanten met een private label hoef je geen reclame te

maken. Het opzetten van een eigentijds uitgerust marketing en reclame-apparaat kan achterwege blijven. Tussen productie en afzet zit alleen vervoer.

Het verkrijgen van melk is geen enkel probleem. De grote coöperaties hebben door hun strategie van 'zo weinig mogelijk produceren tegen een zo hoog mogelijke opbrengst' een groot aantal boeren, dat zich niet wil binden, het bos ingestuurd. In Nederland moet het geen kunst zijn om honderd miljoen kilogram melk per jaar bij elkaar te vergaren.

De Bruijne heeft daar ongeveer de helft van nodig. Mogelijk dat er straks iemand opstaat, die wat kapitaalcrachtige vriendjes om zich heen verzamelt en een kaasfabriek begint. Gewoon voor Goudse, daar een vaste afnemer voor weet te vinden en die dan aanbiedt onder de prijs van de beide giganten.

Want behalve op het gebied van consumptiemelk hebben *Friesland Coberco* en *Campina* elkaar ook gevonden op het terrein van kaas. Ze houden elkaar uiterst nauwlettend in de gaten. *Friesland Coberco* is begonnen met een verlaging van de kaasproductie om de prijs hoog te houden. *Campina* heeft daar baat bij gehad.

Jaarverslag 1997: De divisie kaas profiteerde in de tweede helft van het jaar van de hogere kaasnotering." Zij beperkte vervolgens ook de productie.

Het gevolg is dat Nederland in de eerste vier maanden van dit jaar 10.000 ton kaas minder heeft uitgevoerd op een totaal van 170.000 ton. Duitsland heeft daarvan geprofiteerd. Dat land zag de uitvoer stijgen met 11,2 procent Er moet allicht iemand zijn te vinden van kaliber De Bruijne, die daar brood in ziet. Bulk, lage kosten, knappe opbrengsten.

De boer wordt er niet happy van. De Bruijne kan ertoe bijdragen dat de marges van de beide zuivelgrootheden op consumptiemelk kleiner worden. De komst van een nieuwe kaasfabrikant heeft hetzelfde effect. Dus een lagere melkprijs voor iedereen.

Nederland heeft nu eenmaal een bepaalde hoeveelheid melk. Als Brussel zijn zin krijgt, komt daar straks nog 2 procent bij. Wanneer de zittende zuiveldirecteuren niet bereid zijn al die melk te verwerken, vallen er gaten die door anderen op slinkse wijze worden gevuld ten koste van de groten. FRS-voorzitter Jan van Weperen heeft nog niet zolang geleden de zuivelgiganten 'arrotie van de macht' verweten. Hij krijgt al snel gelijk.

Verlaging melkprijs is kwestie van tijd

KAF EN KOREN

AAN EEN VERLAGING van de melkprijs lijkt de zuivelindustrie niet meer te ontkomen. Alle tekenen wijzen erop dat de florissante prijzen van vorig jaar en van dit jaar tot nu toe zullen verschrompelen. Er is geen uitweg meer, jammer, maar het zij zo.

De melkprijs die de boeren beuren wordt voor het grootste deel bepaald door de opbrengst van de kaas. Van de melk die vorig jaar van de boerderijen kwam, is 55,3 procent verwerkt tot kaas. Dat typeert de dominante positie van kaas.

Dit jaar zal dat percentage niet worden gehaald. De nieuwe zuivelcombinatie *Friesland Coberco Dairy Foods* heeft namelijk al in een vroeg stadium besloten minder kaas te maken. Op die manier kon de prijs hoog, worden gehouden. Tot dusver is dat ook wonderwel gelukt.

FCDF is met 60 procent van het totaal veruit de grootste kaasproducent van ons land. Als die op de stoel begint te schuiven, bewegen de anderen mee. Jaarlijks kwam er zo'n 420.000 ton kaas uit de FCDF-fabrieken, dit jaar zal dat niet meer dan zo'n 360.000 ton zijn.

Dat komt neer op een daling van de productie met 13 procent. Een forse teruggang. Toch is landelijk de productie tot dusver maar met 6 procent verminderd. De conclusie is simpel: *Campina-Melkunie*, *Cono* in Midden-Beemster, *Baars* in Schoonrewoerd en *DOC* in Hoogeveen hebben 'dankjewel' tegen de FCDF gezegd. 'Leuk dat jullie de productie verminderen en de prijs op niveau houden, dan kunnen wij daar mooi van meeprofiten'. Die bedrijven hebben de politiek van FCDF niet gevolgd. Ze zijn wel op de pakjedrager gesprongen.

FCDF heeft haar boeren een flinke melkprijs uitbetaald. Op grond van de resultaten van het eerste half jaar zal er ook dit jaar nog wel iets vrolijks uit de bus rollen. Het kan niet anders, of de andere kaasfabrieken gooien ook op de streep. Zij hebben, dankzij FCDF, ook een prima prijs voor hun wassend kwantum gebeurd.

Door het wegvallen van de Leeuwarder kaasnotering is er evenwel geen ijkpunt meer voor de markt. Ingewijden beweren dat FCDF de kaasprijs kunstmatig hoog houdt. De werkelijke prijs ligt al veel lager dan de f 6,73 per kilogram die wordt aangehouden. In een winkel in Aken lag vorige week Nederlandse kaas voor f 6,10 per kilogram. Dat zoiets juist bij een Duitse middenstander werd geconstateerd, is geen wonder. Toen FCDF besloot de productie te verminderen, sprongen ook de Duitse fabrikanten in dat gat en schroefden de hoeveelheid melk die richting de kaasbak werd gestuurd fors omhoog. Voor die grotere productie was aanvankelijk wel plaats. Rusland was een flinke klant.

Het wankele bewind van Jeltsin zorgde er evenwel voor dat de grenzen voor de import van kaas uit West-Europa nagenoeg werden gesloten. Duitsland werd teruggeworpen op de overvolle Europese markt. Paniek in de tent. Iedereen in de kaasbranche zit nu te wachten op het moment dat de prijs keldert.

Uitwijken naar mager melkpoeder is een heilloze weg. Door de lagere kaasproductie is er dit jaar al 45 procent meer van dat poeder in ons land gemaakt. Die prijs daalt voortdurend.

Nieuwe markten aanboren, denk je dan. Dat moeten dan wel markten buiten de Europese Unie zijn. Daar is doorgaans de economie van een lager gehalte dan bij ons. Door het verminderen van

de productie en van de subsidie van Brussel op die export zijn er echter al afzetmogelijkheden te loorgegaan.

Vorig jaar schreeuwde iedereen moord en brand om exportcertificaten voor derde landen te krijgen, nu liggen ze hij bosjes onaangeroerd in Brussel te wachten op een handelaar die er nog heil in ziet.

Voor Brussel zou deze ontwikkeling aanleiding moeten zijn de subsidie op export naar landen buiten de EU op te schroeven. In Nederlandse zuivelkringen wordt daar ook op gehoopt. Het *Productschap Zuivel* in Rijswijk wijst er evenwel op dat er van automatismen in Brussel geen sprake is. Er zijn altijd wel argumenten te vinden om er van af te zien.

Nederland geeft die zelf aan. Door het kunstmatig hoog houden van de kaasprijs is de zuivelwaarde, een soort AEX-index voor de producten uit deze branche, ook hoog. De laatste metingen geven zelfs aan dat die waarde de hoogste is sinds 1996.

Dat kan ertoe leiden dat Brussel denkt 'allemaal goed en wel, maar bij zo'n hoge zuivelwaarde is er in Nederland niks aan de hand'. Dus is er geen reden om maar wat dan ook te doen aan de exportsubsidie. Gevolg is dat nog meer markten buiten de EU verloren gaan.

De politiek van *Friesland Coberco Dairy Foods* heeft iets weg van 'boontje komt om z'n loontje'. Toen alles hier nog anders was, pakweg in de tijd dat nog niet ganse volksstammen met een rugzakje liepen, toen had je naast *Friesland Dairy Foods* en *Coberco* nog zelfstandige kaascoöperaties. Die hielden de productie in toom en haalden een leuke melkprijs, omdat de kaas veel opbracht. Friesland Dairy en Coberco konden niet meekomen. Dus verhoogden zij de kaasproductie om de prijs van die kaascoöperaties te drukken.

Nu Friesland en Coberco die kaascoöperaties hebben ingelijfd, gebeurt hetzelfde. Het grote concern beperkt de productie en de anderen vullen het gat. Druk op de prijs derhalve. Trouwens ook zonder dat zou er een druk op de prijs komen, alleen al vanwege Duitsland. De zuivel mag dan een reus hebben gebaard. de dwergen is hij niet de haas geworden.

Zuivel pruimt op zure druiven

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

HET ZIT DE boeren van *De Kievit* niet mee. Dat is het lot dat in beginsel elke boer staat te wachten die kiest voor een particuliere verwerker van zijn melk. Hij heeft wel wat in te brengen. maar als puntje bij paaltje komt beslist de baas. Die baas, *Hoogwegt*, heeft besloten de handel over te doen aan *Friesland Coberco Dairy Foods*. De boeren moeten maar zien waar ze naar toe willen, of nog naar toe kunnen. Hun keuze is beperkt. De coöperatie DOC Kaas in Hoogeveen wil ze wel hebben, maar directeur Bert Willigenburg hoort de laatste tijd weinig van het Kievit-front. De boeren broeden nog op een alternatief.

Het is een kwestie van 'eigen schuld, dikke buit'. Toen het slecht ging met de voorloper van FCDF. Frico-Domo¹⁰, zijn tal van boeren opgestapt. Dat gebeurde niet op de manier van automobilisten die in een file staan. Die switchen van de ene rij naar de andere in de hoop eerder hij het volgende stoplicht te zijn dan de wagen waar ze achter zaten.

Nee, zij moesten een flinke duit achterlaten hij de coöperatie die ze verlieten. Later is dat gemakkelijker geworden, maar de pioniers hebben in de beurs moeten tasten. Weggaan hij een coöperatie hield de verplichting in duizenden guldens aan uittegeld te moeten betalen. Ze namen dat risico. Al snel bleek dat ze dat geld terugverdienden, immers de nieuwe fabriek betaalde meer melkgeld uit.

Dat was zuur voor de boeren die Frico-Domo trouw bleven. Toen die coöperatie opging in Friesland Coberco Dairy Foods ontstond er plotseling een andere situatie. Trouw werd beloofd. FCDF betaalt prima uit. Het bedrijf heeft voorts de deur op slot gezet voor spijtoptanten. Kievit-boeren kunnen hun melk nog wel bij FCDF kwijt, maar krijgen niet het volle pond. Dat is het lot van de 'sleatsjebaaiers'. Ze schoppen nu wel tegen FCDF aan, maar de club van André Olijslager trekt zich daar geen malle moer van aan.

FCDF is machtig en maakt van die positie dankbaar gebruik. Het heeft de Leeuwarder kaasnotering om zeep geholpen en heeft de stroom van het *Productschap Zuivel* over productie- en exportcijfers op laten drogen.

De hele kaashandel viel over de zuivelgigant uit de noordelijke en oostelijke provincies heen. Er is geen ijkpunt meer, was de klacht. Dat is kinderachtig. De particuliere kaashandelaren hebben altijd in sloppen en stegen verkondigd dat zij veel beter dan de grote coöperaties de kaas - het fundament van de Nederlandse melkveehouderij - konden verkopen. Kennelijk hadden ze daar die grote coöperaties wél voor nodig, althans een notering die door de giganten werd gedragen. Ze moeten het nu zonder doen. Dat is ongemakkelijk, maar een echte koopman stapt wel over dat strootje heen en redt zich wel. Dat gebeurt dan ook. Kaas is kaas en dus stappen de handelaren over de grens om in Duitsland in te kopen. Ze worden van exporteur importeur.

Dat is nodig ook. FCDF heeft namelijk de eigen productie met 10 procent verminderd in de hoop de kaasprijs hoog te kunnen houden. Campina-Melkunie in Zaltbommel, de andere grote zuivelonderneming in ons land, had dat eigenlijk ook moeten doen. Dat is niet gebeurd.

FCDF heeft het ook niet al te leep gespeeld. Als je zo'n stap samen wilt zetten doe je er goed aan de mening van je 'Partner' eerst even af te tasten. Kijken of er ook overleg mogelijk is. Of je laat

10 Noord-Nederland (Frico-Domo) en CCFriesland-Frico/Domo (FFD)

een ander de boodschap overbrengen. FCDF heeft de methode van de oekaze gekozen. Dat nu zette kwaad bloed bij Campina.

Er zat ook nog wat oud zeer in zuidelijk en westelijk Nederland. Eer *Friesland Dairy Foods* en *Coberco* voor samenwonen kozen waren *Campina* en *Coberco* al genoeglijk met elkaar in gesprek. Geen wonder, want een eerdere vrijage tussen *Friesland Dairy Foods* en *Coberco* was op niets uitgelopen. Op het moment dat het ook spaak liep tussen *Coberco* en *Campina* stapten *Friesland Dairy Foods* en *Coberco* weer bij elkaar om in sneltreinvaart een fusie in elkaar te steken. Dat lukte. Met *Twee Provinciën* - ook al even in gesprek geweest met *Campina* - en *Zuid Oost Hoek* ontstond de nieuwe zuivelgigant.

Alles overziende is het geen wonder dat een overlegorgaan als de *Nederlandse Zuivel Organisatie* (NZO) is uitgekleeft en dat een promotie-instituut als het *Nederlands Zuivel Bureau* (NZB) op zoek moet naar een nieuwe identiteit.

Als de boeren willen valt er van dat zuivelbureau nog wel wat te bakken. De melkveehouderij heeft namelijk een platform nodig dat alert kan reageren op ontwikkelingen. Melk is altijd een product met een helder en gezond imago geweest. Hier en daar in de maatschappij doemen echter krachten op die daaraan beginnen te tornen. Neem een blad als *Hervormd Nederland*. Dat publiceert een verhaal onder de vette kop 'Melk moet helemaal niet' en als toetje 'Vijf redenen om voorzichtig te zijn met melk'.

Het is nauwelijks nog een natuurproduct, aldus het blad. "Een gezonde koe geeft 1500 liter melk per jaar, de moderne koe geeft gemiddeld wel 5000 liter melk." Een beter bewijs dat dit blad als het *Dokkumer Lokaaltsje* de ontwikkelingen volgt is nauwelijks te leveren, maar het schreeuwt en raast wel van de daken. Van je hervormde broeders moet je het als boer maar hebben.

Een zuivelbureau in een nieuwe opzet zou tegen dit soort barbaarsheden kunnen en moeten optreden. Voor je het weet komt er meer van die onzin los. Er zijn genoeg argumenten om zoiets te pareren, veel meer dan *Hervormd Nederland* kan opnemen.

1999

Leeuwarder Courant 1999-01-09

'Koeien buiten' met dank aan Joep Van 't Hek

KAF EN KOREN

VOOR DE buitenwacht is het een merkwaardige discussie waarmee melkveehouders zich bezighouden. 'Koeien moeten in de wei' is het onderwerp. Koeien horen daar toch als de winter voorbij is, denkt de burger. Achterhaald verhaal. Een boer die rekt en aan het milieu denkt en dan nog eens rekt, houdt zijn vee het hele jaar binnen. Zeer voordelig.

Helemaal fout, zegt de *vakgroep melkveehouderij van de Land- en Tuinbouw Organisatie*. Voorzitter Jan Cees Vogelaar legt er nog een schepje bovenop: „Wij willen komen tot een zekere vorm van verplichte weidegang.”

Edoch, kiene boeren als Jan en Klaas van Weperen in Oosterwolde zweren bij het op stal houden van hun koeien. Ze hebben weinig grond direct om huis en die zouden die koeien onmiddellijk kaal vreten. Dus moeten ze naar land verderop verkassen en honderden meters afleggen om bij de melkstal te komen.

De stal biedt nog meer voordelen. Je kunt de mest, die in de put terechtkomt, beter verdelen dan wanneer een koe haar behoefte doet op één plek in het land. Beter voor het milieu dus.

Koeien op stal vertrappen niet het grasland. Ze vreten bovendien geen gras op het moment dat de kunstmest nog niet is uitgewerkt. Je land brengt dus meer op, je haalt er meer wintervoer van af. Je houdt misschien zelfs wel land over dat je voor een ander doel kunt gebruiken of kunt verhuuren aan een aardappelteler.

Feit is ook dat koeien in de stal een constante hoeveelheid melk geven en die in de wei schommelingen in die melkgift laten zien. Zaken waarmee je al gauw een paar cent per liter kunt verdienen. Elke cent levert gemiddeld per jaar vier mille op.

Koeien in de wei zijn beter voor het imago van de boer, zegt de vakgroep van de LTO.

Dat aspect wordt belangrijk. De strijd gaat dus tussen beeldvorming en rendement. Beide partijen halen argumenten uit de vooruitzichten voor de melkveehouderij.

De 'stalhouders' zeggen dat de boer door de hervorming van het Europees landbouwbeleid en het wereldhandelsakkoord een zware tijd tegemoet gaat met dalende prijzen. Vijf jaar lang elk jaar een cent minder voor de melk, voorspelt de Rabobank. Het *Landbouw Economisch Instituut* gaat uit van een verlaging van het inkomen met f 15.000. Dus is alles wat je kunt pakken meegenomen.

De vakgroep weet dat ook. Die vreest echter dat de melkveehouderij de varkenshouderij achterna gaat als de koeien altoos binnen blijven. Varkens zie je ook niet meer buiten. De burger wist niet wat er in zo'n stal gebeurde, totdat Youp van 't Hek alarm sloeg.

Ze zeggen het niet met zoveel woorden, maar de actie van de cabaretier komt de vakgroep niet slecht uit. Machiel Sol van de vakgroep: „Als je het hebt over te veel mest in ons land kun je aan varkens, maar ook aan koeien denken. Over koeien is echter nooit gesproken, de varkensstapel moest wel worden ingekrompen.

Jan Hesselink van diezelfde vakgroep is van oordeel dat wanneer je als melkveehouderij zelf geen initiatieven neemt, je lot ligt in de handen van de overheid. Die heeft de boeren, om de prijsdaling op te kunnen vangen, een toeslag op hun inkomen beloofd. Van die toeslag staat 70 procent vast, aan 30 procent worden voorwaarden verbonden.

Die voorwaarden, zo is in Brussel vastgesteld, mogen de lasten voor de boeren niet verzwaren. Het buiten laten lopen van koeien past prima in dat verband. Het brave LTO-blad Oogst knoopt er nog een serie 'immateriële zaken' aan vast. Als daar zijn zorg voor landschap, natuur, open ruimte, kleurschakering door de gewassen en het geven van veiligheid door het landelijk gebied bewoond te houden. „Kortom zaken waar de samenleving aan hecht die de boer onbetaald doet.”

Van dit soort argumenten zakt ons de broek af. Je ziet het voor je, een boer die 's morgens bij het krieken van de dag uitroept: “Wij gaan even een kleurschakering aan het landschap aanbrengen door maïs te zaaien. De burger stelt dat zo op prijs.” Ammehoela.

Het is welbegrepen eigen belang. Daar is niks mis mee. Je moet alleen van Rivella geen Médoc willen maken. Daar trapt een burger niet in. De boer gebruikt het landschap en het onderhoud dat hij pleegt doet hij omdat dat in zijn bedrijfsvoering te pas komt. Daarmee uit.

De actie 'koeien in de wei' heeft nog een heel andere kant. De overheid pikt steeds meer landbouwgrond in om er leuke stukjes natuur van te maken. Die overheid doet, aangevuurd door de landschapsorganisaties, alsof de boeren genoeg grond hebben. Een misvatting. De burger moet dataangående nodig worden bijgepraat.

Wie 'koeien in de wei' weet te verheffen tot subsidievoorwaarde, tot het summum van landelijkheid en tot verbetering van het imago - dat weer een knoei heeft gekregen door het bse-geval in Westbroek - heeft een scherp wapen in handen om de natuurclaim op landbouwgrond af te remmen. Dat is eerlijke handel.

Van het melkvee loopt nu 80 procent buiten. Toegegeven, het blijft een mooi gezicht. De burger vindt dat ongetwijfeld ook. Aangezien zijn stem steeds zwaarder gaat wegen kan hij een steentje bijdragen om de boeren zoveel mogelijk land te laten behouden. Dat verhaal heeft nog wel veel uitleg nodig.

Feit is dat de vakgroep Melkveehouderij in het offensief is. Dat is al een hele vooruitgang bij enkele jaren geleden, toen er vrijwel uitsluitend werd gereageerd op wat anderen hadden bedacht. De vakgroep heeft de zaken omgekeerd.

Val van melkprijs biedt politiek kans

KAF EN KOREN

DE IN DE jongste herfst aangekondigde val van de melkprijs is ingezet. Boeren beuren nu nog een cent of twee per kilogram minder dan vorig jaar, maar het is de vraag of het daar bij blijft. Kaas bepaalt voor het grootste deel de melkprijs. Vorig jaar heeft *Friesland Coberco Dairy Foods* de kaasproductie beperkt. De prijs bleef daardoor hoog. Het gevolg was wel dat er markt-aandeel teloor ging. Om dat terug te winnen wordt er dit jaar weer meer kaas gemaakt.

De kaasverkopers van FCDF mogen zelfs geen order meer laten lopen. Dat is niet alleen om het afgebrokkelde marktaandeel te restaureren, maar ook om de fabrieken draaiende te houden. Dat valt niet mee, want het aantal leuke orders is niet groot. Vandaar het verhaal dat er af en toe wat melk naar Duitsland wordt geloosd.

Door het wegvallen van de *Leeuwarder notering* hebben de boeren het zicht op de kaasmarkt verloren. In Duitsland is nog wel een notering voor Nederlandse kaas. Onze kaas stond daar altijd in hoog aanzien. Vorig jaar nog. Op 3 juni 1998 lag de index voor in Duitsland gemaakte Goudse kaas op *f*6,26 per kilogram. Dat was kaas van vijf tot zes weken oud. Nederlandse kaas, die een week jonger was, haalde op die beurs toen een prijs van *f*6,37 per kilogram. Sindsdien is het snel bergafwaarts gegaan. De notering voor Duitse Goudse zakte deze maand naar *f*6,15 per kilogram. Voor Nederlandse Goudse daalde de prijs zelfs onder dat niveau: *f*6,14 per kilogram. Dat is een verschil van 23 cent met juni vorig jaar. Daarmee is de daling van de melkprijs met 2 cent per kilogram verklaard.

Voorts kunnen de boeren informatie halen uit de advertenties van supermarkten. Kaas is de laatste tijd in het spoor van varkens-, rund- en kippenvlees gekomen. Een stuntartikel dus. Albert Heijn bood vorige week vrijwel al zijn Goudse kaas voor *f*6 per kilogram goedkoper aan. De actieprijs voor een kilogram jonge Goudse ging van *f*12,90 naar *f*6,90. Kaas is voor het concern desondanks een goudmijn. Uitgaande van een inkoopsprijs van *f*7 per kilogram en een winst voor de winkel van *f*3, komen de kosten nog niet boven het tientje per kilogram uit. Als je dan zelf uitgaat van een prijs van *f*12,90 per kilogram, dan kan je er wel een stunt tegenaan gooien. De actie liep vorige week zaterdag af. Nu zit die prijs weer gewoon op *f*12,90. Kaas is kassa.

De productiebeperking van FCDF heeft geleid tot het meer maken van boter. Melk moet toch ergens worden verwerkt. Dat was te merken ook. Vorig jaar lag de notering voor een kilogram boter op *f*7,80. nu op *f*6,80.

Voor mager melkpoeder geldt hetzelfde. Vorig jaar lag er 130,439 ton in de koelhuizen, nu 201.994 ton. De branche hoopt dat Brussel de subsidie op export naar landen buiten de Europese Unie flink opschroeft, anders wordt de voorraad nog groter. Vorig jaar kelderde de uitvoer al met 41,5 procent.

Bedreigingen zijn kansen, zei VVD-kamerlid Jan Geluk deze week in Drachten. De donkere wolken boven de zuivel geven de politici in elk geval een steuntje in de rug de hervormingen van het Europees landbouwbeleid uit te stellen. Het is ook een prachtig argument de voorgestelde uitbreiding van de melkproductierechten aan te vechten.

NLTO-voorzitter Albert Lanting rook ook meteen zijn kans. Hij pleitte voor het samengaan van FCDF met Campina-Melkunie. Niks geen problemen met de Mededingings Autoriteit, zoiets moet je Europees zien.

Nou hebben de Coberco-poot van FCDF en Campina al een keer om de tafel gezeten. Toen dat niet lukte, sprong *Friesland Dairy Foods* in de bres en lijfde Coberco in. Je kunt je voorstellen dat Campina, gezien de jongste ontwikkelingen bij FCDF, niet staat te huppelen. De laatste tijd vliegt er op directieniveau nog al eens iemand uit hij FCDF. Het aantal managers onder hen met een Coberco-verleden is opvallend groot. Dat moet Campina kopschuwen maken.

Lanting heeft met een schuin oog gekeken naar de particuliere zuivelaars in ons land. Die hebben belangrijke merken in handen. *Westland* de Maaslander en Baars in Schoonrewoerd de *Leerdammer*. Baars is nu met *Maidwell* op de markt gekomen. Dat kaasje is bestemd voor de Britse markt, maar wel zo lekker dat het eigenlijk zonde is om die naar de niet met goede smaak begiftigde Britten te brengen.

Twee zuivelreuzen zouden samen gemakkelijker merkkazen kunnen voortbrengen. FCDF streeft daar al naar. Dat moet ook wel, want vorig jaar is er 20 miljoen kilogram meer gangbare Goudse en Edammer uit Duitsland op de Nederlandse markt gekomen. Het onderscheid met Nederlandse Goudse en Edammer in de winkels is alleen voor kaasfreaks waar te nemen. Dat het om Duitse kaas gaat, is namelijk in het kleinst denkbare lettertype dat een drukker voorhanden heeft, aangegeven.

Lanting heeft onder het mom van 'pet af voor het verleden, jas uit voor de toekomst' een steen in de vijver gegooid en voor opschudding gezorgd. Nooit weg. FCDF vaart evenwel een eigenzinnige koers. Dat moge blijken uit de afgevaardigde die het concern naar het nieuwe bestuur van het *Nederlands Zuivel Bureau* heeft gestuurd. Waar anderen de generaal voor vrijmaken - Cees Baars van Wessanen. Bernard Bijvoet van Campina en Erik Hulst van Cono - doet FCDF het met een kolonel. Niet eens een kaasman, maar budgetbewaker Johan Plageman. Het mag kennelijk niet te veel kosten.

Melkveehouder zal nog lang met weemoed terugdenken aan 1998

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

De melkveehouders zullen nog lang met weemoed terugdenken aan 1998. Ze hebben ook vrijwel geen keus. Dit jaar wordt het voor hen een stuk minder. En voor de komende jaren staat de wijzer op de barometer eveneens verkeerd.

ZALTBOMMEL - Campina-Melkunie in Zaltbommel kondigde gisteren aan dat de melkprijs dit jaar voor de boeren met meer dan 2 cent per kilogram zal dalen. Dat komt voor een gemiddelde veehouder neer op een inkomstenderving van f 8000. De jaren daarna komen daar de negatieve effecten van de Brusselse besluitvorming overheen.

De zuivelmarkt zit in een diep dal. De prijs die de fabrieken voor boter ontvangen is f 1 per kilogram lager dan vorig jaar en daarmee beland op f 6.75. Als er nog een notering voor kaas was geweest, had ook die een forse min aangegeven ten opzichte van vorig jaar. Melkpoeder heeft een prijsniveau bereikt dat vrijwel gelijk is met dat, wat je ervoor krijgt als je het voor interventie aanbiedt.

De zuivelindustrie krijgt op die manier goedkope melk aangeleverd en kan daar munt uit slaan. Het pak melk in de winkel wordt evenzo een paar centen goedkoper. De boeren zitten met de gebakken peren.

Campina-directeur Bernard Bijvoet zei gisteren dat een aantal producenten van boter zich heeft vergist in de markt. Zij dachten dat er niet zoveel voorraad meer zou zijn, maar toen de aap uit de mouw kwam, bleek dat tegen te vallen. Volgens hem gaat wellicht de boterprijs met twee kwartjes nog verder naar beneden.

De komende maanden zal de malaise aanhouden. In de tweede helft van dit jaar wordt het wat beter. De economie in Azië trekt aan, mogelijk dat ook in Rusland wat opklaringen komen. Bovendien is Australië door extreme droogte getroffen waardoor dat land op de wereldmarkt een bescheiden rol zal spelen.

Wat een blijvende druk op het boereninkomen zal geven is het akkoord dat gistermorgen in Brussel is gesloten. Campina-voorzitter Jan Looten: „Wij begrijpen de politiek niet. Het zuivelbeleid is nu niet duur en hoeft, wat ons betreft, niet te worden veranderd. Toch gebeurt het en het wordt ook aanmerkelijk duurder door die toeslagen op het inkomen als compensatie voor de prijsverlaging.”

De maatschappelijke eisen ten aanzien van de veehouderij zijn groot. Daar zou niks op tegen zijn, ware het niet dat die eisen alleen kunnen worden ingewilligd als de boer een knap inkomen heeft. In denk dan ook dat de milieuwensen in het nauw komen”, aldus Loonen.

Bijvoet denkt dat, als de omslag tot gevolg zou hebben dat het ‘buitengewoon bureaucratische’ systeem van Brussel zou veranderen „het nog wat zou zijn”. „De narigheid is echter dat het hele apparaat in stand blijft. Je schiet er niks mee op.”

Bovendien zijn inkomstenstoelagen direct zichtbaar voor de ministers van financiën, aldus Bijvoet. „Tot dusver betaalt de consument het landbouwbeleid, straks doet de overheid dat. Die

kijkt iedere keer weer tegen een hoge post aan, dus blijven inkomenstoelagen de speelbal van de politiek.”

Campina gaat ondertussen door als uitdijende onderneming. Het bedrijf overweegt een nieuwe fabriek voor Mona-toetjes te bouwen. Ook wil men de bio-fabriek in **Limmen** overnemen. Die overname ligt nu nog bij de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa). De Friese boeren die aan Limmen leveren zijn niet gecharmeerd van Campina en willen overgaan naar de zuivelfabriek van **Rouveen**.

Koopt Campina in Limmen een lege fabriek? Bijvoet: „De boeren van Limmen die wij spreken zijn heel tevreden, maar wie niet mee wil, zoekt maar wat anders. Bij ons is het aanbod van veehouders die op biologische landbouw willen overschakelen groter dan tot dusver de afzet, dus is er geen probleem”.

Nog een vraag. Albert Lanting, de voorzitter van de NLTO, heeft gezegd dat Campina en *Friesland Coberco Dairy foods* moeten samengaan. Bijvoet, die nog anderhalf jaar van zijn pensioen af staat: „Dal zal ik niet meer meemaken, maar misschien is het iets dat nu nog achter de horizon ligt”.

Hij kan zich voorstellen dat, wanneer er op een gegeven moment voor tientallen miljoenen gulden geïnvesteerd moet worden in biotechnologie of in andere ontwikkelingen, er dan een tijd komt om in Nederland te gaan samenwerken. „Maar zover is het nog lang niet. Door de bundeling van beide bedrijven om meer marktmacht te krijgen hebben wij allang een rode streep gehaald. Je kunt je afnemers niet dwingen op die manier meer te betalen. Die zullen dan wat anders zoeken.”

Voorlopig zoekt Campina het in een verband met voedingsbedrijf *Wessanen*. Inmiddels heeft *Campina* een 5 procentbelang verworven. Ziet Campina een verder herstel bij *Wessanen*, dan overweegt de zuivelcoöperatie zijn belang verder uit te bouwen. Bijvoet gaf toe dat *Campina* en *Wessanen* elkaar prima aanvullen. Hij ziet het belang als een „strategische investering die vanuit goed koopmanschap prima is te verantwoorden”.

Opvallend is dat de participatie werd opgebouwd vanaf het moment dat *Wessanen* oriënterende gesprekken voerde met concurrent *Friesland Coberco Dairy Foods* over samenwerking. Toch weigert Bijvoet te spreken van een defensieve manoeuvre. Bijvoet ontkent dat Campina bij *Wessanen* aan tafel zit, nu *Friesland Coberco* is afgehaakt. „We voeren geen onderhandelingen en we zijn er ook niet op uit een plaats in de raad van commissarissen af te dwingen. We willen geen Nedlloyd-achtige toestanden.”

Schaduw over de fleur van voorjaar

KAF EN KOREN

EN DE BOER hij maaide voort. Het voorjaar trekt als een idylle voorbij. Het gras groeit als nooit tevoren. Koeien, nog met de sporen van de ligbox op de flanken, herkauwen er lustig op los. Dit belooft weer een jaar van grote kuilbulten te worden.

De bloei buiten staat in schrille tegenstelling tot de broei binnen. De melkprijs glijdt af naar de zinkput. Bij *Campina-Melkunie* hebben de boeren een voorschot gekregen dat schommelt rond de prijs van de wereldmarkt: 55,80 cent per kilogram. 13 cent onder die van vorig jaar. Bij *Friesland Coberco Dairy Foods* rekent men even anders: 6 cent onder het niveau van vorig jaar.

Op jaarbasis betekent dat dat de boeren er minstens f 25.000 op achteruitgaan. Tel daarbij de lagere opbrengst van het slachtvee - omgerekend 1 cent per kilogram, aldus Alfa-Beag - en je zit op een terugval van dertig mille. Daarmee is de f 20.000 winst van vorig jaar allang verschrompeld.

Wie onder de motorkap kijkt ontdekt vele oorzaken. Het eenvoudigste is Rusland de schuld te geven. Het is opmerkelijk met welk gemak hier elke economische tegenwind aan de slechte toestand daar wordt toegeschreven. Uit de buurt, niet voor een elk te overzien, laat staan te 'behappen', kortom dat argumenteert heerlijk weg.

Feit is dat Duitsland veel kaas naar dat land exporteerde. Vorig jaar is daar een klap op gekomen. De Duitse uitvoer daalde met 30.000 ton en dat kwantum is op de Europese markt terechtgekomen. In een gevoelige situatie is een paar ton al te veel, laat staan dertigduizend.

Vorig jaar heeft *Friesland Coberco Dairy Foods* de productie verminderd om de melkprijs hoog te houden. Daar hebben alle melkveehouders van geprofiteerd. In het jaarverslag van concurrent de Cono in Beemster wordt die maatregel zelfs openlijk geprezen.

Er staat ook: "Enkele mededingers op de zuivelmarkt zagen hierin echter een bedreiging van hun eigen positie en hebben het beleid van de marktleider (FCDF, red.) ondergraven. Door de eenvormigheid in product heeft *Friesland Coberco Dairy Foods* hier geen tegenwicht in kunnen brengen".

FCDF heeft ondertussen de productie weer opgevoerd, maar zit nog niet op het niveau van 1997. Het lijkt er nu op dat de anderen ook wat gaan dimmen. Zelfs in Duitsland, maar van een krachtige beperking is nog geen sprake.

Het gevolg is dat de kaasmarkt een vechtmarkt is geworden. FCDF en *Campina-Melkunie*, de beide grootheden in ons land, beconcurreren elkaar op leven en dood. Dat gaat maar door. Neem alleen het feit dat kaasexpert Jaap Schaap door FCDF aan de kant is gezet en met open armen door Campina is binnengehaald. Zo'n man neemt wat mee naar zijn nieuwe baas.

Op zo'n moment wreekt zich het opheffen van de Leeuwarder kaasnotering. Niet dat die zaligmakend zou zijn geweest, maar de club van producenten en handelaren in hun veertiendaagse onderonsje in het EATC in Leeuwarden zou toch voor enige stabiliteit hebben kunnen zorgen.

Je had in elk geval een platform om over de situatie te praten. Je kon vrijblijvend wat afspraken maken. Naderhand was er altijd wel iemand die argumenten aandroeg waarom juist hij zich daar niet aan kon houden, maar toch. Nou heb je niets dan ellende.

Hoe de prijzen in de zuivel zijn gekelderd, mag blijken uit de Keulse notering. Bracht Nederlandse kaas van vier tot vijf weken oud vorig jaar om deze tijd nog *f* 6,37 per kilogram op, nu is dat *f* 5,60. Voor boter liggen de verhoudingen op *f* 7,40 per kilogram vorig jaar tegen *f* 6,60 nu. Magere melkpoeder bracht toen *f* 4,60 op, nu *f* 4,43. Tel uit je verlies.

Het gevolg van die al maar lager wordende prijzen is dat de handel en de supermarkten geen voorraden meer aanleggen. Die extra afzet is verdwenen. Immers wat je vandaag koopt, is morgen al minder waard.

Doe dan wat anders met je melk, zou je zeggen. Een ingewijde zet daar onmiddellijk een vraagteken bij. De rationalisatie van de productiemogelijkheden heeft ertoe geleid dat er poedercapaciteit is ingeleverd. De kans om uit te wijken is dus beperkter geworden.

Voor de boeren zelf zijn de mogelijkheden ook aan grenzen gebonden. Een biologische boer verzuchtte deze week dat hij met lede ogen de gang van zaken in de gangbare zuivel aanschouwt.

„Mijn prijs is gerelateerd aan die van de grote fabrieken. Als ik 13 cent per kilogram meer beur dan mijn buurman, is dat wel 13 cent boven zijn prijs. Dus worden wij meegezogen.”

En toch kom je opmerkelijke optimisten tegen. Zo zijn er nu nog boeren die melk leasen voor 43 cent per kilogram. Een kwartje zou een prijs zijn die dichterbij de reële waarde ligt. Kennelijk vestigen zij hun hoop op de medicijnmannen die Jeltsin omringen, op een zeer spoedig en drastisch herstel van de economie in Azië en op een opleving van de situatie in Brazilië.

Een enkeling wijst naar de lagere melkproductie in de Verenigde Staten en de heilzame werking die daar vanuit zal gaan. Moet Amerika nog wel eerst even zijn voorraden melkpoeder kwijt.

Washington kan maar zo besluiten daar flink wat geld achteraan te gooien om het poeder op de wereldmarkt te dumpen.

Het luisterrijke voorjaar wordt overschaduwed door een slechte markt. De basis die maaiende boeren nu voor de winter aanleggen mag dan voor een fleurige stemming zorgen, het enige wat hij er op korte termijn mee bereikt is dat de voerprijzen laag zullen blijven. De andere prijzen blijven dat voorlopig jammer genoeg ook.

Belgische fietsers die een heleboel koeien zien moet je koesteren

KAF en KOREN Willem Stegenga

DIE TWEE BELGISCHE cyclists die in Harlingen neerstreken, dat waren nog eens boeren-landschapsconsumenten. Zij beantwoorden perfect aan het ideaalbeeld dat de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland voor ogen heeft. Toeristen die onderweg 'een he-le-boel koeien' zien.

De volgende en logische stap is dat Marc Belman en Walter Saevens uit Mechelen als ware ambassadeurs der Neerlandse veehouderij dat beeld van die 'he-le-boel koeien' uitdragen op plein en plaats, in slop en steeg, waardoor de aandachtige toehoorder eerder naar een glaasje melk grijpt dan naar een pintje Palm.

Droombeeld van een met een overdosis enthousiasme gedroegde boerenvoorman? Dat is het cynisme van de moderne ligboxstallenboer die zijn vee alle vier jaargetijden het liefst binnenhoudt. Gemakkelijker, ook nog beter voor het milieu, maar, zo waarschuwt Jan Cees Vogelaar van de LTO, op den duur slechter voor de afzet van zijn producten.

De praktijk bewijst zijn gelijk. Opgedaan tijdens honderden fietskilometers in Oostenrijk en Beieren. Als er ergens in de EU gebieden zijn waar de landbouw nog de geur heeft van de xxxvriendelijke romantiek xxx deerd met Trachtenrobes en Lederhosen, moet je daar zijn.

Akkoord, de weiden zijn er kleur- en bloemrijker dan de spinaziegroene deken die over onze greiden ligt. Je krijgt overigens wel de indruk dat de verscheidenheid aan planten groter wordt naarmate de subsidie hoger is. In Tirol dus meer kleuren dan in Beieren.

Koeien zie je echter vrijwel nergens.

Stop je bij een boeren-Gasthof en vraag je om een broodje met een glas melk, dan staart de boerin je glazig aan. Melk? Tja, ze heeft het wel, maar die wordt gebruikt in de keuken. Zo in een glas en dan opdrinken? Ze zal haar best doen, maar de bestelling valt duidelijk buiten het dagelijks patroon. Zeker geen landgenoten, oh, Hollanders. Als ze het niet had gedacht. Met moeite en pislauw wordt het gevraagde bezorgd. In grote bierglazen. Geen wonder dat het hoofdelijk verbruik van melk in Duitsland en Oostenrijk lager ligt dan bij ons.

Met alleen koeien in de wei red je het image van de melkveehouderij niet. Daar is meer voor nodig. En aan dat 'meer' wordt gewerkt. De laatste tijd merk je overal dat boer en burger, nog liever 'consument', meer en meer met elkaar in discussie gaan. Er zijn zelfs boeren die dat uitlokken door in de bleek wat afgeschreven materiaal uit te stallen met het bordje 'te koop'. Leuk als ornament voor de burgermanstuin. Hoe roestiger, hoe beter.

Draait een gegadigde het erf op, dan komt het gesprek automatisch op gang. Het merkwaardige is dat zo'n discussie veelal een totaal ander verloop heeft dan in het bedrijfsleven gebruikelijk is. De boer krijgt een stijgende waardering van de burger. Onderzoeken als van Ondernemers van Nature wijzen dat uit. Feit is evenwel dat de burger de boer daarvan moet overtuigen, want hijzelf heeft zo zijn twijfels. Als de eerste de beste milieuactivist of Groenlinkse rakker wat negatiefs roept over boeren, verheft hij zo'n incident tot maatstaf. De werkelijkheid is veel rooskleuriger.

Zo kwaakte onlangs een vertegenwoordiger van dat gemiddelde koeien in Nederland maar vier jaar worden. Dat komt door het extreem opvoeren van de melkproductie. Zoiets wordt meteen als maatgevend aangenomen en ook nog uitgedragen.

Feit is dat er boeren zijn die hun koeien zo opjatten om veel melk te geven, dat de maag de dieren letterlijk en figuurlijk omkeert. Zij werken op die manier mee aan het idee dat er ons land nogal wat 'wegwerp-koeien' zijn, koeien die de race niet kunnen volhouden en voortijdig de gang naar het slachthuis moeten maken.

Dit nu wordt dankbaar gebruikt door de fokkers van het oude Fries-Hollandse ras. Ze zijn verklaarde tegenstanders van die moderne, ranke Holstein-Friesians en grijpen elke kans aan om hun gelijk te bewijzen.

Voorbeeld. Op 14 augustus houden zij een keuring in Drachten. In de propaganda daaromtrent wordt gewag gemaakt van het verschil met het grote 'stamboek'. In Drachten is 60 procent van de koeien rond de zes jaar en ouder. „Hetgeen bewijst dat het ras in zich heeft, wat ieder ras in zich zou moeten hebben, namelijk dat het duurzaam productieve dieren weet te leveren. Dieren waaraan de veehouderij met betrekking tot haar imago grote behoefte heeft. Dieren ook die een uitstekende basis bieden aan de zich ontwikkelende ecologische veehouderij.”

De grote Coöperatie Rundveeverbetering Delta kent dat geluid. Het duikt zo vaak op dat zelfs een steekhoudend verweer op basis van geregistreerde gegevens nauwelijks meer is te leveren. Het is ploegen op de rotsen. Wie een keer gebiologeerd is door het idee dat de hedendaagse fokkerij niet vrij van uitwassen is, van koeien 'dèr't wat mei is', is kennelijk moeilijk te overtuigen van het feit dat het om uitzonderingen gaat. Delta kampt met die ingebeelde image-ziekte. Koeien worden niet vier jaar. Ze worden gemiddeld vijf jaar en vier maanden. Ondanks het feit dat er de laatste jaren driftig is gewerkt aan het opvoeren van de productie, is de levensduur niet korter, maar langer geworden. Je kunt Delta verwijten dat zij dat gegeven onvoldoende in beeld heeft weten te brengen. Te veel stiergericht, te weinig boergericht.

Enfin, de rundveeverbeteringscoöperatie heeft maatregelen genomen. Zij heeft een methode ontwikkeld om de duurzaamheid van de runderen, dat wil zeggen van de stieren, in beeld te krijgen. In eerste instantie is die voor intern gebruik voor de fokkerij. Stieren die nu hoog staan aangeschreven omdat ze de productie flink stimuleren, kunnen straks afvallen omdat ze geen bijdrage aan de duurzaamheid leveren, anderen kunnen plotseling omhoogschieten op de ranglijst. Goed voor de boerenbeurs en eveneens voor het milieu.

Delta registreert, de Land- en Tuinbouw Organisatie moet promotie van dit fenomeen voor haar rekening te nemen. Een hele klus, want doemdenkers zijn niet gauw tot propagandisten om te turnen. Nog langer duurt het eer je Belgische fietsers het begrip 'duurzame koeien' hebt bijgebracht.

Leeuwarder Courant 1999-08-28

Inkrimping van veestapel legt druk op hele samenleving

KAF EN KOREN

DE GEDWONGEN inkrimping van het aantal runderen per hectare, zoals landbouwminister Laurens Jan Brinkhorst die heeft aangekondigd, is desastreus voor de melkveehou-

derij. Dat niet alleen, ook voor de natuurontwikkeling en de uitbouw van stad en dorp. De reductie treft zelfs de ganse natie.¹¹

De landhonger zal drastisch toenemen, grondprijzen vliegen de pan uit en uitbreidingsmogelijkheden zullen zijn voorbehouden aan een selecte groep boeren die er warmpjes bijzit. Wie nu nog de illusie koestert dat het platteland moet worden ingericht volgens het variatiemodel, moet ingrijpend aan zijn ideaalbeeld schaven. Ruimte voor meer natuur is er niet. Boeren hebben het land hard nodig. De Markerwaard, sowieso een must, komt dichterbij.

De minister moet echter wat doen, vindt hij. Hij wordt namelijk door Brussel achter de broek gezeten. Nederland is een van de veertien landen in de EU die nog niet aan de eisen van de nitraatrichtlijn voldoet. Alleen Denemarken is braaf geweest.

Brussel wil ons land nu voor de rechter in Luxemburg dagen. Je hebt altijd het idee dat als het elders pruttelt, de melk hier al overkookt. Ons land moet zonodig vergaande maatregelen treffen, terwijl die andere dertien lidstaten het nog even aanzien.

Die Europese nitraatrichtlijn heeft tot gevolg dat het tal koeien per hectare fors terug moet. Brussel vindt 1.7 grootvee-eenheden per hectare meer dan genoeg. Dat houdt in dat je 1,3 koeien met wat kleinvee op een bunder mag houden. In 1997 zat Nederland gemiddeld nog op 2,46 stuks, Friesland zit net boven de 2.

Het probleem is niet het aantal koeien, maar hun mest. Europees wordt het land een tot twee keer per jaar gemaaid. In ons land halen boeren gemakkelijk vijf tot zes maal. Dat houdt meteen in dat je hier ook meer mest kwijt kunt dan elders.

Boeren in Friesland mogen gemiddeld ruim 400.000 kilogram melk leveren. Zij doen dat met steeds minder koeien, want de productie per koe gaat jaarlijks omhoog. Die stijging is evenwel niet zo explosief dat ze het gat tussen de 2 en 1.7 grootvee-eenheden per hectare even in een paar jaar kunnen dichten. Daar zijn tientallen jaren voor nodig.

Wil een boer zijn quotum volgens de Brusselse normen kunnen volmelken, dan heeft hij dus meer land nodig. Land is schaars, ook door de claims van natuur, wegen, stads- en dorpsuitbreiding. Nog schaarser betekent nog hogere landprijzen. In dat licht is het van de zotte dat de Europese Commissie het quotum nog wil uitbreiden.

De akkerbouw krijgt ook een tik. Iedere veehouder zit straks met een gigantisch overschot aan gras, kuil en hooi. Om dat te voorkomen gaat hij aardappels of lelies verbouwen. En daar zijn er al genoeg van.

Het probleem bij het inkrimpen van welke veestapel dan ook is dat je dat niet zo maar kunt doen. Dat hebben de drie landbouwministers die in korte tijd het departement aan de Bezuidenhoutseweg bestierden, ondervonden. Inkrimping kost geld, want, zo zei de rechter, je kunt niet zonder schadevergoeding een boer zijn dieren afnemen.

Dus moet er wat anders op worden gevonden. Brinkhorst heeft een ideetje. Hij wil boeren, die niet binnen zijn normen vallen, zwaar beboeten. Daarmee heeft hij het overtollige vee nog niet opgeruimd, maar van dit middel mag enig effect worden verwacht. De quotumprijzen zullen wel dalen, want de lust om meer te melken wordt op die manier natuurlijk de grond ingeboord.

¹¹ Deze wekelijkse KAF EN KOREN van 'kroniekschrijver' (landbouwredacteur) Willen Stegenga is opgenomen om zijn stellingname. De tekst kan afkomstig zijn van een kopstuk van (F)LTO. 'De landbouw - melkveehouderij – wordt afgebroken'. Het is hier ook 'wij' (de 'landbouw' en schrijver W. Stegenga) tegen 'zij' (Brinkhorst en.....de milieubeweging) Stegenga kiest hier duidelijk partij, de (melk)veehouderij. (ZHN.)

De *Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland* moet een harde strijd leveren. Er is huiswerk gemaakt. De LTO heeft een aardig plan bedacht. Elke veehouder, of hij nu varkens, koeien of kippen heeft, moet na verloop van tijd zelf voor een verantwoorde afzet van zijn mest zorgen. Hij moet de stront op zijn eigen of op door hem gepachte grond kwijt kunnen. Hij mag de mest ook in eigen land of over de grens laten verwerken tot korreltjes voor de moestuin.

Een boer die kan aantonen dat hij schoon werkt, moet van elke inkrimping van zijn veestapel worden gevrijwaard. Wie dat niet kan, moet dokken. Zo te zien geen vuiltje aan de lucht, ware het niet dat wat de LTO schoon vindt in Brussel geen gemeengoed is.

Brussel wil meer en wordt daarin gesteund door de milieuorganisaties. Bovendien is Brinkhorst zelf de grondlegger van de nitraatrichtlijn. Een creatie uit de tijd dat hij nog een hoge milieu-ambtenaar in het Europees circuit was.

De voorgenomen maatregelen hebben tot gevolg dat de dynamiek de veehouderij ontvlucht. Het is een kwestie van 'zoveel mogelijk houden wat je hebt'. In wezen wordt de melkveehouderij rechtstreeks het circuit van de ecologische tuinbouw opgestuurd. Als dat het doel van Den Haag is, moet dat duidelijk worden gezegd. Dan weet iedereen waar hij aan toe is.

Uitzicht op betere tijden biedt zo'n systeem echter niet. De ecologische markt wordt wel groter, maar het gaat mondjesmaat. Wie zich daar nu op heeft genesteld, ziet met argwaan naar de komst van een grote stoet concurrenten. Bovendien lost die markt het veeprobleem niet op. Eco- en biokoeten geven minder melk. Om je quotum vol te krijgen heb je dus zelfs meer koeien nodig dan nu het geval is.

Politiek en boerenbond moeten Brussel duidelijk maken dat ze tijd nodig hebben om nog meer aan de milieucriteria te kunnen voldoen dan ze nu al doen. Als het hier nu zo slecht gesteld was met de manier waarop boeren en tuinders met hun omgeving omgaan, zouden ze nooit kans zien om meer dan 60 procent van hun producten uit te voeren. Nederlands voedsel is veilig. Milieuschandalen komen hier nauwelijks voor. Brussel laat zich leiden door uiterlijke schijn. Zo'n klein land, met zoveel mensen en zo'n grote agrarische productie, daar moet kennelijk iets niet kloppen. Schijn bedriegt (en bedreigt), maar om een ander daarvan te overtuigen moet je een dwarse kerel zijn. Zo niet, dan laad je de verdenking op je dat je wel van dat boerenspul af wilt. Voor sommige boeren is dat niet eens meer een vraag.

Nieuw aflevering van 'tien kleine nikkers'

KAF EN KOREN

ER VERANDERT veel in de zuivel, maar sommige dingen blijven gewoon gelijk. Of de hoofdzetel van de zuivelreus nu in Leeuwarden of in Meppel zit, lastige topfunctionarissen kunnen er staat op maken dat zij op enig moment hun pasje moeten inleveren, of zichzelf moeten wegcijferen.

Ten tijde van de CCF was er al zo'n sluipend proces gaande. Dat kreeg een vervolg nadat eerst *Friesland Frico Domo* was ontstaan en vervolgens *Friesland Coberco Dairy Foods* werd gesticht. Johan Lokhorst, coming-man bij het concern, was deze week aan de beurt.

Hij is de zoveelste die via de voordeur is binnengehaald en via de achterdeur weer weggaat. Naar de concurrent? Wie zal het zeggen. Velen zijn hem reeds voorgegaan. Er is kennelijk sprake van een zekere traditie, van een repeterend fenomeen.

Het begin van het onderhavige ligt in 1991. In april van dat jaar vertrok Bernard Bijvoet bij de toenmalige noordelijke zuivelcoöperatie. Na een zijsprongetje werd hij twee jaar later ingehaald bij concurrent *Campina-Melkunie* in Zaltbommel. Op 1 december 1995 werd hij er voorzitter van de directie.

Je zou Bijvoet trendsetter kunnen noemen. Na hem verlieten immers tal van directieleden of lieden in de buurt van de top het zich steeds uitdijende concern. Jan Spoelstra ging naar Prins in Dokkum. Wiebren Roersma vertrok als kaasdirecteur. Wiebren Bouwes pakte ook zijn biezen. Cees Willemse, de financiële deskundige, leverde zijn sleutels in. Gerrit Stolk kwam op 1 juni 1993 en hield het uit tot 20 maart 1996. Hij zit nu hij Friki. Anthonie Zoomers trad eind 1992 toe tot de directie. Hij stalde op 1 oktober 1996 zijn lease-auto voor het hoofdkantoor, voorgoed.

Nog jonger is het vertrek van de commercieel-directeur van Borculo-Domo-Ingredients Dirk Takens, van kaasman Jaap Schaap, van Bert Majoor als lid van de hoofddirectie en deze week dus van Johan Lokhorst, eveneens deel uitmakend van de hoofdmacht van het concern.

Ze werden allemaal uitgewuifd met de referentie 'wegens verschil van inzicht'. En met 'de raad van commissarissen en de concerndirectie zijn hem erkentelijk voor zijn verdiensten en inzet voor de onderneming. Als pleistertje op een grote wonde.

Het opmerkelijke is dat veel van deze topfunctionarissen door concurrent *Campina-Melkunie* met open armen zijn ontvangen. Naast Bijvoet zit Zoomers er op een hoge post. Schaap is er commercieel directeur van de kaasdivisie geworden.

Behalve dat de ooit van Coberco afkomstige Wouter de Bruijn bij Campina directeur wordt van de divisie Kaas en Boter en de bij FCDF gepensioneerde Wim Duhén er hand- en spandiensten verricht, heeft het bedrijf ook Eppo Bolhuis in dienst. Weliswaar geen man met een FCDF-verleden, maar toch.

Bolhuis was directeur van de FNZ, de Nederlandse bond van coöperatieve zuivelfabrieken. Toen André Olijslager als topman bij Friesland Frico-Domo kwam, maakte hij als man uit het coöperatieve kamp een een-tweetje met de speculatieve zuivel (Nestlé en Wessanen) en huppettee daar was de NZO, de *Nederlandse Zuivel Organisatie*. Bolhuis wist van niks en vertrok. Hij is nu directie-secretaris bij Campina.

Campina boert niet slecht. Het concern heeft kennelijk dankbaar geprofiteerd van de kennis die de oud-FCDF'ers in hun ransel meenamen. Je kunt dan al gauw wat pionnen plaatsen in de tactische, onderlinge strijd.

Campina heeft zich stevig genesteld in Duitsland. Bovendien neemt deze zuivelreus op de ranking van Rabo International van de grootste zuivelondernemingen ter wereld een plaatsje net boven *Friesland Coberco Dairy Foods* in. Campina achtste. FCDF tiende. Niet dat groter moet, maar het staat wel leuk, natuurlijk.

Er is een oorzaak aan te wijzen voor al deze transfers. De topmannen worden met vliegend vaandel en slaande trom binnengehaald. Ze hebben wat in hun mars, anders kwamen ze niet aan bod. Op het moment dat ze hun stoel in de juiste stand hebben gezet en het beeldscherm hebben aangeklikt, willen ze zich waarmaken.

Uiteraard willen ze allemaal hun toko zo goed mogelijk draaiende houden. Dus stellen ze eisen. Ze willen dat een bepaald deel van het beschikbare geld naar hun divisie gaat. Het zou kunnen zijn dat Lokhorst bij de nu lopende budgetbesprekingen voor volgend jaar wat meer voor zijn werkmaatschappijen Consumer Products Europe, Coberco Zuivel en Riedel wilde hebben dan hem was toegemeten. FCDF zet in op kaas, vooral in Duitsland, en dat zou beperkingen voor hem hebben kunnen inhouden. 'Verschil van inzicht' derhalve.

In een dergelijk krachtenspel moet een hoofddirecteur als André Olijslager teamgeest kweken. De hele directie moet als één man door de deur kunnen. Olijslager heeft veel krediet opgebouwd bij de boeren. Hij heeft het dobberende concern bij zijn komst geconfronteerd met harde maatregelen, uitgebouwd en voorzien van een moderne structuur. Van melkgericht, naar marktgericht. Het was even wennen, maar er is wel wat tot stand gebracht.

Hij kan teren op successen, maar duldt weinig tegenspraak. Lastige klanten als Lokhorst c. s. hebben de keus: zich daarbij neerleggen of vertrekken. Dat laatste dus. In dit geval en ook in te veel andere gevallen. Wie zich schikt, overleeft.

Je kunt je afvragen of je op die manier het sterkst denkbare team het veld instuurt. Er ontstaat al gauw iets van meelopers, van mensen die denken 'het dient mijn tijd wel uit'. Dat maakt het voor Olijslager nog gemakkelijker. Dus krijgt hij nog vaker gelijk.

Leeuwarder Courant-1999-10-02

‘Blijf zitten zitten, waar je zit’ wordt het devies

KAF EN KOREN

IN KORTE TIJD is de hele landbouw op zijn kop gezet. Vaste waarden zijn onderuit geschoffeld, perspectieven zijn over de rand van de einder gekieperd. Het leek erop dat het landschap louter zou bestaan uit opgeschoten maïs. Mis. Maïs moet je niet meer verbouwen, zegt Jan

Hesselink van de NLTO. In de Friese Bouwhoek en op het Groninger Hogeland zou de akkerhouw plaatsmaken voor veehouderij. Gaat ook niet door. De verhuizing van boeren uit Brabant en Gelderland naar onze contreien wordt toch al afgeraden. Ze kunnen beter op hun fosfaatbuffer blijven zitten, hebben ze een appeltje voor de dorst.

Melk speelt de hoofdrol. De tijd ligt nog vers in het geheugen dat meneer de directeur met zijn voorzitter op bezoek kwam. Ontvangst in de pronkkamer. Koffie en sigaren. De directeur paste de tactiek van de verzekeringsagent toe. Eerst praten over ditjes en datjes. „Mevrouw, die plant daar in de hoek, hoe hebt u die zo mooi gekregen? Mijn vrouw heeft precies zo'n plant maar het lukt haar niet die aan de praat te krijgen.” De boerin, verguld, geeft tekst en uitleg. De directeur weet dat wanneer je de vrouw des huizes voor je licht gewonnen, de boer vanzelf wel zijn melk aan zijn fabriek zal leveren. Boerinnen bepalen het beleid, althans bij de buurman is dat zo.

Zo een directeur nu nog, met een voorzitter op het erf komt, moet je vrezen dat hij vraagt of je ook van plan bent te stoppen met melken. De fabriek bulkt van je melk. De krapte die er nu is, is slechts een zeer tijdelijke.

Fabrieken hebben een melkstop. De vrees van Johannes de Jong van Nieuwebilddijk dat Het Bildt steeds groener wordt, ebt langzaam weg. Veehouders die in de noordelijke schil een akkerbouwbedrijf overnemen, kijken wel uit.

Een boer die elders met veel geld wordt uitgekocht en noordwaarts trekt om zich te oriënteren, neemt liever een bestaande veehouderij over van een boer die lid is van een zuivelfabriek of aan een particuliere fabriek levert, dan een 'boupleats'. De prijs van akkerbouwbedrijven moet het nu al afleggen tegen die van veehouderijen.

Ter illustratie. Bij de coöperatieve zuivelfabriek *Cono* in **Beemster** meldt zich een Friese boer die van plan is een akkerbouwbedrijf in de Wieringermeer te kopen en dat om te vormen tot een veehouderij. De directie van *Cono* weigert de melk van de boer, laat staan dat hij er lid kan worden.

Jaren derwaarts trokken Friese veehouders met een fors quotum naar het verse Flevoland. Ze kregen ruzie met de coöperatieve Novac in Oosterwolde over de melktank. Geen probleem. Ze bundelden hun krachten en sloten een verband niet Mient Pel van de *Volnij* in **Nijkerk**. Ze kregen een melkprijs die een cent of wat hoger lag dan wat hun omgeving uitbetaalde.

Volnij werd overgenomen door *Coberco* in **Zutphen**. De nieuwe eigenaar van de fabriek had logischerwijs problemen met het contract dat de boeren met Pel hadden afgesloten. Heibel in de tent en de Flevolandse sloten zich aan bij *Comelco* in België.

Comelco werd echter door *Campina-Melkunie* ingelijfd. Kregen de Friese-Flevolandse weer problemen met die coöperatie, want hun contract met *Comelco* voorzag hen nog steeds van een plusje op de melkprijs.

Geen probleem. In **Flevoland** werd een nieuwe fabriek gesticht. *Farm Dairy*, en die nam met genoegen de melk van de gemigreerde boeren op. Dagverse producten komen er nu uit Lelystad. *Campina* en *Friesland Coberco Dairy Foods* kregen er een vervelende concurrent bij. De grootwinkelbedrijven lachen in hun vuistje. Hoe meer aanbieders, hoe beter.

Die nieuwe fabriek ondermijnt de melkprijs van de gevestigde orde, zo luidt nu de klacht van *Campina* en *Friesland Coberco*. Klopt. Het gevaar is niet denkbeeldig dat meer boeren die willen of moeten verkassen ook voor hun eigen afzet zullen zorgen. Hetzij door zelf een fabriek te

stichten, hetzij door te leveren aan kleine bio- en ecofabriekjes. In beide gevallen knabbelen ze aan de melkprijs van de mogelijkheden.

Op hun beurt hebben die bestaande fabrieken met het invoeren van hun melkstop – de een wat stringenter dan de ander - natuurlijk wel hun eigen concurrenten geschapen. Het hangt even af van de hinder die ze veroorzaken, maar er is wat tegen te doen. FCDF is niet voor niets aandeelhouder geworden van de eco-fabriek van Henk Brouwer en Gerard van de Tweel in **Drachten**.

Farm Dairy in Flevoland maakt zich mooi als overname-kandidaat van *Campina-Melkunie*. maar dat kan nog even duren. De macht van de melk die altoos in boerenhanden was, verschrompelt. Uit de angst die grote ondernemingen hebben voor de jonge loten blijkt echter dat de boeren nog niet alle wapens, uit handen zijn geslagen. Tot voor kort konden ze achteroverleunend wachten op de dingen die gingen gebeuren. Ze moeten nu vindingrijker zijn, maar dat past in een tijd van opgevoerd ondernemerschap.

Feit is dat de migratie van boeren in ons land wordt geremd. Natuurbeschermingsorganisaties zullen dat straks aan den lijve ondervinden, anderen die lonken naar hoerengrond - overheden - eveneens.

.....

WILLEM STEGENGA

De boter driipt van veler hoofden

KAF EN KOREN

AHA. MOETEN de boeren hebben gedacht. Er zijn nog actievoerders in dit land. **Wien van den Brink** is nog niet murw geslagen. Borden langs de weg, een opstootje in de Kamer, dreigen met de rechter en politici die niet meer met hem willen praten alsof ze zelf de verpersoonlijking van normen en fatsoen zijn. Hij heeft weer even gescoord. Van den Brink is dat aan zijn stand verplicht.

Altijd al gedacht, redeneerden de boeren, toen ze lazen hoe *De Nederlandse Melkveehouders Vakbond* van Tette Hofstra uit Akkrum het fundament onder de mestregels van Laurens Jan Brinkhorst wegschoffelde. Wetenschappelijk bekeken, puttend uit een schier eindeloze bron van onderzoeken, deugt er van het plan vrijwel niks. Er is niet eens een Europees protocol voor het meten van het nitraatgehalte in water. De een doet het zus, de andere zo. Kun je nagaan.

De grote Land- en Tuinbouw Organisatie koos voor het midden. Een vriendelijke actie, die wel aandacht trok, maar door de boeren zelf werd genegeerd. Kijk. Ids Postma is natuurlijk een beste jongen, maar hij hoort bij typisch Friese topsporters als Abe Lenstra en Tiemen Groen. Geen blazers, maar doeners. Geen actievoerders, want geen grote bek. De LTO vecht ook de basis van het plan aan, maar diep doorwrocht? Nou nee.

De LTO haalde zelf ook kastanjes uit het vuur. De bond bewandelde het pad der stille diplomatie. Brinkhorst een zondagmiddag op de thee bij Jan Cees Vogelaar. Joop Boertjens van de NLTO, lid van de landbouwcommissie van de VVD, ritselde even een bezoek van het liberale kamerlid Gert-Jan Oplaat op de boerderij van Pier van der Meer in Jirnsum. Hans Dijkstal kreeg visite en meer van dat. Nuttig, mogelijk zelfs efficiënt, maar de achterban riep om meer.

Samen kunnen de drie bonden een aardig deuntje componeren. Edoch, als de sax ter hand wordt genomen, speelt een iegelijk in een andere toonsoort. Het is een oud en immer doorvretend probleem van de Nederlandse landbouwcultuur. De eenheid ontbreekt, zelfs in tijden als de overheid de boeren het vuur na aan de schenen legt. 'Wij christelijke Nederlanders, denken allemaal net even anders'.

Hulp van buiten af kwam er ook. Nota bene van het *Landbouw Economisch Instituut*, een instelling die stevig door het ministerie van landbouw, natuurbeheer en visserij wordt gesponsord.

Brinkhorst gaf het LEI opdracht uit te vogelen wat de gevolgen van zijn plannen zijn.

Je koestert altijd enige argwaan als het LEI aan het rekenen slaat. Begin september kwam de instelling op een verlies van 17.000 banen. Begin deze maand was het teruggelopen tot 16.435 en begin deze week ging het nog om 'slechts' 9000 arbeidsplaatsen.

Ook om een verlies aan inkomsten van f 1,1 miljard.

Ach, zei het LEI, met gevoel voor verhoudingen en dus knipogend naar Brinkhorst, zonder mestplan was er f825 miljoen minder binnengekomen en hadden er ook duizenden banen geschrapt moeten worden. De arbeidsmarkt staat er fleurig bij. Wat uit de agrarische sector komt stroopt de mouwen op, dus die mensen vinden wel weer werk.

Andere opdrachtgever, andere uitkomsten. Kritisch Landbouw Beraad, Landelijke Boerinnen Belangen en de Raad van Kerken lieten het LEI de complete branche in kaart brengen. Hoe vindt je zo'n club elkaar, vraag je je af. Enfin, mooi dat de kerken ook eens wat doen. Weer even wat

anders dan Hervormd Nederland, dat, als het over boeren gaat, uitsluitend lieden uit de milieuhoek, buitenstaanders dus, aan het woord laat. Dat heeft hetzelfde resultaat als je boeren vraagt hoe ze over de milieuvervuiling van Schiphol denken. De uitkomst is te voorspellen: minder vliegerij.

Aardig van het LEI trouwens, dat het de conclusies van het rapport liet uitlekken naar het ANP net voordat het debat in de kamercommissie begon. Een kwart van de agrarische gezinnen in ons land leeft onder de armoedegrens. Ze kunnen wet overleven, maar dan moeten ze - net als Henk Wolderink in "De Poolse bruid" - hun land verkopen. En dat betekent einde bedrijf.

Dit LEI-rapport moet de boerenorganisaties een flinke steun in de rug hebben gegeven. Rapporten zijn doorgaans een kort leven beschoren, want dan is er al weer een ander rapport dat de aandacht vraagt. Als het mooi op tijd komt, kun je het dankbaar gebruiken.

Politieke steun kwam er van de oppositie, het CDA. Nou als er een partij in ons land is, die aan de vergeetziekte lijdt, is dat wel deze. Ze steunen nu de boeren. Onderdeel van het misselijk makende spel, niks anders.

Kijkend in het archief stuit je op een bericht van juni 1991. Brussel kondigt de nitraatrichtlijn af. Hans Alders, minister van VROM, zegt dat het mestoverschot daardoor nog groter wordt dan al was berekend. Landbouwminister Piet Bukman (CDA) moet dat surplus terugbrengen. „Indien het overschot onvoldoende wordt weggewerkt, moet inkrimping van de veestapel worden overwogen.”

Wie heeft daar wat aan gedaan? Het CDA in elk geval niet. De LTO voelde zich derhalve ook niet geroepen, ook al waarschuwde destijds hun lobbyist in Brussel, Anton Stokkers, nog zo voor de gevolgen.

De nitraataffaire is naar een climax gegroeid. Leiden in last, wanhoop onder de boeren door een minister die wil scoren, al was het alleen al om zijn eigen D66 weer wat smoel te geven. De boer stapelt zich op op veler hoofden. De zuiveldirecteuren hebben gelijk. Als je acht jaar jeremiëert over mest komt er automatisch een giersluijer over je imago.

Boer mag straks wat eisen van KKM

(KAF en KOREN Willen Stegenga)

DE BOEREN ZIJN 'clean' de nieuwe eeuw ingegaan. Alles op de boerderij is tot in de puntjes verzorgd. Poes mag zelfs niet meer onder de melktank dutten. Reinheid alom. De melkveehouderij, toch al niet gebukt onder een slecht imago, doet er nog een schepje bovenop.

Tot voor kort werd melk alleen aan de fabriek gecontroleerd. Het systeem is verfijnd, de controle uitgebreid. Niet meer het schone product alleen is maatstaf, ook aan de manier waarop het is gewonnen zijn eisen gesteld. *Keten Kwaliteit Melk* heet het nieuwe systeem.

Het heeft even geduurd eer iedereen van het nut was overtuigd. Een groepje boeren van wat destijds nog Friesland Dairy Foods heette, is ermee begonnen. Hun inzet is beloond. Na verloop van tijd is hun borgingsysteem landelijk overgenomen. De zuivelreus heeft er zelfs nog wat goodwill voor gebeurd.

Tot op zekere hoogte loopt Nederland voorop, als het om melk gaat die met garanties is omgeven. Er is geen systeem in de Europese Unie dat landelijk zo wijdvertakt is ingevoerd als bij ons. In Engeland is het beperkt tot de supermarktketen Tesco die afspraken met een groep boeren heeft gemaakt. De Denen zitten ook op die toer.

De Belgen zouden er ook mee aan de slag, maar daar ligt het plan nog te rijpen bij de overheid en wat er uiteindelijk van terecht zal komen is niet meer dan een aftreksel van het onze. Duitsers proberen het per deelstaat in te voeren.

Het heeft even geduurd eer hij ons de boeren het heil van KKM inzagen. Ze moesten immers maatregelen treffen en die kwamen op het moment dat ze het al druk hadden met het invullen van de *mineralenbrut* en wat er al niet meer aan rompslomp door de 'hikkedaam' kwam. Bovendien, een zichtbare beloning stond er niet tegenover. Geen plusje op de melkprijs, bijvoorbeeld. Waar doe je het dan voor? De zuivelindustrie, gesteund door de vakgroep Melkveehouderij van de Land- en Tuinbouw Organisatie, bedacht een methode om het systeem versneld van de grond te krijgen: een flinke boete als je niet op tijd je spullen voor elkaar had.

Je beurt zo maar 20 procent minder voor je melk als je niet aan de eisen van KKM voldoet. Het dreigement wordt binnenkort in sancties omgezet.

De zuivel en de LTO kregen onverwacht steun uit België. Daar brak een *dioxinecrisis* uit die ook zijn weerslag in ons land had. Blikskaters, dachten de boeren, dergelijke affaires moet je zoveel mogelijk voor zijn. Voor degenen die nog aarzelden was dat het sein om de gevraagde aanpassingen aan te brengen.

De omvang, van de schade die die dioxinecrisis heeft veroorzaakt slaat te lezen in de jaarverslagen. Cobeco zegt er maar liefst f 15 miljoen door te zijn misgelopen. Campina komt op het dubbele en Friesland Coberco Dairy-Foods zegt er zelfs f 40 miljoen bij ingeschoten te zijn. Je krijgt de indruk dat de rekenmeesters op het kantoor heel goed kunnen optellen als het om schade gaat waar je haas niks aan kan doen. Verhalen? Dat niks. Je plukt weinig van een sjoemelende Belg die afgewerkte dieselolie in het veevoer heeft gestopt.

Verrek, veevoer, hoe wordt dat nu gecontroleerd? Volgens wat wordt verstaan onder 'goede praktijk'. Te vaag, zegt de zuivelindustrie. Dat moet beter. Derhalve heeft de zuivel de voerfabrieken het mes op de keel gezet met meer garanties te bieden. Lage voerprijzen zijn toch al niet bevorderlijk voor het opvoeren van de kwaliteit.

Hoe dan ook, bijna 98 procent van de melkveehouders, is KKM-waardig. In de staart zitten nog een paar boeren die er binnenkort toch mee ophouden. Dus is de dekking landelijk vrijwel rond.

Hoe nu verder? In de eerste plaats gaan er binnenkort 20 controleurs op pad die elke boer twee keer in de vier jaar beoordelen of ze ook doen waar ze voor hebben getekend. Dat houdt in beginsel in dat je vandaag een controleur op je erf kunt krijgen, maar volgende week nog, een keer. Daarna ben je ervan af. Ze melden zich van tevoren keurig aan dus je kunt nog, even bijsturen mocht je wat zijn vergeten in de turbulentie van al den dag.

Waterdicht is het systeem niet, maar het nadert dat van de belastingdienst. Bovendien wie bij een bezoek van een KKM'er door de mand valt, zal wel vaker in de peiling worden gehouden.

Doet de zuivelindustrie er ook wat mee? Nou, in eerste instantie niet. Ja boetes uitdelen. Voor het overige wacht men af.

„Het lijkt ons een goede zaak dat er een communicatieplan komt naar de supermarkten en de consumenten”, zegt KKM-directeur Louwrens van Keulen. „Wij hebben dat neergelegd bij Nederlandse Zuivel Organisatie”, het verband aller fabrieken.

Die NZO aarzelt nog. „Ik wil eerst weten hoe het KKM-systeem in de praktijk werkt eer wij er wat mee gaan doen” zegt André Olijslagcr van Friesland Coberco Dairy Foods. „Na een jaar zullen wij de zaak bekijken”.

Voor deze Drentse benadering – kiek'n wat 't wordt – is veel te zeggen. Eer je 'KKM' of iets wal meer aanspreekt op een pak melk zet moet je er wel van overtuigd zijn dat alle lekken zijn gedicht.

Dat neemt natuurlijk niet weg dat de handel er nu al wel mee aan de slag, gaat. Tesco, om een voorbeeld te noemen, staat nu soms al onaangekondigd op de stoep bij de zuivelfabrieken om een kijkje te nemen hoe het daar om en toe gaat. Dan is het mooi als je kunt zeggen dat het bij jou niet alleen in orde is, maar dat ook de boer zijn zaakjes voor elkaar heeft.

Het kan niet anders dat de boer op den duur toch enige eisen aan zijn zuivelindustrie kan stellen. Een knappe melkprijs, bijvoorbeeld. Dankzij zijn inzet heeft hij zich met dat KKM-systeem ontworsteld aan zijn gedegradeerde status van 'grondstoffenleverancier'. Hij is meer en beter geworden. De zuivel heeft in het geheel een flinke vinger in de pap. Het is eigenlijk voor het eerst dat de boerenbond daar nu ook zo bij betrokken is. Voor die bond is het zaak druk op de ketel te houden. „Wat doen jullie ermee en wat levert dat onze leden op?” Dat soort vragen.

Kartelpolitie als nieuwe 'boerenhulp'

D66-kamerlid tegen prijsafspraken supermarkten en ook tegen verdere fusies

Door Willem Stegenga redacteur IC

De Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa), ofwel de kartelpolitie, lijkt een soort 'boerenhulp' te worden.

Boeren die nergens anders meer terecht kunnen doen een beroep op deze instelling. Veelal gaat het om kleine boerenverbanden die een chronische strijd voeren tegen grootmachten: zuivelfabrieken, organisaties van die fabrieken dan wel de rundveeverbeteringscoöperatie Delta.

D66-Tweede-Kamerlid Pieter ter Veer heeft de boeren herontdekt.

Verrassend is ook dat een Kamerlid als Pieter te Veer (D66) de kartelwaakhond wil inschakelen in de smeulende strijd van boeren tegen supermarktgiganten. Had de Land - en Tuinbouw Organisatie Nederland dat niet moeten doen? Eigenlijk wel. Maar ja, die kampt wat met interne problemen, zo laat de noordelijke bestuurder Albert Lanting weten in het Landbouwblad.

Enfin, de boeren hadden de hulp van de politiek al bijkans afgeschreven en van Ter Veer hadden ze helemaal geen hoge pet meer op. Leuke speaker op veekeuringen, maar dan had je het wel gehad. Nu heeft hij plotseling de boeren herontdekt.

Kom maar op met je verhaal, zo heeft de kartelpolitie hem laten weten. Punt is evenwel dat Ter Veer geen harde bewijzen heeft aangaande prijsafspraken van grootgrutters over wat ze de boeren zullen bieden voor hun producten. Hij heeft wel de suggestie van de schijn. Zo van: je maakt mij niet wijs dat de vier grote supermarktketens, die in ons land de dienst uitmaken, niet bij tijd en wijle even een kop koffie drinken en wat biedprijzjes laten vallen.

Bovendien is hij gesouffleerd door lieden die vlees verkopen aan die grote jongens. "Het opmerkelijke is dat wanneer er eentje langs komt om een bod uit te brengen hij precies weet wat zijn collega heeft geboden. Hij gaat op die lijn zitten, of net eronder of even erboven". aldus Ter Veer.

Supermarkten maken doorgaans flinke winsten. Kijk naar de jongste resultaten van Albert Heijn. Boeren hebben een slecht jaar achter de rug en de vooruitzichten voor 2000 zijn evenmin aanleiding, om de vlag uit te steken. "Wat wil je ook", aldus Ter Veer. "Ik ken een akkerbouwer die zijn uien in een netje stopt en daar hij de inkoper van de supermarkt, 29 cent voor beurt. Kijkt die man later in de winkel, wordt het netje voor f1,49 aangeboden. Dan is er toch wat mis, denk ik."

Hij gaat niet over één nacht ijs. Hij zal zijn aanklacht tegen dit vermeende kartel eerst voorleggen aan de vaste Kamercommissie voor landbouw, waarvan hij voorzitter is. Het moet ai vreemd lopen willen zijn collega's daar niet aan meedoen. Hoewel, je weet maar nooit. Dinsdag gaat dat gebeuren.

"Vier grote inkoopcombinaties voor zestien miljoen klanten. Ze kennen elkaar van haver tot gort. Dat praat met elkaar. Ze hebben de schijn tegen", aldus het Kamerlid. Ter Veer wil verdergaande

fusies keren en eventueel bestaande fusies terugdraaien. Dat eerste lijkt meer kans van slagen te hebben dan het tweede.

Waar de D66'er in elk geval naar toe wil, is dat er naast het bestaande etiketje op de verpakking met gegevens omtrent de samenstelling van het product, nog een labeltje komt. Daarop staat naast de prijs die de consument moet betalen ook de prijs die de boer heeft ontvangen.

Dat systeem bestaat al in Frankrijk, een land, waarvan je toch al de indruk hebt dat de boeren daar hij de politiek meer van de grond krijgen dan ten onzent. Franse boeren zijn ook eerder geneigd acties te voeren, hier is het wat dat betreft wat softer.

Tot dusver hebben twee kleine boerengroeperingen die hun heil zochten bij de kartelpolitie een schijnwinst behaald. De weigeraars van de oormerken scoorden een punt toen ze de zuivelorganisatie NZO en de grote boerenbond LTO op de vingers tikten hij het invoeren van het *Keten Kwaliteit Melk*-systeem.

Een deel van de voorwaarden in dat systeem moeten worden aangepast. Geen groot succes, want wat de zuivelfabrieken in alliantie nog niet mogen doen, kunnen ze individueel wel invoeren. En dat gebeurt ook. Uitstel van executie bovendien, want na tussenkomst van het ministerie Van landbouw zal er wel een totaalprotocol loskomen.

Meer succes hebben de boeren gehad die hun melk leverden aan de particuliere fabriek *De Kievit* in Meppel. Toen die werd overgenomen door *Friesland Coberco Dairy Foods* hoefden zij, na tussenkomst van de kartelpolitie, niet mee over te gaan. Ze wilden dat ook niet en vierden de uitspraak van de NMa als een overwinning.

De melk van de Kievit-boeren gaat nu naar een handelaar. Die heeft geen fabriek en betaalt dus uit op basis van wat hij beurt bij fabrieken die die melk wel willen verwerken. Als er krapte is, zoals op dit moment, zal dat een aardige melkprijs opleveren.

Als straks de boeren, vanwege de Brusselse maatregelen, meer melk mogen leveren - het quotum wordt immers wat groter - en de krapte is omgeslagen in een klein overschot, is het nog zeer de vraag of die handelaar in staat zal zijn de Kievitmelk voor een flinke prijs ergens onder te brengen.

De man loopt zelf geen risico. Hij kan hooguit wat woeste boeren op zijn kantoor krijgen die ontevreden zijn over hun melkprijs. De man draagt evenwel niet de last van een fabriek en dus van vakbonden op zijn rug. Met Toon Hermans kan hij zeggen: "Es tut mir leid aufwiedersehn" .

De gang naar het kartelinstituut heeft de boeren tot dusver dus nog niet veel opgeleverd. De melkcontrolevereniging van Nijland, die Delta tot de orde wil roepen, lijkt meer kans van slagen te hebben.

De weg die Pieter ter Veer wil bewandelen zit vol gaten en kuilen. Hij moet eerst zijn collega landbouwspecialisten in de Kamer over de streep trekken. Daarna moet hij nog een keer aantonen dat er inderdaad van kartelvorming sprake is. De supermarkten hebben al zo vaak uitgelegd hoe ze hun prijzen opbouwen.

Hoewel, enig speurwerk in het circuit leert dat bijvoorbeeld Albert Heijn de prijs voor zijn kaas nog steeds baseert op de hoge Leeuwarder notering van september 1989. AH refereert daaraan als er weer kaas in het actiepakket wordt gegoooid. Dat moet toch enig houvast bieden.

Feit is echter dat de zuivelondernemingen weinig voelen voor de actie van Ter Veer. Gerrit van den Berg, voorzitter van het Productschap Zuivel: "Het is mij niet bekend dat er prijsafspraken

worden gemaakt. Ik heb er ook geen aanwijzingen voor.” Het schap vindt zelfs dat de kartelpolitie zich maar liever niet met de zaak moet bemoeien.
Voor Ter Veer en de zijnen moet dat juist een stimulans zijn om op de ingeslagen weg voort te gaan. Mogelijk dat de mededingingsautoriteit dan toch echt een soort 'boerenhulp' kan worden.

Melkoorlog woedt op tal van fronten

KAF EN KOREN

DE SUPERMARKTEN hebben verrassend snel gereageerd op een dreigende procedure van kamerlid Pieter ter Veer (D66) bij de Nederlandse Mededingingsautoriteit. Ze zouden handjeklap spelen bij het bepalen van de prijzen voor de landbouwproducten. Het kan bijna geen toeval zijn dat ze een melkoorlog hebben ontketend nog eer Ter Veer goed en wel de zaak op papier heeft, laat staan aangekaart.

Duitse toestanden in de delta. Bij de oosterburen namelijk knokken de supermarktconcerns elkaar de tent uit met lage prijzen. Ze hebben hun marges verlaagd tot onder de 1 procent. Bij ons is dat nog, minsten, het dubbele. Hier gaat het nu nog om het stunten met één product. daar om een hele reeks.

De actie geeft in elk geval aan dat er op het gebied van de melk geen sprake is van kartelvorming. Ter geruststelling van Ter Veer: er blijven nog genoeg aanknopingspunten over voor zijn actie.

Over een al dan niet pseudokartel mag een boer dan zijn bedenkingen hebben, een melkoorlog komt hem nog veel slechter uit. Ongeveer 15 procent van wat hij in de tank laat lopen wordt bestemd voor dagverse producten. Zuivelconcerns zijn desondanks gaarne bereid daar een eventuele daling van de melkprijs voor een veel groter part aan op te hangen.

Voor een deel zijn de zuivelconcerns zelf debet aan de melkoorlog. Ze hebben in hun oneindige wijsheid besloten niet alle melk van alle boeren meer aan te willen nemen. Zelfs niet als ze voldoen aan de eisen van het nieuwe kwaliteitssysteem.

Daarmee hebben ze de poort opengezet voor nieuwe fabrieken. *Farm Dairy* in Lelystad is in dat gat gesprongen en heeft daarmee weer een andere melkoorlog ontketend, maar dan op productieniveau. De arrogantie van *Friesland Coberco Dairy Foods* en *Campina-Melkunie* is afgestraft. Ze hebben zelf een geduchte mededinger verwekt.

De beide grote spelers op deze markt hebben de strategie opgezet dat ze alleen die melk - grondstof heet dat tegenwoordig denigrerend - nog willen hebben waar ze zelf goede afzetmogelijkheden voor zien. Dat lijkt een logische gedachtegang, ware het niet dat boeren die buiten worden gesloten hun melk niet in de sloot laten lopen, maar een uitweg zoeken. Farm Dairy biedt die. Laatst nog eens een gepensioneerde zuiveldirecteur tegen het lijf gelopen die in zijn tijd geen problemen had met boeren van andere fabrieken die bij hem aanklopten. Hij kreeg er wel meer melk door.

Dat zet extra druk op het verkoopapparaat. „Rinne se mar wat hurder”. luidde zijn simpele conclusie. Je kunt de melk beter zelf hebben dan een ander. Nu weet je wat je te doen staat, anders ben je afhankelijk van de onberekenbare activiteiten van je concurrent.

Akkoord, in zijn tijd werd zijn zuivel verkocht door particuliere handelaren. Mensen die niks anders deden en daardoor erg actief op de markt waren. Het was hun brood.

Een coöperatie als DOC-Kaas in Hoogeveen opereert nog op die wijze: produceren en vervolgens de kaas verkopen aan de particuliere handel. Hoe goed die in de gaten heeft wat er werke-

lijk speelt in het afzetkanaal moge blijken uit het feit dat zij juist voor kaas merken hebben die in de markt staan als een huis.

DOC-Kaas is dan ook een van de weinige fabrieken in ons land die nog wel boeren aantrekt. De overgang van wat in Friesland 'de Bartlehiemgroep' heet - een tiental vrij grote boeren - van Friesland *Coberco Dairy Foods* naar Hoogeveen dient daarvoor als bewijs.

De melkoorlog van de supermarkten ontstaat op een even ongelukkig als logisch moment. Logisch omdat het na de dure decembermaand doorgaans altijd regent van de aanbiedingen. De klant moet blijven komen, de karretjes moeten vol de winkel uit.

Ongelukkig omdat er over een paar maanden een verhoging van het melkquotum komt. Die zal sowieso niet leiden tot een leuke melkprijs. Het is een dun optimisme om te hopen op het aantrekken van de Russische economie, om maar een kansje te noemen op betere tijden.

Komt nog bij dat de toestand in de zuivel toch al wat is vertroebeld. *Campina-Melkunie* heeft aangekondigd weer met de productie van Edammers te willen beginnen, juist op het moment dat *Friesland Coberco Dairy Foods* die in Marum wil uitbreiden.

De melkoorlog heeft ook een positieve kant. De Duitse zuivelindustrie, en dan met name de promotie-organisatie CMA, heeft op de Groene Week in Berlijn laten weten in het kader van expanderende export ook Nederland in het vizier te hebben. Onze oosterburen hebben de laatste vier jaar al voor f807 miljoen meer aan agrarische goederen naar ons land gebracht, dus de groei zit er in.

Nu de verhoudingen in het supermarktwezen in ons land dezelfde kant op gaan als in Duitsland kan dat ertoe leiden dat wij voorlopig niet meer als hun speerpunt worden aangemerkt. Toegeven, het voordeel is flinterdun.

Friesche Vlag: van buiten naar binnen

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

COBERCO VERDWIJNT. De naam leeft alleen nog voort in de concernaanduiding Friesland *Coberco Dairy Foods*. Het is even slikken voor de oostelijke boeren. De kaas wordt al als *Frico Cheese* verkocht en nu moeten de dagverse en andere melkproducten hun weg naar de consument vinden onder de naam *Friesche Vlag*.

Eerst verdween de Coberco-poot uit de directie, daarna werd de Coberco-man (Evert Meilink) als bestuursvoorzitter vervangen door een Friesland-man (Arie Aalberts) en nu staat de merknaam hij de asemmer. Wacht even, zegt Rinke Koopmans van de Friesche Vlag-divisie. Deze operatie is mede ingezet door Johan Lokhorst, de Coberco-man die de directie kortgeleden heeft verlaten.

Merkenbeleid is het speerpunt van de directie. Nieuw? Nee dat niet. Toen de in Lankweer geboren en in Wyckel getogen Sietze Hepkema in het begin van deze eeuw directeur werd van de Condens had hij alras door dat je over merken moest beschikken, wilde je je toegang verschaffen tot de toen drukke Engelse markt.

Met een knipoog naar Douwe Egberts en zijn koffieschenkend Friezinnetje op het pak baarde de fabriek een beeldmerk met eveneens een Friezinnetje dat keek naar een gehoornde stier met een ring in zijn neus. „Het eerste handelsmerk van de CCF. dat vertrouwen moest wekken”. aldus Klaas Tjepkema in het gedenkboek over de Condens. Bolle en faam hebben het niet lang, uitgehouden. Ze werden vervangen door iets wat veel meer aansprak: Friesche Vlag. Geen wonder, het was in de tijd dat de hele natie zong ‘Ik roep van louter vreugde victorie, als ik je zie aan vreemde kust’. En dan hebben wij het over de vlag.

Koopmans: „Dizze merknaam is der al sùnt 1913.” Dat is wat al te bescheiden. Friesche Vlag werd als merknaam ingevoerd in 1909 door de kleine coöperatieve exportvereniging 'Swanblom'. Die club is geen lang leven beschoren gebleven, maar de naam werd ingepikt door de CCF en begint nu aan een tweede jeugd.

Friesche Vlag werd in eerste instantie alleen gebruikt om de condens te sieren die naar het buitenland ging. Frisian Flag werd de Engelse vertaling. Het succes was groot, afgezien van kwaliteitsproblemen in de jaren twintig.

Lange tijd was het merk vrijwel uitsluitend bekend bij de boeren van de coöperatieve zuivel-fabrieken die een alliantie hadden met de CCF. Pas in 1932 begon de productie van koffiemelk in blik met als slogan ‘Iedereen zijn eigen koe op stal’. De koffieverrijker werd nog geen winstverrijker.

Het duurde tot na de Tweede Wereldoorlog eer Friesche Vlag als koffiemelk de toon had gezet. Het blikje was toen al door een flesje vervangen. De rozengeur en maneschijn die het product omringden begonnen in de jaren tachtig te verbleken. Jaar op jaar klaagde de CCF-directie dat de groei eruit was door de toename van het aantal zwartdrinkers.

Ga maar na: in 1990 werd per jaar per hoofd nog 8,1 liter koffiemelk genuttigd, in 1997 nog 6,2 liter. De totale productie kromp van 121.411 ton naar 96.853 ton. Friesche Vlag, aldus Koopmans, heeft van die markt 47.5 procent in handen.

Het merk wordt nu losgelaten op dagverse melk en melkproducten. Eveneens een markt die krimpt. Van de 136,6 liter die wij in 1990 nog dronken en lepelden was in 1997 nog 126,1 over. *Coberco* heeft onder eigen naam een aandeel van 14 procent. 2 procent minder dan *Melkunie*. Dominant op deze markt zijn de eigen merken van de supermarkten: 51 procent van het geheel. Wat ooit het visitekaartje in het buitenland was, moet nu zijn weg vinden in eigen land. De concurrentie is moordend, de marge klein. Denk alleen maar aan de melkoorlog, die is uitgebroken. Alles zit tegen. maar hij Friesche Vlag gaat men moedig uit van het gegeven dat elke bedreiging een kans biedt. De concurrentie heeft de wenkbrauwen al gefronst. Michiel Vogels van het reclamebureau dat Peer Mascini en zijn koeien over het scherm laat daveren (*Melkunie* dus) ziet het niet ritten. „De consument denkt bij Friesche Vlag aan koffiemelk en dat kan negatief uitwerken op dagverse melk.” Toch is *Melkunie* ongerust. Deze week werd de verpakking van deze zuivel alvast veranderd.

Dat soort bewegingen werkt stimulerend. Bij FCDF wist men ook al het een en ander. Een test onder verbruikers heeft uitgewezen dat koffiemelk van Friesche Vlag niet als zuivel wordt gezien, maar als iets dat bij koffie hoort.

Asher Cohen, de marketeer van Friesche Vlag, gaat onmiddellijk in de aanval. „Er liggen nog geweldig veel kansen’ er is nog gigantisch veel ruimte voor een eigen merk.” Als je marktaandelen van het eigen merk bekijkt, is daar geen speld tussen te krijgen.

De optimist verder: „Friesche Vlag is bij meer dan 90 procent van de consumenten in ons land bekend. Dat is echt geweldig. Dat staat voor koffiemelk, akkoord, maar als je daar het totale pakket aan toevoegt wordt het jong, sprankelend en modern. Er zijn maar weinig merken die dat in zich hebben.”

Toen het *Frico-merk* voor melk door *Coberco* werd vervangen, vertoonde de afzet een kleine dip. Dat heeft zich later hersteld. Nu met *Friesche Vlag* verwacht men hetzelfde.

Niet dat de afzet van dagverse melk en daaraan verwante producten nog zal stijgen, het gaat hij Friesche Vlag vooral om de groeiers in de markt: desserts, keukenroom, cappuccino, het benzinepompkanaal waar niet naar de prijs maar naar het gemak wordt gekeken. Koopmans: „De markt mag dan niet in omvang groeien, wel in waarde.”

De actie toont in elk geval het elan van de nieuwe zuivelreus aan. Tot voor kort was het vrijwel uitsluitend een kwestie van: kosten besparen, fabrieken sluiten en vooral minder personeel. „Er wordt”. aldus een ingewijde, „nu in elk geval geld in de markt gestoken. Dat is wel eens anders geweest .

De ibr-affaire kent geen schone handen

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

DE ENTING TEGEN de koeiengriep ibr begint zo langzamerhand omvang en - als je niet op-past - ook de duur van de mestproblematiek te krijgen. Het is hoog tijd voor snelle maatregelen en voor een adequate oplossing. Het spel van welles-nietes begint velen de keel uit te hangen. Het doet de melkveehouderij in ons land geen goed. Melk was ooit het product dat aan alle criteria, die je aan een imago mag stellen, voldeed. Het is nu een beetje in opspraak geraakt, een gevolg van een opeenstapeling van halve feiten en hele missers.

Voorop staat dat niemand die op enigerlei wijze bij deze affaire is betrokken, nog schone handen heeft. Bayer, de leverancier van de entstof niet, de Gezondheidsdienst voor Dieren evenmin, de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland kan ook al niet zeggen zonder schuld te zijn, het beleid van de overheid is niet van alle smetten vrij en de boeren zelf dragen ook een steentje bij.

Kortom, alle factoren zijn aanwezig om het tempo naar de eindstreep te verhogen. Zo niet. dan wordt het tijd voor de spreekwoordelijke 'sterke man', in dit geval een onafhankelijk buitenlands instituut. Dat moet hij voorbaat door alle partijen worden geaccepteerd en op voorhand ook een akkoordverklaring krijgen voor zijn conclusies. Een dergelijk onderzoek verlengt echter de affaire en kan derhalve als allerlaatste redmiddel in de baan worden gebracht.

Het begon drie jaar geleden. Nederland, zo bleek, had als veenatie niet die gezondheidsstatus die men een land, dat tweederde van zijn zuivel en vlees moet exporteren, zou wensen. Vijfde op de Europese ranglijst, aldus Geert Benedictus van de *Gezondheidsdienst voor Dieren* in Drachten. Er werd een uitvoerig sanitair programma opgesteld, te beginnen met het enten tegen de koeiengriep ibr. Die kostte ons land, zo zei hij, een fors bedrag aan exportderving.

Die enting was aanvankelijk vrijwillig. De spuit werd het eerst gehanteerd op bedrijven die een leuke afzet hadden van drachtige vaarzen naar het buitenland. Het bleek al ras dat er wat mis was. De behandelde koeien produceerden zoveel slijm dat de boer ze niet in een weiland aan de weg durfde te brengen, bang dat hij was dat de overwaaierende smurrie gladheid op het plaveisel zou veroorzaken. En dat is geen fabeltje.

De veehouder zag eveneens dat de conditie van zijn dieren achteruitholde. Kalveren die het niet haalden en die dat wel deden, zijn nu nog de schlemielen van de stapel. Ze geven veel minder melk dan mocht worden verwacht. Kortom, een schade van enkele tienduizenden guldens. De Gezondheidsdienst werd verwittigd, maar reageerde niet of nauwelijks. De klacht verdween hij het oud papier, het enten ging door. De gevolgen zijn bekend. Twaalf boeren hadden zoveel problemen, dat ze hun veestapel moesten opruimen. Bayer, de leverancier van de entstof, betaalde in die gevallen schadevergoeding.

Korte tijd later, toen het enten tegen ibr verplicht was gesteld, bleek dat er veel meer boeren problemen met hun vee hadden. Ze vormden een actiegroep en schudden de autoriteiten wakker. De LTO wierp zich vervolgens op als meldpunt. Niet minder dan zeventuizend gevallen werden ingeboekt.

Wel erg veel. Voor de LTO reden om den volke te tonen hoe groot de schade wel niet was, voor Bayer reden om vraagtekens te zetten en in elk geval om de hand op de knip te houden. De LTO had sterker gestaan, als de Gezondheidsdienst een strenge selectie in de klachtenregen had toegepast.

Je krijgt nu het verhaal dat 'mijn klacht reëel is, maar dat ik twijfel aan die van mijn buurman'.

Niet zo verwonderlijk, overigens. Boeren moeten in het kader van mestwetgeving uiterst zorgvuldig met mineralen omgaan. In de praktijk betekent dat dat er op het scherpst van de snede wordt gevoerd. Veel van het land, zo weinig mogelijk van de fouragehandelaar.

Wij kennen zo'n boer. De gesteldheid van zijn vee liep hard achteruit. Hij gooide het roer drastisch om, kreeg de voerkoopman weer op het erf en zijn koeien blaken nu van levenslust.

Bayer, zeggen ze op Beursplein 5 op de veemarkt. heeft op aanwijzing van een veearts eens gekeken bij een boer die problemen met zijn vee had, maar niet tegen ibr had gespoten. Tja, dat krijg je dan. Jan Hesselink van de NLTO heeft bij het proefstation van Aebele Kuipers in Lelystad een voorstel ingediend de relatie mestwet-veegezondheid te laten onderzoeken.

De overheid is uiterst warrig met de affaire omgegaan. Volksgezondheid blokkeerde een bedrijf dat last van zwakke koeien had. Aan de andere kant riep staatssecretaris Geke Faber - op de Landbouwbeurs in Zuidlaren - dat er met onze melk niets aan de hand is. Melk is immers het meest gecontroleerde consumptieproduct dat ons land kent, zo zei ze.

Feit is dat de zuivelindustrie de melk van verdachte bedrijven - en dat gaat om een tiental en geenszins om zeventuizend - even apart heeft verpoederd en weggezet. Om elke verdenking voor te zijn. Als de bui over is, komt die poeder weer in roulatie of wordt vernietigd. Aan de affaire moet snel een eind worden gemaakt. Dat kan, want in wezen zijn alle partijen erdoor besmet geraakt. Een ideale omstandigheid voor resultaat. De LTO wil in januari weer met een verplichte enting tegen ibr beginnen. In de herfst mogen de boeren daarover stemmen. Die enting kan alleen dan van de grond komen, als er deugdelijke praktijkproeven zijn genomen, waarbij alle aspecten worden meegewogen. Ook die van de mestwet. Zo te zien lijkt begin volgend jaar te vroeg voor de herstart.

Vogelaar heeft op tijd alarm geslagen

(KAF EN KOREN, WILLEM STEGENGA)

HET BEGINT TE KNIJPEN in de melkveehouderij. De trein dendert door, maar bij elk station wordt er een wagon afgehaakt. De locomotief komt uiteindelijk alleen aan. Met andere woorden: het gemeenschappelijk zuivelbeleid zal op een of andere manier wel in stand worden gehouden, maar de financiële lading wordt onderweg gelost. Als het straks aan de melkveehouders toe is, rest er nog een fooi.

De zuivel wordt nog redelijk ondersteund. Zo wordt er subsidie gegeven op die kaas, boter en poeder die naar landen buiten de EU gaat. Dat systeem wordt afgebroken. De melkprijzen in de EU moeten naar het niveau van de wereldmarkt afdalen. Dat houdt in dat de boeren straks twee kwartjes voor een liter beuren, in plaats van drie. Een inkomensverlies van f 100.000 voor een gemiddelde boer.

Er komt een compensatie in de vorm van een premie per kilogram melk. Het boereninkomen zou dus minder dalen dan die ton. Compensaties zijn echter een politieke speelbal. Het bewijs levert de Europese Commissie zelf. Toen een paar jaar geleden werd besloten het landbouwbeleid drastisch te hervormen werd eerst het graan aangepakt. Over de zuivel zou pas in 2005 worden besloten.

De graanprijs ging met 15 procent naar beneden. De bouwboeren kregen compensatie. Dat gebeurde onder de druk van de landbouwministers. De Europese Commissie zelf wilde een val van 20 procent. Dan kon er zonder subsidie graan naar de wereldmarkt worden uitgevoerd. In 2002 zou worden bekeken hoe dat systeem in de praktijk had gewerkt. Wel, zonder die evaluatie is de daling al op 20 procent uitgekomen. De Europese Commissie heeft eenvoudigweg de voorwaarden voor het inleveren van tijdelijk overtollig graan verscherpt.

Desondanks staat die extra korting van 5 procent nog steeds op de agenda voor 2002. Extra korting, extra compensatie? Nou nee, want Brussel heeft niet meer voor de landbouw over dan is afgesproken. De bouwboeren zelf moeten het gelag betalen. Ze krijgen die daling niet vergoed, naar wordt aangenomen.

De zuivel leek even op rozen te zitten toen de top in Berlijn in 1999 besloot de hervorming van deze sector op te schorten naar 2005. De Europese landbouwcommissaris Franz Fischler heeft vorige week in het overleg met het COPA, het verbond van boerenbonden in de EU, echter gezegd in 2002 met het graan ook de zuivel te willen behandelen. Dan zal ondertussen ook het wereldhandelsoverleg wel wat hebben opgeleverd en kan de Europese Commissie inschatten hoe de vork in de steel zit.

Jan Cees Vogelaar, de voorzitter van de vakgroep Melkveehouderij van de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland, ziet de bui al hangen. Hij waarschuwt voor een pikzwart scenario onder het mom van 'laat iedereen vooral wakker blijven, want als er wordt aangebelid móét je open doen, anders steken ze de boel in de hens”.

Vogelaar slingert niet zo maar een paar kreten de ruimte in. Hij heeft uit gezaghebbende kringen in Brussel wel degelijk vernomen dat er een zwart gat wordt gegraven. Nee, nee, hij heeft het niet van de lieden die in de voorste rij opereren, maar van degenen die daar net onder zitten. Sub-

topambtenaren die uit de school klappen en die zeggen dat de toestand gespannen dreigt te worden. In beginsel zijn er drie mogelijkheden.

Ten eerste: de verlaging van de melkprijs met 15 procent wordt in 2006 ingevoerd en de boeren krijgen een compensatie die die daling voor ongeveer de helft 'goedmaakt'. Ten tweede: de verlaging met 15 procent gaat in 2003 in. De compensatie ook. Ten derde: in 2003 een verlaging van 15 procent en in 2006 nog eens 15 procent van de melkprijs af. De compensatie blijft, maar vraag niet hoe groot die dan nog zal zijn.

Vogelaar waarschuwt voor die laatste mogelijkheid. Al het andere is meegenomen.

De graanpolitiek heeft bewezen dat inkomenscompensaties allerm minst waarde vast zijn. Er zijn nog tal van verse manoeuvres aan te wijzen die dat onderstrepen. Neem alleen de uitbreiding van de Europese Unie met landen als Polen, Hongarije, Baltische Staten, Tsjechië en Cyprus. Die willen ook geld zien voor hun lage prijzen.

Je merkt aan meer zaken dat aan het budget wordt geknabbeld. Toen er geld voor Kosovo moest komen, wilde Brussel een graai in de landbouwpot doen. Geld dat bij de lidstaten vanwege opgespoorde fraude en vanwege de superheffing - een boete voor het melken boven liet toegedeelde quotum - binnenkwam, zou naar Kosovo gaan. Hoe meer de boer over zijn quotum heen schiet, des te beter dat is voor Kosovo.

Komt nog bij dat lieden als staatssecretaris Gerrit Ybema vinden dat er geen reden is de steun van de landbouw voort te zetten. Voor Gerard Doornbos, voorzitter van de LTO, aanleiding minister Laurens Jan Brinkhorst nog eens te waarschuwen voor verdere bezuinigingen op het budget. Brinkhorst is van dezelfde partij als Ybema (D66) en derhalve ook geen tegenstander van verdere afbouw van de subsidies. Vogelaar heeft dus tijdig de alarminstallatie in werking gesteld.

Toen het groter werd was er weer meer kaas

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)

HET DOET MERKWAARDIG aan. De veehouders hebben vorig jaar in doorsnee gemiddeld *f*20.000 minder gebeurd voor hun melk. Je hoort ze nauwelijks, ze berusten. Bij welke fabriek ze ook zijn, overal is de spoeling dunner. De kaasmarkt, nietwaar, was zo slecht. Dat kwam door Rusland, het alibi voor al uw afzetproblemen. Zie je maar weer hoe afhankelijk we zijn van de internationale bewegingen, nietwaar.

Het lijkt wel scholastiek. Je zoekt een boosdoener en manoeuvreert alle tegenslagen en missers in zijn richting. En dat vooral heel vaak herhalen. Ach, dan heb je niks te vrezen als je je boeren moet uitleggen waardoor ze nu zo veel minder krijgen.

Een duik in de recente geschiedenis. Eind jaren tachtig had je de zuivelcoöperatie *Noord-Nederland*. Een kaasonderneming, want niet minder dan 58,5 procent van de melk werd daarvoor bestemd. Het bedrijf was dus erg afhankelijk van dat product. Het ontbeerde bovendien het koopmanschap kaas leuk te verkopen.

In 1990 kwam de omslag. *Noord-Nederland* fuseerde met de *CCF* in Leeuwarden. Een bedrijf zonder kaas in zijn assortiment, maar wereldwijd actief met condens en in eigen land vooral met koffiemelk en wat dies meer zij.

Je zag meteen het verschil. In het jaarverslag over 1991 staat dat er nog maar 44 procent van de melk in de kaasbak liep. De rest ging naar andere producten. De kaarten waren geschud. *Friesland Frico Domo*, zoals de onderneming toen heette, richtte zich op een breder assortiment.

Zes jaar later ontstond de megafusie met *Coberco* in Zutphen, met *Twee Provinciën* in Workum en met *Zuid Oost Hoek* in Oosterwolde. De onderneming, van dat moment af *Friesland Coberco Dairy Foods* geheten, zat meteen weer tot over haar oren in de kaas.

Coberco dirigeerde 55 procent van haar melk in die richting. In Oosterwolde deed men het niet voor minder. In het laatste *ZOH*-jaar werd de toch royale kaasproductie nog eens met ruim 12 procent opgezwiept. Toen al was het moeilijk dat kwantum kwijt te raken. „Er werd in 1996 in de EU meer kaas gemaakt dan werd afgenomen”, aldus bestuur en directie. *Twee Provinciën* - „Kaas is ons belangrijkste product” - had dat al in de smiezen. Daar, net als bij de anderen, daalde de melkprijs in 1996 voor het achtste achtereenvolgende jaar. Volgens dat jaarverslag lag het aan het landbouwbeleid.

Op het moment dat *Friesland Coberco Dairy Foods* in de steigers werd gezet, nu bijna drie jaar geleden, was het dus allemaal weer kaas: meer dan 50 procent. Komt nog bij dat door die fusie *FCDF* opnieuw in de zwaar onder druk staande consumptiemelk belandde. Die tak had men even tevoren afgestoten aan *Coberco*, maar door de fusie kwam die terug.

In 1998 trof de directie drastische maatregelen. De kaasproductie werd flink gereduceerd. Dat leverde een tijdelijke opleving van de melkprijs op, maar eveneens een aanzienlijk verlies van markten. De andere kaasproducenten sprongen enthousiast in dat gat.

De exportcijfers van kaas in 1998 naar EU-landen geven dat aan. Nederland ging terug van 453.000 ton naar 403.000 ton. Duitsland daarentegen steeg met 31.000 ton. Frankrijk met 7000

ton. Denemarken met 2000, en België/Luxemburg met 9000 ton. Geen wonder. Dankzij *Friesland Coberco*, was de kaasproductie in 1998 in ons land gedaald van 693.000 naar 638.000 ton. Het werd even leuk voor de boeren. Voor alle boeren, want elke veehouder in ons land profiteerde van de strategie, van FCDF. Daar bleef het bij. Voor het Europa-wijd beperken van de kaasproductie was geen overeenstemming, voorzover daar ooit naar was gestreefd.

Vorig jaar gooide de directie het roer dan ook op en liet de kaasbakken weer vollopen. De markt absorbeerde die toevloed aanvankelijk niet, maar inmiddels is er sprake van enig herstel.

De FCDF-directie heeft twee dingen voor ogen. In de eerste plaats zal de productie van kaas worden gestroomlijnd. Dat zal ongetwijfeld neerkomen op het sluiten van nog een drietal fabrieken. Friesland lijkt er goed voor weg te komen. **Assen** niet. Harry Vellenga van de FNV heeft al gesuggereerd dat er wellicht straks nog enkele grote kaasfabrieken overblijven, die optimaal zijn ingericht. Het personeel kan zich wederom opmaken voor een reorganisatie. Komt nog de sluiting van een van de drie fabrieken voor consumptiemelk bij.

Het tweede voorstel is om vooral kaas onder merk te produceren. Feit is dat de echte kaasmerken nu in handen zijn van handelaren als *Westland* en van concurrent *Wessanen*. Wessanen zet alles onder de paraplu van de reeds gevestigde *Leerdammer*, FCDF onder de minder gevestigde van *Frico Cheese*. Ook de andere fabrieken varen op die koers: merken als inzet.

Op wat nu nog als Goudse en Edammer wordt verkocht komt straks een sticker. „De tsiis is itselde, allinne de ferpakking wurdt oars”, zegt een doorgewinterde kaasman binnen FCDF. Alle kaas onder merk, waar onderscheid je je dan nog mee? Het wemelt straks van merken.

De boeren die begin jaren negentig *Friesland Dairy Foods* vormden, dus nog zonder *Coberco*. *Twee Provinciën* en *Zuid Oost Hoek*, zullen zich nog wel eens achter de oren krabben. Slechts 44 procent van de melk naar de kaas, dat, waren nog eens tijden. Waarom moest het toen allemaal groter worden, vragen ze zich af.

Leeuwarder Courant 2000-05-27

Veehouders krijgen leuk praatmateriaal

PZ computer berekend 'Europese' melkprijs

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

ER STAAT de melkveehouders iets leuks te wachten. Het kan nog een paar maanden duren, maar dan is het zo ver. Nu nog proberen directionele krachten het speeltje tegen te houden. Edoch, op een zeker moment zullen zij noodgedwongen en met frisse tegenzin het 'toe dan maar' uitspreken en daarmee hun fiat geven aan een nieuw fenomeen.

Het gaat over de melkprijs en de manier van berekenen daarvan. Dat is in de loop der jaren altijd een pikant onderwerp van discussie geweest. Toen er nog veel fabrieken waren en de boeren ontdekten dat de ene aanzienlijk meer uitbetaalde dan de andere, had je de poppen aan het dansen. Het gaat om je inkomen, nietwaar.

Eerst aan de keukentafel, daarna op de verjaardagsvisite. Er zijn verjaardagen bekend die niet eens de borrel hebben gehaald. Zo hoog liepen de emoties op. Trok de boerin de boer aan zijn jas en zei: “Kom op, wy geane nei hús, ear't der mear spul komt.”

Sinds de fusies grote ondernemingen hebben gebaard, is er heel wat veranderd. *Friesland Coberco Dairy Foods* keek naar Campina-Melkunie, naar het Deense MD-Foods, de Duitse ondernemingen Humana Milch Union en Nordmilch en naar het Belgische Belgomilk. Telde de melkprijzen van die ondernemingen bij elkaar, deelde het bedrag door vijf en dat was dan de prijs voor haar eigen boeren.

Marktconform, zo wordt dat Systeem genoemd. In wezen doet FCDF niet anders dan de in ons land niet-coöperatieve ondernemingen als daar zijn Wessanen en Nestlé. Die betalen ook een marktconforme melkprijs uit, zij het op een andere manier. Zij kijken naar de coöperaties en zorgen er voor dat zij met hun melkprijs wat in de huurt blijven. Een kleine afwijking naar beneden, maar net genoeg om de boeren binnen boord te houden.

Voor een boer wordt het er allemaal niet doorzichtiger op. Hij wil zijn directeur beoordelen op basis van wat die uit zijn melk haalt. Melk is al verworden tot grondstof en dat heeft die veehouder argwanend gemaakt. Wie heeft uiteindelijk de coöperatieve onderneming gesticht? Nou dan. Bram Prins uit het Groningse Lellens zit in het bestuur van een Europees verbond van melkveehouders, de *European Dairy Farmers*. Hij stuitte op grote verschillen in de uitbetaalde prijs bij boeren in Duitsland en Frankrijk die aan dezelfde fabriek zijn verbonden. Als ze daarover klagen, worden er op het systeem net zo veel interpretaties losgelaten als vaderlandse protestanten dat op de bijbel doen. Ze komen geen sikkepit verder.

Het Europees verband had de kostprijs als eens vergeleken, nu moest die opbrengstprijs er ook aan geloven. Anderen hadden dat ook al geprobeerd, maar zonder succes. Laten wij nu niet de prijs pakken die de fabrieken opgeven, aldus de EDF. Die is met allerlei toeters en bellen omgeven, Neem gewoon het bedrag dat een boer periodiek op zijn bankrekening krijgt bijgeschreven. Ga die voortaan openbaar maken.

Het *Productschap Zuivel* kreeg en aanvaardde de opdracht een en ander uit te werken. Een bijna-objectieve instantie. Daarmee krijgt het fenomeen meteen een zekere autoriteit. Er werden deskundigen hij elkaar gezocht. Er werden boeren geselecteerd voor het doorgeven van informatie en voor de zekerheid werden van elk van de zestien ondernemingen de jaarverslagen over de afgelopen vier jaar verzameld. Het productschap ging aan de slag en bedacht een programma voor het computergestuurd verwerken van de gegevens.

Heibel in de tent. Op een onlangs gehouden besloten vergadering van het schap kwam de aap uit de mouw. Kijk, als er echt wat aan de hand is vergadert het schap met gesloten deuren. Dat was onder andere het geval met de Ceteco-affaire, waarmee voor een paar miljoen aan boerenheffingen over boord is gegooid. Je moest de pisbak in om gewaar te worden dat om Ceteco ging.

Uit de eerste bevindingen blijkt dat de marktconforme melkprijs van FCDF in Europees verband niet al te hoog scoort. Als er naar meer dan naar de vijf genoemde zuivelondernemingen was gekeken, had de melkprijs voor de FCDF-boeren wat hoger moeten uitkomen.

FCDF-directeur André Olijslager heeft met de inzet hem eigen dan ook nog weten te voorkomen dat het *Productschap Zuivel* met de gegevens naar buiten is gekomen. Toen Olijslager zijn stelling beklom, voelde Bernard Bijvoet van Campina-Melkunie juist wel voor publicatie. Het zit hem toch al niet lekker dat zijn onderneming als trendsetter voor de melkprijs van FCDF fungeert.

Olijslager - hij vindt dit geen taak van het schap - trok evenwel aan het langste eind. Althans voorlopig. In het door het *Productschap Zuivel* gehanteerde systeem zaten nog een paar losse draadjes. Daarmee kon het uitstel worden gerechtvaardigd. Als die draadjes op hun bestemming zijn gebracht, kan de Europese melkveehouder precies nagaan welke fabriek het meeste bij-schrijft op zijn rekening. Een aardig punt voor de discussie op de komende fabrieksvergaderingen over wat nu echt marktconform is.

Minister Brinkhorst pikt *apk* handig in

KAF EN KOREN, WILLEM STEGINGA

HANDIGE JONGEN, die Brinkhorst van landbouw. Even op een zaterdagmiddag aan duizenden boeren, die voor iets heel anders in de zaal zitten, terloops laten vertellen dat ze om het half jaar een controleur op het erf krijgen. Voor een apk-tje. Om te kijken of er een koe is die wat mankeert. Tijdstip en omstandigheden waren fout, maar wel leep gekozen. In de eerste plaats kwam de ambtenaar die de minister verving, Geert Koopstra, afkomstig uit Oldemarkt. een half uur te laat op de *Nationale Rundvee Manifestatie* in Utrecht. Daar werd de maatregel namelijk gelanceerd. Koopstra dacht dat die show in de Jaarbeurs was, maar het was de veemarkt. Nationale Rundvee Manifestaties worden sinds jaar en dag altijd op de veemarkt gehouden. Vergissen is menselijk, maar dit foutje grijpt dieper. Het geeft aan hoe ver het ministerie soms van de praktijk staat.

Kijk, ons land behoort op het terrein van rundveefokkerij tot de absolute top in de wereld. In Frankrijk en zelfs in de Verenigde Staten zijn ze jaloers op Nederland. Wekenlang zijn de fokkers in de ban van deze show. Toen ze in januari hun agenda invulden, stonden 7 en 8 juli prominent aangekruist: NRM Utrecht.

Op een ministerie, dat er voor de landbouw is, moeten die dagen met viltstift op de kalender worden omcirkeld. Zo niet, dan mag je je afvragen hoe groot de interesse aan de Bezuidenhoutseweg voor de veehouderij is, als het een keer niet om een kwestie of incident gaat. Dit was gewoon een naastgeschoten pengel.

Een manifestatie van desinteresse was ook de wijze waarop Koopstra namens Brinkhorst sprak. Zo'n show leent zich niet voor lange toespraken. De boeren zijn er gekomen om naar koeien te kijken, niet om naar speeches te luisteren. De organisatie had er ook niet op gerekend dat er meer zou worden gezegd dan wat kontkruiperige opmerkingen.

Koopstra hield zijn verhaal op het moment dat er dochtergroepen van bekende stieren in de ring waren. Daar keken die duizenden boeren naar. Toen hij was uitgesproken klonk er een beleefd applaus. Je had al snel de indruk dat dat was bedoeld als opluchting voor het einde van dit ongewenste intermezzo.

Koopstra komt maandag terug op het ministerie. „En”, vraagt Brinkhorst. „hoe reageerden de boeren daar in Utrecht op mijn voorstel. Dat van die apk. bedoel ik”? „Heel goed, excellentie. Ze gaven mij zelfs applaus.” Brinkhorst: „Mooi, mooi. dan kunnen wij daarmee doorgaan. Om in LTO-termen te spreken: er is draagvlak voor. Hoe vind je die?” „Ja, ja. leuk bedacht, ha, ha” zal Koopstra hebben gezegd.

Hij was een van de weinige ambtenaren die van het apk-plan wist. Brinkhorst had weer eens een ingeving en maakte daar direct een item van. Dat doet hij vaker. Het hete ambtelijke apparaat staat dan even versteld, maar gaat vervolgens over tot de orde van de dag.

De boerenvoormannen op de tribunes keken sip. Ze hebben een heel circus opgezet om de melkwinning aan hoge hygiënische voorwaarden te binden. *Keten Kwaliteit Melk* heet dat. Er was overtuigingskracht voor nodig om dat aan de man te brengen.

Overigens: wat zegt een consument KKM? Helemaal niets. Gewoon een foute naam, spreekt totaal niet aan. In een wereld bol van communicatieadviseurs had men wat anders moeten bedenken. De minister is niet zijn simpele apk-voor-boeren doelgerichter.

Nu de uitwerking. Dat wordt een verhaal apart. Bij KKM krijgen de boeren twee keer in de vier jaar een controleur op het erf. Bij apk wil de minister elk half jaar iemand sturen. Dat zal een

veearts worden. Leuk voor die branche. Het aantal boeren neemt af, dus is er minder werk. Dankzij deze apk is hun toekomst zeker gesteld. Een soort bijstand.

Krijg je ook nog dat de zuivelfabriek een mannetje stuurt, als de chauffeur van de tankwagen van een buurman klachten krijgt dat het bij de boer waar hij net is geweest een rommeltje op het erf is. Eerst die wagen schoonspuiten en dan bij mij melk ophalen. Prima zaak natuurlijk. Boerenerven moeten keurig in orde zijn, dat is uitstekend voor het imago. Als de consument ergens op let, is dat op de properheid van de boerderij waar hij langs fietst.

Het wordt dus druk op de boerderij met al die controleurs. „Wij moeten het er nog maar eens over hebben”, zegt Machiel Sol uit Wapserveen. Hij is voorzitter van de stichting KKM en ziet het zwerk drijven.

Het applaus dat van de tribunes in Utrecht klonk vertaalt hij niet meteen in draagvlak. En terecht. Zo die apk er toch zal komen, lijkt het ook logisch dat er meteen even een rekening bij wordt gepresenteerd. De volgende vraag is dan: wie moet die betalen? Daar is nog geen antwoord op gekomen. En: als ik er aan voldoe, krijg ik dan meer geld voor mijn melk?

De stichting KKM heeft zich wat dat laatste betreft al ingedekt. Niet meer melkgeld, maar wie er niet aan voldoet, krijgt minder. Die korting gaat rondzingen. Gegarandeerd. Boeren die die op hun dak krijgen zitten in hetzelfde schuitje als die boeren uit de jaren dertig die water bij de melk deden. Zij hebben voor eeuwig een kras op hun imago gekregen. Je kon de meid verkrachten, maar dat waaide over. Water bij de melk bleef je je leven lang achtervolgen.

Als die apk er komt, zal het KKM-systeem daarin worden opgenomen. Met dank aan de LTO en de zuivelindustrie die dat systeem hebben opgezet. De minister zal daar gaarne gebruik van maken. Moet-ie die apk wel doorzetten, anders verwordt hij tot de man van louter woorden en kreten.

Leerdammer, of hoe omzeil je dorpstol

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

DE NEDERLANDSE zuivelaars gaan vol onrust de feestdagen tegemoet en stappen wellicht in dezelfde gemoedstoestand het nieuwe jaar binnen. Er ligt een vette kluit te wachten. De vraag is even wie hem krijgt. Het aantal kapers op de kust is groot en gretig. Het gaat per slot van rekening om het beste kaasmerk aller tijden: de Leerdammer. *Wessanen* heeft het in de etalage gelegd. De hoogste bieder wordt koopman.

Friesland Coberco Dairy Foods en *Campina-Melkunie* behoren tot de vurige gegadigden. Kaas-exporteur *Westland* in Huizen ligt met een consortium ook op de loer. Zelfs uit het buitenland hebben ze op de deur geklopt.

Leerdammer is het roodmerk van DE onder de Nederlandse grote gatenkaas Maasdammer. Het is uitgegroeid tot iets wat je als producent van merkartikelen in vervoering brengt. Het is een soortnaam geworden. Als mensen Maasdammer willen, vragen ze naar Leerdammer.

De kaas past prachtig in het assortiment van *Friesland Coberco* en in dat van *Campina*. Leerdammer doet het uitstekend in Duitsland. Juist in dat land heeft FCDF een duur verkoopapparaat opgezet om zelf de Frico-kaas aan de man te brengen. *Campina* zit zo stevig in de Bondsrepubliek dat het concern dat land als thuismarkt beschouwt. Leerdammer zou een prachtige aanvulling zijn op haar merken als *Milner*, *Tuffi* en *Landliebe*.

Leerdammer doet het ook geweldig in Italië. Net in dat land zit de zuivelonderneming *Parmalat* die de laatste tijd frequent op het overnamepad is gesignaleerd. Het kost pakweg f1 miljard. Dat moet te financieren zijn voor zuivelconcerns van Europese omvang.

De inlandse gegadigden zitten evenwel met een probleem. Ze stuiten op de kartelpolitie, de Nederlandse Mededingings Autoriteit (NMA). Die lag al danig dwars toen *Friesland Coberco* bezig was met de ogenschijnlijk eenvoudige overname van *De Kievit* in Meppel. De NMA wilde niet dat FCDF het bijna-monopolie van de melkverwerking in Noord- en Oost-Nederland nog verder uitbouwde. *Campina* kampt met hetzelfde probleem, als ze een melkfabriek (*Wessanen* in *Schoonrewoerd*) in haar gebied zou overnemen.

Juristen aan deze en gene zijde van de Rijn dokteren driftig aan een ontsnappingsclausule. Ondertussen begint de NMA ook wat onrustig te worden, opgestookt door de zuivelreuzen. Laat je Europees en wereldwijd opererende concerns nog langer halt houden voor de dorpstolboom. En dat in een tijd dat andere Haagse monden het evangelie van de liberalisering prediken.

De tijd werkt in het voordeel beider ondernemingen. De boeren die melk leveren aan *Wessanen* wachten niet langer de gebeurtenissen af. Een deel van hen heeft al zijn heil gezocht bij *Cono* in *Beemster*. *Cono* kreeg zoveel over dat die coöperatie de melk, die ze in *Friesland* haalt, al bij *DOC Kaas* in *Hoogeveen* laat verwerken.

Geen punt, want de beide grote jongens zitten niet om melk te springen. Die willen het merk. Moeten ze samen doen, denk je dan. De Nederlandse melkveehouder is niet gebaat bij een nog hardere concurrentie tussen beide grootmachten dan er nu al is.

Soms bekruipt je het idee dat grote ondernemingen, waar miljarden omgaan, door kleine mensen worden geleid. Even terug. Toen het eerste overleg tussen *Friesland Dairy Foods* en *Coberco* op niets was uitgelopen, stapte *Coberco* naar *Campina*. *Campina* wilde bij een fusie de hoofddirec-

teur - toen Bernard Bijvoet - en de voorzitter van de coöperatie, Jan Loonen, op het uithangbord houden. Coberco-voorzitter Evert Meilink was des duivels. Die directeur was geen punt, maar hij wilde voorzitter worden. Toen *Campina* hem te verstaan gat dat dat niet zou gebeuren, ging de fusie niet door.

Eén mannetje niet op de door hem gewenste positie en de tot op dat moment grootste fusie aller tijden in de Nederlandse zuivel werd afgeblazen. Om je te bescheuren. *Coberco* ging vervolgens naar *Friesland Dairy Foods*. Meilink mocht een paar jaar voor voorzitter spelen, ging met pensioen en Friesland Dairyman Arie Aalberts volgde hem op. Helemaal geen Coberco-bloed meer in de top.

Sinds het vertrek van Bijvoet lijkt het dat zijn opvolger Tiny Sanders en FCDF-topman André Olijslager op dezelfde lijn zitten. Een voorwaarde voor toenadering. Fuseren mag (nog) niet van de NMA. Samen een aparte bv stichten om Leerdammer over te nemen is evenmin een optie. FCDF heeft in het Verre Oosten een paar beursgenoteerde dochters en een paar waar het concern net niet de meerderheid in heeft. Een heel clubje dus waar anderen - de aandeelhouders - dus zeggenschap in hebben. Daar kun je wat mee doen. *Campina* heeft al een belang van meer dan 10 procent in Wessanen. Dat zou dan uitgebreid kunnen worden. *Campina* zit trouwens toch goed met dat aandeel. Wie Leerdammer ook binnen weet te krijgen, de boekwaarde van dat aandeel gaat alleen maar omhoog.

Het zou mooi zijn als beide partijen een constructie zouden vinden om op een of andere manier samen Leerdammer over te nemen. De Maasdammerkaas is per slot van rekening een Nederlandse vinding. Dat heeft niks met sentiment te maken. Zakelijk heeft het ook zijn voordelen. Immers naast Goudse en Edammer behoort Leerdammer tot het Nederlandse vlaggenschip. Het is een wereldmerk in Europa, waar je desnoods je andere kaasmerken aan kan ophangen. Och, misschien worden de feestdagen achteraf tot nog feestelijk.

2001

Leeuwarder Courant 2001-02-03

Frau Antje is van het infuus af

KAF EN KOREN

DE COLLECTIEVE reclame voor Nederlandse kaas en boter is een paar jaar geleden wat al te snel naar de achtergrond geschoven. Het *Nederlands Zuivel Bureau*, (NZB.) dat daar verantwoordelijk voor was, heeft onder druk van de zuivelgiganten moeten inkrimpen. Buitenlandse kantoren werden gesloten, het budget werd drastisch verminderd. Frau Antje leek bijna rijp voor Madame Tussaud. De industrie zou het zelf wel even fiksen, met eigen merken.

De statistieken wijzen uit dat het een stap van de vloer op de zolder is geweest. Te groot dus. Het kruis scheurde. Duitsland nam minder kaas af, het Nederlandse aandeel in de Belgische kaasschappen liep ook een deuk op. De teruggang is minder dramatisch dan was voorzien, maar als je niet anders dan aan stijgende exporten bent gewend, komt een paar duizend ton minder al hard aan.

Feit is dat de Nederlandse zuivelindustrie een te grote broek aantrok, toen ze met enige nadruk verkondigde het geld voor het zuivelbureau wel beter te kunnen besteden. De dip in de uitvoer heeft tot nadenken gestemd en langzaam maar zeker komt de collectieve promotie weer wat terug. Niet zo uitbundig als een paar jaar geleden, maar Frau Antje is van het infuus af en loopt weer zonder krukken. Nog even en ze huppelt weer als een fris wicht rond.

Je moet als bureau voor generieke promotie wel met bewijzen komen, wil je overleven. Het *Nederlands Zuivel Bureau* heeft die. Vorig jaar werd in Duitsland 5 procent minder boter verbruikt. Voor Nederlandse boter bleef het collectieve merk overeind. En zie, van Frau Antje *Beste Butter* werd er 10 procent meer verkocht. In Noordrijn-Westfalen, het voor ons land beste afzetgebied, werd de boter van Antje zelfs marktleider met een aandeel van 18 procent. De geduchte Ierse concurrent *Kerrygold* werd in die deelstaat verslagen. Reden genoeg om ook de propaganda in de rest van de Bondsrepubliek een impuls te geven.

Vorig jaar november werd de bekendheid van de Volendams aandoende dame in Duitsland nog eens gemeten. Die was gestegen van 82 naar 86 procent. In 1997 vond 33 procent van de ondervraagden haar wat oubollig en achterhaald, een boerendeerne met die ronde vormen, dat pronte volvette, dat 48-plus-idee. De facelift, die ze sindsdien heeft ondergaan, heeft voor een opwaardering gezorgd. Nog slechts 16 procent vindt haar uit de tijd.

De nieuwe, zelfbewuste, moderne Frau Antje scoort goed bij de consument, zo goed zelfs dat het Zuivel Bureau haar als paraplu merk gaat inzetten voor meer producten.

Boter is leuk, maar het gaat natuurlijk om kaas. In Duitsland is *Leerdammer* de absolute topper van de Nederlandse kaas. Alle inspanningen van de vaderlandse zuivelreuzen ten spijt, nog steeds is het collectieve merk *Pikantje van Antje*, een vier maanden oude Goudse, nummer twee. Heel in de verte gevolgd door anderen.

De zuivelfabrieken kunnen *Pikantje van Antje* in licentie verkopen. De animo om daar wat meer mee te doen verflauwde op het moment dat die kaas volgens hen te weinig opbracht. De prijs is nu met 2 Mark per kilogram verhoogd. Om het collectieve merk met Antje-kwaliteit nog meer cachet te geven wordt overwogen straks ook kaasfondues, pizza's en kaaskoekjes daar onder te brengen.

Een nieuwe start op de Duitse markt maakt ook de *Mai-Gouda*. een kaassoort die in die maand wordt gelanceerd. Weliswaar doen de zuivelfabrieken dat onder eigen naam, maar met Frau Antje als extra aanduiding. „Iedereen hanteerde zijn eigen startpistool voor de introductie van de *Mai-Gouda*”, aldus Arend van Dijk van het Zuivel Bureau. „Wij maken er nu een collectieve start van, net als bij de *Beaujolais Primeur*. In de trant van: *Mai-Gouda* ist wieder da.

Armoede bindt, is een gevleugelde uitspraak in de zuivelwereld. Vandaar dat er nu een einde lijkt te komen aan het morrelen aan gevestigde merken. Het besef is gegroeid dat je beter samen de schouders onder de promotie van kaas en boter kunt zetten dan het allemaal aan de industrie zelf over te laten.

Het kantoor van het *Nederlands Zuivel Bureau* in Duitsland is te snel gesloten. De fabrieken waren er nog niet klaar voor om de na jaren worstelen veroverde posities over te nemen. *Frico Cheese* moest immers nog warm lopen, toen in Aken de deur op slot ging. Voorlopig, zijn de geleiders gesloten. Tot het moment dat de zuivelindustrie eigenstandig, posities heeft weten te veroveren. En dat kan nog wel even duren.

WILLEM STEGENGA

Veeziektes werken uiterst leerzaam

KAF EN KOREN W. Stegenga

TOT VOOR ENKELE DAGEN kon er nog wel een grapje af over mond- en klauwzeer. Bijvoorbeeld over die boer in de jaren vijftig, die inspecteurs op z'n erf kreeg met de vraag of zij zijn koeien wel even in de bek mochten kijken. Zijn bedrijf was verdacht. Geen punt. De boer stapte met de controleurs de wei in, de koeien werden onderzocht en het resultaat was uitstekend. Geen tongblaar. Komt die boer 's avonds in het café en zegt zijn buurman: „Wat moest dat fanne moarn mei dy frjemde lju tusken myn kij?”

Dergelijke grapjes doen de ronde in een tijd dat mond- en klauwzeer nog een ver-van-mijn-bed-Crisis lijkt en alleen voorkomt in landen waar het allemaal slechter is geregeld. In Nederland is het immers allemaal veel beter voor elkaar.

Nou beter? Jaren geleden constateerde Geert Benedictus, toen directeur van de Gezondheidsdienst voor Dieren in Drachten, dat wanneer je een Europese ranglijst zou aanleggen van landen die de veeziekten aardig onder knie hebben, je Nederland slechts op de vijfde plaats zou aantreffen. Een middenmoter.

Er alles aan gelegen die status op te krikken. Immers wij zijn een nijvere landbouwnatie: 60 procent van onze agrarische producten moet de grens over. Even een knoop in het garen en meteen doen landen de import uit Nederland in de ban. Je moet de zaken *pico bello* voor elkaar hebben, wil je die export in de benen houden.

De plaats in de middenmoot was aanleiding tot het nemen van maatregelen, van het opzetten van bestrijdingsprogramma's en het uitdokteren van scenario's. Op naar de top.

Zolang, er geen direct gevaar dreigt komen dergelijke ambitieuze programma's altoos wat langzaam van de grond. Komt nog bij dat in dit vergaderland iedereen over alles mee moet praten, anders trapje al snel op gevoelige tenen en roept er al gauw iemand dat er geen draagvlak is bij zijn achterban.

De echte snelheid was er al wat uit toen het noodlot toesloeg. Men kreeg geen tijd meer om de veeziekten in het algemeen doeltreffend te bestrijden, want er was *varkenspest*. De animo brak in tweeën, toen bleek dat bij de bestrijding van de koeiengriep ibr Baver een besmette entstof had gebruikt. Nog steeds een onopgeloste zaak. Weliswaar een vette kluit voor de advocaten en goed voor geratel van de faxapparatuur – want er zijn heel wat gierende perscommuniqués over verstuurd -, maar wel met als gevolg dat een verplichte bestrijding voorlopig van de baan is.

Denk je de draad weer op te kunnen pakken, stopt een ook aan ons land leverende Belgische veevoerfabrikant afgewerkte olie in zijn meel. Het *dioxineschandaal*. Weer werd de rem gezet op het alles omvattende programma.

Enfin, de dioxine is achter de rug en de draaiboeken gaan weer open. Zal je net beginnen, krijg je de hele bups van de *gekke-koeienziekte bse* over je heen. Weer geen tijd om de weg naar de Europese top in te zetten.

En het was nog zo mooi bedacht. Eind vorig jaar had het moeten gebeuren. Een citaat uit Fabers tongblaardraaiboek: „Een werkgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van het Nederlandse bedrijfsleven en L.NV, zal een voorlichtingscampagne voorbereiden ter verkrijging van draagvlak voor de voorgestelde maatregelen”.

De praktijk van al den dag is er de oorzaak van dat die ambities niet zijn uitgevoerd. Roelof Bos van de NLTO: „It bliuwt op it stuit noch in saak fan krisis-management. Jo krije foar it oarc de tiid net”.

Toch is er een positieve kant. Alle betrokkenen leren elke keer weer van een crisis. Hoe je gaten moet dichten en pleisters moet plakken. De varkenspest heeft voor de mond- en klauwzeer tot gevolg gehad dat het draaiboek is bijgesteld en aanmerkelijk verbeterd, zonder van een optimale scenario te willen spreken.

Niet onbelangrijk is dat de NLTO nu al proeft dat er ook zonder een brede voorlichting draagvlak voor de ziektebestrijding begint te ontstaan. Dat niet alleen, ook de systemen worden verfijnd. Neem dat van de oormerken. Die moeten er voor zorgen dat runderen van a tot en met z moeten zijn te traceren. Er mankeerde zoveel aan dat er soms tienduizenden runderen zoek waren. Veelal lag de schuld bij de slachterijen. Sinds de bse-crisis verdwijnt daar een rund dat niet volledig is geormerkt in de destructie en ziet de boer geen cent.

Eind dit jaar maakt de NLTO een ronde langs de boeren om een visie voor de toekomst te formuleren, zoals dat in het jargon heet. De boerenbond wil dat alles onder controle is en moet zijn leden mee zien te krijgen. Dat lijkt op dit moment een fluitje van een cent. Het is te hopen dat er geen nieuwe crisis nodig is om iedereen bij de les te houden, want het grote programma moet natuurlijk wel van de grond komen.

Leeuwarder Courant 2001-03-10

Geen schaduw zonder zon

Goede prijzen / dreiging dierziektes

(KAF EN KOREN WILLEM STEGENGA)

DE FRUSTRATIES overheersen. Geen punt. 'Ompopkje' met vee dat al lang op de markt had moeten staan. Popelende akkerbouwers die de ploeg willen zetten in een stuk greide, waar nog schapen lopen die niet mogen worden vervoerd. Mond-en klauwzeer en bse werpen lange schaduwen over de veehouderij.

Schaduwen danken hun bestaan aan de zon. En die schijnt, ook over de veehouderij. Zelfs nu. De ergernis bij de boeren is groot, hun geduld wordt danig op de proef gesteld, maar de medaille heeft ook een keerzijde. Als je de marktberichten van het LTO-weekblad Oogst van vorig jaar met die van dit vergelijkt zie je opmerkelijke verschillen. Ze stemmen tot vreugde voor wie het aangaat.

In de veehouderij gaat het om melk en kaas. Daar gaat het goed mee. Vorig jaar noteerde de Keulse beurs voor Nederlandse kaas een kiloprijs van 5,98 mark. Nu staat die op 6.93 mark. Leuk meegenomen. Daar komt nog bij dat de prijs voor melkpoeder in die tijd van f 4,90 naar f 5,30 per kilogram steeg. Toen de boeren van de zuivelgigant onlangs hun melkafrekening kregen stond daar een voorschotprijs op van 70,34 cent per kilogram. Een aardig verschil met de 66,96 cent van begin 2000.

Voor het slachtvee zijn er door het sluiten van de markten geen vergelijkingen mogelijk. Als ze straks weer opengaan, zal men niet staan te juichen over de noteringen. Immers er wordt natuurlijk wel even een kurk van een hele grote fles getrokken en dat resulteert in dit geval

altijd in een scherpe daling. Een kleine troost. Wat je per kilogram vlees minder beurt wordt een pletsje gecompenseerd door de huidenprijs die van $f 55$ naar $f 150$ is gevlogen.

Diep was de ellende waar de varkenshouders in waren gedompeld. De malaise van veel-aanbod-lage-prijzen hield maar aan. De kentering kwam er uiteindelijk toch, mede dankzij de runderziekten.

Toen de varkenshouders vorig jaar hun briefje van de slachter kregen, stond daar het schamelde bedrag op van $f 2,05$ per kilogram. Onlangs maakten ze de enveloppe open en zie daar: $f 4,45$ per kilogram. Met de biggen ging het pal na millenniumwisseling al redelijk. De fokkers beurden $f 104$ per stuk en dat was al een plusje op de kostprijs die een tientje lager ligt. Nu is de notering opgelopen naar $f 140$ per stuk.

Als met name de buitenlandse consument even het rundvlees de rug toekeert, zoekt hij toch zijn heil in andere vleessoorten. Niet alleen de varkenshouders profiteren daarvan, maar ook degenen die schuren vol hebben met mestkuikens. Een mester tekent ervoor als hij meer beurt dan zijn kostprijs van $f 1,40$ per kilogram. Vorig jaar zat die prijs al op $f 1,53$, nu is die opgelopen naar $f 2,18$ en dat niveau houdt nog wel even stand. Het is op dit moment namelijk 'booming business' in dat deel van de agrarische sector.

Niet dat het velen aangaat. Wees eerlijk, wie heeft nu grote hokken met konijnen op zijn erf staan die niet voor hun vachtje worden gehouden, maar voor wat eronder zit. Dat zijn er toch maar weinigen. Edoch, in jaar een tijd in de kiloprijs van $f 3,10$ naar $f 4,10$ gestegen. Heb je het toch over een verhoging van bijna 30 procent.

Dat alles neemt natuurlijk niet weg dat de mond- en klauwzeer nog altijd als een zwaard van Damocles boven de hoofden van de boeren hangt. De ongerustheid dat het virus op het vasteland van Europa nog een keer zal toeslaan, is nog niet van de lucht. Rein Boersma, voorzitter van de Vakgroep Schapen- en Geitenhouderij van de LTO zei deze week: „Kinst der gewoan op wachtsje dat it yn Frankryk utbrekt”.

Vandaar dat er steeds meer maatregelen worden genomen. Die gelden ook voor de hobbyisten. Zij weten echter niet waar ze met hun vragen naar toe moeten. Kennelijk een groep die even over het hoofd is gezien.

Bij de profi's stapelen de problemen zich op. Het wordt voller en voller in schuur en stal. Type-rend is de brief die de boeren deze week kregen van hun zuivelfabriek. Ze moeten voortaan een emmer in de buurt van de melktank neerzetten. Die is voor de chauffeur van de rijdende melkontvangst. Moet ie zijn plastic hoezen ingooien, die hij van nu af aan over zijn schoenen moet trekken.

Later zal de boer er nog eens aan terugdenken. Die emmer markeert het tijdstip van de dreigende mond- en klauwzeer. Die wordt trouwens blijvend opgenomen in het pakket van maatregelen om de hygiëne op het bedrijf te verbeteren. Alles moet gehoest en gedoucht. Die dreiging van de tongblaar gaat niet voorbij. Dat zal de huidige generatie aan den lijve ondervinden. Zo'n emmer is nog maar het begin.

Liever tongblaar (MKZ.) dan een betrap De Boer¹²

(KAF EN KOREN – WILLEM STEGENGA)¹³

ER IS WAT afgesaneerd de afgelopen vijftien jaar.

De cijfers trekken een diep spoor door de veehouderij. Het aantal melkers liep terug van 58.000 naar 29.000. Hadden wij toen nog 2,4 miljoen stuks melkvee, nu is dat maar 1,5 miljoen stuks. Destijds had je op honderd bunder nog 203 koeien, nu nog slechts 149 stuks. Wat nou groen of-fensief met je 'intensieve veehouderij'.

In 1985 ging de melk nog naar 128 fabrieken, nu naar 66. De ene fusie jaagde de andere. Het moest groter, want de afnemers concentreerden zich ook. Met zuivelgiganten zou alles beter worden. Het *Productschap Zuivel* heeft de melkprijs van 1980 op 100 gesteld. Die van 1985 kwam op 118. De melkprijs van vorig jaar reikte niet hoger dan 111. Bij vijftien jaar geleden dus een teruggang van 7 procent.

Vier jaar geleden kwam de 'grote omslag'. *Friesland Dairy Foods* werd een stuk groter door de fusie met *Coberco* in **Zutphen**, *Zuid Oost Hoek* in **Oosterwolde** en *Twee Provinciën* in **Wor-kum**. Met *Coberco* was al eens eerder gepraat, maar dat liep toen op niets uit. In Zutphen zocht men daarop contact met *Campina* in **Zaltbommel**. Ook dat ging mis.

Coberco leurde verder met zichzelf. Nou, toe dan maar, zei men bij *Friesland Dairy* in 1997. Zo werd een bedrijf ingelijfd dat zijn verhalen ophing aan zijn ambities, niet aan zijn resultaten. Zo-als aannemers ook altijd zeggen 'morgen zal het gebeuren'.

Campina in Zaltbommel ging samen met de Duitse coöperatie *Milchwerke Köln Wuppertal*. *Nutricia* in **Zoetermeer** veranderde haar naam in *Numico*. Het bedrijf wilde af van de zuivel en zich toeleggen op voedingssupplementen.

Numico heeft sindsdien meewarig neergekeken op de andere twee. Geen gedonder meer met boeren die nog wat zeggenschap overeind wilden houden. Geen gelazer meer over de melkprijs, maar een frisse start naar het roosje in een markt.

Numico groeide als kool. De omzet steeg van f 3,2 miljard naar f 9,3 miljard. De winst groeide mee: van J 288 miljoen naar f 827 miljoen vorig jaar.

Numico verpatste de zuivel en dus de boeren aan FCDF. Dat had wel trek in *Chocomel*, *Nutroma* en *Fristi*. Stevige merken, ze pasten naadloos in het beleid.

Campina dijde ook aardig uit. In vier jaar van J 6,8 miljard naar J 8,6 miljard. De melkprijs groeide echter niet mee. Integendeel. In 1997 kwam die nog uit op 78,51 cent, vorig jaar was die gezakt naar 76,15 cent.

Bij *Friesland Coberco Dairy Foods* ging het anders. De omzet was vorig jaar f 9,1 miljard; vier jaar terug nog f 9,2 miljard. Daar komt dan wel die f 880 miljoen bij van *Numico*. FCDF betaalt de boeren een melkprijs uit. Daarnaast krijgen zij dividend op hun certificaten. Die melkprijs was in 1997 77,55 cent per kilogram. Over 2000 werd volstaan met 75.85 cent. In 1997 werd f 35 miljoen aan dividend uitbetaald, vorig jaar f 69 miljoen.

12 Voetballers de Frank de Boer, Edgar Davids en Jaap Stam werden in 2001 betrap op het gebruik van nandrolon, de Boer heeft altijd ontkend! Bron: Wikipedia

13 Dit was de laatste 'Kaf en Koren' van landbouwredacteur Willem Stegeman!

Op papier staat *Numico* er dus het beste voor. Het wekt ook de indruk dat het speelt in de afdeling ‘uitmuntendheid’. De directie is, volgens het jongste jaarverslag zelfs bijkans euforisch over de naaste toekomst.

Een beetje zuur voor die andere twee. Bij FCDF zegt men voorzichtig: „Onvoorziene omstandigheden voorbehouden wordt een verdere stijging van de nettowinst verwacht. Het bedrijf blijft echter nog gevoelig voor de prijsfluctuaties van generieke producten”. De directie van *Campina* is nog bescheidener met de kwalificatie ‘voorzichtig optimistisch’.

Onlangs keek *Numico* nog met een gelukzalig stemmend mededogen naar de zuiveljongens. Wat hadden die een trammelant met die mond- en klauwzeer. „Jonge, jonge wat zijn wij blij dat wij met die boeren niks meer hebben te maken.”

Laten nou net twee internationaal befaamde ‘gebruikers’ van voedingssupplementen roet in het eten gooien. Edgar Davids en Frank de Boer. Ze veinzen de onschuld van een hardfietser, maar ja, die controlerapporten wijzen anders uit.

Beter één crisis met mond-en klauwzeer dan twee hautaine voetballers die voedingssupplementen slikken, producten waar je je hele hebben en houden aan hebt opgehangen. De consumptie van zuivel zal niet onder de tongblaar lijden. Dat blijft ijzersterke voeding, waar je niks aan hoeft te supplementeren. Voedingssupplementen kun je zonder. Als er bekende helden op een overdosis worden betrapt, ben je verder van huis.

Sa, dat wie ‘t. (Zie noot)

WILLEM STEGENGA

Afscheid Landbouwjournalist LC. Willem Stegenga

Ik moet af en toe kuil ruiken

Willem Stegenga als waker voor de boeren bij het open vensterraam

Landbouwredacteur Willem Stegenga beëindigt zijn journalistieke loopbaan bij de Leeuwarder Courant. Ten afscheid werd hij geïnterviewd door André Olijslager. Klaas Jansma, was behulpzaam bij de vormgeving van het interview.

Leeuwarder Courant 2001-05-11 F

Topman André Olijslager (links) van zuivelconcern Friesland Coberco Dairy Foods interviewt LC-landbouwredacteur Willem Stegenga

LEEUWARDEN -“Mooie spannende tijden” heeft Willem Stegenga als landbouwjournalist bij de Leeuwarder Courant meegemaakt. Hij kan een boek vol anekdotes schrijven over zijn belevenissen. Maar de zorg is er ook: dat de nieuwe, grote organisaties te ver van het boeren erf afgroeien. Want bij de boerenwereld hoort voor hem de geur van kuil.

Willem Stegenga is en was een gedreven journalist. Toen de noordelijke coöperatiebolwerken in de jaren tachtig kraakten en moeizaam naar nieuwe structuren groeiden, beleefde hij gouden tijden. Alle nieuws lag op straat. Als een vergadering niet openbaar was, fluisterde een bevriend bestuurder ‘de man fan ‘e krante’ wel prikkelende bijzonderheden in. Niet zelden vertroebelden zulke ‘lekkages’ de onderlinge verhoudingen in coöperatieland - wat het nog leuker maakte. “Het was een romantische tijd”, zegt Stegenga, nagenietend. “Het kwam voor dat een zegsman me na afloop van een vergadering wel even wilde spreken, maar niet onder de straatlantaarn. Een collega-bestuurder zou ons kunnen herkennen.”

Het kon ook anders. Bij een gedwongen verkoping van een bedrijf van een Boerenpartijlid in Oldeberkoop smeten de aanwezigen hem letterlijk de zaal uit. Hij kwam via de achterdeur terug om vanachter het gordijn de bijeenkomst druk noterend bij te houden.

Een besloten vergadering van *De Takomst* in De Harmonie in Leeuwarden volgde hij via de geluidsinstallatie, die een bevriend inspicieënt voor hem openzette. Stegenga hoorde alles wat onder leiding van Geert Cnossen besproken werd.

Een gevoelige fusiebespreking bij Café Van der Meer in Oudeschoot, onder leiding van Jonkheer Sickinghe, luisterde hij af door een open vensterraam. Dat journalistieke sluipwerk had naar zijn stellige overtuiging een functie. “Het is niet goed als dingen voor de boeren, coöperatieleden, verborgen blijven. En lekken komen nooit vanzelf. Ze wijzen in ieder geval niet, om het vriendelijk te zeggen, op een grote solidariteit.”

Hoe zit het met het verhaal dat hij opgesteld was in het voetbalelftal van de CCF? Stegenga: “Ja, dat zat zó: tijdens een bedrijvencompetitie was ik als journalist aanwezig toen de keeper van het CCF-team uitviel. Omdat ik actief voetbalde vroegen ze mij om de tweede helft te keepen, en dat heb ik gedaan. Zo hoorde je nog eens wat”. Stegenga dwong bij vriend en vijand en zeker bij collega’s respect af voor deze journalistieke aanpak - al gaf het tot in de familiekring soms ‘veel gesodemierter’. Hij moest ook wel. De geboren Balkster, die al sinds 1965 aan ‘De Krante’ verbonden was, kwam in 1985 als landbouwjournalist niet in een gespreid bed. Zijn voorganger Jildert Sudema had, vooral opiniërend, een ijzeren reputatie opgebouwd. Toen boerenbestuurder Hendrik Gerbens uit Stiens voor het eerst met Stegenga kennismakte, werd hem dat goed ingepeperd. ‘Soa, dus jo binne de opfolger fan Sudema? No, it is gjin Sudema.’ “Natuurlijk was ik dat niet”, zegt hij. “Dat moet je ook niet willen. En mijn tijd was ook anders.” Stegenga trad aan in de nadagen van het ooit bloeiend sentiment van ‘Fryslân tegen de rest van de wereld’.

“Drenten vertrouwden ze hier niet, Groningers waren geen coöperatoren. Aan de eeuwig beknottede Avebe kon je zien hoe ze met hun fabrieken omgingen.” Op eigen erf beleefden de Friese boeren intens de gevechten om de hoogste melkprijs tussen de *Vrije Fabrieken*, en de *Frico* - met de CCF overal tussenin.

Juist bij Stegenga’s aantreden liep de temperatuur, met moeizame fusieprocessen, hoog op. ‘Bemiddelaar’ Pieter Winsemius werd, hoewel van Friese komaf, maar matig vertrouwd. “Met Sickinghe was dat toch heel anders. De boeren omarmden hem. Dat ze hem SickingA noemden, zegt genoeg. Hij was natuurlijk ook een capabele vent.”

Ondanks de strubbelingen zag Stegenga de grotere eenheden groeien. En daarmee werden, vanaf het begin van de jaren negentig, de boeiende lekkages en sappige verhalen over ‘ald sear’ en ‘nij skeel’ ook minder.

Het is niet alleen minder romantisch en spannend tegenwoordig, Stegenga heeft ook andere bezwaren tegen de huidige, zakelijke grootschaligheid. Zijn perspectief is de boer die liefst op de trekker zit of met z’n vee omgaat.

“Een boer moet naar kuil ruiken”, zegt hij; agrarisch managers in een BMW 700-serie horen niet in die categorie. Hij identificeert zich met zijn boerenmodel, waar hij als niet-boerenzoon via kameraden mee in aanraking kwam. “Als ik niet twee keer in de week de geur van mest of kuil heb opgesnoven, voel ik me niet lekker.”

Vanuit die achtergrond beoordeelt hij de industriële en organisatorische ‘grootmachten’ kritisch. “Het is niet alleen minder leuk geworden. Het staat allemaal ook veel verder van de gewone boer af. Hij heeft amper meer zicht op wat er in die grote lichamen gebeurt, en zijn invloed is natuurlijk minimaal. De directie zegt, gesteund door commissarissen, wel hoe het moet en het bestuur dekt het af.” “Het Schoonebeekse model.” Jaknikkers dus. “De boer heeft zeggenschap uit handen gegeven. Hij kan niet overzien of het verantwoord is om in Hongarije of Vietnam te investeren.”

Maar is het er voor hen minder op geworden?

“De boer moet het hebben van een zo hoog mogelijke melkprijs. Voor de grote zuivelconcerns is melk een grondstof die niet te veel moet kosten. Daar zit een spanning tussen. De melkprijs bereikte in 1982 zijn hoogtepunt en is sindsdien nooit weer zo hoog geweest.” Tot doorwrochte analyses van de economische prestaties van coöperatieve bedrijven voelt hij zich niet geroepen. „Dat is een andere wereld”.

Van die buitenkant af bezien heeft hij zich verbaasd over de grote rol die klein-menselijke verhoudingen soms in grote zaken spelen. “Dat bijvoorbeeld een fusie niet doorging omdat de ene voorzitter de ander zijn baan niet gunde.” En prompt rolt er weer een anekdote uit zijn mond.

Al is de agrarische wereld voor een boerenjournalist ‘minder leuk’ geworden, Stegenga ziet wat op tegen het gemis van alle contacten straks. Hoewel, misschien is het wel goed om nu uit de actieve journalistiek te stappen. Ook dat bedrijf verwatert namelijk. “Je breekt je benen over de voorlichters en de media-adviseurs. En dan heb je nog de bureautjes die stukken in kranten schrijven en ondertussen dikke opdrachten van bedrijven accepteren. Die kunnen natuurlijk nooit onafhankelijk zijn.”

Gelukkig ligt er nog werk genoeg te wachten. “Ik ga voorlopig door met de paarden. En ze hebben me al gevraagd als notulist van de kerkeraadsvergaderingen” Dat laatste zegt hij weer lachend, met de zelfspot die Willem Stegenga zelfs voor zijn critici charmant maakt.

Verkaveling zuivel vrijwel af

(Door WILLEM STEGENGA)

Met één grote zuivelgigant zit Nederland op koers. Een samenwerking tussen *Friesland Coberco Dairy Foods* en *Campina-Melkunie* zat er al een tijdje aan te komen. Hier en daar waren er al een paar kleine allianties en voor de buitenwereld nauwelijks waarneembare afspraken over de hoogte van de productie van bijvoorbeeld hét zuivelfenomeen bij uitstek: gele Nederlandse kaas. De beide grootmachten hebben nu al in ons land de zaak aardig in handen. Ze beheersen de zuivelpolitiek en de boer.

Tot voor enkele jaren was een boer met een behoorlijk quotum nog een factor. Melk was macht. Hij kon, toen de coöperaties van hogehand werden gedwongen al te stringente regeltjes rond zijn lidmaatschap van een coöperatie te schrappen, fabrieken zelfs tegen elkaar uitspelen. Het is hem vergaan als sneeuw voor de zon. De fabrieken besloten alleen die melk te verwerken waar een duidelijke markt voor is. Voor speculanten, was geen plek meer. De drempel om melk te mogen leveren werd steeds hoger.

In ijltempo is de Nederlandse zuivel verkaveld en gesaneerd. Van de 128 fabrieken van 1985 waren er vorig jaar nog maar 66 over. En die waren in handen van pakweg twaalf ondernemingen met FCDF en Campina als veruit de grootsten. Die sanering gaat nog steeds door. In de komende jaren gaan er nog een paar fabrieken dicht. Daar is geen houden aan. Scharsterbrug zal niet de laatste zijn in de wassende rij.

Friesland heeft in de Nederlandse zuivel altijd een vooraanstaande rol gespeeld. De Friese zuivel was ook aantrekkelijk. Al in het midden van de vorige eeuw sloeg men vanuit Leeuwarden de vleugels wereldwijd uit. 't Kondinsfabryk' plantte tot in verre oorden boompjes waar veelal rijpe appels van werden geplukt. De hele Friese melkveehouderij heeft daarvan geprofiteerd, zij het dat de een wat meer kreeg dan de ander door het onderlinge gekrakeel.

Toen uiteindelijk werd besloten de scheuren te dichten en een grootscheepse fusie in elkaar te steken ontstond er een grootmacht die er mocht zijn. In 1997 werd *Friesland Coberco Dairy Foods* gesticht. Naast *Friesland Dairy Foods* kwamen daar de *Twee Provinciën* in **Workum** en **Gerkesklooster**, *De Zuid Oost Hoek* in **Oosterwolde** en *Coberco* in **Zutphen** bij. Die laatste partner was opmerkelijk. *Coberco* had altijd wel leuk ogende ambities, maar kon nooit net die melkprijs uitbetalen die boeren elders beurden. *Coberco* zette zichzelf derhalve in de etalage en zocht contact met *Friesland Dairy Foods*. Dat liep op niks uit.

Vervolgens werd de blik zuidwaarts gericht, naar *Campina* in **Zaltbommel**. Weer niks. Men werd het niet eens over wie op welke plaats moest zitten. De voorzitter van de Coberco-boeren, Evert Meilink, wilde ook de nieuwe vereniging voorzitten, maar zijn concurrent Jan Loonen wilde van geen wijken weten. Eigenlijk is het bedroevend dat een fusie die kennelijk door economische noodzaak wordt ingegeven, strandt omdat Pietje op de plek van Jantje wil zitten en Jantje niet wil opstaan.

In 1997 moest Coberco dan maar bij het Fries-Drents-Gronings blok komen. Meilink mocht voorzitter van de nieuwe club worden en iedereen was blij en tevreden. In de loop van de laatste jaren van de vorige eeuw zag je dat er steeds mensen met een Coberco-verleden hun plaats op vrijwel

alle bepalende plekken in bestuur en directie van *Friesland Coberco Dairy Foods* gingen of moesten verlaten.

Maar goed, er was een zuivelgigant geboren. De tweede in ons land, want *Campina-Melkunie* was er al. De verhoudingen tussen de beide grote jongens was aanvankelijk nou niet van: gut, gut wat kanne we goed. In het bestuur van het Produktschap Zuivel, doorgaans toch een orgaan waar mensen zich heel fatsoenlijk opwinden over zaken die Brussel bekokstooft, kwam het zelfs tot openlijke confrontaties.

Dat is pikant voor de wandelgangen en voor de zuiveltafel, maar als boer heb je daar weinig aan. *Friesland Coberco Dairy Foods* en *Campina* maakten bijvoorbeeld elkaar het leven zuur op de Duitse kaasmarkt. Dat heeft de boeren een aardige duit gekost. Het zij gezegd, het scherm lichtte soms ook op door aandoenlijke vriendelijkheid. Samen wat doen op het terrein van de biologische producten, soms elkaar wat mijden op terreinen die ook even gemakkelijk frontlinies hadden kunnen zijn.

Toen Bernard Bijvoet - ooit directeur van de grootste Friese zuivelcoöperatie - bij *Campina* met pensioen ging en werd opgevolgd door Tiny Sanders, klaarde de lucht. Sanders bleek goed overweg te kunnen met FCDF-topman André Olijslager. In de zuivel heeft men veel te lang vastgehouden aan ‘wat ons scheidt’ en veel te weinig gekeken naar ‘wat ons bindt’. Het lijkt er nu op dat er een trendbreuk is gekomen. In de design-stoelen rond het met smaak uitgezochte bureau wordt zelfs gepraat over vormen van samenwerking. Wie de bewegingen in de Europese en niet te vergeten Nieuw-Zeelandse zuivel gadeslaat zal ook al snel tot de conclusie komen dat stilstand in dit land daar haaks op staat. Door de fusie is de verkaveling van de Nederlandse zuivel vrijwel af. Naast de reus blijven nog een paar dwergen over. De reus kan straks op pad gaan om andere reuzen te ontmoeten en om ze wellicht aan tafel uit te nodigen. De reus kan zich ook flinker opstellen in de onderhandelingen met de al even reusachtige grootgrutters.

Feit is dat de boer weer een stap verder van ‘zijn’ fabriek af komt te staan. Hij is daar al aardig aan gewend. Als de melkprijs maar goed is, zul je hem niet horen. Die zakt dit jaar met drie cent per liter, heeft Sanders aangekondigd. Dat gebeurt wel net op het moment dat hij en de zijnen in zwaar weer zitten met de vakbonden over een nieuwe cao. Een van de weinige terreinen waarop een vakbond in de zuivel zich nog kan manifesteren. De rest is toch een kwestie van het bevechten van een zo goed mogelijke regeling voor leden, die worden verzocht elders hun heil te zoeken